

24/3895

Small white label on the left edge, partially obscured.

34:1572

86

(P)

3870 5848

Profesors P. Mincs

Krimināltiesību kurss

Vispārējā daļa

2

Otrs, pārstrādāts un papildināts izdevums

Sp. 1934. g. 066

LUB

LUB

Rīgā, 1934. g.

Autora izdevums

1934:1572

Tulkošanas tiesības
rezervētas

Profesors P. Mišcs

Krimināltiesību kurss

Vispārējā daļa

(Kas, kas...

LUB

Rīga, 1934. g.

E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, Rīgā, Marijas ielā 10.

~~Latvijas Universitātes~~

Priekšvārds pirmam izdevumam.

Šī grāmata domāta pirmā kārtā maniem klausītājiem, un no tam arī ir atkarīgi grāmatas apjoms un aizrādījumi uz literātūru. Visai teicamas ārzemju mācības grāmatas, kas dabiski attiecas uz ārzemju krimināltiesībām, var noderēt maniem klausītājiem kā palīglīdzekļi. Krievu kriminālistikas korifeju mācības grāmatas kļuvas par bibliografisku retumu un bez tam ievērojami novecojušas, jo to pamatā likts 1845. g. „Nolikums par sodiem“.

Izejot no Latvijā tagad spēkā esošiem krievu 1903. g. Sodu likumiem, es pēc iespējas esmu izlietojis pašlaik izstrādājamo Latvijas kriminālkodeksa projektu, par cik šis projekts atkāpjas no 1903. g. Sodu likumiem.

Sevišķo daļu sagatavo iespēšanai un izlaidīs pēc Latvijas projekta attiecīgās daļas galīgas izstrādāšanas.

R ī g ā, 1925. g. oktobrī.

P. Mincs.

Priekšvārds otram izdevumam.

Ar jaunā Latvijas kriminālkōdeka spēkā stāšanos, atvietojojot ar to līdz šim laikam Latvijā spēkā bijušos Krievijas 1903. g. Sodu likumus, radās vajadzība pamatīgi pārstrādāt manu krimināltiesību kursu, kuŗa pirmais sējums (Vispārējā daļa) iznāca 1925. gadā krievu valodā. Pa šo laiku galīgi izveidotā latviešu krimināljuridiskā terminoloģija deva iespēju izlaist otro izdevumu valsts valodā.

Turu par pienākumu arī šajā vietā izteikt savu dziļu pateicību Tieslietu ministrijas juriskonsultācijas loceklim V. Dāvidam, kas sniedzis man visai vērtīgu palīdzību šīs grāmatas pārtulkošanā.

Rīgā, 1934. g. martā.

P. Mincs.

SATURS.

Ievads.

I. Vispārēji pamati.

	I. p.
1. Krimināltiesību priekšmets un viņu robežas	7
2. Krimināllikums	11
3. Krimināllikuma darbības laiks	16
4. Krimināllikuma darbības vieta	23
5. Izdošana	28

II. Vēsturisks pārskats.

6. Vispārējs apskats	37
7. Roma	39
8. Franku-ģermāņu tiesības	42
9. Kanoniskās tiesības	45
10. Vakareiropas kōdifikācija	46
11. Krievija	49
12. Latvija	52
13. Krimināltiesību zinātnes attīstība	53

Vispārējā daļa.

Mācība par noziedzīgu nodarījumu.

§ 14. Noziedzīga nodarījuma jēdziens	59
--	----

I. Noziedzīga nodarījuma subjekts.

§ 15. Vispārējie pamati	61
a) Juridiskas personas	62
b) Personīgas privilēģijas	64
§ 16. Pieskaitāmība	65
§ 17. Nepieskaitāmības gadījumi	68

II. Noziedzīga nodarījuma objekts.

§ 18. Labuma tiesiska apsardzība un tās trūkums	75
§ 19. Nepieciešamā aizstāvēšanās	80
§ 20. Nepieciešamības stāvoklis	85

III. Noziedzīga darbība.

§ 21. Vispārējie pamati	89
-----------------------------------	----

A. Noziedzīgas darbības iekšējā puse.

§ 22. Nodoms	91
§ 23. Neuzmanība	98
§ 24. Nodoms un neuzmanība (turpinājums)	102

B. Noziedzīgas darbības ārējā puse.

§ 25. Cēloniskais sakars	106
§ 26. Noziedzīgas sagādīšanās veidi	111

C. Arējās darbības apjoms.

27.	Pabeigts noziedzīgs nodarījums	115
28.	Sagatavošanās un mēģinājums	119
29.	Atteikšanās un aktīva nožēlošana	128

IV. Līdzdalība.

30.	Vispārējie pamati	131
31.	Pabalstīšana	136
32.	Uzkūdišana	144
33.	Līdzdalības aksesoris raksturs	147

V. Piesaistība

34.		153
-----	--	-----

35.	VI. Noziedzīgu nodarījumu daudzējība	156
-----	--	-----

Mācība par sodiem.

36.	Vispārējie pamati	164
37.	Absolūtās teorijas	165
38.	Rēlatīvās teorijas	170
39.	Secinājumi	177
40.	Soda īpašības	179
41.	Sodu sistēmas	181

A. Sodu veidi.

42.	Nāves sods	187
43.	Miesas sodi	197
44.	Mantiskie sodi	203
45.	Brīvības atņemšana	209
46.	Izraidīšana	210
47.	Izsūtīšana	213
48.	Cietums. Vēsturisks pārskats	225
49.	Cietuma sistēmas	229
50.	Cietuma iekārta	235
51.	Ipašas ieslodzījuma vietas	239
52.	Papildsodi	244

B. Cita veida iespaidošanas līdzekļi.

53.	Piespiedu audzināšana	255
54.	Aizsardzības līdzekļi	265

C. Soda apmēra noteikšana.

55.	Vispārējie pamati. Soda palielināšana un samazināšana	276
-----	---	-----

D. Atsvabināšana no soda.

56.	Vispārējie pamati	286
57.	Noilgums	291
58.	Soda nosacīta atlikšana	298
59.	Pirmstermiņa atsvabināšana	306
60.	Apžēlošana	310

	Pielikums: Izdošanas konvencija starp Latviju un Austriju	313
	Alfabētiskais rādītājs	319

I e v a d s.

I. Vispārējie pamati.

§ 1. Krimināltiesību priekšmets un robežas.

Krimināltiesības, kā publisko tiesību daļa, rēgulē zināmās robežās attiecības starp individu un noteicošo kopumu, kurū sauc par valsti. Krimināltiesībām pirmā kārtā darišana ar dzīves launām parādībām — ne tik daudz ar viņas tiesisko iekārtu, kā ar pēdējās traucējumiem. Tomēr krimināltiesību galamērķis ir tiesiskās kārtības apsardzība. Tas apriori izriet no viņu, kā vispārējās tiesību sistēmas sastāvdaļas būtības, un apstiprinās arī praksē, analizējot īpatnējā, krimināltiesībās centrālo vietu iejmošā sodu institūta juridisko nozīmi.

Krimināltiesības nebūt neskar visus tos nepielaižamos nodarījumus, kas sastopami cilvēku sabiedrības dzīvē, pat ne visus tiesībpārkāpumus.

Cilvēku uzvešanos rēgulē ne tikai tiesību normas, bet arī ļoti daudzi pieklājības, morāles un reliģijas noteikumi. Šo noteikumu pārkāpšana var sacelt apkārtējos zināmu un pat ļoti jūtamam reakciju, bet tas nav sods šā vārda tehniskā nozīmē. Arī tiesisko normu pārkāpšana bieži vien saistīta ar citādām sekām: traucēto tiesisko stāvokli atjauno piespiedu kārtībā; darījumu, kas noslēgts pārkāpjot tiesību noteikumus, atzīst par spēkā neesošu; prettiesisko darbību izbeidz; ar tiesībpārkāpumu nodarītie zaudējumi jāatlīdzina u. t. t. Beidzot, pat tajos gadījumos, kad prettiesiskam nodarījumam seko varas sodošā reakcija, šis sods, ja to uzliek t. s. „administratīvā“ vai disciplinārā kārtībā, nesakrīt ar kriminālsodu.

Tas nenozīmē, ka norādītās, mūsu priekšmetam tuvu stāvošās nozares nemaz nepieskārtos mūsu nozarei. Viņas tikai nesakrīt.

Tā, piem., parādīšanās publiskā vietā piedzērušā stāvokli ir nepieklājīga, bet līdz ar to arī sodama pēc Latvijas Sodu likuma 310. p. Kriminālkodekos turpretim neparedz piem., riebīgu barības rīšanu pie kopēja galda, lai gan tā bez šaubām ir nepieklājīga. No otras puses — krimināllikums

loti stingri soda revolūcionāru propagandu, kuŗā nekādas nepieklājības nevar atrast.

Tādas pašas attiecības pastāv starp krimināllikumu un morāli. Ne visu to, kas ir prettikumisks, soda. Tā piem., pēc 1903. g. Sodū likumiem nebija sodāma kukuldošana¹⁾ dienestpersonai, lai tā izdarītu nodarījumu, kas pieskaitāms t. s. „pārkāpumiem“ (t. i. nodarījumiem, kas sodāmi ne bargāk, kā ar arestu). Turpretim šie Sodū likumi paredzēja sodus par nodarījumiem, kuŗos nav nekā prettikumiska, kā piem., divkauja. Ir taisnība, ka sakrišana parasti novērojama svarīgākos noziedzīgu nodarījumu gadījumos, sevišķi tajos, kas izdarīti aiz zemiskiem motīviem. Bet vispār atšķirība pastāv, un citādi tas arī nevar būt, jo tiesības un morāle, vērtējot cilvēku uzvešanos, raugās nō dažādiem viedokļiem. Vienā virzienā plašāks morāles aploks, otrā — tiesību aploks. Šajā ziņā ievērojāmo Jellinek aforismu, ka tiesības ir „morāles minimums“ (ethisches Minimum), var piejemt tikai ar zināmu aprobežojumu.

Vēl lielāka atšķirība pastāv starp tiesībām un relīģiju. Pēdējās pamati meklējami cilvēka attiecībā un noskaņojumā pret dievības ideju. No šejienes izriet „grēka“ jēdziens, kas aptver ne tikai cilvēka ārējo darbību, bet arī viņa noslēpumainākās domas, kuŗas krimināltiesībām pilnīgi vienaldzīgas. No otras puses, piem., pārmērīgi ātrā braukšanā, kuŗu ar soda piedraudējumu noliedz likums (Latv. Sod. lik. 255. p.), grūti ieraudzīt kautko tādu, kas runātu pretim relīģijai.

Bet arī pašu tiesību aplokā kriminālam tiesībārkāpumam, kā mēs redzējām, ierādīta īpaša vieta. Tā kā visu katēgoriju tiesību pamati ir vienādi, tad pilnīgi saprotams, ka tiesībārkāpumi kvalitatīvi viens no otra nevar atšķirties. Šajā ziņā nav atšķirības starp t. s. „civīlo“ un „kriminālo“ tiesībārkāpumu; tie atšķiras vienīgi pēc savām sekām. Par zināmu katēgoriju nodarījumiem tiesības, neatkarīgi no piespiedu izpildīšanas, izbeigšanas, atjaunošanas un atlīdzības, piedraud sagādāt „ciešanu sajūtu“. Ar to šie nodarījumi kļūst par krimināliem. Tiklīdz tiesības atsakas no tāda piedraudējuma, konkrētais tiesībārkāpums atgriežas civīlo tiesībārkāpumu katēgorijā. Tādi piemēri arī sastopami krimināltiesību attīstības gaitā.

Tā piem., romiešu tiesībās par t. s. „furtum“ (zādzību) ilgu laiku vajāja civīlā kārtībā, un tikai vēlāk šis nodarījums mantoja kriminālu raksturu. Tāpat arī „izspiešanu“, kad to

¹⁾ Pēc jaunā Latvijas Sodū likuma (175. p. tāda piekukulošana sodāma.

bija izdarījuši Romas provinču prokonsuli kā amatpersonas, iesākumā caurlūkoja civiltiesa, un tikai no Sempronija Grakcha laikiem tā pārvērtās t. s. „crimen repetundarum“. Arī „augļošana“ vēsturiskā gaitā vairākkārt mainījusi savu raksturu: bijuši laikmeti, kad par to draudējais sods, un bijuši laikmeti, kad par to sods nebija paredzēts. Mūsu acu priekšā izaudzis „negodīgas konkurences“ krimināls jēdziens un sāk formēties tāds pats „negodīgas spekulācijas“ jēdziens. Turpretim tagad vairs nesoda, piem., par vienkāršu kopošanos, laulības pārkāpšanu u. t. t.

Piedraudējums sagādāt „ciešanu sajūtu“ tomēr, kā teikts, nepiemīt vienīgi krimināltiesībām. Tāds piedraudējums, vispirms, atrodas t. s. administratīvo sodu pamatā. Kā tur, tā arī šē izejas punkts ir tiesību pārkāpšana un kā pēdējās sekas — „ciešanu“ sagādāšana. Abos gadījumos pielieto piem., to pašu naudas sodu un arī to pašu brīvības atņemšanas līdzekli. Kur tad meklējama atšķirība? Atšķirība meklējama vienīgi sodu uzlikšanas kārtībā. Sodu, kā krimināltiesisku represiju, uzliek krimināltiesa, bet administratīvu sodu — administratīva vara. Pirmā gadījumā likuma piemērošana zem tiesas stingras kontroles pilnīgi garantēta, otrā gadījumā noteicoši lietderības apsvērumi, kas atklāj ceļu administratīvai patvalībai. Protams, ka tiesiskā valstī varas reakciju nopietnāko tiesībapārkāpumu gadījumos vienmēr ietērpj kriminālās justīcijas, bet ne administratīvas izrēķināšanās formā.

Otrs paveids — disciplinārsodi. Pēdējie izriet no priekšnieku disciplināras varas par padoto, audzinātāja varas par audzināmo u. t. t. Tiem vispār piemīt tēvišķas pamācības saudzīgs raksturs. No šejienes saprotams, ka disciplinārsodi paredzēti mazāk nopietniem tiesībapārkāpumiem, lai gan pēc satura tie ne ar ko neatšķiras no vieglākiem kriminālsodu veidiem. Kad disciplinārsodu uzliek tiesa, tad līdz ar to gandrīz zūd pēdējā robeža starp viņiem.¹⁾

¹⁾ Izdarīti mēģinājumi, noteikt principiālo atšķirību starp krimināliem, administratīviem un disciplināriem pārkāpumiem un sodiem, kas par tiem draud, bet jāšaubās, vai tos var uzskatīt par sekmīgiem. Tā M. E. Mayer (Lehrbuch, 1915. g. 37. un sek. l. p.) pastrīpo atšķirību starp t. s. „Kulturnormen“ un „Rechtsnormen“, apgalvojot, ka krimināls nodarījums saistīts ne tikai ar pēdējo, bet ar pirmējo normu pārkāpšanu. Tālāk pēc viņa domām (turpat l. p. 5) disciplinārpārkāpumiem trūkst t. s. likumīgo sastāvu (gesetzliche Tatbestände). J. Goldschmit, (Verwaltungsstrafrecht 1902. g.) mēģina konstatēt atšķirību starp „Rechtswidrigkeit“ un „Verwaltungswidrigkeit“, pieskaitot pirmo kriminālpārkāpumiem, bet otro — administratīvam deliktam. Sal. arī. Vācu 1927. projektu, Be-

Tomēr kriminālsoda piedraudējums, ja ne kvalitatīvi, tad pēc intensitātes — un katrā ziņā pēc tā pielietošanas kārtības — ieņem tiesiskā valstī starp visiem uzskaitītiem tiesību apsardzības līdzekļiem augstāko pakāpi.

Jā iedomājas, ka dažādas sankciju sistēmas koncentriski novietotas ap viņu apsargāto cilvēku kopdzīves kārtību, tad pēc sankcijām, kas saistītas ar pieklājības, morāles un pa daļai arī reliģijas noteikumu pārkāpšanu, pēc civiltiesiskiem iespaidlīdzekļiem, pēc administratīviem un disciplināriem sodiem, pašā malā nostājas kriminālsodi. Tas ir pēdējais un tamdēļ arī visbargākais līdzeklis, kas atrodas valsts varas rīcībā.

No šejienes izriet tā uzmanība un taupība, kuru valsts vara ievēro šo līdzekli pielietojot.

No visa iepriekš sacītā kļūst skaidrs, ka mūsu disciplīnas un tajā ietvertu parādību un institūtu galvenā pazīme slēpjas viņu tiesiskā raksturā. Šo parādību vērtēšanai mēs tuvojamies vienīgi no tiesiskā viedokļa un šo institūtu uzbūve mums iespējama vienīgi uz tiesiska pamata.

To, kas mums tēlojas kā ar kriminālsodu piedraudējumu noliegts tiesībpārkāpums vai, tehniski sakot, kā „noziedzīgs nodarījums“, no socioloģijas viedokļa var uzskatīt kā „sociālas iekārtas trūkumu pazīmi“, bet no bioloģiskā un fizioloģiskā viedokļa — kā iegūtu vai arī iedzimtu „slimīgas psihes parādību“.

No pirmā viedokļa labākais šādu parādību apkaņošanas līdzeklis — sociālas iekārtas uzlabošana; no otra — pamānītās slimības ārstēšana.

Jautājumu var aplūkot arī no trešā, proti, policejiskā viedokļa, kas aizstāv vispārnoziedzīgu nodarījumu prevenciju un apkaņošanu, kā cīņu ar t. s. „noziedzību“.

Nevar teikt, ka šīs metodes nebūtu nemaz pielietojamas vai lietderīgas. Var pat atzīt, ka viņas nostāda jautājumu plašāk kā krimināltiesības un galā rezultātā, bez šaubām, var sekmēt noziedzīgu nodarījumu samazināšanos.

Bet viss tas nebūt nenozīmē, ka krimināltiesības nav vajadzīgas, jo viņu tiešs uzdevums nav cīņa ar noziedznieku

gründung 194. l. p. § 375: Unterscheidung zwischen kriminellem Unrecht und blosser Ordnungswidrigkeit“... Vācu 1927. g. projekts atšķir t. s. „Uebertretungen“ no citiem sodāmiem nodarījumiem, saņemot tos kopā sevišķā nodaļā. Bet to nedara ne krievu 1903. g. Sodlu likumi, ne Latvijas jaunais Kriminālkodeks, kuros paredzētie pārkāpumi izkaisīti pa visām šo kodeksu nodaļām.

Sal. Liszt (Schmidt), Lehrbuch, 1927. g. 147. l. p.; Mezger, Strafrecht, 1931. 6. un sek. l. p.

apriņdām, bet gan cīņa ar tiesībpārkāpumiem kriminālpiedraudējumu un to izpildīšanas ceļā. Vēl nav pierādīts, ka valsts, neraugoties uz visiem policejiskās drošības soļiem un gādību par sociālās labklājības vairošanu, varētu iztikt tiesībkārtības aizsardzībā bez sodu institūta kā paša pēdējā līdzekļa. Nav arī pierādīts, ka visās pasaules zemēs pastāvošie kriminālie piedraudējumi un to izpildīšana nebūtu ārkārtīgi spēcīgi elementi „potenciālo“ (t. i. eventuālo) tiesībpārkāpēju atturēšanai.

Pieņemot, ka iepriekš sacītais pietiekošā mērā attaisno krimināltiesību pastāvēšanu, mums jānoskaidro viņu tiesiskā rakstura sevišķās īpašības. Ja pareizs ir apgalvojums, ka noteiktība ir vispār katru tiesību pamatkodols, — jo tiesības objektīvā nozīmē ir kārtība, un kārtība nav domājama bez noteiktības, — tad krimināltiesībām jābūt sevišķi noteiktām. Tas izriet no tā stāvokļa, kuŗu viņas ieņem vispārējā tiesību sistēmā, no pakāpes, kas ierādīta, kā mēs redzējam, krimināltiesību noteikumiem citu tiesību noteikumu vidū. Kriminālpiedraudējums — beidzamais līdzeklis, kriminālsods — pēdējais solis, kuŗi atrodas valsts rīcībā tiesiskās kārtības apsardzībai. Kriminālsods sagādā individam lielas ciešanas, tas skar viņa svarīgākos labumus un dažkārt pat iznīcina tiesībpārkāpēju. Še patvalībai nav vietas. Še vajadzīga pēc iespējas lielāka noteiktība. Valsts un individa attiecībām jābūt skaidri noteiktām, kaut arī indivīds būtu pārkāpis tiesības.

No šejienes izriet, ka no divējāda tipa tiesībām — ieradumu tiesībām (Gewohnheitsrecht) un likumā formulētām (gesetztes Recht) — kriminālnozāres izveidošanai vairāk piemērota likuma forma. Ar to arī izskaidrojama visur (izņemot varbūt pa daļai Angliju) vērojama cenšanās kōdificēt krimināltiesības.

§ 2. Krimināllikums.

Tādā kārtā centrālo vietu krimināltiesībās ieņem likums. Krimināllikumā, no vienas puses, formulēti vispārējie krimināltiesību vadošie principi. No otras puses, krimināllikumi, šā vārda šaurākā nozīmē, nosaka uz priekšu, kādas represīvas sekas saistītas ar zināmu tiesībpārkāpumu.

Krimināllikumi rēgulē to juridisko attiecību, kas rodas, kriminālkārtībā sodāma tiesībpārkāpuma izdarīšanas

momentā, starp pārkāpēju un valsts varu, kura šeit uzstājas „sodošas varas“ lomā.

Šī attiecība ir divpusīga, jo katrai pusei ir savas tiesības un pienākumi. Ja ar kriminālsodāma tiesībapārkāpuma izdarīšanu sodoša vara iegūst tiesību sodīt pārkāpēju, tad tam atbilst pārkāpēja pienākums izciest sodu. Bet pēdējam tiesība pretendēt, lai viņu nesodītu bargāki, kā tas noteikts likumā, un šai tiesībai atbilst sodošas varas pienākums, konkrēti piemērojot sodu, turēties zināma krimināllikuma robežās.

Šīs robežas noteic divējādā nozīmē. Pirmkārt, krimināllikuma t. s. „dispozitīvā“ daļā norādītas tā tiesībapārkāpuma raksturīgās pazīmes, kurām seko represija. Še attēlots konkrēta nodarījuma t. s. abstraktais sastāvs (abstrakter Tatbestand). Otrkārt, t. s. „sankcijā“ paredzēts par tādu tiesībapārkāpumu draudošais sods.¹⁾

Dispozitīvā daļa var būt: a) vienkārša (piem. Latv. Sodu lik. 429. p.), b) salikta (piem. Latv. Sodu lik. 546. p.) vai beidzot, c) blankēta (piem. Latv. Sodu lik. 156. un 157. p.).

Salikta dispozīcija atšķiras no vienkāršas ar to, ka tajā patiesībā ietverti vairāki sastāvī, kurus likums apvienojis kopējā sastāvā. Blankēta turpretīm, neparedz noteiktu sastāvu; te ir tukša vieta, kuru var aizpildīt citi noteikumi. Te ir viens kopējs rīķis, kura iekšpusē atrodama vieta daudziem zināma rakstura tiesībapārkāpumiem. Pēdējo pazīmes sīkāki noteiktas citos likumdošanas aktos vai t. s. „saistošos noteikumos“.

Arī sankcija var būt trejāda: a) absolūti — noteikta, kur soda veids un apmērs tik stingri noteikti, ka tam, kas to piemēro konkrētam nodarījumam, nav nekādas izvēles brīvības (piem. Latv. Sod. lik. 72. p.); b) absolūti — nenoteikta, kur normu piemērojot pielaista pilnīga rīcības brīvība. Tā būtu ķeizariskās Romas t. s. „poena arbitraria“, vai Maskavas formulā — agrākā tipa: „какъ государь укажетъ“ vai arī jaunā tipa: „по всей строгости революціоннаго возмездія“ un c) relatīvi — noteikta, kad soda noteikšanā dota zināma rīcības brīvība, paredzot maksimumu vai minimumu, kurus nevar pārsniegt, vai arī paredzēta alternatīva izvēle starp vairākiem veidiem (piem. Latv. sodu lik. 416., 429., 432. un 69. p.).

Šolaiku likumdevējs, izvēloties vienu vai otru dispozīcijas vai sankcijas formulējumu, saistīts šādiem apsvērumiem:

¹⁾ Sal. Wach, Legislative Technik (V. D. A. T.) 46 un turpm. lap. p.

Noteiktības princips prasa, lai abstraktos nodarījumu sastāvus skaidri apzīmētu. Blanketās dispozīcijas tādēļ uzskatāmas par retiem izņēmumiem, kas pieļaujami vienīgi attiecībā uz viegliem tiesībpārkāpumiem, kuŗu saturs, atkarībā no laika un vietas apstākļiem, tik ātri mainās, ka kriminālkodeks to formulējumiem nespēj sekot. Vispār likumdevējiem jārada skaidri krimināl-sodāmu nodarījumu tipi¹⁾, nepielaižot pārmērīgus „vispārinājumus“, ne arī bezgalīgu „kazuistiku“. Pie tam likumdevējam nākas izlietot gan vienkāršas gan arī saliktas dispozīcijas, atkarībā no nodarījumu tipa iekšējām īpašībām.

Rēķinoties ar to pašu noteiktības principu, šolaiku likumdevējs pilnīgi izmetis no spēkā esošiem kodekiem absolūti nenoteiktu sankciju. Bet tā kā abstraktie sastāvu tipi, sakarā ar dzīves dažādībām, nevar sakrist ar faktiski izdarāmo noziedzīgo nodarījumu konkrētiem sastāviem, tad likumdevējam pa lielākai daļai jāatsakās arī no absolūti — noteiktām sankcijām. Vajadzīgo lokanību, novedot tomēr bezgalībā, sniedz tagad viscaur valdošā relatīvi-noteiktā sankcija visādos veidos un visādās kombinācijās.

Iedziļinoties krimināllikumu satura analizē, mēs, tālāk, ievērojam, ka viņu dispozitīvā daļā slēpjas t. s. normas²⁾, kas rēgulē cilvēka uzvešanos tiesiskā pasaulē. Krimināllikums nenorāda cilvēkam, kā viņam jāuzvedas tiesiskā sabiedrībā. Krimināllikums nosaka tikai sodu tam gadījumam, ja paredzētās tiesiskās normas pārkāptu. Šīs normas attiecas uz dažādām civilo, administratīvo³⁾ u. t. t. tiesību nozarēm. Krimināllikums pieņem, ka normas jau pastāv. Pa lielākai daļai viņas patiešām arī pastāv jau pirms krimināllikuma izdošanas. Bet vēsturiski var iedomāties, ka tāda norma „implicite“ izceļas vienlaicīgi ar krimināllikuma izdošanu. No tam viņas apriorais raksturs (loģiskā ziņā) nemainās.

Visas minētās normas var iedalīt divās šķirās:⁴⁾ pavēlēis un aizliegums, pie kam kā vienas, tā otri, atkarība no viņos ietvertā priekšraksta intensitātes, iespējams, kā

¹⁾ Sal. Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 1906. g. 20. un turpm. lap. p., 110. un turpm. lap. p. Sauer, Grundlagen des Strafrichts, 1921. g. 393. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. Binding, Die Normen und ihre Uebertretung, 3. izd. 1916. l. sēj.

³⁾ Sal. Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 1906. g. 123. lap. p.

⁴⁾ Sal. Binding, Die Normen und ihre Uebertretung, 1916. g. 1. sēj. 123. lap. p.

to dara Bindig's savā slavenā „Normentheorie“, iedalīt trīs katēgorijās.

a) Pavēles var likt: α) darīt kaut ko tieši derīgu (piem. maksāt nodokļus) vai β) sekmet kaut ko noderīgu (piem. paziņot par noziedzīgu nodarījumu) vai arī γ) darīt kaut ko konkrēti itkā nenoziemīgu (piem. pārtraukt deju plkst. 5 no rīta, vai rakstīt veikalu izkārtnes tā vai citādi).

b) Aizliegumi tādā pašā pakāpenībā var attiekties: α) uz uzbrukumu, kas vērsti pret kādu labumu (piem. cilvēka noslepkavošanu) vai β) uz kaut kāda labuma nostādīšanu konkrētās briesmās (piem. bezpalīdzīgas personas atstāšanu uz dzelzceļa sliedēm) vai beidzot, γ) uz uzvešanos, kas nav vērsti tieši pret konkrētu labumu (piem. pārāk ātra braukšana pa pilsētu).

Pirmās katēgorijas pavēļu un aizliegumu neizpildīšana izpaužas noteikta labuma aizskaršanā (*Verletzung*). Otrās katēgorijas pavēļu un aizliegumu neizpildīšana izteicas labuma apdraudējumā (*Gefährdung*), bet trešās katēgorijas pavēļu un aizliegumu neizpildīšana no pirmā acu uzmetiena var izlikties par „vienkāršu nepaklausību“ bez noteikta satura.

Tas tomēr nav pareizi.¹⁾ Trešās katēgorijas aizliegumi, atšķiroties no iepriekšējām katēgorijām, neparedz konkrētas, bet gan abstraktas briesmas, kas apdraud nevis noteiktu, individuālu labumu, bet vispārēju mieru. Tāpat arī trešās katēgorijas pavēles nav bez nozīmes, bet paredz kautko, lai gan varbūt attālu, bet vispārībai noderīgu, ko dažkārt grūti nogīst, vai pat var apstrīdēt. Nepaklausība bez šaubām būs katrā jebkuras katēgorijas pavēļu, vai aizliegumu neizpildīšanas gadījumā. Bet nav nekādas vajadzības uzskatīt dažus pavēļu vai aizliegumu neievērošanas gadījumus, pretēji citiem, vienīgi par formālu nepaklausību, par kuŗu soda tikai kā par tādū²⁾.

Bet jautājumu var uzstādīt arī tā: par ko tad īstenībā soda? vai, pareizāki, par ko draud sods? Par nepaklausību, kas izteicas katra likuma pārkāpšanā, vai par pašu nodarījumu vai uzvešanos, kuŗu tas aptver?

De lege lata diezin vai varētu apstrīdēt Bindinga

¹⁾ Sal. Kohlrausch, Irrtum und Schuldbegriff im Strafrecht 1903 g. 46 lap. p.; M. E. Mayer, Lehrbuch, 56., 57. lap. p.

²⁾ Ar šo ierunu mēs pieņemam Bindinga teoriju, atsakoties pievienoties jaunās vācu literatūras uzbrukumiem šai teorijai; Wach Legislative Technik. (V. D. A. VI.) 46. un turpm. lap. p. — iejēmis noraidošu viedokli.

viedokli, kurš pārnes smaguma centru uz nepaklausības faktu (Unbotmässigkeit). Atvasinot krimināltiesību jēdzienu, dedukcijas ceļā, no vispārējā tiesību jēdziena, Bindinga¹⁾ koncepts uzskatāms par labāko un konsekventāko. Tas atbilst arī dzīves īstenībai. Nevar noliegt, ka, lai spriestu par viena vai otra nodarījuma sodāmību, izšķirošā nozīme ir pozitīvo tiesību burtiskam nosacījumam, lai gan varbūt dzīves progressen aizsteidzies šim burtam priekšā. Iekam likumdošanas vara nav atcēlusi krimināllikumu, kas nonācis pat pretrunā ar konkrētās sabiedrības iekšējo tiesisko apziņu, tāmēr tiesai tas jāpiemēro. Un tieši tādos gadījumos jo spilgti izteicas likumdevēja nepielūdzamā tiesība prasīt bez pretrunām padoties spēkā esošā soda pielietošanai.

Cita lieta — de lege ferenda, un kriminālistu domstarpības atbildēs uz iepriekš uzstādītiem jautājumiem izskaidrojamas galvenā kārtā ar to, ka viņi šajā ziņā raugās no dažādiem viedokļiem. Ja jautājumu nostāda tā: par ko likumdevējam jā soda vai, pareizāki, jāpiedraud ar sodu, tad taisnība neapšaubāmi ir tam, kas, kā Liszt's,²⁾ liek par pamatu tiesību aizsargātu labumu elementu un cenšas aizpildīt pēc likuma sodāma noziedzīga nodarījuma aploksni ar reālu saturu, kas sakrīt ar laikmeta tiesisko apziņu. Šim viedoklim svarīga nozīme, konstruējot atsevišķu noziedzīgu nodarījumu abstraktos sastāvus, un tamdēļ krimināltiesību t. s. „sevišķā daļā“ tas izvirzās pirmā vietā.

Krimināllikums satur sevī abstraktu noteikumu, kura „piemērošana“ konkrētam noziedzīgam nodarījumam uzlikta kriminālorganiem. Pakārtojot konkrētus faktus abstraktam noteikumam, šie organi veic divkārtīgu darbu: no vienas puses tie saved faktus pie kopēja saucēja, atmetot pie viņu vērtēšanas tiesiskai raksturošanai nevajadzīgas īpatnības, un no otras puses tie sašaurina likuma abstrakciju līdz tai robežai, kur iespējams konstatēt likuma sakrišanu ar šo tiesisko raksturojumu.³⁾

Šī darbība noved pie likuma t. s. iztulkošanas. Šai nolūkā likumam jābūt zināmā mērā kustīgam. Likumam nevar noderēt gumijas elastība, kas dotu iespēju pakārtot tam

¹⁾ Die Normen und ihre Übertretung, 1916. g. I. sēj. 132. un turpm. lap. p. un Handbuch des Strafrechts, 1885. g. 155. un turpm. lap. p.

²⁾ Lehrbuch des deutschen Strafrechts (Liszt-Schmidt), 1927. g. 4. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. Sauer, Grundlagen des Strafrechts, 302. un turpm. lap. p.

visu, ko vien vēlas, bet vajadzīgs tērauda lokanais spraugums, kas varētu pastāvēt līdzās noteiktībai, bez kuŗas tiesības nav iedomājamas.

— Ja pie tam jem vērā, ka krimināllikuma piemērošana galu galā vērsta uz to, lai atjemt tu tiesībpārkāpējam sodīšanas kārtībā vienu vai otru labumu, tad pats par sevi saprotams, ka no divām iztulkošanas pamatmetodēm — paplašinošās un ierobežojošās — krimināllikumiem piemērojama pēdējā, jo, pēc vispārējā noteikuma, paplašinošs iztulkojums pielaižams vienīgi tur, kur tiesības iegūst, bet ne tur, kur tās zaudē. Tas nostāda krimināllikuma iztulkošanu diezgan šaurās robežās.

Tā paša iemesla dēļ krimināltiesībās nav pielaižama soda piemērošana pēc analogijas. Apsvērums, kas attaisno analogiju civiltiesisko attiecību aplokā, proti, tukšas vietas nepielaižamība šo tiesību nozari regulējošo normu sistēmā, — nav piemērojams krimināltiesībās, kur tāda pilnība nemaz nav vajadzīga. Kriminālkārtībā nebūt nesoda visus tiesībpārkāpumus, un soda piedraudējuma trūkums viena vai otra tiesībpārkāpuma gadījumā jāsaprot tādējādi, ka likumdevējs apzinīgi gribējis atstāt to nesodītu. No šejienes — aforisms: *nullum crimen sine lege*¹⁾ (nav nozieguma bez attiecīga krimināllikuma).

§ 3. Krimināllikuma darbības laiks.

Krimināllikums, kā ikkurš cits, darbojas no viņa izcelšanās momenta t. i. turpmākā laikā. Par to strīdu nav. Bet ja teic, ka tas zīmējas vienīgi uz turpmāko laiku, tad sākas strīdi.

Šie strīdi attiecas tieši uz krimināllikumu darbību. Par normu darbību nestrīdas. Tiesiskās pavēles un aizliegumi, kuŗi rēgulē cilvēka uzvešanos, protams, var attiekties vienīgi uz nākotni. Tas ir skaidrs. Jau Platōns saka Sōkrata vārdiem: „τους νόμους τιθεμετα εἰς τον ἔπειτα χρόνον“.

Bet sodošā v a r a ilgu laiku sajuta šādu ierobežojumu kā nevēlamu apgrūtinājumu. Izaugusi no spēka, tā ļoti lēnām at-

¹⁾ Sal. Latv. Sod. lik.: 1. p.: par noziedzīgu atzīstams nodarījums, kuŗš tā izdarīšanas laikā noliegts likumā ar soda piedraudējumu; Vācu 1927. g. projekta § 1.: Eine Tat kann nur dann mit einer Strafe belegt werden, wenn die Strafbarkeit gesetzlich bestimmt war, bevor die Tat begangen wurde“; Code pénal, art. 4. „Nulle contre-vention, nul délit, nul crime ne peuvent être punis de peines qui n'étaient pas prononcées par la loi avant, qu'ils fussent commis.“

tīstīja sevī pašierobežošanas procesu, kas ar laiku pārvērtās šo sodošo varu par valsts dzīves tiesisku faktoru.¹⁾ Tā romieši pat klasiskās jurisprudences laikmetā attiecībā uz kriminālnodarījumiem pielaida izņēmumus no vispārējā noteikuma, ka „lex ad praeteritum non valet.” „Neque in ulla (lege), saka Cicerons²⁾ praeteritum tempus reprehenditur nisi eius rei, quae sua sponte tam scelerata et nefaria est.” Šāds viedoklis izskaidrojams ar sodošās varas nevaldāmību, sakarā ar ko arī romiešu krimināltiesības manāmi palikušas iepakal vispārējai romiešu tiesību sistēmas augstākai attīstības pakāpei.

Jautājumu par augšminētā vispārējā principa attiecināšanu uz krimināllikumiem teorētiski daudz vēlāki izveidojusi itāļu skola, lai gan ar to ierunu, ka atpakalejošu spēku likumam var piedot pats likumdevējs. Viduslaiku monarchija un pēc tās arī policejiskais absolūtisms tomēr maz rēķinājās ar jurisprudences uzskatiem krimināllietās.

Tikai XVIII. g. s. beigās, tiesiskai valstij rodoties, izveidojās tiesiskas robežas sodošās varas darbībai. Ziemeļamerikā 1776. gadā „bill of rights” aizliedz vispār visus „ex post facto laws” un franču revolūcijas ievērojamā 1789. g. „tiesību deklarācijā” krimināllikuma atpakaleja spēka aizliegums jauca ar pilsoņa pamattiesībām. „Nulle puissance humaine” teica Mirabeau, „ne peut légitimer un effet rétroactif...” un vēl tālāk gāja Benjamin Constant, apgalvojot, ka „la rétroactivité est le plus grand attentat que la loi puisse commettre”. Kā to pareizi atzīmē Trägers³⁾ franču revolūcijas darbinieki domājuši ar to ierobežot ne tikai krimināllikuma darbību, bet arī pašu likumdošanas varu. Viņi nevarēja apmierināties ar itāļu XVI. g. s. teorētiku un to pēcnācēju pielaisto augšminēto izņēmumu krimināllietās.

No tā laika pastāv aksioma, ka krimināllikums spēkā tikai uz nākošo laiku: „nulla poena sine praevia lege poenali!” Šo principu piesavinājās vairums kriminālkodeku, pielaižot vienīgi to izņēmumu, ka piešķir atpakaleju

¹⁾ Sal. Lizst — Schmidt, Lehrbuch, I. lap. p. piez. „das staatliche Recht zu strafen ist die rechtlich begrenzte Strafgewalt des Staats”, Mommsen, Römisches Strafrecht, 56. lap. p. „Strafrecht (entsteht) durch gesetzliche Beschränkung der an sich unbeschränkten magistratischen Coercitionsgewalt.”

²⁾ In Verrem, lib. I, 42. lap. p.

³⁾ Die zeitliche Herrschaft des Strafgesetzes (Vergl. Darst A. T. B.VI.) 335. lap. p.

spēku vienīgi vieglākiem, t. i. vainīgam labvēlīgākiem likumiem.¹⁾

Bet sakarā ar šāda izņēmuma pielaišanu, teorētiķiem ar laiku radās šaubas, vai jautājums pareizi nostādīts. Ja, saka viņi, vajadzība piemērot labvēlīgāku likumu ir tik liela, ka spēj izsist robu neapšaubamā aksiomā, tad, izejot no tā paša galvenā labvēlīgākā likuma piemērošanas principa, var nonākt arī pie pretējas konstrukcijas, proti, ka vienmēr piemērojams, t. i. tad ar atpakaļēju spēku jaunākais likums, izņemot to gadījumu, kad viņš bargāks par veco likumu.²⁾

Citi, jūsmojot par romiešu tiesību piemēru, gāja vēl tālāk. Jaunais likums, spriež viņi, liecina par tiesību progresu, tas ir tiesībpārkāpumu un soda līdzekļu relatīvā smaguma, kā arī viņu būtības pareizāka vērtējuma un izpratnes rezultāts. Valsts nonāktu pretrunā pati ar sevi, ja tā piemērotu novecojušos likumus. Krimināltiesības ir publiskas tiesības. No viņu viedokļa „salus publica suprema lex esto“. Publisko interešu priekšā indivīda subjektīvās tiesības atrodas otrā vietā. Un vispār, vai maz var būt kādas noziedznieka subjektīvās tiesības uz noteiktu sodu? Vai pat paši juristi pārziņ visus kriminālkodeksa noteikumus? Vai patiešām krimināllikums rakstīts noziedzniekam, bet ne varas orgāniem, kas padoti likumam un aicināti to piemērot? Kas pārkāpis aizliegumu, kas nav izpildījis likuma pavēli, kas noziedzies sabiedrības priekšā, — tam pazemīgi jāpadodas tām sekām, kuŗas sabiedrība saista ar viņa uzvešanos! Pietiek, ka pastāv pavēle vai aizliegums (norma). Nemaz nav vajadzīgs, lai pārkāpšanas momentā pastāvētu kriminālpiedraudējums. Sodīt var arī bez „prævia lex poenalis.“³⁾

Nevar saprast, kamdēļ šā izejpunkta aizstāvji, nostājoties uz šā slidenā ceļā, nav nogājuši līdz tam, lai noliegtu arī „normu“ iepriekšējās pastāvēšanas vajadzību. Tad pietiktu ar to, ka indivīds izdarījis vai nav izdarījis to, ko vēlāk valsts atzīst par nevēlamu vai, otrādi, par nepieciešamu. Ja tālāk jēm par izejas punktu tiesību faktisko zināšanu, tad indivīdam tādu trūkst arī attiecībā uz tiesisko normu lielāko vairākumu.

Lieta tā, ka nepareizs ir pamatteikums. Krimināltiesības griežas ne tikai pie varas orgāniem, kas tās piemēro, bet arī pie visiem ēvētuāliem (potenciāliem) tiesību pārkāpējiem.

¹⁾ Vismāc uz šā viedokļa noteikti nostājās Preussisches allgemeines Landrecht, 1794. g.

²⁾ Sal. Die zeitliche Herrschaft des Straigesetzes (Vergl. Darst. A. T. B. VI.) 321. lap. p.

³⁾ Sal. Binding, Handbuch, 238 un trpm. lap. p.

Viņas piedraud ar zināmu sodu par zināmu tiesībpārkāpumu un nerēķinās ar tiesību faktisko zināšanu, bet ar šādas zināšanas iespēju. Vienīgi šai ziņā ir pareizs aforisms „ignorantia juris nocet“. Ja tiesībpārkāpējs pierāda, ka viņš patiešām nav varējis zināt likumu, tad viņu nevar arī sodīt. Šolaiku jurisprudences par to vairs nešaubās.¹⁾ Un bez jebkādiem pierādījumiem ir skaidrs, ka tiesībpārkāpējs nevar zināt nākotnes likumu.

Tālāk krimināltiesību publiskais raksturs nebūt nepārvērs tās par varas patvalības priekšmetu; še atrodama pretējā viedokļa piekritēju otra kļūda.

Pilnīgi pareizi atzīmē Liszts, ka kriminālkodeks ir itkā noziedznieka „magna charta“²⁾ un tieši noziedznieka, jo arī pēc likuma pārkāpšanas cilvēks joprojām turpina būt par tiesību subjektu, un viena no pēdējām tiesībām tam ir tiesība sajemt sodu, pēc likuma, kas kā dispozīcijā, tā arī sankcijā nav bargāks par to, kas pastāvēja tiesībpārkāpuma izdarīšanas momentā. Īstā „salus publica“ nebūt nepastāv iekš tam, kas zināmā momentā var izlikties par vēlamu vai pat par taisnīgu varas nesējiem. Pastāvošā likuma pārgrozījums vai arī jauns likums, sevišķi kriminālās represijas laukā, ne vienmēr liecina par progresu. Bieži vien tas ir pārejošas aizraušanās, partejiskas cīņas uzplūdumu, kļūdaina dzīves parādības vadošu spēku aprēķina auglis. Tiesiskā valstī tā „salus publica“ kas patiešām ir „likums par likumiem“, pastāv tiesību noteiktībā, kā tiesiskās kārtības fundamentā. Šīs noteiktības nav, kad likumam piešķir atpakaleju spēku, kas noved mūs atpakaļ absolūti neoteiktas sankcijas pastāvēšanas laikmetā.

Katras tiesiskās iekārtas pamatā gul tas princips, ka iekurš nodarījums, kā notikums, tiesiski vērtējams pēc tām tiesībām, kas pastāvētā izdarīšanas momentā. Ar šo momentu rodas arī subjektīvas tiesības un pienākumi, kuri varējuši vienīgi izrietēt no tā laika tiesību noteikumiem.³⁾

Ja kriminālā justīcija varētu iedarboties tūlīt pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, tad neviens par to nešaubītos. Bet cilvēciskā nepilnība tādu iespēju izslēdz. No nozieguma izdarīšanas līdz tiesas sprieduma taisīšanai vienmēr paiet īsāks vai garāks laika sprīdis. Ja šajā laikā krimināllikumā

¹⁾ Sal. arī Latvijas Sodulikuma 41. p. 3. d.

²⁾ Sal. Lehrbuch, 25. lap. p. 14. piez.

³⁾ Sal. Mezger, Strafrecht, 68. un sek. l. p. „... gemeint ist... der gesamte Rechtszustand, auf dem die Strafbarkeit beruht...“

spēku vienīgi vieglākiem, t. i. vainīgam labvēlīgākiem likumiem.¹⁾

Bet sakarā ar šāda izņēmuma pielaišanu, teorētiķiem ar laiku radās šaubas, vai jautājums pareizi nostādīts. Ja, saka viņi, vajadzība piemērot labvēlīgāku likumu ir tik liela, ka spēj izsist robu neapšaubamā aksiomā, tad, izejot no tā paša galvenā labvēlīgākā likuma piemērošanas principa, var nonākt arī pie pretējas konstrukcijas, proti, ka vienmēr piemērojams, t. i. tad ar atpakaleju spēku jaunākais likums, izņemot to gadījumu, kad viņš bargāks par veco likumu.²⁾

Citi, jūsmojot par romiešu tiesību piemēru, gāja vēl tālāk. Jaunais likums, spriež viņi, liecina par tiesību progresu, tas ir tiesībpārkāpumu un soda līdzekļu relatīvā smaguma, kā arī viņu būtības pareizāka vērtējuma un izpratnes rezultāts. Valsts nonāktu pretrunā pati ar sevi, ja tā piemērotu novecojušos likumus. Krimināltiesības ir publiskas tiesības. No viņu viedokļa „salus publica suprema lex esto“. Publisko interešu priekšā indivīda subjektīvās tiesības atrodas otrā vietā. Un vispār, vai maz var būt kādas noziedznieka subjektīvās tiesības uz noteiktu sodu? Vai pat paši juristi pārzin visus kriminālkodeksa noteikumus? Vai patiešām krimināllikums rakstīts noziedzniekam, bet ne varas orgāniem, kas padoti likumam un aicināti to piemērot? Kas pārkāpis aizliegumu, kas nav izpildījis likuma pavēli, kas noziedzies sabiedrības priekšā, — tam pazemīgi jāpadodas tām sekām, kuŗas sabiedrība saista ar viņa uzvešanos! Pietiek, ka pastāv pavēle vai aizliegums (norma). Nemaz nav vajadzīgs, lai pārkāpšanas momentā pastāvētu kriminālpiedraudējums. Sodīt var arī bez „prævia lex poenalis.“³⁾

Nevar saprast, kamdēļ šā izejpunkta aizstāvji, nostājoties uz šā slidenā ceļa, nav nogājuši līdz tam, lai noliegtu arī „normu“ iepriekšējās pastāvēšanas vajadzību. Tad pietiktu ar to, ka indivīds izdarījis vai nav izdarījis to, ko vēlāk valsts atzīst par nevēlamu vai, otrādi, par nepieciešamu. Ja tālāk jēm par izejas punktu tiesību faktisko zināšanu, tad indivīdam tādu trūkst arī attiecībā uz tiesisko normu lielāko vairākumu.

Lieta tā, ka nepareizs ir pamatteikums. Krimināltiesības griežas ne tikai pie varas orgāniem, kas tās piemēro, bet arī pie visiem ēvētuāliem (potenciāliem) tiesību pārkāpējiem.

¹⁾ Vispirmāk uz šā viedokļa noteikti nostājās Preussisches allgemeines Landrecht, 1794. g.

²⁾ Sal. Die zeitliche Herrschaft des Straigesetzes (Vergl. Darst. A. T. B. VI.) 321. lap. p.

³⁾ Sal. Binding, Handbuch, 238 un trpm. lap. p.

Viņas piedraud ar zināmu sodu par zināmu tiesībpārkāpumu un nerēķinās ar tiesību faktisko zināšanu, bet ar šādas zināšanas iespēju. Vienīgi šai ziņā ir pareizs aforisms „ignorantia juris nocet“. Ja tiesībpārkāpējs pierāda, ka viņš patiešām nav varējis zināt likumu, tad viņu nevar arī sodīt. Šolaiku jurisprudences par to vairs nešaubās.¹⁾ Un bez jebkādiem pierādījumiem ir skaidrs, ka tiesībpārkāpējs nevar zināt nākotnes likumu.

Tālāk krimināltiesību publiskais raksturs nebūt nepārvērš tās par varas patvalības priekšmetu; še atrodama pretējā viedokļa piekritēju otra kļūda.

Pilnīgi pareizi atzīmē Liszts, ka kriminālkodeks ir itkā noziedznieka „magna charta“²⁾ un tieši noziedznieka, jo arī pēc likuma pārkāpšanas cilvēks joprojām turpina būt par tiesību subjektu, un viena no pēdējām tiesībām tam ir tiesība saņemt sodu, pēc likuma, kas kā dispozīcijā, tā arī sankcijā nav bargāks par to, kas pastāvēja tiesībpārkāpuma izdarīšanas momentā. Īstā „salus publica“ nebūt nepastāv iekš tam, kas zināmā momentā var izlikties par vēlamu vai pat par taisnīgu varas nesējiem. Pastāvošā likuma pārgrozījums vai arī jauns likums, sevišķi kriminālās represijas laukā, ne vienmēr liecina par progresu. Bieži vien tas ir pārejošas aizraušanās, partejiskas cīņas uzplūdumu, kļūdaina dzīves pārādības vadošu spēku aprēķina auglis. Tiesiskā valstī tā „salus publica“ kas patiešām ir „likums par likumiem“, pastāv tiesību noteiktībā, kā tiesiskās kārtības fundamentā. Šis noteiktības nav, kad likumam piešķir atpakaleju spēku, kas noved mūs atpakaļ absolūti neoteiktas sankcijas pastāvēšanas laikmetā.

Katras tiesiskās iekārtas pamatā guļ tas princips, ka ikuŗš nodarījums, kā notikums, tiesiski vērtējams pēc tām tiesībām, kas pastāvētā izdarīšanas momentā. Ar šo momentu rodas arī subjektīvas tiesības un pienākumi, kuŗi varējuši vienīgi izrietēt no tā laika tiesībnoteikumiem.³⁾

Ja kriminālā justīcija varētu iedarboties tūlīt pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, tad neviens par to nešaubītos. Bet cilvēciskā nepilnība tādu iespēju izslēdz. No nozieguma izdarīšanas līdz tiesas sprieduma taisīšanai vienmēr paiet īsāks vai garāks laika sprīdis. Ja šajā laikā krimināllikumā

¹⁾ Sal. arī Latvijas Sodulikuma 41. p. 3. d.

²⁾ Sal. Lehrbuch, 25. lap. p. 14. piez.

³⁾ Sal. Mezger, Strafrecht, 68. un sek. l. p. „... gemeint ist... der gesamte Rechtszustand, auf dem die Strafbarkeit beruht...“

notiek pārmaiņas, tad sākas šaubas. Bet patiesībā izejas punkts joprojām var būt tikai viens: noziedzīgs nodarījums ar tā tiesiskām sekām apspriežams pēc tiesībām, kas bijušas spēkā notikuma laikā. Ja par to laiku likums kļuvis bargāks, tad bargāka likuma piemērošanai par šķērslī ir noziedznieka neatņemamā tiesība atbildēt ne stingrāki, kā tas nāktos noziedzuma izdarīšanas momentā. Pret šo tiesību sadrūp arī likumdevēja griba, pat ja sankcijas paaugstināšana vai dispozīcijas grozīšana ir progresējošas tiesībapziņas rezultāts.

Bet, ja šāda progresa rezultātā likumdevējs likumu mīkstinajis vai pavisam atcēlis sodu par kādu nodarījumu, tad nav nekādu šķēršļu tam, ka sodošā vara pati atsakās no savas iegūtās tiesības — sodīt pēc vecā likuma. Taisni otrādi, būtu aplami, ja viņa no tās neatteiktos. Še tad arī izteicās t. s. „favor rei“. Te nav izņēmuma privilēģija, bet konsekventi attīstīta viena un tā pati tiesiskā ideja.¹⁾

Šolaiku pozitīvās tiesības visumā dibinātas uz še aizstāvētiem principiem. Visstingrākās šai ziņā ir angļu-amerikāņu tiesības.²⁾ Franču tiesības³⁾ formulē šo principu šādi: „nulle contravention, nul délit, nul crime ne peuvent être punis de peines qui n'étaient pas prononcées par la loi avant qu'ils fussent commis“. Pēc spēkā esošām vācu tiesībām⁴⁾: „kann eine Handlung nur dann mit einer Strafe belegt werden, wenn diese Strafe gesetzlich bestimmt war, bevor die Handlung begangen wurde. Bei Verschiedenheit der Gesetze von der Zeit der begangenen Handlung bis zu deren Aburteilung ist das mildeste Gesetz anzuwenden.“

Krievu 1903. g. Sodū likumi aiz „praktiskiem“ apsvērumiem, lai gan jāšaubās, vai tie pārliecinoši, nostājušies uz pretējā viedokļa. Saskaņā ar šā kodeka 14. pantu, „jaunizdotu soda likumu tiesa, kas taisa spriedumu, piemēro arī tiem pirms šā likuma spēkā stāšanās izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas to izdarīšanas laikā bijuši noliegti ar soda piedraudējumu. Pēc jaunizdotā likuma noliekamais sods mīkstinaams uz 53. pantā noteiktiem pamatiem, ja likumā, kas bijis spēkā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā, par to nolikts vieglāks sods (tā tad tikai attiecībā uz sankciju), nekā jaunajā likumā.“ Tādā kārtā 1903. g. Sodū likumi, ievēdot kriminālsoda atpakaļējās darbības principu, atteikušies pat

¹⁾ Ļoti izplatīts uzskats, itkā minētais „favor rei“ būtu žēlastības akts. To tieši aizrāda Hälschner, Preuss. Strafrechts I. 41.

²⁾ Sal. Träger, Vergl. Darst. A. T. B. VI. 323. lap. p.

³⁾ Code pénal, art. 4.

⁴⁾ Deutsches Strafgesetzbuch, § 2.

piemērot vieglāku sodu pilnā apjomā, uzglabājot vienīgi soda mikstināšanas principu nepietiekošā veidā. Vajadzīgs tikai, lai nodarījums tā izdarīšanas laikā vispār būtu aizliegts ar soda piedraudējumu.¹⁾

Turpretim Latvijas jaunais Sodulikums jēmis par paraugu Vakareiropas kodekus. Saskaņā ar viņa 12. pantu sods piespriežams pēc tā likuma, kuŗš bijis spēkā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā. Ja šo likumu grozītu pirms vainīgā notiesāšanas, tad vainīgam piemērojams labvēlīgākais likums, attiecībā uz sankciju vai arī uz dispozīciju. Ja šo likumu pirms vainīgā notiesāšanas atceltu, atzīstot nodarījumu par nesodāmu, tad sods nav piespriežams.

Tādā pašā garā atrisināts arī jautājums par „noilguma” iespaidu.²⁾

Nav ieteicams arī vietām sastopamais noteikums, pēc kuŗa piemērojams ne tikai labvēlīgākais jaunais likums, kas spēkā lietas iztiesāšanas laikā, bet arī starplaika likums, kas izdots pēc nodarījuma izdarīšanas, bet atcelts pirms vainīgā tiesāšanas.³⁾ Šādu kārtību nevar attaisnot no augstāk pievesto apsvērumu viedokļa, un tās pamatos atrodas „favor rei” principa nepareiza izpratne. Kā to pareizi aizrāda Träger's,⁴⁾ jau pats starplaika likuma īsais pastāvēšanas laiks pierāda viņa nederīgumu.

Cita lieta — jautājums par pagaidu likumu piemērošanu, kuŗi izdoti sakarā ar sevišķiem pārejošiem laika, bet dažreiz arī vietas apstākļiem, pēc to atcelšanas, tādiem nodarījumiem, kas izdarīti šādiem likumiem spēkā esot. Tā piem., kriminālrepresiju uz laiku pastiprina sakarā ar nemieriem, vai arī sakarā ar sliktu ražu ar soda piedraudējumu pagaidām aizliedz labības izvešanu uz ārzemēm u. t. t.

Šādus likumus ievēdot nespēlē lomu tiesiskas apziņas progress, bet gan tīri praktiski apsvērumi, kuŗi pareizi arī nākotnei.⁵⁾ Kad atkal sacēlas nemieri vai neraža, tad atkal var pastiprināt vai ievest no jauna to pašu soda represiju. Bet tieši, sakarā ar samērā īso šo likumu pastāvēšanas laiku, tiesas nespēj izspriest visus, šiem likumiem spēkā esot, izdarītos tiesbārkāpumus. Ja pārejošu apstākļu dēļ agrākie sodi tikai pa-

¹⁾ Sal. arī 1903. g. Sodulik. 1. p.

²⁾ Šo jautājumu tāpat izšķir nekonekventā veidā arī 1903. g. Sodulik. (14. p.).

³⁾ Sal. 1927. g. Vācijas kodeka proj. 3. p.

⁴⁾ Vergl. Darstellung, Allg. Teil. B. VI. 377. un trpm. lap. p.

⁵⁾ Sal. Mezger, Strafrecht 70. un sek. 1. p. „motiventheoretische Auffassung”. Frank, Strafgesetzbuch, 1924. g. I. 27. l. p.

augstināti, tad, varbūt, ja lietas izspriešanas laikā šie apstākļi jau atkrituši, varētu apmierināties ar sodu likumiem, kas pastāvējuši līdz tam un, ārkārtējiem apstākļiem izbeidzoties, atkal stājušies spēkā. Šajā gadījumā pietiktu, ja vainīgam vispār uzlierkādusodu. Bet ja runā par nodarījumiem, par kuriem ievests sods vienīgi ar jaunā pagaidu likuma izdošanu, tad paceļas jautājums, vai var atstāt šādus nodarījumus pilnīgi nesodītus un sodošai varai jāatsakās no vainīgā sodīšanas pēc tam, kad šie pagaidu likumi, izbeidzoties apstākļiem, kuŗu dēļ tie izdoti, atcelti? To neprasa nedz taisnība, nedz lietderības apsvērumi.

Krievu 1903. g. Soda likumi šajā jautājumā nesatur nekādus noteikumus.

Sekojoļ Vācijas 1919., 1925. un 1927. g. projektiem, Latvijas Soda likums 12. p. noteikti paredz, ka šā panta vispārējie nosacījumi neattiecas uz pagaidu likumiem tajā ziņā, ka sevišķu apstākļu dēļ izdotais likums, kas noliedzis ar soda piedraudējumu tādu nodarījumu, kuŗš līdz tā izdošanai nav bijis sodams, piemērojams arī pēc minēto apstākļu izbeigšanās, bet mīkstinoļ sodu uz vispārējiem pamatiem.

Varētu šaubīties, vai augšminētais vispārējais noteikums attiecas arī uz izspriestām lietām, iekam spriedums vēl nav izpildīts. Vispirms ir skaidrs, ka ar „res judicata“ šai ziņā jāsaprot tikai spriedums, kas stāties likumīgā spēkā. Kamēr vēl iespējama kasācija, „res judicata“ vēl nav.

Bet kā jārikojas, kad spriedums galīgs? Franču 1792. g. Krimināllikums vieglāka likuma izdošanas gadījumā, atļauj notiesātam lūgt par pēdējā piemērošanu. To pašu paredz arī 1794. g. Prūsijas Landrech'ta §. 18. Uz tā paša viedokļa nostāties Meksikas 1871. g. un Spānijas 1870. g. kodeks. Pēc Itālijas 1930. g. kodeka spriedumu neizpilda, ja nodarījuma sodāmība atkritusi. Un tiešām, izejot no iepriekš pievestā uzskata, ka valsts vienmēr var atteikties no nodarījuma izdarīšanas momentā iegūtās tiesības sodīt, jāatzīst, ka sodošai varai šādos gadījumos nav jārēķinās ar „res judicata“ neaizkaramību, jo viņa zaudējusi katru interesi izlietot savu „jus puniendi.“¹⁾

Saprotams, ka pievesto principu praktiska piemērošana saistīta ar dažām grūtībām. Bet tās nav nepārvaramas. Kad vecais likums piedraudējis ar tāda soda veidu, kuŗu jaunais likums pavisam atmetis, tad jāizlieto, sodu „atvieto-

¹⁾ Sal. Träger, Vergl. Darst. A. T. B. VI., 399. lap. p.: Latv. Soda likums par šo jautājumu cieš kluss.

š a n a¹⁾) Šādai atvietošanas kārtībai jābūt paredzētai likumā par jauno likumu ieviešanu. Jautājums par to, kurš likums, piemērojot to konkrētam gadījumam, ir labvēlīgāks — vecais vai jaunais, atstājams krimināltiesas izlemšanai, kuŗa savu uzdevumu veiks arī šajā gadījumā tāpat, kā vispār veic savu grūto pienākumu, galīgi pakārtojot konkrētu noziedzīgu nodarījumu abstraktam likuma noteikumam. Pie tam tiesai skaidri jānoteic soda apmērs par konkrēto nodarījumu kā pēc vecā, tā arī pēc jaunā likuma un tikai pēc tam jāsalīdzina sodu relatīvais smagums.²⁾

§ 4. Krimināllikuma darbības vieta³⁾.

Ja ar šo saprot jautājumu par to, kādu krimināllikumu piemēro kriminālorgāni, tad tas sevišķas grūtības nerada. Valsts orgāniem pēc vispārējā noteikuma jārikojas saskaņā ar tās varas krimināllikumiem, kas šos orgānus radījuši. Latvijas kriminālorgāniem jāpiemēro Latvijas spēkā esošās krimināltiesības, franču — savs „Code pénal“, vācu — „Strafgesetzbuch 1870./71. g.“ Bet šo jautājumu parasti saprot plašākā nozīmē, proti, kā jautājumu par pašas sodošās varas darbības robežām.

Šās problēmas pamatā guļ jautājums par valsts varas darbības spēku un vietu vispār. Nerunājot par tām nākotnes perspektīvēm, kas atklājas šakarā ar varbūtējo turpmāko „Tautu savienības“ — izveidošanos, šolaiku tiesības uzstāda katras suverēnās valsts, vai tā maza vai liela, absolūtas neatkarības un varas patstāvības principu. Katra valsts pati rada savu kompetenci.⁴⁾ Šakarā ar to viņa pati nosprauž arī savas sodošās varas robežas.

Positīvās tiesības uz šā pamata vēsturiskā pakāpenībā izveidojušas šādus dažādus principus:

¹⁾ Sal. turpmāk § 53.

²⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 118. lap. p.

³⁾ Sal. Berner, Wirkungskreis der Strafgesetze nach Zeit, Raum und Personen, 1853. g.; Rohland, Das internationale Strafrecht, 1877. g.; Mendelson-Bartoldy, Das räumliche Herrschaftsgebiet des Strafgesetzes, 1908. g. (Vergl. Darst. A. T. B. VI.) 85. un trpm. lap. p.; Meili, Lehrbuch des internationalen Strafrechts, 1910. g.; Bar, Internationales Strafrecht, 1892. g.; Kohler, Internationales Strafrecht, 1917. g.; Sal. arī Hegler, Fragen des internationalen Strafrechts, I. pielikumā pie Vācijas 1927. g. projekta, 5.—31. lap. p.

⁴⁾ Sal. Binding, Handbuch I., 374. lap. p.: „Nur der Staat hat das Recht, sich zu berechtigen; er allein besitzt Kompetenz“.

1) Territoriālais princips, kas uzskata, ka zināma vara saistīta ar noteiktu teritoriju un tamdēļ savā darbībā ierobežota ar šās teritorijas politiskām robežām.

Šim principam līdz pat tagadējam laikam uzticīgas angļu-amerikāņu tiesības. Anglija principāli soda vienīgi par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Anglijas robežās.¹⁾ Ja angļi izdarījis noziegumu Francijā, tad, pat pēc atgriešanās Anglijā, viņš nav sasniedzams angļu sodošai varai. Turpretim tai padots francūzis, kas izdarījis kriminālsodāmu nodarījumu Anglijā.²⁾

Jēdzīgs princips „*forum delicti commissi*“, kas atrodas šīs konstrukcijas pamatā, tamlīdzīgi hipertrofijai pastāvēt, noved pie neciešamiem rezultātiem. Iznāk, ka angļi, kas piesavināties naudu Francijā, ja viņam izdodas aizbēgt uz Angliju, nesodīts var visu acu priekšā izmantot sava nozieguma augļus. Vienīgā izeja, ja angļu iestādes izdod aizbēgušo angļu franču sodošās varas rīcībā.

Bet arī pēc būtības šādā valsts „jus puniendi“ izpratnē par daudz egoisma: valsts pilnīgi ignorē to, kas notiek ārpus viņas robežām. Tālāk, paliek neatrisināts jautājums par to, kas darāms ar noziegumiem, kuri pastrādāti uz nevienam nepiederošas teritorijas. Nav jemts vērā okupācijas gadījums. Beidzot, šā principa konsekventai izvešanai jāizlieto „quasi-teritorijas“ fikcija. Par quasi-teritoriju uzskata: jūras kuģi, kas atrodas tālbraucienā, zināmu piekrastes ūdeņu joslu u. t. t.

Ar tādas pašas fikcijas palīdzību taču no zināmas valsts sodošas varas iespaida izņemtas personas, kas bauda ārvalstniecības (eksterritoriālitātes) tiesības.

2) Personālais princips atzīst, ka zināmai varai padots noteikts personu kopums, kas šo varu radījis, un tamdēļ tā savā darbībā ierobežota ar šām personām.

¹⁾ No šā vispārējā angļu „Common law“ valdošā principa pieļauti atsevišķi uzņēmumi. Tas vispirms attiecas uz zādzību (larcency), sakarā ar angļu tiesību īpatnējo zādzības sastāva izpratni. Bez tam atsevišķos statūtos paredzēti šādi uzņēmumi: 1543. g. attiecībā uz „treasons“, 1824. g. attiecībā uz „slave-trade“ un „piratry“, 1854. g. attiecībā uz visiem angļu jūrnieku noziegumiem, 1861. g. attiec. uz „murder“, „manslaughter“ un „bigamy“, 1870. g. attiec. uz līdzdalību karā pret draudzīgu valsti, 1883. g. attiecībā uz „explosion substances“, 1889. g. attiec. uz „official secrets“ un „perjury“.

²⁾ „A crime against the law of England committed by any person within the realm of England is justiciable in England and an act done out of England is not justiciable as a crime in England.“ Sal. Mendelssohn-Bartholdy, Das räumliche Herrschaftsgebiet des Strafrechtes, 1908. g. (Vergl. Darst. A. T. B. VI.) 247. lap. p.

Šis uzskats ievērojamā mērā iesakņojies Francijā. Pēc šā principa sodošā vara var iedarboties arī ārpus savas teritorijas robežām: vara seko pavalstniekiem¹⁾. Atrodoties ārzemēs, viņi joprojām, starptautiskā ziņā, bauda tās aizsardzību. Tas savkārt uzliek viņiem par pienākumu padoties savas dzimtenes likumiem, kuŗa zināmā mērā ieinteresēta, lai viņi, kur tie arī neatrastos, „labi“ uzvestos. Tad atkrīt vajadzība viņus izdot svešai valstij, kuŗas robežās viņi izdarījuši noziedzīgu nodarījumu. Viņus sodīs pēc atgriešanās dzimtenē. Še ir personālā principa liela priekšrocība.

Bet konsekvēnti to izvedot, tas izrādās par nepilnīgu citādā ziņā. Jautājumu par ārzemnieku sodīšanu, šim principam pastāvot, iespējams atkal atrisināt tikai ar fikcijas palīdzību. Ārzemniekus uzskata par „subditi temporarii“ un kā tādus pielīdzina pavalstniekiem. Otrs šā principa trūkums — k o l l i z i j u iespēja starp tās zemes normām, kur zināmā persona atrodas, un tās, kuŗas pavalstniecībā viņa skaitās.²⁾ Atklāts ir arī jautājums par b e z p a v a l s t n i e c ī b a s personu (Staatenlose, apatrides) sodīšanu par noziegumiem, kuŗus tie izdarījuši uz nevienam nepiederošas teritorijas.

3) Universālais princips pamatots uz plašākas valsts varas būtības izpratnes. Vara, pēc šā uzskata, lai gan izceļas zināmā teritorijā un zināmu personu vidū, bet pēc sava spēka tā ir visaptveroša. Šī vara apņem visu zemes lodi un nepazīst nekādus teritoriālus vai personālus ierobežojumus, izņemot tos, kas rodas sakarā ar to, ka līdzās viņai pastāv tādas pašas svešas suverēnas varas (līdzīgi tam, ka indivīda „in abstracto“ neaprobežotās tiesības, īstenībā, ierobežo tikai citu blakus dzīvojošu indivīdu tiesības).

No šā viedokļa valsts sodošā vara attiecas uz visiem noziegumiem, neatkarīgi no tā, kur tie izdarīti un kas tos izdarījis. Tad atkrīt daudzas grūtības, kas izriet no teritoriālā vai arī personālā principa vienpusības. Šis princips atzīts Austrijā. Literātūrā to aizstāvējis pazīstamais austriešu jurists Roberts fon Mohl's³⁾. Pēdējā laikā to izbīda Itālijas juristi.

¹⁾ Sal. Frank, Das Strafgesetzbuch für das D. Reich, 1924. g. 34. lap. p. „... das Personalitäts — oder Nationalitätsprinzip erklärt sich im wesentlichen durch das Treuverhältnis das eine Person auch im Auslande mit dem Staate verbindet...“

²⁾ Sal. Mendelssohn-Bartholdy, Das räumliche Herrschaftsgebiet des Strafgesetzes, 314. lap. p.

³⁾ Sal. Mohl, Staatsrecht, Völkerrecht und Politik, 1860. g.

Bet tas sastop arī iebildumus.¹⁾ Tirā veidā tas nav piemērojams un var radīt konkurējošo varu sadursmi. Tas ir arī nepraktisks, jo saistīts ar sodošās enerģijas izšķērdību.

Pozitīvās tiesības tomēr, sakarā ar starptautiskās solidaritātes idejas attīstību, izveidojušas šo principu, a) vajājot un sodot t. s. „cilvēces ienaidniekus“, kuriem pieskaitāmi jūras laupītāji un personas, kas tirgojas ar vergiem un sievietēm, b) apkaļojot starptautisko satiksmes līdzekļu kā piem., kanālu, kabelu, telegrafa vadu, bojāšanu, c) cīnoties ar naudas zīmju viltošanu u. t. t.

4) Reālais princips, tuvojoties universālam, apskata jautājumu no cita, proti, labuma apsardzības viedokļa, kurā ieinteresēta valsts vara.²⁾

Valsts, protams, var sodīt par visu, bet saprātīgs darbs sadalījums starp atsevišķām valstīm, atkarībā no tam, kādā mērā atsevišķas valstis ieinteresētas viena vai otra labuma aizsardzībā, noved pie tā, ka katra valsts ievēro nepieciešamo taupību sodošās enerģijas izlietošanā. Kā policists aicināts uzraudzīt kārtību vispirms savā rajonā, tā katras valsts uzdevums pirmā kārtā sodīt par nodarījumiem, kas vērsti pret iekšzemes labumiem. Ar to būtu itkā aptverts teritoriālais princips. Tālāk, valsts interesēs ir aizsargāt savu pavalstnieku labumus ārzemēs (pasīvais personālais princips). Beidzot, valsts intereses ir pārsvarā arī apsargājot savus labumus pret apdraudējumiem, kas nāk no ārzemēm.

Bet šis princips nedod atbildi uz jautājumu, par ko valsts soda savus pilsonus, kas izdarījuši ārzemēs nodarījumu, kurš vērsti pret svešas zemes labumu.

Galu galā neviens no pievestiem principiem nevar pretendēt uz noteicošo lomu, viņi papildina viens otru. Starptautisko tiesību institūtā 1880. g. (zem pazīstamā Brocher'a iespaida) izstrādātie t. s. „Oxford Rules“ liek priekšā jēmt par pamatu teritoriālo principu, papildinot to ar nosacījumiem, kas pamatoti uz citiem principiem. Tas jo noteiktāki pastrīpots zem Bruzas un Bar'a iespaida tā paša institūta 1883. un 1885. g. lēmumos.

Tāds eklekticizms vērojams arī Latvijas Sodu likumā. Tā noteikumu pamatā ir teritoriālais princips, pie-

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 77. lap. p.: „Dieses Pseudo-prinzip!“

²⁾ Sal. Binding, Handbuch, I. 387. un turpm. lap. p.

mērojot attiecībā uz ārzemju diplomātiskiem pārstāvjiem ārvalstniecības noteikumu (5. un 6. p.). Līdz ar to ierādīta vieta arī personālam principam. Saskaņā ar 7. p. 1. daļu, likums attiecas arī uz Latvijas pilsoņu ārzemēs izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, bet uz vieglākiem nodarījumiem, t. s. pārkāpumiem tikai tajā gadījumā, ja tie ir dienesta pārkāpumi, vai kad tas paredzēts sevišķā konvencijā. Universālais princips atrodams tā paša 7. p. 2. daļā, kurā paredz ārzemnieka sodīšanu par ārpus Latvijas robežām izdarītu smagu noziegumu. Turpat ievests arī reālais princips: sodu likums piemērojams „noziedzumiem“, šā vārda tehniskā nozīmē, kurus izdarījuši ārzemnieki ārzemēs un kuri vērsti pret Latvijas pilsoņu tiesībām vai Latvijas valsts mantu vai ienākumiem. Ārzemnieku noziedzīgo nodarījumu sodāmības robežas gan iespējams paplašināt starptautisku konvenciju ceļā (7. p. 2. d. 2. pkt.).

Bet visos 7. pantā norādītos gadījumos, lai varētu sodīt par ārzemēs izdarītu nodarījumu, paredzēts nepieciešams nosacījums: nodarījumam jābūt noliegtam (ar soda piedraudējumu) tā izdarīšanas vietā (8. p. 1. pkts). Ar to novērsta normu kolidzijas iespēja. Kad nodarījuma vietas likums paredz vieglāku sodu, tad sods mīkstināms 52. p. kārtībā (8. p. 2. d.). Tālāk paredzēts, ka sods nav piemērojams par tādiem ārzemēs izdarītiem noziegumiem, kuri vērsti pret ārvalsti un par kuriem izdošana nav pielaižama (8. p. 4. pkts). Beidzot, sods atkrit, ja ārzemes tiesa savā spriedumā apsūdzēto attaisnojusi, vai ja notiesātais izcietis sodu pēc ārvalsts tiesas sprieduma vai ārvalstī ir amnestēts vai apžēlots (8. p. 2. un 3. pkts).

Ja izdarīts smags nodarījums, par kuru pēc Sodulikuma noteikts sods ne vieglāks kā spaidu darbi, tad, neskatoties uz spaidu darbu vai līdzīga soda izciešanu ārzemēs, noziedzniekam (Latvijas pilsonim) pēc atgriešanās Latvijā ar tiesas spriedumu atņemamas tiesības (10. p.).

Atsevišķi stāv nopietnākie noziegumi pret Latvijas valsti. Ņemot vērā, ka šie nodarījumi lielā mērā skar valsts svarīgas intereses, uz tiem nav attiecināti nosacījumi par vainīgā atsvabināšanu no soda, ja nondarījums nav bijis noliegts tā izdarīšanas vietā vai ja apsūdzētais attaisnots ārzemēs, nedz par soda mīkstināšanu, ja ārzemēs krimināllikums ir labvēlīgāks (9. p.)

Abolite

§ 5. Izdošana¹⁾.

Territoriālā principa nepieciešamais korrektīvs ir izdošana, kā viens no starptautiskās „tiesu palīdzības“ (assistance judiciaire) veidiem. Par šāda korrektīva nepieciešamību, protams, iespējams runāt tikai tad, ja raugās no atsevišķo suverēno valstu starpā arvien vairāk pieaugošās starptautiskās satiksmes viedokļa, kuŗa apvieno un solidarizē visas kultūrālās zemes cīņā ar noziedzību. Jau Hūgo Grocijs savā pazīstamā aforismā teicis: „aut dedere aut punire“: valstij noziedznieks jāsoda, bet ja valsts kādu apstākļu dēļ nevarētu to sodīt, tad viņas pienākums to nodot tam, kas to var un grib izdarīt.

Hūgo Grocijs aizsteidzies savam laikmetam dažus gadu simtenus priekšā. Pareizi nostādīt šo jautājumu bija iespējams tikai sākot ar XIX. g. simteni. Līdz tam laikam jautājuma pareizu izpratni kavēja tas, ka atsevišķas — varbūt pietiekošā mērā vēl nenostiprinājušās — valstis visai uzmanīgi apsargāja savu suverēnitāti no svešu iejaukšanās, jo vairāk tāpēc, ka šajā jautājumā zināmu lomu spēlēja arī no sirmās senatnes uzglabātais ieskats par patvēruma tiesībām.

Patvēruma tiesības pēc sava koncepta ir pilnīgs pretstats izdošanas institūtam un attīstījušās vēsturiski:

1) no cīņas, kas norisinājās starp topošo sodošo varu un cietušā indivīda patvaļīgo izrēķināšanos. Pirmsākumā vara

¹⁾ Sal. Lammasch, Auslieferungsrecht und Asylrecht, 1887. g.; tā paša Auslieferung wegen politischer Verbrechen, 1884. g. Martitz, Internationale Rechtshilfe in Strafsachen, 1888. g., Billot, Traité de l'extradition, 1874. g., Fiore, Traité de droit pénal international et de l'extradition, 1880. g. 384. un trpm. lap. p.; Hélie, Traité de procédure criminelle, 1845. p. 373. un trpm. lap. p.; Bernard, Traité théorique et pratique de l'extradition, 1883. g., Travers, Droit pénal international, 1922. g. T. IV, V; Kohler, Internationales Strafrecht, 1917. g. 159. un trpm. lap. p.; Мартенсъ, Международное право, 1900. g., II, 419. un trpm. lap. p.; Mohl, Die völkerrechtliche Lehre vom Asyl (in Staatsrecht, Völkerrecht und Politik, 1860. g.), 637. un trpm. lap. p.; Bulmerincq, Das Asylrecht, 1853. g. Widder, Kirchliches und weltliches Asylrecht (in Archiv für katholisches Kirchenrecht, 1898. g.) 24. un trpm. lap. p. Mommsen, Römisches Strafrecht, 1899. g. 458. un trpm. lap. p.; Mincs, Baltijas valstu konvencija par starptautisko izpalīdzību krimināllietās (T. M. V. 1920. g. Nr. 2/3) 56. un trpm. lap. p.; Mincs, Jauns etaps starptautiskā periodiskās palīdzības attīstībā (T. M. V. 1929. g. Nr. 1/2) 16. un trpm. lap. p.; Cuello-Calou, Les principes de l'extradition (Revue pénitentiaire de Pologne), 1929. Vol. IV. 168. un trpm. lap. p.

ved šo cīņu dievības vārdā. Tā jau vecās derības teokrātija pazīst pilsētas „are miklat“, kurās varēja glābties tie, kas bija izdarījuši slepkavību. Ja atriebējs nepanāca slepkavu līdz tās pilsētas vārtiem, tad tas nokļuva priesteru apsardzībā. Tūlīt sasauca „vecāko tiesu“, lai noskaidrotu, vai tiešām viņš pelna tādu aizsardzību.

Senajā Grieķijā izcilus vietu iejēma t. s. *Asyla* — pirmā kārtā dievu templi, kā arī dievu tēli, svētās birzes, pēc tam veselas pilsētas un salas. Dievība jēma savā apsardzībā tādu, kas izdarījis „launumu bez launa nodoma“. Saprotams, ka tādos apstākļos bija iespējamās launprātības, kamdēļ ar laiku grieķu patvērumu tiesības sāka izzust. Priesteri sāk uzjēmt bēgļus pret maksu. Patvērumu rod nekārtīgie parādnieki. Patvēruma vietās sanāk parastie noziedznieki. Romas ķeizaru laikā šīs nekārtības Grieķijā sasniedza tādu pakāpi, ka ķeizars Tiberijs lika pārbaudīt, vai tām vietām, kas pretendēja uz tiesībām piešķirt patvērumu, tiešām šādas patvēruma došanas tiesības pieder, pie kam pierādījumu trūkuma gadījumā patvēruma vietu likvidēja.

Kaut kas līdzīgs atkārtojās arī senajā Romā. Jau pašas Romas izcelšanos leģenda tēlo sakarība ar patvēruma tiesībām. Romā noziedznieks bija izglābts no nāves, ja tas sasta pa ceļā vestālieti. Kad uz dievības atribūtu sāka pretendēt ķeizars, tad viņa notēlojumi pārvērtās patvērumos, līdzīgi dievu notēlojumiem.

Visai svarīga loma patvēruma tiesībām ir kristīgās baznīcas dzīvē. Baznīca izlietojusi tās, cīnoties ar laicīgās varas kriminālo jurisdikciju. Iekam baznīcas iespaids bija pārsvarā, šīs tiesības aizvien paplašinājās. Kad virsroku jēma karāļa vara, tās sāka sašaurināties, lai gan sevišķas klerīku privilēģijas veidā, uzglabājās vēl ilgu laiku. Francijā tās atcēla 1539. gadā, Anglijā — 1624. gadā, Prūsijā tās noturējās līdz 1794. g. un Spānijā uzglabājušās pa daļai līdz pēdējam laikam;

2) no klasiskās senātnes viesmīlības. Ārzemnieku (ξενος) aizstāv tas, kurā pajumtē viņš atrodas. No ienaidnieka (hostis) viņš pārvēršas tādā, kas atradis patvērumu (hospes).¹⁾ Ja to vajā svešs spēks, tad pie viesmīlīgā nama sliegtā tam jāapstājas. Bēgli no vardarbības pasargā trešās personas mājokļa neaizskarāmība (Hausrecht). Valsts mērogā tas nozīmē polītisko emigrantu aizstāvēšanu.

¹⁾ Šā jēdzienā evolūcijas pārbaudei ļoti raksturīgs etimoloģiskais sakars starp krievu vārdu „гость“ un latīņu „hostis“.

Itālijas renesanses laikmetā politiskās dzīves apstākļi bija labvēlīgi tam, ka viens otram blakus varēja pastāvēt pat vispretrunīgākie principi šajā jautājumā. Nelielās patstāvīgās hercogistes aiz pārspīlētas pašapziņas iedomājās, ka, sniedzot palīdzību svešai sodošai varai, viņas itkā pamazinās savu neatkarību. Tiecoties pēc lielākas varas un līdz ar to vājinot savus sāncenšus, valdnieki tomēr centās piedabūt¹⁾ spēcīgus vasaļus, kuri, nostājoties politisku nodevēju lomā attiecībā pret agrākiem saviem suverēniem, iemantoja protāms, vislielāko labvēlību un patvērumu pie saviem jauniem valdniekiem. Bet šajā laikmetā, kad spēks valdīja par tiesībām, sakarā ar patvaldnieku savstarpējām radnieciskām vai draudzības attiecībām, vai, dažkārt, sakarā ar uzvarētāja neatvairāmo spiedienu uz uzvarēto, bieži bija gadījumi, kad viena valsts izdeva otrai tieši tādus politiskos noziedzniekus, noslēdzot sevišķus par to līgumus.

No otras puses Itālijas ziemeļos izveidojās spēcīgas pilsētu pašvaldības — municipālitātes. Tās bija ļoti bieži apdzīvotas, kamdēļ tur plašos apmēros attīstījās noziedzības perekļi un noziedzīgo elementu klejošana, kas savkārt ļoti agri radīja vajadzību sniegt savstarpēju palīdzību profesionālo noziedznieku apkaršanā. No šejienes izrietēja vienkāršu noziedznieku t. s. nodošana („deditio“) vajātās varas rīcībā, bez sevišķiem līgumiem, saskaņā ar jurisprudences izstrādātiem vispārējiem piekritības principiem.

Pozitīvo tiesību tālākā attīstība noritēja tomēr starptautisku līgumu slēgšanas un ar to saistītas politisku ietekmju cīņas kārtībā. Iesākumā šiem līgumiem piemita tādu aktu raksturs, kuri slēgti „ad hoc“ (sal. renesanses paraugus), sakarā ar valsts noziedznieku izdošanu. Pakavēsimies pie trim raksturīgiem piemēriem.

a) Pēc Kromvela, 1662. g. atjaunotā Anglijas monarhija noslēdza ar Dāniju līgumu, pēc kura pēdējai vajadzēja izdot sodīšanai tos tribunāla locekļus, kas savā laikā notiesāja uz nāvi karāli Kārli I. (t. s. „regicides“).

b) Kad Anglija apspieda Īrijas sacelšanos, kas izcēlās XVIII. g. s. beigās zem lielās franču revolūcijas iespaida, tad Anglija pieprasīja, lai Hamburgas brīvpilsēta, noslēdz līgumu par tur noslēpušos nemiernieku izdošanu. Napoleons I., dabūjis to zināt, griezās pie Hamburgas pilsētas senāta ar draudošu paziņojumu, griežot tā vērību uz „rīcības nekriet-

¹⁾ Salīdz. ar krievu novadu kņazistu un vēlākā vēsturē t. s. „отъздъ“.

nību, atņemot patvērumu politiskiem bēgļiem“.¹⁾ Draudzīgās Krievijas atbalstīta, Anglija tomēr piespieda Hamburgu izpildīt savu pieprasījumu; bet, kad

c) 1848. g. Austrija ar Krievijas palīdzību apspieda sacelšanos Ungārijā un abas apspiedējas valstis pieprasīja no Turcijas izdot ungāru revolūcionārus, kas tur bija patvērušies, tad toreizējais Anglijas premjers — Palmerston's pret Krieviju un Austriju vērstā protestā²⁾ gan prata atrast vārdus cildenam sašutumam, nostājoties pret „nedzirdētu politiskās viesmīlības svētāko tradīciju aizskāršanu“. Anglija tanī laikā izrādījās par spēcīgāku, un Turcija izdošanu noraidīja.

Zināms, ka šajā ilgstošo politisku satricinājumu laikā tautu tiesiskā apziņā paspēja izveidoties jauns uzskats par t. s. politiskiem noziegumiem. Daudzkārtējā monarchiskās un republikāniskās iekārtas maiņa Francijā bieži vien pārvērtā vakardienas valdniekus par emigrantiem un otrādi. Politiskie cīnītāji, izbaudījuši pie sevis politiskā patvēruma nozīmi, guva pārlicību, ka šādam patvērumam jābūt neaizskaramam. Arī valstis — patvēruma devējas vairs neuzskatīja par noziedzniekiem tos, kas šodien-ritu varēja nākt pie varas, jo vairāk, ka nevarēja liegt tiem savu atzīšanu pēc varas sagrābšanas, neiejaucoties tādējādi svešas valsts iekšējās lietās.

Pēdējo pamudinājumu, kā tas bieži sastopams vēsturē, šai evolūcijai deva viens atsevišķs nosodāms ļaunprātības gadījums. Neapole pieprasīja Francijai izdot kādu Galotti, apsūdzot to vispārējā noziegumā, kas izrādījās tikai par iemeslu. Galotti vajāja par politisku noziegumu un notiesāja uz nāvi. Tas radīja uzbudinājumu Francijā, kurās valdībai ar lielām pūlēm tomēr izdevās novērst Galottijam nāves sodu. Tad pat Francija paziņoja, ka viņa vispār turpmāk neslēgs nekādus līgumus par izdošanu. Tieši tajā pašā laikā

¹⁾ „La vertu et le courage“, rakstīja Napoleons, „sont le soutien des Etats“, la servilité et la bassesse les ruinent. Vous avez violé les lois de l'hospitalité d'une manière qui aurait fait rougir les tribus nomades du désert...“ (Sal. Fiore, 584. un trpm. lap. p.).

²⁾ „If there is one rule“, raksta Palmerstons, „which more than another has been observed in modern times... not to deliver up political refugees unless the state is bound to do so by the positive obligations of a treaty... the laws of hospitality, the dictates of humanity, the general feelings of mankind forbid such surrenders, and any independent government which of its own free will were to make such a surrender, would be deservedly and universally stigmatized as disgraced and dishonoured...“ Sal. Lammasch, Auslieferung wegen pol. Verbrechen lap. p. 41. un trpm.

starp viņu un Šveici noritēja sarunas par konvencijas noslēgšanu pēc viņu starpā agrāk (1828. g.) noslēgtās konvencijas parauga. Tie jau bija līgumi ne „ad hoc“, bet ar vispārēju raksturu, kurus slēdza turpmākam laikam sekmīgākai vispārējās noziedzības apkarošanai. Beidzot līgumu tomēr noslēdza, bet noteikti paredzot, ka tas neattiecas uz politiskiem noziegumiem.

Jaunās Beļģijas karalistes 1833. g. likums (groz. 1874. g.) attiecībā uz tādu personu izdošanu, kuŗas slēpjas no kriminālvajāšanas, nostiprināja principus, kas noderēja par paraugu visai civilizētai pasaule.¹⁾ Šis likums nosprauda robežas, kuŗas varēja slēgt turpmākos starptautiskos līgumus par izdošanu.

Bet novēršanās uz reakciju, kuŗa novērojama Eiropā XIX. g. s. otrā pusē, un šā perioda politisko noziegumu teroriskais raksturs atstāja savu iespaidu uz minēto līgumu turpmāko likteni. Kad kāds Jacquin izdarīja mēģinājumu noslepkavot Napoleonu III., un beļģu tiesa, norādot uz viņa nozieguma politisko raksturu, atteicās arestēt viņu Beļģijas teritorijā, tad visspēcīgais tajā laikā Napoleons panāca to, ka Beļģija 1856. g. izdeva sevišķu likumu, kuŗš izslēdza no politiskiem nodarījumiem pret monarhu un viņu ģimenes locekļu dzīvību vērstus noziedzīgos aktus. Šo noteikumu ar nosaukumu „*Attentatsklausel*“ no tā laika vienmēr ievada visos jaunslēdzāmos līgumos par izdošanu.

Aleksandra II. slepkavība 1881. g. pamudināja Krieviju uzsākt sarunas ar citām valstīm par pastāvošās iekārtas savstarpēju pasargāšanu no sazvērniekiem — „nihilistiem“. Šo centienu rezultātā Krievijai 1885. g. izdevās noslēgt ar Prūsiju un Bavāriju konvencijas par to, ka nodarījumu politiskais raksturs vispār nevar būt par šķērsli noziedznieka izdošanai.

Un zem Francijas republikas prezidenta Karno noslepkavošanas iespaيدا 1898. g. Romā sanākušais starptautiskais kongress jautājumā par anarhisma apkarošanu izteicās par to, ka no politiskiem emigrantiem, kas varētu pretendēt uz patvērumu, izslēdzamas personas, kas ir vispār pret katru valstisku iekārtu, un pati Šveice, kuŗa līdz tam bija patvēruma zeme „par excellence“, bija spiesta atzīt, ka, ja aiz

¹⁾ Ziemeļamerikā līdzīgs likums izdots 1848. gadā: Anglijā — 1870. g.; Holandē — 1875. g.; Argentīnā — 1885. g.; Japānā — 1887. g.; Perū — 1888. g.; Šveicē — 1892. g.; Meksikā — 1897. g.; Norvēģijā — 1908./22. g.; Krievijā — 1911. g.; Brazīlijā — 1911. g.; Zviedrijā — 1913. g.; Somijā — 1922. g.; Francijā — 1927. g. un Vācijā — 1929. g.

polītiskiem iemesliem izdarītas varmācības, kuŗas tās nosauca par „crimes atroces“, tad izdošana pielaižama.

Liela vairuma pa to laiku noslēgtie vispārējie¹⁾ starptautiskie līgumi par izdošanu,²⁾ sakarā ar iepriekš minētiem likumdošanas aktiem, izveidoja daudzus pamatnosacījumus par izdošanu. Šie pamatnoteikumi pa daļai fiksēti starptautiskā tiesību institūta 1880. g. izdotos privātos, t. s. „Oxford rules“.³⁾

Vispirms jāpastāv savstarpībai, kas ir nepieciešams izdošanas nosacījums. Savstarpība var pastāvēt faktiski vai arī var būt formulēta juridiski vispārēja izdošanas līguma veidā.

Izdošana un citas ar to saistītās darbības norisinās vispār diplomātiskā ceļā. Tomēr tā kā diplomātiska sazināšanās prasa ilgāku laiku, tad iepriekšēju apcietināšanu, pēc pastāvošiem noteikumiem, var pieprasīt arī tiesu organi tieši sazinoties, bet pa lielākai daļai ar nosacījumu, ka tāds pieprasījums papildinoši nokārtojams diplomātiskā ceļā.

Bez tam valstij, kuŗai iesniegts pieprasījums par izdošanu, atstāta neapstrīdama izvēles tiesība šaubu gadījumos apmierināt vai noraidīt pieprasījumu.

Pie pamatnoteikumiem pieder arī nosacījums par sodāmības vienādību (Identitāt), kas jāsaprot tajā nozīmē, ka izdošana pielaižama vienīgi tad, ja noziedzīgā darījuma abstraktā sodāmība, kaut minimālā⁴⁾ apmērā, pastāv abās valstīs (Etat requérant un Etat requis), un ja nav tādu konkrētu apstākļu, kas šādu sodāmību novērš.

Tālāk pastāv specialitātes (Specialitāt) nosacījums, pēc kuŗa kriminālai jurisdikcijai valstī, kuŗai vajājāmais izdots, jāierobežojas savā rīcībā ar to nodarījumu, par kuru notikusi izdošana. Izdevēja valsts itkā turpina apsargāt izdoto, aizlie-

¹⁾ Jaunākā laikā noslēgts līgums ad hoc par ķeizara Viļuma II. (Versaļas miera līgumā 227. p.), un to vāciešu izdošanu, kuŗi pārkāpuši kara likumus un ierašas. (228. p.).

²⁾ Sacītais attiecas arī uz t. s. „tranzīta“ gadījumu, kad valsts izlaiž caur savu teritoriju personu, kuŗu otra valsts izdod trešai.

³⁾ Sal. Rapport sur l'extradition, 1926. g. janvāri, ko apstiprinājusi pie Tautu savienības pastāvošā „Comité d'experts pour la codification progressive du droit international“. Pēc šā ziņojuma ir iespējams izstrādāt vienu kopēju konvenciju visām valstīm šādos jautājumos: 1) par tranzītu, 2) par prioritāti vairāku izdošanas pieprasījumu sakrišanas gadījumā, 3) par specialitāti, 4) par izdošanas atteikšanu pa lietas izmeklēšanas un izspriešanas laiku un 5) par izdevumu sēgšanu no tās valsts puses, kuŗa pieprasa izdošanu.

⁴⁾ Necīgi pārkāpumi vispār izslēgti. Sal. 1931. g. Conférence internationale pour l'unification du droit pénal (Extradition).

dzot saukt to pie atbildības par kādu agrāk izdarītu nodarījumu vai arī izdot trešai valstij. Šāds aizliegums patur spēku uz zināmu laiku, pa kuŗu izdotam pēc soda izciešanas vai attaisnošanas, vai tml., dodama pilnīga iespēja atstāt valsti, kuŗai tas ticis izdots. Nepelna atzīnību Francijā sastopamā cēnšanas nostādīt šā jautājuma atrisināšanu atkarībā no izdotā piekrišanas, jo, vispirms, tādos apstākļos nevar būt runa par brīvu gribas izteiksmi un, otrkārt, nevar atjēmt izdevējai valstij tiesību rīkoties pēc saviem valstiskiēm apsvērumiem.

Sevišķu vietu viscaur ieņem nosacījumi par t. s. polītiskiem¹⁾ noziedzniekiem. Sakarā ar iepriekš aprakstīto šā jautājuma vēsturisko gaitu pašlaik pieņemts šķirot absolūti politiskus (tīrus) un relatīvi-politiskus (jauktus) noziedzīgus nodarījumus, saprotot ar pēdējiem tos, kas saistīti ar kādu vispārēju noziegumu, vai nu saturot sevī tādu noziegumu (délits complexes)²⁾, vai ejot tam līdztekus (délits connexes)³⁾. Izdošana par tīri politisku noziedzīgu nodarījumu izslēgta. Par jauktu noziegumu izdošanu var pieļaut tad, kad vispārējā nozieguma raksturs ir pārsvarā un pie tam atšķiras ar savu smagumu (crimes atroces).

Šāds jautājuma atrisinājums izskaidrojams ne tikai ar iekļaušanās nevēlamību svešās politiskās lietās, bet arī ar bailēm, ka izspriežot lietu valstī, kuŗa tieši ieinteresēta, tiesa var būt netaisna, politisku cīņu iespaidota. Tamdēļ katrai izdošanai nepieciešams nosacījums, ka lietu nevar nodot iztiesāšanai ārkārtējai tiesai, bet tā nododama parastai jūstīcijai, kuŗa mazāk pieejama varas un partiju iespaidiem.

Kontinentā pagaidām vispār atzīts savu pilsoņu neizdošanas princips, kas pamatojas uz neuzticību svešai jurisdikcijai. Angļu-amerikāņu tiesības, stingri pieturoties teritoriālām principam, kā jau iepriekš minēts, netaisa šo izjēumu.⁴⁾ Bez šaubām taisnība tiem teorētiķiem, kuŗi atzīstot, ka lieta izspriežama nozieguma izdarīšanas vietā (forum delicti commissi), noraida uzskatu par savu pilsoņu pilnīgu neizdošanu. Atsaukšanās uz noziedznieka „neatņemamu tiesību“ — tapt tiesātam dzimtenes tiesā — pamatota vienīgi

¹⁾ Par „politiskā noziedznieka“ jēdzienu skat. turpmāk sevišķā daļā, nodaļā par noziegumiem pret valsti.

²⁾ Piem. Valsts galvas slepkavība.

³⁾ Piem. t. s. ekspropriācija ar nolūku iegūt līdzekļus sacelšanās finansēšanai.

⁴⁾ Roma, kā zināms, arī izdeva (dedere) savus pilsoņus, ja tie bija pārkāpuši starptautiskus līgumus; Sal. Ihering, Geist des röm. Rechts, I. 215. lap. p.

tiktāl, ciktāl dzimtenes tiesa konkrētā gadījumā vairāk nodrošina taisnas tiesas intereses.

Pēdējam apsvērumam vajadzētu piešķirt noteicošo lomu arī tajos gadījumos, kad sadurās divu vai vairāk valstu pieprasījumi par vienas un tās pašas personas izdošanu, lai gan prakse pielaiž, ka priekšroka dodama agrāk iesniegtiem pieprasījumiem vai smagākiem noziegumiem u. t. t.

Hūgo Grocija aforisms „aut dedere aut punire“ šajos apstākļos paliek joprojām vienīgi par labu vēlējumu. Šai ziņā valstij nav absolūta pienākuma izdot vajājamo, ja arī viņa pati to nesoda, bet pēc vispārējā noteikuma, ir tikai tiesība to izdot. Bet ja valsts pati uzsākusi kriminālvajāšanu pret personu, kuŗas izdošanu pieprasa otra valsts, tad, protams, viņa no izdošanas atteikties. Par izdošanas pienākumu iespējams runāt vienīgi tajās robežās, kādas nospraustas starptautiskos līgumos.

Savu izdošanas tiesību valsts reālizē pamatojoties uz tajā spēkā esošiem likumiem un noslēgtiem līgumiem, kamdēļ izdodamā piekrišana izdošanai viņai nav vajadzīga. Šai ziņā izdodamais uzskatāms par tiesību objektu. Bet šo domu attīstot jāizvairās no pārspilējumiem. Nevar teikt, ka izdodamam nebūtu nekādu tiesību. Viņam katrā ziņā tiesība prasīt, lai attiecībā uz viņu ievērotu visus pastāvošos likumus un līgumus par izdošanu un sūdzēties pēc piederības to pārkāpšanas gadījumos.

Jautājums tikai tas, kāds iespaids ja un izdotam likumam vai jaunam līgumam par izdošanu, ja tie paplašina izdošanas robežas. Communis opinio doctorum atrisina šo jautājumu tai nozīmē, ka piemērojāmi jaunie noteikumi par izdošanu ne nu tamdēļ, ka izdodamam nebūtu nekādu tiesību, bet tamdēļ, ka izdošana, kā tiesas palīdzības akts, attiecas uz procesuālo lauku, kuŗu, pēc vispārējā noteikuma, regulē normas, kas spēkā konkrēta procesuāla akta izdarīšanas momentā, bet ne pirms tam izdarītā noziedzīgā nodarījuma laikā. Par iegūtu tiesību uz „neizdošanu“ nav iespējams runāt jau tāpēc, ka izdošana nav identiska ar sodu: izdošanas gala rezultāts var būt arī attaisnošana.¹⁾

Latvijas Sodulikumā II. pants runā par ārzemnieku izdošanu, tādējādi jau uz priekšu izlemjot jautājumu, ka sāvi pilsoņi uz šā panta pamata vispār nav izdodami, tomēr piezīmēts, ka izņēmuma veidā pielaista arī Latvijas pilsoņu izdošana, ja tas sevišķi paredzēts konvencijā.

¹⁾ Šai ziņā Hūgo Grocija aforisms „aut dedere aut punire“ nav visai pareizs.

Par izdošanas pamatu Latvijā var būt vai nu ar otru valsti noslēgta konvencija vai arī savstarpība, pie kam nav svarīgi, vai pēdējā pastāvējusi jau agrāk, vai arī to nodibina attiecīgu apsoliņu ceļā. Izdošana pielaista vienīgi nopietnāko noziedzīgu nodarījumu („smagu noziegumu” vai „noziegumu”) gadījumos un pilnīgi izslēgta, ja persona par to pašu nodarījumu Latvijā notiesāta, attaisnota, vai atsvabināta no soda.

Sīkāki apskata jautājumu par izdošanu speciālais 1911. g. 15. decembra likums par „tiesas palīdzību”, kas ietverts Latvijā spēkā esošos Kriminālprocesa likumos pēc 1926. g. izd. 847.—871. pantu veidā.

1911. g. likums ierobežo izdošanu ar noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem kā minimālais in abstracto soda piedraudējums noteikts cietums. Visumā tas būvēts uz rietumu Eiropas praksē izstrādātiem principiem, izņemot vienīgi pantu par politiskiem uzstāšanās gadījumiem (848. p.), attiecībā uz kuriem paredzēts, ka par nodarījumu, kas izdarīts aiz politiskiem dzeņiem vai kopā ar tādu noziedzīgu nodarījumu, „kuŗu starptautiskos līgumos sauc par politisku,” vai sakarā ar šādu nodarījumu, kā arī par uzbrukumu, kas vērst pret ārvalsts galvas, vai viņas ģimenes locekļu dzīvību, veselību, brīvību un pret ārvalsts galvas godu, izdošana pielaista. Savu pilsoņu izdošanu pilnīgi aizliegta (849. p.).

Šī procesa noteikumu nesaskaņa ar Latvijas jaunu Sodu lik. 11. p. pa daļai novērsta sakarā ar jaunā Sodu likuma ieviešanu dzīvē.

Vēl pirms jaunā Sodu likuma izdošanas Latvijas noslēgtās konvencijās pielaista atkāpšanās no dažiem novecojušiem Kriminālprocesa noteikumiem, sakarā ar to minētās konvencijas, līdz vispārējai Latvijas kriminālprocesa reformai, ratificē likumdošanas kārtībā.

Līgumos ar Igauniju¹⁾ un ar Lietuvu²⁾ ievests neizdošanas princips absolūti-politisku noziegumu gadījumos un fakultatīvas izdošanas principi t. s. jauktu noziegumu gadījumos, ja pēdējiem piemīt „crimes atroces” raksturs. Nav izslēgta arī savu pilsoņu izdošana, bet tā atkarājas no tās valsts ieskatiem, no kuras izdošana pieprasīta. No viņas lēmumā atkarīgs arī jautājums par to, kur labāk nodrošinātas taisnas tiesas intereses, kad vienas personas izdošanu pieprasa dažādas valstis.

¹⁾ Apstiprin. Satv. sap. 1922. g. 14. jūlijā (Lik. kr. 150).

²⁾ Apstiprin. Satv. sap. 1922. g. 14. jūlijā (Lik. kr. 137).

Konvencijas ar Ziemeļameriku,¹⁾ Somiju,²⁾ Lielbritāniju,³⁾ Franciju,⁴⁾ Čekoslovākiju,⁵⁾ Beļģiju,⁶⁾ Norvēģiju,⁷⁾ Ungāriju,⁸⁾ Zviedriju,⁹⁾ Spāniju,¹⁰⁾ Holandi,¹¹⁾ Dāniju¹²⁾ un Austriju¹³⁾ sastādītas mazliet citādi un izveidotas atkarībā no kontrahentu īpašas vēlēšanās. Bet neviena no tām nepieļauj izdošanu par politiskiem noziegumiem.

II. Vēsturisks pārskats.

§ 6. Vispārējs apskats.¹⁴⁾

Pozitīvo krimināltiesu vēsture pēc būtības ir sodu institūta vēsture. Sods ir viena no agrākām sociālās dzīves parādībām un šā institūta evolūcija uzskatāma par vienu no spēcīgākajiem faktoriem tiesību attīstībā.¹⁵⁾

Vēsturiskā pakāpenībā šīs evolūcijas izejpunkts meklējams tajā reakcijā, ko cietušais, līdzīgi zvēram, vērta pret viņam nodarīto objektīvo kaitejumu. No šejienes cēlusies personīga atriebība, kas pakāpeniski pārvēršas asins atriebībā, kuŗu izdara pēc zināmiem noteikumiem personas, kas savā starpā saistītas asinsradniecības saitēm. Vēlāk šī asinsatriebība izvēršas grupu atriebībā starp dažādām ciltīm. Līdzās tam, jau cilvēku kopdzīves pirmsākumā, kad tikumiskās attīstības pakāpe vēl ļoti zema, parādās apkārtējās sabiedrības — kopdzīves reakcija pret izdarīto. Jau tad vērojama itkā sociāla reakcija pret antisociālu nodarī-

¹⁾ Apstiprin. Saeimā 1923. g. 14. decembrī (Lik. kr. 168).

²⁾ Apstiprin. Saeimā 1925. g. 31. martā (Lik. kr. 64).

³⁾ Apstiprin. Saeimā 1925. g. 31. martā (Lik. kr. 65).

⁴⁾ Apstiprin. Saeimā 1925. g. 31. martā (Lik. kr. 66).

⁵⁾ Apstiprin. Saeimā 1926. g. 16. decembrī (Lik. kr. 172).

⁶⁾ Apstiprin. Saeimā 1924. g. 13. aprīlī (Lik. kr. 66).

⁷⁾ Apstiprin. Saeimā 1928. g. 1. februārī (Lik. kr. 37).

⁸⁾ Apstiprin. Saeimā 1929. g. 17. maijā (Lik. kr. 144).

⁹⁾ Apstiprin. Saeimā 1930. g. 17. jūnijā (Lik. kr. 110).

¹⁰⁾ Apstiprin. Saeimā 1930. g. 17. jūnijā (Lik. kr. 111).

¹¹⁾ Apstiprin. Saeimā 1930. g. 27. jūnijā (Lik. kr. 112).

¹²⁾ Apstiprin. Saeimā 1930. g. 30. decembrī (Lik. kr. 205).

¹³⁾ Apstiprin. Saeimā 1932. g. 14. jūnijā (Lik. kr. 138).

¹⁴⁾ Sal. Hippel, Deutsches Strafrecht, 1925. g. 38. un trpm. lap. p. un tur pievesto literāturu; Rolland, De l'esprit du droit criminel au différentes époques, 1880. g.

¹⁵⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 1927. g. 36. lap. p.

jumu. Šai reakcijai, sakarā ar pirmatnējās cilvēku kopdzīves organizācijas teokrātisko raksturu, iesākumā piemīt sakrāla nokrāsa: noziedznieku izpirkšanas nolūkā ziedo kā upuri dievībai.¹⁾ Vēlāki rodas ideja par sociālo mieru, kuru apsargā sabiedrība, kas reaģē pret miera traucējumiem izstumjot noziedznieku no sava vidus.

Kad sakarā ar mantiskā elementa nozīmes pieaugšanu tikumi vispār top humānāki, rodas iespēja atpirkties no šiem primitīviem soda veidiem, un proti, dīvējādā nozīmē. No vienas puses par labu cietušam, no vainīgā jem izpirkumu (ποινη²⁾) pēc vainīgā un cietušā savstarpējas vienošanās (componere), ar ko tiek likts pamats samērības noteikšanai starp noziegumu un sodu (kaitējumu un izpirkumu). Bet no otras puses, itkā noslēdzot mieru (pacisci) ar pašu sabiedrību, miera traucētājs maksā arī tai par starpniecību pie konflikta nokārtošanas, pie kam ar laiku šī starpniecība kļūst saistoša un manto spaidu raksturu.

Beidzot, pirmatnējās laužu grupās nodibinās centrāla valsts vara, kas jem noziegumus un sodīšanu savā pārziņā, nepieļaujot personu vai grupu iejaukšanos. Kā spēks, kas prasa pilnīgu paklausību, sodošā vara iesākumā tīri dabiski uzstājas ar lielu nežēlību. No šejienes saprotama barga atmaksā ar nolūku iebaidīt. Centrālajai varai nav svešas arī fiska intereses, kas izteicas mantas konfiskācijā un naudas sodu uzlikšanā valstij par labu.

Pakāpeniski tomēr centralizētais spēks ievirzās tiesiskās robežās: izbeidzas tiesnešu patvaļība, apzīmējas noziedzīgu nodarījumu tipi, tiek paredzēts noteikts kriminālpiedraudējumu apmērs atkarībā no nodarījuma un līdzās objektīvam kaitējumam izceļas subjektīvas vainas nozīme visos tās nozarojumos.

Neaprobežojoties ar to, šolaiku kultūrālā valsts, zem tikumu tālākās attīstības iespaida, arvien mīkstina pielietojamo soda līdzekļu saturu, liekot to pamatos, ciktāl tas iespējams, ideju par noziedznieka labošanu. No otras puses, lai pasargātos no personām, kuŗas atzītas par nelabojamām, valsts izlieto līdzekļus, kas padara viņas nekaitīgas.

Šāds ir īsumā krimināltiesību attīstības virziens visās pasaules civilizētās zemēs.

¹⁾ Sal. Hentig, Die Strafe, 1932. g. (Sakrale Urformen der Strafe 48—154 lap. p.)

²⁾ Sal. ētimoloģisko sakaru starp vārdiem: grieķu „ποινη“ latīņu „poena“, franču „peine“, vācu „Pöñ“ un „Pein“ un krievu „пеня“.

Šajā gaitā krimināltiesības izveidojušās no divu pamatelementu — romāņu (romiešu) un franku — ģērmaņu — kombinācijas, un bez tam zem stipra baznīcas (kanonisko tiesību) iespaida.

§ 7. Roma.¹⁾

Pazīstama tā pilnība, ko sasniegušas romiešu civiltiesības. Ja romiešu krimināltiesības palikušas tām ievērojami iepakaļ, tad tas izskaidrojams ar to, ka šai nozarē, sakarā ar Romas valsts attīstības īpatnībām, varas kundzība nav paspējusi pietiekošā mērā piekāpties tiesību idejas priekšā, dodot tai vajadzīgo vietu. Tamdēļ romiešu krimināltiesībām galvenā kārtā ir policejisks raksturs.²⁾

I. Trūcīgas ziņas par tiesību stāvokli kēniņu laikmetā nedod iespēju iegūt skaidru pārskatu par tam, bet tas gan nav apšaubams, ka pat visagrākos vēstures laikmetos šē sastāvējusi centrālizēta sodoša vara.³⁾ Tās pārstāvis ir Romas kēniņš. Šī vara izriet iz karavadoņa imperium'a un paliek tā rokās arī pēc kara darbības izbeigšanās. Tādējādi sodam piemīt jau valstisks raksturs.

Bet agrākos laikmetos sastopamā sakrālā elementa pēdas uzglabājušās dažos tehniskos terminos un simboliskās darbībās, piem., izteicienā „deo necari” (nāves sods), vai vārdā „sacer” (dieviem veltītais) notiesātā apzīmējumam. Tā pati sakne sastopama arī t. s. „execratio nominis” (vārda nolādēšana) vai „consecratio bonorum” (mantas konfiskācija). Vārds „supplicium” (sods) cēlies no „sub-placcare” — (nomierināt dievības dusmas). Līdzīgā nozīmē lietots vārds „sanctio”. Trimda saucās „aquae et ignis interdictio” tādēļ, ka viņa sakrīt ar trimdinieka izstumšanu no reliģiskās draudzes.

Līdz ar to sastopamas arī acīmredzamas aizvēsturiskās „kompozīciju” sistēmas atliekas, par ko liecina piem.

¹⁾ Sal. Bar, Geschichte des Strafrechts (1882. g.) 4. un trpm. lap. p.; Ihering, Geist des römischen Rechts I, §§ 11, 11a, 17 un 18; Mommsen, Römisches Strafrecht, 1899. g.; Liszt, Lehrbuch, 6. un trpm. lap. p.; Hippel, d. Strafrecht, 1925. g. I., 54. un trpm. lap. p.

²⁾ Rosenfeld, Vergl. Darstellung, Allgem. Teilt B. III, 94. lp. p.: „die politisch gefärbte Strafe Roms...”

³⁾ Blakus tai tomēr zināmā mērā pastāvēja patris familias sodošā vara. Salīdz. abu sadursmi legendārā Horāciju un Kurāciju lietā.

vārds „poena“, no grieķu „ποινή“ (izpirkums), kā soda sugas jēdziens.

Senais atriebības institūts, kā cietušā tieša izrēķināšanās ar vainīgo, arī uzglabājies tiesībā nonāvēt piem. „in flagranti“ pienākto zagli (furtum manifestum), vai laulības pārkāpēju.

Visumā tomēr laicīgais „jus“ jau paspējis atdalīties no sakrālā „fas“, un sods bija valsts varas reakcija pret noziedzīgu nodarījumu, pie kam „salus publica“, t. i. valsts interese, pilnīgi nobīda sānis priekšstatu par indivīda tiesībām. „Perduellio“ (istenībā nodevības karš)¹⁾, — atšķiroties no „parricidium“ (brīvā cilvēka nonāvēšana) kā indivīduāla labuma aizskaršanas, skaitījās par visuma, t. i. valsts interešu apdraudējuma tipu, un tolaiku romiešu tiesības centās hipertrofiski paplašināt „perduellio“ jēdzienu. Noziedznieka beztiesīgums kriminālās justīcijas priekšā ir tā laika romiešu kriminālo tiesību raksturīgā īpašība.²⁾

II. Republikas laikmetu no paša sākuma raksturo indivīda cīņa par savām tiesībām. Tas izpaudies vispirms kriminālo tiesību kodifikācijā — (XII. tabeles ar tajās paredzēto stingro atmaksās mērogu „dots pret dotu“ — talio) un otrkārt „provocatio ad populum“ institūta ieviešanā, kuŗa būtība tā, ka notiesātam bija tiesība griezties ar sūdzību pie tautas par valsts varas nesēju (neizslēdzot arī „magister militiae“³⁾), krimināliem spriedumiem.

Šādai sūdzēšanas kārtībai ārkārtīgi, bet veltīgi pretojās augstākās amatpersonas,⁴⁾ un gala rezultāts bija visai savāds: varas pārstāvji zaudēja tiešu interesi vajāt un sodīt par vispārējiem noziedzīgiem nodarījumiem; par šiem noziegumiem no valsts puses uzliekamo sodu skaits pamazinās, individuālais elements gūst pārsvaru, un sakarā ar to attīstās noziedznieku kriminālvajāšana no privātpersonu puses (apsūdzības princips).

Provokācijas institūta paralizēto valsts sodošo darbību gan atkal ievērojamā mērā papildināja, no vienas puses, ļoti attīstītais cenzoru disciplinārā vara un, no otras puses, patria potestatis sodīšanas funkcijas.

Bet tajos gadījumos, kad likās, ka valsts pamatiem draud briesmas, kā piem. izdaudzīnātās „nozālotāju“ vai „bakcha-

¹⁾ Salīdz. Liszt, Lehrbuch, 38. lap. p.

²⁾ Sal. Bar, Geschichte, 13. lap. p.

³⁾ Prótams, attiecībā tikai uz personām, kas nebija karavīri.

⁴⁾ Sal. Minz, Extraordinäre Strafrecht, 13. un trpm. lap. p.

nāliju" dalībnieku lietās, republikāniskās Romas Senāts ekstraordinārā kārtībā izlietoja ārkārtīgus nesaudzīgas izreķināšanās līdzekļus, un apsūdzētie nokļuva iepriekšējā beztiesīgā stāvoklī.

Lūzums tiesību attīstībā, nošķirojot tiesas funkcijas no administratīvām, iestājas 149. g. pirms Kr. dz., kad nodibināja pirmo¹⁾ „quaestio perpetua“, t. i. pastāvīgu bezapelācijas zvērināto tiesu, kurā 25 gadus vēlāk²⁾ iemantoja krimināltiesas funkcijas noteiktu dienesta noziegumu lietās.

Savu iespējamo maksimālo attīstības pakāpi Romas republikas krimināltiesības sasniedza pēc Kornēlija Sullas reformas (ap 80. g. pirms Kr. dz.). „Leges Corneliae“ rada veselu virkni „quaestiones perpetuae“, no kurām katrai piekrita vispārējo noziegumu noteikta kategorija.³⁾ Katru „quaestio“ parādēja īpašs, ne tikai procesuāls, bet arī materiāli-tiesiska rakstura likums, kurā bija aprādīts konkrētās kategorijas noziedzīgu nodarījumu sastāvs. Modinot varas interesi uz vispārējo noziegumu vajāšanu un sodīšanu, Sullas reforma pastiprinoja viņu publisko raksturu. Šīs „crimina publica“ krasi atšķiras no t. s. „delicta privata“, kurās izsprieda civiltiesas pretora ediktā noteiktā kārtībā.⁴⁾ Tas ir pamats, uz kura bāzējās turpmākā Cēzara un Augusta (leges Juliae) kriminālā likumdošana.

III. Patvaldīgas varas nodibināšanās atstāj savu no krāsu uz keizara laikmeta krimināltiesībām. Ievedot tajās ārējus uzlabojumus, princeps iekšēji satricina kriminālās justīcijas balstus. Jauno tiesību avots ir keizara „constitutiones“ un no tā atkarīga Senāta „consulta“. Keizara un viņa prefektu patvaļīga iejaukšanās kriminālā tiesāšanā, kā arī tiesas un administrācijas funkciju sajaukšana atjauno ķēniņu laikmeta romiešu krimināltiesību policejisko⁵⁾ raksturu. Quaestiones perpetuae pamazām nobīda otrā vietā. Izvirzās ekstraordinārās keizaru ierēdņu tiesas.

Paralēli tam paplašinās sodāmo tiesībapārkāpumu aploks. No vienas puses tas bija progress. Šai ziņā varētu minēt jaunu noziedzīgu nodarījumu sastāvu izveidošanu, kā: izspiešana (concessio), krāpšana (stellionatus), slēpšana (crimen receptatorum) u. t. t., vai arī „privātu deliktu“ pārvēr-

¹⁾ Lex Calpurnia repetundarum.

²⁾ Lex Sempronia (123. g. pirms Kr. dz.).

³⁾ Crimen majestatis, ambitus, repetundarum, sacrieglii, falsi, injuriarum; de sicariis.

⁴⁾ Atsevišķi stāv t. s. actiones populares, kas itkā ieņēma vidus vietu starp vienām un otrām.

⁵⁾ Sal. Bar. Geschichte, 50. lap. p.

šanu „*crimina publica*“ šķirā, piem., smagākie zādības (*furtum*), laupīšanas (*rapina*) veidi u. t. t. Bet daudzās attiecībās stāvoklis pasliktinājās, kā piem., konstruējot līdz tam svešo reliģisku noziegumu tipu, zem baznīcas iespaida, kura nostiprinājās kopš Konstantīna laika.

Šiem nodarījumiem lietoja vispārēju sugas apzīmējumu *crimina extraordinaria*, kuru raksturīgā īpatnība bija tā, ka par tiem draudošais sods iepriekš nebija noteikts (*poena legitima*), bet tas bija kā kaut kas ārkārtīgs, vienīgi no tiesas ieskata atkarīgs (*poena extraordinaria seu arbitraria*). Tā kā pārsvarā bija tādi elementi, kā personīgs ieskats un izrēķināšanās par nepaklausību, tad arī paši soda veidi kļūst ļoti nežēlīgi un fiziski mocoši, un indivīda stāvoklis valsts sodošās varas priekšā bij beztiesisks. Apmēram šādā veidā romiešu krimināltiesas pēc ķeizara Theodosija kōdifikācijas (*Codex Theodosianus* 438. g.) galīgi formulētas Justiniana laikā un uzglabājušās pēdējās divās *digestu* (47. un 48.) grāmatās, kuras dēvē par „*libri terribiles*“, kā arī 4. institūciju un 9. konstitūciju gramata.

§. 8. Franku-germaņu tiesības.¹⁾

Trīs elementi, kas pakāpeniski viens otru atvietojuši, un proti, personiskais, kā cietušā jūtu apmierināšanai nepieciešamā reakcija, sabiedriskais, kā sociālā organisma pašpalīdzība un valstiskais, kā centralizētās sodošās varas ieviešana, izteicās mums, laika ziņā, tuvākās franku-germaņu tiesības skaidrākā formā, nekā romiešu tiesībās.

Šeit tiešām no iesākuma sastopams asinsatriebības (*Blutrache*) institūts starp atsevišķām personām un radniekiem, no kā attīstās bezgalīga faida starp ciltīm. Bet V. g. simtēna otrā pusē kōdificētie „leges barbarorum“ (*lex Salica* un citi) jau satur visos sīkumos izstrādātu kompozīciju sistēmu, kas ieņem centrālo vietu. Izpirkuma maksa (*Sühnegeld*, *Lösung*), ar kuras nomaksu atkrita atriebība, iesākumā pielaista alternatīvi pēc cietušās „Sippe“ izvēles, bet vēlāk tā tōp saistoša. Izpirkuma maksa bija divējāda: vīra (*veregildum*, *Wehrgeld*, *Manngeld*) par smagiem un bussa par viegliem nodarījumiem, ar noteiktu taksāciju atkarībā no kārtas, vecuma, dzimuma un rēķinot par dzi-

¹⁾ *Sal. Bar. Geschichte*, 52. un trpm. lap. p.; *Brunner. Deutsche Rechtsgeschichte*, 566. un trpm. lap. p.; *Liszt. Lehrbuch*, 42. un trpm. lap. p.

vibu, zobu, aci u. t. t. To maksāja pēc kolektīvas atbildības ne vainīgais viens pats, bet visa viņa ģints (Sippe), un nevis cietušam personīgi, bet visai tā ģintij: „recipitque satisfactionem universa domus“. Norunātās „Lösung“ neņem maksas gadījumā „lex Salica“ (58,3) pielaiž vainīgā nonāvēšanu. Nonāvēšanu uzlūkoja arī par likumīgu, ja vainīgo uzgāja nodarījuma vietā (handhafte Tat), vai tieši pēc tam (unvernachtete Tat).

¶ Loti agri tomēr sāk izprast noziegumu kā nodarījumu, kas vērsts pret mieru, kurū savās interesēs apsargā visa sabiedrība (Friedensbruch), un sakarā ar to, atmaksājot itkā „dots pret dotu“, atjēma noziedzniekam iespēju baudīt to mieru, ko viņš bija traucējis (Friedlosigkeit). Viņu izstumj no cilvēku kopdzīves un nostāda līdzās meža zvēram („vargus sit“). Tas pats elements, no otras puses, izpaužas arī piedzenot no noziedznieka sabiedrībai par labu „fredum“ (Friedensgeld) par pēdējās organu līdzdalību nosledzot vienošanos par izpirkumu (Sühnevertrag).

Franku ķēniņu (VI. g. s.) kapitulācijās jau sastopama publiskā sodošā vara. Viņas pamats karavadoņa (hercoga) vara par karaspēku no vienas puses un miera pastaprināta apsardzība ķēniņa pagalmā — aulā, vai curia regia („Königsfrieden“) no otras puses.¹⁾ Ķēniņa tiesības uz paklausību (bannus regius), paplašinoties pāri „curia regis“ robežām nobīdīja tautas tiesības (Volksrecht) pie malas. Ķēniņš vajāja noziegumus ar savu sūtņu (missi dominici, justitarii itinerantes) palīdzību, uzmeklējot noziegumus vispārējas krātīšanas (Gemeinderüge, повальный обыск) ceļā un ievedot publiskus sodus par slepkavību, laupīšanu, zādzību, burvībām u. t. t. Līdz ar to starp ķēniņa tiesnešiem līdzās laicīgām personām (grāfiem) figurē garīdznieki (biskapi), kas liecina par radušos baznīcas iespaidu uz tā laika kriminālo justīciju.

Bet ar centrālizētās Karolingū varas krišanu vidus Eiropā iesākās pretēja kustība. Jaunās, „statutarās“ tiesības aizmirst. Vecās ieradumu (tautas) tiesības no jauna nostājas pirmā vietā.²⁾ Tikko nostiprinājušos kanonisko iespaidu pagaidām izspieda senģermāņu iespaids. Līdz ar to atdzimst novecojušais privāttiesiskais uzskats par noziegumu un sodu. Parādās pašizreķināšanās kā bezgalīgi privāti kari (F e h d e) un atkal

¹⁾ Sal. Bar. Geschichte, 51. lap. p.

²⁾ Rodas ieradumu tiesību krājumi, kurus sauc par spoguļiem, piem. Sachsenspiegel, sastād. Eike van Repgen XII. g. s. beigās vai XIII. g. s. sākumā.

pielaiž vienošanās par izpirkumu (Taidigung). Iestājas vispārējās viduslaiku tiesiskais juceklis.

Šo jucekli beidzot pārvarēja tiesibradošie spēki, kas nāca no vairākām pusēm.

Pirmā kārtā minama baznīcas vara, kā vienīgā centrālā vara pēc Karolingu krišanas, kuŗa pamazām ierobežoja privātus karus, ievēdot t. s. „Dieva miera dienas“¹⁾ (treuga dei), kuŗu skaitu arvien pavairoja. Par miera traucēšanu šajās dienās pieteicot „fedi“, baznīca piedraudēja ar izstumšanu. Bez tam baznīca jēma savā apsardzībā noteiktu kategoriju personas: klēriķus, mūkus, zemniekus un tirgotājus, kuŗus pasargā no bruņinieku vardarbības, kā arī dažus priekšmetus un ierīces, kā lauksaimniecības rīkus un dzirnavas, nemaz jau nerunājot par pašām baznīcām un kapsētām.

No otras puses nāk sabiedrības pašpalīdzība cīņā pret vardarbībām un citiem tiesībpārkāpumiem. Vestfālē nodibinātā „iemas“ tiesa, kas pamatojās galvenā kārtā uz „brivo šefenu sabiedrības“ (vemenotēs) savstarpēju izpalīdzību ar savu noslēpumaino tiesāšanu, aizmugurisko notiesāšanu un piepēšu nāves spriedumu izpildīšanu sacēla iedzīvotājos izbailes, atdzīvinot tādējādi piemirsto ideju par laicīgo nemezīdi.

Pa to laiku nostiprinās arī valdošo firstu vietējā laicīgā vara, kuŗas pastāvīgs artibūts ir organizēta kriminālā justīcija. Balstoties uz firstiem, vispār nenostiprināta ķeizara vara ar baznīcas atbalstu, no XI. g. s. beigām sāk pasludināt „zemes mieru“ (Landfrieden). Tādu „constitutio pacis“ izsludināja uz noteiktu laiku, ņemot no kuŗojošiem bruņiniekiem zvērestu par miera netraucēšanu (pax jurata), līdz beidzot²⁾ 1495. g. keizars Maksimilians iūtās pietiekoši spēcīgs pastāvīga miera (ewiger Landfrieden) pasludināšanai, kas bija cieši saistīts ar centrālās augstākās tiesas (Reichskammergericht) nodibināšanu visai valstij.

3) Bet galvenā loma nostiprinātas kriminālās justīcijas izplatīšanā piekrita pilsētām. Ar centrāleiropas pilsētu dzīves uzplaukšanu tur, tāpat kā Ziemeļ-Itālijā, vairojās noziedzīgi elementi, kas spiež pilsētu pašvaldības piegriezt sevišķu vēribu kriminālai represijai, kuŗa kļūst ļoti nesaudzīga.³⁾ Līdz

¹⁾ Iesākumā svētdienās un svinamās dienās, pēc tam pēdējās 3 dienās nedēļā (gebundene Tage).

²⁾ Sal. Rosenfeld, Die richterliche Strafzumessung (V. D. A. III.) 98. lap. p. „Die Strafe des Mittelalters in ihrer starren Unerbittlichkeit“...: Brunner, Deutsche Rechtsgerichte, II., 588. lap. p.; „...Die spiegelnde Strafe des Mittelalters“... die Strafe selbst soll sagen, warum sie verhängt wird...“

ar to sajūtama vajadzība noteiktāki un skaidrāki formulēt krimināllikumus. Vecie franku-ģermāņu „specula judicialia“ izrādās maz noderīgas. Tamdēļ ar klēriķu palīdzību sākas svešo romiešu tiesību recepcija, pie kam šīs tiesības nepārjēma vis viņu pirmatnējā veidā, bet gan tā, kā tās bija attīstījušās Itālijas ziemeļu pilsētās t. s. „generalis consuetudo“ ceļā, kombinējot romiešu, langobardu (ģermāņu) un kanoniskus elementus.

§ 9. Kanoniskas tiesības.

Kanonisko tiesību iespaids uz krimināltiesību attīstību visai ievērojams.¹⁾ Baznīca, paliekot uzticīga savam garīgam saturam, nevarēja nepastripot iekšējo elementu kā noziegumā, tā arī sodā. Šī krimināltiesību spiritualizācija sekmēja vainas jēdzienu padziļināšanu, piešķirot t. s. „lauņai gribai“ lielāku nozīmi nekā objektīvam kaitējumam, ka noziedznieka darbības rezultātam.

Otrs elements, kas bija cieši saistīts ar baznīcas pamatiem un atstāja iespaidu uz krimināltiesību attīstību, ir visu cilvēku principiāla vienlīdzība krimināllikuma priekšā.

Vienlīdzības princips, uz kuŗu balstījās kristīgā sabiedrība, pieskaroties dzīves īstenībai, nevarēja, protams, paturēt savu skaidrumu. Šis princips uzglabājās attiecībā uz klēriķiem, bet ar pēdējo nodalīšanos no apkārtējās masas, tas izveidojās savā ziņā tiem par privilēģiju. Šāds privilēģēts stāvoklis savkārt noderēja par vilinājumu citiem. Kamēr baznīca bija varena, visi vēlējās būt par klēriķiem vai vismaz nostāties baznīcas aizsardzībā.²⁾ Šo apstākli baznīca izmantoja savas kriminālās jurisdikcijas paplašināšanai. Rīkojoties vienādi visur, kur tikai viņai bija iespaids, baznīca piemēroja savas tiesības, kuŗu pamatā atradās romiešu principi („ecclesia vivit lege romana“), ko tā gan bija ievērojami pārveidojusi. Tādējādi baznīca sagatavoja³⁾ ceļu vienveidīgu laicīgu krimināltiesību īvešanai, kad nostiprinājusies laicīgā (karaliskā) vara izlietoja savas tiesības un jēma tiesu savā pārzinā.

Neskatoties uz visām savām priekšrocībām, kanoniskās tiesības tomēr nebija spējīgas sasniegt kaut relatīvu attīsti-

¹⁾ Sal. Eichmann, Das Strafrecht des Codex juris canonici, 1920. g.

²⁾ Sal. Bar, Geschichte 71. lap. p.; sal. arī iepriekš 29. lap. p.: (patvērum, benefit of the clergy).

³⁾ Sal. iepriekš. 44. l. p.

bas pilnību, jo tajās bija sajaukti tiesību un reliģijas (morāles) jēdzieni. Pilnīgi dabīgais reliģiskā elementa pārsvars un ar to saistītais formālisms sagrozīja perspektīvi un radīja, no tiesiskā viedokļa raugoties, tik nevēlamas parādības, kā piem. vispārēju atstumšanu no baznīcas (*excommunicatio generalis*), kuŗa attiecās kā uz visiem tiem, kas nogrēkojuši, tā arī uz tiem, kas vēl tikai grēkos nākotnē. Tādas pat parādības bija gadījumi, kad atsvabināja no atbildības pret noteiktu maksu (*Ablasszettel*) vai arī sodīja par „piekrišanu”, kas dota tiesībpārkāpuma izdarīšanai jau pēc tā izdarīšanas, vai arī kad sodāmība iestājās *ipso jure*, neizspriežot konkrēto gadījumu tiesā (*poenae et censurae latae sententiae*¹⁾), nemaz nerunājot par to, ka vispār tika sajaukti nozieguma un grēka jēdzieni, kamdēļ starp sodāmiem nodarījumiem bija tādi, par kuŗiem laicīga vara zem baznīcas iespaida pēc inerces vēl turpināja sodīt, bet kuŗus jaunākā laikā nācās izslēgt no krimināliem kōdekiem.²⁾

§ 10. Vakareiropas kōdifikācija.

No materiāliem, kas tādā veidā uzkrājās, sāka izveidoties Viduseiropas XV. g. s. kriminālie kōdeki.

Pirmie soli šini ziņā sperti, kad parādījās dienvidvācu pilsētu (Nirnerga) t. s. „*Halsgerichtsordnung*”. Redzamu vietu starp tiem iņēja „*Bambergensis*”, kuŗu uz Reichskammergericht'a ierosinājumu, 1507. g. sastādīja pazīstamais Švarcenbergs. „*Bambergensis*” bija keizara Kārļa V. ievērojama kriminālkōdeka tiesā priekšgājēja, kamdēļ to dēvēja par „*mater Carolinae*”.

Kārļa V. kōdeki izstrādāšana galveno dalību jēma tas pats Švarcenbergs. Projektā to caurlūkoja 1521. g. Vormsas reichstags, un galīgi apstiprināja 1530. g. un 1532. g. Aušburgas un Regensburgas reichstagi. Šo kōdeku sauc par *Constitutio Criminalis Carolina* (C. C. C.) vai „*Kaiser Karls V und des heiligen Römischen Reichs Peinliche Gerichtsordnung*” (P. G. O.). Karolinas 104.—180. pantī veltīti materiālām krimināltiesībām, bet pārējie attiecās uz procesu. Šā kōdeka īpatnība ir tā, ka formāli tam piešķirta vienīgi *subsidiāra nozīme* (*clausula salvatoria*). Keizara vara vēl nebija pietiekoši spēcīga, lai uz reizi atceltu valsts atsevišķās daļās spēkā esošās nevienādās tiesības. Bet faktiski

¹⁾ Sal. turpmāk § 41.

²⁾ Piem. lielākā daļa t. s. „reliģisko noziegumu”.

jaunais kōdeks, sakarā ar savām labām iekšējām īpašībām, ļoti ātri iejēma dominējošo stāvokli un XVI., XVII. kā arī pa daļai XVIII. g. s. atradās vispārējā lietošanā. Neskatoties uz cenšanos mīkstināt sodu bardzību, Karolina pazīst saciršanu gabalos, nobendēšanu ar riteņu palīdzību, sadedzināšanu uz sārta, miesas plēšanu ar sakarsētām stangām, ausu nogriešana u. t. t. Nāves sodi nocērtot galvu, pakarot vai noslicinot (sievietes) paredzēti ļoti devīgi. Sodu izvēlē tiesai piešķirta ļoti liela rīcības brīvība un pārsvarā ir nenoteiktās sankcijas.

Ap šo pašu laiku krimināltiesības kōdificētas arī karaliskā Francijā, kad 1539. g. Francisks I. izdeva „Ordonnance de Villers-Cotteret”. Otrs svarīgs etaps franču krimināltiesību kōdifikācijas vēsturē ir Ludviķa XIV. 1670. g. „Ordonnance des délits et des peines”.

1789. g. revolūcija atklāj jaunu laikmetu netikai franču, bet krimināltiesību attīstībā vispār. Viens pēc otra seko 1791. un 1795. g. kōdeki.

Augstāko pakāpi franču kōdifikācija sasniedz Napoleona I. laikā, kad 1810. g. 12. 22. februārī izdeva slaveno Code pénal (Code des délits et des peines), kurš papildināts un grozīts 1832., 1848., 1850. un vēlākos gados, bet visumā ir spēkā līdz šim laikam, pie kam atstājis lielu iespaidu uz kriminālo likumdošanu visā Eiropas kontinentā. 1893. un pēc tam 1905. g. izstrādātie jaunie kriminālkōdeka projekti nav tapuši par likumu¹⁾.

Vidus-Eiropā XVIII. g. s. Kārļa V. nolikumu sāk izspiest vietējie atsevišķo zemju kōdeki. Ierosinājums pieder Bavārijai, kurā 1751. gadā izdeva savu „Codex juris criminalis Bavarici”. Tam sekoja Austrija, izdodot 1768. g. „Constitutio Criminālis Theresiana”, kas ievērojami mīkstināja Karolīnas bardzību. Tā vietā 1787. gadā, zem izglītības laikmeta racionālisma iespaida, izdod „Josephina”, kas atcēla nāves sodu, bet uzglabāja un pa daļai pat pastiprināja nežēlīgos miesas sodus. Pēc Fridriha II. nāves Prūsija tai pašā laikā (1794. g.) radīja savu „Allgemeines Landrecht”, kas bija priekšzīmīgs daudzās attiecībās. Bavārijas 1813. g. kōdekā jau manāms jaunu ideju iespaids, par kuŗu sludinātāju kļuva slavēnais Feuerbachs. Bet 1851. g. izdots Prūsijas „Strafgesetzbuch” gan vēl pievienojas franču Code pénal.

Tikai 1870. g. „Strafgesetzbuch für den Norddeutschen Bund”, kuŗu pēc Vācijas apvienošanās 1871. g. pārdēvēja par

¹⁾ Code pénal gandrīz visā pilnībā pārņēmusi Beļģija (Code pénal belge 1867. g.).

„Strafgesetzbuch“ für das Deutsche Reich“, ievadija jaunu laikmetu kriminālās likumdošanas vēsturē, jo viņa nozīme turpmākam laikmetam bija tik pat liela, kā franču Code pénal iespaids iepriekšējam periodam. XX. g. s. Vācija rūpējās par jauna kōdeka izstrādāšanu. Pēdējais pilnīgi nobeigtais projekts, kuŗu ievērojami iespaidojušas jaunākā laika mācības, sastādīts 1927. gadā.

Eiropas valstu vairākums, sekojot Vācijas piemēram, ievēdis jaunus kōdekus. Iepakaļ palikusi Rumānija ar savu 1864. g. kōdeku. Tāpat arī Austrijā vēl tagad spēkā novecojis 1852. g. kōdeks, lai gan 1912. g. izstrādāts jauns projekts¹⁾. Toties Ungārija 1878. g. izdeva jaunu nolikumu par sodiem un 1879. g. likumu par pārkāpumiem. Hollandē 1881. g. izdots kōdeks, kas izspieda franču tiesības; tajā mēģināts konstruēt gandrīz visu sodu sistēmu uz brīvības atņemšanu. Portugālē spēkā samērā jauns 1886. g. un Bulgārijā — 1896. g. kōdeks. Starp Skandināvijas valstīm vadošo vietu iejēma Norvēģija ar savu priekšzīmīgo 1902. g. kōdeku. Ievērojamu progresu radījis Šveices sodu likumprojekts, kas sastādīts visai valstij 1918. g., pamatojoties uz prof. Kārļa Štosa iepriekšējiem darbiem²⁾.

Nomaļus stāv Liebritanija, kur neraugoties uz pazīstamā Stīfena pūlēm, neizdevās ievest vienīgu kōdeku, bet ir spēkā „common law“ (ieradumu tiesības), kuŗas papildinātas ar tiesas praksi (case law) un atsevišķiem likumdošanas aktiem (statute law). Pēdējie 1861. g. ar „Criminal Law Consolidation Statutes“ palīdzību savās svarīgākās daļā apvienoti.

Apmēram tādā pašā stāvoklī atrodas krimināltiesības arī ārpus Eiropas. Ziemeļamerikā, atsevišķos štatos, to starpā Ņujorka (1881. g. izl. 1907. g.), ievesti savi kōdeki. To pašu darījusi arī Kanada (kōd. 1906. g.). Vidus- un Dienvidamerika sekojusi Eiropas paraugiem: izdeva savu kōdeku Meksika 1871. g., Brazīlija 1890. g., Čīle — 1875. g., Argentīna — 1921. g., Kolumbija, Kosta-Rīka un Peru — 1924. g. un Venecuēla — 1926. g. Daudzkārt priekšzīmīgā Japāna izdevusi 1907. g. kōdeku, kas sastādīts pēc pēdējiem Eiropas paraugiem. Ķīnā spēkā 1912. g. kōdeks. Turcija izdevusi jaunu kōdeku 1926. g.

¹⁾ Vācijas 1927. g. projekts gan izstrādāts kopā ar austriešu juristiem, paredzot to ievest arī Austrijā.

Jaunus ceļus meklē Eiropā Spānijas kōdeks (1928. g.),¹⁾ Dienvidslāvijas kōdeks (1928. g.), Dānijas kōdeks (1930. g.), Itālijas „Rocco“-kōdeks (1930. g.) un Polijas kōdeks (1932. g.).

§ 11. Krievija.

Krimināltiesību attīstībā Krievijas teritorijā vērojami tie paši posmi un pamazām manāms Vakareiropas zemju, to starpā arī Romas, iespaids, kas gan nenāca tieši, bet reizē ar austrumu baznīcu caur Bizantiju.

XI. g. s. beigās sakārtotais ieradumu tiesību un likumu kopo-
pojums Русская Правда²⁾, kas uzglabājies dažādās redak-
cijās (списки), sastop krievu krimināltiesības pārejas stadijā
no atriebības uz izpirkuma sistēmu, kad pastiprinājās arī va-
ras iejaukšanās. Sai ziņā visai pamācoši, ja salīdzina pēc
pazīstamā vecākā saraksta („Академи́ческий списокъ“) pirmos
17 pantus (t. i. vecākos) ar saraksta pēdējiem pantiem
(18.—43.), vai, vēl labāk, ja salīdzina „Академи́ско“ sarakstu
ar „Трои́чка“ sarakstu, kuŗš attiecas uz jaunāku laiku.

Академи́скā saraksta 1. pants paredz asinsatrie-
bību un nosaka atriebēju kārtību, bet „Трои́чка“ saraksta
2. p. teikts, ka Jaroslava dēli atcēluši atriebību, at-
vietojojot to ar izpirkumu („отложиша убиение за голову
нокунами ся выкупати“). Līdzās izpirkumam („головничество“
„за обиду“, „самому“), Академи́скā saraksta otrā daļa un vēl
vairāk „Трои́чка“ saraksts runā par naudas piedziņu kņazam
par labu („вира“ par smagākiem un „продажа“, par vieglā-
kiem nodarījumiem).³⁾

Personiskus sodus, kuŗu rašanās stādāma sakarā ar Bi-
zantijas iespaidu, pazīst tikai „Трои́чка“ saraksts, „Акаде-
ми́скais“ saraksts tos vēl nezin. Laupītājam, zirgu zaglīm
vai dedzinātājam, pēc „Трои́чка“ saraksta 5., 30. un 79. panta,
draud „потокъ и разграбление“, kas līdzinās kriminālai

¹⁾ Atcelts ar jaunās republikas prezidenta 1931. g. dekrētu. Vēl ir
projekti: Zviedrijā — 1917. g.; Grieķijā — 1924. un Čehoslovākijā
— 1926. g.

²⁾ Русскую Правду XVIII. g. s. sākumā atradis Тати́щевс.
Labākais tās apstrādājums pieder Кала́човам. Šķiro trīs katēgoriju
sarakstus (списки): vecākie (пием. академи́ческий) jaunākie, pilnīgākie
(пием. Трои́цкий) un visjaunākie, saīsinātie (пием. кн. Оболенскаго).

³⁾ Interesants gadījums, kā „обяда“ (Акад. sar. 2. p.) pārvērt-
šas par „продажу“ (Трои́к. sar. 23. p.).

verdžibai ar visas mantas konfiskāciju. Bet par nāves sodu
 „Русская Правда“ perunā.

I „Двинская судная грамота“ (1398. g.) nāves sodu jau
 pazīst. Tā pazīst arī vainīgā izdošanu (выдача головой“,
 Tomēr arī šeit pārsvarā ir naudas sodi par labu kņazam un
 cietušiem.

Stiprā varas koncentrācija Maskavas periodā, kā tatāru

lūga mantojums un satiksmes attīstība ar Bizantiju, atstāja

II iespaidu uz „Великокняжеский судебникъ“ (1497. g.) un

IV Царский судебникъ“ (Jāņa Briesmīgā 1550. g.) varmācīgiem
 noteikumiem.

Milzīga nozīme, līdzīgi „Constitutio Criminalis Carolina“ i

Vācijā, piešķirama Krievijas t. s. „Сара Алексея Михайловича

V Nolikumam („Уложение царя Алексея Михайловича“ 1649. g.),

kuŗa izdošana sakrīt ar stipras varas atjaunošanos pēc „juku

laiku“ pārdzīvojumiem. Krimināltiesībām veltīti I.—46 pantī un X.

(pa daļai), XXI. un XXII. nodaļas. Tās joprojām tatāru tradi-

ciju un Bizantijas iespaidotas. Sekojot laika garam, „1649. g.

Nolikums“ pazīst visus kvalificētos nāves soda un kropļojošo

miesas sodu veidus, kuŗiem līdzās ievērojamu vietu ieņem

tatāru laikā attīstīties mocošais miesas sods — pēršana ar

knotu, pātagām, rīkstēm u. t. t.

Pētera Lielā laikmetā notiek krass lūzums krimi-

nālās likumdošanas ēvolūcijā. Neievērojot vēsturisko pagātņi,

VI Pēteris pārstāda Krievijā Vakareiropas paraugus. Tādā ceļā

radušies t. s. Воинские Уставы 1716. g. (zvidru tiesības). Pētera

pēcnācēji, cīnoties dēļ varas, neatrada laika krimināltiesību

reformai. Tikai Katrīna II. nolēma sasaukt zemes sapulci

(земский соборъ), lai nokārtotu arī šo jautājumu. Nekādas prak-

tiskuss rezultāts sapulce nedeva, bet pašas Katrīnas sastā-

dītā instrukcija („Наказъ“) sapulcei (1767. g.) satur aizrādi-

jumus par kriminālās justīcijas jauno uzbūvi, piemērojoties

franču enciklopēdistu idejām, kuŗas gan tos laikos neatrada

reāla iemiesojuma nevienā Eiropas zemē un izlauza sev ceļu

pašā Francijā vienīgi sakarā ar lielo 1789. g. revolūciju.

Revolūcionārās kustības vājās atskaņas Krievijā aplūsa

ar „dekabristu“ neveiksmi, un Nikolaja I. likumdošana XIX.

g. s. pirmā pusē gāja citu ceļu. Grāfa Speranskaja vadībā

1833. g. veikts kolosāls darbs, sastādot visu valsts likumu ko-

pojumu (svod), kuŗā kā sastāvdaļa (XV. sējums) ietelpa arī

VI криминалликumi. Attiecībā uz krimināltiesībām tas bija tikai

sagatavošanās stadijā. Grāfa Bludova komisija iz-

strādāja kōdeku, kuŗu apstiprināja 1845. g. ar nosaukumu

„Уложение о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ“,

kas, neskatoties uz visiem saviem trūkumiem, ar 1857., 1866. un 1885. g. pārlabojumiem, bija spēkā visā bij. Krievijas valsts teritorijā līdz pat 1917. g. oktobra revolūcijai.

Aleksandra II. tiesu reforma, kas tuvināja krievu kriminālo procesu labākiem Vakareiropas paraugiem, atstāja iespaidu uz materiālo tiesību reformu vienīgi tajā ziņā, ka jaundibinātām miertiesu iestādēm 1864. g. izdeva speciālu kōdeku ar nosaukumu „Уставъ о наказаніяхъ, налагаемыхъ мировыми судьями”, nerēķinot grozījumus, kas sakarā ar šo izdarīti 1845. g. „Nolikumā”. Tomēr 70-tos gados zem vācu parauga iespaيدا nolēma šo abu kōdeku vietā sastādīt jaunu kōdeku, un G r o t a komisija 1879. g. izstrādāja jaunās sodu sistēmas pamatus.

Pēc tam 1881. g. Friša¹⁾ komisija sāka redīgēt pašus sodu likumus (Уголовное Уложение). Komisijas projektu izsūtīja atsauksmei ievērojamākiem ārzemju speciālistiem un pēc caurlūkošanas sevišķā apspriedē Tieslietu ministrijā un Valsts padomes īpašā komisijā, kur projekta jauninājumu tendences bija lielā mērā vājinātas, projektu beidzot apstiprināja 1903. g. 22. martā, bet Krievijas valst vara visumā to dzīvē nekad neieveda. Vienīgi tās nodaļas, kas attiecās uz reliģiskiem un pretvalstiskiem noziegumiem, kā arī dažī atsevišķī panti, uz sevišķu laikmetā no 1904. g. līdz 1915. gadam izdotu noteikumu pamata, atvietoja atbilstošus pantus vecā „Nolikumā par sodiem” (1845. g.), pie kam tiesām, piemērojot jaunus pantus, bija jārikojas saskaņā ar 1903. g. Sodu likumos, bet ne 1845. g. „Nolikumā” paredzētiem vispārējiem principiem.²⁾

Šādā stāvoklī atradās Krievija, kad izcēlās pasaules karš un pēc tam 1917. g. februāra un vēlāk arī oktobra revolūcija. Kad vācu karaspēks bija okupējis Poliju, Lietuvu, Kurzemi un Vidzemi, ar okupācijas varas rīkojumu šajos apgabalos ievada, ar nelieliem grozījumiem, 1903. g. Sodu likumus. Iejemtā Igaunijas daļā okupācijas vara šo reformu izvest nepaspēja.

Pārējā Krievijā, izņemot Somiju, kas uzglabāja savu 1889. g. kriminālkōdeku, komūnistu revolūcija 1917. g. beigās iznīcināja līdz ar pārējiem agrākiem likumiem arī cara laika krimināllikumus, atviejot tos pēc tam, kad izbeidzās

¹⁾ Šās komisijas sastāvā iegāja: profesori Tagancevs, Foiņickis, Nekļudovs, Slučevskis un senātors Rōzins.

²⁾ Dzīvē ievada: 1.—119.; 121., 123., 126.—132., 134., 163., 164., 166. II., 168. III., 170., 173. IV., 279., 309., 437., 449.—452., 500., 524.—526., 526. I., 527.—529., 620., 643. II. un III., 644. IV., 645. IV., 652. III.

pilnīgas bezlikumības periods, ar jaunu kriminālkodeku. Tas sastādīts 1922 g., izejot no „revolucionārās tiesiskās apziņas” principiem „proletāriskai” lietošanai. (Jauns kodeks izdots 1926 g.).

§ 12. Latvija.

Baltijas valstīs, kas ar kara izbeigšanos atdalījās no Krievijas, līdzīgi citām jaunajām valstīm, kuŗas nodibinājās uz priekškaŗa Eiropas drupām, jautājums par krimināltiesību kodifikāciju pacēlās vispirmā kārtā. Savus kodekus jau izstrādājušas Igaunija un Polija.¹⁾

Latvijā ar 1918. g. 6. decembra likumu (Lik. kr. 1919. g. 10.) vispirms atstāti spēkā krievu 1903. g. Sodu likumi, atceļot vācu okupācijas varas ievestos grozījumus, un attiecinot tos arī uz Latgali (Lik. kr. 1920. g. 177.)²⁾.

Pēc tam sevišķa komisija pie Tieslietu ministrijas 1920./21. g. sastādīja Sodu likumu pārlabojumu projektu, piemērojot to mūsu valsts iekārtai un dzīves apstākļiem. Projektu drukātā veidā izsūtīja dažādām iestādēm un personām, un līdz ar ienākušām atsauksmēm 1922. g. nodeva kā materiālu sevišķai pie Tieslietu ministrijas nodibinātai komisijai, kuŗas uzdevums bija izstrādāt Latvijas Sodu likumu, uzglabājot pēc iespējas 1903. g. Sodu likumu konstrukciju un pamatprincipus. Komisija nobeidza savu darbu 1927. gadā.³⁾ Projekta vispārējo daļu 1923. g. valdība iesniedza Saeimai, kas to nodeva juridiskai komisijai, kur to skatīja cauri apakškomisijai. Speciālo daļu arī iesniedza Saeimai divos pajēmiēnos — 1924. un 1928. g.

Tā kā projekts Saeimā netika tālāk virzīts, tad Ministru kabinets, vienojoties ar Saeimas juridisko komisiju un Saeimas vairākumu, jēma iesniegto Sodu likumu projektu atpakaļ, uzdodot sevišķai pie Ministru kabineta dibinātai komisijai to vēl reiz caurlūkot un saskaņot ar pēdējo 10 gadu laikā izdotām novelēm, un 1930. g. 25. septembrī izdeva to satversmes 81. p. kārtībā ar noteikumu, ka jau-

¹⁾ Igaunijā 1928. g. apstiprināts jauns kodeks, tur spēkā bij vecā 1845. g. Likuma par sodiem vieta. Polijā 1932. g. ar Valsts prezidenta dekrētu apstiprināts jauns kodeks tur spēkā bijušo krievu, vācu un Austrijas veco sodu likumu vietā.

²⁾ 1923. g. Tieslietu ministrija izdeva šo likumu pirmo tulkojumu latviešu valodā ar nosaukumu „1903. g. 22. marta Sodu likumi”, norādot pantus, kas Latvijā nav piemērojami un ar zemteksta atzīmēm.

³⁾ Projekts divās daļās iespiests krievu valodā 1923. un 1927. g. ar komisijas locekļa P. Jakobi sastādītiem paskaidrojumiem

nais Sodu likums stājas spēkā 1931. g. 31. martā. (Lik. kr. 1930. g. 138., 139.).

Satversmē paredzētā kārtībā jaunais Sodu likums nonāca Saeimas caurlūkošanā pie viņas sesijas atklāšanas. Saeima nodeva to speciālai „Sodu likuma komisijai“, kuŗa, pieprasījusi iepriekš atsaukumi no Senāta, Tiesu palātas, visām Apgabaltiesām, visām juridiskām biedrībām, tiesnešu biedrības un zvēr. advokātu padomes, paspēja apspriest likumu tikai divos lasījumos. Pēc tam, vecās Saeimas darbībai beidzoties, Sodu likuma spēkā stāšanās laiks tika pagarināts satversmes 81. p. kārtībā divas reizes līdz 1933. g. Pa to laiku Saeimas jaunizvēlētā speciālā „Sodu likumu komisija“ 1932. g. maijā nobeidza kōdeka caurlūkošanu trešā lasījumā. Ministru kabinets, atkal vienojoties ar Saeimas vairākumu, izdeva šo kōdeku Saeimas komisijas redakcijā, Satversmes 81. p. kārtībā 1933. g. 24. aprīlī, pie kam ar Saeimas izdotu speciālu likumu šis jaunais Latvijas Sodu likums ievests dzīvē 1933. g. 1. augustā.

§ 13. Krimināltiesību zinātnes attīstība.

Krimināltiesību zinātniskai apstrādāšanai pamatu likuši itāļu kā laicīgie, tā arī baznīcas juristi. Kā vieniem, tā otriem par izejas punktu noderēja romiešu avoti: „digestu libri terribiles“, „Codex“ un „Institutiones“.

Ar godbijību tuvojoties slavenās pagātnes pieminekļiem, viņi pirmā laikā aprobežojās ar to, ka rakstīja pie tiem piezīmes (Glossa). No laicīgiem glossatoriem sevišķi pazīstami kļuvuši Franciscus Accursius (mir. 1260. g.), kas sastādījis slaveno „Glossa ordinaria“, kuŗai bija vadošā nozīme tiesas praksē, pēc tam Albertus Gandinus (mir. 1310. g.), atsevišķa sacerējuma — „Traktatus de maleficiis“ autors. Līdzās tiem no kanonistiem redzamu vietu ieņem Roffredus no Bolonjas (mir. 1250. g.) un bīskāps Durantis (mir. 1296. g.), kuŗš pazīstams kā praktiskas rokas grāmatas „Speculum iudiciale“ sastādītājs.

Tālāk, sekojot vispārējiem laika virzieniem, tie paši itāļi sāk apstrādāt krimināltiesības t. s. scholastiskā garā. Ievērojamā mērā to sekmē universitātu nodibināšana. Scholastika bija pārsvarā vairākus gadusimtenus.

XIV. g. s. ievērojams Bartolus (mir. 1357. g.), slavena komentāra autors un viņa pēcnācējs Baldus (mir. 1400. g.).

XV. g. s. starp itaļu juristiem centrālo vietu iejēma Angelus Aretinus (mir. 1450. g.), kas uzrakstīja „Traktātus de maleficiis“.

Attīstības augstumus itaļu jurisprudencē sasniedz XVI. g. s. Milanas zinātnieka un augstākās padomes locekļa Julius Clarus (mir. 1575. g.) personā. Viņa radošā darbība izpaužas atzinumu krājumā, kas izdots ar nosaukumu „Receptae sententiae“.

Tai pašā laikā smaguma centrs sāk pārvietoties uz ziemeļiem un vakariem. Holandietis Jodocus Damhouders¹⁾ (mir. 1581. g.) sastādīja praktisku rokas grāmatu ar nosaukumu „Praxis rerum criminalium“. Tai bija milzīga piekrišana un to pārtulkoja visās valodās. Bet franči un spāņi — starp pēdējiem slavenais Covarruvias (mir. 1577. g.) — uzstādīja sintētisko pētišanas metodi. Pēdējā kļuva pazīstama ar nosaukumu „mos gallicus“.

Itaļu skolas slavai mazinoties XVII. g. s. izvirzās pāvesta fiskāls Prosper Farinacius (mir. 1618. g.), kuŗš atstāja piecos sējumos ietvertu darbu ar nosaukumu „Praxis et theoria criminalis“.

Kārļa V. kōdifikācija XVI. g. s. vidū radīja jaunu izejas bāzi juridiskiem komentāriem, apaugļojot vācu kriminālistu zinātniskos darbos. Vadošais centrs nodibinās Saksijā ap Leipcigas juridisko fakultāti, kur ievērojamais profesors un tiesnesis Benedict Carpzov's (mir. 1666. g.), radīja, atšķirībai no franču sintētiskās, tā saukto empīrisko, vācu skolu. Viņa galvenais darbs — „Practica nova Imperialis Saxonica rerum criminalium“.

Karpcova un tā pēcnācēju iespaidu paralizē jaunās strāvas, kas nāk no dabisko tiesību skolas un viņas slavenā dibanātāja Hugo Grocija (mir. 1645. g.), kā arī no Spinozas (mir. 1677. g.), Hobbesa (mir. 1679. g.), Puffendorfa (mir. 1694. g.), Lokka (mir. 1704. g.), Tomasija (mir. 1728. g.) un Christiana Volfa (mir. 1754. g.) filosofiskām mācībām, kuŗi uzstādīja kardinālo jautājumu par sodošās varas pamatiem un soda mērķiem.

Tādā kārtā likts pamats krimināltiesību zinātniskīdogmātiskai pētišanai, kuŗas pārstāvji bija: Vācijā — Johann Bōhmer's (mir. 1776. g.); Francijā — Daniel Jousse²⁾ (mir. 1786. g.) un Pierre de Vauglans³⁾ (mir. 1791. g.) un Anglijā — ievērojamais William Black-

1) Šā zinātnieka tirapziņa gan pēdējā laikā zināmā mērā apšaubīta.

2) Traité de la justice criminelle en France.

3) Les lois criminelles de la France.

stone (mir. 1780. g.), kuŗa klasiskais darbs „Commentaries on the Laws of England“ nav zaudējis savu nozīmi līdz pat šim laikam.

Ciešais sakars starp krimināltiesību attīstību un vispārējā pasaules uzskata ēvolūciju parādījās, vēl citādā virzienā. Slaveno franču Montesquieu¹⁾ (mir. 1755. g.), J. J. Rousseau²⁾ (mir. 1778. g.) un Voltaire³⁾ (mir. 1778. g.) apgaismības filosofijas spožums noskaidroja XVIII. g. s. kriminālās justīcijas trūkumus. Aiz šā iemesla itaļu marķiza Cesare Beccaria (mir. 1794. g.), grāmata „Dei delitti e delle pene“⁴⁾ izpelnījās visu gaišāko prātu nedalītu atzinību. Tik pat svarīgs jaunajam, zem šo ideju iespaida dzimušam krimināl-polītiskam virzienam bija ievērojamā cietumu organizācijas reformatora John'a Howarda (mir. 1790. g.) 1777. g. izdots darbs: „State of Prisons in England and Wales“ sakarā ar angļu filosofa Jeremias Bentham'a (mir. 1832. g.) utilitāro teoriju. Austrijā jauno strāvu sludinātājs bija pazīstamais kriminālists Sonnenfels (mir. 1781. g.). Visi viņi uzstājās pret sodu pārmērīgo bardzību, pret spīdzināšanu un nāves sodu un galvenā kārtā pret tiesnešu patvaļību. Pēdējo domu ar sevišķu spēku izvirzīja Kanta kritiskā filosofija, cīnoties pret nenoteiktām sankcijām krimināllikumā.

Kanta filosofijas iespaids manāms šolaiku krimināltiesību zinātnes dibinātāja, slavenā Bavārijas kriminālista Anselma Feuerbach'a⁵⁾ (mir. 1833. g.) darbos, kuŗš ar savu domu spēku spēja iespaidot vācu kriminālās likumdošanas turpmāko gaitu.⁶⁾ Kad Kanta kritikas vietā nāca Hegeļa dialektika, Vācijā, kuŗa no Feuerbacha laikiem bija kļuvusi par krimināltiesību teoretisko pamatu zinātniskās izstrādāšanas centru, tam sekoja izcilus kriminālistu plejāde kā: Köslin's⁷⁾ (mir. 1856. g.), Hälšner's (mir. 1889. g.), cīnīgais Berner's (mir. 1907. g.) un citi, kuŗi kopā ar Feuerbacha skolu sastādīja t. s. metafizisko virzienu krimināltiesību zinātnē.

¹⁾ Viņa slavenais darbs „Esprit des lois“ parādījās 1748. g. bez autora vārda apzīmējuma.

²⁾ Contrat Social (1762. g.).

³⁾ Sakarā ar Žana Kalasa nepareizu notiesāšanu 1762. g.

⁴⁾ Iznāca 1764. g. anonimi.

⁵⁾ Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts. (1801.).

⁶⁾ Sal. viņa iespaidu uz jauno Bavārijas kōdeku (1814. g.).

⁷⁾ Viņa: Neue Revision der Grundbegriffe des Criminalrechts (1845. g.).

Vēsturiskais virziens, kas uz kādu laiku nobīdīja otrā vietā filosofisko uztvēri tiesību jautājumos, atstāja iespaidu arī uz krimināltiesībām. Sāk raudzīties pagātnē un pētīt spēkā esošo tiesību avotus. Geib¹⁾ (mir. 1864. g.) un citi pēta Romas senatni, Wilda²⁾ (mir. 1856. g.) un tā pēcnācēji pārvieto smaguma centru senģermāņu tiesību pētišanā. Francijā to pašu ceļu iet slavenais Helie³⁾ (mir. 1884. g.), Anglijā ne mazāk pazīstamais Stephen's⁴⁾ (mir. 1894. g.).

Šo ceļšanos vēsturiski pamatoto pozitīvās tiesības papildina kriminālālās likumdošanas stāvokļa salīdzinājums dažādās civilizētās pasaules zemēs, ar ko rodas t. s. salīdzinošais virziens, kuŗas dibinātājs ir daudzpusīgais C. Mittermaier's⁵⁾ (mir. 1867. g.). Šo pašu ceļu gāja Holtzendorfs⁶⁾ (mir. 1889. g.) un jaunākā laikā to izlietoja arī ievērojamais Liszt's⁷⁾ (mir. 1918. g.), kuŗa nozīme krimināltiesību zinātnē ar to vien gan neierobežojās.

Pa to laiku Itālijā rodas jauna kustība, kuŗas izcelšanās atkarājas no XIX. g. s. otrās puses milzīgā progresa dabas zinātņu pētišanā un no empīriskās zinātniskās pētišanas metodes, kas guva vispārēju zinātnieku piekrišanu. Itāļu psihiatrs Caesare Lombroso savā grāmatā „L'uomo delinquente“ (1878. g.), kuŗa sacēla lielu troksni, lika pamatu t. s. antropoloģiskam virzienam, kuŗš pārvieto smaguma centru no noziedzīga nodarījuma uz noziedznieka personību. Šo virzienu par daudz lielā mērā iespaidojis uzskats, ka noziedznieks ir vai nu iedzimtu vai slimīgu psihisku anomāliju upuris, kāds uzskats vispār raksturīgs psihietriem ne — juristiem.

Par šolaiku sociālās iekārtas launumu upuri noziedznieku uzskata otrs, arī no Francijas un Itālijas nākošais virziens, ko

¹⁾ Viņa: Geschichte des römischen Criminalprozesses (1842. g.).

²⁾ Viņa: Das Strafrecht der Germanen (1842. g.).

³⁾ Viņa: Théorie du Code pénal 6. izd. 1887. g. „New Commentaries on the Laws of England“ (10. izd. 1886. g.).

⁴⁾ Viņa: A. History of the Criminal Law of England (1883. g.).

⁵⁾ Viņa: Kritische Zeitung für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes (1829.—1855. g.).

⁶⁾ Viņa: Encyclopädie der Rechtswissenschaft ((1870./71. g.).

⁷⁾ Sal. uz viņa ierosmi 1894./98. g. izdoto: „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung.“ Praktiskā nolūkā, lai sagatavotu jaunu kriminālkodeķu 1908. un turpm. gados, piedaloties redzamākiem kriminālistiem, izdots 15. sēj. liels krājums: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts.

sauc par pozitīvi-socioloģisko. Tas cieši saistīts ar Lacassagne un Turati un ar ievērojamo kriminālistu Tarde, Ferri, Liszta un citu vārdiem.

Šīs jaunās idejas, kas revolūcionārizēja tradicionālo krimināltiesību zinātni, ar laiku zaudēja savu asumu. Tomēr zem to iespaida šolaiku kriminālisti pēc saviem ieskatiem sadalījās divos lēģeros: radās klasiskā skola un skola, kas dēvē sevi par jauno. Pirmā aprobežojās ar tiesiskām konstrukcijām, pieņemot par izejpunktu kā vispārējās tiesiskās kārtības apsardzību, tā arī cilvēka individuālo tiesību drošību. Otra skola jēma pamatu kriminālo politiku un, rūpējoties pirmā kārtā par nepieciešamiem līdzekļiem iedarbībai uz noziedznieku, ar mieru šai nolūkā ziedot tradicionālās individuālo tiesību sfairas robežas.

Klasiskās skolas ievērojamākie pārstāvji: Vācijā — slavenais Bindings¹⁾ (mir. 1922. g.) un viņa daudzie piekritēji; Itālijā Carrara²⁾ un Pessina,³⁾ Francijā — Ortolan⁴⁾ un Garraud,⁵⁾ Krievijā Tagancev's⁶⁾ (mir. 1923. g.).

Otras skolas priekšgalā ir: Vācijā — Liszt's⁷⁾ un viņa adepti, Itālijā — Ferri⁸⁾ (mir. 1929. g.), Garofalo⁹⁾ un Alimena,¹⁰⁾ Francijā — Tarde,¹¹⁾ Belģijā — Prins¹²⁾ un Krievijā — Foinickis.¹³⁾

Te tomēr jāaizrāda, ka ciktālu tie arī negāja savos teorētiskos slēdzienos, tomēr praksē tie labprāt pielaiž kompromisus. Jaunākās formācijas klasiķi ierāda ievērojamu vietu

¹⁾ Viņa klasiskais darbs: „Die Normen und ihre Uebertretung“ 5. sēj., pirmais iznācis pirmā izdevumā 1877. g., bet pēdējais 1919. g.

²⁾ Viņa: Programma del corso di diritto criminale (1863.—1878. g.), 10. sējums.

³⁾ Viņa: Manuale di diritto penale Italiano (1893./95. g.).

⁴⁾ Viņa: Eléments de droit pénal, 5. izd. (1886. g.).

⁵⁾ Viņa: Traité théorique et pratique du droit pénal français (1898.—1902. g.).

⁶⁾ Viņa: Русское уголовное право. 1902.

⁷⁾ Viņa: daudzās monogrāfijas „Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge“, 1905., atsevišķi minot, viņa raksts „Die deterministischen Gegner der Zweckstrafe (Z. f. g. Strafr. X., 326.—369. lap. p.).

⁸⁾ Viņa: Sociologia criminale (I nuovi orizzonti del diritto e della procedura penale), 1879.—1893. g. Die Reform der Strafjustiz in Italien (Z. f. g. Strafr. 41., 474. un trpm. lap. p.).

⁹⁾ Viņa: Di un criterio positivo della penalità (1880. g.).

¹⁰⁾ Viņa: Principii di diritto penale (1910. g.).

¹¹⁾ Viņa: La philosophie pénale (1890. g.).

¹²⁾ Viņa: Science pénale et droit positif (1889. g.).

¹³⁾ Viņa: Учение о наказании (1889. g.).

kriminālās politikas jautājumiem, bieži vien cenšoties tikai formāli uzglabāt savu iemīļoto tiesisko konceptu. Jaunās skolas pārstāvji atzīst, ka viņu ideālu reālizēšana pieder ļoti tālai nākotnei¹⁾ un cenšas iegūt to, kas iespējams, nejaucot valdošo tiesisko uzskatu pamatus.

Jaunās skolas ideju populārizēšanu, kā arī to kritisko apgaismošanu lielā mērā sekmēja, uz van Hamela, Liszta un Prins'a ierosinājumu nodibinātā, starptautiskā kriminālistu sabiedrība un pēdējās sarīkojamās starptautiskās un nacionālās apspriedes.

¹⁾ Tas visvairāk krit acis iepazīstoties ar teicamo Liszta mācības grāmatu.

Sal. Gretener, Die neuen Horizonte im Strafrecht und die Strafgesetzgebung, Gerichtssaal, 90-er Band, 197.—289. lap. p.; Lenz Ein Strafgesetzbuch ohne Schuld und Strafe, Graz, 1922. g.; Kantorovicz, Der italienische Strafgesetzwurf und seine Lehre (Freiburger Sammelfestschrift, Leipzig, 1923. g.).

Vispārējā daļa.

Mācība par noziedzīgu nodarījumu.

§ 14. Noziedzīga nodarījuma jēdziens.

Noziedzīgs, no ārējās puses, ir tāds nodarījums, kuŗu aiz-
liedz likums, piedraudot ar kriminālsodu.

Tas nozīmē, ka noziedzīgs nodarījums katrā ziņā ir nepaklausība kādai tiesiskai normai — aizliedzošai vai pavēlošai. Tas ir tas vispārējais kritērijs, kuŗu var attiecināt uz katru noziedzīgu nodarījumu no tiesiskā viedokļa. Šis kritērijs ir pilnīgi izsmelošs un tas loģiski izriet no funkcijas, kas piešķirta krimināltiesībām vispārējā tiesību sistēmā, t. ir no tiesiskās kārtības apsardzības ar soda vai soda piedraudējuma palīdzību.

Šo vispārējo formulu¹⁾ var aizpildīt ar materiālu saturu. Neatkarīgi no teōrijas to dara pozitīvās tiesības. Tās pazīst noziedzīgu nodarījumu kā kādu no vēsturiski izveidotiem tipiskiem sastāvjiem²⁾, kuŗus paredz kriminālkōdeka t. s. „sevišķā daļā“.

Bet teōrija cenšas šo materiālo saturu vispārināt. Mēdz teikt, ka katrs noziedzīgs nodarījums satur sevī uzbrukumu, kādam tiesībaizsargātam labumam. Pret šādu formulējumu nevar strīdēties, lai gan tas nebūt neizceļ kādu krimināla nodarījuma raksturīgu pazīmi.

M. E. Mayer's³⁾ par tādu pazīmi uzskata to, ka krimināls nodarījums pārkāpj kādu no tā sauktām kultūras normām. Ar pēdējām viņš saprot pavēles vai aizliegumus, kuŗi satur sabiedrības priekšrakstus par uzvešanos, kas at-

¹⁾ Sal. iepriekš. 15. l. p. Binding, Handbuch I, 169. lap. p.; „strāfbares Unrecht ist eine schuldhafte Verletzung des staatlichen Rechtsart Botmässigkeit“.

²⁾ Sal. Wach, Legislative Technik (V. D. A. VI.) 52. un trpm. lap. p.

³⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch 37. un trpm. lap. p. (47.): „Kulturnormen sind Verbote und Gebote durch die eine Gesellschaft ihrem Interesse entsprechendes Verhalten fordert.“

bilstu viņas interesēm. Še jau iespējamās domstarpības, jo grūti piekrist tam, ka piem. „civīlā nepatīcība“ nerunā pretīm kultūras normām.

Tas spiež citus (Sauer's¹⁾) ievest labojumu tai ziņā, ka krimināls tiesībpārkāpums, salīdzinot to ar pārejiem, ir sevišķi smags,²⁾ pie kam dziļāki analizējot pašu pretlikumīgo uzvešanos, pēdējo apzīmē par tādu, kas vispārībai un atsevišķām personām visumā sagādā vairāk kaitējumu kā labumu, vai īsāki kā „antisociālu uzvešanos“ (Merkel's³⁾.)

Viss tas daudzos gadījumos ir pareizi, bet, kā jau iepriekš⁴⁾ atzīmēts, ir svarīgi tikai likumdevējam izvēloties tos nodarījumus, ar kuriem viņš saista sodu kā tiesiskas sekas.

De lege lata, kā mēs redzējam, izšķiroša nozīme ir tam apstāklim, ka zināma cilvēka uzvešanās aizliegta ar kriminālsoda piedraudējumu. Tāda uzvešanās, kā objektīvo tiesību normas pārkāpšana, protams satur pretlikumības pazīmi. Tālāk, šī pretlikumība sodāma tikai tad, kad to var pieskaitīt parvainu⁵⁾ subjektam, kas to izdarījis. Beidzot no pozitīvo tiesību viedokļa tā konkrēti vienmēr aptver kādu likumā paredzētu tipisku noziedzīgu sastāvu (Tatbestand, состав⁶⁾).

Apvienojot visas šīs pazīmes, varam plašāki dēfinēt noziedzīgu nodarījumu kā pretlikumīgu, vainojamu,

¹⁾ Sal. Sauer, Die Grundlagen des Strafrechts, 218. lap. p.: „das Verbrechen zu bestimmen als schuldhaftes, schwehres Unrecht“ un 286. un trpm. l. p.: „rechtswirig ist ein Verhalten, das nach seiner allgemeinen Tendenz dem Staate und seinen Gliedern mehr schadet als nützt.“

²⁾ Sal. Liszt, Schmidt, Lehrbuch 1927. g. 6. lap. p.

³⁾ Sal. A. Merkel, Die Lehre von Verbrechen und Strafe, herausg. von Prof. M. Liepmann, 1912. g. 5. lap. p.: „das Verbrechen lässt sich als ein „antisoziales Verhalten“ charakterisieren.“

⁴⁾ Sal. augstāk 15. lap. p.

⁵⁾ Sal. Frank, „Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich“, 1924. g. l. 129. lap. p.: „Schuld ist die Vorwerfbarkeit eines rechtswidrigen Verhaltens.“

⁶⁾ Likumā paredzētus sastāvus mēdz sadalīt vairākos elementos un proti: a) deskriptīvos — objektīvos (kuŗi attiecas uz ārienēm) un subjektīvos (kuŗi attiecas uz pārkāpēja psihēm, p. p. „mantkārīgs nolūks“), vai b) normatīvos, kuru svars tiesai jānovērtē katrā gadījumā (p. piem.: „svarīgs kaitējums“).

No sastāva atšķirami t. s. objektīvi sodāmības nosacījumi (objektive Bedingungen der Strafbarkeit), kā sastāva tuvākie pielikumi (Annex), p. piem.: attiecīgās darbības „sodāmība ārzemēs“ u. t. t.

Sal. Wach, Legislative Technik, 52. lap. p.; Mezger, Strafrecht, 190. lap. p.

sodāmu cilvēka uzvešanos, kas atbilst vienam no tipiskiem sastāviem.¹⁾

No šāda apzīmējuma, kas likts turpmākā apcerējuma pamatā, izriet (zemāk pēc kategorijām aplūkojamie) iemesli, kas turpretim novērš kriminālatbildību.

Ja šī atbildība atkrīt neraugoties uz to, ka pastāv pretlikumība un vaina, tad runā par iemesliem, kas izslēdz sodāmību (Strafausschliessungsgründe, причины исключения наказания). Kad atkrīt arī vaina, tad mēs runājam par atvainojošiem iemesliem (Schuldausschliessungsgründe, причины извинительные), bet kad trūkst arī pretlikumības, pieņemts runāt par attaisnojošiem iemesliem (Rechtfertigungsgründe, причины оправдательные), un, beidzot, kriminālatbildība pati par sevi nemaz nav iespējama, ja nav noziedzīga nodarījuma „sastāva“.

I. Noziedzīga nodarījuma subjekts.

§ 15. Vispārējie pamati.

Neviens nodarījums nav domājams bez izdarītāja. Šajā nozīmē pieņemts runāt par noziedzīga nodarījuma subjektu.

Senātnē un tagad pie mežoniem, kā arī pie bērniem, t. i. visur tur, kur neattīstīta psīche uztver tikai objektīvo kaitējumu, kas cēlies cietušam, nerēķinoties ar to, no kurienes šis kaitējums nācis, par noziedzīga nodarījuma subjektu var būt arī kustonis un pat nedzīvs priekšmets, piem. krītoša koka vai akmens veidā. Kustoni sodīja ar nāvi,²⁾ vienā vai otrā veidā izgāza savas dusmas uz priekšmetu, kurš bija sagādājis cietušam sāpes. Tagad vairs nav šaubu, ka runājot par noziedzīga nodarījuma subjektu, jāsaprot vainojama un ne tikai mehāniska kaitējuma izdarīšana, bet vaina iespējama tikai sakarībā ar cilvēka psīchi. Tādā kārtā noziedzīga nodarījuma subjekts ir cilvēks kā fiziska persona.

Bet savā ziņā šī teze pieļauj plašinājumu un ierobežojumu:

¹⁾ Sal. Mittermaier, Ztschr. für ges. Strafrechtsw. 1923. g. 16. lap. p.: ein rechtswidriges, schuldhaftes, strafbares, tatbestandsmässiges Verhalten.

²⁾ Anglijā 1863. g. par bērna slepkavību ar nāvi sodīts gailis (!).

a) Juridiskas personas.

Paplašinājums iespējams attiecībā uz t. s. juridiskām personām. Šis jautājums ir strīdīgs. No Savigny un Feuerbacha laikiem valdošais ieskats ir tāds, ka „societas (pareizāk „ūniversitās“) delinquere non possent“. Pretēju viedokli motivējis „Otons Gierke.¹⁾ *Liszt, Mayer, etc.*

↙ Aizrādot uz to, ka „juridiska persona“ no vienas puses nav spējīga izdarīt piem. slepkavību un ka tai no otras puses piem. nav piemērojams nāves sods, citiem vārdiem, tā faktiski nevar būt nedz par zināmu noziedzīgu nodarījumu subjektu, nedz par zināmu sodu objektu, Savigny un Feuerbacha piekritēji savu uzskatu teorētiski pamato uz to apsvērumu, ka „juridiska persona, kas pastāv tikai tiktāl, ciktāl to atzīst vara, darbojas juridiski-relevanti vienīgi tajās robežās, kas noteikti nospraustas viņas statūtos, bet tā kā statūtos paredzēta tikai likumīga darbība, tad tiesībpārkāpumi, kuras izdarījuši, kaut arī juridiskas personas vārdā, viņas organi vai biedru kopums, uzskatāmi par attiecīgo fizisko personu individuāliem nodarījumiem un tos nevar attiecināt uz pašu „ūniversitās personarum“, un vēl mazāk uz „ūniversitās rerum“ (piae causae).

↙ Gierke pierādīja, ka juridiska persona, „Personenverband“ nozīmē, patiesībā pastāv ārpus varas, vēsturiski izceļoties agrāk par pēdējo. Viena lieta — dabiska, bet cita lieta — tiesiska pastāvēšana. Šai zinā juridiska persona ne ar ko neatšķiras no fiziskas personas. Pēdējo arī var iedomāties ārpus katras tiesiskās kārtības un viņas tiesīb- un darbībspēju tādā pat mērā noteic varas gribas izteiksme. Juridiski arī viņa pastāv vienīgi tādā apjomā, ka to atzīst likums. Ar to apgāzts svarīgs apsvēruma pret juridisku personu kriminālo darbībspēju.

Kas attiecas uz augstāk pievestiem faktiskā rakstura apsvērumiem, tad vispirms konstatējums, ka juridiska persona nav spējīga izdarīt vienu vai otru noziegumu nodarījumu, neizšķir jautājumu, jo arī ne visas fiziskas personas spēj būt par subjektiem visos likumā paredzētos noziedzīgos nodarījumos (piem. dienesta noziegumos). Nepārlicina arī aizrā-

¹⁾ Deutsches Privatrecht, 1895. g. I, 528. lap. p. Viņa viedokli atbalsta Liszt, Lehrbuch 128. lap. p.; M. E. Mayer, Lehrbuch 95. un trpm. lap. p., Lienthal, Vergl. Darst. A. V. 87. un trpm. lap. p. ar zināmiem iebildumiem; sal. Deuxième Congrès International de droit pénal (Bucarest, 1929.): La responsabilité pénale des personnes morales, 23.—187. un 581.—668. lap. p.

dijums, ka juridiskām personām nav iespējams piemērot visus soda veidus, jo tamlīdzīgi ierobežojumi pastāv arī attiecībā uz fiziskām personām (piem., naudas sods — nabagiem). Pats par sevi nāves sods kā dzīvības atņemšana vai personas iznīcināšana pilnīgi piemērojams arī attiecībā uz „ūniversitātes personarum“, iznīcinot, t. i. slēdzot tās uz krimināltiesas spriedumu.¹⁾

Neapšaubāmi, ka spēja slēgt juridiskus darījumus ietver sevī implicite arī iespēju pārkāpt reizē ar to tiesību noteikumus. Ja juridiska persona var slēgt darījumus un atbild civilā kārtībā, tad viņai nav izslēgta arī kriminālā sodāmība, galvenā kārtā izsmalcinātāko mantisko tiesībapārkāpumu gadījumos, kad piemēram darbība vai bezdarbība notikusi uz biedrības biedru pilnsapulces lēmumu. No otras puses piem. naudas sods skars tieši pašas juridiskās personas, bet ne viņa pārstāvju vai atsevišķo biedru mantisko sfairu.

Izejot no šiem apsvērumiem kā arī ņemot šo laiku lielo akciju un t. l. kompaniju milzīgo iespaidu un nepieciešamību pasargāt sabiedrību no to dažkārtējām nelikumībām, jaunākā tendence vērsta uz to, lai ievestu pozitīvās tiesības noteikumus par juridisko personu sodāmību kaut arī ierobežotā apmērā. Pie tam runa iet tikai par privāttiesiskām, bet ne publiskitiesiskām juridiskām personām²⁾.

Šī virziena pretinieki tomēr ne bez pamata norāda uz to, ka pilnsapulcēs jautājumus pa lielākaļ daļai izlemj nevis vienbalsīgi, bet ar balsu vairākumu, tā kā sodīti šādā gadījumā kopā ar vainīgiem tiks arī nevainīgi, kas runātu pretīm soda individuālītātes principam (personnalité de la peine). Tā tad pastāv lielas grūtības juridiskās personas piešķaitāmības konstrukcijā vispār un konkrētas vainas³⁾ konstrukcijā atsevišķi.

Tam dēļ šolaiku pozitīvās tiesības, izņemot varbūt angļu-amerikāņu,⁴⁾ atturas no juridisko personu krimināltbildības legalizēšanas, jo vairāk, ka soda mērķis, pēc valdošā uzskata, arī attiecībā uz tām, pilnīgi sasniedzams viņu organu sodīšanas kārtībā, kurpretīm soda uzlikšana arī

¹⁾ M. E. Mayer, Lehrbuch 96. lap. p. uzskata biedrības slēgšanu par pārvaldības aktu, Sal. arī Lilienthal V. D. A. V. 90. lap. p.

²⁾ Izņemot pašu valsti starptautisko tiesību ziņā.

³⁾ Sal. turpm. § 16.

⁴⁾ Angļu tiesības soda juridiskas personas „non feasant“ (palaidums), un dažos gadījumos pat „mifeasant“ (izdarījums). Vēl tālāk iet Sav. valstu tiesības (Sal. Lilienthal, turpat 93. un turpm. lap. p.). Sal. arī Spānijas jaunā 1928. g. kodeksa 44. p. par juridisko personu slēgšanu kriminālprocesa kārtībā.

pašai juridiskajai personai šādos apstākļos nozīmētu sodošās enerģijas izšķiešanu nevietā.¹⁾

Protams, ka sodus nedrīkst sajaukt ar t. s. aizsardzības līdzekļiem, kurus bez šaubām var piemērot arī juridiskām personām, jo šos līdzekļus izlietojot netiek prezumēta pieskaitāmības esamība.²⁾

Bez tam piem., Itālijas jaunais 1930. g. kōdeks (197. p.) paredz privāttiesisku juridisku personu atbildību par naudas sodiem, ko uzliek to aģentiem par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus pēdējie izdarījuši šo juridisko personu lietās, — ja paši aģenti izrādījušies maksātnespējīgi.

Latvijas Sodū likums nostājas uz vecā viedokļa. Sekojot Šveices 1918. g. projektam, tas 51. pantā noteikti pastrīpo, ka juridiskas personas krimināllietās atbild tās fiziskās personas, kuras konkrēto noziedzīgo nodarījumu izdarījušas kā attiecīgas juridiskas personas pārstāvji, vai viņas uzdevuma vai dienestā, kā arī visi viņu līdzdalībnieki.

b) Personīgas privilēģijas.

Iepriekšminētā³⁾ vispārējā principa ierobežojums izteicās zināmu katēgoriju fizisku personu atsvabinašana no kriminālatbildības, neskatoties uz to, ka viņu rīcībā konstatējamas visas noziedzības pazīmes.

a) Tāda neatbildība attīstījusies vēsturiski no monarha, kā Dieva svaidītas personas,⁴⁾ privilēģētā stāvokļa. Princeps legibus est solutus⁵⁾ vai, kā teikts angļu aforismā —

¹⁾ Sal. Lilienthal, 87. lap. p. Citādās domās M. E. Mayer, Lehrbuch, 96. lap. p., Liszt, Lehrbuch, 153. lap. p. un 4. piez. „Ueber den Weg des Verwaltungsstrafrechts scheint die Verbrechensfähigkeit der juristischen Personen ihre Anerkennung finden zu sollen.“ Binding, Handbuch 310 lap. p.; Beling — Die Lehre von Verbrechen 8. lap. p.; Merkel-Liepmann, Die Lehre von Verbrechen und Strafe 64. lap. p.

²⁾ Sal. turpm. lap. p. un Spānijas 1928. g. kōdeka 90. un sek. pantus.

³⁾ Sal. iepriekš. 61. lap. p.

⁴⁾ Sal. Rōnne, „Das Staatsrecht der preussischen Monarchie, 1899. g., I., 206. lap. p.: „Vermōge des... Grundsatzes der Heiligkeit der Person des Monarchen... wird es unmōglich, ihm wegen irgend einer Handlung oder Unterlassung... persōnlich zur Rechenschaft oder Strafe zu ziehen“; Laband, Das Staatsrecht des Deutschen Reichs, 1901., 196 lap. p. „Der Kaiser ist unverantwortlich.“

⁵⁾ I. 31. D. I. 3.

„the King can do no wrong“. Saistīta ar priekšstatu par monarha personas svētumu, šī neatbildība neattiecas uz izvēlētu valsts galvu,¹⁾ kas nevalda aiz Dieva žēlastības, bet gan saskaņā ar tautas gribu. Tomēr aiz starptautiskas pieklājības (courtoisie internationale) apsvērumiem, saskaņā piem. ar Latvijas Sodlu likuma 5. p., tā piešķirta visiem ārzemniekiem, kas bauda ārvalstniecības (exterritorialité) tiesības, t. i. ārvalstu galvām un diplomātiem pārstāvjiem.

β) Šolaiku konstitucionālās tiesības paredz tautas pārstāvju neatbildību krimināllikuma priekšā par balsošanu likumdošanas sapulcēs un ieskatiem, kas izteikti izpildot savas deputāta funkcijas. Tas ir nepieciešams parlamenta neatkarības nodrošināšanai, zīmējoties it sevišķi uz opozīciju grupām, kurām pretējā gadījumā būtu atņemta vārda brīvība un vispār iespēja brīvi realizēt savas deputāta pilnvaras.

Bet šī neatbildība nedrīkst iet tālāk par nozīmēto mērķi. Nevar atstāt nesodītu deputāta vārdu brīvības ļaunprātīgu izlietošanu, ja izpauž apzināti nepatiesas ziņas, kas aizskar svešu godu, vai vispār ziņas, kaut tās arī nebūtu apzināti nepatiesas, ja tās attiecas uz aizskārtās personas privāto ģimenes dzīvi²⁾. Šādu ziņu izpaudums nav atļaujams ar valsts lietderības apsvērumiem un šādu nodarījumu nesodāmība atņemtu privātām personām iespēju panākt aptraipīta goda atjaunošanu tiesas ceļā (sal. Latv. satversmes 28. p. 1. un 2. pkt.).

§ 16. Pieskaitāmība.

Bet arī bez minētiem izņēmumiem, kuriem piemīt personīgu privilēģiju raksturs, ne katra fiziska persona var būt par noziedzīga nodarījuma subjektu. Tam nolūkam nepieciešama īpaša fiziskās personas iekšēja „es“ konstrukcija, kuru sauc par pieskaitāmību (Zurechnungsfähigkeit, imputabilité, вмѣняемость)³⁾.

¹⁾ Latv. Republ. satv. 54. p. tieši paredz iespēju saukt pie kriminālatbildības valsts prezidentu.

²⁾ Sal. Latv. Republ. satv. 28. p.

³⁾ Sal. Lilienthal, Zurechnungsfähigkeit (Vergl. Darst. A. V.) lap. p. 1. un trpm. Mezger, Zurechnungsfähigkeit (Festgabe für Frank), 1930. g. 519. lap. p. un trpm.; Forel, Ueber die Zurechnungsfähigkeit des normalen Menschen, 1918.

Pieskaitāmība pati par sevi nav kriminālas katēgorijas jēdziens. Nodarījumi var būt labi, ļauni, vai arī vienlīdzīgi. Nepieskaitīgam cilvēkam nevar pieskaitīt nekādu no šiem nodarījumiem. Pieskaitāmības jēdziens iemanto krimināltiesisku raksturu vienīgi attiecībā uz nodarījumiem, kurus likums noliedz ar soda piedraudējumu. Šādā gadījumā pieņemts teikt: „pieskaitīt par vainu“ (zur Schuld zurechnen, вмѣнить въ вину).

Kriminālo pieskaitāmību, pēc analogijas ar civilo darbībaspeju, parasti sauc arī par „kriminālu darbībaspeju“ (Schuldfähigkeit).

Ar pieskaitāmību apzīmē cilvēka spēju: a) apzināties izdarāmo, vērtējot tā tiesisko nozīmi un b) vadīt savu rīcību atbilstoši abstraktām normām.

Pieskaitāmības saturs tādā kārtā sastāv no diviem pamatelementiem: ① intelektuālā, kas savkārt sastāv no atziņas (Vorstellung, представление) un vērtējuma (Bewertung, оцѣнка) un ② impulsīvā, kuram ir aktīvā (Dispositionsfähigkeit) un pasīvā (Bestimmbarkeit durch Motive)¹ puse.

Zināma atziņas spēja, kā arī impulsa aktīvā puse piemīt arī dzīvniekiem. Cilvēku atšķir no dzīvnieka tieši spēja apzinīgi vērtēt atziņas ceļā uztverto un padot savus impulsus abstraktām normām.

Empīriski noskaidrots, ka visas šīs īpašības sastopamas vidējā normālā cilvēkā. Tamdēļ krimināltiesības pieņem, ka cilvēks ir pieskaitīgs. Tā ir „praesumptio juris“, bet ne „de jure“, t. i. šis pieņēmums pieļauj arī izņēmumus, kuri katrā atsevišķā gadījumā jāpierāda tam, kas uz tiem atsaucas. Aiz šiem apsvērumiem pozitīvās tiesības nelieto vis pozitīvu pieskaitāmības nosacījumu formulējumu, bet gan negatīvu formulējumu, uzskatot nepieskaitāmību kā vienu no atvainojošiem iemesliem (Schuldausschliessungsgrund).

Romiešu tiesības izbīdīja šai ziņā vispārēju jēdzienu „furiosus“, kā nepieskaitīga cilvēka tipu. „Furiosi“, teica ro-

¹) Sal. A. Merkel, Die Lehre von Verbrechen und Strafe, 66. lap. p.: „rechtliche Unterscheidungsfähigkeit und geistige Dispositionsfähigkeit...“ Liszt, Lehrbuch, 226. lap. p.: „Fähigkeit zu sozialem Verhalten...“, normale Determinierbarkeit“; Lienthal, 17. lap. p. un turpm.: „richtige Wahrnehmung, richtige Deutung, richtige Wertung in intellektueller, ethischer und rechtlicher Beziehung...“ Sal. arī Wach, Legislative Technik (V. D. A. VI.) 33. lap. p.: „...dass die Person zur der Handlung und mit Beziehung auf sie das Sollen zur Wahrnehmung und das Wollen zur Unterordnung zu bringen imstande war...“

miešu juristi¹⁾ „nulla voluntas est“, itkā pastrīpojot nevis intelektuālo, bet gan impulsīvo pieskaitāmības elementu, īstenībā saprotot ar gribu (voluntas) t. s. saprātīgo gribu“.

„Gribas“ jēdziena ietveršana pieskaitāmības dēfinējumā turpmāk deva vielu bezgalīgiem juristu strīdiem, par noziedznieka „gribas brīvību“. Patiesībā šis strīdus, pie kuŗa mēs atgriezīsimies citā vietā,²⁾ uzskatāms par lieku jautājumā par pieskaitāmības būtību. Krimināltiesības neatzīst gribas brīvību jau tamdēļ, ka par izejpunktu pieņem saprātīgu gribu, t. ir. gribu, kuŗu ierobežo prāta norādījumi. Bet viņas noliedz arī absolūtu nebrīvību, dibinot savus slēdzienus uz cilvēka spēju izvēlēties vienu vai otru uzvešanās veidu atbilstoši tiesību priekšrakstiem. Protams, ka tas, kas izdara noziedzīgu nodarījumu, patiesībā nerīkojas pēc šiem priekšrakstiem, bet tas attiecas uz konkrēta gadījuma faktisko apstākļu vērtēšanu. Runājot par pieskaitāmību, mēs jēmam vērā tikai cilvēka abstrakto spēju padoties šiem priekšrakstiem, kā viņa uzvešanās noziedzīguma nepieciešamu nosacījumu.

Vecās itāļu skolas juristi (piem. Farinacius) proponēja otru vispārēju formulu, kas dibinājās uz nepieskaitāmības intelektuālo pusi: nepieskaitīgs tas, kas nezina, ko viņš dara (qui nescit quid faciat). Šī formula, atšķiroties no romiešu, ir vienpusīga citā ziņā, jo viņa pilnīgi ignorē impulsīvā elementa nozīmi. Kaut intelekts ir pilnīgi vesels, tomēr pieskaitāmības var arī nebūt, ja ir atrofēts impulss.

Tā kā atrast vispārēju kritēriju bija visai grūti, tad pozitīvās tiesības ilgu laiku aprobežojās ar to, ka minēja visus nepieskaitāmības gadījumus.³⁾ (Franču Code pénal 64. p. ietver tos vienā kopējā jēdzienā „démence“, kas nav labāks par romiešu „furiosus“.)⁴⁾

Pirmo reizi vācu 1870./71. g. Strafgesetzbuch'a § 51. sniedz vispārējo nepieskaitāmības formulu, minot viņas atsevišķus veidus un izteiksmes formas, proti — „Bewusstlosigkeit“ un „krankhafte Störung der Geistestätigkeit“, kad tie izslēdz „die freie Willensbestimmung“. Šo nepieskaitāmības veidu sarakstu tomēr papildina § 56. noteikumi par pusaudžiem

¹⁾ L. 40. D. de R. J. L.: 50., 17.

²⁾ Sal. turpm. 174. lap. p.

³⁾ Kanoniskās tiesības pazīst šādus gadījumus: ārprātību, idiotismu, karsoni, mēnešsērdzību, miega stāvokli un stipru afektu.

⁴⁾ Art. 64.: „Il n'y a ni crime ni délit lorsque le prévenu était en état de démence au temps de l'action“.

un § 58. — par kurlmēmiem, „die die zur Erkenntnis der Strafbarkeit (ihrer Handlung) erforderliche Einsicht nicht besaßen“.¹⁾

Labākā ir nepieskaitāmības formula krievu 1903. g. Sodulikumos, jo viņa izvairās no kļūmīgā aizrādījuma uz „gribas brīvību“ un atmeta to ar aizrādījumu uz viņas sastāvdaļām. „Nav pieskaitāms par vainu noziedzīgais nodarījums,“ skan 1903. g. 39. pants, „ja to izdarījusi persona, kas, noziedzīgo nodarījumu izdarīdama, nav varējusi saprast sava nodarījuma raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību aiz slimīga gara darbības traucējuma, vai nesamaņas stāvoklī būdama, vai aiz garīgas neattīstības, kas cēlusies no miesīga trūkuma vai slimības.“²⁾

Šo formulu visā pilnībā pāņēmis Latvijas Sodulikuma 38. pants, bet arī šī formula būtu papildināma ar aizrādījumu uz neattīstību aiz nepilngadības, par ko runā atsevišķi Latv. Sodulikuma 39. pants.

§ 17. Nepieskaitāmības gadījumi.

Teorētiski atsevišķos nepieskaitāmības veidus tā tad var iedalīt trīs lielās grupās: tie būtu 1) neattīstības, 2) slimīgu traucējumu un 3) nesamaņas stāvokļa gadījumi.

I. Neattīstība var būt normāla un nenormāla.

a) Normāla neattīstība ieņem sevišķu vietu, jo tā sastopama katrā normālā cilvēkā līdz zināmam vecumam. Ar to arī izskaidrojams, ka visos šī laika kōdekos un to projektos jautājumus par nepieskaitāmību aiz noteikta vecuma nesa-

¹⁾ Starpība vienīgi tā, ka § 57. paredzētos gadījumos teikts: „eine strafbare Handlung ist nicht vorhanden,“ kurpretim § 58. teikts: „ist freizusprechen.“

²⁾ To pašu ceļu gājis Šveices 1918. g. projekts, kuŗa 10. p. paredz: wer wegen Geisteskrankheit, Blōdsinns oder schwerer Stōrung des Bewusstseins zur Zeit der Tat nicht fāhig ist, das Unrecht seiner Tat einzusehen oder gemāss seiner Einsicht in das Unrecht der Tat zu handeln,“ un tāpat 1927. g. vācu projekts, kuŗa § 13. skan: „nicht zurechnungsfāhig ist, wer zur Zeit der Tat wegen Bewusstseinsstōrung, wegen krankhafter Stōrung der Geistestātigkeit oder wegen Geisteschwāche unfāhig ist, das Unrechtmāssige der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln,“ pie kam § 14. runā atsevišķi par kurlmēmiem. Sodulik. 39. p. formulējumā pilnības labad trūkst vienīgi norādījuma uz neattīstību sakarā ar jaunību. Šis norādījums ietverts 41. pantā.

sniegšanas apskatīts atsevišķi no vispārējiem nosacījumiem par pieaugušo nepieskaitāmību.¹⁾

Romā, sekojot grieķu ārsta Hipokrata mācībai par to, ka augoša cilvēka organisms mainās savā sastāvā katros 7 gadus, šķiroja: bērnus līdz 7 gadiem (infantes) un līdz 14 gadiem (impuberes). Pirmiem kriminālsodus vispār nepiemēroja, uzskatot viņus par „doli incapaces“. Otrus šķiroja: impuberes infantiae proximi“ (bērnībai tuvāki) un „pubertati proximi“ (pūbertātei tuvāki), piemērojot noteikumu „malitia supplet aetatem“ (niknība papildina vecumu). Impuberes, pēc vispārēja noteikuma, sodījā vieglāk kā pieaugušos, uzliekot pēc tiesneša ieskata t. s. „poena arbitraria“.

Solaiku tiesības, lai gan atmetušas Hipokrata teoriju un ar to saistītos septiņgadīgos periodus, bet uzglabājušas periodu principu. Atstājot pagaidām vispārīgo jautājumu par apiešanos ar noziedzīgu jaunatni, par ko runāsim turpmāk²⁾, jāatzīmē, ka tiesībās vērojama cenšanās pēc iespējas atsavināt jaunatni no kriminālās justīcijas bārgās rokas skārieniem. Šī cenšanās izpaužas krimināltiesību atitecīgos nosacījumos trejādā ziņā:

1) kriminālkodeku lielākais vairums atzīst zināma vecuma bērnus par absolūti nepieskaitīgiem, kamdēļ tie nav krimināli tiesājami un pat vajājami, pie kam šai gadījumā pastāv „praesumptio iuris et de jure“.

Vakareiropā vērojama tendence pēc iespējas paplašināt šo nepieskaitāmības robežu. Tā vācu „Strafgesetzbuch“ šai nolūkā noteic 12 gadu vecumu (§ 55), franču Code pénal (66. p. pēc 1912. gada turpinājuma) — 13. gadu vecumu, bet jaunais 1923. g. vācu Jugenderichtsgesetz — 14 gadu vecumu (§ 2).³⁾ De legata ferenda, izvēlot vecuma robežu, jāņem vērā iegūtie novērojumi par dzimumgatavības iestāšanās laiku. Atsevišķie izņēmumi no vispārējā noteikuma pie tam tik nīcīgi, ka noteiktības labā likums var tos pilnīgi ignorēt.

1903. g. Sodū likumos šis vecums noteikts uz 10 gadiem, bet Latvijas Sodū likumā paredzēts 12 gadu vecums (39. p.).

¹⁾ Code pénal, art. 66., 67.; Deutsches Strafgesetzbuch. §§ 55., 56., 57.; Entwurf eines schweizerischen Strafgesetzbuchs, 1918. Art. 80., 87., 93.; Entwurf zu einem deutschen Strafgesetzbuch 1927., § 15. Deutsches Jugendgerichtsgesetz, 1923. §§ 1.—3., 5.—7., 9.

²⁾ Skat. turpm. „Piespiedu audzināšanu“.

³⁾ Norvēģijā (1902. g.) — 14 gadi, Dānijā (1905. g.) — 14 g., Zviedrijā (1902. g.) — 15 gadi, Somijā (1894. g.) — 15 gadi.

2) Tālāk paredz t. s. nosacītas (relatīvas) nepieskaitāmības periodu, kad tiesai uzlikts par pienākumu katrā atsevišķā gadījumā pārlicināties par pieskaitāmības esamību. Šādu periodu paredz galvenā kārtā tamdēļ, ka jaunatnes attīstībā šajā vecumā novērojama liela nevienādība, tā kā noteikt visiem vienu šablonu nav iespējams. Var pat apgalvot, ka zīmējoties uz šo periodu savā ziņā pastāv nepieskaitāmības prezumpcija, jo pienākums pierādīt nepieskaitāmību negulstas uz apsūdzēto. 1926 p. nos. 393. p. 5

Šo periodu Code pénal (66., 67. p.) un vācu „Strafgesetzbuch“ (§§ 56., 57.), kā arī 1923. g. „Jugendgerichtsgesetz“ noteic uz 18 gadiem. 1903. g. Sodu likumi apstājušies pie 17 g. vecumu (41 p.), Latvijas Sodu likums (39. p.) paugstinājis to līdz 18 gadiem.

Sekojoš Code pénal, pēc kuŗa attiecībā uz 13 līdz 18 gadus vecām personām izšķirams jautājums par to, vai viņas rīkojušās „avec“, vai „sans discernement“, vācu Strafgesetzbuch, kā mēs redzējam, uzsver „die zur Erkenntnis der Strafbarkeit erforderliche Einsicht“. Tāpat arī pie mums spēkā esošie kriminālprocesa likumi 1926. g. izd. (397. un turpm. p. p.) vēl aizvien runā par to, vai nepilngadīgais rīkojies „ar saprātu“ (съ разумѣніемъ), vai bez tā.

Rodas tāds iespaids, it kā runātu par kaut ko tādu, kas atšķirtos no vispārējā pieskaitāmības jēdziena, pārnesot smaguma centru intelekta pusē. Ne viens ne otrs nav pareizi. Daudz tuvāk patiesībai 1903. g. Sodu likumu 41. panta redakcija, kas atkārtō šajā vietā vispārējo formulu par nepieskaitāmību, kā „nespēju saprast sava nodarījuma raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību“. Trūkst tikai norādījuma uz tiem sevišķiem nepieskaitāmības iemesliem, kas mēdz piemist nepilngadīgiem. Šis trūkums novērsts vācu Jugendgerichtsgesetz'a § 3., kuŗš nosaka: „...ein Jugendlicher... ist nicht strafbar, wenn er... nach seiner geistigen oder sittlichen Entwicklung unfähig war, das Ungesetzliche seiner Tat einzusehen oder seinen Willen dieser Einsicht gemäss zu bestimmen.“

Tāds labojums ievests arī Latvijas Sodu likumā (39. p.), paredzot 12 līdz 18 gadu vecu nepilngadīgu paticamu „prāta vai tikumisku neattīstību, kuŗas dēļ viņi nav varējuši saprast sava darāmā raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību.“

Konstatējot tādu neattīstību, tiesa atzīst nepilngadīgo par nepieskaitīgu. Šajā gadījumā to nevar notiesāt.

3) Bet ja tiesa atzinusi personu nosacītās neieskaitāmības

vecumā par pieskaitīgu, arī tad, jemot vērā iespēju izlietot nepilngadīgā normālās attīstības turpmāko gaitu viņa „labošanas“ nolūkos, viņam visvairāk piemērojami sevišķi iespaidošanas līdzekļi, kas atšķiras no pieaugušiem uzliekamajiem sodiem. Pat ja nepilngadīgam piemēro sodu, pēdējam jābūt tam noderīgam (profitable)¹⁾ un tikai tādā gadījumā tas arī pielaižams. Katrā ziņā nevar apmierināties tikai ar to, ka nepilngadīgais padarīts „nekaitīgs“.

Izejot no šiem apsvērumiem prakse izveidojusi t. s. piespiedu audzināšanu, ar kuru, piem. pēc Latvijas Sodulikuma 54. p., atvietoti nepilngadīgiem līdz 18 gadiem visi sodi no cietuma līdz spaidu darbiem; bet arests un naudas sods atvietoti ar tiesas brīdinošu pamācību. Tikai attiecībā uz 14 līdz 18 gadus veciem cietums pielaiests visnopietnākos gadījumos, un proti, spaidu darbu vietā.²⁾ Un pat attiecībā uz personām, kas kriminālā ziņā ir gan darbspējīgas, bet vēl nav sasniegušas civilo pilngadību (21 gads), Latvijas Sodulikuma 55. pants paredz sodu mīkstināšanu, rēķinoties ar viņu jaunumu. Šai ziņā Latvijas Sodulikums, sekojot 1903. g. Sodulikumiem, gājis tālāk kā franču un vācu likumdevēji.³⁾

6) Nenormāla neattīstība var celties no:

1) miesīga trūkuma. Šurp attiecas kurlmēmums, kas var būt iedzimts vai cēlies no agrā bērnībā pārciestas slimības, kad dzirdēs, kā atziņas orgāna un valodas kā satiksmes līdzekļa trūkums, kavē intelekta attīstību. Da-

¹⁾ Sal. šajā jautājumā ziņojums Prāgas 1930. g. penitenciārā kongresā.

²⁾ Sal. Code pénal. Art. 67. (pēc 1912. g. izd.) attiecībā uz 13—16 g. v. personām, ja atzīts, ka tās darbojušas ar saprātu, paredz ievietošanu „colonie correctionnelle“, pie kam nāves sods un mūža spaidu darbi atvietoti ar „emprisonnement dans une colonie correctionnelle“ uz laiku no 10—20 gadiem; vācu Straßengesetzbuch'a § 67. attiecībā uz 12—18 g. v., ja atzīts, ka tie rīkojušies ar saprātu, pazīst tikai vispārējo sodu mīkstināšanu; uz tāda paša viedokļa formāli stāv arī 1923. g. Jugendgerichtsgesetz'a § 9., bet šo stingrumu paralizē tā paša likuma § 6. noteikums: „hält das Gericht Erziehungsmassregeln für ausreichend, so ist von Strafe abzusehen“, pie kam par stingrāko audzināšanas veidu pēc § 4. atzīta piespiedu audzināšana (Fürsorgeerziehung). Jaunais likums tādā kārtā novirzās no juridiskās konsekvences, piegriežoties lietderībai.

Sal. Min. c. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1930. g. № 718, 219 un turpm. lap. p.

³⁾ Līdzīgs nosacījums sastopams veco Itāļu 1889. g. kodekā (56. p.) un Šveices 1918. g. projektā (79. p.).

žos kōdekos par kurlmēmiem runāts atsevišķi no citiem nepieskaitāmības gadījumiem.¹⁾

Latvijas Sodu likums atsevišķi nepiemin kurlmēmus, ietverot kurlmēmu miesīgos trūkumos, no kuriem ceļas garīga neattīstība (38. p.);

2) no prāta dēfekta, kā idiōtisma vai vājprātības. Šādu psihisku traucējumu gadījumos atziņas spēja kā arī spēja rīkoties saskaņā ar abstrakto normu priekšrakstiem vai nu pilnīgi izpaliek vai vismaz ir tik ierobežota, ka par pieskaitāmību nevar būt runas. Jāņem gan vērā, ka šis aploks saiet robežās ar dumjumu no vienas un kultūrālu neattīstību no otras puses, un tieši šeit iespējamas tās gradācijas, kas devušas iemeslu strīdīgā t. s. „pamazinātās pieskaitāmības“ jēdziena ievēšanai.²⁾

III. Slimīgs gara darbības traucējums³⁾ var būt:

a) ilgstošs, kā chroniskas smadzeņu slimības sekas. Šai gadījumā domāšanas process sagrozās un zūd saprāts. Atziņas elements vispār nav skārts, bet zūd spēja pareizi vērtēt apkārtējo un kontrolēt savu darbību. Iespējami gan arī nepareizi priekšstati t. s. hallūcināciju un illūziju veidā.

Ja persona atradusies tādā stāvoklī izdarot noziedzīgu nodarījumu, tad pēdējo nepieskaita par vainu. Kad persona nonāk tādā stāvoklī lietas caurlūkošanas laikā, tad tas izslēdz notiesāšanu. Kad tāds stāvoklis rodas pēc sprieduma taisīšanas, tad tas ir par šķērsli sprieduma izpildīšanai.

Sevišķam „tikumiska sajūkuma“ (moral insanity) jēdzienam, ko vienu laiku mēdza pastrīpot, nav patstāvīgas nozīmes, un to var uzskatīt vienīgi par vispārējā dvēseles satricinājuma simptomu.⁴⁾ Tā atdalīšana no vispārējā satricinājuma nozīmētu virzīšanos pa to ceļu, kas noved pie apgalvojuma, ka neviens noziedznieks nav atbildīgs par saviem nodarījumiem. Tāpat arī šolaiku tiesībzinātne atteikusies atzīt t. s. „monomanijas“ (kleptomanija, piromanija u. t. t.), kā nepieskaitāmības iemeslus, ciktāl tās nav saistītas ar konkrētās personas vispārējo garīgo sabrukumu;

b) īslaicīgs, kas rodas sakarā ar fizioloģiskām perturbācijām, kā piem. ar dzimumspēju nobriešanu, ar grūtnie-

¹⁾ Piem.: Vācu, § 58.

²⁾ Sal. turpmāk 74. lap. p.

³⁾ Sal. Latvijas Sodū lik. 38. p.

⁴⁾ Sal. Lilienthal. Zurechnungsfähigkeit (V. D. A. II.) 33. lap. p.; Sal. arī turpmāk . . . lap. p.

cību vai ar dzemdībām un slimībām (histeriski uzliesmojumi), sevišķi ja tām piemīt asa forma un ja tās saistītas ar straujām lēkmēm (tā s. fizioloģiskais affekts).

III. IV. Nesamaņas stāvoklis,¹⁾ kas var būt:

a) pilnīgs t. s. miega stāvoklis (miegs, pusmiegs un sonambulisms), kad cilvēks neapzina savas kustības, kurām piemīt tīri refleksa raksturs. Šurp var attiecināt arī hipnotiska miega stāvokli;

b) nepilnīgs, bet tomēr tik aptumšots, ka nevar runāt par apzinīgu izturēšanos pret apkārtējo vai apzinīgu raudzīšanos uz savu uzvešanos. Te piederētu: α) patoģiskais affekts, β) hipnotiskā miegā izdarīta iedvesme izdarīt kaut ko pēc atmošanās un γ) apreibums.

Apreibumu, kad tas ir pilnīgs, līdz nesamaņai, var pielīdzināt miegam. Visbiežāki ir nepilnīga apreibuma gadījumi, kura rezultātā rodas uzbudinājums vai neskaids priekšstats par apkārtējo un par izdarāmā raksturu. Jautājums par to, ciktāl šāds dvēseles stāvoklis spēj izslēgt pieskaitāmību, atkarājas no konkrēta gadījuma apstākļiem, īpaši no izdarīta rakstura. To izšķirs dažādi, piem. kad būs izdarīta slepkavība un kad notikusi nolamāšana.

Daudz strīdu sacelš gadījumi, kad persona pati tiši noved sevi nesamaņas stāvoklī ar nolūku izdarīt noziedzīgu nodarījumu (*actio libera in causa* sive *ad libertatem relata*), piem. kad cilvēks tišām piedzeras, lai izdarītu noziedzīgu nodarījumu, vai tišām aizguļas, nokavējot ierašanās laiku salases punkta²⁾ u. t. l., vārdu sakot, rada sev, ja var tā izteikties, „garīgu alibi“. Šai gadījumā jāatšķir noziedzīgs palaidums (*Unterlassung*, *упущение*), kurš pēc būtības noticis jau tad, kad persona padarījusi sava pienākuma izpildīšanu par neiespējamu, un izdarījums (*Begehen*, *содѣяніе*), kad nav iespējams atrast sakaru starp nolūku, kāds pastāvējis pirms nesamaņas stāvokļa iestāšanās un to, kas izdarīts šādā stāvoklī atrodoties.³⁾

Cita lieta, ja kāds piedzeras, lai iegūtu drosmi. Doma, it kā tāds pajēmiens liecinātu par ļaunprātības pakāpes zemākumu, ir nepareiza. Tāds gadījums pēc būtības ne ar ko neatšķiras no gadījuma, kad slepkava jem līdz dunci, lai upuris nebūtu jānoslepkavo kailām rokām.

lēšanu.

¹⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 38. p.

²⁾ Sal. turpm. 82. l. p. par nepieciešamās aizstāvēšanās simulēšanu.

³⁾ Sal. L. Lienthal, *Zurechnungsfähigkeit* (V. D. A. V.), 35. un turpm. lap. p.

Dažos gadījumos pašnovešana apreibuma stāvokli uzskatāma par neuzmaniību. —

Pēc franču tiesību (Code pénal art. 64.) terminoloģijas subjekta nepieskaitāmības gadījumā „il n'y a ni crime délit“. Gluži tāpat pēc vācu kōdeka (§ 51.) šādos gadījumos „ist eine strafbare Handlung nicht vorhanden“. Latvijas Sodu likuma 38. pants, neskarot jautājumu par paša nodarījuma kvalifikāciju, noteic vienīgi, ka tādos un tādos apstākļos nodarījums personai „nav pieskaitāms par vainu“. Franču, kā arī vācu formula devusi iemeslu taisīt kļūdainu slēdzienu, it kā subjekta nepieskaitāmības gadījumā vispār nav juridiski relevanta nodarījuma. Īstenībā viņa runā vienīgi par „sodāma“ nodarījuma neesamību.

Būtu tomēr nepareizi no šejienes taisīt slēdzienu, kā to dara Lilienthals,¹⁾ ka nepieskaitāmība sastāda „einen persönlichen Strafausschliessungsgrund“. Nepieskaitāmība skar nodarījuma būtību daudz dziļāki un izslēdz pašu vainu (Schuldausschliessungsgrund), atstājot die tam neskartu jautājumu par pretlikumību.

Pēdējā laikā sākuši runāt par nepieciešamību atrast vidus jēdzienu starp pieskaitāmību un nepieskaitāmību t. s. pa-
mazinātas pieskaitāmības,²⁾ (geminderte Zurechnungsfähigkeit, responsabilité limitée, пониженная вменяемость) veidā.

Patiesībā šī doma nav jauna un tā nozīmē tikai atgriešanos pie vecā principa, kuŗu izbidīja Karolīnas (179. p.) komentātori un kuŗš atstāja iespaidu uz ģermāņu zemju kriminālo likumdošanu XVIII. g. s. un XIX. g. s. pirmā pusē. Literatūrā to sāk apstrīdēt no Feuerbacha³⁾ laikiem. Feuerbacham pievienojās tādi izcilus kriminālisti kā Berner's,⁴⁾ Hälschner's⁵⁾ un Binding's.⁶⁾ Lai gan par šo principu uzstājās pārējie juristi, kas skaita ziņā sastādīja vairākumu, tomēr 1870. g. „Strafgesetzbuch“ no tā atteicās. XX. g. s. sā-

¹⁾ Turpat 36. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. Kahl, Geminderte Zurechnungsfähigkeit (V. D. A. II.) I.—78. lap. p. Kahl's krasi uzstājas par „pazeminātas pieskaitāmības“ jēdziena ieviešanu; tāpat M. E. Mayer, Lehrbuch, 217. lap. p.; Aschaffenburg, Verminderte Zurechnungsfähigkeit (Reichsgerichtspraxis, 1929. g. 242.—253. lap. p.); Willmans, „Die sogenannte verminderte Zurechnungsfähigkeit“, 1927. g.

³⁾ Lehrbuch (1801.) § 96 un turpm.

⁴⁾ Grundlinien der criminalistischen Imputationslehre (1843.), 36. un turpm. lap. p.

⁵⁾ Preussisches Strafrecht (1858.) I., 119. lap. p.

⁶⁾ Gem. Deutsches Strafrecht (1877.) 29. lap. p.

kumā „jaunā“ krimināltiesību skola atkal piegrieza tam vē-rību, kā apstāklim, kurš mīkstinā sodu; kaut arī fakultātīvi, vai kurš dod tiesai pamatu piemērot t. s. aizsardzības līdzekļus (Sicherungsmaßnahmen),¹⁾ kas atstājis zināmu iespaidu formulējot Šveices 1918. g. projekta 11. p., kā arī Vācijas 1927. g. projekta § 17.²⁾

Tomēr grūti piekrist, ka tiešām būtu nepieciešams šo ter-minu no jauna ievest kriminālkodēkā. Ja šāda stāvokļa at-zīšanas sekas tir tikai soda mīkstināšana pēc tiesneša ieskata, tad lieki radīt no tam atsevišķu juridisku katēgoriju, un taisnība Berneram, kad tas apgalvo, ka nepieskaitā-mības jēdziens uzglabājams pilnīgi tīrs, bez jebkādam gradā-cijām.³⁾

Ciktāl ar pamazinātas pieskaitāmības atzīšanu rodas va-jadzība izlietot aizsardzības līdzekļus (daži jaunās sko-las piekritēji runā gan par „citādiem sodu līdzekļiem“), tik-tāl jautājums no „juris stricti“ aploka patiesībā pāriet police-jiiskas prevencijas līdzekļu plāksnē.⁴⁾

II. Noziedzīga nodarījuma objekts.

§ 18. Labuma tiesiska apsardzība un tās trūkums.

Noziedzīgs nodarījums nav iedomājams bez objekta, pret ku-ru tas vērst. Par šādu objektu var būt, kā iepriekš⁵⁾ jau aizrādīts, katrs tiesību apsargāts labums (Rechtsgut), vienalga vai tas individuāls, vai sabiedrisks, vai valsts.⁶⁾ Tāds nodarī-jums var tiesību apsargāto labumu aizskārt vai nostādīt briesmās (konkrēti vai abstrakti), bet katrā ziņā šim la-bumam šā vai tā jābūt skārtam.

Tas nenozīmē, ka katrs labums noder par objektu nozie-dzīgam nodarījumam. Mēs redzējam, ka ir labumi, kas juri-

¹⁾ Par to skat. turpm. Mācība par sodiem.

²⁾ „.....War die Fähigkeit zur Zeit der Tat aus einem dieser Gründe wesentlich vermindert, so ist die Strafe zu mildern...“

³⁾ Sal. Grundlinien, turpat.

⁴⁾ Franči uz šo jēdzienu raugas noraidoši, dēvējot to par „système allemand“.

⁵⁾ Sal. iepriekš. 59. lap. p.

⁶⁾ Sk. strīdu pret šo vispārpieņemto uzskatu pie Franka „Vol-lendung und Versuch“ (V. D. A. V.) 177. un turpm. lāp. p.

diskā, bet jo vairāk kriminālā ziņā ir viennozīgi. Tā piem. cilvēkā attiecības pret dievību tagad uzlūko par viņa personīgu lietu un izslēdz no krimināltiesību apsargājamo objektu skaita: tagad izzūd t. s. „noziegumi pret ticību“ un to vietā palikuši tikai noziedzīgi nodarījumi pret „apziņas brīvību un ticīgo reliģiskām jūtām“.¹⁾ Ir nepieklājīgi un netikumīgi nodarījumi, uz kuriem tiesības vispār nereaģē. Ir nodarījumi, kas sacel vienīgi civiltiesisku reakciju u. t. t.

Kādus labumus krimināltiesības īsti apsargā, izriet no noziedzīgo sastāvu uzskaitījuma kriminālkōdeka „sevišķā daļā“. Tamdēļ pozitīvām tiesībām „vispārējā“ daļā nav vajadzīga vispārēja formula, lai apzīmētu tiesību apsargājamo labumu būtību, un tās var aprobežoties ar to, ka negatīvā formā nosaka tos gadījumus, kad labums, kas pēc vispārējā noteikuma bauda krimināllikuma apsardzību, šādu apsardzību zaudē un līdz ar to nevar būt par noziedzīga nodarījuma objektu.

Apstākļi, kas iznīcina nodarījuma nelikumību labumā tiesiskās apsardzības trūkuma dēļ ir šādi:

1) Likumīgs pienākums, kā piem. kareivja pienākums karā nonāvēt ienaidniekus, jo attiecībā uz viņu ienaidnieka, t. i. pretējā armijā esošo personu dzīvība nebauda tiesību aizsardzību. Tāda pat nozīme miera laikā kara sardzes sarga pienākumam šaut uz personu, kas tam nepaklausa. Tā pati nozīme vispār katras dienestpersonas dienesta pienākumam.²⁾

2) Likumīga pavēle, piemēram: karaspēka nodaļai dota pavēle šaut uz nemiernieku pūli, vai pavēle bendei izpildīt nāves spriedumu, vai pavēle tiesas izpildītājam atņemt lietu uz tiesas sprieduma pamata.

Tagad no padotas personas neprasa aklu paklausību. Lai uz pavēles izpildītāju negultos nekāda kriminālatbildība, tiesiskā valstī pavēlei jāatbilst trim nosacījumiem: a) pavēlei jānāk no priekšnieka, kas uz to pilnvarots, b) tai jābūt ietērtai tam nolūkam noteiktā formā (formelles Prüfungsrecht) un c) tā nevar saturēt acīmredzamas noziedzības pazīmes (materielles Prüfungsrecht).³⁾

¹⁾ Sal. iepriekš. 46. lap. p. Sal. Jakobi izd. „Проектъ Латвійскаго уголовного уложения“ II. pod., 96 lap. p.

²⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 42. p.: „Nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījums, kas izdarīts izpildot likumu...“

³⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 42. p.: „Nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījums... kas izdarīts izpildot dienesta pavēli, kurā devusi attiecīga vara savas piekritības robežās un saskaņā ar pastāvošiem noteikumiem, ja pavēle neuzdod ko acīmredzami noziedzīgu“.

Šai nozīmē ne tikai pielaižams, ka padotais kritiski apsver priekšnieka pavēli, bet gan ~~padotā pienākums~~ izdarīt tādu pārbaudi, un tādas neizdarišana saistīta ar viņa kriminālabildību.

Bet ar to jautājums nav izsmelts. Lieta grozās ap to, kādā mērā pavēles izpildīšanas gadījumā ar likumu apsargāts labums zaudē apsardzību. Ja pavēle ir tiešām likumīga kā pēc formas, tā pēc satura, attiecīgs labums nevar būt par noziedzīga nodarījuma objektu. Turpretim, ja tikai pavēle nesatur a c i m r e d z a m a s noziedzības pazīmes un patiesība ir pēc satura nelikumīga, tad, kaut arī atkrit izpildītāja kriminālabildība, var jautāt, vai apdraudēta labuma nesējam būtu tiesība pretoties tādas pavēles izpildīšanai.¹⁾

3) Pienācīga līdzekļa izlietošana piemērotā („angemessen“) mērķa sasniegšanai.²⁾ piem. pie ārstēšanas. Bez šaubām ārsts-chirurgs, taisot operāciju, bojā ārstējamā miesu, bet ciktāl to dara „lege artis“, tiklīdz slimā miesas neaizskaramība atiecībā tieši uz ārstu atkrit. Pēc būtības šē nemaz nav uzbrukuma, kas vērstas pret kādu labumu, jo mērķis nav vis bojāt miesu, bet gan otrādi — izārstēt to no slimības.

Tomēr jēmot vērā, ka operācija dažreiz var neizdoties un un ka tā saistīta ar briesmām dzīvībai, uzstādīts viens nosacījums: vajadzīga slimā vai tās personas piekrišana, kurai tiesība to dot viņa vietā. Iziēmums pielaiests vienīgi tajos gadījumos, kad slimais, bezsamaņas un t. l. stāvoklī būdams, pats piekrišanu nevar izteikt un nav arī personas, kam būtu tiesība izteikt tādu piekrišanu slimā vietā, ja pie tam katra kavēšanās saistīta ar dzīvības briesmām. Tas attiecas ne tikai uz amputāciju, transplantāciju, transfūziju u. t. l., bet arī uz grūtniecības izbeigšanu un augļa perforēšanu mātes dzīvības glābšanas nolūkos.³⁾ Zemēs, kur pastāv t. s. „streika brīvība“.

¹⁾ Sal. Ammon, Der bindenderechtswidrige Befehl, 1926. g. Liszt-Schmidt, Lehrbuch 1927. g. 198. l. p.

²⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 200. lap. p.: „Angemessenes Mittel zur Erreichung eines staatlich anerkannten Zwecks“; Binding, Lehrbuch, 1902., I., 55; Hippel, Reichsgerichtspraxis, 1929. g. V. sēj. I. un turpm. lap. p. liek priekšā šādiem gadījumiem konstrukciju: „Geschäftsführung ohne Auftrag“; Mittermaier, Die Frage der ärztlichen Eingriffe, I. pielikumā pie vācu 1927. g. projekta 92.—96. lap. p., Grünhut, Grenzen des übergesetzlichen Notstandes (Z. f. g. Strfw. 1931.) 460. un turpm. I. p.

³⁾ Sal. Heimberger, Berufsrechte und verwandte Fälle (V. D. A. IV.) lap. p. 1—79, Beling, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Arztes bei Vornahme

streiks, kā atļauts līdzeklis strādnieku oikonomiskā stāvokļa uzlabošanai, arī pieskaitāms šai kategorijai.

4) Cietušā piekrišana. Šāda piekrišana pa daļai jemta vērā iepriekšējā punktā, bet tai ir arī patstāvīga nozīmē. Civiltiesiskais princips „volenti non fit iniuria” tik plašos apmēros krimināltiesībā nav piemērojams, jo piešķirot noteiktiem labumiem krimināltiesisku apsardzību jem vērā arī publiskas intereses. Individa atteikšanās no tiesības iespējama tikai tad, ja tiesība apsargāta tikai individa interesēs. Bet, ja tāda apsardzība ieviesta vispārības interesēs, tad vajadzīga šo vispārības interešu pārstāvja atteikšanās. Cietušā dotā piekrišana piem. ārstam viņa nonāvēšanai, lai atsvabinātu mirstošo slimo no mocošām sāpēm, vai kara biedrim kara laukā, lai paātrinātu nāvīgi ievainotā miršanu, nevar noderēt par attaisnojumu nedz ārstam, nedz kara biedrim, lai gan tāda piekrišana mīkstina viņu vainu, ja par viņu rīcības motīvu bijusi līdzcietība:¹⁾ „etiam volenti fit iniuria”.

Tomēr krimināltiesības pazīst noziedzīgu nodarījumu aploku, kurā individuālā interese tiktāl pārsvarā, ka kriminālvaļāšanas uzsākšana pilnīgi atstāta cietušā personīgām ieska- tam,²⁾ jo vairāk, ja no viņa gribas atkarājas atteikšanās no apsūdzības uzturēšanas vai izlīgšanas ar vainīgo. Ja cietušais var novērst nodarījuma sodāmību pēc tā izdarīšanas, piedodot vainīgam vai izlīgstot ar to, tad skaidrs, ka piekrišana, kas dota pirms nodarījuma izdarīšanas, novērš nelikumību, jo labuma publiski-tiesiskā apsardzība, kas paredzēta tieši individa interesēs, tādā kārtā atkirtusi.³⁾ Šo nodarījumu aploku tomēr pamazām ierobežo.⁴⁾

5) Savu tiesību izlietošana — pēc formulas „qui suo jure utitur neminem laedit”. Tas attiecas piem. uz gadījumu, kad vecāki vai audzinātāji izlieto savu disciplināro varu par bērniem vai cietumu priekš-

und Unterlassung operativer Eingriffe (Zeitschrift für ges. Strafrechtsw., 1920.) lap. p. 220. u. turpm.

¹⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 434. p.

²⁾ T. s. privātsūdības lietas (Antragsdelikte).

³⁾ Sal. šajā jautājumā: Gerland „Einwilligung des Verletzten” (V. D. A. II.), 487.—529. lap. p.; Binding und Hoche „Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens, 1922.

⁴⁾ Sal. stridus starp t. s. Willenserklärungstheorie un Willensrichtungstheorie, kā arī stridīgu mācību par „šķietamu piekrišanu” (mutmassliche Einwilligung), Mezger, 218. un sek. l. p.

nieki par cietumniekiem tur, kur likums pielaiž miesas sodu kā disciplināru iespaidošanas līdzekli.¹⁾ Personas miesas neaizskaramība tādos gadījumos atstāta bez parastās tiesību apsardzības, bet vienīgi tā priekšā, kam šī disciplinārā vara pieder. Citiem šādu tiesību nav, cik nekrietna arī nebūtu piem. mazgadīgā uzvešanās viņu klātbūtnē.²⁾ Tiesības uzstāda pie tam, kā nepieciešamu nosacījumu, ka jāievēro vajadzīgās robežas. Kad vecāki u. t. t. pielietojot disciplinārus līdzekļus noiet līdz spīdzināšanai, tad še jau būs disciplinārās varas ļaunprātīga izlietošana, un šādā pilnvarojuma pārkāpšanas gadījumā labums, kas izteicas miesas neaizskaramībā, no jauna atgūst savu vispārējo tiesisko aizsardzību.

6) Likumīgā pašpalīdzība³⁾, kas senatnē bija vienīgais līdzeklis, ar kuŗu indivīds aizsargāja savus labumus no svešu uzbrukumiem, ar centrālās valsts varas nostiprināšanos izvēršas par aizliegtu patvaru (Eigenmacht, самоуправство).

Izcelties cīņā ar līdzīgiem vai gandrīz līdzīgiem pretendentiem, vara, lai varētu koncentrēties, spiesta noliegt visiem citiem realizēt tās funkcijas, kuŗas viņa jēmusi savā pārziņā. Augstāko pakāpi šī tendence sasniedz „policējiskā” valstī. Vienīgā vara rūpīgi apsargā savu monopōlu palīdzības sniegšanā. Pašpalīdzību visādi ierobežo. Turpretim „tiesiska” valsts ar pietiekoši nostiprinātu varu labprāt piešķir pilsonim šo tiesību, ar ko atvieglojas valsts organu darbība.

Vārda šaurā nozīmē ar pašpalīdzību (Selbsthilfe, самопомощь) saprot piem.: noziedznieka aizturēšanas gadījumus, jo viņa brīvā pārvietošanās nebauda tiesību aizsardzību ne pret vienu no pretinnācējiem. Še pieskaitāmi arī gadījumi, kad īpašnieks, lai nodrošinātu viņam pienākošos atlīdzību, atņem vainīgam rīkus, kuŗi tam noderējuši svešas mantas nelikumīgai lietošanai (Pfändungsrecht) u. t. l. Tādai pašpalīdzībai vispār iepriekšēja nodrošinājuma raksturs, bet šajās robežās tā pilnīgi likumīga.

¹⁾ Sal. iepriekš. 9. lap. p.

²⁾ Sal. Voltz, Die Züchtigung fremder Kinder, (Z. f. g. Strft. 1930. g. 339. un turpm. lap. p. Citādās domās Hofacker, Zur Züchtigung fremder Kinder, ibidem 708. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 283. lap. p.; Liszt, Lehrbuch, 157. lap. p.

§ 19. Nepieciešamā aizstāvēšanās.¹⁾

Viens no likumīgās pašpalīdzības veidiem, kas pielaists plašākos apmēros, ir nepieciešamā aizstāvēšanās (inculpata tutela, Notwehr, défense légitime, необходимая оборона). Ar to apzīmē nelikumīga uzbrukuma atvairīšanu, pretuzbrūkot kādam uzbrucēja labumam.

Romiešu tiesībās nepieciešamo aizstāvēšanos pielaida plašos apmēros, nevis kā „*juris civilis*“, bet gan kā „*juris gentium*“ institūtu.²⁾ Pēc Cicerona vārdiem tas „*non scripta, sed nata lex*“. Šādam viedoklim piesienas arī itāļu statūtāras tiesības. Bet jau Karolinā nepieciešamā aizstāvēšanās nobīdīta pie malas: tā atzīta par likumīgu tikai tad, ja nav iespējams glābties aizbēgot (140. p.). No tā laika to arvien vairāk ierobežo, un XVIII. g. s. to pielaiž vienīgi dzīvības un miesas neaizkaramības aizsargāšanai. Uz tamlīdzīga šaura viedokļa stāv arī franču 1810. g. *Code pénal*.³⁾ No tā laika stāvoklis stipri grozījies, nonākot varbūt pretējā ekstrēmā.

Jaunā uzskata pamatā likts tas viedoklis, kas sevišķi spilgti izteicies Lehring'a slavenā monogrāfijā „*Der Kampf ums Recht*“.⁴⁾ Tiesības vispār, saka Jehring's, pastāv mūžīgi cīnoties par savu esamību. Cīnīties par savām subjektīvām tiesībām ir tā pienākums, kuram viņas dotas. Kas necinās par savām tiesībām, tas nav pēdējo cienīgs. Nepretiņāšanās launumam — bailība. Tiesību aizstāvēšana — vīrišķība. Visiem spēkiem jāaizstāv ne tikai savas politiskās tiesības, par ko diezin vai kāds šaubās, un ne tikai personīgās tiesības, kas arī visai saprotams, bet arī mantiskās tiesības. Var atteikties no savām mantiskām tiesībām, var visu savu mantu atdāvināt, bet no nelikumīga uzbrukuma tā jāpasargā. Persona nedrīkst

¹⁾ Sal. Oetker, *Notwehr und Notstand* (V. D. A. II.) Iap. p. 254.—327.; Binding, *Handbuch I*, Iap. p. 485. un turpm.; Liszt, *Lehrbuch*, Iap. p. 182. un turpm.; M. E. Mayer, *Lehrbuch*, Iap. p. 276. un turpm.; Träger, *Zeitschrift für ges. Strafrechtsw.* 1922., Iap. p. 125. un turpm.

²⁾ I. 3, § 9 D. de vi 43, 16 „*eum igitur, qui cum armis venit, possumus armis repellere...*“

³⁾ Art. 328: „il n'y a ni crime ni, délit lorsque l'homicide, les blessures et, les coups étaient commandés par la nécessité actuelle de la légitime défense de soi-même ou d'autrui“. Art. 329: „...1. ... en repoussant pendant la nuit l'escalade ou l'effraction ... 2. ... en se défendant contre les auteurs de vols ou de pillages, exécutés avec violence“...

⁴⁾ Pirmoreiz tā izdota 1872. g., bet 20. izdev. iznācis 1921. g.; pārtulkota visās valodās.

pielaiet, ka otrs izdara viņai pārestību.¹⁾ Pat ja ir iespējams aizbēgt, uzbrukuma objekts nav spiests bēgt, bet tas var pāriet pretuzbrukumā. Pat ja palīdzība ir sasniedzama, neviens nav spiests ierobežoties aicinot šo palīdzību. Katra tiesība un morālisks pienākums sevi aizstāvēt!...

No šā viedokļa nepieciešamā aizstāvēšanās, kā pilsoniskas varonības izteiksme, uzskatāma par s e k m ē j a m u institūtu. Noteikumi par to plaši interpretējami. Katras šaubas iztulkojamas par labu tam, kas aizstāvējies. Tas vēl maz. Līdz ar nepieciešamo aizstāvēšanos blakus tai nostājas nepieciešamā palīdzība (Nothilfe) — citu aizstāvēšana no nelikumīga uzbrukuma, kuŗas pamats ir nevis egoisms, bet altruisms. Dabīgi, ka arī to pielaiž tikpat plašos apmēros.

Sie principi ietverti vācu 1870./71. g. Strafengesetzbuch'a § 53.²⁾ To pašu ceļu gājis Latvijas Sodulikums, kuŗa 44. pants skan: Nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījums, kas izdarīts pie nepieciešamas aizstāvēšanās pret paša vai citas personas personiska vai mantiska labuma nelikumīgu „apdraudējumu“.³⁾

Nepieciešamās aizstāvēšanās (vai palīdzības) likumības atsevišķi nosacījumi šādi:

1) Jābūt uzbrukumam. Nemaz nav vajadzīgs, lai šis uzbrukums būtu noziedzīgs (t. i. sodāms), vai kaut tieši aizliegts. Pietiek, ja tas nav likumīgs, t. i. tāds, uz kuŗu uzbrucējam nebija tiesības. Tamdēļ nepieciešamā aizstāvēšanās pret nepieciešamo aizstāvēšanos nav iedomājama.⁴⁾ Bet principiāli tā pielaipta „aizstāvēšanās pārmērības“ gadījumā (sal. turpmāk), kā arī pret personu, kas bauda personīgu nesodamības privilēģiju (sal. iepriekš). un pret personu, kas rīkojas atrodoties maldības stāvoklī („bona fide-Angriff“).

Strīdīgs ir jautājums, vai šurp var attiecināt aizstāvēšanos pret uzbrukumu, kuŗu izdara nepieskaitīga persona, kā ārprātīgs vai bērns absolūtas nepieskaitāmības vecumā, un vai līdzīgi gadījumi nav pielīdzināmi „nepieciešamības stā-

¹⁾ Sal. Oetker, Notwehr, 256. lap. p.: „Das Recht soll nicht dem Unrecht geopfert werden“.

²⁾ „... Notwehr ist diejenige Verteidigung, welche erforderlich ist, um einen gegenwärtigen, rechtswidrigen Angriff von sich oder einem anderen abzuwenden“.

³⁾ Vārds „apdraudējums“ šajā sakarā lietots nepareizi „uzbrukuma“ vietā.

⁴⁾ Bet tā iespējama pret „nepieciešamību“, ciktāl pēdējā nav „likumīga“, bet tikai „atvainojoša“ (sal. turpmāk).

voklim“¹⁾ Pēc Oetkera domām aizstāvēšanās pret nepieskaitīgas personas uzbrukumu tādējādi būtu nostādīta ļoti šaurās robežās, un sadursmē ar nepieskaitīgu vajadzētu pieļaut „nepieciešamo aizstāvēšanos“ ne tikai „subsidiāri“, t. i. ne tikai tad, kad nav citas izejas.²⁾

Glūži tāpat ir grūti aprobežoties ar to vien, ka pieļauj „nepieciešamības“ stāvokli mājas dzīvnieka uzbrukšanas gadījumā, ja tādām uzbrukumam par iemeslu nav bijusi atvairītāja uzvešanās, un šai gadījumā arī būtu jāpieļauj „nepieciešamā aizstāvēšanās“ kā tiesība nonāvēt uzbrūkošo dzīvnieku, neuzliekot pienākumu samaksāt par to viņa īpašniekam.

Šķietamā nepieciešamā aizstāvēšanās (putative Notwehr, мнимая необходимая оборона) novērtējama pēc noteikumiem par kļūdas atvairījamību atvairītāju pesē.³⁾

Nepieciešamās aizstāvēšanās simulēšana (Notwehr-Prätex), t. i. gadījums, kad kas tieši nostāda sevi atvairītāja lomā, izprovocējot uzbrukumu, attiecas uz augstāk aplūkotiem gadījumiem „actio libera in causa“.⁴⁾

2) Uzbrukuma tiešas briesmas. Nav vajadzīgs, kā tas bija senāk, lai uzbrukums jau būtu iesācies (laesio inchoata), jo tādā gadījumā, lietojot Pēterā Lielā likumdošanas izteicienu „может случиться, что и сопротивиться забудутъ весьма“. Pietiek ar to, ka uzbrukums tieši draudējis (imminens). Aizstāvēšanas tiesības pastāv tik ilgi, kamēr nav sasniegts rezultāts, kuŗu gribēts panākt ar uzbrukumu, vēl vairāk, kamēr ir vēl iespēja „non ex intervallo, sed ex continenti“ — kā mēdza izteikties romiešu juristi, — atjaunot ar pretuzbrukuma palīdzību iepriekšējo stāvokli.

Tas tomēr neizslēdz iespēju aizsargāties vai, pareizāki, spert vajadzīgos soļus nākošā uzbrukuma atvairīšanai, ciktāl tas noteikti sagaidāms. Še piederētu sagatavošanās uz aizstāvēšanos, piem. ar lamatu, automātiski izsaukušās patšautenes un taml. ieroču palīdzību. Tādos gadījumos nemaz nav vajadzīgs, lai briesmas būtu pavisam tuvu klāt, bet jāievēro nosacījums, ka no šādas sagatavošanās nedrīkst ciest nevainīgas trešās personas.

¹⁾ Sal. turpmāk 85. lap. p.

²⁾ Sal. Oetker, Notwehr, 266. lap. p.

³⁾ Vecā doktrīnā šādos gadījumos mēdza atšķirt strīda uzsācēju (auctor rixae) un kautiņa uzsācēju (auctor pugnae), apsargājot pirmo un liedzot aizsardzību pēdējam; sal. turpmāk ... l. p.

⁴⁾ Sal. iepriekš. 73. l. p.

3) Samērs starp labumu, uz kuŗu vērsts uzbrukums, un uzbruceja labumu, kuŗu satriec pie šādas aizstāvēšanās, nav vajadzīgs. Var nonāvēt aizstāvot godu un mantu, vienalga vai tie pieder pašam vai citai personai.

4) Nepieciešamaj aizstāvēšanai nepiemīt subsidiārs raksturs, t. i. nav vajadzīgs, lai briesmas nebūtu novēršamas citādā ceļā

Kas attiecas uz nepieciešamās aizstāvēšanās pielaižamību pret dienestpersonām, vienalga vai tās rikojušās patstāvīgi vai uz priekšniecības pavēles pamata, tad, ciktāl tās izdara pretlikumīgu uzbrukumu, šādu aizstāvēšanos principiāli nevar noliegt. Dienestpersona, kas pati rikojas pretlikumīgi, pēc būtības neatrodas pie dienesta pienākumu izpildīšanas un ja no priekšnieka saņemtā pavēle ir nelikumīga, tas attiecas uz viņas priekšnieku.¹⁾ Šajā gadījumā ir tikai varas funkcijas pēc ārēja izskata, bet nebūt nenorisinās to istā izpildīšana, — kā piem. kad arestē cilvēku, kuŗu arestēt nepienākas, vai kad mēģina izpildīt spriedumu, kas nav stāties likumīgā spēkā.²⁾

Tomēr varas cietas un viņas normālas darbības pasargāšana no patvaļīgas pretošanās spiež ierobežot pret viņu vērsto nepieciešamo aizstāvēšanos vienīgi ar acīmredzamas pretlikumības gadījumiem. Pie tam atšķirami gadījumi, kad konkrēta dienestpersona pēc savas kompetences apjoma vispār nav pilnvarota izdarīt attiecīgu darbību un kad dienestpersonai trūkst vajadzīgā uzdevuma izdarīt darbību, kautpēdējā „in abstracto“ arī ietilpst viņas dienesta pienākumu aplokā. Pēc vispārējā noteikuma tikai pirmā gadījumā iespējams runāt par izdarītā acīmredzamu t. i. viegli noprotamu noziedzīgumu. Bet iespēja sūdzēties par dienestpersonas nepareizu rīcību un viņas pastiprināta atbildība šādos gadījumos pietiekoši garantē pret tādām ļaunprātībām.

Neraugoties uz to, ka šajos laikos nepieciešamās aizstāvēšanās robežas visai plašas, krimināltiesības tomēr rēķinās ar šo robežu pārsniegšanas varbūtībām (moderamen inculpatae tutelae, Notwehrexzess). Šāda pārsniegšana iespējama:

1) laika ziņā, t. i. pēc briesmu pāriešanas, kad uzbrukums jau izbeidzies, kad noziedzīgs nodarījums jau izdarīts, jo tad vairs nevar runāt par viņa atvairī-

¹⁾ Sal. iepriekš. 76. lap. p.

²⁾ Sal. Binding, Handbuch, 740. un turpm. lap. p.

šanu. Kad šauj uz slepkavu pēc tam, kad tas atbruņots, vai pēc tam, kad tas jau noslepkavojis savu upuri, tad šādu darbību var izskaidrot ar uzbudinājumu, dusmām u. t. t., bet tā atrodas ārpus nepieciešamās aizstāvēšanās likumīgām robežām. Tas pats būs gadījumā, kad šauj uz bēgošu zagli, kas nekā nav paspējis pajemt;¹⁾

2) *a p m ē r a z i ņ ā*, t. i. atkarībā no aizstāvēšanās „intensīvuma“,²⁾ salīdzinot to ar uzbrukuma „intensīvumu“. Ja piem. pieaugušam spēcīgam cilvēkam uzbrūk streipulojošs piedzēries, kuŗu var apgāzt ar pirksta pagrūdienu, vai, ja tam uzbrūk vājš zēns bez ieroča, tad atvairītājs pārsniegs aizstāvēšanās robežu, ja viņš nonāvēs uzbrūkošo ar revolvera šāvienu, kaut gan tam bija iespējams atvairīt uzbrukumu pagrūžot iereibušo vai satverot zēnu kailām rokām.

Bet arī šajos apstākļos, rēķinoties ar atvairītāja *a f f e k t u*, nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārsniegšanu likums vispār piedod, izņemot likumā sevišķi norādītus gadījumus. Par tādiem izņēmuma gadījumiem pie aizstāvēšanās *Latvijas Sod u* likums atzīst slepkavību vai nodomātu *s m a g u m i e s a s b o j ā j u m u*, ja tie nav izdarīti atvairot uzbrukumu, kas vērsts pret dzīvību vai izdarīts izvarošans nolūkā.³⁾

Tāda ir līdz pēdējai pakāpei novestā klasiskā mācība par nepieciešamo aizstāvēšanos. Bet sakarā ar jautājumu par tās robežu pārsniegšanu *a p m ē r a z i ņ ā*, pēdējā laikā sāk griezt vērību uz to, ka pēc gala sekām cīņa kaut arī par savām tiesībām, var novest pie netaisnības. „*Juris stricti*“ stingrumam stāda pretim „*aequitas*“. Ja zēns aiz palaidnības zvana pie dzīvokļa durvīm nakts laikā, lai patraucētu iemītnieka mieru, un ja pēdējais, uzmanīdams zēnu pie loga, nošauj viņu pirms tas paspējis otrreiz piespiest zvana podziņu, vai ja to pašu izdara ar zēnu, kuŗš pārkāpj augļu dārza žogu, lai norautu kādu ābolu, tad grūti gan piekrist domai, ka šādos gadījumos

¹⁾ Kad to dara „in continenti“ ar nolūku atņemt nozagto, tad nepieciešamā aizstāvēšanās vēl pastāv; sal. iepriekš. 82. lap. p.

²⁾ Hippel, turpat 25. lap. p. runā par uzbrukuma atvairīšanai nepieciešamo („erforderlich“) intensīvumu.

³⁾ Sal. *Latvijas Sod u* lik. 44., 433. un 446. p. Šveices 1918. g. projektā (32. p.) paredzēts vispārējs noteikums: „ist... berechtigt, den Angriff in einer den Umständen angemessenen Weise abzuwehren“ un pat — überschreitet der Abwehrende die Grenzen der Nothwehr, so mildert der Richter die Strafe nach freiem Ermessen; überschreitet er die Grenzen der Nothwehr in entschuldbarer Aufregung oder Bestürzung über den Angriff, so bleibt er straflos“. Ļoti līdzīgs šim nosacījumam *Vācijas* 1927. g. projekta § 24.

līdz pēdējam sakāpinātais princips par tiesību aizstāvēšanu pret pretlikumīgu uzbrukumu atbilstu šolaiku tiesībapziņai.

Gribot negribot nākas revidēt jautājumu par labumu, līdzekļa un mērķa samērību¹⁾ nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā. Tādā kārtā radies jēdziens par aizstāvēšanos pret nekrietnībām un palaidnībām (Unfugabwehr), kādā gadījumā, atšķirībā no parastās aizstāvēšanās, tad arī jāievēro zināma samērība.²⁾

Pats par sevi saprotams, ka par to zaudējumu atlīdzību, kas nodarīti pie likumīgās aizstāvēšanās, nevar būt runas. Tāds pienākums ir tikai tad, kad aizstāvēšanās „nepieciešamību” izprovocējis pats atvairītājs vai kad tas pārsniedzis aizstāvēšanās robežas.

§ 20. Nepieciešamības stāvoklis.³⁾

Nepieciešamības stāvoklis (Notstand, nécessité, крайняя необходимость) ir juridiskas formācijas jēdziens, kas gan galīgi vēl nav izveidojies. Viņa pamatkonstrukcija vislabāk izteikta vārdos „necessitas non habet legem” (Not kennt kein Gebot). Ar to viņa itkā nostādīta „ārpus likuma”. Atšķirībai no „nepieciešamās aizstāvēšanās”, nepieciešamības stāvoklis pēc šīs konstrukcijas ir kautkas nelikumīgs. Viņas pamatā atrodas vienkārši tādu interesešu kollīzija, kuŗas bauda tiesību apsardzību, pie kam, citai izejai trūkstot, vienu interesi ziedo otras labad. Tas ir tāds stāvoklis, kurā ar aizliegta (in abstracto) nodarījuma palīdzību tiek glābts briesmās esošs tiesību apsargāts labums. Še iet runa par konkrēta nodarījuma nevainojamību (Schuldausschlussungsgrund, невиновность), bet ne par likumību (Rechtsfertigungsgrund, правомёрность).⁴⁾

No tā izriet pastāvošā dažādība nepieciešamās aizstāvēšanās un nepieciešamības stāvokļa tiesiskā vērtēšanā. Nepie-

¹⁾ Sal. iepriekš. 83. lap. p. 3. pkts; sal. Mezger, 235. lap. p. „... die erforderliche Verteidigung...”

²⁾ Sal. Oetker „Notwehr und Notstand”, 294. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. literatūru, kas norādīta augstāk priekš nepieciešamās aizstāvēšanās (80. lap. p.); Oetker, 328. un turpm. lap. p.; Binding, 756. un turpm. lap. p.; Liszt 189. un turpm. lap. p.; M. E. Mayer, 300. un turpm. lap. p.; Hippel, Zeitschr. f. g. Str. 1921. g. 417. lap. p.; Max Grünhut, Zeitschr. f. g. Str. 1931. g. 455. lap. p.; Sieger, Notstand und Putativnotstand 1931.

⁴⁾ Šeit mēdz runāt par „Nichtzumutbarkeit”, jo no izdarītāja nevar prasīt („es kann ihm nicht zugemutet werden) izturēties citādi.

ciešamības stāvoklis nebūt nav veicināms, tas ir tikai ciešams, un attiecībā uz pielaižamību tam piemērojams visierobežojošākais iztulkojums. Tas ir nevis pilsoniskā varonība, bet gan egoistiskā pašuzturēšanās instinkta izteiksme. Tāpēc tam piemēro subsidiaritātes principu, t. i. to pielaiž tikai, kad citas izejas nav.) Briesmām, kas draud glābjamam labumam, jābūt ne tikai nenovēršamām, bet arī tiešām pastāvošām (gegenwärtig) un nevis gaidāmām nākotnē. Dabīgi pie tam nākas apsvērt sadurošo interešu svarīgumu, jo nevar ziedot svarīgāko mazāk svarīgam. Pats par sevi saprotams, ka nesodāmība atkrīt, ja nepieciešamības stāvoklis ir radies pašas konkrētās personas vainas dēļ, un vēl jo vairāk, ja pēdējai pēc viņas dienesta pienākuma nebija tiesības izvairīties no tai draudošām briesmām. Beidzot, sveša labuma glābšana (Nothilfe) tādos apstākļos atvairinājama tikai tad, ja glābēju pamudinājuši dzeņuli, kas vienādi ar pašuzturēšanas jūtām, t. i. ja starp viņu un personu, kuŗš labumu viņš glābj, pastāv tuvums, kas atvairina viņa uzvešanos (radnieks, līgava, draugs, aizbilstamais u. t. t.)¹⁾

Tāda, liktos, pamatīga nepieciešamības stāvokļa jēdziena konstrukcija tomēr neizturēja jaunu uzskatu spiedienu, sevišķi kopš tā laika, kad Vācijā pie šā jautājuma atrisināšanas apstājās, zināmās robežās, jaunais 1900. gada civillikums. Pamatīgi analizējot, bija jānāk pie pārliecības, ka visi austāk izteiktie apsvērumi ir pareizi, cik tālu „nepieciešamības stāvokļa“ nesodāmība ir pamatota uz pašuzturēšanās instinkta nesavaldamību, bet lieta ir tā, ka ne visi nepieciešamības stāvokļa gadījumi dibinās uz šā pamata.

1) Kad ir divu pienākumu kollīzija (Pflichtenotstand), piem. kad ārstu viena un tai pašā laikā aicina pie diviem slimniekiem vai kad liecinieku vienā un tai pašā laikā izsauca dažādas tiesu iestādes, tad par paš aizsardzības principu, šā vārda istā nozīmē, nevar runāt. Še tas, uz kuŗu guļ abi pienākumi, apsvērs, kuŗš no tiem dotā gadījumā ir svarīgāks (Prinzip der überwiegenden Pflicht), bet ja tie abi izrādīsies vienādi svarīgi, viņš nesodīti izvēlēsies izpildīt vienu no tiem (impossibilia nulla est obligatio)²⁾.

2) Kad saduras mantiski labumi, piem. ugunsgrēka gadījumā, kad ir apdraudēts muzējs un nojauc starp to

¹⁾ Tāda nepieciešamības stāvokļa izpratne atstājusi iespaidu uz vācu 1870./71. g. kriminālkodeksa § 54. (52.).

²⁾ Sal. Binding, Handbuch, 759. lap. p.; Grünhut, Grenzen des übergesetzlichen Notstandes, 459. lap. p.

un degošo būvi esošo trešai personai piederošo nelielo koka ēku, lai glābtu muzēju — tad šādu nepieciešamības stāvokli atrisina pēc formulas: „no diviem ļaunumiem mazākā”.

3) Kad saduras mantisks labums ar personisku labumu, atsevišķi ar dzīvības labumu, piem., ja slīkstošā glābšanai jāņem sveša laiva, — tad laivas īpašnieks ir spiests tādu jēšanu ciest, un pie tam ir skaidrs, ka nav vairs svarīgi, vai runa iet par tuvinieka vai sveša cilvēka glābšanu. Tas vēl maz, — ja laivas īpašnieks iedomātos pretoties, un glābjošais atgrūstu viņu ar spēku, tad arī tāds fizisks iespaidojums, kurš būtu uzskatāms par uzbrukumumu viņa miesas neaizkaramībai, netiktu jēmts vērā, salīdzinot ar briesmām, kādas draud slīkstošam. (Prinzip des überwiegenden Interesses).

4) Un tikai, kad saduras divi dzīvības labumi (Lebensnotstand), vai kad miesas bojājuma briesmas nostājas pret miesas bojājumu, pirmā vietā izvirzās pašuzturēšanas instinkts (necessitas non habet legem). Piemēram, kad kuģim grimstot divi pasažieri, glābjoties no kopējās bojā iešanas, saķer vienu un to pašu glābšanas riņķi, pēc kam viens atgrūž otru, lai glābtu savu dzīvību, un tas iet dibenā, tad izglābušos atvairina tas dzīvnieciskais instinkts, ar kuģu krimināltiesības, arī negribot, ir spiestas rēķināties.

Taisni šo pēdējo gadījumu tagad ir pieņemts saukt par „neīstu nepieciešamības stāvokli” (unechter Notstand), un attiecībā uz to tiešām pastāv tendence pēc iespējas vairāk sašaurināt viņa pielaižamības apmērus.

No tā atšķir t. s. „īsto nepieciešamības stāvokli” (echter Notstand), kas pielaižams plašākā mērā un dažos gadījumos gandrīz pielīdzināms „nepieciešamai aizstāvēšanai” tanī nozīmē, ka atzīst tiesības esamību (Notrecht),¹⁾ piem. tiesību patvarīgi lietot, sabojāt vai iznīcināt lietu, vai pārkāpt trešās personas miesas neaizkaramību (sk. augstāk), lai glābtu savu vai citas personas dzīvību. Bet reiz to atzīst kā tiesību, tad pret to nepieciešamā aizstāvēšanās vairs nav iespējama, turpretim pret „neīsto nepieciešamības stāvokli”, piemēram, pret pasažieri, kurš grūž otru nost no glābšanas riņķa, nepieciešamā aizstāvēšanās pielaižama bez ierunām.

Dzīves īstenība ir bagāta daudzveidīgām, ļoti komplicētām labumu un pienākumu kollīzijām, kuŗas visā pilnībā aug-

¹⁾ To nesen mēdz saukt „übergesetzlicher Notstand”, sal. Mezger, 241. lap. p.

stāk minētās katēgorijās nevar ierindot: piem., kad kāds draud tiesnesim ar nāvi, ja viņš zināmā lietā taisīs notiesājošu spriedumu, vai kad sargkareivis atstāj savu posteni, lai glābtu viņa acu priekšā sliktos cilvēku, vai kad pēc kuģa bojā iešanas izglābušies pasažieri, kas palikuši atklātā jūrā bez barības, pēc ilgstošas badošanās, nogalina nespējīgāko no sava vidus, lai apmierinātu savu izsalkumu¹⁾ u. t. t. Tamlīdzīgi gadījumi sacēlušies un sacel strīdus atkarībā no tā, kam piešķir pārsvaru — egoistiskam pašuzturēšanas instinktam vai pienākuma prasījumam, vai altruistiskam tuvāko glābšanas impulsam. Tiesu prakses un zinātnieku uzskatu svārstībā šinī jautājumā izpaužas nepieciešamības stāvokļa jēdziena juridiskās konstrukcijas nepilnība.²⁾

Neapšaubāmi ir tikai, ka „nepieciešamības stāvoklis“ pat tur, kur tas kļūst par tiesību spēka ziņā, ir vājāks par „nepieciešamo aizstāvēšanos“. Tas vienmēr ir subsidiārs. Tas pielaižams tikai saprātīgi apsverot lietas apstākļus. Affekts nav tādā mērā atvainojams, kā pie nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanas. Beidzot, cik tālu tas nepārvēršas par tiesību, viņš rada pienākumu atlīdzināt par kaitējumu un zaudējumiem. Tikai ja ir kopīgas briesmas (Gefahrgemeinschaft), kuŗas iespējams novērst vienīgi bojā ejot vienam no apdraudētiem mantiskiem labumiem, taisnība prasa zaudējuma proporcionālu sadalīšanu starp visiem dalībniekiem.³⁾

Tāpat kā nepieciešamā aizstāvēšanās, arī nepieciešamības stāvoklis var būt tikai šķietamais (putativer Notstand). Viņš arī novērtējams pēc noteikumiem par kļūdas atvainojamību.

Nepieciešamības stāvokļa robežu paplašināšanas ziņā Krievu 1903. g. Sodu likumi savā 46. pantā⁴⁾ ir gājuši ievērojami tālāk par vācu Strafgesetzbuch'u (§ 52., 54), bet nevar teikt, ka arī tur jautājums būtu atrisināts pareizi.

Latvijas Sodu likuma 45. pants atdala dzīvības glābšanas gadījumu no citiem nepieciešamības stāvokļa veidiem, pielaiž svešas dzīvības glābšanu uz citas dzīvības rēķina, neatka-

¹⁾ Sal. pazīstamo gadījumu ar jachtu „Mignonette“ 1884. g. (Oetker, turpat 374. lap. p.), kuŗš beidzies ar notiesāšanu.

²⁾ M. E. Mayer, Lehrbuch, 302. lap. p. ieteic šādu vispārēju formulu visiem nepieciešamības gadījumiem: „Wer in Not eine Rechtspflicht verletzt, ist straflos, wenn die Pflichtverletzung durch Gefahr entschuldigt wird“.

³⁾ Sal. Oetker, turpat 346. lap. p. un tāl.

⁴⁾ Sal. arī 1903. g. Sodu lik. 637. p.

rīgi no glābēja un glābjamā tuvuma pakāpes. Tā paša panta otrā daļā šķīstība, veselība un citi personiski labumi nostādīti līdzās mantiskiem labumiem, nešķirojot „īstu“ un „neīstu“ nepieciešamības stāvokli. Bet šajā daļā pareizi atzīmēta vajadzība salīdzināt nodarāmo kaitējumu ar apsargājamo labumu. Abās panta daļās pareizi prasīta draudošo briesmu nenovēršamība ar citiem līdzekļiem. Nepareiza tomēr, pēc būtības, ir nepieciešamības stāvokļa juridiskā rakstūra pilnīga pielīdzināšana nepieciešamās aizstāvēšanās juridiskai dabai, lietojot 45. panta sākumā tos pašus vārdus kā 44. p. „nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījums...“. Toties pilnīgi vietā ir panta noslēgums par to, ka noziedzība konstatējama, „kad pati izvairīšanās no briesmām ir noziedzīgs nodarījums“.¹⁾

III. Noziedzīgā darbība.

§ 21. Vispārējie pamati.

Sakars starp subjektu, kā personu „in abstracto“ pieskaitīgu, un objektu, kā no kaitējuma un konkrētām vai abstraktām briesmām apsargājamo labumu rodas noziedzīgas darbības, t. i. noziedzīgai psihei pārvēršoties par reālu īstenību. Noziedzīga darbība no šī viedokļa ir divpusīga. Viņa sastādās no iekšējā (subjektīvā) un ārējā (objektīvā) elementa.

Pirmo, kuŗš ir noziedzīgas darbības psihe, parasts saukt par vainu.²⁾ Konkrēta noziedzīga rezultāta nostādīšana sakarībā ar noteiktas pieskaitīgas personas psihi, nozīmē šī rezultāta pieskaitīšanu viņai par vainu. Priekš

¹⁾ Sal. Projektu Jakobi izdevumā, 71. lap. p., Šveices 1918. g. projekts sniedz šādu vispārēju formulējumu (33. p.): „Die Tat, die jemand begeht, um sein oder eines anderen Gut, namentlich Leben, Leib, Freiheit, Ehre, Vermögen aus einer unmittelbaren, nicht anders abwendbaren Gefahr zu erretten, ist kein (?) Vergehen, wenn dem Täter, den Umständen nach nicht zugemutet werden konnte, das gefährdete Gut preiszugeben; andernfalls mildert der Richter die Strafe nach freiem Ermessen“. — Jēdziens „Nichtzumutbarkeit“ nesē iegūva Vakareiropas tiesas spriešanā un zinātnē vispārīga atvainojoša iemesla“ nozīmi. (Sal. Mezger, 370. lap. p.).

²⁾ Sal. Sauer, Strafbemessung und Persönlichkeit (Z. f. g. Strfr. 1930., pg. 705.): „Schuld ist Unrecht im Rahmen der Persönlichkeit ... oder: Schuld ist der Widerspruch einer Einzeltat mit der Rechtsordnung innerhalb des Rahmens einer zueckstrebenden Persönlichkeit ...“; Mezger, 474. un sek. lap. p. „schuldhaft handelt der, dessen

tam ir vajadzīgs, lai viņas psīche būtu vērsta uz minētā rezultāta pusi.

Otru elementu, kurš uzskatāms par noziedzīgas darbības mēchaniku, sauc par izdarīšanu, un noziedzīgā rezultāta nostādīšana sakarībā ar cilvēka ārējo uzvešanos, kuŗa vērsta uz šo rezultātu, nozīmē cēloniskā sakara nodibināšanu starp tiem (nexus causalis).

Noziedzīgas darbības pamatforma būs noziedzīga sastāva tāda realizēšana (Tatbestandsverwirklichung), kuŗa notikusi personai konkrēti paredzot savas rīcības sekas. Tā ir noziedzīgas uzvešanās visvienkāršākā forma. Viņa ir arī vissenākā, t. i. atzīta jau uz cilvēku kultūras pirmajām pakāpēm.

Bet noziedzīgas uzvešanās aploks pakāpeniski paplašinās kā uz subjektīvā tā objektīvā elementa pusi:

Par vainu sāk uzlūkot arī tādus gadījumus, kad lai gan nav konkrētā paredzējuma, bet ir visai — vairāk vai mazāk — tuvs stāvoklis. No otras puses ārējo uzvešanos atzīst par noziedzīgu pat tad, kad noziedzīgais sastāvs vēl nav pilnīgi realizēts.

Šādai sodāmās darbības aploka paplašināšanai dabīgi jāsakrīt ar attiecīgu soda intensivitātes pazemināšanu. No šejienes — citu, no noziedzīgas darbības pamatformas atšķirīgu, gan subjektīvā, gan objektīvā ziņā nepilnīgu, tā sakot, otrās šķiras formu izcelšanās ar pazeminātu kriminālatbildību.

Ja par sodāmās darbības pamatformu mēs uzskatām „nodomātu“ noziedzīga sastāva novešanu līdz galam, tad otrās šķiras formas, saskaņā ar augstāk izteikto, būs no vienas puses tāda pat novešana līdz galam „aiz neuzmanības“, bet no otras puses „mēģinājums“ šo darbību izdarīt, vai citos gadījumos pat „sagatavošanās“ uz to. Otrās šķiras forma būs arī, kā redzēsīm tālāk,¹⁾ tā saucamā „līdzdalība“ noziedzīgā nodarījumā.

Handlung rechtlich missbilliger Ausdruck seiner Persönlichkeit ist es muss ihm die Handlung . . . persönlich zum Vorwurf gemacht werden können.“ . . . „Schuld ist die Vorwerfbarkeit eines rechtswidrigen Verhaltens wegen seiner Freiheit und seiner erkannien oder erkennbaren Tragweite.“

¹⁾ Sk. turpmāk 133. lap. p.

A. NOZIEDZĪGAS DARBĪBAS IEKŠĒJĀ PUSE.

§ 22. Nodoms.¹⁾

Lai pieskaitītu personai kādu noziedzīgu faktu par **n o d o m ā t u** (tīšu) **v a i n u**, vajadzīgs, lai minētā personā attiecībā uz doto faktu būtu konkrētizējusies abstraktā pieskaitāmības formula, t. i. lai šī persona tiešām būtu sapratusi darāmā raksturu (Tatsache) un nozīmi (Bedeutung), un lai gan varējusi šinī gadījumā vadīt savu rīcību saskaņā ar tiesību abstraktām pavēlēm, bet īstenībā darbojusies tām pretī bez attaisnojošiem pamatiem.²⁾ No šejienes **n o d o m a** (Vorsatz, intention, умыселъ) divi elementi: intelektuālais un impulsīvais.

I. Intelektuālais (intuitīvais) elements ir izdarāmā konkrēta apziņāšanās un seku paredzēšana.

Noziedzniekam nepieciešams skaidrs priekšstats (Vorstellung) par to, ko viņš dara un ar ko tādām darbām jābeidzas, cītiem vārdiem, vajadzīgs, lai viņam būtu skaidrs priekšstats par reālo īstenību. Starp īstenību un viņas atspoguļojumu cilvēka priekšstatā reti kad ir pilnīga identitāte. Atkarībā no vispārējās mūsu atziņas spējas nepilnības var būt runa tikai par lielāku līdzību starp vienu un otru. Taisni tādā gadījumā pieņemts runāt par „z i n ā š a n u“. Bet atšķirība starp priekšstatu un īstenību var būt arī ļoti ievērojama. Tad mēs runājam par „ne z i n ā š a n u“ (ignorantia). Vidus vietu ieņem svārstīšanās te uz vienu, te uz otru pusi — tas ir „š a u b u“³⁾ stāvoklis.

Faktu zināšanai vajaga aptvert visu noziedzīgā nodarījuma sastāvu, un paredzējumam jāaptver visas šī nodarījuma sekas. Sekas ir:

a) **neizbēgamas**, kuras, pēc piedzīvojumiem spriežot, neizbēgami iestājas, un

¹⁾ Sal. Hippel, Vorsatz, Fahrlässigkeit und Irrtum (V. D. A. III.) 373.—599. lap. p.; kā arī: Vorsatz und Buwustsein der Rechtswidrigkeit (Z. f. g. Strafr. 1930. g. 153. un sek. lap. p.) Binding, Normen II., 631.—1232. l. p.; III. 1.—590. lap. p.; Sauer, Vorsatz, Irrtum, Rechtswidrigkeit (Z. f. g. Strafr. 1930. g. 164. un sek. l. p.).

²⁾ Pats par sevi saprotams, ka savu rīcību vadīt nevar persona, pret kuru izlietota „vis absolūta“ vai „vis compulsiva“. Ir arī vesela rinda citu atvainojušu vai attaisnojušu pamatu, neskatoties uz pilnīgi nodomātu (apzinīgi) izturēšanas raksturu.

³⁾ Sal. Binding, Normen, IV. 419. un turpm. lap. p.

b) ticamas, kuŗas, pēc piedzīvojumiem, pa lielākai daļai iestājas, vai arī tikai

c) iespējamās, kuŗas pēc piedzīvojumiem, pa lielākai daļai neiestājas, lai gan nav arī izslēgtas.

Noziedzīgs paredzējums attiecas tikai uz pirmām divām¹⁾ seku katēgorijām. No nodarījumiem, kuŗi parasti ir citiem kaitīgi, vai draud ar briesmām, ir jāatturas. To nevar prasīt, kad kaitīgums vai briesmas ir tikai iespējamās, jo iespējamās ir gandrīz jebkuŗas gadījuma sekas. Tāds prasījums paralizētu katru noderīgu cilvēka aktivitāti, jo sevišķi katru virzīšanos uz priekšu, kuŗa pastāvīgi savienota ar zināmu risku.²⁾

Nezināšana parasti nozīmē maldīšanos (error). Maldīšanās var attiekties uz:

- a) lietas faktisko pusi (error facti), vai
- b) darbības likumību (error juris), vai
- c) viņas sodāmību (error juris criminalis).

Ilgu laiku krimināltiesību nozarē piemēroja senās Romas civiltiesību noteikumu „error facti non nocet, error juris semper nocet”,³⁾ (t. s. „psychologische Schuldauffassung”), un sakarā ar šo izcēlās strīds par to, vai noziedznieka apziņai vajaga aptvert arī viņa uzvešanās pretlikumību (Rechtswidrigkeit, неправомѣрность), jeb nē. Lielākā daļa mūsu laiku kriminālistu noskaņoti par labu šā jautājuma apstiprinošam (t. s. „normative Schuldauffassung”) atrisinājumam un uz tā paša viedokļa nostājusies arī jaunākā likumdošana.⁴⁾

Tā nostādot jautājumu, zūd starpība starp faktisku un juridisku kļūdu. Svarīgs nav tas, vai kļūda attiecās uz faktu

¹⁾ Sal. Sauer, Vorsatz, Irrtum, Rechtswidrigkeit, 175. l. p. „deshalb begnügt sich das Gesetz mit der Wahrscheinlichkeitserkenntnis.

²⁾ Sal. Binding, Normen, IV. 432. lap. p. „Handlung mit massvollem Risiko”.

³⁾ I. d. pr. D de jur. et facti ignor. 22. 6.: „juris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere...”

⁴⁾ Sal. Norvēģijas 1902. g. Krim. kōd.: sal. arī Vācijas 1925. g. projekts § 13: Ein Irrtum, der den Täter das Unerlaubte seiner Tat nicht erkennen lässt, schliesst die Bestrafung wegen vorsätzlicher Begehung aus. Beruht der Irrtum auf Fahrlässigkeit, so finden die Vorschriften über fahrlässige Handlungen Anwendung. Latv. Soda lik. vispārējās daļas 41. p. papildināts tajā pašā nozīmē ar vārdiem: „Ja... nodarījuma izdarītājs ne tikai nav zinājis, bet arī nav varējis zināt par nodarītā aizliegumu, tad šāds nodarījums nav viņam par vainu pieskaitāms.” Hippel, Vorsatz und Bewusstsein der Rechtswidrigkeit, 156. l. p.

vai tiesībām, bet vai viņa ir neatvairojama vai pēc konkrēta gadījuma apstākļiem, atvairojama.¹⁾

Daudz strīdīgāks ir jautājums par maldīšanās attiecībā uz zināma nodarījuma sodāmību un vēl vairāk uz sodāmības pakāpi. Še „communis opinio doctorum“ līdz pašam pēdējam laikam bija noskaņots par labu tam viedoklim, ka šādai maldībai nav nekāda iespaida uz nodarījuma noziedzības vērtēšanu. Ar sevišķu spēku šo uzskatu aizstāv Binding's sakarā ar savu mācību par krimināllikumu darbību laikā.²⁾

Nav apšaubāms, ka liels vairums noziedznieku, izņemot varbūt daudzkārtīgus recidivistus, noteikti nemaz nezina, kāds tieši soda mērs draud pēc likuma par zināmu noziedzīgu nodarījumu. No otras puses piešķirt noziedzniekam tiesības sev par attasojumu atsaukties uz tādu nezināšanu, nozīmētu faktiski paralizēt visu kriminālo justiciju.

Bet ja ir pareizi, ka apsardzība, ko tiesiskai iekārtai dod krimināltiesības, ievērojamā mērā izteicas samērīgi ar apsargājamo labumu īpatnējo svaru — kriminālo piedraudējumu saturā; ja ir pareizi, ka tādos apstākļos šie piedraudējumi ir spējīgi atturēt no parādīšanās uz āru ievērojamu daļu no cilvēku sabiedrības latentās noziedzības, — tad kriminālpiedraudējumu zināšana, kaut ierobežotā veidā, tomēr atrodas visas mūsdienu krimināltiesību nozīmes pamatā.

Attiecībā uz smagiem tiesībpārkāpumiem, kuŗu noziedzīgums atzīts no seniem laikiem un tāpēc vispāri pazīstams, šāda apgalvojuma pareizība tik daudz nedurās acīs. Bet vajaga tikai šim priekšmetam pieiet no otras puses un jautāt, kādi apsvērumi likumdevējam ir par pamatu, kad viņš pastiprina kriminālo represiju par vienu vai otru nodarījumu, lai uz reizi kļūtu skaidrs, ka to dara ar tādu aprēķinu, lai kriminālpiedraudējumu vispārējai zināšanai izsludinātā pastiprināšana atbaidītu potenciālos likumpārkāpējus no uzbrukuma zināmam labumam, jo ar agrāko soda piedraudējumu tas nebija sasniedzams. Citiem vārdiem, viss kriminālpolitiskais aprēķins ievērojamā mērā ir būvēts arī uz sodāmības mēra (maksimālā) zināšanu.

Jautājums, kā saskaņot šos pretrunīgos elementus? Pozitīvās tiesības šē izlieto zināšanas prezumpciju,

¹⁾ Sal. Birkmeyer, Encyclopädie der Rechtswissenschaft, 1913. g. 1130. lap. p.: „es kommt in erster Reihe alles an auf die Richtung des Irrtums, nicht auf die Art“; sal. Kohlrausch, Irrtum und Schuldbegriff im Strafrecht, 1902. g. 20. un turpm. lap. p.; Dohna, Recht und Irrtum, 1924. g.

²⁾ Sal. iepriekš. 18. lap. p.; tas pats Hippel, Vorsatz, 548. lap. p., tas pats Mezger, 330. un turpm. l. p.

nepielaižot pretējā pierādījumus, ja vien ir pastāvējusi iespēja dabūt zināt par sodāmību.

Maldīšanās, runājot Bindinga vārdiem,¹⁾ tomēr negroza ne faktu, ne tiesības. Ja tāpēc, turpina viņš, īstenībā nav tā fakta, vai nav tā aizlieguma, kurus bija iedomājusies persona, kas darbojās maldīgās iedomās, ka ir fakts vai aizliegums, kas nosaka viņas nodarījuma noziedzīgumu, tad šīs personas nodarījums krimināltiesībām ir vienaldzīgs. Tas ir tā saucamais šķietamais noziedzīgs nodarījums (*delictum putativum*, *Wahnverbrechen*), piem. ja kāds, kam šķiet, ka vēl nav atcelts juku laikos izdotais aizliegums pēc pulkst. 6 vakarā iziet uz ielas, domādams pārkāpt šo aizliegumu, slāpstīdamies zogās pa pilsētas ielām; vai ja kāds, domādams piesavināties svešu mantu, īstenībā piesavinās pats savu īpašumu un taml.²⁾

II. Impulsīvais (dināmiskais, emōtionālais) elements vērsts uz tādu uzvešanos, kurai nepieciešami vai ticami seko noziedzīgs rezultāts. Tas ir iekšējs, psihisks process, kurš rada cilvēka uzvešanos. Ikdieniškā dzīvē to sauc par gribu.

Ciktāl „gribas“ jēdziens saistīts ar „brīvības“ jēdzienu, šis termins var radīt pārpratumus. Sakarā ar šo izcēlās strīds par „gribas brīvību“, kurū aizstāv tā saucamie indeterministi, kas balstās uz gribas absolūtās brīvības fikciju, bez kuŗas viņi neskaita par iespējamu individuālu cilvēka atbildību par savu rīcību — un par absolūtu nebrīvību, kurū aizstāv deterministi. Pēdējo galējie pārstāvji, t. s. *necessaria*ņi itkā pakāpeniski nāk pie slēdziena par personīgas atbildības neesamību un pie krimināltiesību noliegšanas.

Jautājumam par gribas brīvību patiesībā krimināltiesībās šīs nozīmes nav.³⁾ Tiesības rēķinās ne ar individuālu patvalību, bet ar saprātīgu gribu, t. i. ar gribu, kuŗas absolūto brīvību aprobežo prāts.⁴⁾ Šis prāts arī saka cilvēkam, ka viņam sava uzvešanās jāaskano ar tiesību pavēlēm un aizliegumiem.

¹⁾ Sal. Binding, *Normen*, III., 471. un turm. lap. p.

²⁾ Jaunais virziens pieskaita šķietamiem noziegumiem tikai maldīšanos attiecībā uz likumu, kuŗa patiesībā nav; bet maldīšanos attiecībā uz apstākli, kuŗš attiecās uz nodarījuma sastāvu un kuŗa faktiski nav, izdala seviškā katēgorijā, ko sauc „*mangelnder Tatbestand*“. Sal. Frank, *Strafgesetzbuch 1924.*, 80 lap. p. Šis jautājums pa daļai attiecas uz mācību par nozieguma mēģinājumu, sal. turpmāk... lap. p.

³⁾ Sal. Rohland, *Die Willensfreiheit und ihre Gegner*, 1905. g.

⁴⁾ Sal. iepriekš. 67. l. p.

Notikumu virknē cilvēka impulsīvā psīche bez šaubām sastāda vienu saikli, kurš uzņem no ārienes (no iepriekšējiem saikļiem) zināmas motīvācijas, t. i. viņa darbību ierosinošus iespaidus un no savas puses raida šo kustību tālāk. Atstājot dabas zinātnēm šīs virknes sakaru pētīšanu no sākuma līdz galam, tiesības aplūko tikai šīs kustības pārejas stadiju no cilvēka psīches uz apkārtni, uzliekot cilvēkam atbildību par šo darbību, ja tā runā pretim normām, kuŗas tiesības uzstāda par viņa uzvešanās paraugu, — taisni tādēļ, ka šīs normas var noderēt par atturošu spēku viņa psīchei.

Ja ar šo ierunu mūsu terminoloģija piejemtū parasto terminu „griba“, tad sakarā ar iepriekšējo ir skaidrs, ka nodoms prezumē cilvēka apzinīgu „gribu“.¹⁾

Tad noziedzīgs nodoms dēfinējams kā noziedzīgas apņemšanās vai „gribas“ apzinīga virzīšana uz tādu uzvešanos, kuŗai ir kaitīgas vai bīstamas sekas priekš krimināltiesību apsargātā labuma.

No vienas puses še svaru var likt uz noziedzīgas uzvešanās apzinātību: sekas ir paredzētas, bet apņemšanās vērsta uz uzvešanos, ar kuŗu šīs sekas saistītas (Vorstellungstheorie).

Otra formula, kuŗa valdīja ilgu laiku, sevišķi vācu doktrinā, pārnes smaguma centru uz „gribas“ elementu — (t. s. Willenstheorie.²⁾)

Pirmā no šīm teorijām pelna priekšrocību.

Bet katrā ziņā jāizvairās no kļūdas, pielaižot atbildību arī par tādām sekām, kuŗām ar noziedznieka uzvešanos ir tikai attāls mēchanisks sakars (Erfolgshaftung). Lai gan šādas izpratnes pēdas vēl ir manāmas dažos pozitīvās likumdošanas noteikumos, bet vispār mūsaiķu tiesības no tāda uzskata principā jau atsacījušās un, uzliekot kādam atbildību par viņa uzvešanās sekām, prasa, lai viņš būtu varējis šīs sekas paredzēt (Schuldhaftung).³⁾

¹⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 244. lap. p. „das Verhältnis der Erfolgsvorstellung zum Handlungswillen“...

²⁾ Sal. Binding, Normen IV., 333. lap. p. „bewusst gesetzwidriger (rechtswidriger) Wille“; Hippel, Vorsatz, 487. lap. p. un turpm.; 319. lap. p. un turpm.; sal. Mayer, 240. un turpm. lap. p. „an die Stelle der Willens und der Vorstellungstheorie setzen wir die Motiventheorie, da in dem begriff des Motivs das Wissen und Wollen des Täters zu höherer Einheit verbunden ist.“

³⁾ Jauna skola cenšās atvītot šo konstrukciju, konstruējot t. s. „Charakterhaftung“ t. i. nosakot „vainas“ pakāpi (no paša vainas jēdziena tā neatsakās) atkarībā no noziedznieka individuālā nozie-

Šis princips izteikts Latvijas Sodlu likuma 40. pantā, — kur teikts, ka „nav pieskaitāms par vainu, ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, kuŗu tā izdarītājs nav varējis paredzēt...“¹⁾

Pats primitīvākais — un tāpēc arī visagrāk pieņemtais nodoma veids ir tas, kad noziedznieka apņemšanās ir vērsta tieši uz to rezultātu, kuŗš iestāties kā viņa uzvešanās sekas. Noziedznieks „grib“ atņemt otrām cilvēkam dzīvību un tamdēļ nosit to. Viņš „grib“ lai pilnā gaitā ejošs vilciens sadurās ar otru pretim nākošu vilcienu, un pretēji savam pieņēmumam nepārbīda sliedes, ar ko sadursme būtu novērsta un taml. Tagadējā laikā tāds nodoma veids, kuŗu sauc par tiešu (dolus directus), tomēr nobīdīts otrā vietā, salīdzinot ar nodoma normālo veidu, kuŗu sauc par eventuālu (dolus eventualis).

Pēdējais, kā pareizi nosaka Latvijas Sodlu likuma 46. pants, ir jau tad, kad vainīgais „apzināti pielaidis tās sekas, kuŗas nosaka šā nodarījuma noziedzīgumu“. Noziedznieks kaut arī nevēlas noziedzīgo seku iestāšanos, jo viņa mērķis ir citāds, — bet viņš tās paredz kā neizbēgamas vai ticamas un ļauj tām iestāties („er nimmt die eventuellen Folgen mit in den Kauf“): piem. vainīgais, gribēdams izpētīt ievainotās sirds refleksīvās kustības, izdara cilvēka vivisekciju, zinādams, ka pēdējais no tā ies bojā, lai gan šā cilvēka nāve viņam ir vienaldzīga; vai arī viņš izrunā vārdu, kuŗš aizskar vienu no klātesošiem, zinā-

guma (die konstant biologisch begründere Wesensart des („lāters“) tajā ziņā, ka vainas smagums kļūst jo intensīvāks, jo vairāk izdarītais nodarījums atbilst noziedznieka „bioloģiskai personībai“ (je adäquater die Tat der biologischen Persönlichkeit des Täters ist, desto schuldiger ist er“). Sal. Mezger, Z. f. g. Strafr. 49, 171. l. p. un turpm. Sauer, Z. d. g. Strafr. 50, 692. l. p. un turpm., kā arī Merkel-Liepmann, Die Lehre von Verbrechen und Strafe (1912.), 89. lap. p. un turpm.; Mayer, 104. l. p.

¹⁾ Sal. vācu 1927. g. projekta § 21. „nur wenn er diese Folge wenigstens fahrlässig herbeigeführt hat...“ Krievu 1903. g. Sod. lik. 41. p. vārdu „ar soda piedraudējumu noliegts“ vietā bija teikts: noziedzīgs (преступное).“

²⁾ Sal. Hippel turpat 502. lap. p.: „... er stellte sein eigenes Interesse höher, als den Eintritt der Verletzung der Rechtsordnung...“ Mezger, 343. lap. p. „wenn der Täter den Eintritt des Erfolges nicht abgelehnt hat...“; un tālāk: 346. lap. p. ... „eine Verbindung der sogenannten positiv. Einwilligungstheorie mit der sogen. Wahrscheinlichkeitstheorie...“; Sauer, Vorsatz, Irrtum, Rechtswidrigkeit: 175. l. p. ... „die Adäquanztheorie führt unmittelbar zum Eventualvorsatz; dort objektive Wahrscheinlichkeit, hier deren Kenntnis und mithin der Gefährdungswille...“.

dams, ka tas pēdējo aizskar, bet bez tieša nodoma apvainot to, u. taml.

Salīdzinājumā ar šo nodoma normālo tipu tā saucamais „*dolus directus*“ rada tikai kvalifikāciju, t. i. sodāmības pastiprināšanu. Vēl paaugstināta kvalifikācija var būt saistīta ar iepriekš apdomātu apņemšanos (*dolus praemeditatus*), lai gan atsevišķos konkrētos gadījumos piepēšs nodoms (*dolus repentinus*) — piemēram hulīgāniska, un ne ar ko nemotīvēta garāmgājēja nogalināšana var izrādīties par smagāku nodoma veidu nekā piem. smagi aizskārta cilvēka iepriekš apdomāta apņemšanās izrēķināties ar aizskārēju otrā vai trešā dienā pēc notikuma.

Nav svarīgas nozīmes nodoma šķirošanai noteiktā (*determinatus*) vai nenoteiktā (*indeterminatus*), vispārējā (*generalis*) vai speciālā (*specialis*), un pavisam kļūdaina ir scholastu t. s. „*dolus subsequens*“ konstrukcija, kad nodoms radies itkā pēc pašas darbības izdarīšanas, piem. kad kāds aizslēdzis telpas, nezinādams, ka tur atrodas cilvēks un dabūjis vēlāk zināt, ka tas ir viņa senais ienaidsniēks, „gribēdams“ ar viņu izrēķināties, neatslēdz telpas un tādā kārtā ieslēgtajam nelikumīgi laupa brīvību. Nodoms tamlīdzīgos gadījumos aptver to, kas noticis pēc viņa rašanās, un tieši šinī gadījumā vainīgā noziedzīgo bezdarbību, jo iepriekšējā viņa darbība uzlika tam par pienākumu ieslēgto atsvabināt. Pati ieslodzīšana būtu vai nu gadījuma, vai neuzmanības akts.

Ar nodoma jēdzienu tomēr pozitīvos likumos ne ar vienu ir identiska „apzinātība“. Tāda sakrišana ir, ja apzinātība, pēc likuma nozīmes, aptver visu noziedzīgo darbību, kāda in abstracto vajadzīga konkrēta noziedzīgā sastāva izpildīšanai.¹⁾ Bet viņas nav, kad apzinātība, pēc likuma burta, aizskar tikai kādu sastāva daļu, ar ko, ja jēmu visu darbību kopā, pati par sevi neizslēdzas tās netīšība.²⁾

Bet speciāla noziedzīga „nolūka“ pieminējums likumā katrā ziņā predestinē konkrētas uzvešanās nodomātību (tīšību), jo šīs uzvešanās vēršana uz zināmu noziedzīgu mērķi

¹⁾ Piem., Latv. Soda lik. 107. pantā. Tā tad nodoms aptver kā nodalījuma sastāva elementu, tā arī uzvešanās pretlikumības zināšanu; strīdīgs ir jautājums, vai viņš aptver arī sodāmības objektīvo nosacījumu“ zināšanu; sal. Mezger, 307. un turpm. lap. p.; sal. arī jaunu ieskatu: Vorsatz = Bewusstsein der generellen Gefährlichkeit des Verhaltens (Engisch, Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafrecht, 1930.).

²⁾ Piem. Latv. Soda lik. 282. 1. pkt.

sastāda, saskaņā ar augstāk izteikto, kvalificētu nodoma veidu. Tā arī ir specifiska t. s. „dolus directus“ īpatnība.¹⁾

§ 23. Neuzmanība.²⁾

Aiz „noziedzīgās vienaldzības“ (dolus eventūālis) robežām sākas neuzmanības (culpa, Fahrlässigkeit, imprudence, неосторожность) lauks, t. i. kaitējuma izdarīšana vai nostādīšana briesmās, ja pie tam neizbēgamo vai ticamo seku neparedzēšana nav atvainojama.³⁾

Franču vārds „imprudence“ (no „non providere“) un vācu „Unvorsichtigkeit“ vislabāk izteic šā paplašinātā vainīguma būtību. Vārds „neuzmanība“ неосторожность, kas atbilst franču „inattention“ un vācu „Unachtsamkeit“ (Fahrlässigkeit⁴⁾) drīzāk paskaidro tādas neparedzēšanas iemeslu, kurš atrodas pienācīgās rūpības (diligentia, Sorgfalt, бдительность) trūkumā. Bet pēdējais nav gluži piemērojams visiem neuzmanības veidiem. Dažkārt ir kaut kas vairāk kā vienkāršs rūpības trūkums un parādās taisni vieglprātīga izturēšanās pret lietu. Tāpēc pieņemts izšķirt:

1) pārgalvību (luxuria), kad vainīgais kaut arī in abstracto paredzējis seku iestāšanos, tomēr vieglprātīgi domājis šādas sekas novērš, kā saka Latv. Sodu lik. 46. pants. Atšķirībā no „dolus eventualis“, kur vainīgais paredz sekas, kurās viņš lai gan tieši nevēlas, bet kurū iestāšanos viņš arī nenovērš (vienaldzība), „luxuria“ prezumē vainīgā cerību, ka šīs sekas, neskatoties uz visu viņu ticamību, neiestāsies. Vainīgais iekšēji šīs sekas novērš, — piemēram, kad viņš, uzskatot sevi par labu šāvēju, mērķē pipi, kurū otrs tura mutē, un trāpa tam ģimī;

¹⁾ Piem., Latv. Sodu lik. 519. p. 2. d. vai 546.: sal. turpretim Hegler'a mācību par „subjektive Unrechtselemente“. (Absichtsdelikte, Tendenzdelikte, Ausdrucksdelikte): sal. Mezger, 168. un sek. lap. p.

²⁾ Sal. Binding, Die Normen u. ihre Unbertretung IV., 1.—647. lap. p.; Hippel, Vorsatz, Fahrlässigkeit und Irrtum (V. D. A. III.), 365. un turpm. lap. p.; P. Merkel, Zeitschrift f. g. Strafr. 1922. 317., 342. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 257. lap. p. „... wer in pflichtwidriger Nichtvoraussicht der tatsächlichen oder rechtlichen Tragweite seines Vorhaltens pflichtwidrig handelt“...

⁴⁾ Pēc Bindinga izskaidrojuma (Normen IV., 27. lap. p.) vārds „Fahrlässigkeit“ ceļas no „vare-losigkeit“, kas līdzīgs „Unachtsamkeit“. Tāda pat nozīme ir krievu „небрежность“ (no vādra „беречь“).

2) nolaidību, kad vainīgais pat in abstracto neparedz sekas, bet atšķirībā no vienkārša „gadījuma“ (casus) „...būtu varējis, vai viņam būtu vajadzējis to paredzēt“, pēc Latv. Sodū likuma 46. panta izteiciena. Tad tieši viņa vainas sakne atrodas ne tik daudz vieglprātībā, kā bezrūpībā. Viņš nebija pietiekoši uzmanīgs. Atšķirībā no civiltiesiskās „diligentia boni patris familias“ krimināltiesības pielieto šē individuālāku kritēriju, prasot tādu uzmanību, kas atbilst konkrētam gadījumam un personīgiem apstākļiem, kuŗos atradies vainīgais.¹⁾ Augstāk²⁾ jau bija norādīts uz to, ka runa iet ne par „iespējamu“, bet vismaz par „ticamu“ seku paredzēšanu. Iespējams ir gandrīz viss, un, kā jau teikts, aizliegt ikkatru uzvešanos, kas savienota ar kaitējuma vai briesmu „iespējamību“ nevar.

Kriminālatbildības konstrukcija par neuzmanību ilgu laiku kriminālistiem likās zināmā mērā grūta.

Šķīrojot kaitīgu un bīstamu darbību, daži³⁾ domāja, ka var pēc šim pazīmēm atšķirt nodomātu darbību no neuzmanīgas. Neuzmanība pēc šīs konstrukcijas nav nekas cits, kā „nostādīšana briesmās“.

Pēdējais ir pareizi tikai par tik, par cik ikkatra neuzmanīga darbība rada briesmas. Bet tas nenozīmē, ka katra nostādīšana briesmās ir tikai neuzmanība. Iespējama ir arī nodomāta nostādīšana briesmās, un pēc būtības ar briesmām draudošs ir katrs nodomāts nodarijums.⁴⁾ No otras puses pastāv neuzmanīga kaitējuma nodarišana. Tā tad kaitīguma un bīstamības atšķirība nebūt neatrisina jautājumu par nodoma un neuzmanības savstarpējām attiecībām.

Vēl mazāk izdevies ir mēģinājums atšķirt nodomu no neuzmanības pēc viņu bīstamības pakāpes.⁵⁾ Nodoms pēc šīs konstrukcijas ir bīstamāks un tāpēc sodāms arī bez kaitējuma iestāšanās (mēģinājums). Neuzmanība ir mazāk bīstama un tāpēc sodāma, ja ir kaitējums. Šāds apgalvojums ir pa-

¹⁾ Sal. Vācu 1927. g. projekta § 19.: „wer die Sorgfalt ausser Acht läst. zu der er nach den Umständen und nach seinen persönlichen Verhältnissen verpflichtet und fähig ist und deshalb nicht voraussieht, dass sich der Tatbestand der starfbaren Handlung verwirklichen kann, oder obwohl er dies für möglich hält, darauf vertraut, dass es nicht geschehen wird“.

²⁾ Sal. iepriekš. 92. lap. p.

³⁾ Sal. Сергѣевскій, Лекции 1883./84. г. 499. un turpm. lap. p.

⁴⁾ Sal. Hippel, turpat 529. lap. p.: „Gefährdung . . . eine (der Verletzung) zeitlich vorausliegende Stufe des Kausalverlaufs“.

⁵⁾ Sal. Radbruch, Erfolgshaftung (V. D. II.), 227. lap. p. . . . „was (ist) das fahrlässige Verbrechen anderes, als ein durch den Erfolg sogar erst konstituiertes Gefährdungsdelikt“.

reizis pa daļai, jo tas dod tikai kvantitatīvu, bet ne kvalitatīvu nodoma un neuzmanības atšķirību, bet neapstrīdami nepareizs ir no šejienes taisāmais slēdziens, itkā neuzmanība sodāma tikai, ja ir kaitējums.

Citi apgalvo, ka pēc būtības neuzmanības jēdzienam rezultāta iestāšanās esot vienaldzīga. Ja neuzmanības būtība, saka viņi, atrodas pienācīgās uzmanības trūkumā, tad vai nav viena alga, piemēram pie neuzmanīgas braukšanas, vai kāds ir pakļūvis gadījumveidīgi zem automobiļa riteņiem, vai nē, jeb vai kāds ir gadījies nejauši gāstošās ēkas tuvumā, kuŗa sabrukusi architekta neuzmanības dēļ, — vai nē?

Tāds spriedums pats par sevi ir kļūdainš, bet pareizi ir tas, ka sodāma ir arī neuzmanība, no kuŗas īstenībā nav cēlies nekāds konkrēts kaitējums. Še pieskaitāma jebkāda ar soda piedraudējumu noliegta uzvešanās, kuŗa saistīta ar briesmām in abstracto, kā piemēram minētā neuzmanīgā braukšana pa pilsētas ielām, bez jebkādiem kaitīgiem rezultātiem (Latv. Sodu lik. 255. p.) un vispār rinda nodarījumu, kas paredzēti Latv. Sodu lik. XIV. nodaļā.

Tā tad sodāmība neskatoties uz seku neiestāšanos — nav vienīgi nodomātu nodarījumu atšķirīga pazīme.

Augstāk pievestā iztirzājuma kļūda pastāv iekš tam, ka neuzmanības sodāmībai nav viena alga, ar kādu rezultātu tā saistīta. Pieejot šim jautājumam no „gadījuma“ viedokļa, jāsadurš ar nepārvaramu grūtību. Kāpēc, var jautāt, tiešām jāsoda tas, kuŗa neuzmanība ir saistīta ar zināmu rezultātu, ja pēdējais ir gadījumveidīgs, bet cits, kuŗš rīkojies tikpat neuzmanīgi, bet bez tāda rezultāta, — paliks nesodīts vai sajems vieglāku sodu?

Lieta ir tā, ka norādītais rezultāts nebūt nav gadījumveidīgs, un šim jautājumam jāpieiet pavisam citādi.

Sodāma vienmēr noziedzīga darbība, kuŗa nemainīgi sastādās no diviem elementiem: subjektīvā un objektīvā. Pēdējais izpaužas vai nu kaitējuma izdarīšanā vai nostādīšanā briesmās. Kā viena, tā otra var būt ar nodomu, pie kam pirmo soda stingrāk, otro vieglāk. To mēs nosaucām par noziedzīgas darbības pamatformu.¹⁾ Bet paplašinot krimināli sodāmo nodarījumu aploku, tiesības rada, līdzās nodomātai kaitējuma izdarīšanai vai nostādīšanai briesmās, tādu pat kaitējuma izdarīšanu vai nostādīšanu briesmās aiz neuzmanības, kā mazāk intensīvu noziedzības katēgoriju. Pie nodoma vainīgais paredzēja sekas, — pie neuzmanības viņš

¹⁾ Sal. iepriekš. 90. lap. p.

tās varēja paredzēt, — bet kā vienā, tā otrā gadījumā runa iet vai nu par neizbēgamām vai arī ticamām sekām, bet ne par sekām, kuŗas ir tikai iespējamās, t. i. nejaušās.

Soda pirmā kārtā neuzmanīgu kaitējuma izdarīšanu. Bet otrā kārtā soda, protams atbilstoši mīkstāk, neuzmanīgu konkrētu briesmu sagādāšanu zināmam labumam. Tiesības, arvienu paplašinādamas savu aploku, iet vēl tālāk un soda dažos gadījumos, — atkal vēl vairāk pazeminot sodāmību, — t. s. „abstrakto briesmu“ sagādāšanu nenoteiktam in concreto labumam. Pēdējā pieņem parastī formu „delictum sui generis“ — sabiedrisko drošību apsargājošo noteikumu pārkāpšanas nozīmē.

Tā pieejot šim jautājumam, pati par sevi atkrit doma, par netaisnību, kuŗu itkā izdara, kad, piem. par neuzmanīgu braukšanu ar cilvēku upuriem soda stingrāk, kā pārkāpšanu ātru braukšanu bez tādiem upuriem.

Mācībā par neuzmanību radās vēl otra nepareizība, kuŗa arī izskaidrojama ar augstāk atzīmēto nesaprašanu, kuŗa ilgu laiku nomāca mācību par pieskaiftīšanu un vēl līdz šim laikam ir atstājusi dziļas pēdas kriminālā likumdošanā.

„Versanti in re illicita,“ mācīja itāļu juristi, „omnia quae nascuntur imputanda sunt“¹⁾ citiem vārdiem, tam, kas pārgājis aizliegtās joslas robežu, jāparedz arī nejaušās sekas, t. i. ne tikai tās, ko viņš varēja, bet arī tās, ko viņš nevarēja paredzēt. Atrodoties aizliegtā sfairā, viņš tādā kārtā tiek nostādīts itkā „ārpus loģikas likuma“. Viņam pieskaita par vainu arī to, par ko viņš nav vainojams (Erfolgshaftung).

Šī mācība, kuŗa uzliek atbildību par rezultātu, vainīguma nosacījumiem trūkstot, kā augstāk teikts,²⁾ tagad atmesta. Bet attiecībā uz atbildību par neuzmanības sekām viņa atstājusi iespaidu arī uz pozitīvām tiesībām tajā virzienā, ka atšķir vienkāršu neuzmanību no neuzmanības, saistītas ar kautkādu speciālu likuma vai tamlīdzīgu noteikumu nosacījumu pārkāpšanu, uzskatot otro par kādu kvalificētu neuzmanību ar ievērojami paaugstinātu sodāmību.³⁾

Tāda lietas nostādīšana ir nepareiza. Ja neuzmanība saistīta ar kādu reglamentu pārkāpšanu, tad visvairāk ir vienkārša noziedzīgu nodarījumu kumulācija, kuŗu sodā-

¹⁾ Sal. turpmāk 110. lap. p.

²⁾ Sal. iepriekš. 95. lap. p.

³⁾ Sal. piem. 1903. g. Soda lik 464. un 474. p.

mībai jābūt noteiktai pēc vispārējiem likumiem „par kopību“ un tikai.¹⁾

Latvijas Sodu likums ir brīvs no šīs kļūdas. Viņš pastiprina neuzmanības sodāmību, ja vainīgais nav ievērojis to sevišķo uzmanību, kādu vispār prasa viņa stāvoklis, amats vai nodarbošanās, neatkarīgi no kaut kādu formālu noteikumu pastāvēšanas attiecībā uz to (437. un 447. p.).

§ 24. Nodoms un neuzmanība (turpinājums).

Tādā kārtā attiecībā uz atbildības apjomu par darbības rezultātu ar visām blakus sekām nav atšķirības starp nodomu un neuzmanību, gluži tāpat kā nevar tos šķirot pēc kaitējuma vai briesmām, vai pēc briesmu pakāpes.

Vienīgi pareizo kritēriju mēs atrodam apzinības pakāpē, ar kādu noziedzīgais darītājs izturējies pret savu darbību. Kas attiecas uz tā saucamo „gribas“ elementu, tad tas izrādās vienāds kā pie normālā (eventuālā) nodoma, tā pie neuzmanības, jo tas kā šeit, tā tur ir vērsti tikai uz vainīgā tiešu uzvešanos, bet ne uz iestājušos noziedzīgo rezultātu, atšķirīgi no kvalificētā nodoma, kurš sprauž sev mērķi panākt tieši noteiktu gala rezultātu.

Mēs varētu pārskatāmības labā attēlot abu nodomu veidu un neuzmanības savstarpējās attiecības grafiski.

Ja apzīmēsim ar burtu „a“ noziedzīgā subjekta izejas punktu un ar burtu „r“ gala rezultātu, tad abi vainīguma sastāvelementi — itellektuālais (seku paredzēšana) un psihiskais („gribas“ elements) — attēlosies šādi:

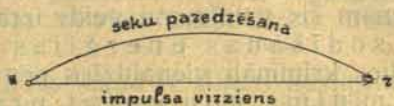
Pirmā figūrā kā impulsa (gribas) līnija, tā paredzēšanas līnija (loks) iet līdz pat gala rezultātam. Otrā un trešā gadījumā impulsa (gribas) līnija līdz tam nesniedzas, bet faktisko rezultātu un noziedznieka vainīgo darbību savieno „cēloniskais sakars“, kas attēlots ar tās pašas līnijas punktētu turpinājumu līdz punktam „r“.

Turpretim otrā un trešā figūrā atšķiras viena no otras ar to, ka pirmajā paredzēšanas līnija (loks) tāpat kā pirmā figūrā, iet līdz pašam gala rezultātam, bet otrajā nenoiet līdz tam,

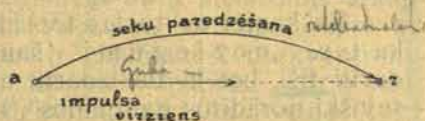
¹⁾ Sal. turpmāk § 34.: sal. Mezger, 358. lap. p. „wo besondere rechtliche Vorschriften . . . bestehen, sind in der Regel diese für das Mass der geforderten Sorgfalt massgebend. Aber die besondere Beurteilung der bestehenden Pflicht lässt weder eine durch die Umstände gebotene Abweichung im Einzelfall als unzulässig erscheinen, noch wird sie bei formeller Befolgung der bestehenden Vorschriften unter allen Umständen Fahrlässigkeit verneinen“ . . .

lai gan noziedznieks varēja un viņam vajadzēja paredzēt rezultātu, kas atkal attēlots ar šīs līnijas (loka) punktēto turpinājumu līdz tam pašam punktam „r“¹⁾.

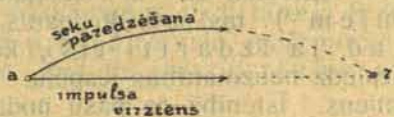
I. Tiešs nodoms:

II. Eventuālais nodoms:

III. Neuzmanība:

Kas darbojas neuzmanīgi, pastāvīgi maldās. Šai nozīmē pilnīga taisnība Binding'am, kad viņš saka, ka neuzmanības jēdziens nav atdalāms no maldīšanās jēdziena.²⁾ Bet tas nenozīmē, ka pie maldīšanās arvienu būtu klāt neuzmanība. Neuzmanība prezumē neatvairāmu maldīšanos³⁾.

¹⁾ Gadījumu (casus) pēc tās pašas shēmas varētu attēlot šādi:

Še „impulss“ ir tādas pat konstrukcijas kā pie neuzmanības, bet „paredzēšanas“ līnija notrūkst: nevarēja paredzēt.

²⁾ Die Normen und ihre Uebertretung, IV., 322. lap. p.; sal. iepriekš 92. lap. p.

³⁾ Sal. Kohlrausch, Irrtum und Schuldbegriff im Strafrecht, 16. lap. p.: „Dem fahrlässigen Handeln liegt stets ein Irrtum zu Grunde, und zwar ein Irrtum in dem weiteren, nur den Mangel der richtigen Vorstellung hervorhebenden Sinne. Der Irrtum hat auch hier zunächst die gleiche negative Bedeutung, wie der den Vorsatz ausschliessende Irrtum: der fahrlässige Täter kennt die wahre Gestaltung der Dinge ebenso wenig, wie der wegen Irrtums schuldlos Handelnde. Das die Verantwortlichkeit wegen „Fahrlässigkeit“ begründende Moment liegt nur darin, dass dieser Irrtum schuldhaft war...“

Un tomēr viņu aiz krimināli-polītiskas dabas apsvērumiem ne arvien soda. Pēdējais saprotams, ja jēm vērā, ka neuzmanība ir otrās šķiras vainīguma veids. Kopā ar nenozīmīgu kaitejumu, un vēl jo vairāk tikai ar nenozīmīgām briesmām šis vainīguma veids izrādās par tādu sīkumu, kurš no „sodišanas enerģijas taupības” viedokļa var likties krimināli vienaldzīgs pēc pazīstamās romiešu formulas „*minima non curat praetor*” (sīkumi pretoru neinteresē).

Saskanīgi ar to Latvijas Sodulik. 46. p. nosaka, ka t. s. „noziegumi” šaurākā nozīmē¹⁾ sodāmi, ja tie izdarīti tiši, bet ja tie izdarīti aiz neuzmanības — tikai likumā sevišķi norādītos gadījumos²⁾.

Attiecībā uz tā saucamiem „smagiem noziegumiem”³⁾ tas pats 46. pants saka, ka tie sodāmi tikai tad, ja izdarīti tiši, kas uz pirmo acu uzmetienu itkā izslēdz neuzmanības iespēju. Bet tas ir tikai redakcijas pajēmiens. Īstenībā to pašu nodarījumu izdarīšanu aiz neuzmanības soda kā „*delictum sui generis*” sevišķās daļas atsevišķi noteikumi.⁴⁾

Ejot tālāk norādīto ceļu, būtu jānonāk pie slēdziena, ka noziedzīgu nodarījumu visvieglākā katēgorijā, t. s. „pārķāpumos”⁵⁾ neuzmanības sodīšanas gadījumi būs vēl retāki. Īstenībā turpretim mēs sastopam pozitīvo tiesību noteikumus pretējo parādību. Pēc Latv. Sodulik. 46. panta pārķāpumi sodāmi ne tikai tad, ja tie izdarīti tiši, bet arī tad, ja tie izdarīti aiz neuzmanības, izņemot likumā sevišķi norādītus gadījumus.⁶⁾ Tamlīdzīgu noteikumu satur attiecībā uz t. s. „*Uebertretungen*” vācu 1927. g. projekta 378. pants, kurš skan: „*Fahrlässiges Handeln genügt zur Strafbarkeit (von Uebertretungen), soweit nicht das Gesetz Vorsatz erfordert.*” Tāda atkāpšanās no augstāk apzīmētā loģiskās domāšanas ceļa izskaidrojās no vienas puses ar šīs katēgorijas nodarī-

¹⁾ Sal. Latv. Sodulik. 3. p.

²⁾ Labāk izdevusies ir Vācijas 1927. g. projekta § 16. formula „*Zur Strafbarkeit ist, wo das Gesetz nicht anderes bestimmt, vorsätzliches Handeln erforderlich. Fahrlässiges Handeln ist nur strafbar, wenn das Gesetz es ausdrücklich mit Strafe bedroht.*”

³⁾ Sal. Latv. Sodulik. 3. p.

⁴⁾ Sal. piem., Latv. Sodulik. 429. un 437. p., tāpat 441. un 447. p.

⁵⁾ Sal. Latv. Sodulik. 3. p.

⁶⁾ Tādos gadījumos likums noteikti prasa nodomu, piem., Latv. Sod. lik. 521. un 523. p.

jumu maznozīmīgumu, kamdēļ likumdevējs aiz ērtības apsvērumiem atsakās šajos nodarījumos no sikākas vainīguma diferenciācijas.¹⁾ No otras puses šāda atkāpšanās dibinās uz ilgu laiku valdījušo mācību par t. s. „formāliem” tiesībpārkāpumiem, kuŗu sodāmībai pietiek ar to vien, ka realizēts ārējais sastāvs.

Tas runā pretī uzskatam, kāds tagad ir stingri nostiprinājies, par vainas nozīmi kriminālai atbildībai. Un jāšaubās, vai aiz „praktiskas ērtības” apsvērumiem būtu pielaižams atkāpties no tāda pamatprincipa konsekvantas izvešanas, kuŗš atzīts par pareizu.²⁾ Ka šo principu ir iespējams konsekventi piemērot visvieglākiem kriminālnodarījumu veidiem, kuŗus sauc par pārkāpumiem (Uebertretungun), to pierāda Šveices 1918. gada projekta piemērs. Minētais projekts pilnīgi apzinīgi³⁾ soda pēc vispārējā noteikuma pārkāpumus tikai tad, ja ir nodomāta vaina, pie kam sevišķā daļā katru reizi īpaši norādīts uz atbildību par pārkāpumiem, kad tie izdarīti tikai aiz neuzmanības.

Ir iespējami arī ja u k t a s⁴⁾ vainas gadījumi, t. i. kad vienā un tajā pašā aktā konstatējams nodoms un neuzmanība. Še pieder t. s. „aberratio ictus” (netrāpīšana), — kad noziedznieks, piem. gribēdams uzbrukt zināmai personai, nošauj garām un trāpa citu. Attiecībā uz pirmo šeit bez šaubām būs nodoms, kuŗš tomēr nav vedis pie gribētā rezultāta, bet attiecībā uz otru, atkarībā no apstākļiem, — vai nu noziedzīga

1) Таганцевъ, Коментар. Уложения 1903. г., Jakobi izdevumā, 176. lap. p.: При поступкахъ, гдѣ свойство и характеръ преступной воли не играютъ особенной роли, а на первый планъ выдвигается матеріальный вредъ или опасность такового, различіе въ законѣ умысла и неосторожности, съ точки зрѣнія наказуемости этихъ дѣяній, представляется совершенно излишнимъ. Эти отгѣнки вины могутъ развѣ только быть приняты во вниманіе судомъ при выборѣ мѣры наказанія.

Gluži tāpat Denkschrift zu dem Entwurf von 1919., 351. lap. p. „... bei der grossen Mehrzahl der Uebertretungen muss, wie bisher, fahrlässiges Handeln zur Strafbarkeit ausreichen...“ Binding, Normen II. 2., 1178 lap. p. nosauc to: „Die Bestrafung Unschuldiger als Mittel zur Bestrafung der Schuldigen“.

2) Sal. Botschaft des Bundesrats in die Bundesversammlung zum Entwurf 68. lap. p. „...Entgegen der französischen Theorie, dass zur Strafbarkeit der Uebertretung die Erfüllung des äusseren Tatbestandes hinreiche, wird hier derselbe Schuldnachweis verlangt, wie bei Vergehen; insbesondere soll regelmässig nur die vorsätzliche Handlung strafbar sein“.

3) Sal. Šveices 1918. g. projekta pantus: 310., 321., 322., 332. u. c.

4) Sal. arī turpmāk 108. lap. p., „tā pašā cilvēka klātnākošas darbības” gadījumus.

pārgalvība, vai nolaidība. Zināmos apstākļos, kad, piemēram, noziedznieks šāvis uz savu upuri neapdzīvotā vietā, kur pašam nevarēja sagaidīt parādāmieš trešo personu, pēdējās ievainošanu, starp citu, var atzīt pat par nejaušību.¹⁾

B. NOZIEDZĪGAS DARBĪBAS ĀRĒJĀ PUSE.

§ 25. Cēloniskais sakars.

Pieskaitīt nodarījumu par vainu nav iespējams nenostādot noziedzīgu rezultātu sakarā ar cilvēka ārējo uzvešanos. Ciktāl šo sakaru redz cilvēka aktivitātē, no kuŗas cēlies zināms ārējs rezultāts, pieņemts runāt par cēlonisko sakaru (nexus causalis). Pirmā kārtā šeit domāta tīri mēchaniska darbība. Tai protams ir liela nozīme noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet tikai līdz zināmām robežām.

Vispirms nav jāaizmirst, ka cilvēka darbībai, kuŗai seko kāda pārmaiņa arienē, arvienu pievienojās vesela rinda dabas spēku, kuŗu loma, skatoties no mēchaniskā viedokļa, ievērojami var pārsniegt cilvēka aktivitātes lomu.

Kad es pacēlu ar roku lietu, piem. dunci, un triecu to savam upurim sirdī, atjēmdams tā viņam dzīvību, tad visa šīs slepkavības mēchanika izteicas manu muskuļu kustībā. Bet kad es izrunāju lamu vārdu, lai aizskartu zināmas personas godu, jau ir nepieciešami, lai manis iekustinātie skaņu viļņi aizsniegtu aizskaramā dzirdes organus. Dabas spēku nozīme izceļas vēl vairāk, piem. pie dedzināšanas, kad pietiekoši ir pielikt aizdedzinātu sērkociņu mājas salmu jūtam, no kuŗa vēja pūstās liesmas pāriet uz veselu ciemu; vai pie šaušanas, kad es spiežu pogu, kuŗa noslēdz elektrisko strāvu, kas rada sprādzienu, ar ko izšauj tālšāvējs-lielgabals, kuŗa lādiņš, teiksim, simtu kilometru attālumā sagrauj apdzīvotu māju, nogalinot dažus desmitus cilvēkus.

Skaidrs, ka tādos un tamlīdzīgos gadījumos cilvēka darbība, salīdzinot to ar dabas spēkiem, ir minimālā.

Rodas jautājums, kāda loma jāspēlē cilvēka darbībai visu iepriekšējo un līdzdarbojošo parādību kopībā, lai gala rezultāts skaitītos par cilvēka darbības sekām?

Šinī laukā izauga mācība par „cēloni“ (causa, Ursache,

¹⁾ Sal. turpmāk 128. lap. p.: „error in objecto“.

причина) kuŗa krimināltiesību teorijā, kā arī pozitīvās krimināltiesībās ilgu laiku spēlēja pārmērīgi lielu lomu.

Ar cēloni, runājot Džona Stjuarta Mill'a vārdiem, jāsaprot vispār tas iepriekšējais, pēc kuŗa pastāvīgi iestājas zināma parādība. Bet tā kā pirms katras parādības norisinās vesela virkne citu parādību, tad rodas jautājums, kuŗš no šās virknes posmiem uzskatāms par izšķirtošu (causa efficiens).

Tas atkarājas no tā, no kāda viedokļa mēs šo virkni apskatīsim. Par tāda cilvēka (B.) nāvi, kuŗu otrs cilvēks (A.) iesviedis ūdenī, filozofs sastādīs šādu cēlonības virkni: no A. grūdiens B. zaudējis līdzsvaru; zemes pievilksanas spēks radījis viņa krišanu; ūdens atrašanās tai vietā bijusi par iemeslu viņai iekrišanai ūdenī; miesas specifiskā svara dēļ viņš dziļi iegrimis ūdenī; apkārtne, kas nelaiž cauri gaisu, ir cēlonis gaisa neiekļūšanai plaušās; pēdējais apstākļis ir cēlonis vielu apmaiņas pārtraukumam u. t. t., bet rezultātā — nāve.

Kad šā gadījuma novērtēšanai būs pieaicināts speciālists-medīķis, viņš, ņemot no visas šīs virknes vissvarīgāko (no medicīniskā viedokļa), teiks: B. nomiris tādēļ, ka bija pārtraukta gaisa nokļūšana plaušās.

Gluži tāpat speciālists-jurists, ņemot no tās pašas virknes to, kas viņam nozīmīgs, teiks: A. sagādājis B. nāvi, iegruzdams viņu ūdenī.¹⁾

Citiem vārdiem juristam visā augstāk aprakstītā virknē, kuŗu ja gribētu, varētu vēl vairāk sadalīt, nozīmīgs nav tas, kas absolūti spēlē mēchaniski svarīgāko lomu, piem. liesmas pie dedzināšanas (un vispār dabas spēki), bet tikai cilvēka darbība, cik nenozīmīga viņa ar neliktos, salīdzinot to ar fiziķiem dabas spēkiem. Cilvēka piedalīšanās, kā viens no iepriekšējiem apstākļiem, kuŗi grozījuši notikumu gaitu, t. i. izsaukuši pārmaiņas ārējā dabā, raug kas tad arī no tiesiskā viedokļa var spēlēt t. s. „cēloņa“ lomu.

Par to nav strīda. Bet strīdus iet par to, vai šajās robežās šķīrojami dažādi iepriekšējie apstākļi, kuŗi visi attiecas uz cilvēka darbību.

Tas ir no svara, kā viena un tā paša cilvēka darbības atsevišķu stadiju, tā arī vairāku viena un tā paša nodarījuma dalībnieku vai līdzdalībnieku darbības novērtēšanai. Tas atradis sev izteiksmi bezgalīgā strīdū par izšķirību starp „cēloni“ (causa) un „nosacījumu“ (conditio). No „ex post“ vie-

¹⁾ Sal. Таганцевъ, Русское Уголовное Право 1902. г. 670. un turpm. lap. p.

dokļa viss ir vienādi nepieciešams. No „ex ante“ viedokļa vieniem var piešķirt izšķirošu nozīmi (conditio sine qua non), otram — nē. Mēs pie šā strīda atgriezīsimies apskatot mācību par „mēģinājumu“ un par „līdzdalību“.¹⁾

Stādot cilvēka darbību noteikumu centrā, tiesības tā tad apskata dabas spēkus, kā klātnākošus.

Pēdējie var būt:

1) pozitīvi, kas cēlušies no cilvēka darbības (piem. asiņošana pie ievainojama) vai tādi, kas pateicoties cilvēkam atraduši iespēju plaši attīstīties (piem. vējš, kurš uzpūtis liesmas pie dedzināšanas);

2) negatīvi, kā piem. medicīniskas palīdzības nesniegšana ievainotam, kuņas dēļ notikusi noasiņošana, vai ugunsdzēsēju neierašanās aizdedzinājuma vietā, vai viņu atvestā sūkņa sabojāšanās, kas traucējusi uguns dzēšanu.

Bet klātnākušie spēki var izteikties arī cilvēku darbībā, pie kam jāizšķir:

1) tā paša cilvēka klātnākošā darbība: A iesit B slepkavības nolūkā; tas nokrīt it kā beigts. Gribēdams simulēt B pašnāvību pakārties, A, skaitīdams B par mirušu, pakāra viņu, no kā B nobeidzās. Še rodas jautājums par vainas pakāpi. Iespējams konstruēt tādos gadījumos t. s. „dolus generalis“, apgalvot, ka viens kopīgs nodoms, kas vērsts uz dzīvības atņemšanu B, aptver abas A darbības, vai atkal sadalot tās, konstruēt nodomātu slepkavības mēģinājumu plus neuzmanīgu²⁾ nonāvēšanu, t. i. uzskatīt lietu tā, kā izbeigtam nodomam pievienojies jauns psihisks impulss, kas nav saistīts ar pirmo;

2) trešo personu klātnākoša darbība, kad trešās personas, atšķirībā no tā saucamiem „līdzdalības“³⁾ gadījumiem, darbojas neapzināti kopīgi. Šeit iespējamas dažādas kombinācijas atkarībā no vienu un otru vainas pakāpes:

a) pirmais darbojas ar nodomu, bet otrais neuzmanīgi. Piemēram A ievaino B un aizbēg, atstādams B gulošu bezsamaņas stāvoklī notikuma vietā. Pēc tam pienākušais C, turēdams B par mirušu un baidīdamies, ka viņu nesāk turēt aizdomās par slepkavību, iesviež to ūdenī, kur tas noslīkst;

b) pirmais rīkojas neuzmanīgi un otrais arī neuzmanīgi: aptieķnieks atstāj uz galda pudeli ar indi; provizors to izsniedz zāļu vietā;

¹⁾ Sal. turpmāk 123. un 138. lap. p.

²⁾ Sal. iepriekš 105. lap. p. nodoma un neuzmanības kopību.

³⁾ Sal. turpmāk. 131. lap. p.

c) pirmais rīkojas neuzmanīgi un otrais ar nodomu: provizors tai pašā gadījumā izlieto aptieķnieka atstāto indi, lai ar nodomu izsniegtu to zāļu vietā;

d) pirmais rīkojas ar nodomu un otrais arī ar nodomu: „a“ punkta piemērā klātpienākušais C pazīst ievainoto B, kuŗš ir viņa ļaunākais ienaidnieks, un, redzēdams, ka tas vēl dzīvs, iesviež to ūdenī, kur tas noslīkst.

Mēchaniskās cēlonības nozīmē gala rezultāta sakars ar abu personu darbību visos četros augstāk norādītos gadījumos ir neapšaubāms. Tomēr šis sakars no vainas piešķaitāmības viedokļa nebūt nav tik stiprs, kā tas varēja izlikties.

Mēs šeit pirmo reizi sastopamies ar augstāk pieminētām robežām jautājumā par mēchaniskās izdarīšanas nozīmi noziedzīgas darbības kriminālā novērtēšanā. Vispirms otras personas nodomātā klātnākošā darbība, kā agrāk mēdza teikt, „pārrauj¹⁾ cēloniskā sakara virkni“, jeb, kā proponē izteikties M. E. Mayer's (154. l. p.), „aptver“ (consumiert) iepriekšējo darbību kā nodomātu, tā neuzmanīgu (sal. gadījumus c un d). Abos norādītos gadījumos katrs atbild tikai par to, ko viņš izdarījis: aptieķnieks par neuzmanīgu indes atstāšanu uz galda, provizors par nodomātu nozāļošanu, A par slepkavības mēģinājumu un C par nodomātu slepkavību. Bet otras personas neuzmanīga klātnākošā darbība neaptver iepriekšējo darbību. Par šīm sekām cilvēks atbild par tik, par cik viņš varēja un viņam vajadzēja tās paredzēt.²⁾ Citas personas nodomātā nozieguma esamības paredzēšana tamlīdzīgos gadījumos izslēgta (quisquis praesumitur bonus, donec probetur contrarium!). Tā tad uzsvērums pāriet no zināma rezultāta mēchaniskās izdarīšanas uz atbildību par tādu.³⁾

¹⁾ Sal. Zeiler, Die Unterbrechung des Ursachenzusammenhangs (Z. f. g. Strfr.) 1928., 3/4., 235. un turpm. lap. p. un Z. f. g. Strfr. 27. sēj. 493. un turpm. lap. p.; Mezger, Strafrecht, 125. lap. p.; Frank, D. Strafgesetzbuch 1924. g., I. 15. lap. p. zteicās šādā veidā: „es gilt ein Regressverbot“.

²⁾ Sal. Denkschrift zu dem Entwurf von 1919. (vācu) 46.—47. lap. p.: „... wenn mehrere nacheinander ... (fahrlässig) handeln; A lässt z. B. seinen geladenen Revolver unverschlossen liegen. B schießt mit der Waffe, die er fahrlässig für ungeladen hält, auf C und tötet ihn ... soll jeder Handelnde als Täter bestraft werden können. Selbstverständlich wird dabei vorausgesetzt, dass er eine Bedingung des Erfolgs gesetzt hat und den Erfolg voraussehen konnte“.

³⁾ Sal. Mezger, Strafrecht, 122. lap. p. M. E. Mayer, 141. lap. p.

Kāmēr pie tāda slēdziena nebija nākuši, meklēja glābiņu ar sevišķu noteiktību šķirotot vairāk vai mazāk attālās noziedzīgā nodarījuma sekas. Apstājoties vispirms pie nodomātiem nodarījumiem, italieši mācīja, ka pastāv t. s. „dolo indirectus“, kurš aptver visas attālākās sekas, cik tālu normālos apstākļos tās iespējams paredzēt.

Feuerbachs, noliedzams iespēju attiecībā uz šīm sekām konstruēt nodomu, pielaida tādos gadījumos tikai „culpa dolo determinata“, t. i. ar iepriekš ejošu nodomu saistītas neuzmanības konstrukciju.¹⁾

XIX. gadu simteņa pirmās puses pozitīvā likumdošana gāja tālāk un iekškaitīja šē pat jau vairākkārt minēto atbildību par nejausām sekām.²⁾

Tādā kārtā izcēlās „pēc rezultāta kvalificēta“ noziedzīga nodarījuma jēdziens (durch den Erfolg qualifiziertes Verbrechen), kas sodāms stingrāk kā parasts, ja pamatnodarījumam pievienojās tālākas kaitīgas seka. Viņi uzņemti pat samērā jaunāko laiku likumdošanā. Par šās kategorijas nodarījumu piemēriem var derēt miesas bojājums, kuŗa sekas ir nāve (pēc Latv. Sodū lik. 441.—443 p.), dzelzceļa satiksmes drošības traucēšana, ja no tās cēlusies katastrofa (pēc Latv. Sodū lik. 529., 531., 536., p.) un c.³⁾

Kopš tā laika, kad doktrīna galīgi atmēta noziedznieka atbildības principu par visām viņa uzvešanās sekām, neskatoties uz mēchaniskā cēloniskā sakara esamību, ja nav vainīguma nosacījumu, šīs pozitīvās tiesībās uzglabājušās formācijas iztulkojamas tādā apgaismojumā, kādu tām devis Feuerbachs (culpa dolo determinata modernizētā veidā). Ne par sekām vispār, bet par tādām sekām, kuŗas var paredzēt, par normālām, tipiskām, t. s. „adekvatām“ (generell geeignet einen solchen Erfolg hervorzubringen) šē iet runa. Šī ir tā saucamā „adekvatās cēlonības teorija“ (adequate resp. „typische“ Verursachungstheorie).⁴⁾

¹⁾ Sal. Radbruch, Erfolgshaftung (V. D. A. II), 230. lap. p. un turpm.

²⁾ Šo uzskatu aizstāvēja protams arī tā laika teoretiski, piem. Hefter, Neues Archiv des Criminalrechts XII., 286.: „wer einmal in facto illicito versiert, (kann) schlechterdings nicht demjenigen gleich gestellt werden, der etwas Erlaubtes tut; sal. iepriekš. 101. lap. p.

³⁾ Iespējama ir arī tāda pieeja šiem gadījumiem, ka pirmā vietā stāda nevis „miesas bojājumu“, „dzelzceļa katastrofas“ sagādāšanu ar augstāk pievesto darbību. Tad varētu runāt par neizdevušos redakciju.

⁴⁾ Sal. iepriekš minētā itāļu juristu mācību. Kries (Z. IX. 1889.) 528. un turpm. lap. p., kuŗš ir šīs teorijas („Äquanztheorie“ pretrunājot pazīstamā kriminālista Buri „Äquivalenz — vai Condi-

Latvijas Sodu likumā, tāpat kā 1903. g. Sodu likumos, šis vispārējais neatbildības princips par nejausību, kā jau teikts, ir uzņemts 40. un 41. pantā, kuri izslēdz atbildību par to, ko nodarījuma izdarītājs nevarēja paredzēt vai nezināja.¹⁾ Nejausībā m sekām pat pastāvot 441. un citu pantu nosacījumiem, kriminālā ziņā nav nozīmes.²⁾

§ 26. Noziedzīgas sagādīšanās veidi.³⁾

A. Izdarīšana var būt tieša (unmittelbar), kad vainīgais darbojas personīgi, un netieša (mittelbar), kad vainīgais darbojas ar citas personas vidutājību, kuŗa atrodas ārpus nōdomāta vainīguma,⁴⁾ bet tomēr nelikumī-

cionaltheorie") dibinātājs; Hippel (V. D. A. III.) 524. lap. p. 5. piezīme: „die adäquate Verursachung lehnt als objektive Kausalitätstheorie jede strafrechtliche Haftung für ganz singuläre, exceptionelle Bedingungsverhältnisse ab“; sal. turpat 574. lap. p. Adekvātās cēlonības teorija iegūst arvienu vairāk un vairāk piekritēju, neskatoties uz tādu krimināltiesu tiesību korifeju iebildumiem kā Liszt's; sal. viņa traktātu par slepkavību (V. D. B. V.) 12. l. p. Sal. arī Sauer, Kausalität und Rechtswidrigkeit der Unterlassung (Festgabe für Frank.) 1930. g. 202. un turpm. lap. p.; Mezger, Strafrecht, 112. un sek. lap. p. ... die Bedingungsstheorie ... auch im Strafrecht die einzig mögliche Kausaltheorie; die Adäquanzttheorie ist dem gegenüber eine Haftungstheorie, allgemeiner gesprochen — eine Theorie rechtlicher Relevanz“ (122.) ... Šurp pieder arī problēma par t. s. „abweichender Kausalverlauf“, kad cēloniskais sakars izveidojies citādi, nekā izdarītājs to bija sagaidījis. Sal. Engisch, Vortsatz u. Fahrlässigkeit 1930. g. 79. lap. p.

¹⁾ Latv. Sodu lik. 40. un 41. pants pēc būtības lielā mērā sakrīt. Vainu noteicošā apstākļa nezināšana (pēc 41. p.) ir svarīga maldīšanās. Tas pats patiesībā ir arī neiespējamība paredzēt „ar sodu piedraudētu nodarījumu“, kā nē gluži skaidri izteicas 40. pants (cik tālu runa iet par nodarījumu, var runāt tikai par seku, bet ne par paša nodarījuma neparedzēšanu). Bez tam 40. p. min' neiespējamību „novērst“ (beztalīdzības gadījums tā vai cita iemesla dēļ), bet 41. p. runā vēl par nezināma vainu palielinoša apstākļa nepie-skaitīšanu.

²⁾ Sal. iepriekš. 92. lap. p.

³⁾ Sal. Rohland, Kausalzusammenhang (V. D. A. I.) 349. lap. p. turpm. Sauer, Kausalität und Rechtswidrigkeit der Unterlassung (Festgabe für Frank) 202. lap. p. u. t.

⁴⁾ Sal. Šveices 1918. g. projekta 25. p.: „Wer jemanden vorsätzlich veranlasst, eine als Vergehen bedrohte Tat nicht vorsätzlich zu begehen, wird mit Strafe des vorsätzlichen Begehens bestraft“. Sal. Vācijas 1919. g. projekta § 26.: „... Mittelbarer Täter ist, wer vorsätzlich veranlasst, dass eine Straftat durch einen anderen zur Ausführung gelangt der diese Tat nicht selbst vorsätzlich begeht oder der nicht zurechnungsfähig ist“. 1927. g. projekts šā dēfinē-

bas nosacījumos, piem. ir nepieskaitāmības stāvoklī vai nezināšanā par to, ko viņa dara, vai rīkojas neuzmanīgi, vai beidzot, kad tai ir pienākums vai viņa piespiesta paklausīt bez iebildumiem (quod quis pre alium fecit, ipse fecisse videtur).

Tādu netiešu izdarīšanu pieņemts saukt par intelektuālo cēlonību vai netiešo izdarīšanu (intellektuelle Urheberchaft, mittelbare Täterschaft).¹⁾

B. Izdarīšana, tālāk, var izteikties darbībā (Bewirken) vai pret darbībā (Hindern). Pirmā gadījumā tiek iekustināts tas, kas atrodas miera stāvoklī. Otrā — tiek apturēta cita cēloņa dēļ iesākusies kustība, vai tiek novērsta pati šīs kustības izcelšanās, piem. kad kāds traucē personu, kuŗa taisās glābt slīkstošo, izpildīt viņas nodomu, vai aizkavē amatpersonu izpildīt savus dienesta pienākumus.

C. Vissvarīgākais iedalījums ir: izdarījuma (commissio, Тун, с дѣяние) postādīšana pretim palaidumam (omissio, Unterlassung, упущение). Sakarā ar to pieņemts šķirot tā saucamo „delicta commissionis“ (in faciendo) un „delicta omissionis (in non faciendo)“. Pēdējie var būt:

a) istie „delicta omissionis“, kuŗi izteicas vienkāršā nedarbībā, pavēlošas normas neizpildīšanas nozīmē, piem. neierašanās izpildīt kuŗa klausību, nodokļu nemaksāšana, liecinieka atteikšanās dot liecību u. t. t. Kad vainīgais izlieto sevišķus līdzekļus, lai atjēmtu sev iespēju izpildīt savu pienākumu, piem. bojā locekļus, lai izvairītos no kuŗa dienesta,

juma nav; sal. arī Liszts Lehrbuch 315 l. p. Mayer, 375. l. p. Hegler, Zum Wesen der mittelbaren Täterschaft (Die Reichsgerichtspraxis, 1929. g. V.), 305. lap. p. un turpm., un Drost, Anstiftung und mittelbare Täterschaft in dem künftigen Strafgesetzbuch (Z. i. g. Strfr. 1931. g. 359. lap. p.); Mezger, Mittelbare Täterschaft und rechtswidriges Handeln (Z. f. g. Strfr. 1932. g. 529. lap. p.).

¹⁾ Jautājums par „netiešā izdarīšanas“ apjomu literatūrā ir strīdīgs. Visas domas sakrīt tādā ziņā, ka par netiešu izdarīšanu var runāt pamudināšana gadījumā (Veranlassung der Ausführung). Bet strīds iet par to, vai pabalstīšanas akts var pārvērsties par izdarīšanas aktu ar citas nesodāmās personas vidutājību, vai var netieši izdarīt sastāvu, kuŗu tai pašai personai tieši izdarīt nav iespējams (dezertēšana). Strīdīga arī ir jēdziena „doloses Werkzeug“ pielaižamība ar ko dažī grib apzīmēt vidutāju, kas darbojas, kaut gan ar nodomu, bet ne ar to speciālo nolūku, kuŗu prasa attiecīgs noziedzīgs nodarījums. Sal. Mayer, 377.—380. lap. p. un citi.

²⁾ Sal. Latv. Sodū lik. pantus: 190.—192., 204. un turpm. 253. pkt. r. 330., 364., 453., 458., 460.—464., 562. u. c. Tepat pieskaita lielu daudzumu t. s. varas bezdarbības gadījumu (122., 123. u. c.)

vai piedzēras, lai nokavētu termiņu (*actio libera in causa*,¹⁾ pieņemts runāt par palaidumu caur izdarīšanu (*omissio per commissionem*);

b) neīstie *delicta omissionis*, kas izteicas palaistā pretdarbībā. Tā var būt tieša, kā piem. neziņošana par priekšā stāvošo noziedzīgo nodarījumu, vai netieša, piem. kad sliežu bīdītājs nepārbīda sliedes, no kā izceļas katastrofa. Pēdējā gadījumā runā par izdarīšanu caur palaidumu (*omissio per commissionem*).

„*Omissio*” un sevišķi „*commissio per omissionem*”, neskatoties uz visām teorētiku pūlēm, neiekļaujas vispārējās mēchaniskās cēlonības robežās. Kad kāds atrodas nedarbībā, t. i. neko nedara, neiekustina mierīgi gulošo un aktīvi nepretojas viņa iekustināšanai, mēchanisko virkni starp viņa uzvešanos un iestājušos rezultātu nevar konstruēt. Visas teorijas, kuŗas radītas šā loģiskā slēdziena apiešanai,²⁾ pārnesot cēlonību uz tai pašā laikā izdarītu citu darbību (*Luden's*) vai uz iepriekšēju darbību (*Glaser's u. c.*), vai kuŗas saprot palaidumu kā cēlonības kaitīgo tecējumu aizturošā nosacījuma iznīcināšanu (*Buri, Liszt's, Binding's u. c. = Interferenztheorien*,³⁾) izrādās par mākslīgiem saspilējumiem.

Daudz tuvāk patiesībai ir tie, kas pārnes palaiduma cēlonību no mēchaniska uz psihiku, spriežot kopā ar *Rohland'u*, ka nedarbības dēļ sagaidāmā likumīgā lietas gaita kļūst citāda, no kā izceļas pretlikumīgas sekas, kuŗas neiestātos pie „normālas” notikumu gaitas. Bet tas pēc būtības nozīmē mēchaniskās cēlonības noliegšanu pie „*omissionis*”-deliktēm.

Ja mēs augstāk⁴⁾ konstatējam, ka mēchaniskās cēlonības *essamība* pati par sevi vēl neizšķir jautājumu par kriminālatbildību (piem.: *casus*), tad šeit turpretim nākas konstatēt, ka šo jautājumu neizšķir arī mēchaniskās cēlonības *nessamība*.

Arvienu vairāk un vairāk pieaug atziņa, ka te arī slēpjas izšķirība starp pieeju zināmam notikumam no dabas zi-

¹⁾ Sal. iepriekš. 73. un 82. lap. p.

²⁾ Sal. *Rohland*, *Die Strafbare Unterlassung* 1887., 1. lap. p. un turpm., 10. lap. p. u. turpm., 53. lap. p. un turpm., 60. lap. p. un turpm.

³⁾ Sal. *M. E. Mayer*, *Lehrbuch*, 108. lap. p.: „... dass jemand einer Vorstellung, tätig zu werden, die motivierende Kraft versagt...”

⁴⁾ Sal. iepriekš. 109. lap. p.

nātņu viedokļa, kuŗas cenšas to izprast, un no tiesību viedokļa, kas aicināts to novērtēt. Cēloniskais sakars pie omissio var būt tikai transcendentāls. Tas balstās uz to, ka cilvēks pārkāpj uz viņu gulošo pienākumu¹⁾ darboties, kamdēļ viņam uzliek atbildību par to, ko viņš būtu varējis novērst ar aktivitāti, kādu no viņa prasa. Un viss jautājums, kad īsti pastāv tāds pienākums, ne ētisks, protams, bet juridisks.

Jau Feuerbach's min vairākus gadījumus, kad pastāv tāds speciāls pienākums:

1) pēc tieša priekšraksta (likuma, instrukcijas u. t. l.), piem. amatpersonai, sargkareivim u. t. l. Tāds priekšraksts var būt adresēts arī visiem, piem. par palīdzības sniegšanu briesmās, kas pēc Latv. Sodu lik. 460. p. nostādīts atkarībā no „saprātīgas baidīšanās“ par sevi vai citiem un neiespējas aicināt palīgā attiecīgu varu;²⁾

2) pēc sevišķa līguma, piem. kad aukle, uzņēmusies uzraudzīt bērnu, atstāj viņu bez uzraudzības, caur ko tas iet bojā;

3) pēc sevišķi tuvām attiecībām, piem. starp māti un bērnu, kuŗu tā atstāj bez barības u. t. t.

Šiem trim gadījumiem jāpieskaita vēl:

4) gadījums, kad cilvēka iepriekšēja darbība ir tāda, kas uzliek viņam pienākumu iejaukties tālākā notikumu gaitā.³⁾ Kad cilvēks ar savu, kaut arī likumīgu, darbību rada citiem briesmas, — piem. strādnieks, kuŗš labojot ūdensvadu izrūk uz ielas dziļu bedri, vai sētnieks, kuŗš sveiž sniegu no jumta uz ielu, — tad viņa pienākums ir gādāt par zināmiem aizsardzības līdzekļiem. Pretējā gadījumā viņš atbild par nelaimēm, kas no tam var notikt ar cilvēkiem;

5) gadījums, kad briesmas izcēlušās zināma cilvēka teritoriālās valdīšanas robežās (Herrschaftsbereich),⁴⁾ t. i. tur, kur nevienam citam nav tiesības iejaukties, nepārkāpjot viņa izņēmuma tiesības, kas arī uzliek tieši viņam pienākumu rūpēties par šinīs robežās izcēlušos briesmu novēršanu.

¹⁾ Sal. Mezger, 130. un sek. lap. p.: „Jedem Unterlassungsverbrechen liegt eine erwartete Handlung zu Grunde“.

²⁾ Juris canonici nosacījums „qui potuit hominem liberare morte et non liberavit, eum occidit“, tādā plašā apjomā pozitīvās pasaulīgās tiesībās nav pieņemts.

³⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 455. p.

⁴⁾ Sal. Träger, Zeitschrift für d. ges. Strafrechtsw. 1922. g. 121. lap. p. un turpm.; turpretim Mezger, 143. lap. p.

Visos šajos gadījumos cilvēks nes kriminālatbildību ne par savu darbību, bet par savu uzvešanos, kuŗa nav saskaņota ar likuma norādījumiem un stādāma sakarā ar zināma noziedzīga rezultāta iestāšanos.

C. ĀRĒJĀS DARBĪBAS APJOMS.

§ 27. Pabeigts noziedzīgs nodarījums.¹⁾

Noziedzīga nodarījuma pamatveids (normālveids) no ārējās puses ir pabeigts noziedzīgs nodarījums, t. i. cilvēka tāda uzvešanās, ar kuŗu realizējas pilnīgi viens no nodarījumu tipiem, kuŗu sastāvus klimināltiesībās apzīmē „in abstracto” kriminālkōdeka t. s. seviškā daļā.

Atkarībā no tā, vai noziedzīgā sastāva izpildīšanai ir vajadzīgs kaitējums kādam ar likumu apsargātam labumam, vai tikai viņa nostādīšana briesmās, noziedzīgs nodarījums skaitīsies par pabeigtu ar šā kaitējuma vai šo briesmu iestāšanos. Pie tam arī tur, kur vajadzīga kaitējuma iestāšanās, ir gluži viena alga, vai noziedznieks ir paspējis iegūt no nodarījuma gaidāmo labumu vai ne: zādzība ir pabegta tajā momentā, kad zaglis pajēmis svešu kustamu lietu, kaut arī to turpat viņam atkal atjēmtu; dezertēšana ir notikusi, kaut arī dezertieri notvērtu īsu laiciņu pēc tam, kad viņš atstājis karaspēka daļu. Šim jautājumam ir svarīga nozīme, piem. noteicot t. s. „noilguma” laika sākumu un arī atrisinot jautājumu, kā uzskatīt to gadījumu, kad noziedznieks pēc soda izciešanas izmanto sava nodarījuma augļus.²⁾

Bieži sastopama tāda šķirošana:

1) nodarījumi, kuŗu sastāvam ir vajadzīga tikai kādas darbības (vai bezdarbības) izpildīšana, neatkarīgi no viņs konkrētiem rezultātiem (Tätigkeitssverbrechen), piemēram pārmērīgi ātra braukšana pilsētā vai apdzīvotā vietā (Latv. Sodu lik. 255. p.) vai negodu daroša apstākļa izpaušana (Latv. Sodu lik. 508. p.), un

2) nodarījumi, kuŗu sastāvam likums prasa konkrēta rezultāta (exitus) iestāšanos (Erfolgssverbrechen), piem.

¹⁾ Sal. Frank, *Vollendung und Versuch* (V. D. A. V.), 163. lap. p. un turpm.; Radbruch, *Erfolgshaftung* (V. D. A. II.) 227. lap. p. un turpm.

²⁾ Sal. turpmāk. . . . lap. p.

slepkavība (Latv. Sodu lik. 429. p.) vai miesas bojājums (Latv. Sodu lik. 441. p.).

Pēc būtības starp vieniem un otriem tomēr nav atšķirības kvalitātes ziņā,¹⁾ jo briesmu stāvoklis, kas rodas caur „Tätigkeitsverbrechen“ arī ir rezultāts, lai gan ne tik jūtams kā kaitējums, un pat tajos nodarījumos, kuriem — šķietams — piemīt vienkāršas nepaklausības raksturs, atrodas zināms rezultāts, proti, traucētas tiesībkārtības stāvoklis.⁴

Bet aiz kriminālpolitikas apsvērumiem likumdošanas tehnika dažreiz izlieto šo sadalījumu, lai konstruētu atsevišķus noziedzīgus sastāvus: a) no darbības, nemaz neievērojot tās rezultātu un b) no paša rezultāta sasniegšanas. Binding's proponēja pirmos nosaukt par „coupierte Erfolgsverbrechen“ (ar nograeztu sastāvu),²⁾ atzīmējams ar to, ka noziedzīgas darbības attīstības gaitā likuma ievestās „cezuras“ noteikšana ir patvaļīga. Par šādas sadalīšanas piemēru noder naudas pakalptaisīšanas (Latv. Sodu lik. 403. p.) atdališana no tās izlaišanas apgrozībā (Latv. Sodu lik. 405. p.) vai dokumenta viltošanas (Latv. Sodu lik. 415. p.) atdališana no viltotā dokumenta lietošanas par īstu (Latv. Sodu lik. 424. p.).

Iespēja sadalīt noziedzīgo darbību un tās konkrēto rezultātu iegūst sevišķu nozīmi, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts no attāluma (Distanzverbrechen).³⁾

Piemērā ar „šāvienu no aizrobežas“ vecā itaļu doktrīna jo sīki iztirzāja šo jautājumu, kuram tajos laikos bija praktiska nozīmē sakarā ar Itālijas teritorijas sadrumstalēšanos sīkās patstāvīgās valstiņās un teritoriālā principa (fo-

¹⁾ Sal. Kohlbrauch, Irrtum, 103. lap. p.: „Jeder strafrechtlich relevanter Handlung ist ein Erfolg wesentlich, auch wenn eine sinnfällige Veränderung der Aussenwelt nicht zu erkennen ist...“; sal. Liszt, Lehrbuch, 255. lap. p.: „die Gefahr ist an sich auch ein Erfolg“; sal. M. E. Mayer, Lehrbuch 118. lap. p.: „die Relativität des Erfolgsbegriffes...“

²⁾ Sal. iepriekš. 115. lap. p.: par t. s. „durch den Erfolg qualifizierte Verbrechen“; sal. iepriekš. 100. lap. p. Eļot tālāk, var atšķirt vēl trešo niansi, proti t. s. durch den Erfolg konstituierte Verbrechen, kad vainīgā darbība kļūst sodāmā tikai atkarībā no kaitējuma pievienošanās, kaut arī ārpus tiešās sakarības nosacījumiem, piem., nepazīģošana par nodomātu smagu nozieģumu, ja tas, turklāt būtu izdarģts (Latv. Sodu lik. 190. p.). Ėeit faktiskģ iet runa par „commissio per omissionem“.

³⁾ Sal. Kitzinger, Ort und Zeit der Handlung (V. D. A.) I. 142. lap. p. un turpm.; Lilienthal, Ort der begangenen Handlung, 1890.

rum delicti commissi) piemērošanu šo valstiņu sodošās varas robežu noteikšanā.¹⁾ Tur tad arī izceļas strīdus par to, kam attiecībā uz nodarījuma piekritību ir izšķirošā nozīme — „incohationis“ vietai vai „consummationis delicti“ vietai.

Autoritātīvais Bartolus un viņa piekritējs Baldus izteicās par labu pēdējai. Viņiem tomēr nācās nodibināt šīs „consummatio“ iestāšanās momentu, pie kam ar „consummatio“ viņi saprata nevis nāves (t. i. gala rezultāta) iestāšanos no izdarītā šāviena, bet mazliet agrāku, proti, ievainošanas momentu. Clarus, turpretim un pēc viņa Farinacius, atzīstot, ka processuālu strīdu dēļ nevar atstāt noziedznieku bez soda, izlēma, ka „forum delicti commissi“ nosakāms vienādā mērā kā pēc „incohationis“ vietas, tāpat arī pēc „consummationis“ vietas, ar ko gan izcēlās parallēlisms piekritībā.

Tāds jautājuma atrisinājums bija nepieciešams, jo strīdus par piekritību tiešām varēja novest pie tā, ka noziedzīgs nodarījums paliek pavisam nesodīts. Tā piemēram Anglijā, šajā teritoriālā principa klassiskā zemē, minētais princips valdīja ne tikai attiecībā uz citām svešām zemēm, bet arī attiecībā uz pašas Anglijas atsevišķām grafistēm savā starpā. Ja ar šāvieni no vienas grafistes otrā bija izdarīta slepkavība, pēc „common law“ to nevarēja sodīt ne šeit, ne tur, un tikai Edvarda IV. 1549. gada statūts, lai novērstu šādu brēcošu ne taisnību, noteica lietas piekritību tās grāfistes tiesai, kur nāve bija iestājusies.

XIX. gadu simteņa sākuma doktrīna nostājās uz tā viedokļa, ka izšķiroša nozīme ir nevis gala rezultāta iestāšanās vietai, bet noziedznieka atrašanās vietai tai laikā, kad tas izdarījis galveno (wesentlich, существенный) aktu, t. i. to savu personīgo darbību, kuŗa novedusi pie gala rezultāta. Nostādot jautājumu tā, ne mazu lomu spēlēja uzskats par noziedznieka atbildību par savas darbības „nejaušām sekām“, kāpēc par svarīgāku atzina pie rezultāta novedušo darbību, bet ne pašu rezultātu.

Neapmierinātība ar tādu atrisinājumu noveda pie „pagarinātas rokas“ teorijas, kuŗa ieslēdz noziedznieka darbībā arī klātnākošos mēchaniskos spēkus, bet tikai līdz tam, kamēr tie aizsniedz nozieguma objektu. Tad piem. slepkavības gadījumā, vienādu nozīmi piešķir šāvienam un

¹⁾ Sal. iepriekš: „Krimināllikuma darbības vieta“, 24. lap. p. un „Izdošana“, 30. lap. p. Piemērs ar šāvieni no aizrobes nāv vienīgais. Še pieder arī apvainojošās vēstules nosūtīšana pa pastu no vienas valsts uz otru vai aicinājuma publicēšana vienā vietā izdarīt nodarījumu otrā vietā.

ievainošanai. Bet ja jau izceļ klātnākošo spēku nozīmi, tad nav pamata apstāties pusceļā, jo „klātnākošo spēku“ darbība turpinās arī pēc tam, kad tie sasnieguši nozieguma objektu. Un bez šaubām taisnība ir Binding'a m, kurš atkal izceļ gala rezultātā milzīgo nozīmi.

Ja viss, kas ietiet noziedzīgā nodarījuma abstraktā sastāvā (krimināllikuma dispozīcija), ir vienādi svarīgs, tad par pareizāko tomēr paliek Farinacija atrisinājums, ka par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietu uzskatāma kā noziedznieka darbības, tā arī rezultāta iestāšanās vieta, vai labāk, ka noziedzīgs nodarījums jāskaita par izdarītu pa daļai šeit, pa daļai tur.¹⁾

Šis atrisinājums ir jo pareizāks tamdēļ, ka tas nodrošina, skatoties no „reālā principa“²⁾ viedokļa, šaipus robežas esošo labumu apsardzību no viņpus robežas uzbrukumiem.³⁾ Tā saucamo „piekritības parallēlismu“, kurš var izcelties tā nostādot jautājumu, novērš piemērojot principu „qui prius est tempore, potior est jure“.

Kad runa iet par attāluma nodarījumu, kurš vienā no robežvalstīm ir sodāms, bet otrā nē, tad tāds, pēc dažu domām, pirmās valsts robežās būtu jāuzskata kā „mēģinājums“ (sal. turpmāk § 28), ko citi atkal apstrīd, tamdēļ ka patiesībā nodarījums jau pabeigts, lai gan otrā valstī. Izeja ir viena: tā kā nav iespējams atstāt nodarījumu nesodītu, nākas sodīt viņu kā pabeigtu — no tās valsts viedokļa, kurā tas aizliegts.

Kas attiecas atsevišķi uz noziedzīgo palaidumu (omissio), tad pašam par sevi tam nav reālas esamības ne laikā, ne vietā, bet ņemot vērā, ka te raksturīgi, ka nav izdarīts tas, kas bija jāizdara, strīdas, vai tas skaitās par izdarītu tur, kur bija jānotiek tai darbībai, kurā tika palaista, vai tur, kur vajadzēja iestāties likumā pieprasītam derīgam rezultātam. Saskaņā ar minēto mēs teiksim, ka palaidumu var uzskatīt par notikušo kā šeit, tā tur, vai pareizāk, pa daļai te, pa daļai tur.

Iespējai atdalīt darbību no abstraktā sastāvā paredzētā

¹⁾ Sal. Kitzinger, Das Distanzdelikt (V. D. A. I.), 148. lap. p.

²⁾ Sal. iepriekš 26. lap. p.

³⁾ Pretējā nozīmē ir izteicies „Institut de droit International“: „la compétence territoriale de la loi pénale est celle du pays où se trouve le coupable lors de son activité criminelle. La justice du pays où se réalisent ou devraient se réaliser selon l'intention du coupable les effets de son activité, n'est pas compétent à cause de ces effets seuls“.

rezultāta ir nozīme ne tikai attiecībā uz viņu stiepšanos vietā, bet arī laikā, un atsevišķi jautājumā par to, kāda krimināllikuma darbībai ir padots zināms noziedzīgs nodarījums, ja laikā starp noziedznieka darbības vai tās daļas noslēgšanos un rezultāta iestāšanos ir notikušas pārmaiņas likumdošanā. Athildi uz šo jautājumu doktrīna dod tajā nozīmē, ka, ja ir izdarīts viss kas bija vajadzīgs, bet rezultāts vēl nav iestājies, tad noziedzīgais nodarījums skaitās par izdarītu spēkā esot vecajam likumam; bet ja ir izdarīta tikai daļa, un noziedznieks noslēdz savu darbību pēc jaunā likuma izdošanas, tad pēdējais aptver visu noziedzīgo nodarījumu.

§ 28. Sagatavošanās un mēģinājums.

No noziedzīgā impulsa rašanās cilvēkā līdz tā kļūšanai par pabeigtu noziegumu velkas attīstošās noziedzīgas darbības nepārtraukta virkne (crimen in itinere).

Pirmatnējās krimināltiesības, kuras rēķinājās tikai ar objektīvu kaitējumu, apstājās pie viņas pēdējās fāzes, t. i. pie pabeigtas darbības. Bet noziedzīga nodarījuma apjoms paplašinās līdz ar noziedzīgas darbības iekšējā elementa nozīmes pieaugšanu. Ne mazu lomu šai ziņā, kā mēs redzējam, ir spēlējušas kanoniskās tiesības ar tām piemītošo nozieguma un grēka jēdzienu sajaukšanu. Tad ar uguni un zobenu vajāja domu brīvību. Tad ieveda spīdzināšanu, lai izzinātu to, ko cilvēks ir nodomājis. Tagadējā zinātne norobežojusies no šīs galējības. Tai sekoja pozitīvās tiesības.

A. Viņas ir vienis prāts par to, ka līdz tam laikam, kamēr noziedzīgais impulss nav parādījies uz āru, viņš krimināltiesībām ir vienaldzīgs (nuda voluntas). Nevar izsekot cilvēka domu apslēptām gaitām, noziedzīgā impulsa pakāpeniskai augšanai. Nodibinājās princips: „cogitationis poenam nemo patitur“.

B. Bet ja jau ir novērotas noziedzīgā impulsa pazīmes uz āru, ja jau ir atklājies noziedzīgais nodoms? Divi gadījumi šai ziņā pelna mūsu ievēribu:

1) šķietams noziedzīgs nodarījums (delictum putativum, Wahnverbrechen, мнимое преступное деяние), par kuru runa bija jau iepriekš¹⁾ un

2) paziņošana par savu nodomu vārdiem vai rakstiski.

¹⁾ Sal. iepriekš. 94. lap. p.

Izņemot to gadījumu, kad cita miera traucēšanas, t. i. cita labuma apdraudēšanas nozīmē šo paziņošanu sodīs kā delictum sui generis (t. s. s o d ā m i d r a u d i),¹⁾ krimināltiesības arī pie tās apstāties nevar.

Nerunājot par to, ka sava nodoma paziņošana vien vēl neliecina par nodoma nopietnību; ka tas, kas tiesām taisās uzbrukt cita labumam, neklieds par to atklāti, lai viņu netraucētu izpildīt savu nodomu; ka tāda paziņošana var notikt ar nolūku novērst uzmanību vai vienkārši aiz lielības, — pirms nav darbības, nav droša kritērija, lai tiesiski novērtētu briesmas, kuras zināmā subjektā varbūt arī glabājas. Lai arī būtu cik vēlams bijusi, no policejiskā viedokļa, ļaunuma pārtraukšana pašā dīglī, — plašums, kas tādējādi apskatot lietu atklātos prokurātūras un tiesas patvalībām, ir tik liels, ka tiesiska valsts ir spiesta atteikties no nodoma paziņošanas sodīšanas.

C. Bet nu, raug, noziedznieks ir pārgājis no vārdiem uz darbiem. Ir darbība. Iesākusies noziedzīgā mehānika. Ir tā saucamā s a g a t a v o š a n ā s.

Vai šajā nodomā virzīšanās stadijā, ceļā uz noziedzīgu nodarījumu, būtu sodāma nodoma katra ārējā izteiksme darbībā?

Pēc juridiskiem un kriminālpolitiskiem apsvērumiem tas ir iespējams tikai svarīgos izņēmuma gadījumos. Sagatavošanās vien neliecina, ka nodoms tiesām tiks izvests, jo persona var taču atteikties no sava nodoma, neskatoties uz jau izdarīto sagatavošanos. Un kā lai arī spriež par noziedzīgās enerģijas esamību un vēl jo vairāk par tās pakāpi vienīgi pēc s a g a t a v o š a n ā s darbības?

Kad es gribu kādu ievainot vai nogalināt, es apgādājos tam nolūkam ar ieroci, pērku revolveri vai dunci. Bet kad es pērku revolveri vai dunci, vai tas vienmēr nozīmē, ka es gatavojos izdarīt slepkavību vai miesas bojājumu? Skaidrs, ka uzraudzīt katru eventuālu sagatavošanos uz dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem nozīmētu sašaurināt līdz neiespējamam iedzīvotāju brīvību. Raug, kāpēc pozitīvās tiesības soda sagatavošanos tikai sevišķi likuma norādītos g a d ī j u m o s²⁾, un proti:

1) kad jau šī darbības stadija satur jūtamas briesmas. Tad likums soda šo aktu kā „delictum sui generis“, piem. sprāgstošu vielu izgatavošanu, iegādāšanu vai glabāšanu apstākļos, kuri pierāda, ka sprāgstošās vielas ir paredzē-

¹⁾ Sal. Latv. Sodulik. 474. p.

²⁾ Sal. Latv. Sodulik. 48. p.

tas smaga nozieguma izdarīšanai (Latv. Sodu lik. 247. p.) vai nepareizu svaru atrašanos pie tirgotāja (Latv. Sodu lik. 363. p.),

b) kad sagatavošanās attiecas, uz uzbrukumu vienam no svarīgākiem labumiem, kas tādēļ pelna vislielāko apsardzību.¹⁾

Pēc sava satura sagatavošanās var izpausties:²⁾

1) noziedzīgā nodarījumā tiešai izdarīšanai vajadzīgo līdzekļu iegūšanai (šautenes, dūču u. c. iegādāšana),

2) līdzekļu pielāgošanā šim nolūkam (šautenes pielādēšana, drūča izstrāšana),

3) sevis nostādīšanā piemērotā stāvoklī (ierašanās nodomātā vietā vai upura sagaidīšana no paslēptuves),

4) izlūkošanā,

5) dalībnieku vai līdzdalībnieku vervēšanā, lai sekmīgāk veiktu plānu, vai slēpēju vervēšanā, lai nodrošinātu noziedzīgā nodarījuma augļu izmantošanu,

6) pēdu slēpšanas nodrošināšanā, piem. viltotas pases iegūšanā vai fiktīva „alibi“ sagatavošanā;

7) dažreiz vienīgi pašu piederību pie noziedzīgas apvienības soda kā sagatavošanās darbības sevišķu veidu.³⁾

Šis gadījumu uzskatījumus, kā jebkurš cits, nav izsmelošs. Krievu 1903. g. Sodu likumos tas pārāk īss: 50. pants apzīmē sagatavošanos, kā „līdzekļu iegūšanu vai pielāgošanu“. Latvijas Sodu likuma 48. pantā šis uzskaitījums izlaists.

Teorētiski ar vienu vispārējo kritēriju nospraust sagatavošanās robežas ir iespējams tikai novelkot robežu starp sagatavošanos un tālāko noziedzīgā impulsa realizēšanās stadiju. Sagatavošanās beidzas tur, kur sākas mēģinājums, un viss jautājums pastāv iekš tam, kā noteikt pēdējā sākumu.

¹⁾ Pēc Latv. Sodu lik. sagatavošanās uz svarīgiem valsts noziegumiem (70. un 71. p.), naudas pakalptaisīšanu (407. p.), slepkavību (431. p.) un, dedzināšanu (531. p.).

²⁾ Sal. Frank, Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, 1924. g., I., 83. lap. p. „Vorbereitungshandlungen: das Werben von Teilnehmern und das Komplottieren, d. h. die Verabredung zur Begehung des Delikts, — das Beschaffen der Verbrechensmittel — deren Zubereitung — das Auskundschaften von Gelegenheit — die Reise zur Sicherung der Begehung oder zur Vereitelung ihrer Bestrafung dienen sollen“...

³⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 50., 71. un 109. p.

D. Mēģinājums¹⁾ (conatus, Versuch, tentative, покушение) versa uz sevi v e c ā s i t a | ū skolas uzmanību, kuŗa kā parasti, ļoti schēmatiski šķīroja: „conatus propinquus, propior, proximus, remotus, remotissimus, kuŗiem vēlāk nāca vēl klāt, „delicti perfecti“ jēdziens (atšķirībā no „delictum consumptum“). Nodibinot tādu gradāciju, italieši gribēja radīt paralēli tai soda intensīvitātes gradāciju.

Franču 1810. gada Code pénal nostājās uz cita viedokļa. Viņš arī izceļ mēģinājuma (tentative) jēdzienu, bet tikai, lai paplašinātu par pabeigtiem noziedzīgiem nodarījumiem noteiktā soda pielietošanas robežas. „Toute tentative de crime... saka 2. pants (pēc 1832. g. turpinājuma)... est considérée comme le crime lui — même“. Tāda bardzība prasīja mēģinājuma pēcīzu norobežošanu no visām noziedzīgas darbības attīstības iepriekšējām stadijām. Un jāatzīst, ka Code pénal'a sastādītāji atrada formulu, kuŗa savu nozīmi ir uzglabājusi vēl līdz šim laikam. Ar „tentative“ tādā nozīmē 2. pants saprot darbību, „qui aura été manifesté par un commencement d'exécution“, „si elle n'a été suspendue ou si elle n'a manqué son effet que par des circonstances indépendantes de la volonté de son auteur.“²⁾

Formula „commencement d'exécution“ no tā laika kļuva par sakramentālu. Viņa pilnīgi pārgāja Prūsijas 1851. gada kriminālkodekā kā „Anfang der Ausführung“. Atteikties no tās neturēja par iespējamu arī vācu 1870./71. g. Strafgesetzbuch,³⁾ bet atgriezoties pie itaļu uzskata, tas, atšķirībā no Code pénal, paredz, ka pēc vispārējā noteikuma mēģinājums sodāms vieglāk³⁾ par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu. Glūži tāpat Šveices 1918. gada projekta 19. pants operē ar jēdzienu „wer mit der Ausführung begonnen hat“. Un to pašu mēs redzam Latvijas Soda likuma 47. pantā, kuŗš sauc par mēģinājumu „darbību, ar kuŗu

¹⁾ Sal. Frank, Vollendung und Versuch (V. D. A. Teil V.), 163. lap. p. un turpm.; sal. A. Kruglevska plašo pētījumu: „Учение о покушении на преступление“ 1917./18. g. divos sēj. Goldschmidt, Irrtum und Versuch (Z. f. g. Strfrw. 50. IV./V., 498. lap. p.); Cohn, Zu Lehre vom versuchten und vollendeten Verbrechen, 1880.

²⁾ Code pénal, art. 3: „Les tentatives des délits ne sont considérées comme délits que dans les cas déterminés par une disposition spéciale de la loi“.

³⁾ Sal. Strafgesetzbuch § 43.

⁴⁾ § 44. Vācijas 1925. g. projekts (23) runā gan tikai tā: „der Versuch kann milder bestraft werden“. Jaunākais Vācijas projekts (1927. g.) ir atgriezies pie agrākā formulējuma (§ 26): „der Versuch ist milder zu bestrafen als die vollendete Tat“.

sākas noziedzīgā nodarījuma izpildīšana“ un principā mīkstina sodu par to uz vispārējiem 52. pantā paredzētiem pamatiem.

Likumdošana ar to ir it kā apmierinājusies,¹⁾ bet teorija ir iedzilinājusies „izpildīšanas iesākuma“ jēdziena tālākā analizē un ir sazarojusies divos varzienos.

a) Subjektīvās teorijas. Ignorējot objektīvā elementa nozīmi cilvēka noziedzīgā darbībā, šīs teorijas pārnēs smaguma centru uz viņa noziedzīgo psihē. Tā kā pie mēģinājuma tiešām nav nobeigta objektīva sastāva, tad izpildīšanas iesākumam pēc viņu domām ir tikai simptoma nozīme. Carrara (Carrara) saprot noziedznieka ārējo darbību pie mēģinājuma tikai kā „noteikti izveidojušās noziedzīgās „gribas“ esamības „neapšaubāmu rādītāju“. Gluži tāpat Bauers un pēc viņa Buri uzskata izpildīšanas sākumu kā „darbību, kuŗa nodēriģa, lai pazītu noziedzīgu apjēmsanos“. Rezultātā tā tad sodāma ir nodoma atklāšanās, un tādā kārtā atkal atveras liels plašums prokurātūras un tiesas patvaļības. Šim uzskatam pretsvarā ir izcēlušās tā saucamās:

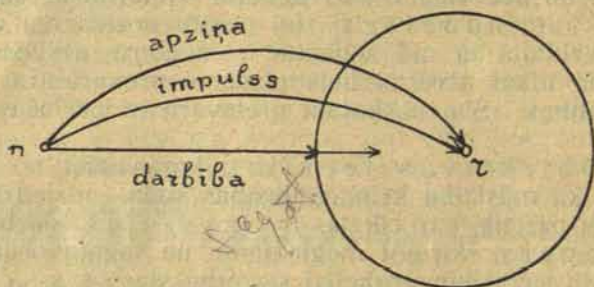
b) Objektīvās teorijas, kuŗas iziet no pareizas pozīcijas, ka mūslaiku krimināltiesības soda noziedzīgo impulsu tikai par tik, par cik tas ir izvērties darbībā. Tā Birkmeyers, šķīrojot mēģinājumu un sagatavošanos, jēm par pamatu savai konstrukcijai starpību starp t. s. „cēloni“ un „nosacījumu“ (piem. dūriens ar dunci un dunča iegādāšana šim nolūkam). Pēc šīs teorijas izpildīšanas iesākums ir tad, kad atdarina rezultāta „cēloni“, bet ne kad uzstāda tikai viņa „nosacījumu“.

Vēl noteiktāka liekas Hugo Meyera konstrukcija, kuŗš dibinās uz noziedzīga nodarījuma sastāvu, kas paredzēts krimināllikuma dispozīcijā, kriminālkōdeka sevišķā daļā. Likumīgs sastāvs, dabīgi prezumējot likuma pareizu redakciju, aptver visu to, kas „in abstracto“ nepieciešams viņa izpildīšanai (jo „in concreto“ — viss nepieciešams). Kamēr noziedznieks vēl nav nonācis līdz noziedzīgā nodarījuma abstraktā sastāvā izdarīšanai, viņš atrodas uz sagatavošanas pakāpes, bet tiklīdz viņa darbība iespēģas to

¹⁾ Drusku citādu formulu ir izvēlējusies vācu 1919. g. projekta sastādītāji. Šā projekta § 23. saka: „Handlungen, welche die Tat zur Ausführung bringen sollen“, nostājoties tādējādi uz noziedzīgā mēģinātāja subjektīvu viedokli. Vācu 1927. g. projekta § 26. runā par „Handlungen, die den Anfang der Ausführung bilden oder nach dem Sachverhalt, den er sich vorstellt, bilden würden“, apvienojot objektīvo un subjektīvo kritēriju.

darbību lokā, kuŗas „in abstracto“ izveido šo sastāvu, ir jau izpildīšanas iesākums.¹

Grafiski mēģinātāja darbība attēlojama sekojošā figurā. Ja tās darbības, kuŗas aptver zināma noziedzīga nodarījuma abstraktais sastāvs, iedomāsimies kā riņķi ar gala rezultātu apzīmējošu punktu centrā, bet noziedznieka darbību kā taisnu līniju, kuŗa virzās uz šo centru, tad objektīvā darbība, kas sniedzas līdz pat riņķa preferījai, attēlos sagatavošanos, bet iespēžoties riņķa iekšienē sastādīs izpildīšanas sākumu, t. i. mēģinājumu. Bernera vārdi: „das Gelingen bleibt hinter dem Wollen zurück“, kā redzams no zīmējuma, nav gluži pareizi. Ne tikai impulss (das Wollen), bet arī apziņa (Bewusstsein), t. i. seku paredzēšana iet tālāk par to, kas īstenībā sasniegts (das Gelingen).

Kā izriet no citētās Bernera formulas, iekšējais elements pie mēģinājuma saprotams kā nodoms. Tāda ir communis opinio doctorum. Tāds ir arī pozitīvo tiesību viedoklis, kas atradis sev izteiksmi Latv. Sodu lik. 47. pantā, kuŗš runā par noziedzīgu nodarījumu, „kuŗu vainīgais gribējis izdarīt“. Tas nozīmē, ka pēc Latv. Sodu lik. sodāms tikai nodomāts un proti tieši nodomāts mēģinājums. Bet vai tas nozīmē, ka eventuāli nodomāta vai neuzmanīga nodarījuma mēģinājuma konstrukcija teorētiski ir neiespējama?

Vispirms ir jākonstatē, ka prasot pie mēģinājuma nodomu no teorētiskā viedokļa nav pamata pastāvēt uz to,

¹) Blakus tehniskam termiņam „mēģinājums“ 1903. g. Sodu likumi savā 100. pantā, kuŗš paredz svarīgākos valsts noziegumus, min mazāk noteiktu termiņu „apdraudējums“, (посягательство), kuŗš līdzīgs vācu 1870./71. g. kōdeka § 81. lietotam izteicienam „wer es unternimmt...“; par to sīkāk būs runa sevišķā daļā. Sal. Hugo Meyer, Der Anfang der Ausführung, 1892.; Таганцевъ, Русское уголовное право, 1902, 697. l. p. „начало или продолжение той дѣятельности, которая составляет осуществление преступнаго намѣренія“.

ka vajadzīgs katrā ziņā tiešs nodoms (kad vainīgā apņemšanās aptvertu tieši noziedzīgā gala rezultāta sasniegšanu), bet varētu arī apmierināties ar eventuālu nodomu, kad apņemšanās aptver tikai pašu vainīgā darbību (piem. mēģinājumus izdarīt vīvisekciju). Bet ja tā, tad nav nekāda pamata noliegt, ka teorētiski ir iespējams mēģinājums pie neuzmanības, jo arī cilvēka apņemšanās, kuŗš darbojas neuzmanīgi, aptver to, ko viņš dara. Starpība ir tikai tā, ka pirmā gadījumā viņš skaidri apzinās savas darbības sekas, bet otrā nē. Un par cik neuzmanīga darbība ir darbība ar zināmu sākumu un galu, neapšaubāmi loģiski ir iespējams „neuzmanīgas darbības sākums”. Pietiek, piemēram, iedomāties tādu gadījumu, kad kāda persona aiz neuzmanības ir mērķējusi citam ar pielādētu šauteni, turēdama to par tukšu, bet šāviena momentā trešā persona atgrūdotsi šautenes stobru, kādēļ ievainošana nav notikusi.

Taisnība, ja jēmam vērā, ka neuzmanība no vienas puses, tāpat kā mēģinājums no otras puses ir „otrās šķiras” noziedzīga nodarījuma formas, un ja katra no tām atsevišķi izsauca normālās sodāmības pazemināšanu, tad pie abu sagādīšanās sodāmībai jāsasniedz tas minimums, pa kuŗu vairāk „non curat praetor”. Tāpēc neskatoties uz pašas konstrukcijas teorētisku iespējamību, neuzmanīga nodarījuma mēģinājumu līdz pat šim laikam lielākā daļa pašu jaunāko kriminālkodeku ignorē,¹⁾ kā arī ignorē netieši nodomāta noziedzīga nodarījuma mēģinājumu.

Pie visa tā soda ne nodomu kā tādu, bet tikai nodomu, kuŗš pa daļai ir izvērties darbībā. Ar to tiek radīts īpatnējs mēģinājuma noziedzīgs raksturs, kuŗu Frank's dēfīnē kā „tiesiska miera traucējumu” (Störung des Rechtsfriedens). Noteiktāk skan Cohn'a formula „briesmas tiesiskai iekārtai” (Gefährdung der Rechtsordnung). Vēl labāka dēfīnīcija ir Lisztam, kuŗš pastrīpo, ka mēģinājumā vajaga saskatīt ne „gribas” briesmas, kā to dara subjektīvistī, bet darbības briesmas un proti „konkrete Gefährlichkeit der Betätigung”. Šai nozīmē, mēģinājums ir jāpieskaita t. s. „Gefährdungsdelikte” šķirai.

Mēģinājums nav sagādājis konkrētu kaitējumu un nav nobeigts:

A. vai nu tāpēc, ka vainīgais to labprātīgi atstājis; tādā gadījumā viņš atsvabināms no soda (sal. turpmāk);

¹⁾ Sal. Vācijas 1927. g. projekta § 26: „Wer den Entschluss eine mit Strafe bedrohte Tat zu begehen, durch Handlungen betätigt...”; Šveices projektā (19. p.): „Wer ein Vergehen auszuführen versucht...”, šis jautājums ir atstāts neizšķirts.

B. vai apstākļu dēļ, kas no vainīgā „gribas“ nav bijuši atkarīgi. Te ir iespējamās divas dažādības:

1) iesāktā noziedzīgā darbība ir pārtraukta ceļā uz piepildīšanos, t. i. apturēta trešās personas vai varas iejaukšanās dēļ;

2) rezultāts nav iestājies, lai gan izdarīts viss, kas normāli nepieciešams, lai iestāšanās notiktu (objektīvais kritērijs), vai ko vainīgais ir turējis par nepieciešamu rezultāta sasniegšanai (subjektīvais kritērijs). Šeit pieņemts izšķirt:

a) mēģinājumu pret nederīgu objektu:

α) neesošu (liķis, pie kuŗa izdara slepkavību);

β) neesošu zināmā vietā, lai gan tas parasti tur atrodas (cirtiens ar cirvi gultā, kur preteji gaidītam tobrīd upuris nav gulējis);

b) mēģinājumu ar nederīgiem līdzekļiem: acīmredzami nederīgiem (piem. noindēšanai jemtš ūdens indes vietā) vai nenoziedzīgiem, kas izvēlēti aiz galīgas muļķības vai mānīcības¹⁾;

c) neizdevušos noziegumu (délit manqué, fehlgeschlagenes Verbrechen), piem. šāviens aizgājis upurim garām vai ir bijis mērķēts ne tai personai u. tm. l.).

Jautājums par augstāk pieminēto dažādīgo mēģinājumu sodāmību atrod spēkā esošās likumdošanas nevienādus atzinājumus.

Pēc Latvijas Sodū likuma par sodāmu skaitās tikai mēģinājums, kuŗš nav pabeigts no vainīgā „gribas“ neatkarīgu apstākļu dēļ (47. p. l. d.). Tālāk pēc 47. p. 4. daļas nodarījums, kas vērsts pret neesošu priekšmetu, vai tādu priekšmetu, kas acīmredzot ir nederīgs nodomātā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, kā arī mēģinājums ar acīmredzami nederīgu līdzekli, kas izvēlēts aiz galīgas muļķības vai mānīcības, nav sodāms.¹⁾

¹⁾ Pēdējā laikā literatūra (sal. Graf. Dohna, *Der Mangel an Tatbestand*, 1910.) pastripo izšķirību starp mēģinājumu un sastāva neesamību, saprotot ar pēdējo to gadījumu, kad persona kļūdas dēļ domājusi, ka ir nodarījuma sastāvam piederīgs apstāklis, kuŗa īstenībā nav bijis. Sal. arī Mezger, 392. un sek. lap. p.; Frank, 1924. g. l. 80. lap. p., bet šis jautājums nav vēl pilnīgi izšķirts.

Vācu 1927. gada projekts (§ 26.) runā vispārējā kārtā: „Konnte der Versuch schon wegen der Art des vom Täter aus-

Aiz tiem pašiem iemesliem, kuŗu dēļ pēc iekšējā elementa intensīvitātes par „otrās šķiras“ noziedzīgu nodarījumu skaitāmo nodarījumu formu (neuzmanību) soda tikai nopietnākajos gadījumos, mēģinājumu, kā „otrās šķiras“ formu pēc ārējā elementa apjoma, soda gluži tāpat tikai attiecībā uz svarīgākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tā pēc Latvijas Sodū likuma (kuŗš šai ziņā sakrīt piem. ar vācu 1909. g. projektu)¹⁾ mēģinājums izdarīt tā saucamo „smagu noziegumu“ arvienu ir sodāms, un mēģinājums izdarīt t. s. „noziegumu“, šaurākā nozīmē, sodāms tikai likumā sevišķi norādītos gadījumos, bet — t. s. „pārkāpumu“ mēģinājums pavisam nav sodāms (47. p. 2. un 3. d.).

Šaubas rada jautājums par noziedzīgas bezdarbības mēģinājuma iespējamību, ja šis jautājums nostādīts tā, ka nevar runāt par „nodarīšanas iesākumu“. Bet ja atceramies, kas iepriekš teikts par noziedzīgas palaiduma notikšanas laiku, ko noteic moments, kad iestājas pienākums, kuŗa neizpildīšana arī sastāda palaidumu, tad jāpiekrīt Bindingam,²⁾ ka noteikt palaiduma mēģinājumu ir iespējams, lai gan to aiz kriminālpolitiskiem apsvērumiem atstāj nesođitu¹⁾.

Gluži tāpat viegli izklīdināmas šaubas par iespējamību konstruēt mēģinājumu t. s. vienakta darbību gadījumos, kā piemēram pie aizkaršanas vārdiem. Šeit uz pirmo acu uzmetienu izliekošās mēģinājuma fiziskā neiespējamība izskaidrojas ar to, ka darbības sākums it kā sakrīt ar viņas beigām. Šo neiespējamību apgāž apsvērumš, ka mēģinājums ir ne tikai tad, kad darbība pārtraukta pirms viņas noslēgšanās, bet arī,

ersehenen Mittels oder Gegenstandes überhaupt nicht zur Vollendung führen, so kann das Gericht die Strafe nach freien Ermessen mildern. In besonders leichten Fällen kann es von Strafe absehen...“ Sal. arī Hippel (Z. f. g. Strafw.) 1926. g. 56. lap. p. un turpm. Apmēram to pašu noteic Šveices 1918. g. projekta 20. pants, atstādams tiesai tomēr tikai tiesības pazemināt sodu, bet ne pavisam nō tā atteikties.

Sal. Denkschrift zu dem deutschen Entwurf v. 1919., 33 lap. p.: „Den untauglichen Versuch ganz straffrei zu lassen, geht nicht an. Die Bevölkerung würde es nicht verstehen, wenn der nicht bestraft werden könnte, der einem anderen, um ihn zu ermorden, ein Mittel beibringt, das es für Arsenik hält, das aber in Wahrheit Zucker ist, oder wenn der Einbrecher nicht wegen versuchten Diebstahls bestraft werden könnte, weil es den erbrochenen Kassenschrank leer findet“.

¹⁾ §§ 23. un 408. Pat bargais Code pénal iet to pašu ceļu: sal. art. 2. un 3.

²⁾ Sal. Binding, Grundriss, 130. lap. p. Bindings runā par t. s. „echte Unterlassungsdelikte“. Pēc Liszta domām (Lehrbuch, 209. lap. p.) kā attiecībā uz „echten“, tāpat uz „unechten“ palaidumu ir iespējama tikai neizdevušās nozieguma (fehlgeschlagenes Verbrechen), bet ne nepabeigta mēģinājuma konstrukcija.

kad līdz galam novestai darbībai nav cerētā rezultāta, piem. kad kāds nolamā kurlu.¹⁾

Beidzot jāievēro, ka iespējami gadījumi, kad tas darbības apjoms, kurš sastāda viena noziedzīga nodarījuma mēģinājumu, satur sevī otra nodarījuma pabeigtu sastāvu. Tādos gadījumos runā par kvalificētu mēģinājumu, piem. kad kāds, mēģinādams izdarīt slepkavību, nodara savam upurim miesas bojājumu. Šeit zināmā nozīmē ir tā saucamais jauktais sastāvs, pie kam svarīgākais aptver mazāk svarīgo.

Tāds jaukts sastāvs ir zināmā skolas piemērā par „error in objecto“. Vainīgais gribējis nogalināt ministru un nogalinājis privātpersonu, kuŗu viņš noturējis par ministru; vai gribējis iznīcināt savu kreditoram izsniegto parāda dokumentu un kļūdas dēļ iznīcina citas personas parakstītu dokumentu u. tml. Tādos un tiem līdzīgos gadījumos mums ir darišana ar sugas noziedzīga nodarījuma nodomātu izdarīšanu — „cilvēka“ noslepkavošanu, „sveša dokumenta“ iznīcināšanu u. tml. — blakus mēģinājumam (vai atkarīgi no konkrētiem apstākļiem var būt arī sagatavošanās) izdarīt šaurāk apzīmētu nodarījumu — noslepkavot ministru, iznīcināt tieši sava parāda pierādījumus u. tml. l.

§ 29. Atteikšanās un aktīva nožēlošana.

Kad noziedzīgā nodarījuma sastāvs izpildīts visā pilnībā, kad iestājies kaitējums vai iestājušās briesmas, no krimināltiesiskā viedokļa lieta vispār nav vairs labojama, un sods ir neizbēgams. Iespējams vienīgi civiltiesiskā kārtībā atjaunot agrāko stāvokli, bet dažreiz panākt tikai atlīdzību par nodarīto kaitējumu. Pat ja cietušais ir ar mieru vainīgam piedot, publiski-tiesiskās intereses prasa soda sankcijas piemērošanu, izņemot tos nedaudzos pēc apjoma arvien vairāk samazinošos gadījumus, kad privātu interešu pārsvars par publiskām iespējēz pēdējās atkāpties otrā vietā.

Citādi izturas krimināltiesības pret tām noziedzīgā impulsa realizēšanās stadijām, kuŗās „crimen“, kā vecās skolas juristi mēdza teikt, atrodas „in itinere“ (noziedzīga nodarī-

¹⁾ Frank, Versuch und Vollendung. 211. lap. p., pieved interesantus piemērus: a) persona piedzērusies, lai neizpildītu pienākumu, b) persona kritiskā momentā atsakās izpildīt savu pienākumu — bet abos gadījumos viņas tiek piespiestas tos izpildīt.

juma gaitā). Šeit pielaiž atkāpšanos kā „atteikšanos“ vai „aktīvu nožēlošanu“.

1) Atteikšanās (Rücktritt, отказъ¹⁾) ir noziedzīgas darbības labprātīga pārtraukšana. Noziedznieks atsakas no tālākās darbības, neskatoties uz iespēju tādu turpināt. Atteikšanās motīviem nemaz nav jābūt morāliškai rakstūra. Pietiek, piem. ar to, ka noziedzniekam licies, ka labums, kas celtos izdarot noziedzīgu nodarījumu līdz galam, nav vērts tā riska, kas saistīts ar tādu izdarišanu. Bet nepieciešams, lai atteikšanās būtu galīga. (Nav uzskatāma par atteikšanos darbības apturēšana uz laiku, ar nolūku turpināt to nākotnē.) Ja pie tam vainīgās personas noziedzīgā darbība nav tikusi atklāta, tad krimināltiesības no savas puses atsakās no sodīšanas.

Juridiskās konstrukcijas, kuŗas teorija izlietojusi, lai ataisnotu šādu vainīgā atsvabināšanu no soda, zināmā mērā ir mākslotas. Tās grozās ap jautājumu par noziedzīgas darbības iekšējā elementa esamību. Pēc Ludena „nullitātes“ teorijas (Nullitätstheorie) šādos gadījumos noziedzīgas apjēmbas no paša sākuma nemaz nav bijis. Pēc Bernera „anullēšanas,“ teorijas (Annullierungstheorie) tāda apjēmba kaut gan bijusi pirmsākumā, bet vēlāk zudusi. Beidzot, pēc Zachariae „vājināšanās“ teorijas (Infirmitätstheorie) noziedzīga apjēmba bijusi un zināmā nozīmē turpina pastāvēt, bet ievērojamā mērā tā vājinājusies.

Smaguma centrs tomēr nav šajos un tamlīdzīgos teorētiskā, bet gan kriminālpolitiskā rakstūra apsvērumos. Lieta tā, ka kriminālais piedraudējums, kuŗa galvenais mērķis atturēt cilvēku no darbības, kas vērstu pret tiesību apsargātu labumu, spēj parādīt savu atturošo spēku pat pēc tam, kad cilvēkā nobriedusi apjēmba, kuŗa noved pie noziedzīga nodarījuma izdarišanas. Ja persona, kas apjēmusies noziedzīgu nodarījumu izdarīt, ir pārliecināta par to, ka ar noziedzīgas darbības uzsākšanu viņa zaudē atkāpšanās iespēju, tad viņa to izvedīs līdz galam. Ja turpretim tas tā nav, tad apziņa par iespēju izlabot pirmo soli daudzos gadījumos atturēs viņu no pēdējā izšķirošā soļa. Tas ir pamatapsvēruma, kuŗa dēļ istā laikā izdarīta labprātīga atteikšanās izslēdz sodošo reakciju. Tam pievienojas vēl tas apsvēruma, ka patiesībā neviens vēl nav cietis, un nav tā tad nozieguma objektīvā elementa, vai, ja tas zināmā pārnestā nozīmē arī ir, tad tik minimālā apmērā, kā to droši var ignorēt.

¹⁾ Sal. Frank. *Vollendung und Versuch*, 226. lap. p. un turpm.

2) Aktīvā nožēlošana (tätige Reue, активное раскаяние)¹⁾ iespējama tajā noziedzīga nodarījuma stadijā, kad pasīva nedarišana vien vēl nav pietiekoša, bet nepieciešama aktīva darbība klūmīgā rezultāta novēršanai, jo viss jau izdarīts, un normāli ņemot rezultātam būtu jāiestājas, ja netiktu sperti pretdarbības soļi. Tāpat kā pie „atteikšanās“, no krimināla viedokļa nav svarīgi, aiz kādiem motīviem, morāliskiem vai egoistiskiem, pēdējā momentā radusies nožēlošana. Arī pati nožēlošana nav jāsaprot šā vārda ētiskā nozīmē. Būtība nav sirdsapziņas pārmetumos, bet tajā neapmierinātībā ar sevi, runājot Kanta vārdiem, kuŗa rodas apzinoties zināmas rīcības neprātību“, vai pat vienkārši klūdīšanos aprēķinā.²⁾

Še vēl lielākā mērā kā pie atteikšanās izšķirošo lomu spēlē kriminālpolitiski apsvērumi, proti: vēlēšanās dot noziedzniekam vēl vienu iespēju; atturoši iespaidot viņa noziedzīgo impulsu; dot viņam pašam rokās līdzekli paralizēt kaitējumu vai briesmas, kā viņa noziedzīgās darbības sekas.

No šejienes nenovēršami izriet, ka nožēlošanai jābūt labprātīgai un jānāk istā laikā, pie kam istā laikā divējāda ziņā: pirms vainīgā noziedzīgās rīcības atklāšanas un tadā momentā, kad ir fiziska iespēja novērst sekas. Un bez tam nožēlošanai ne tikai jābūt aktīvai, bet šādai aktīvitātei jābeidzas ar sekmēm. Cenšanās vien, cik nopietna tā arī nebūtu, nav pietiekoša, lai gan, protams, pilnīgi vienalga, vai nelaimes turpmāko attīstīšanos vainīgais apturējis vienīgi saviem spēkiem (pats nodzēsis uguni) vai arī ar citu viņa aicinātu personu palīdzību (uguni pašā sākumā nodzēsuši vainīgā izsaukti uzgunsdzēsēji). Šādos apstākļos var pielaist pilnīgu nesodāmību vai arī vismaz tādu soda mīkstināšanu, kas būtu spējīga radīt vainīgajā pietiekošu enerģiju viņa iepriekšējās darbības pretdarbībai.

Vācu 1870./71. g. Strafgesetzbuch'a § 46. runā vispārējā kārtā par atteikšanos un nožēlošanu.³⁾ Latvijas Sodū

¹⁾ Sal. Schötensack, Tätige Reue (V. D. A. II.) 435. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. Schötensack, turpat 436. lap. p. „die peinigende Vorstellung, dass man anders hätte handeln können... sowie, dass man nun bestimmt anders handeln würde...“

³⁾ Tālāk iet vācu 1927. g. proj. § 27.: „Wegen Versuchs wird nicht bestraft, wer aus freien Stücken die Ausführung aufgibt oder bei Beteiligung mehrerer verhindert. Wegen Versuchs wird ferner nicht bestraft, wer den zur Vollendung gehörigen Erfolg aus freien Stücken abwendet. Unterbleibt die Ausführung oder der Erfolg ohne Zutun des Zurücktretenden, so genügt, so lange er das nicht weiss, zu seiner Strafflosigkeit sein ernstliches Bemühen, die Ausführung zu verhindern oder den Erfolg abzuwenden“. (!).

likuma vispārējā daļa līdzīgi Krievu 1903. g. Soda likumiem, apiet tās ar klusēšanu un tikai „a contrario“ no 47. p. redakcijas var nākt pie slēdziena, ka labprātīgi atstāts mēģinājums nav sodāms. Bez tam sevišķās daļas 99. un 109. pants mikstina sodu vai pavisam atsvabina no soda 98., 107. un 108. pantā paredzētās pretlikumīgās apvienības dalībnieku, kas paziņojis varai par tādu apvienību, iekam tās pastāvēšana atklāta, bet 539. p. uzskata par nenoziedzīgiem 535.—538. p. paredzētos neuzmanības nodarījumus, ja vainīgais pats novērsis vai uz viņa norādījumu novērstas ar viņa nodarījumu sagādātās briesmas vai pašā sākumā, izbeigta, piem., uguns darbību u. t. t.¹⁾

VI. Līdzdalība.²⁾

§ 30. Vispārējie pamati.

Noziedzīgu nodarījumu mēs aplūkojam līdz šim kā viena subjekta (Alleintäter) darbību. Konstrukcija zināmā mērā sarežģijas, ja subjektu ir vairāk (concursum delinquentium).

Mēs jau agrāk sastapāmies ar vairāku cilvēku darbības sagādīšanos. Tas bija, kad saistījās atsevišķu personu ārējā noziedzīgā darbība, lai gan šās personas darbojās viena pēc otras bez jebkāda iekšēja sakara,³⁾ vai intelektuālās cēlonības gadījumā, kad darbības izdarītājs, pats atrazdamies ārpus vainīguma nosacījumiem.⁴⁾ Bet par to šē nav runas. Un pat tajos gadījumos, kad varākas personas darbojas līdzās, individuāla vainīguma apstākļos, bet bez jebkāda iekšēja savstarpēja sakara („Nebentäter“ vai „Mehr-

¹⁾ Šveices 1918. g. projekts aktīvas nožēlošanas gadījumā tikai mikstina sodu, 21. p.: „Wirkt der Täter aus eigenem Antriebe dem Eintritt entgegen, so mildert der Richter die Strafe nach freiem Ermessen“.

²⁾ 98., 107. un 108. p. attiecas uz svarīgiem valsts noziegumiem, bet 535.—538. p. — uz vispārībai bīstamiem.

³⁾ Sal. Birkmeyer, Die Lehre von der Teilnahme. 1890.; tā paša Teilnahme am Verbrechen (V. D. A. II.) lap. p. 1.—60.; Liszt, Lehrbuch, lap. p. 309. un turpm.; M. E. Mayer, Lehrbuch, lap. p. 375.—416.; Belling, Die Lehre vom Verbrechen (1906. g.) lap. p. 390.—453.

⁴⁾ Sal. iepriekš. 108. lap. p. (trešo personu klātnākošo spēku pievienošanās.)

⁵⁾ Sal. iepriekš. 111. lap. p.

tāter" pēc vācu kriminālistu terminoloģijas), kaut viņu darbība ārēji arī apvienotos gala rezultātā, nevar runāt par „līdzdalību“. Šo personu darbība apspriežama pilnīgi atsevišķi, pēc formūlas „qot delinquentes, tot delicta“.

Šos laikos gājuši vēl tālāk. Ar formulu „qot delinquentes, tot delicta“ aptverti arī tie daudzie gadījumi, kad vienu noziedzīgu nodarījumu vai, pareizāki sakot, vienu noziedzīgu sastāvu reālizē kopīgi vairākas personas, t. i., pastāvot ne tikai personālā vainīguma nosacījumiem, bet arī iekšējam savstarpīgam sakaram. Tie ir tā sauktie „līdzizdarītāji“ vai „dalībnieki“, (Mittäter, coauteurs, совиновники), no kuriem katrs veic in concreto vismaz vienu aplūkojamā noziedzīga nodarījuma abstraktā sastāva elementu: divi kopīgi izdarījuši slepkavību, trīs kopīgi izdarījuši laupīšanu u. t. t.)

Vēl Vācijas 1870./71. g. Strafgesetzbuch uzskata dalību kā „līdzdalības“ (Teilnahme)³⁾ paveidu. Šim piemēram seko Krievu 1903. g. Sodū likumi, kuri, uzskaitot 51. p. „līdzdalībnieku“ katēgorijas, attiecina šurp arī tos, kas, rikojoties apzināti kopīgi vai pēc savstarpējas vienošanās, „tieši izdarījuši noziedzīgu nodarījumu vai piedalījušies tā izpildīšanā.“ Bet jau Šveices 1918. g. projekts izslēdzis līdzizdarītājus (dalībniekus) no „līdzdalībnieku“ skaita (22., 23. p.). Šis viedoklis jēma virsroku arī zinātnē.⁴⁾ To piejēmis arī Latvijas Sodū likuma 49. pants.

No tā viedokļa, dalības sevišķā nozīmē izpaužas vienīgi tajā apstākļi, ka zināmos gadījumos vairāku personu kopīgi izdarīts noziedzīgs nodarījums dod pamatu soda pastiprināšanai visiem dalībniekiem.⁵⁾

³⁾ Šurp attiecas arī t. s. „nepieciešamas piedalīšanās“ (concursum necessarium) gadījumi. Ciktāl otras vai vairāku personu piedalīšanās nepieciešama konkrētā nodarījuma sastāvam, šī vajadzība ir šāda sastāva īpatnība, neradot nekā jauna pašam dalības jēdzianam. Šai pašai katēgorijai pieskaitāmi t. s. masu nodarījumi (Rottenverbrechen, Konvergenzdelikte), piem. pēc Latv. Sodū lik. 103. p., vai pretnodarījumi (Begegnungsdelikte) kā divkauja, kukuļošana u. t. t. Pēdējā gadījumā dažreiz vienu no dalībniekiem pozitīvas tiesības atstāj bez soda. (Sal. Belling 401. lap. p.: so gibt es also keine wahre notwendige Teilnahme; tāpat 438. lap. p.)“

³⁾ § 47. „Wenn mehrere eine strafbare Handlung gemeinschaftlich ausführen...“

³⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 323. lap. p.: „Mittäterschaft ist keine Form der (unselbständigen) Teilnahme an dem Tun eines anderen, sondern eigene selbständige Täterschaft“. M. E. Mayer, Lehrbuch, 380. lap. p.: „sachlich steht sie (die Mittäterschaft) in einem Gegensatze zur Teilnahme“.

⁴⁾ Sal. Latv. Sodū lik., 549. (2.), 550., 551., 552. p. p.

Kas attiecas uz līdzdalību (Teilnahme, соучастие), tad tagadējā doktrīna saprot ar to noziedzīgas darbības specifisku formāciju, kurās īpatnība nepastāv tik daudz vairāku noziedznieku saplūdamā, kas taču ir arī pie dalības, cik zināmā viņas nepastāvēība.¹⁾

Salīdzinot ar izdarīšanu — tiešo vai netiešo, atsevišķu vai kopēju — „līdzdalība“ ir kaut kas mazāk svarīgs.²⁾ Pēc neuzmanības un mēģinājuma, līdzdalība ir uzskatāma par otrās šķiras noziedzīgas uzvešanās trešo veidu.³⁾ Kā tur, tā arī šeit mums ir darīšana ar noziedzīgās uzvešanās aploka paplašināšanu⁴⁾ pāri viņas pamatformas robežām — noziedzīgā sastāva izpildīšanai. Kā šeit, tā arī tur tāds paplašinājums nozīmē pēc būtības mazāk noziedzīga aploka aptveršanu, kamdēļ principā arī sodāmībai jābūt mazāk intensīvai.

Krimināltiesības savā kustībā uz priekšu rada arī šajā vīzienā jaunas normas. Līdzās normai, kas aizliedz kaitēt tiesiski aizsargātam labumam vai nostādīt to briesmās, tieši izdarot attiecīgu nodarījumu, krimināltiesības uzstāda normu nepalīdzēt tādā izdarīšanā un neuzkūdit uz to.

Šādiem uzskatiem mācībā par līdzdalību zinātniskā doma tuvojusies pamazām. Tai nācās pārvarēt „bandas“ un „sa-

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 374. lap. p. un turpm.: „Die §§ 48. und 49. enthalten Strafausdehnungsgründe... sie begründen (die Tatbestandsmäßigkeit) dadurch, das sie den Merkmalen der einzelnen Delikte eine Geltung verschaffen, die über den begrifflichen Umfang dieser Merkmale hinausragt... und es wäre eine unzutreffende Vorstellung, diese Erweiterung als eine den Personenkreis ergreifende aufzufassen, der Kreis der strafbaren Handlungen ist es, der erweitert wird: ...die Teilnahme als unselbstständige Verbrechenbegehung...“

²⁾ Sal. Sauer, Grundlagen, 472. lap. p.: „... Anstiftung und noch mehr Beihilfe sind gegenüber der Haupttat das normative Minus... sie stehen hinter der Ausführung, die der Täter begeht, zurück... ihr juristischer Wert ist unbedeutender... rechtlich unwichtiger, als die Haupttat...“

³⁾ Sal. iepriekš 90. lap. p., kā arī Glaser, Gesammelte kleine Schriften, 1868. g. VI. un VII.

⁴⁾ Sal. Mezger, 416. lap. p. izteiktas pretējas domas: „die gesetzlichen Formen der Anstiftung und Beihilfe... sind... nicht“. Strafausdehnungsgründe, sondern in Wahrheit Strafeinschränkungsgründe, denn sie schränken die sonst aus der Kausalbeziehung herzuleitende Täterstrafe... ein und lassen andere Bestrafungsformen eintreten. Sal. arī Zimmerl (Z. f. g. strfrw. 1932, g. 166. un turpm. lap. p.): „die Frage... einer Strafausdehnung oder einer Strafeinschränkung... sinkt zu einer blossen gesetzestechnische Frage herab“...

zvērestības“ archaiskā formācijā, kas ilgu laiku to nospieda.¹⁾

1) B a n d a (Bande, ша́йка) — jēdziens, kas vēsturiski izaudzis no tādu personu apzīmējuma, kuŗām nav iespējams ietilpināties vispārējās sabiedriskuma robežās un kuŗām ir sava organizācija. Tās ir tiesiskās kārtības ienaidnieki, kuŗiem sava kārtība. Tas bija senlaikos personas, kas traucēja mieru, kamdēļ tām šis miers atņemts (Friedlose), trimdinieki (trimdā = bannum). No šejienes vārdi „Bande“ „Bandīt“.

Istenībā šādas formācijas ar valstiskuma pamatu nostiprināšanos lemtas izmiršanai, bet tās parādās arī vēlāk katru reizi, kad atslābst centrālā vara, piem., vidus laikos — „dūres tiesībām“ valdot (bruņinieki ar saviem kalpiem, kuŗi nodarbojās ar organizētu laupīšanu) un lielu politisku satricinājumu laikmetos, piem., pēc krusta kariem (asassini), pēc 30-gadu kara (Landsknecht'i) vai 7-gadu kara (Prūsijas cīņa ar „Landstreicher“ iem), un savā ziņā pat mūsu laikā, pēc pasaules kara un krievu revolūcijas.

Atdalīšanās no apkārtējo vidus, launu instinktu nevaldāmība, pieradums pie vardarbības no vienas puses, bet no otras — ilgstoša vienotība un āreja organizācija ir jāuzskata par bandas raksturīgām pazīmēm. Pirmsākumā pretendējot uz politiskas lomas²⁾ ēnu, „banda“ ar sabiedriskās dzīves nomierināšanos aiziet pagrīdē, pārvēršoties profesionālu noziedznieku organizācijā, kas darbojas galvenā kārtā mantkārīgos nolūkos. Tādā veidā bandas jēdziens uzņemts krimināltiesībās kā personu apvienība, kas vērstā uz vairāku atsevišķi nenoteiktu, noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

2) S a z v ē r a s t ī b a (Verschwörung, complot, заговоръ) — jēdziens, kas izcēlies vēsturiski no galmu un valstu apvērsumiem (pučs, coup d'Etat, pronunciamiento) u. t. l. politiskiem noziegumiem. Salīdzinot ar „bandu“, sazvērestība raksturojas kā kaut kas „tīrāks“ un nesavtīgāks. Krimināltie-

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 385. lap. p.: „Komplott und Bande sind Formen, die im geltenden Recht keine Stätte mehr haben...“

²⁾ Sal. piem. „banditu“ lomu Itālijā (Cammorra — Neapolē; Mafia — Sicīlijā; Carbonari, Condottieri u. t. l.), kuŗi cīnījās ar tirāniem, iespaidoja vēlēšanu iznākumus un, kad bija brīvi no nodarbošanās ar politiku, aizveda kalnos bagātas personas, atsvabinot tās pret lielu nzpirkuma maksu, kā arī terorizēja brīvos iedzīvotājus, slēpjoties aiz noslēpumainības romantisma. Tamlīdzīgi „brigantū“ Francijā, kuŗi aizstāvēja Parīzi 1358. g. un vēlāk pārvērtās laupītāju bandās: ķīniešu „Melnā roka“ — San-Francisko, „Ku-Klucks-Klāns“ — Ņujorkā; u. t. t.

šības uztvērušas šo jēdzienu kā personu apvienību, kas vērsta uz viena vai vairāku noteiktu noziedzību nodarījumu izdarīšanu. Atšķiroties no bandas ar ilgstošas vienoības trūkumu, bet izceļoties ar savu konspiratīvo raksturu, sazvērestība prezumē dalībnieku norunu izdarīt skaidri no teiktus noziedzīgus aktus¹⁾.

Šie divi jēdzieni (banda un sazvērestība) ilgu laiku atstāja savu zīmi uz mācību par līdzdalību. Sazvērestības konspirācija radīja pārliecību, ka līdzdalībai nepieciešama savstarpēja vienošanās, bet bandas organizētā kopība radīja priekšstatu par solidāru atbildību — „viens par visiem un visi par vienu“.

Latvijas Sodu likumā, līdzīgi krievu 1903. g. Sodu likumiem, uzglabājušās šo novecojušos konstrukciju pēdas. 243. pants paturējis „bandas“ jēdzienu kā „delictum sui generis“. Citos pantos „banda“ ir kvalificējošs elements²⁾ līdzās „vairāku personu“ izdarītam nodarījumam. Tālāk Latvijas Sodu likums, līdzīgi 1903. g. Sodu likumiem pazīst noziedzīgas apvienības (sazvērestības) jēdzienu tajā nozīmē, ka uzskata par noziedzīgu pašu piedalīšanos apvienībā³⁾.

Bet neatkarīgi no tam jautājumam par „līdzdalību“ vēlītāis 1903. g. Sodu likumu 51. p., bija konstruēts uz „vienošanās“ un „solidārās atbildības“ principiem, kuŗus šolaiku doktrīna atmetusi⁴⁾. Tas izriet no viņa burtiskā teksta, un to apstiprina arī komentāri, kuŗus sastādījis šā panta autors Tangancevs⁵⁾, kuŗam sekojis savos paskaidrojumos arī krievu kasācijas senāts. Zināms, Tagancevs piekrit⁶⁾ — un tas atradis sev attiecīgu izteiksmi 51. p. duālā formulējuma — ka personu var atzīt par līdzdalībnieku arī pie

¹⁾ Sal. Latvijas Sodu lik. 50. p.

²⁾ Sal. 549. (2.), 550. (4. d.), 551. (4. d.), 552. (2. d. 3.), 554. (2.) p.

³⁾ Sal. bez jau pievestā 50. p. vēl 71., 106., 108., 407., 534. p. No pēdējiem diviem pantiem skaidri izriet, ka pēc likumdevēja domas jau pati piedalīšanās apvienībā ir sagatavošanās veids.

⁴⁾ Sal. Belling turpat, 392. lap. p.: „die Teilnahme gründet sich nicht auf Schuldzusammenhang. Sie ist nicht zerlegte Schuld, denn die Schuld ist streng persönliche Eigenschaft im Handeln des einzelnen...“

⁵⁾ Sal. Уложение 1903 г. по изд. Таганцева под редак. П. Якоби, 1922 г. стр. 188 № 1: „основнымъ признакомъ соучастія вообще является личность соглашения на одно или нѣсколько опредѣленныхъ или неопредѣленныхъ преступныхъ дѣяній...“, тамъ-же № 36, согласно ст. 51 основнымъ признакомъ соучастія почитается личность соглашения (касс. рѣш. № 4 отъ 1908 г. по знаменитому дѣлу о Выборгскомъ воззваніи); далѣе тамъ-же стр. 189 № 8: согласно точному смыслу ст. 51 всѣ соучастники несутъ солидарную отвѣтственность... (то-же сенатское рѣшеніе).

⁶⁾ Sal. turpat 191. lap. p. № 5.

„vienpusīgas vienošanās“, kad viņa piem., sniegusi apzinātu palīdzību otrai personai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā, bet šeit Tagancevs, pieķeroties vārdam „vienošana“, kuŗa paredz klusu ciešot vai skaidri izteiktu bet katrā ziņā savstarpību, ieliek tur saturu, kāda nevar būt. Vajadzētu atsacīties no paša „vienošanas“ vārda, jo tas pēc būtības nekā nepieciešama līdzdalības jēdziena konstrukcijai nedod.

Ja līdzdalība ir iespējama jau vienpusīgas apzinātības gadījumā (palīdzētāja pusē), tad, konstruējot līdzdalības sastāvu, teorētiski pareizi iziet no noziedzīgā minimuma, kā viņa normālā tipa. t. t. prasīt vienīgi vienpusīgu apzinātību. Līdzdalība, protams, pie vienošanās ir vienmēr, bet vienošanās elements šādā gadījumā ir tikai kvalificējošs pluss, kas var atstāt iespaidu uz soda mēru paaugstināšanu.

Latvijas Soda lik. attiecīgais (49.) pants attiecas no „vienošanas“ teorijas.

Līdzdalība aptver „pabalstīšanu“ un „uzkūdīšanu“).

§ 31. Pabalstīšana.

Vistipiskākais līdzdalības, vārda tehniskā nozīmē, veids ir pabalstīšana (Beihilfe, aide ou assistance, пособничество).

Ap iespēju vai neiespēju novilkt atšķirošo robežu starp pabalstītāju un izdarītāju (Täter, auctor, auteur, виновникъ) grozās visa XIX. g. simteņa doktrīna par līdzdalību.

Pozitīvās tiesības, franču 1810. g. Code pénala noteikumos, atbildēja uz šo jautājumu noraidoši. Tas lai gan pazīst terminu „complice“, līdzās „auteur“, un pat sīki uzskaita darbības, kuŗu izdarīšanai seko zināmas personas kā „complice“ sodīšana, bet, neatšķirot pabalstītāju no uzkūdītāja, tas pēc vispārējā noteikuma piedraud abiem ar vienu un to pašu sodu, kuŗu likums paredz „auteur“am¹⁾.

¹⁾ Centrālo vietu ieņem „pabalstīšana. Uzkūdīšana stāv otrā vietā. Pastāv pat domas, ka atsevišķi par to nav ko runāt; sal. Belling, Die Lehre vom Verbrechen, 397. lap. p.; keine Sonderstellung gebührt innerhalb der Teilnahme dem Begriff der Anstiftung...“

²⁾ Sal. Mintz, Die Lehre von der Beihilfe, 1892. g.

³⁾ Art. 59.: „Les complices d'un crime ou d'un délit seront punis de la même peine que les auteurs... sauf le cas où la loi en aurait disposé autrement...“ Art. 60.: „Seront punis comme complices... ceux qui... auront provoqué à cette action ou donné des instructions pour la com-

Kriminaltiesību teorija, vācu kriminālistu personā, turpretim mēģina šos jēdzienus sadalīt, radot šai virzienā vairākas mācības, kuŗas savstarpēji viena otru izslēdz.

1) Objektīvās teorijas, kuŗu pamatlicējs zināmā nozīmē ir Feuerbachs,¹⁾ noteic starpību starp pabalstītāju un izdarītāju vienīgi pēc ārējiem kritērijiem. Feuerbachs ņem tos no mācības par cēlonisko sakarību, šķiŗojot t. s. „isto cēloni“, (eigentlich wirkende Ursache), kas iziet no izdarītāja (auctor delicti) un „palīgcēloni“, (erleichternde Nebenursache), kas iziet no pabalstītāja (socius delicti). Vidus vietu starp tiem, pēc Feuerbacha mācības, ņņem t. s. galvenais pabalstītājs (Hauptgehilfe), kuŗš ar savu darbību novērš tos šķēršļus, bez kuŗu novēršanas noziedzniekam nebūtu iespējams izdarīt konkrēto noziedzīgo nodarījumu.

2) Subjektīvās teorijas nonāk citā galējībā. Atzīstot, ka starp izdarītāja un pabalstītāja ārējo darbību nav nekādas kvalitatīvas atšķirības, tās meklē kritēriju viena un otra noziedzīgā psihē. Še var atzīmēt divus virzienus:

a) Izejot no apgalvojuma, ka ārējā darbība pati par sevi neizšķir jautājumu, jo viena un tā pati darbība konkrētai lietai var būt gan vienaldzīga, gan izšķiŗoša, Glaser's²⁾ ierauga atšķirību starp izdarītāju un pabalstītāju viņu nodoma nošķirtības pakāpē. Pabalstītāja psihes īpatnība, pēc Glaser'sa domām, ir tā, ka tas ar pārliecību nevar sagaidīt konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarišanu, jo izdarišana atkarājas no otras personas. Tad pabalstītājam būs „dolus indeterminatus“.

b) Berner's³⁾ atrod, ka atšķirība starp izdarītāju un pabalstītāju ir tā, ka pirmais grib izdarīt konkrētu nodarījumu kā savu paša, bet otrais vēlas vienīgi palīdzēt sveša

mettre; ceux qui auront procuré des armes, des instruments au tout autre moyen... auront avec connaissance aidé ou assisté l'auteur ou les auteurs de l'action dans les faits qui l'auront préparée ou facilitée ou dans ceux qui l'auront consommés...”

¹⁾ Sal. Feuerbach, Lehrbuch des gemeinen peinlichen Rechts, 14. izd. § 44. un trpm.

²⁾ Glaser, Gesammelte kleinere Schriften, 1868., IV. un VIII.: „... der Gehilfe ... kann den Erfolg nicht bestimmt erwarten... er kann also für das, was er tut, nur durch ausdrückliche Erweiterung der Strafgesetze verantwortlich gemacht werden. Diese Erweiterung besteht darin, dass man den Beteiligten auch dann für strafbar hält, wenn in ihm nur eine Art von unbestimmtem Vorsatz gelegen hat“...

³⁾ Berner, Die Lehre von der Teilnahme, 1847., 236. lap. p. un turpm.

nodarījuma izdarīšanā. Un attīstot šo domu, Buri¹⁾ izvirma materiālās intereses elementu, kurš pēc viņa domām atšķir vienu no otras abas šās kategorijas. Izdarītājam ir „patstāvīga interese” konkrētā noziedzīgā nodarījumā, pabalstītājam tādas nav. Bet tā kā ārējā darbība šajā ziņā nespēlē nekādas lomas, tad pabalstītājs paliek par tādu pat tajā gadījumā, kad viņš izdara galveno darbību (Haupthandlung).

3) Kā tīri objektīvo, tā arī subjektīvo teoriju vienpusība, kas novedusi pie „galvenā pabalstītāja” figūras konstrukcijas no vienas puses un „galveno darbību izdarošā” pabalstītāja — no otras, sekmēja vidus ceļa meklēšanu t. s. jauktās teorijās, kas cenšas piegriezt pienācīgu vērību kā noziedzīgas darbības ārējai tā arī iekšējai pusei. Tomēr pārsvarā viņās ir objektīvais elements. Tā Birkmeyer's²⁾ konstruē savu teoriju, šķirojot „cēloni” un „nosacījumu” analogi tam, kā šķiro mēģinājumu un sagatavošanos.³⁾ Ar „cēloni”, šaurākā nozīmē, tas apzīmē darbību, kas aptver noziedzīga nodarījuma likumīgo sastāvu, bet ar „nosacījumu” — katru citu darbību, kas atrodas cēloniskā sakarā, plašākā nozīmē, ar noziedzīgo rezultātu. Pirmais iziet no izdarītāja, bet otrs — no pabalstītāja. Bet šādai objektīvai atšķirībai atbilst arī subjektīvā atšķirība. Pabalstītājs apzinās, ka viņa darbība nav noziedzīgā rezultāta „cēlonis” un viņš negrib būt par tā „cēloni”. Vienīgi abu elementu sakrīšanas gadījumā būs „pabalstīšana”. Tad paši par sevi atkrit kā „galvenais pabalstītājs”, tā arī „pabalstītājs, kas izdara galveno darbību”. Bet sakaru starp izdarītāju un pabalstītāju nodibina pabalstītāja „vēlēšanās”, lai konkrēts noziedzīgs rezultāts iestātos. („Das Wollen des verbrecherischen Gesamt-erfolges“).⁴⁾

4) No otras puses grūtības, kuŗas nākas sastapt atdalot pabalstīšanas un izdarīšanas aplokus, novedušas pie tā, ka daži pilnīgi noliedz jebkādas atšķirības esa-

¹⁾ Buri, Die Lehre von der Teilnahme, 1860., 2. lap. p. un turpm.; tā paša Abhandlungen II., 1862., 118. lap. p. Sal. Heglera kritiku „Reichsgerichtspraxis, 1929. g. V. sēj. 315. lap. p. un turpm.

²⁾ Birkmeyer, Teilnahme am Verbrechen (V. D. A. II.) 132. lap. p. un turpm.; tā paša: „Die Lehre von der Teilnahme, 1890. g. §§ 39., 40.; §§ 57., 68.

³⁾ Sal. iepriekš. 123. lap. p.

⁴⁾ Iekš tam tad arī pastāv Birkmeyer'a konsērukcijas kļūda. Še nav runa par pabalstītāja „vēlēšanos”, bet gan par viņa „apziņu”, ka konkrēts noziedzīgs rezultāts iestāsies.

mību šajā gadījumā. Uz šāda viedokļa nostājušies Tagancev's¹⁾ un vēl lielākā mērā Foiņickijs,²⁾ to aizstāv vienā daļā arī Liszt's, un viskonsekventāki atrisina norvēģu zinātnieks Getz's,³⁾ kurš atzīst šajā virzienā izdarīto un izdarāmo cenšanos par „senātnes atliekām“ un par sen atmetā „masu vajāšanas“ principa atjaunošanu. Pēc viņa domām līdzdalība — tā pati netiešā izdarīšana (mittelbare Täterschaft) kā objektīvā, tā arī subjektīvā nozīmē. Tamdēļ nav nekādas vajadzības noteikt līdzdalībniekam sevišķu sodāmību. Šis Getz'a uzskats jēmis virsroku Norvēģu 1902. g. kōdekā, kura vispārējā daļā līdzdalības jēdziens nemaz nav ievests (§ 58.), lai gan tas vietām parādās kōdeka „sevišķā“ daļā.⁴⁾

Ar to Norvēģijas pozitīvās tiesības pēc simts gadiem atgriezušās pie franču Code pénal sastādītāju viedokļa.⁵⁾

Šim viedoklim tomēr nevar piekrist.⁶⁾ Priekšstatu par „masu vajāšanu“ nerada vis krimināli-juridisku jēdzienu diferenciācija, bet gan, otrādi, to sajaukšana vienā kaudzē. Tas fakts, ka Norvēģu kōdeks, izslēdzot no vispārējās daļas līdzdalības atsevišķas iormācijas, bija spiests atgriezties pie tām sevišķā daļā, pierāda šādas mākslīgas nivellēšanas nepamatotību. Ja doma, ka līdzdalības sodāmība nozīmē sodāmo nodarījumu aploku paplašināšanu⁷⁾ ir pareiza, tad ir skaidrs, ka pabalstītājs nevar nest kriminālatbildību, ja tas īpaši nav paredzēts likumā. Bet tādā gadījumā de lege ferenda, būtu labāk ievest šo vispārējo norādījumu tieši kriminālkōdeka vispārējā daļā.

Daudz neskaidrību būtu novērstas visā šajā jautājumā, ja doktrīna, noteicot pabalstītāja stāvokli, pašā sākumā izietu no viņa pretmstādījuma līdzizdarītājam, (Mittäter,

¹⁾ Таганцевъ, Русское уголовное право, 1902. г. 734. lap. p. un turpm.

²⁾ Foiņizky, Zeitschrift für ges. Strafrechtsw. XII., 57. lap. p. un turpm.

³⁾ Getz, Mitteilungen der Inst. Krim. Vereinigung, 348. lap. p. un turpm.

⁴⁾ Sal. Norvēģu kōdeka §§ 125. un 140., kur tieši runāts par pabalstīšanu.

⁵⁾ Franču doktrīna uztur spēkā to līdz šim laikam. Sal. Garraud, Précis de droit criminel 1921. g. 467. lap. p. un turpm. „l'établissement de châtiments divers pour les uns et les autres ne doit pas être l'oeuvre de la loi, mais celle du juge...“

⁶⁾ Sal. Beling, turpat 456. lap. p.: „es würde dann die feste Abgrenzung des Typus im Nebel verschwinden... er wäre entwertet...“ turpat 455. lap. p.: „wobei es aber unbedingt bleiben muss, das ist die Festhaltung des tatbestandlichen Unterschiedes zwischen Täterschaft und akzessorischer Teilnahme“.

⁷⁾ Sal. iepriekš, 137. lap. p. (Glaser'a mācība); sal. arī M. E. Mayer, Lehrbuch, 402., 405. lap. p.

coauteur, совинovníкъ), bet ne izdarītājam. Tad nevarētu būt runas par „galveno pabalstītāju“, kurš ir tas pats līdzizdarītājs. Līdzizdarītājs (dalībnieks) piedalās noziedzīgā nodarījuma „sastāva“ reālizēšanā, viņš neizpilda to visumā, bet gan zināmā daļā. Bet ja pabalstīšana atrodas ārpus līdzizdarīšanas robežām, tad ir skaidrs, ka pabalstītājs neizpilda pat noziedzīga „sastāva“ daļu.

Ko tad dara, ko var darīt, pabalstītājs, paliekot joprojam par pabalstītāju un nepārvēršoties par līdzizdarītāju? Atbilde nāk pati par sevi. Pabalstītāja darbība in abstracto nav svarīga. Ja viņa notiek pirms citas personas noziedzīga sastāva izdarīšanas, tad tā atbilst tam, ko sauktu par sagatavošanu, ja to būtu izpildījis pats izdarītājs vai līdzizdarītājs.¹⁾ Šajā ziņā ir pilnīga taisnība Birkmeyer'am, kad starpību starp pabalstītāju un izdarītāju (līdzizdarītāju) salīdzina ar sagatavošanās atšķirību no mēģinājuma. Tāda ir pabalstītāja noziedzīgās darbības objektīvā (ārējā) puse.

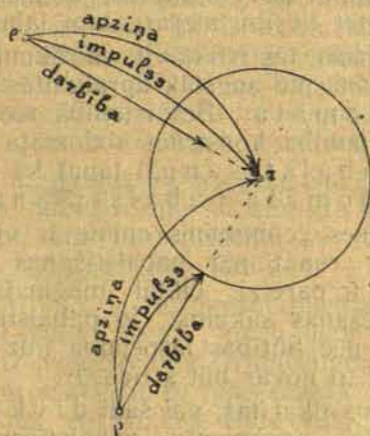
Kas attiecas uz tās subjektīvo (iekšējo) pusi, tad sadalot pēdējo pēc viņas sastāvelementiem — „impulsa“ un „apziņas“ — jākonstatē, ka pabalstītāja kā tāda impulss vērsts uz to, ko viņš dara, ne vairāk, ne mazāk. Ar izdarītāja vai līdzizdarītāja darbību viņu apvieno ne impulss, bet apziņa. Pabalstītājs apziņas to, ko viņš dara; tas nozīmē, ka viņa apziņa apņēv ne tikai viņa paša aktivitāti, bet arī tās personas darbību, kurai viņš piepalīdz, kā arī starp viņiem pastāvošo sakaru t. i. to faktu, ka viņš sniedz palīdzību. Šis tad arī ir tas subjektīvais minimums,

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 403. lap. p.: „Der Täter greift das Rechtsgut an, der Gehilfe bereitet den Angriff vor oder sichert ihn“. Sal. arī Binding, Normen, IV., 627. lap. p. „... die sogenannten Vorbereitungshandlungen dienen der Vorbereitung bald des eigenen Verbrechens... bald des fremden Verbrechens — letzterenfalls werden auch sie mit dem Augenblick, worin deren Verübung beginnt, Beihilfe zum fremden Verbrechen...“ Sal. tālāk Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 397. lap. p.: „Vornahme einer Vorbereitung — oder einer Nebenhandlung für die Ausführungshandlung eines anderen ist Beihilfe... und nunmehr wird auch verständlich, wie es kommt, dass die Vorbereitung für einen anderen strafbar, die Eigenvorbereitung angeblich straflos ist. Straflos ist... die Eigenvorbereitung wenn es zur Ausführung nicht gekommen ist; ist es dagegen zur Ausführung gekommen, so wird ja mit dieser die mit ihr zur Tateinheit verbundene Vorbereitung mitgestraft. Und genau die gleiche Grundlage hat die Behandlung der Vorbereitung für einen anderen: sie ist straflos, wo keine Ausführung darauf gefolgt ist; sie ist strafbar, wo solche vorliegt, nur dass natürlich wegen der Zweifelt der Täter der Vorbereitende mit selbständiger Strafe bedacht werden muss...“

kas nepieciešams pabalstītājam, t. i. ar šo minimumu noteic teoretisko normālu pabalstītāja tipu.

Grafiski līdzdarītāja un pabalstītāja darbības savstarpējo attiecību var attēlot šādā veidā:

Ja riņķis apzīmē noziedzīgā nodarījuma sastāvu, kuŗa centra punkts „r” nozīmē noziedzīgo rezultātu, tad līdzizdarītāja (l) darbība iegriežas noziedzīgā sastāvā, pie kam loki,

kas nozīmē viņa impulsu un apziņu, sniedzas līdz pat punktam „r”. Turpretim pabalstītāja (p) darbība sniedzas tikai līdz riņķa līnijai, pie kam loks, kas apzīmē viņa impulsu, neiet tālāk kā līdz punktam, kuŗā darbības līnija pieskaras riņķa līnijai, un tikai loks, kas apzīmē viņa apziņu sniedzas līdz pašam punktam „r”.

Protams, ir iespējams, ka pabalstītāja impulss vienā vai otrā gadījumā iet arī tālāk, virzoties uz pašu noziedzīgo rezultātu. Iespējams arī otrādi, ka persona, kuŗas impulss neiet tālāk par pabalstīšanu, patiesībā izdara to, kas attiecas uz nozieguma sastāvu.

Saubas, kas var celties šādā noziedzīga subjekta darbības iekšējās un ārējās puses nesaskaņas gadījumā, viegli noskaidrojamas ar mācību par maldīšanos (atvainojamu un neatvainojamu¹⁾ un par kopību²⁾. Pie tam jāņem vērā, atceroties iepriekš teikto attiecībā uz mācību par „cēlonisko

¹⁾ Sal. iepriekš 93. lap. p.; sal. arī E. M. Mayer, Lehrbuch. 404. lap. p. un turpm.

²⁾ Sal. turpmāk § 35.

sakaru¹⁾ ka viena vai otra noziedzīga rezultāta pieskaitīšanā cilvēkam ievērojams nevis viņa konkrētās darbības absolūtais, bet relatīvais svars, jo izšķirošā nozīme ir nevis darbības fiziskām īpašībām, bet juridiskam vērtējumam.²⁾ Viens un tas pats šķēršļu novēršanas akts, raugoties pēc lietas apstākļiem, var izlikties mazā mērā svarīgs, ja to izdara pabalstītājs blakus paša izdarītāja darbībai, un kļūt par svarīgāko darbību, ja to izdara persona, kas apzinīgi novērš šķērslī, lai piem., nepieskaitīgs varētu kaitēt tiesību aizsargātam labumam. —

Solaiku doktrīna, tās pārstāvju vairākumā, iziet no tās tezes, ka pabalstīšana pie augstāk aprakstītās konstrukcijas var būt vienīgi nodomāta. Bet īstenībā teorētiski nebūt nav izslēdzama iespējamība konstruēt nodomāta nodarījuma neuzmanīgu pabalstīšanu,³⁾ tāpat kā iespējama neuzmanības nodomāta pabalstīšana.

No otras puses „communis opinio ir vienisprātis jautājumā, ka nevar runāt par pabalstīšanas mēģinājumu. Pēdējais formāli ir pareizi, ciktāl mēģinājums ir noziedzīga „sastāva“ realizēšanas sākums, jo pabalstīšana neskar „sastāvu“. Bet ka pēc būtības iespējama līdz galam nenovesta pabalstīšana, par to nevar būt strīda.⁴⁾

Viss jautājums tikai tas, vai šādi divkārt reducētie noziedzības veidi kā „neuzmanīga pabalstīšana“ vai „neuzmanības pabalstīšana“ vai beidzot „nepabeigta pabalstīšana“ pēc savas intensīvitātes uzskatāmi par pietiekoši nopietnu materiālu sodīšanai. Pozitīvās tiesības uz šo jautājumu atbild no raidošī.⁵⁾

Pabalstīšana var būt:

a) fiziska (līdzekļu piegādāšana, kavēkļu novēršana u. t. l.) vai

¹⁾ Sal. iepriekš. 107. lap. p. un turpm.

²⁾ Pie neciešama slēdziņa šajā ziņā nonāk Beling's, turpat 398. lap. „... für die Fälle... in denen jemand mit animus socii eine Ausführungshandlung begangen hat, ...keine Bestrafung als Täter wegen Fehlens des Tätervorsatzes, auch nicht Bestrafung als Teilnehmer wegen Fehlens der Haupttat (!)..." Sal. Hegler, Reichsgerichtspraxis, 1929. g. V. s. 305. lap. p. un turpm. (Die Übergewichtstheorie).

³⁾ Sal. Binding, Grundriss, § 63. N 3; tā paša Normen IV., 626. lap. p. un turpm., kā 640.; Mintz, Beihilfe, 187. lap. p. un sek.; M. E. Mayer, Lehrbuch, 407. lap. p.

⁴⁾ Sal. Mintz, Beihilfe, 177. lap. p. un turpm.

⁵⁾ Sal. Vācijas Strafgesetzbuch § 49.; 1903. g. Sodu lik. 51. p.; Vācijas 1927. g. proj. § 30.; Šveices 1918. g. proj. 23. p.

b) intelektuāla (padomu došana, apsolījums nekavēt vai slēpt u. t. l.).

Viņa var izteikties:

- a) aktīvā pabalstīšanā, vai
- b) pasīvā pabalstīšanā (Connivenz, попустительство).

Dažos gadījumos pozitīvās tiesības paredz pabalstīšanu kā *delictum sui generis*, ieslēdzot pēdējo kā tādu kriminālkodeksa sevišķā daļā. Vispārējam pantam par pabalstīšanas sodāmību kodekā atrodoties, šāds likumdevēja rīcības veids izskaidrojams galvenā kārtā ar to, ka tas uzskata pabalstītāja normālo sodīšanu konkrētā gadījumā par nepietiekoši stingru, vai arī ar to, ka paša izdarītāja nesodāmība, kuru likums noteic aiz kriminālpolitiska rakstura apsvērumiem, nav attiecināma uz pabalstītāju).

Kas attiecas uz pabalstīšanas sodāmību, tad likumdošanas, kas izbīda pabalstīšanu kā sevišķu līdzdalības veidu, pilnīgi konsekventi atzīst to principā par tādu, kas sodāma viēglāk, nekā līdzizdarīšana (dalība).

Tā Vācijas 1870./71. g. Strafgesetzbuch'a § 49. paredz, ka „die Strafe des Gehilfen ist... nach dem über die Bestrafung des Versuchs aufgestellten Grundsätzen zu ermässigen“. Sveices 1918. g. proekjts 23. p. runā mazāk apodiktiski: „wer zu einem Vergehen vorsätzlich Hilfe leistet, kann milder bestraft werden“. Bet Vācijas 1927. g. projekta § 28. attiecībā uz pabalstītāju paredz, ka tas „wird... nach den für den Täter geltenden Vorschriften bestraft; doch ist die Strafe zu mildern... (atsaucoties uz § 73., kurš paredz vispārējos „Milderungsgründe“).

Krievu 1903. g. Sodu likumi šajā ziņā iejēma zināmā mērā novecojušos pozīciju. Paredzot savā pirmā daļā pabalstītājus, uzskaitījuma kārtībā, kā personas, kas „piegādājušas līdzekļus, novērsušas kavēkļus vai palīdzējušas noziedzīgo nodarījumu izdarīt ar padomu, norādījumu vai apsolījumu nekavēt tā izdarīšanu vai to aplēpt“, citiem vārdiem, kā personas, kas sniegušas nesvarīgu (salīdzinot ar nozieguma sastāva izpildījumu) fizisku vai intelektuālu palīdzību, 51. pants savā otrā daļā, kas veltīta jautājumam par pabalstīšanas sodāmību, šķiroja līdzdalībniekus, kuru palīdzība bijusi vērtīga (существенна) vai arī mazvērtīga (несущественна). Pirmie

¹⁾ Sal. Latvijas Sodu lik. 199. p.

²⁾ Tas gan attiecas tikai uz „smagiem noziegumiem“ un „noziegumiem“. Pārkapuma pabalstīšana vispār sodāma tikai tajos gadījumos, kad tas paredzēts sevišķā daļā.

sodāmi līdzīgi līdzdarītājiem (dalībniekiem), otriem „sods mīkstināms pēc 53. panta noteikumiem“.

„Vērtīgais pabalstītājs“ — tas ir XIX. g. s. pirmās puses teorētiķu „Hauptgehilfe“. Sakarā ar 51. p. pirmo daļu tas ir „contradictio in adjecto“. Vērtīga pabalstītāja nav un nevar būt, jo pabalstītāja un dalībnieka kvalitatīvā atšķirība objektīvā ziņā uz to arī dibinājas, ka pabalstītājs nekā vērtīga neizdara. „Pabalstītājs“ un „pabalstītājs, kuŗa palīdzība bijusi mazvērtīga“ — tas ir tautoloģija.

Vajadzība mīkstināt sodu, ko principiāli likums paredz, tamdēļ attiecināma uz pabalstītāju vispār. Soda mēra noteikšana atbilstoši atsevišķa gadījuma detāljetām niansēm ir tiesas uzdevums.

Šajā nozīmē arī formulēts attiecīgais Latvijas Soda likuma pants (49.)¹⁾.

§ 32. Uzkūdišana.²⁾

Ja pabalstīšana ir palīdzība, kuŗu sniedz izdarītājam (līdzdarītājam) noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tad uzkūdišana nav nekas cits, kā izdarītāja (vai līdzdarītāja) piedabūšana to izdarīt. Protams, iespējams arī, ka persona, kas piedabūjusi otru piedalīties noziedzīgā nodarījumā, bez tam pati jēn dalību tā izdarīšanā. Bet tīrā veidā uzkūditāja darbība, kā laika ziņā, tā arī pēc sava rakstura, atrodas ārpus noziedzīga nodarījuma likumīgā sastāva realizēšanas aploka. Te ir tas pamats, kamdēļ uzkūdišana, salīdzinot ar to izdarīšanu un līdzdarīšanu, pieskaitāma mazāk svarīgu (otrās šķiras) nodarījumu veidam.

Uzkūdišanas atšķiršana no līdzdarīšanas, tomēr nav saistīta ar tādām grūtībām, kādas mēs sastapām, šķirojot no tās pabalstīšanu.

Uzkūdišanas gadījumā no iekšējās puses prezumē:

1) ka uzkūdāmais vispirms ir pieskaitīgs un ka viņam ir tā rīcības „brīvība“, kas nepieciešama, lai cilvēkam pieskaitītu par vainu viņa izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Pretējā gadījumā mums ir darīšana nevis ar uzkūdišanu, bet ar intelektuālo cēlonību vai netiešo izdarīšanu (sal. iepriekš. 112. l. p.).

¹⁾ Sal. Mincs, Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 6922. g. 84. lap. p. un turpm.

²⁾ Sal. E. M. Mayer, Lehrbuch, 392. lap. p. un turpm.; Liszt, Lehrbuch, 325. lap. p. un turpm.

No otras puses uzkūdāmam vēl nedrīkst būt galīgas apņemības izdarīt konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Attiecībā uz t. s. „omnimodo facturus“ (kas jau bez tam apņemies) iespējama intelektuāla pabalstīšana piem. ar padomu vai norādījumu, bet uzkūdišanas šē nav;¹⁾

2) ka uzkūdītājam, kā pēc valdošās doktrīnas, tā arī pēc tagadējām tiesībām²⁾ — ir nodoms, kas vērsts uz noziedzīga rezultāta sasniegšanu ar uzkūdāmā vidūtājību. Iespējama protams arī uzkūdišana aiz neuzmanības uz nodomātu nodarījumu, no otras puses iespējama arī nodomāta uzkūdišana uz neuzmanīgu nodarījumu. Pirmo aiz kriminālpolitiskiem apsvērumiem pēc vispārēja noteikuma atstāj bez ievēribas, bet otrā gadījumā, ja reiz uzkūdītājs rīkojies apzinīgi, ir tā pati intelektuālā cēlonība.³⁾

No ārējās puses:

1) uzkūdītājam jāpiedabū noteikta persona izdarīt noteiktu nodarījumu. Uzkūdišanai, vārda tehniskā nozīmē, nebūt nepietiek piem., ja citu klātbūtnē kāds atklāj noziedzīgā nodarījuma plānu, tādējādi cerot uzkūdīt „kādu“ no klausītājiem, vai ja uzslavē citiem klātesot noziedzīgu nodarījumu, vai uzmusina pūli uz noziedzīgiem nodarījumiem. Tāda veida darbībām uz likumdevēja vēlēšanos, protams, var piešķirt patstāvīgu noziedzīgu nodarījumu raksturu, uzņemot kā „delicta sui generis“ kriminālkodeksa sevišķā daļā,⁴⁾ bet tās nesastāda „uzkūdišanu“.

¹⁾ Sal. E. M. Mayer, Lehrbuch, 394. lap. p. Šveices projekta 22. p. nosaka: „wer jemanden zu einem Vergehen, das mit Zuchthaus bedroht ist, zu bestimmen versucht, wird wegen Versuchs dieses Vergehens bestraft“; Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 391. lap. p. griež vērību uz to, ka te rodas pretruna ar mācību par cēlonisko sakaru („die sehr erhebliche Schwierigkeit, in Folge der, die Anstifterhandlung von dem Erfolge der Haupttat trennenden Unterbrechung (?) der Kausalität“). Šī pretruna ir tikai šķietama, ja par trešās personas nodomu, kas lauztu cēlonisko sakaru, runā tikai tad, kad pēdējā nodomātā darbība ielaužas svešā aktivitātē, bet ne tad, kad šādu darbību apzinīgi rada uzkūdītājs. Sal. Drost, Anstiftung und mittelbare Täterschaft, 374. lap. p. „... der mittelbare Täter... überlässt die Ausführung seiner Tat einem anderen, der Anstifter überlässt dem anderen die Begehung der Tat...“

²⁾ Vācijas Strafgesetzbuch § 48... Anstifter... wer einen anderen... vorsätzlich bestimmt hat; 1927. g. projekta § 29... wer vorsätzlich veranlasst, dass ein anderer... Šveices projekta 25. p.: „wer jemand... vorsätzlich bestimmt hat“... 1903. g. Sodu lik. 51. p. tas tieši nebija izteikts, lai gan pakaidrojumos tas uzskatīts kā pats par sevi saprotams. Latvijas Sodu lik. 49. p. šis trūkums novērsts.

³⁾ Sal. Šveices proj. 25. p.

⁴⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 111.—115., 285. p.; sal. arī vācu Strafgesetzbuch (Duchesne-Paragraph) 49-a. p. un vācu 1927. g. proj. 196. §

Piedabūšanas veids pie tam nekrit svarā, ja tikai ir konstatējama piedabūšana t. i., ja uzskūdamam paliek spēja vadīt savu rīcību. Tamdēļ atkrit piem., piespiešana. No otras puses nepieciešams iespaids uz uzskūdamā psīchi, kā pēdējās impulsa virzīšana uz konkrētā nodarījuma izdarīšanu, tā kā nevar uzskatīt par uzskūdišanu to vien, ka rada apkārtni, kurā konkrēta persona varētu izdarīt noziedzīgu nodarījumu, piem., lūgums pieļaut par liecinieku personu, kas ar mieru dot nepatiesu liecību.

Code pénal, pēc vecas tradīcijas izsmelošā uzskaitījumā, paredz tos līdzekļus, ar kuriem palīdzību, pēc tā uzskatiem, iespējams uzskūdišanas akts.¹⁾ Tas bez šaubām ir mākslots ierobežojums. Vācu 1870./71. g. Strafgesetzbuch arī skaita par vajadzīgu dot uzskaitījumu, bet gan tikai piemēra dēļ,²⁾ pie kam tas tomēr pa daļai sajauc uzskūdišanas gadījumu ar intelektuālās cēlonības gadījumiem („Herbeiführung oder Beförderung eines Irrtums“). Jaunākie projekti (Vācijas 1927. g. § 29. un Šveices 1918. g. 22. p.) pilnīgi atteikušies no piedabūšanas pajēmienu uzskaitīšanas, un pie tā paša principa, pēc 1903. g. Sodu likuma 51. p. parauga, pieturas Latvijas Sodu lik. 49. pants.

Patiesība ir arī grūti likumā paredzēt visu to kombināciju dažādību, kas rodas reālā dzīvē. Pa lielākai daļai uzskūdišanu izdara pierunāšanas ceļā, bet ir iespējami arī izsmalcinātāki pajēmi, kā piem., derību priekšlikums, izsmiešana, šķietama pierunāšana kaut ko nedarīt ar to pareizo aprēķinu, ka tas tieši radīs impulsu, kas būs vērsts pretējā virzienā u. t. l.:

2) uzskūdamam jāizdara tas nodarījums, kuram tas ticis piedabūts. Bez tam šāda piedabūšana, kurā pārtraukusies pusceļā, neskaitas par uzskūdišanu, vārda tehniskā nozīmē, un pēc vispārējā noteikuma nav arī sodāma, izņemot tos gadījumus, kad to, ievērojot no tās draudošās nopietnās briesmas, kvalificē kōdeka sevišķā daļā, delictum sui generis veidā, kā „sodāmu pierunāšanu“.³⁾

Ar „nodarījuma izdarīšanu“ likums tomēr saprot ne tikai tā izdarīšanu līdz galam ar noziedzīga rezultāta iestāšanos, bet tādas stādijas sasniegšanu uzskūdamā darbībā, kurā šī dar-

¹⁾ Art. 60. . . . „par dons, promesses, menaces, abus d'autorité ou de pouvoir, machinations ou artifices coupables“.

²⁾ § 48. „Durch Geschenke oder Versprechungen, durch Drohung oder durch Missbrauch des Ansehens oder der Gewalt, durch absichtliche Herbeiführung oder Beförderung eines Irrtums, oder durch andere Mittel...“

³⁾ Sal. Latv. Sodu lik. 245. p. 2. d. vai 246. p. 1. pkt.

bība kļūst noziedzīga, šā vārda plašā nozīmē, t. i. vismaz mēģinājuma stadijas sasniegšanu.¹⁾

Bet uzkūditais var iet tālāk nekā tas pierunāts (excessus mandati), par ko uzkūditājs jau nav atbildīgs, ja uzkūdišanas pamatā liek nodomātības nosacījumu. Ja uzkūditājs varējis paredzēt, bet nav paredzējis šādu ekscesu, tad varētu runāt par neuzmanīgu uzkūdišanu. Kaut kas līdzīgs ir aģenta-provokatora darbībā, kurš gribējis novest viņa uzkūdīto personu līdz mēģinājuma stadijai ar to pārliecību, ka viņš laikā novērsis noziedzīgā rezultāta iestāšanos, ja to novērst viņam tomēr nav izdevies. Še ir visas noziedzīgas pārgalvības, t. i. neuzmanības veida, pazīmes, par ko aģentam-provokatoram var uzlikt atbildību, ja atsakas no nodomātības, kā uzkūdišanas sodāmības nepieciešamā nosacījuma.

Teorētiski uzkūdišanas sodāmība varētu būt vieglāka par izdarīšanas sodāmību. Viena lieta — pierunāt, un cita — izdarīt.²⁾ Pozitīvās tiesības, rēķinoties ar uzkūdišanas sociālām briesmām, vienmēr soda uzkūdītāju līdzīgi izdarītājam. To pašu dara arī Latvijas Soda likums (49. p.).

§ 33. Līdzdalības aksesorijs raksturs.

Pabalstīšanas un uzkūdišanas, šā noziedzīgās darbības „otrās šķiras“ veida nepatstāvība, kuŗa izrietēja no iepriekš teiktā, rada to, ko pieņemts saukt par viņu aksesoro raksturu.

Patapinot šo terminu no civiltiesībām, proti, no sakara starp galvenām un blakus lietām, vecā doktrīna pārnesusi mācībā par kriminālu līdzdalību pat sakramentālo formulu „accessorium sequitur principale“ tajā nozīmē, ka izdarītāja liktenis nosaka līdzdalībnieka likteni. Tā bez šaubām ir aizraušanas, kas arī novedusi pie priekšstata par „solidāru“ un par „masu“ kriminālatbildību.³⁾

¹⁾ Kad sagatavošanās sodāma kā delictum sui generis, tad no formālā viedokļa nevar noliegt, ka ir iespējama arī sodāma uzkūdišana uz sagatavošanas.

²⁾ Sal. Beiling, Die Lehre vom Verbrechen, 462. lap. p. „...der herabgesetzte Strafrahmen ist für den Anstifter durchaus nicht zu milde. Eine Tat nur in der Seele eines anderen zu erzeugen, ist eben ein Tun von geringerer Intensität.“

³⁾ Sal. Beiling, Die Lehre vom Verbrechen, 454. lap. p. „... ebenso ist zuzugeben, dass die Akzessorietät der Anstiftung und der Beihilfe im heutigen Gesetz ... überspannt erscheint.“

Bet no otras puses nevar noliegt sakaru starp izdarītāja un līdzdalībnieka darbību, kurā dabiski ir pārsvarā pirmais. Šā pārsvara būtība ir tā, ka izdarītāja nodarījuma apjoms zināmā mērā noteic tā apjoma maksimumu, ko var pieskaitīt līdzdalībniekam, jo līdzdalība pēc sava satura prezumē, ka cita persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ko izdarīt viņu piedabūjis uzskūditājs, un pabalstītājs tikai palīdzējis.

Tas ir no ārējās puses. No iekšējās — var arī iedomāties, ka ne viss tas, ko izdarījis izdarītājs, atstās iespaidu uz tā apjomu, ko pieskaita līdzdalībniekam, jo otrs izšķirošs moments būs apzinātība līdzdalībnieka pusē (runājot par nodomātu līdzdalību, kurā vienīgi atzīst par noziedzīgu no pozitīvo tiesību viedokļa). Tādā kārtā līdzdalībnieka sodāmība atkārtājas no izdarītāja nodarījuma sodāmības, bet tikai zināmā mērā, un runāt šādos gadījumos par „solidāru” vai „masu” atbildību nav itnekāda pamata.

Bet bez tam iespējama vēl otra domstarpība, vērtējot to, ko izdarījis izdarītājs un to, ko izdarījis līdzdalībnieks, proti, attiecībā uz kārtību, kurā ievērojama aplūkojot t. s. „sevišķas attiecības un apstākļus”, kurās tie atrodas. No līdzdalības „akcesora” rakstura pareizas izpratnes atkārtājas jautājums, kādu iespaidu atstāj šie sevišķie apstākļi un attiecības uz līdzdalībnieka un izdarītāja atbildību.

Tā kā runājot par akcesoro raksturu mēs iedomājamies zināmu līdzdalības atkarību no izdarīšanas, bet ne otrādi, tad vispirms skaidrs, ka nevar būt patrunas par to sevišķo attiecību iespaidu uz izdarītāja atbildību, kurās var izrādīties uzskūditājam vai pabalstītājam.

Kas attiecas uz pēdējiem, tad piem., pēc 1903. g. Sodu likumu 51. pantu viņu atbildību tāpat nekad neatstāj iespaidu „personīgās attiecības un apstākļi”, kas „nosaka, palielina vai pamazina” izdarītāja sodāmību.

Šāda lietas izpratne dibinās uz līdzdalības akcesoras dabas pilnīgu noliegšanu. Šī ir tā atomizējošā teorija, kas noved līdzdalībnieku tiešā sakarā ar noziedzīgo notikumu, aizmirstot, ka uzskūditājs rīkojas caur citu kriminālatbildīgu personu, un ka pabalstītājs pēdējai tikai palīdz. Tāds 1903. g. Sodu likumu 51. p. nosacījums pārsteidz mūs jo vairāk tamdēļ, ka tas nesaskan ar tā pamatos, pēc panta sastādītāja liecinājuma, likto pabalstītāju, uzskūditāju un izdarītāju „solidārās atbildības” principu. Par solidaritāti, dabiski, mums

nenākas runāt, un līdzdalībnieks, protams, atbild vienīgi par to, ko viņš pats „izdarījis“ — tas izriet no individuālas kriminālatbildības nesatricināmā pamata, bet kā iepriekš teikts, visu „izdarīto“ apjomu noteic tā noziedzīgā nodarījuma apjoms, kuram pieslienās pabalstītāja vai uzkūditāja darbība. Un šis apjoms atkarājas no izdarītāja darbības.

Tādā pašā mērā ir nepareizs otrs ekstrēms, kas, izejot no līdzdalības „akcesorās“ dabas, nāk pie slēdziena, itkā izdarītāja sodāmība ar visām attiecībām un apstākļiem, kuri konstatējami izdarītāja personā, noteic uzkūditāja un pabalstītāja sodāmību.¹⁾ Še ir tas, ko M. E. Mayer's ļoti labi nosaucis par „hiperakcesoro“ (hyperakcessorische) izpratni jautājumā par līdzdalības atkarību no izdarīšanas.²⁾

Nepieciešams šķirot:

1) attiecības un apstākļus, — kuri tikai novērš, pazemina vai arī palielina sodāmību (circonstances atténuantes ou aggravantes, strafmildernde und strafscharfende Umstände, kā piem.: nepilngadība, radnieciskas attiecības, recidīvs). Nevar būt šaubu, ka šīs attiecības un apstākļi nemaz neaizskar tā līdzdalībnieka sodāmību, kura personā tādus nevar konstatēt, un tieši tamdēļ, ka katras kriminālatbildības pamatā ir individuālītātes princips;

2) cita lieta — tās attiecības, kuras tieši rada konkrēta nodarījuma noziedzīgumu (circonstances constitutives, strafbegründende Umstände) un, kuras, tā sakot, objektīvizējas tieši viņa sastāvā (t. s. „delicta propria“, piem. „dienestpersonas“ stāvoklis „tīra“ veidā dienesta noziegumos, militāri noziegumi, vai advokāta, ārsta u. t. l. speciālas profesijas noteikumu pārkāpšana). Šajos gadījumos nodarījuma noziedzīgums atkarājas no speciāla pienākuma pārkāpšanas, kurš guļ uz izdarītāja (intraneus). Tas, kam šāda pienākuma nav (extraneus),³⁾ nevar to pārkāpt, un tamdēļ arī

¹⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 333. lap. p.: Die akzessorische Natur der Teilnahme könnte vom Gesetzgeber... derart durchgeführt sein, dass... die Strafbarkeit der Täterhandlung auch dann für Anstifter und Gehilfen massgebend sein müsste, wenn die Strafbarkeit der Täterschaft durch persönliche Eigenschaften oder Verhältnisse des Täters begründet, erhöht oder vermindert würde... Das geltende Recht hat diese Folgerung aus der unselbständigen Natur der Teilnahme uneingeschränkt zu ziehen sich gescheut und... seiner eigenen Auffassung die Spitze abgebrochen.“...

²⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 391. lap. p.

³⁾ Citādās domās Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 432. lap. p.: „...wer als extraneus zu einem Ascendententotschlag hilft, ist Gehilfe zum Ascendententotschlag... (?)“

nevar būt par tāda nodarījuma izdarītāju vai „dalībnieku“ (līdzizdarītāju) tajā. Tomēr šolaiku tiesiskā apziņa nevar apmierināties ar līdzdalībnieka (uzkūditāja vai pabalstītāja)¹⁾ pilnīgu nesodāmību šādos gadījumos, un viņa atbildības konstrukciju atvieglo tas, ka līdzdalībnieks pēc savas darbības būtības vispār nerealizē noziedzīga nodarījuma sastāvu. Tādā kārtā, lai varētu būt par līdzdalībnieku, piem. dienesta noziegumā, nemaz nav prasāma speciālas dienestpersonas īpašības esamība, līdzdalībnieka personā.²⁾

Protams, iespējams iedomāties arī tādu izeju, ka tamlīdzīgas līdzdalības gadījumus paredz kriminālkōdeka „sevišķā daļā“ kā „delicta sui generis“. Bet jaunākā kriminālā likumdošana nav atteikusies no šā noteikuma vispārināšanas un uzņemšanas vispārējā daļā, pie kam izdarītāja personīgu attiecību un apstākļu esamību un šo apstākļu vai attiecību neesamību līdzdalībniekam jem vērā tajā nozīmē, ka šāda līdzdalībnieka sodāmībai piemēro mīkstināšanu.

Uz šā viedokļa noteikti nostājies Vācijas 1927. g. projekts, kuŗa § 28 nosaka: „Wegen einer Tat, deren Srafbarkeit durch besondere Eigenschaften oder Verhältnisse begründet wird, sind Anstifter und Gehilfe strafbar, wenn diese Eigenschaften oder Verhältnisse bei ihnen oder beim Täter vorliegen. Liegen sie beim Anstifter nicht vor, so kann seine Strafe gemildert werden.“³⁾

Par pabalstītāja sodāmības mīkstināšanu šādā gadījumā Vācijas projekts nerunā tamdēļ, ka sods jau bez tam tiek mīkstināts.

Latvijas Sodū likums sekojis vācu paraugam, piemēnot tomēr noteikti arī pabalstītāju, un uzjēmis 49. p. nosacījumu par to, ka „sevišķas attiecības un apstākļi, kas

¹⁾ Sal. daudz trokšņa Latvijā sacēlušo kukuļņemšanas lietā iejauktu personu attaisnošanu uz 1903. g. likumu 51. p. burtiskā pamata.

²⁾ Sal. Nagler, Teilnahme am Sonderverbrechen, 113. lap. p.; „hinter der für den Beamten geltenden Norm... eine für jedermann geltende sekundäre Norm vorhanden...“; Binding, Handbuch, I. 133. piez.; sal. Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 421. lap. p. . . . „Ob der Teilnehmer überhaupt faktisch und rechtlich imstande wäre, die Tat als Haupttäter zu begehen, ist ganz gleichgültig...“; sal. Liszt, Lehrbuch, 334. lap. p.; Wachinger, Verbrechen und Vergehen im Amte (V. D. B. IX.), 228. lap. p.; M. E. Mayer, Widerstand gegen die Staatsgewalt (V. D. B. I.), 392. lap. p.; tā paša Lehrbuch, 411. lap. p. un turpm. Mincs, Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1922. g. № 2, 84. lap. p. un turpm., tāpat 1923. g. № 1, 29. lap. p. un turpm.; contra A. Ugrjumov, turpat 1922. g. № 8.

³⁾ Šveices projektā šis nosacījums tieši nav izteikts, bet no 24. p. formulējuma to var izvest a contrario.

noteic nodarījuma noziedzīgumu, neizslēdz tā līdzdalībnieka atbildību, kurš personīgi šādās attiecībās un apstākļos neatrodas, bet viņam piespriežamais sods mīkstināms pēc 52. panta noteikumiem". Tas nenozīmē, ka attiecībā uz pabalstītāju tādos gadījumos piemērojama divkārsa mīkstināšana pēc 52. p., jo pastāv pietiekoša amplitūda, lai varētu jemt vērā kā pabalstītāja vispārējo raksturu, tā arī attiecīgo nosacījumu un apstākļu trūkumu viņa nodarījumā.

Līdzdalības akcesorais raksturs, t. i. līdzdalības atkarība no izdarītāja nodarījuma, sakarā ar tās nepatstāvību noved pie šādiem turpmākiem secinājumiem:

a) līdzdalība līdzdalībā uzskatāma kā netieša līdzdalība paša izdarītāja nodarījumā un tā tad netiešai līdzdalībai sods divkārtīgi netiek mīkstināts;¹⁾

b) daudzkārtīga līdzdalība, — kā vienāda veida (divkārsa pabalstīšana vai arī divkārsa uzkūdišana), tā dažāda veida (uzkūdišanas kombinācija ar pabalstīšanu), — uzskatāma par parastu līdzdalību, pie kam pēdējā gadījumā līdzdalības smagākais veids aptver tās vieglāko veidu, gluži tāpat kā dalība aptver līdzdalību, kad līdzdalībnieks (uzkūditājs vai pabalstītājs) jem dalību arī paša noziedzīgā nodarījuma sastāva izpildīšanā. Bet uzkūdišana uz pabalstīšanu uzskatāma kā paša noziedzīgā nodarījuma pabalstīšana.²⁾

No otras puses ir skaidrs, ka:

c) tajos gadījumos, kad likums, atstājot sevišķu apsvērumu dēļ pašu nodarījumu nesodītu, uzskata līdzdalību tajā par *delictum sui generis*, nevar saukt personu, kas izdarījusi pašu nodarījumu, pie atbildības, aplinkus ceļā, kā „līdzdalībnieku“ līdzdalības aktā, kurš pats kļuvis par patstāvīgu noziegumu tieši galvenā darītāja nesodāmības dēļ (piem. personu, kas izdarījusi pašnāvības mēģinājumu, nevar apsūdzēt līdzdalībā noziedzīgā nodarījumā, kas paredzēts Latvijas Sodu lik. 436. p.);

d) to personu, kurās labums ir uzbrukuma objekts, nevar saukt pie atbildības kā līdzdalībnieku šajā uzbrukumā (t. s. „notwendige Teilnahme“, *concursum necessarius*), piem. personu, kas aizņēmusies naudu augļošanas darījuma ceļā, nevar apsūdzēt līdzdalībā augļošanā pēc Latvijas Sodu lik. 568. p.

¹⁾ Pie līdzdalības līdzdalībā, ja tāda uzskatīta par *delictum sui generis*, tas ir strīdīgs jautājums: sal. Mintz, *Beihilfe*, 175. lap. p.

²⁾ Citādās domās ir M. E. Mayer, *Lehrbuch*, 392. lap. p. bez pietiekoša motivējuma.

Lielus strīdus sacēlis jautājums par līdzdalības akcesorā rakstūra nozīmi, lai noteiktu līdzdalības izdarīšanas vietu un laiku.¹⁾ Atzīstot šajā ziņā akcesorā rakstura iespaidu, vieni uzskata par līdzdalības izdarīšanas juridisko vietu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietu („un tout indivisible“).

Gluži tāpat pēc šā uzskata līdzdalība, neatkarīgi no tam, kad tā izdarīta, skaitās juridiski par izdarītu, t. i. kļūst sodāma tikai tajā momentā, kad izdarītājs izdara pašu noziedzīgo nodarījumu. No šā viedokļa vienīgi no šā momenta sāk tecēt noilgums arī līdzdalībai, un ja laikā starp nodarījuma izdarīšanu un saukšanu pie tiesas atbildības kriminālā likumdošanā notiek kādas pārmaiņas, tad līdzdalībnieks tiesājams pēc tā likuma, kurš šādā gadījumā piemērojams izdarītājam.²⁾

Pretējais ieskats iziet no tā pamata, ka līdzdalības akcesorais raksturs tik tālu nesniedzas, un ka tamdēļ izšķiroša nozīme ir paša līdzdalībnieka darbības vietai. Šajā pašā nozīmē šā viedokļa piekritēji, lai gan jau ar mazāku pārliecību, izšķir jautājumu par laiku, t. i. galvenā kārtā jautājumu par noilguma tecējuma sākuma momentu.³⁾

Praktisku nozīmi jautājums par izdarīšanas vietu iegūst gadījumā, kad galvenais nodarījums izdarīts vienā, bet līdzdalība — otrā valstī, t. i. jautājumā par viņu padotību vienas vai otras valsts sodošai varai, sakarā ar jautājumu par izdošanu. No šā viedokļa iespējams vidus ceļu ejošs atrisinājums, proti, ka kriminālvajāšanas pielaižamības ziņā par līdzdalībnieka noziedzīgās darbības vietu uzskatāma kā izdarītāja darbības vieta, tā arī viņa paša darbības vieta.⁴⁾

Nav apšaubāms līdzdalības akcesorā rakstura iespaids uz jautājumu par izejas punktu līdzdalībniekam uzliedzamā soda veida un mēra noteikšanai. Tā kā līdzdalībnieka izdarītā apjomu noteic izdarītāja nodarījuma apjoms,⁵⁾ tad no likumdošanas tehnikas viedokļa ir pilnīgi loģiski, ja par bazi pieņem to sankciju, kurā vienu vai otru kriminālpolitisku apsvērumu dēļ likums noteic tam noziedzīgam nodarījumam, ar kurā šī līdzdalība saistīta, vai nu ejot nodarījumam p a p r i e k š u (concursum antecedens), vai arī

¹⁾ Sal. Kitzinger, Ort und Zeit der Handlung (V. D. A. L.), 204. lap. p. un turpm.: Mintz, Beihilfe 106. lap. p.

²⁾ Sal. iepriekš, 119. lap. p.

³⁾ Sal. Beling, 406., 407. lap. p.: dass Zeit und Ort eines jeden Beteiligten nach Zeit und Ort seines Handelns zu bestimmen ist“.

⁴⁾ Sal. Kitzinger, turpat 207., 208. lap. p.

⁵⁾ Sal. iepriekš, 148. lap. p.

līdztekus (concurus cocomitans), t. i. šādā vai tādā kārtā saplūstot ar to. Šajā nozīmē ir pareizs apgalvojums, ka līdzdalības sodāmība ir atkarīga no soda, kas draud izdarītājam.¹⁾

Beidzot izšķirams jautājums par izdarītāja atteikšanās vai aktīvās nožēlošanas iespaidu uz līdzdalībnieka atbildību. Tas, ka līdzdalībnieks, kurš laikā spēris visus no viņa atkarīgus soļus, lai novērstu noziedzīgo nodarījumu, atsvabināms no soda, neatkarīgi no paša izdarītāja likteņa, tieši izteikts Latvijas Sodulu likuma 49. pantā. Pēc likumdevēja domas tā tad pietiek ar nopietnu cenšanos, kaut tā arī nebūtu sekmīga. No teorētiskā viedokļa pēdējais diezin vai ir pareizi. Ciktāl līdzdalībnieks spējis novērst vai paralizēt savas darbības iespaidu uz notikumu turpmāko gaitu, tiktāl, protams, var runāt par aktīvo nožēlošanu, kas pēc apsvērumiem pelna nesodāmību. Bet ciktāl viņa cenšanās izrādījusies par novēlojušu, vajadzētu to jemt vērā vienīgi pie soda mēra noteikšanas.

Citāds ir iepriekš ierosinātais jautājums par stāvokli, kuru paša izdarītāja atteikšanās vai aktīvās nožēlošanas gadījumā ieņem līdzdalībnieks, kas nav nedz atteicies, nedz arī aktīvi nožēlojis. Līdzdalības sodāmībai ir nepieciešams, lai izdarītājs novestu savu nodarījumu vismaz līdz mēģinājumam. Bet ja jau izdarītāja darbība sasniegusi šo stādiju, tad līdzdalība iegūst reālu noziedzīgu esamību un ir sodāma. Izdarītāja atteikšanās no turpmākās virzīšanās pa nozieguma ceļu un jo vairāk viņa aktīvā nožēlošana neiznīcina līdz tam momentam izdarītā nelikumību un noziedzīgumu, bet tikai atsvabina viņu pašu no soda. Še ir sevišķa personīga attiecība, kas novērš izdarītāja sodāmību un neatstāj iespaidu uz līdzdalībnieka likteni.²⁾

§ 34. Piesaistība.

Vecā doktrīna līdzās ar „concurus antecedens” un „concomitans” nostādīja vēl „concurus subsequens = piesaistību (Begünstigung, прикосновенность), t. i. „līdzdalību”, kas sekoja pēc noziedzīga nodarījuma.

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 408. lap. p. „Abhängigkeit von der für den Täter geltenden Strafdrohung”.

²⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 369. lap. p.; citādās domās Olshausen Kommentar, I, kurš apgalvo, ka pēc Strafgesetzbuch'a § 46. burta atzīstams par nesodāmu nevis atteikusies persona, bet pats mēģinājums.

Tāds formulējums ilgu laiku turējās pozitīvās tiesībās. Tas likts piem. par pamatu krievu 1845. g. „Nolikumam par sodiem“ (14. un 124.—128. p.). Līdz šim laikam tas uzglabājies angļu ieradumu tiesībās (common law), kas runā par „accessories before“ un „after the fact“.¹⁾ Jaunākā teorija tomēr no šā uzskata atteikusies. Viņa ne tikai liegusies apvienot vienā jēdzienā līdzdalību un darbību, kas kaut gan pieslienās noziedzīgam nodarījumam,²⁾ bet seko pēc tā, bet atteikusies arī no vispārējās piesaistības tipa konstrukcijas, attiecinot tās atsevišķās formācijas uz dažādām „sevišķās daļas“ nodaļām. To pašu darījusi jaunākā likumdošana pēc vācu 1870./71. g. Strafgesetzbuch'a parauga.

Tikai nedaudzi no jaunākiem kriminālistiem pa vecam uzstājas par „piesaistības“ jēdziena izdalīšanu kriminālkodeksa vispārējā daļā un ciešā sakarā ar nosacījumiem par līdzdalību. Pie šiem nedaudziem pieder A. Merkel's un galvenā kārtā Beling's.³⁾

Pirmais uzskata piesaistību par darbību, kas vērsta, lai uzglabātu nelikumīgo stāvokli, kurš cēlies no noziedzīgā nodarījuma. Piesaistīgs kavē radušās nelikumības likumīgo novēršanu. Līdzdalībnieks palīdz tai rasties. Bet tās ir tikai dažādas formas, kurās izteicas pēc būtības vienāda „interese“, lai šī nelikumība pastāvētu.⁴⁾

Otrais radījis veselu teoriju par tā saukto „Nachtaterschaft“. Iebilstot pret piesaistības jēdziena sasmalcināšanu mākslīgi radītos „sevišķās daļas“ delicta sui generis, Beling's formulē t. s. „Täterzusammengehörigkeit“ jēdzienu, kas sadalās divos radnieciskos jēdzienos: „Vortat“ un „Nachtat“. Starp noziedzīgu nodarījumu (Vortat) un piesaistību (Nachtat) pastāv ciešs sakars. Pēdējās aksesoritāte izteicas tādējādi, ka tā uzskatāma par paša nodarījuma papildinājumu (Ausführungsannex) izdarītāja radītā nelikumīgā stāvokļa uzglabāšanas un paildzināšanas nozīmē. („Die Festhaltung oder Fortführung dieses rechts-

¹⁾ Sakarā ar amerikāņu juristu neatlaidību 1922. g. starp Latviju un Sav. Valstīm noslēgtā konvencijā par izdošanu uzņemts 24. p., kur nosaka: „extradition shall also take place for participation in any of the crimes before mentioned as an accessory before or after the fact...“

²⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 313. lap. p.

³⁾ Sal. arī Buri. Die Lehre von der Teilnahme am Verbrechen und der Begünstigung, 1860. g., 85. un turpm. l. p.

⁴⁾ Sal. Merkel-Liepmann, Die Lehre von Verbrechen und Strafe, 1912., 174.—176. lap. p. „...die Aufrechterhaltung eines schädlichen Zustandes berührt gleiche Interessen wie die Begründung desselben...“ (174. lap. p.).

widrigen Zustandes“). Sakarā ar šo Beling's liek priekšā uz-
 jemt tieši vispārējā kōdeka daļā sevišķu nosacījumu par
 „Nachtäter'a“ sodāmību pēc noteikumiem, kas paredzēti līdz-
 dalības sodīšanai.¹⁾

Solaiku doktrina vienbalsīgi noraida Beling'a uzskatu.
 Viņa priekšā liktais atrisinājums mūs nevar apmierināt jau
 tamdēļ, ka tas ir nepilnīgs, jo, kā viņš pats to saka, no viņa
 radītā „Nachhandlung“ jēdziena izslēdzami gadījumi: a) kad
 iet runa par neizlabojamu kaitējumu (slepka vība,
 lietas iznīcināšana²⁾) un b) noziedznieka slēpšana.³⁾
 Tādā kārtā ievērojama daļa no tā, ko aptver piesaistības ter-
 mins, tik un tā nokļūs kā „delicta sui generis“. Tālāk nav
 skaidrs, kurp pēc Beling'a teorijas attiecināma nozieguma
 „pēdu slēpšana“, jo tā no vienas puses sekmē noziedznieka
 slēpšanos, bet no otras — zināmā mērā sekmē radušās pret-
 likumīgā stāvokļa ilgāku pastāvēšanu.

Bet galvenais ir — pamatatšķirība starp darbību, kas
 norisinoties vai nu pirms noziedzīgā nodarījuma vai arī līdz-
 tekus tam, atrodas cēloniskā sakarā⁴⁾ ar noziedzīgo
 rezultātu (uzkūdišana un pabalstīšana) un darbību, kuŗa, se-
 kojot pēc noziedzīgā nodarījuma, tādā sakarā ar to nevar
 atrasties.

Piesaistīga darbība izdarītāja noziedzīgā nodarījumā ne-
 ietilpst.

Viņš nodarītā nemaz nav vainojams. Un ja viņa darbība
 zināmā nozīmē saistās ar pašu noziedzīgo nodarījumu vai, pa-
 reizāki, ar tā rezultātu, tad šis sakars ir tīri ārējs, bet viņa
 darbības saturs ir tik dažādīgs, ka atrast tās atsevišķiem
 veidiem kopēju sankciju nav iespējams, kā tas neizdevās arī
 Beling'am.

Tamdēļ vislabākā izeja arī ir jaunākos likumdošanas pro-
 jektos (Vācijas un Šveices) uzglabātais pajēmiens, pēc kuŗa
 attiecīgus nosacījumus ietver „sevišķās daļas“ atbilstošās
 nodaļās: pantī par slēpšanu (paša noziedznieka vai no-
 ziedzīga nodarījuma pēdu slēpšana un nepaziņošana par iz-
 darītu noziegumu) attiecas uz nodaļu par pret darbību
 tiesai, bet pantī par mantkārīgu noziedzīga nodarījuma

¹⁾ Sal. Beling, Die Lehre vom Verbrechen, 472. un sek.
 lap. p.; kā arī 399. lap. p.: „Über dem Begriff der Teilnahme steht der
 höhere Begriff der Täterzusammengehörigkeit als der auf verschiedene
 Personen verteilten Tatenheit, und neben die Teilnahme tritt als Schwe-
 sterbegriff die Nachhandlung...“ (482.).

²⁾ Sal. turpat 494. lap. p.

³⁾ Sal. turpat 504. lap. p.

⁴⁾ Cēloniskais sakars juridiskā nozīmē sal. iepriekš. 106. lap. p.

augļu mantošanu (ar noziedzīgu nodarījumu iegūtas mantas iegūšana vai tālākdošana u. t. l.) attiecas uz noziegumiem pret mantu.¹⁾

Šāds princips ievērots arī Latvijas Sodu likumā.²⁾

§ 35. Noziedzīgu nodarījumu daudzējība.³⁾

Līdzās noziedznieku daudzējībai, īpatnējas krimināltiesiskas konstrukcijas rada arī noziedzīgu nodarījumu daudzējība (concursum delictorum). Šīs daudzējības būtības noskaidrošanai mums jāiziet no vienīgā nozieguma jēdziena.

Vienīgs nodarījums, tieši runājot, prezumē:

- a) noziedzīgās psihes virziena vienīgumu, un
- b) noziedzīgas ārējas darbības vienīgumu.

Šāds vienīga noziedzīga nodarījuma abstrakts tips īstībā ļoti reti sastopams. Reālās dzīves apstākļu daudzveidība, kurā norisinās cilvēku noziedzīgā darbība, ievērojami sarežģī šo pēc izskata vienkāršo formulu.

Tiešām, vērtējot no šā viedokļa noziedzīga nodarījuma raksturu, jāreķinās ar laika apstākļiem, ar līdzekļiem, kā arī ar noziedzīgā nodarījuma objekta īpatnībām.

Reti kad noziedzīgs nodarījums norisinās viena akta veidā, kā viena momenta darbība. Pa lielākai daļai nodarījums stiepjas laika ziņā, un sakarā ar viņa ilgumu jau var rasties šaubas, vai tiešām šādā nodarījumā uzglabājies vienīgums. Gluži tāpat ļoti bieži ir gadījumi, kad noziedznieks sava mērķa sasniegšanai izlieto nevis vienu, bet vairākus dažāda veida līdzekļus, ar ko viņa darbība itkā zaudē savu ārējo vienīgumu. Beidzot, ja nodarījumi, kas vērsti pret t. s. personiskiem labumiem vispār nav sarežģīti, tad šādas vienkāršības jau nav nodarījumos, kas vērsti pret mantu, un jo mazāk nodarījumos pret sabiedrisko sfairu.

Kas tad izšķir jautājumu par nodarījuma vienīgumu vai daudzējību šādos ārējās darbības daudzkārtības vai realizēšanas pakāpenības gadījumos?

¹⁾ Vācijas 1927. g. proj. §§ 194., 200., 201. un 350.—353.

²⁾ 191., 197.—199. p., kā arī 123. un 213. p.; sal. tālāk 570., 571., 581. p.; 190. pants attiecībā uz nepazīšanu par gatavojušos smagu noziegumu patiesībā sastāda pasīvu pabalstīšanu.

³⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 236.—248.; Binding, Handbuch, 540.—588., M. E. Mayer, Lehrbuch, 156.—173. un 500.—520.; Merkel, Konkurrenz (V. D. A. V.) 269.—413. lap. p.

Pirmā kārtā — iekšējais elements, t. i. noziedzīgās psihes virziens, kas spēj apvienot atsevišķos mehāniskos aktus vienā veselā vienībā, otrkārt — ārējais formālais elements, proti, likumdevēja izvēlētais viena vai otra noziedzīga nodarījuma sastāva formulējums.

Vienīgs noziedzīgs nodarījums ir viena noziedzīga sastāva izpildīšana.¹⁾ Kad izpilda vairākus dažāda veida noziedzīgus sastāvus, vai kad atkārtojas viens un tas pats sastāvs, mēs runājam par daudzējību.

Tas tomēr jautājumu neizsmel. Sakarā ar iepriekšējo jānoskaidro, līdz kādai robežai, rēķinoties ar augšminētiem: psihes, virzienu, sastāva formulējumu, laika, līdzekļu un nodarījuma objekta apstākļiem, var paplašināt vienīga noziedzīga nodarījuma rāmjus, lai tas joprojām paliktu kā vienīgs nodarījums.

1) Vispirms nevar būt runa par daudzējību tajos gadījumos, kad vienu un to pašu noziedzīgu faktu var pakļaut dažādiem krimināllikumiem. Šis ir t. s. likumu sakrišanas (Gesetzeskonkurrenz)²⁾ gadījums, kad ir vienīgs nodarījums, bet vairāki juridiski viedokļi, no kuriem var uz to raudzīties. Pie tam pieņemts šķirot:

a) vispārējā un speciālā likuma (lex generalis un lex specialis) sakrišanu, t. i. kad vienu un to pašu nodarījumu iespējams pakļaut diviem kōdeka „sevišķā daļā“ paredzētiem tipiem, kuŗi attiecas viens pret otru kā suga pret veidu. Tā piem. maza bērna nonāvēšana bez šaubām ir cilvēka slepkavība, kuŗu paredz Latvijas Sodū lik. 429. p., un līdz ar to arī bērna slepkavība pēc tā paša likuma 435. p. Še spēkā vispārējais juridiskais noteikums, ka „lex specialis derogat legi generali“ — veidu jēdzienam ir priekšroka pret sugas jēdzienu;

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 165. lap. p.: „Ein Verbrechen ist anzunehmen, wenn sich ein einheitlicher Entschluss in einer Tätigkeit (durch die mehrere Erfolge herbeigeführt werden) äussert...“

²⁾ Sal. Mezger, 470. lap. p.: „Gesetzeskonkurrenz liegt vor, wenn eine Handlung unter mehrere Strafgesetze fällt, die sich gegenseitig ausschliessen...“ un 467. lap.: „Idealkonkurrenz liegt vor, wenn eine Handlung unter mehrere Strafgesetze fällt, die sich gegenseitig nicht ausschliessen... z. B. ein Schuss, der einen Menschen tötet, einen anderen Menschen verletzt und eine fremde Sache zertümmert...“ Pēc Bindinga (Handbuch, 576. lap. p.) ideāla kopība nozīmē vairāku noziedzīgu rezultātu sagādāšanu ar vienu darbību; sal. Mayer, Lehrbuch, 505. lap. p. un turpm.; Liszt-Schmidt, § 56.

b) subsidāra likuma un pamatlikuma sakrišana, kuŗi formulēti tā, ka pirmais no viņiem piemērojams vienīgi gadījumā, ja par konkrēto nodarījumu likumā nav paredzēts sevišķs sods. Tā piem. izteikti Latvijas Sodū lik. 60. un 62. panta noteikumi (ausdrūckliche Subsidiarität). Te pēc būtības ir iepriekšējā punktā paredzētās vispārējā un speciālā likumu savstarpējas attiecības paveids;

c) alternatīvu likumu sakrišana, kad tie viens otru izslēdz. Piem. cilvēka sišana var būt „varmācība pret personām” pēc Latv. Sodū lik. 448. vai arī „goda aizskāršana” pēc 508. panta.

2) Citāds ir aptvēršanas (consumptio, поглошение) gadījums, kad vienas un tās pašas personas noziedzīgās darbības atsevišķās izteiksmes, neskatoties uz savu dažādo tipiskumu, saplūst vienkopus pēc principa, ka lielākais aptver mazāko (lex consumens derogat legi consumptae). Šeit piederas gadījumi: 1) kad pabalstīšana pāriet dalībā (līdzizdarīšanā), 2) kad līdzdalība izteicas uzkūdišanā un pabalstīšanā un 3) kad noziedzīgs nodarījums izdarīts pēc neizdevušās iepriekšēja mēģinājuma to izdarīt vai pēc tam, kad iepriekš izdarīta rinda sagatavošanās darbu (labuma apdraudēšana pāriet tā aizskāršanā).

Minētos gadījumos noziedzības smagākā forma, piekļaujoties mazāk svarīgai darbībai, pēdējo aptver.

Bez tam tāda aptvēršana iespējama arī attiecībā uz noziedzīgas darbības attālākām sekām, sevišķi, kad likumdevējs aiz kriminālpolitiska rakstūra apsvērumiem māksloti pārnes noziedzīga nodarījuma izdarīšanas momentu uz agrāku periodu, nekā to prasa parastā loģika.¹⁾ Ja tamlīdzīgos gadījumos vainīgais, būdams saukts pie kriminālatbildības, sajēmis attiecīgu sodu, un „producta sceleris” kādu apstākļu dēļ palikuši viņa rokās, tad to turpmākā izlietošana mantkārīgos vai citos personīgos nolūkos, pēc valdošās domas, ne visos gadījumos var būt par pamatu sodītā otrreizējai notiesāšanai, jo šās vēlākās darbības noziedzīgumu bieži aptvērusi noziedzība, par kuŗu viņš jau ticis sodīts. Tā nostādot šo jautājumu, — kuŗš var gan radīt šaubas, ja kriminālkōdekā nav tieša uz to aizrādījuma,²⁾ — vainīgā izdarītais noziedzīgais nodarījums un viņa turpmākā darbība (Verwertungsdelikt), kas dažreiz var norisināties pat pēc diezgan

¹⁾ Sal. iepriekš. 116. lap. p.: „coupierte Erfolgsdelikte”.

²⁾ Kā tas sastopams piem., Niederlandes kōdeka 56. lap. p. Sal. Mezger, 476. lap. p.

ilga laika (soda izciešanas laiks), tomēr saplūst vienā nodarījumā.

3) Tamlīdzīga šaplūšana sastopama arī tad, kad zināmu noziedzīgu nodarījumu rezultāts ir ilgstošs (Zustandsverbrechen, преступное состояние). Tie ir nodarījumi, kas rada ilgstošu nelikumības stāvokli, lai gan paši par sevi tie atzīstami par pilnīgi nobeigtiem, piem.: redzes spējas zaudējuma sagādāšana (Latv. Sodli. 441. p.), vai bigāmija (Latv. Sodli. 479. p.). Smags miesas bojājums nobeigts acs izsišanas momentā, pie kam cietušais paliek uz visu mūžu bez acs. Divsievība pēc likuma nobeigta tajā momentā, kad iestājas otrā laulībā, zinot, ka agrākā laulība pastāv, lai gan pēc tam turpina pastāvēt prettiesiskā divlaulībā.¹⁾

Saskaņā ar minēto noziedzīgais stāvoklis, kas cēlies no noziedzīga akta un iestājas pēc tā, rada kopā ar to vienīgu noziedzīgu nodarījumu, kas arī sodāms tikai vienu reizi.

4) Vienīgums uzglabājas arī t. s. ilgstošos noziedzīgos nodarījumos (Dauerverbrechen, длящиеся преступления), kuri, atšķirībā no iepriekšējās kategorijas, izpaužas nepārtrauktā aizliegumu pārkāpšanā bez tā, ka kādam atsevišķam aktam piešķirtu izšķirošu nozīmi priekš noziedzīgā rezultāta. Šie nodarījumi sastādās no bez gala daudziem atsevišķiem līdzvērtīgiem aktiem, kuri kā matemātiski punkti vienā līnijā, saplūst vienā nepārtrauktā vienībā.²⁾ Šurp var attiecināt piem. blantonību (Latv. Sodli. 296. p.) un, atsevišķi, t. s. delicta omissionis (Latv. Sodli. 129., 458., 468., 469. un citi panti).

5) Turpināmajam noziedzīgam nodarījumam (fortgesetzte Verbrechen, продолжаемая преступленія), kurā skaidri izceļas atsevišķie to sastādošie fakti, ārēji jau piemīt daudzējības pazīmes, bet tomēr šie nodarījumi, atkarībā no to sastāva formulējuma un no tos apvienošās psihikas virziena, uzglabā likuma priekšā noziedzīga vienīguma raksturu.

Pie tam ir nepieciešami šķirot:

a) deliktu daudzējību (Kollektivdelikt), t. i. tādu tiesībpārkāpumu daudzējību, kuri, jemot tos atsevišķi, nav sodāmi, proti:

α) vienāda veida delikti, kurus soda tikai tad, ja tos izdara aiz paraduma vai arī amatā veidā

¹⁾ Tādu bigāmijas izpratni, kas sastāda valdošo uzskatu, daži noliedz. Sal. vācu 1870./71. g. kōdeka § 171. nosacījumu.

²⁾ Sal. Binding, Handbuch, I., 540. un turpm. lap. p.

(piem. mantisku labumu iegūšana, izmantojot sievieti, kura nodarbojas ar netiklību pēc Latv. Soda lik. 507. p.).

β) dažāda veida delikti, kurus soda vienīgi to sakrišanas gadījumā (piem. bankrots, kas sastādās no maksājumu pārtraukšanas un mantas slēpšanas, pēc Latv. Soda lik. 558. p.);

b) turpināmu noziedzīgu nodarījumu šaurā nozīmē, kad sakars starp nodarījumu sastādošiem aktiem, kas paši par sevi ir noziedzīgi, ceļas pa daļai no objekta vienīguma vai arī no tam, ka šim objektam piemīt „universitas rerum“ sevišķas īpašības, bet pa daļai no noziedzīgas apjēšanās vienīguma, kura aptver atsevišķos aktus. Še piem. pieskaitāma veikala apzagšana vairākos pajēmiēnos vai aizskāršana, dodot vairākus plīkus vai nolamājot vairākiem lamu vārdiem, vai noslepkavošana ar vairākiem nāvīgiem sitieniem.

6) Beidzot salikti noziedzīgi nodarījumi (zusammen-gesetzte Verbrechen, сложные преступления), kuri iegūst savu vienīgumu tikai sakarā ar formulējumu krimināllikumā, kas rada sevišķus tipus, kombinējot divus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, proti, ja tie viens pret otru attiecas kā:

a) līdzeklis pret mērķi, piem. sodāmi draudi (Latv. Soda lik. 474. p.) un svešas kustamas mantas pajēmšana (546. p.), kurus 550. pants kombinē, radot t. s. laupīšanu, vai

b) cēlonis pret sekām, piem. divkauja (Latv. Soda lik. 451. p.) un slepkavība (429. p.), kurus 452. pants savieno, radot privilēģētu dzīvības atņemšanas veidu.

Tādā kārtā mēs esam sasnieguši vienīgā noziedzīgā nodarījuma aploka pēdējo robežu, aiz kuras jau iesākas daudzējība.¹⁾

Šī daudzējība var pastāvēt vienāda veida noziedzīgu sastāvu atkārtojumā (Wiederholung) vai kumulācijā (Häufung) vai arī dažāda veida sastāvu sakrišanā (Zusammentreffen).

Daudzējība iegūst nozīmi, ja atsevišķās sodīšanas pretenzijas, kas radušās sakarā ar minēto noziedzīgo sastāvu izpil-

¹⁾ Sal. P. Merkel, Konkurrenz, 278. lap. p. „Verbrechens-mehrheit ist gegeben, wenn durch eine oder mehrere Handlungen oder Unterlassungen, gleichzeitig oder hintereinander eine Mehrheit von unabhängigen Tatbeständen oder ein unabhängiger Tatbestand mehrfach verwirklicht worden ist.“

dīšanu, jāapmierina vai būtu jāapmierina¹⁾ vienā laikā. Visos šais gadījumos pieņemts runāt par reālo kopību (Real-konkurrenz).²⁾

Pēdējā atstāj iespaidu uz jautājumu par kopīgi caurlūkojamo noziedzīgu nodarījumu sodāmību, pie kam pēc vispārējā noteikuma katram no izdarītiem nodarījumiem vispirms nosakāms lietas konkrētiem apstākļiem atbilstošs sods, bet pēc tam atsevišķie sodi sakombinējami, apvienojami vai savienojami (sal. Latv. Sodū lik. 58. un 61. p.) vienā kopējā sodā.

Pastāv dažādas sistēmas:

1) aptveršanas (Absorption, поглошение) sistēma, pēc kuŗas smagākais sods aptver vieglāko sodu. Šai sistēmai ir tas trūkums, ka viņa rada personai, kas izdarījusi smagu noziegumu, kārdinājumu izdarīt pēc tam nesodīti citus mazāk smagus nodarījumus un ievēd itkā prēmiju noziedzībai;

2) kumulācijas sistēma, pēc kuŗas atsevišķus sodus saskaita. Pēc šās sistēmas tirā veidā būtu iespējams piem. piespriest cietumu uz 100 un vairāk gadiem vai nāves sodu un cietumu. Bet vienkārši saskaitot brīvības atņemšanas sodu ilgumus, aizmirst, ka vieglāki ir izciest divreizēju ieslodzījumu cietumā, katru reizi uz 5 gadiem, nekā vienreizēju ieslodzījumu uz 10 gadiem, jo šā soda represīvais iespāids pieaug progresīvi ieslodzījuma ilgumam. Nāves soda vai mūža ieslodzījuma savienošanaī ar citu kādu sodu ir nozīme varbūt tikai gadījumā, kad šo „summum supplicium” nojem apžēlošanas ceļā, bet visos citos gadījumos tā paliek tukša skaņa. Ievērojot visu teikto, šajā sistēmā ievēda zināmu korrektīvu tajā nozīmē, ka nolika kumulēta soda augstāko maksimumu;

3) asperācijas sistēma, pēc kuŗas sodu par smagāko no izdarītiem nodarījumiem pēc iespējas paaugstina, uzskatāma par taisnīgāko un vairāk atbilstošu kriminālpolitikas prasījumiem. To piemēro dažādos izveidojumos. Par izejas punktu noder vai nu smagākais no sodiem, kuŗi pēc likuma draud par izdarītiem nodarījumiem, vai arī smagākais no sodiem, kuŗus tiesa

1) T. i., kad pretenzijas radušās pirms notiesāšanas, kaut pēc vienas no pretenzijām; īstenībā sastopami gadījumi, kad jau pēc notiesāšanas vienā lietā atklājas kriminālnodarījums, kas izdarīts pirms otras lietas caurlūkošanas; šādos gadījumos (vienāda veida nodarījumu kumulācija) arī notiek sodu apvienošana pēc kopības.

2) Līdzās reālai kopībai pieņemts runāt arī par ideālo kopību (Idealkonkurrenz). Sal. iepriekš. 157. lap. p., piezīme № 2.

noteikusi par šiem nodarījumiem. Pēdējais princips bija pieņemts krievu 1903. g. Sodū likumos.

Jaunākā doktrīna, kurai sekojušas dažu Vakareiropas zemju pozitīvās tiesības, uzskata par neiespējamu uzlikt tiesnesim pienākumu¹⁾ paaugstināt sodu bez izņēmuma visos gadījumos, kad jāspriež pēc kopības. Ir gadījumi, kad konkrētas lietas apstākļi nebūt neattaisno tādu soda paaugstināšanu. Tiesai, saka P. Merķels, piešķirama tiesība izvēlēties sodu sākot no likumā noliktā smagākā minimuma līdz pat likumā par šiem nodarījumiem nolikto sodu maksimumu kopsummai. Šāda plaša amplitūde dod tiesai pietiekošu iespēju pienācīgi individuālizēt sodu.

Katrā ziņā viens vai otrs kombinācijas gadījums prezumē atsevišķu sodu salīdzināšanas mēroga esamību kriminālā kōdēkā.

Latvijas Sodū likumā soda salīdzināšanas tabula²⁾ atrodas 63. pantā.

Sevišķu nozīmi iegūst jautājums par atkārtošānu. Pozitīvās tiesības no seniem laikiem uzlūko noziedzīga nodarījuma atkārtošānu pēc soda izciešanas (dažās likumdošanās jau pēc notiesāšanas, kaut arī bez soda izciešanas)³⁾ — kad pieņemts runāt par recidīvu, kā par pāzīmi, kas liecina par noziedzīgas psihikas lielāku intensitāti, un tamdēļ atrod par vajadzīgu šādā gadījumā paaugstināt sodu par nodarījumu. Pie tam tagad atkāpjas no prasījuma par nodarījumu pilnīgu vienādību, bet apmierinās ar to, ka tie ir vienāda veida. No otras puses „recidīva“ iespaids uz soda paaugstināšanu ierobežots ar noteiktu laiku, pēc kura notecēšanas prezumē, ka starp abiem nodarījumiem nav iekšēja sakara.

¹⁾ Latvijas Sodū likums piešķir tiesai — sodus apvienot (58. p.) — pēc izvēles, vai nu noteikt smagāko vai vienu no vienādiem sodiem, kurus tā piespriedusi vainīgam, vai arī paaugstināt to līdz augstākam likumā par vienu no nodarījumiem noteiktam soda apmēram, nepārsniedzot tomēr visu vainīgam piespriedto sodu kopsumma, ne tāisot pie tam izņēmumu naudas sodam un arestam, ja smagākais sods ir spaidu darbi vai ieslodzījums pārmācības namā. Sevišķos gadījumos tiesai atļauts pagarināt brīvības soda ilgumu likumā noteikto augstāko apmēru, bet ne vairāk, kā par pusi, vai savienot spaidu darbiem turēšanu važās (58. un 61. p.).

²⁾ 6 mēn. spaidu darbu = 1 g. pārmācības nama = 2 g. cietuma = 4 g. aresta. Grūtības vērtējot smaguma pakāpi var rasties, kad smagāka veida sodu noliek uz isāku laiku kā vieglāka veida sodu, piem. 2 ned. cietumu un 3 mēn. aresta, kurš sods uzskatāms par smagāku? Sal. Latv. Senāta 1932. g. 30. IV./29. IX. spried.

³⁾ Sal. Latv. Sodū lik. 61. p. par sodu savienošānu gadījumā, kad noziedzīgs nodarījums izdarīts pēc sprieduma izsludināšanas.

Pie turpmākas atkārtotāšanās (otrā, trešā recidīva) sodu progresīvi paaugstina.

Šādas sistēmas nolūks — apkarot profesionālo noziedzību, kuŗu konstatē pēc „recidīva“ ārējās pazīmes. Bet patiesībā „recidīvs“ ne vienmēr uzskatāms par pareizu un neapšaubāmu cilvēka pagrimšanas pazīmi („antisoziales Verhalten“), dažreiz tāda pagrimšana ir jau tad, kad noziedznieks vēl pirmoreiz sastopas ar krimināljustīciju, jo pirmā notiesāšana ne vienmēr sakrīt ar pirmo noziedzīgo nodarījumu. Lūk, kamdēļ smaguma centru arvien vairāk sāk pārnest no formālā „recidīva“ jēdziena uz noziedzīga paraduma vai šā paraduma pārvēršanās amatveidīgā nodarbībā faktisku konstatēšanu, neatkarīgi no iepriekšējās notiesāšanas vai soda izciešanas.¹⁾

Pavisam atteikties no „recidīva“ pozitīvās tiesības tomēr neatzīst par iespējamu, atsevišķi attiecībā uz tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuŗi atrodas ārpus t. s. profesionālās noziedzības robežām.

Latvijas Sodlu likums pazīst soda paaugstināšanu par pilnīgi vienādiem vai vienāda veida noziedzīgiem nodarījumiem, ja tie izdarīti amata veidā vai aiz paraduma piekopjot sodāmu nodarību (58. p. kā arī sevišķā daļa, piem. 412., 549., 550.—552., 554. p. u. c.), bet tas nav atteicies no tradicionālās soda paaugstināšanas „recidīva“ gadījumā kā vispārējā daļā (62. p.), tā arī sevišķā daļā (sal. 239., 251., 286., 339., 368. pantu u. c.). Līdz ar to Latvijas Sodlu likums 61. un 62. p. paredz zināmu atšķirību starp gadījumiem, kad jauns noziedzīgs nodarījums izdarīts pēc sprieduma pasludināšanas, un kad tas izdarīts pēc soda izciešanas.

¹⁾ Sal. Radbruch, Gesetzliche Strafänderung (V. D. A. III), 204. un turpm. lap. p.; sal. arī Mittermaier, Behandlung der Gewerbsmässigkeit in Behandlung des Rückfalls I. pielikumā pie Vācijas 1927. g. proj. 70.—80. lap. p.

Mācība par sodiem.¹⁾

§ 36. Vispārējie pamati.

Noziedzīgs nodarījums, kā sociālās dzīves negatīva parādība, un sods, kā reakcija, nepārtraukti saistīti savā starpā no neatminamiem laikiem.

Tāds sakars pastāvēja tad, kad cietušais par nodarīto „pārestību“ atbildēja ar „atriebību“. Tas pilnā mērā uzglabājās, kad sabiedrībā, sākdama formēties, personīgas izrēķināšanās vietā radās nokārtota „izpirkšana“. Sakars pastāvēja arī tad, kad teokrātiskās iekārtas laikā nodarījumam sekoja grēcinieka upurēšana dievībai „izpestīšanas“ nolūkos. Tas konstatējams arī tur, kur valsts vara nodibina sodu „institūtu“ kā „atmaksu“ (retributio) par vainīgi izdarīto, vai lai „atbaidītu“ (territio) no tamliedzīgiem nodarījumiem.

Tādā kārtā, nerunājot pagaidām par citiem iemslēm, vēsturiski izveidojies priekšstats par soda kā noziedzīga nodarījuma sekas neizbēgamību.

Tuvojoties no šā viedokļa jautājumam par sodiem, — rēķinoties ar vēsturisko faktu, kā sodīšana pastāvējusi visur un vienmēr, — krimināltiesību zinātne var izsekot sodīšanas idejas evolūciju cilvēces kultūrtiesiskās attīstības gaitā. Mēs to īsumā izdarījām ievada vēsturiskā daļā.²⁾

Ar vēsturisku pētījumu vien tomēr nevar aprobežoties. Soda pastāvēšanas fakts, bez šaubām, daudz ko liecina, bet ar šo faktu vien nepietiek. Gadu simteņiem ilgi pastāv arī aizspriedumi, no kuriem daži zem kultūras progresa iespaida aizgājuši mūžībā. Vai arī tradicionālais sodīšanas institūts nav tikai aizspriedums?

Šādas šaubas gan radušās samērā nesen. Ilgu laiku sodīšanas aploks zināmā nozīmē juridiskai kritikai bija nepieņemams. Te neierobežoti valdīja vara. Apšaubīt sodu pama-

¹⁾ Sal. Nagler, Die Strafe, I. 1918.; A. Merkel, Die Lehre von Verbrechen und Strafe, 1912., 191.—282. lap. p.; Sauer, Grundlagen des Strafrechts, 1921., 69.—200 lap. p. Bar, Handbuch des deutschen Strafrechts, 1882. (Geschichte der Strafrechtstheorien), 199.—361. lap. p.; Liszt, Lehrbuch 348.—401. lap. p.; M. E. Mayer, Lehrbuch, 1915., 417.—499. lap. p.; Фойнишкй, Учение о наказании въ связи съ тюремвѣдѣніемъ 1889 г. Lenz, Die angloamerikanische Reformbewegung im Strafrecht, 1908.; Goldschmidt, Strafen (V. D. A. IV.), 81.—470 lap. p.; Herr, turpat, 471.—506. l. p.

²⁾ Sal. iepriekš. 37. lap. p.

totību nozīmēja apšaubīt pašu valsts varas būtību. Tamdēļ viss dogmātiski-filozofiskais darbs bija vērstš vienīgi uz to, lai radītu šai spēka izteiksmei ētiski-tiesisku pamatu. Tikai pakāpeniski, sakarā ar strīdiem starp daudzām pozitīvām teorijām, kas šajā nozarē nāca viena pēc otras, sāka skeptiski raudzīties uz soda institūtu, kuŗu bija iesvētījuši gadu simteņi un tik rūpīgi sargāja varas nesēji. Šis skepticisms izpaudās negatīvās teorijās, kuŗu iedvēsmotāji bija pirmā kārtā nevis juristi, bet psihiatri, sociologi un statistiki.

Visas pozitīvās teorijas par sodiem pieņemts iedalīt divās lielās grupās:

- a), absolūtās vai pašmērķa teorijas un
- b) relatīvās vai lietderības teorijas.

§ 37. Absolūtās teorijas.

Absolūtās teorijas pieņemts pakļaut formulai: „*quia peccatum est*“, apzīmējot ar to, ka tās raugās vienīgi atpakaļ. Šīs teorijas meklē tikai soda pamatus un atzīst, ka tie atrodas izdarīta noziedzīgā nodarījumā, kuŗš līdz ar to nosaka arī sodošās reakcijas apmēru.

Ar absolūtām teorijām parasti identificē t. s. atmaksas teorijas (Vergeltungstheorien, теория воздаяния), dibinātas:

- a) uz cilvēka jūtu dzenuliem, vai
- b) uz priekšstata par Dieva iejaukšanos zemes lietās, vai
- c) uz ētiskas, vai
- d) uz loģiskas nepieciešamības.

1. Lai runā ko runādami — šo laiku soda institūta saknes bez šaubām meklējamas tajā instinktīvā refleksā, kas izpaužas tieksmē atmaksāt ar sāpēm par sāpēm, t. i. privātā atriebībā,¹⁾ kuŗa sākumā bija neaprobežota, bet vēlāk ieviesta zināmas samērības robežās, atkarībā no sagādātā kaitējuma. Lai atriebības jūtas ar kultūras progresu pārveidotos kā pārveidodamās, tās nav iespējams izraut arī no šo laiku cilvēka dvēseles. Viņa alkst pēc gandarījuma (satisfactio) un to sajūt, ja redz vai vismaz apzinās, ka ļaunuma izdarītājs par to padots zināmām ciešanām. Tas, pro-

¹⁾ Grieķu vārds τιμωρία nozīmē ir atriebību, ir sodu, gluži tāpat latīņu vārds ultio un vindicta, pēdējais Ulpiana pazīstamā apzīmējumā: „poena est noxae vindicta“ (sal. Nagler, Die Strafe, 144.—147. lap. p.).

tams, attiecas pirmā kārtā uz pašu cietušo un tā tuviniekiem. Bet kas gan sāks apstrīdēt, ka šādu pat gandarijumu izjūt šajos laikos arī katrs nepiederīgs, kurš neizturas vienaldzīgi pret apkārtējo, kad viņš dabū zināt, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanā aizdomās turētais apcietināts, un ka vainīgais saņemis „pelnīto“ sodu.¹⁾

Sensualistiskās teōrijas tieši arī uzlūko šo cilvēka dabas nepārvaramo tieksmi atmaksāt „launu“ ar „launu“, par soda institūta pamatu. Viņām ir taisnība, ciktāl viņas atklāj vienu no elementiem, no kuriem sastādās šis pamats, bet šo elementu, protams, tagad nevar uzskatīt par vienīgo un par galveno.²⁾

2). Pavisam citā plāksnē atrodas reliģiskās atmaksas teōrijas, kuras atvasina soda nepieciešamību no tā, ka Dievs, kas svētī labu darbu un soda launu, tieši valda par cilvēku attiecībām.

No sava pirmatnējā stāvokļa izaugušā cilvēce, meklēdama augstākus principus, kas rēgulē cilvēku savstarpējās attiecības, un nespēdama atrast tos savā vidū, meklē viņus debesīs. Dieva „justitia retributiva“ atmaksā katram pēc nopelniem. Dieva dusmas vērstas uz noziedznieku. Un ja tas notiek ar to cilvēku vidūtājību, kam Dievs devis varu zemes virsū, tad tādā kārtā nenotiek vis atriebšanās, bet gan tiek sasniegta taisnība. Šī taisnība jāizjūt kā tāda ne tikai apkārtnei, bet arī pašam noziedzniekam, kuram tādā kārtā uzliekamais sods ir nodarītā „izpirkšana“. Reliģiskās atmaksas teōrijas ar to arī apmierinās.

Pēc šām teōrijām nepieciešamība kombinēt sodu ar noziedzīgu nodarījumu izriet no Dieva pavēles. Bet par cik mēs vispār atdalām tiesību sfairu no reliģijas sfairas, pievestie pilnīgi reliģiskie apsvērumi mūs nevar apmierināt. Šās teōrijas var interesēt no dogmātiskās puses vienīgi kā priekšteces modernākai konstrukcijai, kuras pamatā jau liek sekularizētu, ja varētu tā izteikties, ētikas jēdzienu.³⁾

¹⁾ Sal. Nagler, Die Strafe, 102. un turpm. lap. p.: „das Rechtbewusstsein der rechtlich organisierten Gesamtheit wendet sich instinktiv wider den Urheber der Herausforderung...“ un 523. lap. p.: „zu dem Komplex der angeborenen, daher unwillkürlichen Begehrungstendenzen des Menschen gehört auch der Trieb zur Wiederausgleichung...“

²⁾ No šā principa iziet starp citu Hūgo Grocius slavenā aforismā: „malum passionis, quod infligitur ob malum actionis (kuru tas patapinājis no Augustīna), kuru tas secina no indivīda jūtu dzenuliem (sal. Nagler, Die Strafe, 226. un turpm. lap. p. 272. un 274. lap. p.).“

³⁾ Šis uzskats dabiski bija pārsvarā kanonisko tiesību kundzības laikā; to visādi atbalsta Lutērs; XIX. g. s. tam piekrit galvenā

3) To dara morāliskās atmaksas teorijas. Tās kļūst iespējamās no tā laika, kad no reliģiskā ietēra atdalījušos morāli sāka izprast kā patstāvīgu dzinēj spēku, kas dziļi gul cilvēka dvēselē.

Pēc šām teorijām sodošā reakcija par noziedzīgu nodarījumu ir ētiskās harmonijas prasījums, kurai piemērojas viss cilvēciskais. Reakcija iestājas, viņai jāiestājas, kad ētiskā harmonija traucēta, kā automātiskam aktam, kas izlīdzina traucēto saskaņu. Tas pietiekošā mērā izskaidro soda nepieciešamību. Pie šādas transcendentālas uzbūves paša soda realizēšana nozīmē noziedzīgas uzvešanās pelšanu.

Še katrā ziņā slēpjas daļa patiesības. Pelšana (Missbilligung, порицание), vai noziedzīga nodarījuma negatīva vērtēšana (Unwerturteil) neapšaubāmi ir katras notiesāšanas sastāvelements, bet gan ne vienīgais. Morāliskās atmaksas teorijas ir neapmierinošas arī tamdēļ, ka morāles aploks nesākrīt ar tiesību aploku, un pirmā aplokā nav iespējams atrast pamatus, kas būtu pietiekoši, lai pilnīgi izskaidrotu otrā aplokā sastopamās parādības.¹⁾

4. Šajā ziņā tiesību sfairai tuvāki piekļaujas teorijas, kurās uzlūko sodu par noziedzīga nodarījuma loģiskām sekām. Šās teorijas, filozofu būvētas, savos divos galvenos variantos atstājušas milzīgu iespaidu uz šo laiku kriminālistu domu gājienu.

a) Pirmais variants saistīts ar Kanta²⁾ slavenu vārdu. Pēc Kanta uzskatiem soda nepieciešamība dibinājas uz cilvēka saprāta pavēlējumu. Tas ir viens no absolūtiem „katēgoriskiem viņa imperatīviem“, kurš prasa, lai katrs saņemtu to, ko tas ar saviem darbiem izpelnijies. Kantam tas ir aksioma, kurai nav vajadzīgi turpmāki pamatojumi, kamdēļ tā arī nepieļauj izņēmumus. Valsts pienākums, lai gan tā iet bojā, nobendēt pēdējo, uz nāvi notiesāto slepkavu (pēc vecās formulas — „fiat justitia, pereat mundus, ruat coelum“).

Ar šo principu Kants saista otru imperatīvu, kas ap-sargā „neatņemamo cilvēcisko cienu“. Pēdējais a priori izslēdz iespēju meklēt soda pamatojumu kaut kādos

kārtā Stahls (sal. Nagler, Die Strafe, 55. un turpm. 700. un turpm. lap. p.).

¹⁾ Sal. Bar, Handbuch, I, 311. un turpm. lap. p. Viņš uzstāda „sittliche Missbilligung (Reprobation)“ — teoriju; Nagler, Die Strafe, 707. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. Nagler, Die Strafe, 400 un turpm. lap. p., atsaucoties uz Kanta: „Kritik der praktischen Vernunft“ un „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“.

mērķos, kas atrodas ārpus noziedznieka vainas, kaut arī aiz valstiskiem lietderības apsvērumiem. Nevis indivīda vai kopuma labklājībā, bet gan taisnībā ir cilvēciskās kopdzīves būtība. „Nevar runāt par taisnību, ja taisnība sevi pārdod, lai cena arī būtu kāda būdama.“

Tam, beidzot, pievienojas trešais absolūtais princips, kas izriet arī no taisnības būtības, proti, noziedzīga nodarījuma un sodošās reakcijas vienlīdzības: („per quod quis peccat, per idem punitur et idem“). Tādā kārtā Kants atgriežas pie taljona, kā vienīgā stingrā principa, kurš a priori nosaka reakcijas un noziedzīga nodarījuma samērību.

Lai saprastu Kantu, vienmēr jāatceras, ka arī lielākais filozofs ir sava laikmeta bērns. „Aksiomas“, kas varbūt tiešām nav apgāzamas vienā laikmetā, var izrādīties par novecojušām, apstākļiem mainoties. Tajā laikā (XVIII. g. s. beigās) dienas kārtībā bija cīņa ar absolūtismu un atsevišķi ar tiesnešu patvaļību.¹⁾ Kants tamdēļ meklē objektīvu kritēriju nodarījumā, atrodot, ka visi apsvērumi par „interesēm“, kas saistītas ar sodīšanu, neizbēgami ir zināmā mērā brīva ieskata avots. Lūk kamdēļ viņš izbīda izdaudzīnāto „jus talionis“, izprotot to, zināms, nevis rupjā materiālā, bet pārnestā nozīmē: sodam pēc iedarbības spēka jāatspoguļo sevi noziedzīgā nodarījuma raksturs — pirmā kārtā ārējais un pa daļai iekšējais („die innere Bösartigkeit des Verbrechens“). Tādā pašā mērā Kants atrodas zem XVIII. g. simteņa teorijas iespaida par cilvēka „iedzimtām tiesībām“. Šo teoriju viņš²⁾ attīstījis mācībā par indivīda patstāvīgām tiesībām attiecībā pret valsti.

Kanta apriōristiskās konstrukcijas, kas izskaidrojamas ar viņa tiekšanos atrast kaut ko mūžīgu, nemainīgu un tamdēļ absolūtu — pretsvarā grozīgai un tamdēļ patvaļīgai „derīguma“ izpratnei, — nav pārliecinošas kā katrs „a priori.“³⁾ To vērtība vēsturiska. Tās tomēr atklāja ceļu tīri juridiskai pieejai pe sodīšanas problēmas.

b) Otrs variants saistīts ar ne mazāk slavēto He-

¹⁾ Sal. Nagler, Die Strafe, 250. lap. p.: „...die zügellose Rechtsprechung des 18. Jahrhunderts!“ Līdz pasaules karā turpretim pastāvēja ticība tiesiskās iekārtas pastāvībai un saprātīgai varas pasīerobežošanai. Pēdējā laika piedzīvojumi radīja citu pārliecību daudz, kuri tamdēļ zaudēja uzticību varas nesēju izturībai attiecībā uz tiesību idejas stingro cienīšanu.

²⁾ Sal. Nagler, turpat 404. lap. p.

³⁾ Sal. Bar, Strafrechtstheorien (Handbuch), 242. un turpm. lap. p.

gela') vārdu. Šis variants būvēts uz viņa īpatnējo mācību par esamības un domas identitāti un par domas absolūto nozīmi.

Katru parādību var aplūkot kā dialektisku virzīšanos no tezes uz antitezi un no šejienes uz galīgo sintezi (Hegela triada).

Absolūtā tiesiskā gribā („der an sich seiende Rechtswille“) apvienojas kopēja un privāta griba. Nesaskatot ar kopējo gribu, privātā griba it kā noliedz absolūto tiesisko gribu (noziedzīgs nodarījums), bet šī noliegšana ir tikai šķietama, jo kopējā griba, noliedzot privāto gribu (sods), atjauno gribu vienotību aiz nepieciešamības, kas izriet no absolūtās tiesiskās gribas nenovēršamā prasījuma (taisnība). Noliedzot noziedzīgu parādību, tiesības samierinās pašas ar sevi, tās sevi atjauno.

Tādā kārtā Hegel's uzlūko sodu kā noziedzīga nodarījuma loģiskas un tamdēļ neizbēgamās sekas, ārpus jebkādiem apsvērumiem par valstisku derīgumu un par privātu interesi.

Kas attiecas uz šāda nolieguma saturu, tad tas dabīgi izpaužas noziedznieka personīgās gribas piespiedu iespaidošanā. Izejot no „gribas“ jēdziena Hegel's, atšķirībā no Kanta pārvieto smaguma centru no objektīvā aploka subjektīvā. Iebilstot pret „taljonu“, viņš pastrīpo, ka nepieciešams nevis „ārējs“ (specifisks), bet „iekšējs“ samērs starp noziedzīgu nodarījumu un sodu.

Ja Hegels ar to sevišķi reljefi izcēlis vainas nozīmi soda noteikšanai, tad tas bez šaubām viņa konstrukcijas nopelns, bet pati par sevi viņa dialektiskā vārdu spēle paliek tāda pat „petitio principii“, kā Kanta „katēgoriskie imperatīvi“. Abi apgalvo to, ko vajadzēja pierādīt.²⁾

¹⁾ Sal. Bar, Strafrechtstheorien (Handbuch), 276 un turpm. lap. p.; Nagler, Die Strafe, 433. un turpm. lap. p. atsaucoties uz Hegela darbu „Grundlinien der Philosophie des Rechts“.

²⁾ Atmaksas teorijas vienmēr cenšas pēc samēra starp noziedzīgu nodarījumu un sodu. Samēra prasījumam dažādās mācībās dažāda forma. Tā Pitagorieši izgāja no matemātikas līdzības jēdziena (το αντιπεπονητος τε και ισον). Otrs virziens (Heinze), pieslienoties veclaiķu izpirkšanas sistēmai, uzstāda ekonomiskas izlīdzināšanas ideju: sods — noziedznieka klausība sabiedrības priekšā, izdarītā tiesīpārkāpuma ekvivalents. Sal. Bar, turpat, 203. un turpm. lap. p.; Rosenfeld, Die richterliche Strafzumessung (V. D. A. III.) 106. lap. p.: „...im Grunde ist der ganze Vergeltungsgedanke in der modernen Form Ausfluss eines Bedürfnisses zunächst ästhetischer Art...“ Sal. Kantorowiz, Der italienische Entwurf, 21. lap. p.: „Ihrem Wesen nach ist die Strafe Vergeltung, ihr Zweck mag sein was er wolle...“

Pēc būtības visas absolūtās atmaksas teōrijas ir vienprātis apsvērumā, ka noziedzīgs nodarījums traucē līdzsvaru, kurš kāda dabiska likuma dēļ atjaunojas ar sodu, un šajā ziņā tās ļoti tuvojas patiesībai, bet izbeidzoties šajā vietā, tās apstājās pusceļā. „Traucēto tiesību varas atjaunošana“¹⁾ pati par sevi mums nekā nenoskaidro, ja to atstāj kaut kur ārpus laika un vietas un, galvenais, ārpus cilvēka tiesiskiem pārdzīvojumiem.²⁾

§ 38. Relatīvās teōrijas.

Relatīvās teōrijas ir brīvas no tāda pārmetuma, par cik tās nenonāk citā galējībā, sekojot vienpusīgai formulai „ne peccatur“.³⁾ Relatīvās teōrijas ierauga soda pamatu soda mērķī. Viss svars pēc tam šā mērķa sameklēšanā. Ja būs atrasts saprātīgs mērķis, tad pēdējais līdz ar to noderēs par soda institūta pastāvēšanas attaisnojumu. Jautājumu uzstāda tā: ne kamdēl, bet kādā nolūkā soda?⁴⁾ Tāda teleoloģiska konstrukcija tomēr ir bīstama tajā ziņā, ka, raugoties tikai uz priekšu, tā aizmirst lūkoties atpakaļ, zaudējot sākaru ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu.

Relatīvās teōrijas saknes meklējamas grieķu-romiešu senatnes teōrijās. Viņu ciltstēvs ir Platons, kura mācība romiešu filosofa Senekas⁵⁾ populārizēta, — attēlo tiesnesi kā ārstu, kurš pasniedz slimam noziedzniekam zāles (sodu).

Atkarībā no tam, vai šīs teōrijas saista soda mērķus pirmā kārtā ar sabiedrības vai ar atsevišķa noziedzīga individa interesēm, tās var iedalīt divās grupās.

A. Teōrijas, kas iziet no mērķa, kurš ijasasniedz pirmā kārtā sabiedriskās interesēs. Šis mērķis aizvien ir nodibinātās tiesiskās kārtības apsardzība, novēršot noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu nākotnē.

1) Šurp attiecināma teōrija par visu potenciālo

¹⁾ Sal. Hälschner, Das gemeine deutsche Strafrecht, 1881., 1., 3. un turpm. lap. p.

²⁾ Nevar gan neatzīmēt, ka šajos galējos slēdzienos absolūtās teōrijas atbalsta vienīgi filozofi. Tiem principā piekritošos juristus apstākļi spiež vienmēr ielaisties kompromisos.

³⁾ Sal. Senekas lietotāmo formūlu: „nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccatur“.

⁴⁾ Sal. Hūgo Grocija pretimstādījumu: „ab quod“ un „cujus ergo“ (Nagler, Die Strafe, 267. lap. p.).

⁵⁾ Sal. Nagler, turpat, 216. un turpm. lap. p.; Bar, Strafrechtstheorien, 204. un turpm. lap. p., 211. un turpm. lap. p.

(eventuālo) noziedznieku atbaidīšanu ar soda piemērošanu (Abschreckungstheorie, теорія устрашенія). Atta
teor

Sodu uzliek, lai citus atturētu („zu mehrer Forcht andern“ — Carolina, Art. 130). No tā izriet, ka sodam pēc satura jāpastāv sāpju sagādāšanā. Sodam jābūt bargam un, galvenais, tas izpildāms atklāti.¹⁾ Sodošā vara tā arī rikojās keizarišķā Romā, rupjos viduslaikos un pat apskaidrotā absolūtisma laikā. Galā rezultātā atbaidīšanai ar „sodu izpildīšanu“, ja trūkst citu atturošu apsvērumu, jāzaudē savs spēks, kas sadrūp, atduroties pret pieraduma notrulinošo iespaidu.

2) Citādi pieiet šim uzdevumam t. s. ģenerālās prevencijas vai psihiskās piespiešanas teorija (Generalpräventions = resp. psychologische Zwangstheorie). Gen
pr
t

Viņas iesākums ir angļu filosofa Hobbesa mācība. To zināmā mērā aizstāvēja vācu filozofs Puffendorfs, un tā sasniegusi pilnību sava pārliecinātākā pārstāvja, lielā kriminālista Feuerbach'a²⁾ personā. Šī teorija pārvieto smaguma centru no soda piemērošanas uz kriminālpiedraudējuma aploku, kur piedraudējumam jāattur noziedzīgie impulsi visos „potenciālos“ noziedzniekos. Bet piedraudējuma reālitate atkarājas no tā realizēšanas neizbēgamības, t. i. soda izpildīšanas. Šāda neizbēgamība svarīgāka kā bargums, jo katrs noziedznieks cerē izvairīties no soda. Ja tāds apsvērums attaisno soda institūtu, tad kriminālpiedraudējums atšķiras no citiem policejiskās prevencijas līdzekļiem ar to, ka piedraudējumu nostāda kvantitatīvā sakarībā ar noziedzīgu nodarījumu. Vajadzīga robeža, vajadzīgs samērs. Nevar piedraudēt ar vienādu sodu par viegliem un smagiem tiesībpārkāpumiem. Kriminālpiedraudējumam jāatbilst novēršamā delikta svarīgumam.

Vēl tālāk gājusi Benthama utilitārā teorija.³⁾ Ut
te

¹⁾ Montesquien un vairums franču enciklopēdistu: sal. Nagler, turpat, 338. un turpm. lap. p. Sal. arī Ulpiana izteicienu I., 6. § 1. de custod. et exhib. reorum, 48., 3.: „ut exemplo deterriti minus delinquant“.

²⁾ Sal. Nagler, turpat, 294. un 298. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. Feuerbach, Lehrbuch §§ 13. un 16. Sal. Feuerbacha mācības kritiku — Nagler, Die Strafe 380. un turpm. lap. p. un Bar, Strafrechtstheorien 248. un turpm. lap. p.

⁴⁾ Sal. Bar, turpat, 353. un turpm. lap. p.; Lenz, Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht, 1908., II. un turpm. I. p.

Ar Feuerbachu Bentham's vienojās tajā ziņā, ka viņš pārnēs akcentu uz piedraudējumu, kuram jāatbilst noziedzīga nodarījuma izdarīšanas sagaidāmajam kaitējumam. Bet no piedraudējuma reālītātes nozīmes viedokļa, un šeit viņš šķiras no Feuerbacha, Benthamam nav svarīgs faktiski uzliktais sods: pietiek ar to, ka soda piemērošana ir šķietams „lauņums“; kamēr izdodas šāda „lauņuma“ šķietamību uzglabāt.¹⁾

Psicholoģiskās piespiešanas teōrija radījusi ne mazums iebildumu.²⁾ Tai pārmet, ka viņa it kā atstāj atklātu jautājumu par konkrēta soda atbilstānu konkrētam noziedzīgam nodarījumam un tā tad arī visām noziedzīgās nodarbības — kā ārējās, tā arī iekšējās (vainas), — gradācijām; ka viņa prezumē noziedznieka zināšanu par noziedzīgu nodarījumu sodāmību; ka kriminālpiedraudējuma reālais iespaids faktiski ir neuztverams, jo kriminālai justīcijai ir darīšana vienīgi ar tiem gadījumiem, kad piedraudējums izrādījies bezspēcīgs un saplūst ar pārējiem tīri policejiska rakstura preventīviem līdzekļiem.

Jāšaubās, vai viss tas tomēr var apgāzt tajā glabājošos dziļo patiesību. Pats Feuerbach's skaidri apzīmējis robežu starp policējisko prevenciju un kriminālo piedraudējumu.³⁾ Pēdējā istā nozīme pietiekošā mērā novērtēta praksē un sajūtama arī dzīvē t. s. „kriminālrepresijas pastiprināšanas“ kārtībā. Tālāk, kriminālsoda piedraudējuma realizēšanas pielaižamības priekšnoteikums ir nevis tas, ka noziedznieks noteikti to zina, bet gan, ka viņam bija iespējams to zināt.⁴⁾ Bet kas attiecas uz abstrakta piedraudējuma reālu iespaidu, t. i. uz sakaru starp piedraudējumu un reālu dzīvi, tad jāņem vērā, ka bez sodu piedraudējumiem noziedzīgu nodarījumu skaits bez šaubām būtu stipri pavairojies. Konkrēta soda sakars ar konkrētu nodarījumu ir zināmā mērā prēdēstinēts samērībā starp abstraktu piedraudējumu un abstraktu nodarījumu un. Beidzot, piedraudot ar sodu, ģenerālprevencijas teōrija katrā ziņā pieņem tikai gadījumus, kur pretlikumīgi nodarījumi tiks izdarīti vainīguma apstākļos,⁵⁾ jo ārpus vainīguma nosacījumiem nav noziedzības.

¹⁾ No šejienes pāreja uz labošanas ideju „pénal servitude“ piedraudējuma realizēšanas robežās.

²⁾ Sal. Binding, Handbuch, 20. un turpm. lap. p. M. E. Mayer, Lehrbuch, 428. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. iepriekš. 19. lap. p.

⁴⁾ Sal. iepriekš. 19. lap. p.

⁵⁾ Ar to novērsts apgalvojums, itkā ģenerālās prevencijas teōrijas atšķirībā no citām spiesta ievērot samēru vienīgi starp sodu un nozie-

3) Trešā vietā stāv kaitīguma novēršanas teōrija (Unschädlichmachung, обезвреживание, „ut securiores ceteri vivant“).

Liekot pamatā principu par sabiedrības pašaizsardzību (nepieciešamo aizstāvēšanos) pret individu, kurš ar noziedzīgu nodarbību pierādījis savu kaitīgumu, šā virziena pārstāvji uzlūko sodu par līdzekli, kurš noder, lai atjēmtu viņam iespēju kaitēt.

Turpmāko attīstību šī teōrija guva mūsu laikā, pateicoties t. s. pozitīvistiem. No jēdziena par individa „kaitīgumu“ viņi pārgāja uz jēdzienu par „bīstamību“, saistot ar noziedzīgā nodarījuma atklājušos viņa bīstamību sabiedrībai t. s. „sankciju“ gradāciju, kurās „sodi“ it kā saplūst ar „aizsardzības“ līdzekļiem. Ar šiem līdzekļiem sabiedrībai jāizdara „sociāla izlase“ (Selection) atrisinājot sociāla tipa cilvēkus.¹⁾

Bet nerunājot par iebildumiem, kurus ceļ pret šādu jēdzienu sajaukšanu,²⁾ arī šajā formulā nav iespējams ietvert lielāko daļu no pastāvošiem sodu veidiem.

B. Teōrijas, kas iziet no mērķa, kurš sasniedzams pirmā kārtā noziedzīga individa interesēs, sauc par speciālas preventīvas teōrijām. Tās paredz cīņu ar noziedzīgu nodarījumu izdarījušā individa personīgo noziedzīgumu.

1) Šī cīņa ir iespējama vispirms t. s. speciālās atbaidīšanas³⁾ ceļā.

Pēc šīs teōrijas soda mērķis ir likt noziedzniekam sajūst, ka tā nevar darīt, un atradināt to kā bērnu no tiesībpārkāpuma atkārtotības. Koncentrējot visu savu uzmanību ap noziedzīgo individu, šī teōrija atstāj nomaļus soda nozīmi, sabiedrības pārējo locekļu noziedzīgo impulsu apspiešanā. Bet tā vairāk kā citas pastrīpo pašas soda izpildīšanas svarīgumu.

2) To pašu dara speciālas preventīvas teōriju otrs veids,

dzīgu stimulu („nach der Stärke des zum Verbrechen treibenden Anreizes“, M. E. Mayer, Lehrbuch, 429. lap. p.), bet ne vainas pakāpi.

¹⁾ Sal. Hentig, Die Strafe, 1932. g. 169. lap. p.

²⁾ Sal. turpmāk § 51.

³⁾ Sal. Bar, Strafrechtstheorien, 246. lap. p. ar norādījumu uz Grölmānu: „Grundsätze der Criminalwissenschaft; M. E. Mayer, Lehrbuch 430. lap. p.

kas pazīstams zem nosaukuma labošanas teorijas (Besserungstheorie, теорія исправленія.¹⁾)

Jau senatnē sastopami sporadiski norādījumi uz tādu soda mērķi. Tā piem. romiešu jurists Paulus vienā vietā (120 de poenis Dig. 48. 19) saka, ka „poena constituitur in emendationem hominum.“²⁾ Bet kā filosofiski pamatota soda teorija tā ir jaunāko laiku produkts, kas izveidojies spēcīgā rūgšanas procesā, kuŗš cēlies no tam, ka sāka noliegt pašu valsts „jus puniendi“ un sodu kā „launuma“ sagādāšanu atbaidīšanas vai atmaksas ceļā.

Vai ir iespējams iespaidot cilvēka „launo gribu“, kā to grib ģenerālās un speciālās prevencijas teorijas? Vai vispār ir iespējams piespiest cilvēka „gribu“ paklausīt abstraktām tiesību pavēlēm? Ja griba ir brīva (indeterminisms); ja brīvs ir tas, kas ne no viena un ne no kā neatkarājas, tad šāda brīvība izslēdz kā kriminālpiedraudējuma, tā arī soda piemērošanas atbaidošo iespaidu.

Ja turpretim tā ir pilnīgi nebrīva (determinisms un necesarisms); ja katru darbību, labu vai ļaunu, kaut kas iepriekš nolēmis, tad atkal katrs mēģinājums iespaidot cilvēku kriminālrepresijas ceļā jau iepriekš būs padots neveiksmei.³⁾

Bet no otras puses, — ja noziedzīgs nodarījums ir „launums“ un ja arī sodam jābūt tādām pašam „launumam“, tad taču sodīt par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu nozīmē dubultot „launumu“. Vai tas atbilst kultūrālās valsts cieņai?⁴⁾

Sāk meklēt citus ceļus. Rodas daudzas jaunas teorijas, kuŗu pamats tas, ka viņas noliedz cilvēka kriminālatbildību par viņa izdarītiem tiesībpārkāpumiem.

¹⁾ Tās priekšteči ir savu laika biedru pietiekošā mērā neizprastie. Steltzer, Grundsätze des peinlichen Rechts (1790.); Krause, System der Philosophie des Rechts (1828.). Gross, Der Skeptizismus in der Freiheitslehre (1830.) un Roeder, Die Rechtsbegründung der Besserungsstrafe (1846.), sal. sīkāk Nagler, Die Strafe, 418. un turpm. lap. p.; Bar, 260. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. „Casa di correzione“ Florencē XVII. g. s. nepilngadīgo labošanai un sv. Mikēla iestāde Romā (XVIII.), kas ierikota tam pašam nolūkam. Labošanas mērķus grib sasniegt arī kanonisko tiesību, t. s. „poenae medicinales“. Prūsijas Landrecht (II., 20. § 24.) saka: „Zweck der Strafe (ist) gleichzeitig Sicherheit des Staates und seiner Einwohner, zugleich aber auch Besserung des Verbrechers durch Züchtigung der schädlichen Leidenschaft“.

³⁾ Tas tomēr ir sofisms, jo ne absolūtas brīvības, ne absolūtas nebrīvības īstenībā nav, un ja iet runa par iepriekš nolemtu lietu gaitu, tad var teikt, ka noziedznieka sodīšana par izdarīto arī ir iepriekš nolemta.

⁴⁾ Sal. Tolstoja mācību par „nepretošanos ļaunam“. („непротивление злу“); Forels: „sods — atāvisms, senātnes smieklīgas atliekas“... Rathenau: „die Strafe ist ein Unrecht“, un pat Iherings: „die Geschichte der Strafe ist das fortwährende Absterben derselben...“

a) Patoloģiskās teorijas atrod, ka šī neatbildība izriet no tiesībpārkāpēja organisma slimīgā stāvokļa:

- α) frenoloģija (sal. ārsta F. J. Galla mācību) izskaidro noziegumu ar galvas kausa (un atbilstoši arī smadzeņu) uzbūves anomāliju, kuŗu it kā iespējams konstatēt pat pēc ārējām pazīmēm („zagšanas pūns“ u. t. t.);
- β) psihiatrija (sal. ārsta Maudsleja u. c. mācību) uzlūko to par morālisķu kaiti (moral insanity), t. i. noziedznieķa psiķes slimīgu sāvokli, kas atšķiras no nepiesķkaitāmības stāvokļa;¹⁾
- γ) slavenā ārsta Lombrozo antropoloģija konstruē noziedzīģumu uz ļauno tieksmju iedzimtību. Tā uzlūko noziedznieķu par degenerātu.

b) Socioloģiskās teorijas noziedznieķa personīģās atbildības vietā nostāda apkārtnes un sociālās iekārtas nenormālības atbildību.²⁾ Tādus iesķatus, laikam, pastiprina kriminālstatistika (sal. Quetelet), runāģot par iķģgadīģu „noziedzības budģetu“ kā „pastāvīģu sociālu parādību“, un aizmirstot to, kāda būtu kriminālā statistika, ja nebūtu nekādas kriminālas represijas.

Šo, iesākumā par atklājumu uzlūķoto un ar savu šķķietamu pareizību valdzinošo apaģalvojumu rezultātā, noziedzības apķaģošanas aplokā varētu rasties tikai inercija.

Tiešām, ja viss ir tikai fizioloģiski un socioloģiski dabas³⁾ likumi, ja pilnīģi ignorē cilvķeka psiķes nozīmī visu notieķoģo parādību cēloniskā sakara virķnē, tad cīņa ar tiesībpārkāpumiem kriminālrepresijas ceļā ir veltīģa un sodam nav nozīmes. Vai arī, — un pie šāda slēdziena instinktīvi nonāķ tie, kas nespēģ apmierināties ar šādu fātālismu, — apkārtnes reakcija kaut arī ir nepieciešama, bet tai jāģuļ pavisam citā plāksnē. Noziedznieķs nav vis jāsoda vārda iķdieniģķā nozīmē, bet gan jāārstē.⁴⁾

¹⁾ Sal. arī Krāpelin, Abschaffung des Strafmasses, 1880. Pie t. s. „morāliskā saģukuma“ konstrukcijas atģriežas jaunāķie kriminālistiģ pamatoģoties uz jaunāķiem pētīģumiem par „smadzeņu gripas“ sekām.

²⁾ Šiem uzskatiem arī piesķienas jaunā itāļu skola, kuŗas priekģģalā atrodas Enrico Ferri, pozitīvi-socioloģiskais virģziens, kas atstāģis iesķaidu uz 1921. ĝ. itāļu kōdeķa projektu, kuŗā pat vārds „sods“ (pena) atvietots ar vārdu „sankcija“ (sanzione). Sal. Itālijas projektu, Relazione, 76. lap. p.; sal. turp. jauno itāļu 1930. ĝ. (Rocco) kōdeķu.

³⁾ Sal. Rosenfeld (V. D. A. III.), 108. lap. p.: „die naturwissenschaftliche Auffassung...“

⁴⁾ Sal. iepriekģ. 170. lap. p.

Patoloģiskās
teorijas

Socioloģiskās
teorijas

Jaunā juristu skola no šā domu gājienu izlobīja labošanas teoriju.

Visi viņi sacēlas pret sāpju sagādāšanu noziedzniekam, par padarīto un pieprasa, lai to atsvabinātu no tiesas „patvaļības“, ņemot aizbildnībā pāraudzināšanas nolūkā, ar ko arī būtu novērsta iespēja atkārtot tiesībpārkāpumu nākotnē.

- a) Tādu noziedzīga indivīda psihikas pārveidojumu iesākumā likās iespējams sasniegt reliģiski-morāliskas labošanas ceļā. Šajā virzienā manāms baznīcas iespaids, bet uzskatos par šādas labošanas noderīgumu nelabojamiem noziedzniekiem ļoti ātri nācās vilties, jo piemērojot to ieslodzītiem, rezultātā radās „labi arestanti“ un nekā vairāk.
- b) Reālāku ceļu turpretim iet pilsoniski-sociālā labošana, kurās nolūks iepotēt noziedzniekam veselīgus egoistiskus motīvus tādas pārliecības nozīmē, ka godīgā, pūlīgu pilna dzīve, nodibinātās tiesībkārtības robežās, pašam noziedzniekam ir izdevīgāka nekā noziedzīgs dzīves veids. Bet šādas pāraudzināšanas (adaption) procesā galvenais ir pieradums pie noderīga darba, pie kam pieradumam jāuzglabājas arī pēc noziedznieka atsvabināšanas no ieslodzījuma vietas.

Šī mācība pagaidām valdzināja.¹⁾ Stokholmas penitenciārā kongresā (1878. g.) labošanas režīmu ieslodzījuma vietā pasludināja par „panaceju“.

Bet jau Romas kongresā (1885. g.) vērojama atkāpšanās no ticības šim līdzeklim kā universālam. Radās dažādi iebildumi:

- 1) ja ir nelabojami, tad labošanas piemērošana tiem būtu „*contradictio in adjecto*“; *„i cyten mandene*
- 2) turpretim lielākam vairākumam tiesībpārkāpēju labošana nemaz nav vajadzīga;
- 3) bet ja lieta pastāv labošanā, tad kamdēļ gan vilcināties ar labošanas piemērošanu tik ilgi, kamēr rodas cietušais? Citiem vārdiem, nav pietiekoši cieša sakara starp noziedzīgu nodarījumu un labojošo iespaidošanu;
- 4) un ja jau vispār runā par „patvaļību“ pastāvošo soda veidu piemērošanā, tad labošanas režīmā, kura izvešana da-

¹⁾ Sal. Wachi, (V. D. A. VI.) 72. lap. p.: „... nichts kann die Wahrheit übertäuben, dass die Kriminalstrafe kein Erziehungsmittel ist“.

bīgi pāriet no tiesneša rokām cietuma priekšnieka rokās, jau ir nesalīdzināmi vairāk patvaļības;

5) labošanas teōrijas galvenā kļūda tomēr tā, ka viņa sajauc profesionālo noziedznieku apkaŗošanu ar kriminālrespresijas vispārīgo uzdevumu.¹⁾

§ 39. Secinājumi.

Nav šaubu, ka katra no iepriekš apskatītām teōrijām vienā vai otrā ziņā satur sevī daļu pareizības. Visas viņas ir kļūdainas, par cik tās nonāk galējībā. Bet faktiski bezdibens starp ideju par atmaksu tiesiskās kārtības vainīgas traucēšanas gadījumā un ideju par atturēšanu no tādiem tiesībpārkāpumiem ar kriminālpiedraudējumu un pēdējā izpildīšanu un pat labošanas ideju — ir tikai šķietams.²⁾

Atmaksas teōrija savā tagadējā veidā pretendē uz to, lai atzītu, ka tiesiskās kārtības apsardzības interesēs, sodam ir atbaidošs iespaids uz visiem un katru un pat audzinošs iespaids uz sodāmu noziedznieku.

Psīchiskās piespiešanās teōrija kriminālpiedraudējuma neizbēgamas realizēšanas kārtībā meklē samēru starp kriminālpiedraudējumu un konkrētu tiesībpārkāpumu.

Labošanas teōrija, par cik tā paliek krimināltiesību robežās, jem par izejas punktu ne tikai cilvēka pagrimšanas pakāpi, bet pagrimšanas izteiksmi izdarītā noziedzīgā nodarījumā, kuram šī teōrija, protams piešķir tikai simptoma nozīmi.

Vienpusīgā formula „quia peccatum est“ nav pareiza, un tik pat vienpusīga ir arī formula „ne peccetur“. Pareiza ir to kombinācija: „punitur quia peccatum est, ne peccetur“³⁾ (gluži tāpat, kā jāārstē tāpēc, ka cilvēks saslimis, protams, lai viņš izvesēļotos). Bezmērķa sodīšanas ne-

¹⁾ Sal. Foiņicka formūlu, Учение о наказании, I. I. p.: ... борьба съ личнымъ состояниемъ преступности ...

²⁾ Sal. A. Merkel, Die Lehre von Verbrechen und Strafe, 212. lap. p.: „...speciell hat man Vergeltung und Prävention in einen eingebildeten Gegensatz zu einander gebracht... Präventivmassregeln... sind Strafen überall nur... sofern sie zugleich die Merkmale einer Gegenwirkung gegen... Uebelthaten haben... umgekehrt hat jede Vergeltung eine präventive Tendenz...“

³⁾ Turpat, 213. lap. p.: „...so verkehrt es wär zu fragen, ob der Schuldner zu einer Leistung angehalten werde, weil er schuldig geworden ist oder damit der Gläubiger das Seinige erhalte, genau so verkehrt ist die Frage, ob der Staat strafe, weil das Gesetz verletzt wurde, oder damit künftig das Gesetz befolgt werde.“

var būt. Bet juridiski nav iedomājama arī soda uzlikšana bez kriminālas „vainas“.

Strīdīgs paliek vienīgi jautājums par to, kuriem no šiem diviem elementiem piešķirt lielāku svaru. Pēc vienu¹⁾ domām, savienojot atmaksas²⁾ ideju ar lietderības jēdzienu, pārsvars ir pirmās pusē. Citi³⁾ apgalvo, ka smaguma centrs ir mērķī, t. i. „pastāvošās tiesībkārtības apsardzībā“ vai „tiesību pavēļu autoritātes uzturēšanā“.

Ne bez pamata norāda, ka aplūkojot soda mērķi viedoklim jāmainās atkarībā no tā, kādu kriminālās justīcijas stadiju jēm vērā: krimināla likumdevēja viedokli vai krimināla tiesneša vai, beidzot, tās iestādes viedokli, kuŗa sodu izpilda.

Pirmais bez šaubām tieksies novērst noziedzību ar kriminālpiedraudējumu (Strafandrohung), otrs vēlēšies taisnīgi noteikt samēru starp sodu un noziedzīgo nodarījumu (Strafzumessung), kas tomēr taču noved pie idejas par taisnīgu atmaksu, bet trešam sprieduma izpildīšanas robežas (Strafvollzug) pirmā vietā stāvēs soda izmantošana kā ietīguma novēršanai, atbaidīšanai vai konkrētā noziedznieka iespējamai labošanai.

Tas nenozīmē, ka starp viņiem būtu iespējama pilnīga nesaskaņā.⁴⁾ Piedraudot ar sodu, likumdevējam formulē piedraudējums ar tādu aprēķinū, lai dotu tiesnesim pietiekošu rīcības brīvību taisnīgai soda noteikšanai, ievērojot konkrēta gadījuma apstākļus. Bet tiesnesim, spriedumu taisot, jāatstāj vajadzīgā

¹⁾ Sal. Nagler, Die Strafe, 581. lap. p.: „... bei der Verschwisterung des Vergeltungsgedankens mit der Zweckmäßigkeit gehört mithin die dogmatische Führung der Genugtuung...: Zweckmäßigkeit ohne Vergeltungsgehalt wäre gleichbedeutend mit blosser Form...“; sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 435. lap. p.: „... tauglich zur Rechtfertigung der Strafe ist nur die Idee der Gerechtigkeit...“

²⁾ Sal. no otras puses M. E. Mayer, turpat, 432. lap.: „... die Idee der Spezialprävention ist die einzige Theorie, die für die Gestaltung des Strafvollzugs brauchbar ist...“

³⁾ Sal. Sauer, Grundlagen, 154. un turpm. l. p.: „... Nagler geht fehl, wenn er meint, von den drei Strafzwecken, demjenigen des Strafgesetzes, der urteilsmässigen Strafsetzung und des Strafvollzugs sei das „zweite das primäre... im Gegensatz zu Nagler (ist) das Gesetz als das primäre zu betrachten...“ Sal. tā paša Strafbesimmung und Persönlichkeit (Z. f. g. Strafw. 1930.) 705. un turpm. l. p.: „Die Strafe bezweckt die Aufhebung des in der Schuld liegenden Widerspruchs ... damit das erforderliche Gleichmass zwischen Staat und Täter wiederhergestellt werde; das heisst Rechtsverwirklichung, Gerechtigkeit... die Vergeltung wird zugleich Besserung, d. h. die Täter soll einem vollwertigen Gemeinschaftsglied werden. Und hiermit wird zugleich Sicherung erreicht: die soziale Schädlichkeit oder Gefährlichkeit des Täters wird beseitigt.“

rīcības brīvība, lai, atkarībā no noziedznieka individuālām īpatnībām, vai, kā izteicas citi,¹⁾ no viņa „personīgā noziedzīguma stāvokļa“, izpildu organi varētu izlietot visnoderīgākos līdzekļus vai nu lai to padarītu nekaitīgu, vai lai atbaidītu, vai arī labotu.²⁾

Atsevišķi, labošanu krimināltiesības var pieļaut vienīgi konkrēta kriminālsprieduma izpildīšanas kārtībā un robežās. Ja sakars ar spriedumu pārtraucas, tad labošana zaudē tiesiskas reakcijas raksturu un pārveršas par policejiskas preventīvas līdzekli.³⁾

Praktiski abstrakto doktrīnu strīdu sodu izpildīšanas plāksnē pozitīvā jurisprudencē izšķīrusi eklekticisma ceļā.

Uz Valberga iniciatīvi, kuŗu atbalstījis un attīstījis Liszts un viņa piekritēji, šajos laikos, ņemot vērā to pareizo, kas ir atsevišķās savā starpā naidīgās teorijās, pieņemts iedalīt noziedzniekus trijās kategorijās, liekot atbilstoši šādam iedalījumam par pamatu dažādos soda mērķus:

1) gadījuma noziedznieki (Gelegenheitsverbrecher, criminel d'occasion, случайные преступники), kuŗus atbaida pati soda izpildīšana;

2) pieraduma noziedznieki (Gewohnheitsverbrecher, criminel d'habitude, преступники по привычке), kuŗiem pa soda izciešanas laiku piemērojams labošanas režīms un

3) iedzīmtie noziedznieki (delinquenti nati, geborene Verbrecher, преступники прироченные), kuŗus atliek tikai padarīt nekaitīgus, — iznīcinot tos vai arī smēlot no tiem iespējami lielākus oikonomiskus labumus.⁴⁾

§ 40. Soda īpašības.

Šajos laikos kriminālsods ir valstisks institūts, kas nodibināts pastāvošās tiesiskās kārtības apsardzībai. No otras puses soda faktiskā piemērošana prezumē tiesībpārkāpēja individuālu vainu. Šie pamatprincipi raksturo tās īpašības, kuŗas nepieciešamas soda līdzekļiem.

¹⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 1889, Введение, 1. l. p.

²⁾ Sal. Nagler, Die Strafe, 142., 627. un 628. l. p.: „... das sogenannte goldene Gesetz — lex perspicuum (l. II pr. de poenis): „perspicuum est iudicanti ne quid durius aut remissivus constituat, quam causa deposcit...“

³⁾ Sal. Merkel, Die Lehre von Verbrechen und Strafe, 212. l. p.

⁴⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 12. l. p.

- 1) No tā izriet vispirms piespiedu raksturs, kas piemīt katram soda veidam. Spaidus piemēro noziedzniekam bez viņa gribas un pretēji tai. Viņam jāpaddodas spaidiem, jo pēdējā ir valsts varas izteiksme.
- 2) Kā katrai valsts varas izteiksmei jābūt ar a pr ē k i n u, tāpat nepieciešama arī taupība valsts „jus puniendi“ patēriņā, kas sastāda sodošās enerģijas ekonomija s principu, kurš jāievēro pie katra atsevišķa soda.
- 3) Bet bez tam sods piemērojams vienīgi tam pašam individam,¹⁾ kurš atbildīgs par izdarīto, no kā izriet, ka sods konstruējams tā, lai tas pēc iespējas mazāk skar trešo, nevainīgo personu labklājību („la personnalité de la peine“).
- 4) Tālāk ir nepieciešams, lai sodu, piemērojot to konkrētam gadījumam, būtu iespējams individuālizēt, kamdēļ sodam jābūt pietiekoši elastīgam.
- 5) Beidzot sakarā ar šo stāv prasījums, lai, ievērojot t. s. tiesas kļūdu varbūtību apsūdzētā vainīgumu noteicot, būtu iespējams atjaunot notiesātā agrāko stāvokli. Sodam tamdēļ pēc iespējas jāatbilst restitūcijas principam.

Šīs īpašības raksturo pielaižamo soda veidu ārējās kontūras, bet nebūt neizsmel to saturu. Ir taisnība, ka pēdējais zināmā mērā atkarājas no soda pamatmērķa — tiesiskās kārtības uzturēšanas. Bet tuvoties šai apsardzībai var dažādi, atkarībā no pajēmiena, ar kuŗa palīdzību cer to izvest (sal. augstāk pievēstās atmaksas, atbaidīšanas, labošanas, kaitīguma novēršanas u. t. t. teorijas).

No iepriekšējā ir skaidrs, ka katram sodam, ja tas arī nedrīkst būt „launums“, kā izteicas daži (valsts nekad nedrīkst sagādāt absolūtu „launumu“), katrā ziņā jāizpaužas kādu labumu atņemšanā, kas jācieš sodāmam. Šādas atņemšanas apjoms atkarāsies (līdz ar samēru starp to un izdarītā smagumu):

¹⁾ Izņēmuma veidā pozitīvai likumdošanai pazīstama t. s. „subsidiāra atbildība“ (subsidiäre Haftung) par naudas sodiem sevišķi no juridiskas personas puses fiskālās lietās. Zinātnē šās atbildības raksturs ir strīdīgs. Pa lielākai daļai tā izskaidrojās kā krimināltiesiska galvošana (kriminelle Bürgschaft); sal. Binding, Handbuch, I, 489. un sek. l. p.; Liszt, Lehrbuch, 1927. 353 lap. p.

- a) no personas stāvokļa valstī, kurš ir dažāds despotijā, kas pazīst tikai padotus, un tiesiskā valstī, kurai ir darīšana ar pilsoņiem, attiecībā uz kuriem valsts sevi zināmā mērā ierobežo, atzīstot, ka pilsoņiem pieder noteiktas „neatņemamas“ tiesības, kuras nav skařamas sodīšanas ceļā;
- b) no konkrētas zemes kultūrālā līmeņa. Vidus laikos sodīja, saplēšot cilvēku gabalos. Vēl XVIII. g. simtenī noziedzniekiem bieži piemēroja dažādus kvalificētus nāves soda veidus. Tagad pat vienkāršs nāves sods dažās valstīs atcelts. Pēc kādiem tūkstots gadiem noziedzīgam tiesībpārkāpējam piemērojamā labumu atņemšana, sakarā ar vispārējo jūtu izsmalcināšanos, varbūt samazināsies līdz minimumam, nezaudējot savu relatīvo iespaidošanas spēku;
- c) no valsts vispārējās labierīcības un zemes sociālās labklājības. Jo labāki valsts aparāts piemērots noziegumu novēršanai ar „drošības policijas“ un „labklājības policijas“ līdzekļiem, jo vairāk jāsamazinās kriminālsoda piemērošanas aploks, bet sakarā ar to kriminālsodam var būt jo represīvāks iespaids;
- d) beidzot, zināmu lomu soda satura noteikšanā spēlē arī lietas finansiālā puse. Jo bagātāka valsts, jo vairāk tā var tērēt „penitenciārām iestādēm“ un „reformatorijām“, kuras trūcīgām valstīm nav pa spēkam, kamdēļ pēdējās ir spiestas lietot lētākus soda veidus, kas līdz ar to ir arī rupjāki.

§ 41. Sodu sistēmas.

Ar sodu sistēmu saprot to soda veidu kopību, kurus piemēro zināmā laikā zināmā valstī. Kad šie soda veidi nostādīti savā starpā tādā attiecībā, ka pastāv pakāpeniska pāreja no viena soda veida uz otru, tad pieņemts runāt par sodu skalu (Strafleiter, карательная лѣстница).¹⁾

Uz šolaiku sodu sistēmu attīstību ievērojamu iespaidu atstājušas romiešu un kanoniskā sistēmas.

¹⁾ Tādu skalu atrodam piem. krievu 1845. g. Nolikumā par sodiem.

Romiešu sistēma.¹⁾

Par sodu sistēmu Romā var runāt vienīgi ķeizaru laikmetā. Romiešu sodi bija šādi:

Vispirms pēc kārtas principa — sodi, kas piemērojami:

- a) honestiores (brīviem pilsoņiem) un
- b) humiliores (vergiem).

Tālāk pēc sava rakstura tie bija:

- a) capitales un
- b) non capitales.

Pēc smaguma tos šķiroja, kā:

- a) summa,
- b) mediocria un
- c) minima.

Beidzot vēsturiski izveidojusies atšķirība starp:

- a) ordinariae un
- b) extraordinariae seu arbitrariae.

Kas attiecas uz atsevišķiem sodu veidiem, tad ķeizara periodā sastopami:

1) nāves sods kā „summum supplicium“, kuŗu izpildīja: noņemot no Tarpijas klints (praecipitatio de rupe Tarpeja), krustā sitot (crucifigatio), nožņaudzot, dzīvu aprokot (vestāles), sadedzinot (crematio), noslīcinot (poena cullei — maisā, kopā ar pērtiķi, suni, čūsku un gaili) un galvu nocērtot;

2) miesas sodi:

- a) kroplojoši (rokas nociršana, kastrēšana) un
- b) sāpīgi (fustigatio, flagellatio) — vergiem, kā arī valsts noziedzniekiem un aizdedzinātājiem, sakarā ar nāves sodu);

3) brīvības atņemšana:

- a) attiecībā uz humiliores — t. s. servitus poenae:
 - α) kriminālā: condemnatio ad metalla vai ad ludum circense (ad bestias),
 - β) nekriminālā: ad opus publicum (sabiedriski darbi);
- b) attiecībā uz honestiores — izraidīšana (relegatio) un izsūtīšana (deportatio);

4) mantiski sodi:

- a) naudas sodi (mulctae) un
- b) konfiskācija, kuŗu ķeizari piemēroja plašos apmēros, lai gūtu līdzekļus fiskam un vājinātu pretinieku valsts noziedzniekus;

¹⁾ Sal. Фойницк'я, Учение о наказаніи, 71. l. p. un turpm.; Rosenfeld, Straizumessung (V. D. III.), 95./96. lap. p. Mommsen-Römisches Strafrecht, (1899.).

5) papildu sodi goda atņemšanas veidā (infamia), kas sniedzās līdz pat t. s. „damnatio memoriae“.

Visas romiešu sodu sistēmas pamatelements ir atbaidīšana ar pieaugošu drausmību. Valsts lietās pirmā vietā stāv nežēlīga izrēķināšanās. Vienīgais stars šajā tumsībā ir mēģinājums izmantot spaidu darba spēku (oikonomiskais princips), protams, visrupjākā formā, it sevišķi, kad tās tika darīts pūļa instinktu apmierināšanai (circenses).

Kanoniska sistēma.¹⁾

Kanoniskās tiesības šķīro vispirms sodus:

- a) kopējus visiem grēciniekiem (delicta saecularia mixti fori) un
- b) speciālus — klērikiem (delicta mere ecclesiastica).

Neatkarīgi no tam baznīcas sodi sadalās:

- a) tiesas uzliekamās sodus (ferendae sententiae) un
- b) sodos, kas iestājas ipso jure, bez tiesas (laetae sententiae).

Bez tam visi baznīcai zināmie sodi dalās:

1) poenae vindicativae:

- a) vispārīgie, pie kuŗiem pieder: sadedzināšana uz sārta, miesas sodi, izraidīšana, ieslodzīšana cietumā, naudas sodi, mitekļa nopostīšana, kristīgas apbedīšanas atņemšana un, kā papildsods, — infamia;
- b) klērikiem: irregularitas e delicto (ipso jure) un privatio beneficii (ienākumu atņemšana), depositio ab officio (vietas atņemšana), degradatio de ordine (garīdznieka kārtas atņemšana) un ieslodzīšana klosteri;

2) poenae medicinales (censurae):

- a) vispārīgie: excommunicatio major (anathema), minor (atšķiršana) un interdictum (dievkalpošanas aizliegums);
- b) klērikiem: suspensio (pagaidu atstādināšana): ab ordine (no kārtas), ab officio (no vietas), a beneficio (no ienākumiem) un interdictum personale;

¹⁾ Sal. Eichmann, Das Strafrecht des Codex juris canonici (1920.); Фойницкий, Учение о наказании, 72. un turpm. l. p.

3) *remedia poenalia et poenitentiae* (busas), kuŗas uzliek sakarā ar grēku sūdzešanu pēc rituāla uz visu mūŗu vai uz nenoteiktu laiku:

- a) brīdinājums (*monitio*),
- b) rājiens (*correptio*),
- c) *praeceptum*, kas uzliek par pienākumu noŗēlot grēkus baznīcā dažādā veidā (*flentes, audientes, genuflectentes, consistentes*), noŗēlot grēkus publiski, izlūgties piedošanu, gavēt u. t. t.

Kanoniskā sodu sistēmā sajaukti dažādi principi. Reliģijas garam atbilst „*poenae medicinales*“, un „*remedia poenalia*“, kas tiecas grēciniekus labot un atgriezt visu piedošanās baznīcas klēpī. Bet „*poenae vindicativae*“ saturā vērojams atmaksa princips, kas segts ar formulu: „*non est crudelitas pro Deo punire, sed pietas*“.

Franču sistēma.¹⁾

No šolaiku sodu sistēmām visvairāk novecojuŗies ir *Code pénal*'a sistēma.

Pēc šās sistēmas visi sodi sadalās šādi:

I. Kriminālie sodi (en matière criminelle):

1) Mocoŗi un godu atjemoŗi (*afflictives et infamantes*):

- a) nāves sods, galvu nocērtot (*gilotina*),
- b) mūŗa spaidu darbi (*travaux forcés*),
- c) deportācija (*déportation*),
- d) spaidu darbi uz laiku (no 5—20 gadiem),
- e) cietoksnis (*détention*, no 5—20 gadiem),
- f) pārmācības nams (*réclusion dans une maison de force*, no 5—10 gadiem).

2) Tikai godu atjemoŗi (*seulement infamantes*):

- a) izraidīšana (*banissement*, no 5—10 gadiem),
- b) civīlais beztiesīgums (*dégradation civique*).

II. Labojoŗie sodi (en matière correctionnelle):

- a) cietums (*emprisonnement dans un lieu de correction*, no 6 dienām līdz 5 gadiem),
- b) daŗu tiesību atjēmsana (*interdiction de certains droits civiques, civils et de famille*),
- c) naudas sods (*amende*, no 16—5000 fr.).

¹⁾ Sal. Goldschmidt, *Strafen*, 123. un turpm. l. p.; Фойницкий, *Учение о наказании*, 77. l. p.; *Code pénal*, art. 6.—9. un 464.

III. Polīcijas sodi (peines de police):

- a) cietums (emprisonnement, no 1—5 dienām),
- b) naudas sods (amende, no 1—15 fr.).

Jāņem tomēr vērā, ka spaidu darbus faktiski (1854. g. 30. maija likums) izcieš izsūtījumā (transportation). Citus brīvības atņemšanas sodus izcieš centrālos cietumos (maisons centrales) un departamentu cietumos (maisons départementales — līdz diviem gadiem).

Angļu sistēma.¹⁾

Vēsturiski izveidojusies angļu sodu sistēma ir šādi:

- 1) nāves sods (pakaŗot);
- 2) krimināla vērdzība (penal servitude), kas sastādās no:
 - a) vienieslodzījuma,
 - b) kopīgiem darbiem ar atšķiršanu pa nakti,
 - c) pārejas cietuma (intermediate prison) ar pirmstermiņa nosacītu atsvabināšanu (licence).
- 3) Cietums (imprisonment — no 1—2 gadiem):
 - a) ar smagiem darbiem (on hard labour), 2 pakāp.,
 - b) bez smagiem darbiem:
 - first division (arests un cietoksnis),
 - second division (cietums),²⁾
 - third division (vissmagākais veids);
- 4) naudas sods (fine);
- 5) miesas sods (whipping);

Vācu sistēma.³⁾

Pēc spēkā esošā 1870./71. g. kriminālkōdeka vācu sodu sistēma uzbūvēta šādi:

- 1) nāves sods (galvu nocērtot),
- 2) savaldīšanas nams (Zuchthaus) — beztermiņa vai uz laiku no 1—15 gadiem,
- 3) cietums (Gefāngnis) — no 1 dienas līdz 5 gadiem,
- 4) cietoksnis (Festung) — bez termiņa vai no 1 dienas līdz 5 gadiem,
- 5) arests (Haft) — no 1 dienas līdz 6 nedēļām.

¹⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 88. un turpm. l. p., Фойницкій, Учение о наказаніи, 76. l. p.

²⁾ Sal. Prison Act 1898. g.

³⁾ Sal. Strafgesetzbuch, 1870./71. g. §§ 13., 14., 16., 17., 18., 27.; Entwurf eines allgemeinen deutschen Strafgesetzbuchs, 1927. g. §§ 33.—39.

- 6) **n a u d a s s o d s** (Geldstrafe) ne mazāks kā 1 marka par pārkāpumiem un 3 markas par smagākiem nodarījumiem.

Kā papildusodu spēkā esošais „Strafegesetzbuch“ pazīst pilsoņa goda tiesību atņemšanu (Aberkennung der bürgerlichen Ehrenrechte) uz laiku no 1 līdz 10 gadiem.

Šajā sistēmā jaunākais — 1927. g. projekts ienesis dažus grozījumus: atkrīt arests, kā patstāvīgs sods, cietoksnis atvietots ar ieslodzījumu (Einschliessung) un cietumsoda minimālais laiks noteikts uz 1 nedēļu, bet naudas soda maksimums noteikts uz 10.000 markām.

Krievu 1903. g. Sodu likumu sistēma.

Sodu likumi, kas, salīdzinot ar 1845. g. „Nolikumu par sodiem“, uzskatāmi kā ievērojams solis uz priekšu, tomēr uzglabājuši senatnes atliekas, kuŗas izlabotas tikai pašā pēdējā laikā.

1903. g. likumos paredzēti šādi sodi:¹⁾

- 1) **n ā v e s s o d s** (смертная казнь) pakaŗot,
- 2) **s p a i d u d a r b i**, (каторга) uz visu mūŗu vai uz noteiktu laiku no 4 līdz 15 gadiem,
- 3) **i z s ū t ī j u m s p o m e t i n ā j u m ā** (ссылка на поселение) uz visu mūŗu,
- 4) **i e s l o d z ī j u m s p ā r m ā c ī b a s n a m ā** (исправительный домъ) uz laiku no 1½ līdz 6 gadiem,
- 5) **i e s l o d z ī j u m s c i e t o k s n ī** (крѣпость) uz laiku no 2 nedēļām līdz 6 gadiem,
- 6) **i e s l o d z ī j u m s c i e t u m ā** (тюрьма) uz laiku no 2 nedēļām līdz 1 gadam,
- 7) **a r e s t s** (арестъ) uz laiku no 1 dienas līdz 6 mēneŗiem un
- 8) **n a u d a s s o d s** (денежная пеня).

Daŗos gadījumos spaidu darbus var pagarināt līdz 20 gadiem, ieslodzījumu pārmācības namā un cietoksnī — līdz 8 gadiem, ieslodzījumu cietumā — līdz 2 gadiem²⁾ (vienā gadījumā pat līdz 12 gadiem³⁾) un arestu — līdz vienam gadam.

1903. g. Sodu likumos plaŗa vieta ierādīta papildu sodiem, pie kuŗiem pieder kārtas, mantisku, mantoŗanas, politisku, goda un profesionālo tiesību atņemŗana un ierobeŗoŗana, kas gandrīz vienmēŗ ir saistoŗa.⁴⁾ Bez naudas soda

¹⁾ Sal. 2., 15.—21. un 24. p.

²⁾ Sal. 64. p.

³⁾ Sal. 55. p. 1. pktu.

⁴⁾ Sal. 25.—30. un 33. p.

(денежная пеня), 1903. g. Sod. likumi pazīst kā papildsodu arī naudas piedziņu (денежное взыскание).

Ar nāves soda un izsūtījuma nomefinājumā atcelšanu, 1917. g. februāra revolūcijas laikā,¹⁾ 1903. g. Sodu likumu sistēma mazliet vienkāršojusies un tādā veidā bija spēkā Latvijā līdz 1933. g. 1. augustam.²⁾

Latvijas Sodu likuma sistēma.

spēkā no 1. VIII. 1933.

Atbilstot pa daļai Krievu 1903. g. kodeksam, Latvijas Sodu likums (13.—37. p.) paredz šādu vēl vairāk vienkāršotu sistēmu:

- 1) spaidu darbi uz visu mūžu vai uz laiku no 4 līdz 15 gadiem,
- 2) pārmācības nams uz laiku no 1 līdz 4 gadiem,
- 3) cietums uz laiku no 2 ned. līdz 1 gadam,
- 4) arests uz laiku no 1 dienas līdz 6 mēnešiem un
- 5) naudas sods.

Latvijas kodeks paredz iespēju izņēmuma gadījumos pagarināt maksimālos termiņus un turēt ar spaidu darbiem notiesātos važās, Tiesību atņemšana pēc apjoma ievērojami ierobežota un ieguvusi pa daļai fakultatīvu raksturu.

no 3 mēn. - 3 gadiem.

A. SODA VEIDI.

§ 42. Nāves sods.³⁾

Visos laikos nāves sods, kur tas pastāvējis, skaitījies par sodu gradācijas virsotni (summum supplicium).

Tas ir mantojums no tiem laikiem, kad pastāvēja mežonīga, nevaldāma izrēķināšanās ar vainīgo,

¹⁾ Sal. sevišķās daļas dažus pantus piem., 1903. Sodu lik. 608. p.

²⁾ Zināmā mērā interesanta Padomju Krievijas (P. C. Ф. С. Р.) 1926 g. kriminālkodeksa sodu sistēma: 20. pants paredz šādus sodu veidus: a) объявление врагомъ трудящихся съ лишениемъ гражданства и обязательнымъ изгнаниемъ; b) лишение свободы со строгой изоляцией и безъ изоляции; c) принудительная работа безъ лишения свободы; d) поражение правъ; e) удаление изъ предѣловъ союза на сроки; f) удаление изъ предѣловъ РСФСР или отдѣльной мѣстности съ поселениемъ въ иныхъ мѣстностяхъ или безъ этого или съ запрещениемъ проживанія въ отдѣльныхъ мѣстностяхъ или безъ этого; g) увольнение отъ должности; h) запрещеніе занятія той или иною дѣятельностью или промысломъ; c) общественное порицаніе; k) конфискація имущества; l) денежный штрафъ; m) предостереженіе; n) возложеніе обязанности загладить вредъ, бетъ рѣс 21. p. arī nāves sods (разстрѣль).

³⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 318. un turpm. l. p. Фойницкій, Ученіе о наказаніи. 113. un turpm. l. p.

kad cilvēks — zvērs nonāvēja to, kas aizskāra viņa labumu. Ar kultūras pieaugšanu, tur, kur tās nesēji bija priesteri, pēdējie, neejot pret tautas instinktiem, centās tos ievirzīt noteiktā gultnē. Priesteri jēn izrēķināšanos ar vainīgo savās rokās, „lai it kā nomierinātu dievu dusmas“. No šejienes noziedznieka dzīvības upurēšana dieviem („sacer esto“). Ja aplūko tuvāki, tad šajos laikos nāves sods, kur tas uzglabājies, arī nav nekas cits kā upurēšana.¹⁾ Noziedznieku, uz stingrāko ievērojot noteiktās formas, upurē „taisnības idejai“.

No otras puses nāves soda institūts balstās uz tiesību lemt par padoto dzīvību un nāvi, kas saistīts ar varas būtības jēdzienu. „*Jus vitae ac necis*“, kas piederēja romiešu „*pater familias*“, kā arī kara vadonim, kuŗi uzskatāmi par varas nesēju prototipiem, izrietēja no tā paša avota. Tiesību sodīt nepaklausīgo ar nāvi vienmēr uzskatīja par atribūtu, kas pieder laicīgai varai, kuŗa izaugusi no spēka un uz to balstījusies. Tā bija ķeizarišķā Romā. Tā tas atkārtotās „barbariskās“ valstīs, kur nāves sods iesākumā bija samērā reta parādība, bet vēlāk, valsts varai nostiprinoties, kad tikumi sakarā ar biežiem kariem kļuva rupjāki, un pēc tam zem pārņemto romiešu tiesību iespaida tas izplatījās plašos apmēros.

Šī attīstība gāja divus ceļus: no vienas puses jo biežāki bija gadījumi, kad piemēroja vienkāršu nāves sodu par samērā viegliem tiesībpārkāpumiem, bet no otras puses kriminālrepresijas notrulināšanās no biežas piemērošanas nepieciešami noveda pie tā, ka sodošā vara kļuva bargāka, kas izpaudās t. s. kvalificētu nāves sodu ieviešanā. Radās: sadedzināšana, bendēšana ar riteni, sacīšana gabalos, uzduršana stabā, dzīva aprakšana,²⁾ izkausēta metalla liešana rīklē un t. l. mocoši veidi.

Turpmākā ēvolūcija iet zigzāgiem. Vācijā „Carolina“ uzrāda zināmu tieksmi ierobežot nāves soda piemērošanu, lai gan vēl pielaiž to 44 gadījumos. Bet Francijas pirmsrevolūcijas likumdošana piedraud ar nāvi 115 gadījumos, un Blekstonā laikā angļu tiesības — pat 160 gadījumos.

Blakus tam nāves sodu sāk pastiprināti piemērot kā „kaitīgu“ elementu iznīcināšanas līdzekli. Tā Spānijā

¹⁾ Sal. iepriekš. l. p.

²⁾ Analogisks nonāvēšanas līdzeklis bija arī t. s. *peine forte et dure*, t. i., kad uz zemes guļošanai cilvēkam uzlika tik smagu svaru, ka tas nespēja pakustēt no vietas un tādā stāvoklī nomira badā.

Ferdinanda II. laikā nobendēts ap 25.000 cilvēku. Anglijā Indriķa VIII. laikā par blandonību nobendēts ap 70.000 cilvēku, bet viņa pēcnācējas Elizabetes laikā — ap 18.000. Par burvībām vien vidus Eiropā sadedzinātas vairāk kā 100.000 sievietes. Salīdzinot ar šo, giļotīnas upuru skaits, kas franču revolūcijas laikā sasniedzis apm. 20.000, šķiet pavisam bāls.

Ja neskaita tādus revolūcionāro briesmu uzliesmojumus, kā mūslaikos sakarā ar Krievijas lielniecisko terroru pārdzīvojamie notikumi, tad no XVIII. g. s. tomēr vispār vērojama skaidra nosvēršanās viscaur ierobežot nāves soda kā ordināra soda veida piemērošanu.

Vispirms iznīkst kvalificēts nāves sods. Var teikt, ka tas tagad civilizētās zemēs pilnīgi izzudis. Pēdējā „sadedzināšana“ notikusi Berlīnē 1813. gadā. Pēdējā nobendēšana „ar riteni“ notikusi Prūsijā 1851. g. Francijā 1832. g. atcelts vienīgais Code pénal'a uzglabāties kvalifikācijas veids — labās „rokas nociršana“ par tēva slepkavību tieši pirms galvas nociršanas.

Kas attiecas uz vienkāršo nāves sodu, tad arī pret to sāka pulcēties XVIII. g. s. humanitārā virziena paudēji Beccaria,¹⁾ Filangieri, Sonnenfels, Howard's, Bentham's un citi. Bet tas atrod arī pārliecinātus teoretiskus aizstāvjus Montesquieu, Kanta un citu personā. Šis teorētiku strīds turpinājās arī XIX. g. simtenī. Anglijā XIX. g. s. pirmā pusē pret nāves sodu uzstājās Romilly un Livingstone, Francijā — Guizot un Lamartine; Vācijā — Köstlin's un Mittermaier's.²⁾ Bet tam netrūkst arī aizstāvju, kuri piederēja ne tikai pie praktiskiem darbiniekiem.³⁾

Uzstāšanās pret nāves sodu (t. s. abolicionisms) atstājusi iespaidu arī uz kriminālo likumdošanu.

Vakareiropā pirmais pasākums šai virzienā taisīts Toskanā, kur pēc tam, kad hercogs Leopolds II. 1765. g. atcēla nāves sodu faktiski, tas atcelts arī formāli ar 1786. g. likumu;

¹⁾ Sal. viņa *Dei delitti e delle pene*, 1766. g. izd. 117.—133., 197.—309 l. p.

²⁾ Sal. viņa monografiju „Die Todesstrafe“ (1862.) un tur norādīto plašo literatūru.

³⁾ Jaunākā laikā Vācijā par nāves soda uzglabāšanu izteikušies Lammasch, Bar, Hugo Meyer, R. Schmidt, Beling, Hippel, un citi, bet par tā atcelšanu: Holtzendorff, Berner, Wahlberg, Goldschmidt un citi. Francijā par nāves sodu uzglabāšanu, piem.: Garraud, *Précis de droit criminel*, 1921., 308. l. p.

1790. g. tas atkal ievests un atkal atcelts 1795. g. u. t. t. Pēc vienotas Itālijas atjaunošanas parlaments ar 105 balsīm pret 81 izteicās par nāves soda atcelšanu, bet Senāts tam pretojās. 1889. g. kriminālkodeks to tomēr galīgi atcēlis un itāļu 1921. g. kriminālkodeksa projekts (Ferri) pie tā nav atgriezies, lai gan Musolini fašistu valdības jaunizdotais 1930. g. „Code penale“ nāves sodu atjauno.

Francijā lielās revolūcijas laikā divas reizes mēģināts iznīcināt nāves sodu. 1790. g. nacionālā sapulcē ar šādu priekšlikumu nāca Lepelletier un neviens cits, kā Robespierre, bet bez panākumiem. Pēc kāda laika Condorcet lika priekšā konventam atcelt to vismaz par vispārējiem noziegumiem, neskarot politiskos. Priekšlikumu pieņēma, bet jaunā likuma ievēšanu atlika līdz tam, „kamēr iestāsies vispārējs miers....“ Nav brīnums, ka Napoleona I. laikā izstrādātais Code pénal uzglabājis nāves sodu pilnā mērā, proti, 38 gadījumos, un tikai zem turpmāko revolūciju spiediena, Guizot aktīvi līdzdarbojoties, 1848. g. atcelts nāves sods tieši par politiskiem noziegumiem. Taisnība, kā to noziegumu skaits, par kuriem likums piedraud ar nāvi, no tā laika ievērojami krities (palicis tikai 10) un, kā rāda statistika, tiesas piespriesto un jo vairāk izpildīto nāves sodu skaits ievērojami samazinājies, bet, neraugoties uz visām abolicionistu pūlēm, deputātu palāta 1908. g. noraidīja valdības iesniegto likumprojektu par nāves soda galīgu atvietošanu ar mūža ieslodzījumu (internement perpétuel). „Que messieurs les assassins commencent...“ tāds bija veco tradīciju glabātāju iebildums, un šis uzskats jēma virsroku.

Vācijā sakarā ar 1848. gada brīvības ekstāzi nāves sodu izmeta no dažu mazo valstu sodu sistēmām. 1868. g. to atcēla arī Saksijas karalistē. Ziemeļvācijai domātais jaunā sodu likuma projekts — vēlākais visas Vācijas kriminālais kodeks — no jauna atgriezās pie nāves soda, bet pie kodeksa caurlūkošanas reichstagā nāves sodu otrā lasījumā noraidīja ar 118 balsīm pret 81. Zem Bismarka spiediena, kurš piedraudēja jemt atpakaļ projektu, trešā lasījumā tomēr sastādījās vairākums no 127 balsīm pret 119 par nāves soda uzglabāšanu (ievēšanu). Tādā kārtā nāves sods uzglabājās spēkā esošā vācu Strafgesetzbuch'a divos gadījumos: par slepkavību un noziegumiem pret monarha dzīvību (Hochverrat). Vēlākās 1884. g. un 1895. g. noveles vēl pievienoja nāvēšanu caur sprādzienu un cilvēku nolaupišanu pardošanai verdzībā. Nāves sods uzglabāts arī vācu jaunos kā 1919. g.

tā arī 1925. g. un 1927. g. projektos, kaut gan vēl vairāk aprobežotā veidā.¹⁾

Anglijā no XIX. g. simteņa otrā ceturkšņa vērojama nāves soda piemērošanas aploka sašaurināšana, bet, neskatoties uz pazīstamās Howard-Association²⁾ pūlīņiem, agitācija par labu nāves soda pilnīgai atcelšanai nedeva sekmju. Spēkā esošās tiesības pieļauj nāves sodu par „murder“ (nodomāta slepkavība), „high treason“ (pret monarhu vai viņa ģimenes locekļiem vērsts uzbrukums un sacelšanās), „piratry“ (jūras laupīšana ar vardarbību), kā arī par kuģu un arsenālu aizdedzināšanu.³⁾ Ja XIX. g. simteņa sākumā tiesas ikgadus sprieda ap 800 nāves sodus, no kuriem izpildīja apm. $\frac{1}{10}$, tad 1903. g. no 41 nāves sprieduma izpildīti 27. No tā laika vidējais nāves spriedumu skaits gadā ir ap 40, no kuriem tiek izpildīti apm. puse.²⁾

Šveicē nāves sodam ir sava vēsture. 1874. g. konstitūcija to atcēla, bet ar 1879. g. notikušo tautas nobalsošanu atsevišķiem kantoniem piešķirta tiesība to atjaunot par vispārējiem noziegumiem. Šo tiesību izlietojuši tikai 10 kantoni. Visas Šveices kriminālkodeksa 1918. g. projekts no tā atteicies.

Krievijā³⁾ visvecākais no pieminekļiem — Русская Правда — nāves sodu nemaz nepazīst, kas gan nebūt nenozīmē, ka patiesībā tajā laikā tas nav pastāvējis. Pirmos skaidrus norādījumus uz nāves sodu tomēr dod t. s. „Двинская судная грамота“ — (1398. g.) No tā laika sevišķi zem Bizantijas tiesību iespaida, to nodarījumu skaits, par kuriem draudēja nāves sods, pieaug. „Великокняжеский Судебникъ“ (1497. g.) pazīst 9 tādus gadījumus; „Царский Судебникъ“ (Jāņa Briesmīgā) — 15; cara Alekseja Michailoviča „Nolikums“ (Уложение 1649. g.) — 54, bet Pēteru Lielā „Kaŗa artikuli“ (Воинские артикулы — 1716. g.) paredz pat 100 gadījumus.

¹⁾ Pēc vācu kriminālās statistikas datiem uz nāvi notiesāti un nobendēti: 1912. g. — 40 (20); 1915. g. — 19 (18); 1918. g. — 43 (16); 1919. g. — 89 (10); 1920. g. — 177 (36); 1921. g. — 149 (28); 1922. g. — 126 (28); 1923. g. — 77 (15); 1924. g. — 112 (23) un 1925. g. — 95 (22).

²⁾ Līdz 1830. g. Anglijā kara par zagšanu, ja summa pārsniedza 5 šilingus. Tagad nāves sodu faktiski piemēro tikai slepkavām. Par „treason“ izņēmuma veidā 1916. g. pasaules kara laikā nobendēts Sir Roger Casement.

³⁾ Sal. Neumann, Der englische Strafprozess (Z. f. g. Strafr. 1929. g. 59. I., 19. l. p.

⁴⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 141. un turpm. l. p.

Pēc tam notika brīnums. Agrāk kā jebkur citur Vakar-eiropā dievbijīgās Elizabetes Petrovnas valdīšanas laikā ar 1742. g. ukāzu atsvabinātas no nāves soda personas līdz 17 gadiem. Tad nāca vairāki ukāzi par to, ka nāves spriedumi vispār nav izpildāmi, kamēr beidzot 1753. un 1754. g. ukāzi vispārējā veidā ievēda nāves soda vietā t. s. „politisko nāvi“ ar knūtu, apzīmēšanu un izsūtīšanu uz Sibīriju važās uz visu mūžu.

Tādā kārtā formāli nāves sods atcelts Krievijā agrāk kā jebkur citur. Bet praktiski tas turpināja pastāvēt pat kvalificētā formā, jo uzglabājās knūts un špicrūteni, kuri — pirmās pie 400 sitieniem, bet otrie pie 10.000 sitieniem — vienmēr sagādāja sodāmam noziedzniekam nāvi. Neatkarīgi no tam Elizabetes Petrovnas pēcnācēju laikā nāves sodu pakāpeniski atjaunoja par politiskiem noziegumiem. Tā 1764. g. nobendēja pazīstamo Miroviču, 1779. g. — Pugačovu, bet 1826. g. Nikolaja I. laikā — dekabristus.

Atsaucoties uz šiem precedentiem grafs Speranskis paredzēja 1832. g. „Likumu kopojumā“ (Сводъ Законовъ) nāves sodu par svarīgākiem valsts noziegumiem, un šim piemēram sekoja grafa Bludova komisija, sastādot 1845. g. „Nolikumu par sodiem“, kurā nāves sods paredzēts par politiskiem un karantīna noziegumiem.

Patiesībā gan bija iespējams šos ierobežojumus apiet, nododot lietu kara tiesai. Kad cara Aleksandra II. „Tiesu nolikumi“ (Судебные Уставы — 1864. g.) to aizliedza, tad tomēr uzglabājās iespēja ievest vispārēju kara stāvokli, bet no 1881. g. t. s. pastiprinātu un ārkārtēju apsardzību“ (усиленная и чрезвычайная охрана), piešķirot iekšlietu ministram un ģenerālgubernātoriem tiesību izjēmt noteiktu kategoriju lietas no vispārējo tiesu pārziņas, nododot tās kara tiesām iztiesāšanai pēc kara laika likumiem un piemērojot kara sodu likumu izdaudzināto 279. pantu, kas pielaida nāves sodu.

Vispār XIX. g. simteņa laikā nāves spriedumu skaits Krievijā nav sevišķi liels. Laikā no 1866.—1881. g. to pavisam bija 46, no kuriem izpildīti ne vairāk kā 28, tajā skaitā 16 — nemierīgā 1879. gadā. Pēc pirmās revolūcijas nāves sodu skaits ievērojami pavairojās. Laikā no 1905.—1909. g. to ikgadus bija 1000 (kara lauka tiesas военно-полевые суды).

1903. g. Sodu likumi uzglabāja nāves sodu. Bet pēc februāra revolūcijas ar „Pagaidu valdības“ 1917. g. 12. marta ukāzu to pavisam atcēla, un tikai 1917. g. rudenī, sa-

karā ar armijas zīršanu, kas atklājās pēc frontes vēsturiskās pārraušanas pie Tarnopoles, to uz ģenerāļa Korņilova pieprasījumu no jauna ievēda priekš karavīriem.

Latvijā 1903. g. Sodlu likumi savā laikā ievēsti ar pārgrozījumiem, kas izdoti līdz oktobra revolūcijai, tā kā nāves sods vispārējā soda sistēmā iztrūkst. Tāpat Latvijas jaunā Sodlu likumā nāves sods atmests, bet kara krimināllietās tas uzglabāts, un gadījumā, ja vispārēju krimināllietu nodod kara tiesai iztiesāšanai, tad arī šeit iespējams nāves spriedums.¹⁾

Nāves sods atcelts arī Rumānijā (1864. g.), San-Marino (1865. g.), Portugālē (1867. g.), Holandē (1870. g.), Norveģijā (1902. g.), Austrijā (1919. g.), Zviedrijā (1921. g.), Dānijā (1930. g.), kā arī daudzās Amerikas valstīs: Argentīnā, Brazīlijā, Venecuēlā, Gvatemalā, Gondursā, Kolumbijā, Posta-Rīkā, Nikaraguā, Peru, Urugvajā, Ekvadorā, 4 Meksikas štatos un no Sav. Valstu štatu: Menā, Mičiganā, Rode-Eilandā, Viskonsinā, Minezotā, Kanzasā, Ziem. un Dienvid. Dakotā.

Tā tad vēsture norāda uz pakāpenisku un noteiktu (nerēķinot pārejošus uzliesmojumus, līdzīgus tam, ko pārdzīvo tagadējā paudze) nāves soda piemērošanas pamazināšanos kā kvalitātes, tā arī kvantitātes ziņā. Nāves sods izmirst. Bet vai vēlama tā pilnīga atcelšana?

Tie, kas negatīvi raugas uz nāves sodu, izejot no reliģiskiem vai filozofiskiem apsvērumiem, pavisam apstrīd valsts varas tiesību atņemt cilvēkam dzīvību.

Pirmais viedoklis pamatojas uz baznīcas vispiedodošo mīlestību pret saviem bērniem, atsaucoties uz veco baznīcas devīzi: "ecclesia non habet gladium" vai "ecclesia abhorret sanguinem", bet tas aizmirst, ka, baznīcas kundzībai iesākoties, tieši viņa kūra sārtus ķeceriem.

Otrs viedoklis balstās uz t. s. „dabiskām“ un tam dēļ neatņemamām cilvēka tiesībām un uz „līgumisko“ valsts izcelšanos (contrat social). Vai ir iedomājams, ka cilvēks pēc līguma ar valsti atteicies no tiesības uz dzīvību? Vai valsts var atņemt to labumu, kurā tā nav radījusi? Arī šie apsvērumi dibināti uz nepareizām prēmīšām. Valstiska kopdzīve nekad un nekur nav izcēlusies vienīgi pēc brīva līguma starp individu un veselu. Nepamātotā ir arī mācība par „mūžīgi nemainīgām“ dabiskām tiesībām, kurā agrāk valdīja. No pozitīvo tiesību viedokļa — „sa-

¹⁾ Sal. Kriminālprocesa 265. p. un 1919. g. Noteikumus par kara stāvokli.

ius publica suprema lex esto". Ja valsts var prasīt no saviem kareivjiem dzīvības, lai aizsargātos no ienaidnieku uzbrukuma, tad jo vairāk principā viņa var atņemt dzīvību noziedzniekam, ja tas nepieciešams, gādājot par vispārēju labklājību. Tā tad šo jautājumu nav iespējams atrisināt šajā plāksnē.

Tas jānostāda citādi: vai nāves sods ir nepieciešams soda mērķu sasniegšanai? Kas runā par labu tā uzglabāšanai? Vai to pašu mērķi nevar sasniegt ar citiem nodrošinātākiem līdzekļiem?

Vispirms ir skaidrs, ka no mērķiem, ko varētu spraut sodu ievēdot, t. s. speciālā prevencija, ciktāl izciestam sodam atbaidoši jāiespaido pats noziedznieks, pie nāves soda atkrit. No šā viedokļa ir pilnīgi vienaldzīgi, ko izjut nobendējamais. Vai viņš baidās no tuvojošās nāves, vai izturas pret to pilnīgi vienaldzīgi, vai krīt bezsamaņas stāvoklī vai instinktīvi sāk pretoties bēdē, vai arī uz ešafota ir riebīgi cinisks vai arī varonīgs, — viena alga, pēc dažām minūtēm viņa nebūs. Ar to nāves soda iespaids uz pašu noziedznieku izbeidzas.

Par speciālo prevenciju var runāt tikai tai nozīmē, ka ar nāves sodu individam fiziski atņem iespēju izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus. Tas nozīmē — noziedznieku padarīt nekaitīgu, pilnīgi iznīcinot viņu sabiedriskās, bet dažreiz arī valsts¹⁾ drošības dēļ. Lai šo pajēmienu piemērotu, katrā ziņā nepieciešama pārliecība, ka indivīds ir galīgi nelabojams. Bet jautājums, vai vispār pastāv absolūti nelabojami, ir strīdīgs²⁾ un piedzīvojumi rādījuši, ka labošanas (civīlā nozīmē) iespējamam vismazāk padodas nevis lieli noziedznieki, bet sīki zagļi. Bet ja par krimināljustīcijas pamatu liek, no viena viedokļa skatoties, samēru starp kriminālo piedraudējumu un apsargājamā labuma svarīgumu, bet no otra viedokļa — samēru starp uzliekamo sodu un izdarītā svarīgumu, tad taču nevar sodīt ar nāvi par sīku zādzību, kaut zagšana arī izvērtusies par amatveidīgu nodarbošanos.

Vairāk nozīmes ir norādījumam, ka nāves sods atstāj atbaidošu iespaidu uz citiem. Te tomēr jāatzīmē, ka civili-

¹⁾ Vēsturē zināmi gadījumi, kad pēc neizdevušās sacelšanās vai galma apvērsuma ar sacelšanās vadoņa vai troņa pretendenta nobendēšanu pašā saknē izbeigta turpmākā nemiernieku kustības pieaugšana.

²⁾ Sal. šajā jautājumā Pēterburgas starptautiskā penitenciārā kongresa (1890.) — Bulletin de la Commission pénitentiaire, referātus par criminels incorrigibles — Gramantieri, 297. l. p., Arenal, 343. l. p., Amitzböhl, 463. l. p.

zēto valstu prakse sen pārliecinājusies, ka pati nāves soda izpildīšana neatstāj atbaidošu iespaidu. Agrāk tieši šajā nolūkā nāves sodu vispār izpildīja atklāti. Bet prakse rādījusi, ka tādu skatu atkārtotāšanās galu galā atstāj uz skatītājiem demoralizējošu iespaidu. Tajos, kas labprāt iet skatīties, kā nonāvē uz nāvi notiesātu, šis akts sacel rupjus izsmieklus, nepacietību, neapmierinātību ar bendes neveiklību u. t. t. Ir zināms, ka franču revolūcijas terora laikā pat gilotīna pārvērtās par rotaļu bērniem, kas uz tās nonāvēja kaķus.

Vēl sliktāka ir jūtu dabiskā notrulināšanās bieži redzot nāves soda publisku izpildīšanu. Tas rada klātesošos vienaldzību pret aktu, kas norisinās viņu acu priekšā. Ir konstatēts, ka agrāk Anglijā, kur pakāra zagļus par zādzību virs 5 šilīņiem, kabatas zagļi gluži mierīgi apzaga soda vietā druzmējošos publiku.

Personām ar smalkāku izjūtu nāves soda izpildīšana turpretim ir ļoti smags skats. Ne bailes, bet nožēlu sacel viņos šis kriminālās justīcijas akts, bet dažreiz pat niknumu pret pēdējo. Un, dīvaina lieta, tagadnes kultūralais cilvēks pret nāvi, kas cēlusies kaut no pretlikumīgas vardarbības, izturas citādi, kā pret nāvi, ko bende sagādā noziedzniekam, kas atrodas valsts varā, kuŗa bez afiekta ar nobriedušu apdomu nonāvē to, ievērojot noteiktas formālitātes.

Neviļus šādā brīdī rodas jautājums, vai viss tas ir vajadzīgs, ja noziedznieks pilnīgi atrodas varas rokās? Publika nelabprāt sāk ierasties nāves soda izpildīšanas vietā, to nākas sadzīt. Viss tas beidzot noveda pie tā, ka nāves soda atklātu izpildīšanu atcēla. Pēc Amerikas parauga vispirms Prūsijā (1851. g.) un pēc tam Anglijā (1868. g.) nāves sodus sāka izpildīt aiz cietuma sienām (Intramuran-Hinrichtung). Šim piemēram sekoja citu valstu vairākums (Krievija 1881. g.).¹⁾ Ticība uz nāves soda izpildīšanas skata atbaidošo iespaidu bija zaudēta.

Atliek nāves soda piedraudējuma nozīme. To nevar noliegt. Nav šaubu, ka par savu dzīvību katrs baidās. Un ja vispār, sekojot ģenerālās prevencijas teorijai, atzītu, ka kriminālpiedraudējumam ir atturošs spēks, tad visspēcīgāk šajā ziņā iedarbosies piedraudējums ar nāvi. Bet tādu pat piedraudējumu un pat vēl spēcīgāku satur kvalificēts nāves sods: nobendēšana ar riteni, saciršana daļās, sadedzināšana u. t. t. Kamdēļ tad visu civilizēto zemju kriminālā justī-

¹⁾ Francijā nāves sodu izpilda agrā ritā, pie paša cietuma sienām.

cijā galīgi no tā atteik^{ties?}? Tā tad draudošā soda nežēlība ir zināma robeža. Kā to noteikt?

Atmaksas teorijas pārstāvji atsauca uz tautas sirdsapziņu. Izlietās asinis, saka viņi, alkst pēc atmaksas — arī ar asinīm. Senais izteiciens taču skan: „Kas pacels zobenu, no zobena lai mirst.” Ja vara neies pa šo ceļu, tad tauta izlietos savu tiesu, kā to pierāda biežie linču tiesas gadījumi.

Tautas sirdsapziņu tomēr nevar sajaukt ar iedzīvotāju atsevišķas daļas tieksmēm, kas ceļas no rupjības un kultūras trūkuma. Vai krimināllikums var iet pretim prasījumam (bijušā Krievijā) ievest nāves sodu par zirgu zādzību? Cita lieta — visas tautas doma, kuŗa, kā piem. Šveicē 1874. g., izpaužas vispārējā referendumā, vai likumīgo tautas pārstāvju nobalsošanā parlamentā. Šeit ir iespējams runāt par zemo kultūrālā līmeņa barometru zināmā laikā. Ar šo līmeni valstī spēkā esošā sodu sistēma patiesībā cieši saistīta.

Bet ja nāves sodam piemēro iepriekš noteikto, katram kultūrālām soda veidam nepieciešamo pamatīpašību kritēriju, tad nevar neatzīt, ka nāves sodam šo īpašību nav. Individuālizācija nav iespējama. Nāves sods nav dalāms. Tiesas kļūdas gadījumā atjaunošana izslēgta. Ir taisnība, ka nāves sods pats par sevi ir lēts un vienkāršs, bet tas atņem iespēju gūt oikonomisku labumu no noziedznieka spaidu darba.¹⁾

Atrodoties tiešā sakarā ar tikumu mīkstināšanas pakāpi, nāves sodam tādā kārtā normālā laikā, kad valstī valda miers, jāizzūd, jo to nevar attaisnot ne no kultūrālā, ne no krimināltechnikas viedokļa.²⁾

Tomēr jāatzīst, ka nemieru laikos (karš, revolū-

¹⁾ Visas jaunākā laika pūles tajās zemēs, kur nāves sods uzglabāties, vērstas uz to, lai rastu pēc iespējas ātrāku un bezsāpīgāku nāves soda izpildīšanas veidu. No pastāvošiem vienkārša nāves soda veidiem (galvas nocīršana ar cirvi, zobenu vai gilotīnu, pakāršana, nošaušana, nožņaugšana (ar garotu), elektriskais krēsls, indīgās gāzes) — visizplatītākie pirmie trīs. No tiem pēc nodibinājušās tradīcijas viscieņīgākais veids ir nošaušana, bet visapkaunojošākais — pakāršana.

²⁾ Par šo procesu normālā laikā tur, kur nāves sods uzglabāts, kā sodu sistēmas galotne, vislabāk liecina tā pretdarbība nāves soda piemērošanai, ko izrāda iestādes, no kuŗām šāda piemērošana atkarājās: vainīgo attaisnošana zvērīnāto tiesās, vainu mīkstināšu pierādījumu esamības atzīšana tur, kur tādu nav un beidzot bieža apzēlošana. Uz šo attiecas arī dažādi izņēmumi, kuŗus likums pielaiž, paredzot dažādu kategoriju personām saistošu nāves soda atvietošanu. Piem. pēc 1903. g. Sodu likuma tāda atvietošana saistoša attiecībā uz visiem nepilngadīgiem (55.—57. p.).

cija, vispārējs posts), kad satricināti visi tiesiskās kārtības pamati, kad lausti visi kultūralie žogi, kad dzīve zaudē savu vērtību, un atsevišķi indivīdi vai veselas grupas ar savu nevaldāmību kļūst sevišķi bīstami, — pretēji visām teorijām, arvien parādās uz skatuves nāves sods. Bet tas atkal pazūd, kad izzūd perturbācija, kuŗu dēļ tas radies.

§ 43. Miesas sodi.¹⁾

Miesas sodi vērsti uz to, lai sagādātu noziedznieka miesai fiziskas sāpes. Tie dalās divās grupās:

- 1) kroplojošos sodos un
- 2) sāpīgos (miesas sodi šaurā nozīmē).

Viņu rašanās un piemērošanas vēsture rāda trejāda veida nolūkus:

1. Iesākumā, kad uz pārestību reaģēja pats cietušais, tie nodereja atriebības jūtu apmierināšanai. Tas ir dzīvniecisks impulss (sal. pie mežoniem, kā arī pie bērniem) uzbrukt, iesist, piekaut vainīgo (še patiesībā ietilpst arī no-nāvēšana, jo tā var būt sišanas sekas).

2. Vara ilgu laiku tos izlietoja sabiedriskas drošības nolūkos, proti:

- a) vai nu kā pajēmienu — zināmā mērā pirmatnēju — noziedzuma rīku iznīcināšanai,²⁾ piem. mēles nogriešana par nepatiesu liecību, pirkstu nogriešana par viltus zvērestu u. t. t.
- b) vai nu kā tikpat pirmatnēju pajēmienu iezīmes uzlikšanai, lai vieglāki pazītu noziedznieku, piem., nāšu³⁾ plēšana, deguna vai auss nogriešana vai vienkārši ģimja izķemošana, iededzinot kādu zīmi u. t. t.

¹⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 88. un turpm. l. p., 424. un turpm. l. p.; Begründung pie Vācijas 1927. g. projekta, pielikums 45. l. p.; Фойницкий, Учение о наказании, 153. un turpm. l. p.

²⁾ Pēdējā laikā līdzīga sakroplošana ieviesta Ziemeļ-Amerikā (Kalifornijā, Nebraskā un Washingtonā) izdarot sterilizāciju erētisku noziedzumu dēļ (sterilization as a punishment), bet Kansasā un Oregonā kā tīrs aizsardzības līdzeklis. Pēdējā laikā arī Vācijā.

³⁾ Sal. Pēterā I. 1724. g. 15. janvāra ukāzu: о выемкѣ у каторжныхъ позорей до кости . . . дабы, когда случится такимъ збѣжать, чтобъ вездѣ утѣтаться было не можно и для лучшей понимки были знатны . . .

Tagadējos laikos to pašu sasniedz kultūrālākiem līdzekļiem: ar antropometriju, daktiloskopiju, fotografiskiem albūmiem, casier judiciaire u. t. t. Še pieder arī arestantu uzvaļku (kāravu tūzis Krievijā, strīpaina drēbe Amerikā), važas u. t. t.

3. Beidzot, pat jaunākā laikā miesas sodus piemēro ar nolūku savaldīt mežonīgos instinktus, sagādājot sāpju sajūtu, kas iespīestos sodāmā atmiņā.

Miesas sodi agrāk bija visai izplatīti. Iemesli, aiz kuriem miesas sodus piemēroja tik plašos apmēros, slēpjas kultūras apstākļos, kādos noriteja cilvēku sabiedrību dzīve agrākos laikos.

- a) No individuāla viedokļa miesas soda piemērošana saistīta ar pašcieņas trūkumu cilvēkā. Pirmsrevolūcijas Krievijā nevienreiz vien atzīmēti gadījumi, ka zemnieki labāk izvēlējās pēršanu nekā brīvības atņemšanu vai naudas sodu.
- b) No sociālā viedokļa milzu lomu šajā ziņā spēlēja karšu dažādība. Cilvēka cieņu pilnā mērā baudīja tikai augstākās klases. Apkārtējie, no augstākiem atkarīgie vai itkā viņu aizbildnībā esošie, ilgu laiku nebaudīja šādas tiesības. Tos sit. Pazīstams senās Romas iedzīvotāju iedalījums — „honestiores“ un „humiliores“. Miesas sods (fustigatio un flagellatio) pastāvēja vergiem. Romas pilsoņa miesu ar retiemi izņēmumiem atzina par neaizskaŗamu un šās neaizskaŗamības traucēšana sacēla vispārēju uzbudinājumu („caedebatur virgīs foro civis Romanus!“) Gluži tāds pats stāvoklis pastāvēja pie senģermāņiem. Tas visur uzglabājās arī vēlāk dzimtbūšanas pastāvēšanas laikā, kā arī Amerikas plantātoru attiecībās ar nēģeriem. Tas atkārtojās arī jaunākā laikā, nodibinoties baltās rases kundzībai Afrikas kolonijās.
- c) No valstiskā viedokļa turpretim izšķiroša nozīme šajā ziņā ir tādai iekārtai, kurai pastāvot vara vispār neatzīst, ka viņas padotiem piederētu jebkādas tiesības uz personību. Patvaldnieciskie tiranni, sevišķi austrumu despoti, neievērojot atšķirību pēc sodāmā sociālā stāvokļa, ļoti labprāt izlieto miesas soda pazemojošo procedūru. Zināmā mērā šē nāk klāt arī lētuma un izpildīšanas vienkāršuma apsvērumi.

Bet no XVIII. g. simteņa miesas sods viscaur sāk izmirt. Kā zināms,¹⁾ tā laika humānitārā kustība bija vērsta uz nāves soda iznīcināšanu, pie kam pagaidām atceļot pēdējo, parasti pastiprināja miesas sodu bargumu (sal. nāves soda at-

¹⁾ Sal. iepriekš. 189. lap. p.

celšanas vēsturi Krievijā Elizabetes Petrovnas laikā, kā arī Jāzepa II. kriminālkodeku Austrijā), bet patiesībā miesas sodi mazinājās daudz ātrāki kā nāves sodi. Šādas parādības cēlonis tas, ka nāves sodam nav tā pazemojošā rakstura, kāds piemīt miesas sodam. Atsevišķi, miesas sodu iznīkšanu sekmējuši šādi apstākļi:

- a) vispārēja tikumu mīkstināšanās sakarā ar civilizēto zemju kultūrālā līmeņa paaugstināšanos;
- b) kārtu atšķirības iznīcināšana; liela loma šajā ziņā bija „cilvēku tiesību deklarācijai” un tam apstāklim, ka cilvēka personība valsts dzīvē ieguva lielāku vērtību;
- c) kriminālpolitiski mērķi, kas vērsti uz to, lai iegūtu no noziedznieka oikonomisku labumu, sakarā ar ko to vairs nekroploja, un lai atvieglotu atgriešanos pie darba pēc soda izciešanas, sakarā ar ko atmeta noziedznieku apzīmōšanu;
- d) liela nozīmē bija arī atziņai, ka miesas sodu piemērošana atstāj morāliski bojājōšu iespaidu uz soda izpildītājiem, kuri kļūst rupji un nežēlīgi, kas ir visai nevēlams;
- e) beidzot, no sodīšanas tehnikas viedokļa, kā pamudinōšs iemesls miesas sodu atcelšanai noderēja apziņa par šo sodu nevienmērību;
 - α) miesas soda jūtāmība, kā pierāda prakses, atkarājas no bendes veiklības. Tā piem. Krievijā, kad pastāvēja pēršana ar knūtu, bende prata tā rīkoties, ka ar vienu sitienu varēja gan pārsist dēli, gan tikko skart papīra lapu. Šī nevienmērība arī spieda izgudrot Amerikā sevišķu mašīnu pēršanai,¹⁾
 - β) bet tā atkarājas arī no sodāmā izturības un vēselīguma, nemaz nerunājot par iespaidu uz viņa psihiku.

Aiz visiem pievestiem iemesliem miesas sodi visumā nevarēja noturēties jaunākos kriminālkodekos.

Miesas soda izzušanas vēsturiskie etapi ir sekoši:

Francijā sakarā ar kārtu atšķirības iznīcināšanu 1791. gadā miesas sodus atceļ. Napoleona režīms tos zināmā mērā atjauno, un 1810. Code pénal pazīst pēca apzīmō-

¹⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказаніи, 156. un turpm. lap. p.

šanu un bumbu pie kājas (boulet) priekš „bagne“. 1832. g. reforma iznīcina miesas sodu beidzamās atliekas.

Prūsijas Landrecht's (1794. g.) vēl pazīst apzīmošanu (Brandmarkung), kā arī piekaušanu (Staupenschlag) par hulīgānismu (Bubenstreiche) un piekaušanu kā represijas pastiprināšanu pie brīvības atņemšanas (sākumā „Willkommen“ un beigās: „Abschied“).

Pēc 1848. g. revolūcijas miesas sodus Vācijā atcēla (izņemot Virtembergu un Saksiju) „infolge der allen Untertanen gleichmässig verliehenen politischen Rechte“, uzglabājot tos vienīgi vairākumā cietumos kā disciplināru līdzekli. 1870./71. g. Strafgesetzbuch miesas sodus nepazīst.

Tas pats agrāk vai vēlāk notika arī pārējās Eiropas valstīs.

Krievijā sāpīgie miesas sodi visplašākos apmēros ieviesās tatāru jūga laikā. Maskavas periodā pazīstami visi locekļu kropļošanas veidi, lai gan piem. rokas un kājas nociršana atkrita jau Michaila Feodoroviča laikā. Pēc cāra Aļekseja Michailoviča „Nolikuma“ (1649. g.) miesas sodus, kuŗu piemērošana bija paredzēta 141 gadījumā, uzlūkoja par normālu sodu. Pēterā¹⁾ liekā jau pazīstamiem sišanas līdzekļiem (кнутъ, плеть, розги)²⁾ pievienojās no Vakarēropas patapinātie špicrūteni un t. s. „кошка“³⁾ Saskaņā ar „Likumu korojumu“ (1832. g.) vīriešiem apzīmoja, iededzinot uz pieres un abiem vaigiem burtus „В. О. Р.“ (= zaglis), pie kam ne tikai pēc notiesāšanas, bet pat izmeklēšanas (!) laikā, lai novērstu bēgšanas iespēju.

Elizabetes Petrovņas laikā atcēla nāšu plēšanu sievietēm, un sišanu (кнутъ) nepilngadīgiem atvietoja ar rīkstēm (розги).

Katrinās II. laikā, sakarā ar dažādu kārtu makslotu ieviešanu Krievijā, augstākām katēgorijām miesas sodus nepiemēroja. Tā tas bija 1785. g. nodibinoties muižnieku, goda pilsoņu un tirgotāju kārtai. 1796. g. šo privilēģiju attiecināja uz garīdzniekiem.

¹⁾ Sal. Pēterā 1724. g. 15. janvāra ukāzu.

²⁾ Кнутъ = koka kāts ($\frac{1}{2}$ aršina) + pīts ādas turpinājums (% arš.) + plata sikсна rievās veida (1 aršina). Ar to deva līdz 400 sitienus, pie kam sikсну mainīja eksekūcijas laikā. Плеть — vieglāks pāršanas rīks ar trim galiem. Līdz 1775. g. lietoja vēl t. s. батоги — resnas stības, ar kuŗām sita „просто“ vai „нещадно“.

³⁾ Шпичрūteni — caurvešana fronteī dodot līdz 10000 sitienus; t. s. кошка — isa pātaga, kādu lietoja angļu flotē.

Aleksandra I. laikā galīgi iznīcināja nāšu plēšanu, aizliedza spriedumos lietot vārdus „нещадно” vai „жестоко” un bija noteikti jānorāda sitienu skaits.

Bet līdz pat 1845. g. uzglabājās izdaudzinātais „k n u t s”. Tautas apziņā pēdējais tiktāl saistījās ar kriminālrepresijas jēdzienu, ka 1824. g., kad valsts padomē pacēlās balss par tās atcelšanu, to izdarīt neuzdrošinājās, baidoties, ka tauta šo soli neizprastu kā noziegumu kriminālsodāmības pilnīgu atcelšanu.¹⁾ To izdevās atcelt tikai izdodot 1845. g. „Nolikumu par sodiem” pie kam tomēr uzglabāja t. s. „плеть” un rīkstes, kā papildsodu neprivilēģētām personām skaitā no 10—100 sitieniem, sodot ar katorgu, izsūtīšanu pometinājumā un „pārm. arestantu rotām” (испр. арест. отдѣления) kā arī katordznieku apzīmošanu ar burtiem „k. a. т.”.

1863. g. atcēla t. s. „плеть” un apzīmošanu (kā arī špicrūtenus un t. s. „кошку” militārpersonām un matrožiem), bet 1884. gadā aizliedza atvietot brīvības atņemšanu ar rīkstēm.

1903. g. Sodu likumi nepazīst miesas sodus. Tie uzglabājušies likumā „par izsūtītiem” (Уставъ о ссыльныхъ) un likumā „par apcietinātiem” pa soda izciešanas laiku (Уставъ о содержащихся подъ стражею на время отбыванія наказанія). Krievu „Pagaidu valdība” 1917. g. 17. martā atcēla arī šīs pēdējās atliekas. Līdz ar to atmetas arī važas, kurās iekala katordzniekus.

Latvijas sodu likums tomēr paredz kaut arī retos gadījumos (13. un 61. p.) važas kā represiju pastiprinošu līdzekli.

Savrūp stāv Anglija. Sevišķi spilgti tas izpaudās 1872. g. Londonas penitenciārā kongresā, kur kontinentālo valstu pārstāvji kā aiz aistētiskiem, tā arī praktiskiem apsvērumiem vienprātīgi izteicās pret miesas sodiem, kam Anglijas pārstāvji tomēr nevarēja piekrist. Lieta tā, ka Anglijā līdz šim laikam pāršanu (whipping) piemēro:¹⁾

- 1) nepilngadīgiem (zēniem) jaunākiem par 16 gadiem, pamatojoties uz 1861. g. „Consolidation Acts” un 1862. g. „Juvenile Offenders Whipping Act” (par: larceny, malicious damage offences

¹⁾ Sal. Фойницкій, Учение о наказаніи, 160. l. p.

²⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 95. un 96. lap. p.; sal. arī Neumann, Der englische Strafprozess (Z. f. g. Strfrw., 1929., 19. lap. p.): „Erst vor wenigen Jahren verkündete der Londoner Appellationshof die These: „es kann keinem Zweifel unterliegen, das es für eine gewisse Sorte von Übeltätern kein wirksameres Abschreckungsmittel als Prügel giebt...”

against the person),¹⁾ kā arī pamatojoties uz 1885. g. „Criminal Law Amendment Act“ par noziegumiem pret tikumību;

2) pieaugušiem vīriešiem: pamatojoties uz 1786. g. „Knackers Act“ par „slaughtering horses“; uz 1824. g. „Vagrancy Act“ t. s. „incorrigible“ rogues; uz 1842. g. „Treason Act“; uz 1863. g. „Garroters Act“ par laupīšanu un slepkavības mēģinājumu (nožņaudzot); uz 1912. g. „Criminal Laws Amendment Act“ par izvirtības namu uzturēšanu u. t. l. un uz 1916. g. „Larceny Act“ — skaitā no 25 līdz 50 sitieniem, pie kam šo sodu var piemērot 2 un pat 3 reizes.²⁾

1903. g. Anglijā asizi piesprieduši miesas sodu 38 personām, bet miertiesneši summarā kārtībā 2792 personām.³⁾

Dānijā pēc 1866. g. kōdeka, kas garām ejot papildināts ar 1905. g. likumu, miesas sods arī bija paredzēts:

1) nepilngadīgiem (zēniem) no 17 līdz 18 gadus veciem un

2) vīriešu dzimuma personām no 18 līdz 55 gadiem par recidīvu pie vardarbības un par noteiktiem atkārtotiem noziegumiem pret tikumību.

1905. g. likumu gan atcēla 1911. gadā.

Arī Ungārijā 1920. g. mēģināts ievest miesas sodu par nodarījumiem, kuŗi liecina par tikumu sevišķu rupjumu un pār-mērīgu mantkārību. Bet šo likumu atcēla jau nākošā gadā.

Tagad sakarā ar noziedzības vairošanos cenšanās ievest miesas sodus vērojama arī dažos Ziemeļamerikas štatos.⁴⁾

Mēģinājumi vēl paplašināt miesas sodu piemērošanas aploku Anglijā bijuši nesekmīgi, lai gan, taisnība, tika noraidīts arī 1924. g. iesniegtais likumprojekts par to galīgu atcelšanu.

Bet par labu to ievešanai dažās valstīs paceļas balsis,⁵⁾ kas atsaucas uz to, ka šis soda veids ļoti ērts trūcīgiem is-

¹⁾ Pēc Summary Jurisdiction Act, zēniem jaunākiem par 14 gadiem; sal. arī Children Act, 1908. g. 107. p. 7. pk.; sal. arī Stephen, New Com. on the Laws of England, 1886. g. IV. sēj.

²⁾ Interesanti atzīmēt, ka šim soda veidam paredzēts 6 mēnešu soda izpildīšanas nolīgums.

³⁾ Indijā, kur miesas sods atcelts 1862. g., tas ievests par jaunu uz vietējo pārvaldes organu vienbalsīgu pieprasījumu. (Sal. Neumann Der englische Strafprozess, 19. lap. p.)

⁴⁾ Oregonas štātā miesas sods ievests 1905. g. vīriešiem, kas spīdzina savas sievas; tas pastāv arī Delavarā.

⁵⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 426. lap. p.

laika cietuma atvietošanai, un galvenā kārtā uz spēcīgas fiziskas reakcijas vajadzību huliganisma gadījumos (Roheits- un Sittlichkeitsverbrechen).¹⁾

Jāšaubās tomēr, vai viss tas ir pārliciecināms. Īslaika cietuma launo iespaidu ir iespējams paralizēt pielaižot attiecīgos gadījumos „nosacītu notiesāšanu“, vai „naudas sodu“²⁾ un stipras fiziskas iespaidošanas priekšrocības, ciktāl runa ir par pieaugušiem, ir necīgas salīdzinot ar milzīgo morālisko kaitējumu,³⁾ kas cieši saistīts ar cilvēka sišanu, ko izdara varas funkcionāri uz tiesas spriedumu, nerunājot jau par restitūcijas neiespēju tiesas kļūdas gadījumā.

„Visur,“ saka prof. Goldschmidts,⁴⁾ „kur atskan balis miesa sodam par labu, ir viena un tā pati aina: sabiedrisko domu praviņo viens vai otrs neciešams huliganisma gadījums, un tā prasa miesas soda ieviešanu. Tā bija Anglijā 1863. g., tā bija Dānijā 1905. gadā. Bet uzbudinājuma brīdī nevajag rakstīt krimināllikumus, kuŗi iznīcina daudzu gadsimteņu kultūrāla darba sasniegumus.“

§ 44. Mantiskie sodi.⁵⁾

Ja sodi, kuŗu tiešais objekts ir noziedznieka miesa (nāves un miesas sods), ar kultūras augšanu mazinās, tad tieši cilvēka materiālo labklājību skarošo sodu piemērošanas aploks paplašinās līdzās mantiskā elementa nozīmes pieaugšanai cilvēku ikdienišķā dzīvē.

Šī evolūcija sodu vēsturē atkārtojusies divas reizes.

Senatnē asins atreibību galīgi izspieda „izpirkšana“ un „vīra“, kad cilvēku rokās sāka uzkrāties manta. Mūsu laikos, kad pārsvarā materiālas intereses, naudas sodi kļūst,

¹⁾ Sal. Mittelstaedt, Gegen die Freiheitsstrafen 1879. g.

²⁾ Sal. turpmāk. 204. lap. p.

³⁾ Kā pie nāves soda, tā pie miesas sodiem pati eksekūcija aizkavē kultūrāli-ētiskā ziņā vēlamu laužu tieksmes uz brutālītes iznīcināšanu.

⁴⁾ Sal. Strafen, 425. un turpm. lap. p. „Die körperliche Züchtigung, lässt sich als vom Staat im Prozesswege zu verhängende und kaltblütig unter Umständen nach Jahr und Tag zu vollziehende Strafe nicht rechtfertigen.“

⁵⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 398. un turpm. lap. p.; Фойницкий, Учение о наказании, 181. un turpm. lap. p.; A. Hellwig, Das Geldstrafengesetz (1924.); Miricka, Zeitschrift für g. Straf. 1922., 283. un turpm. lap. p.; E. Neymark, La peine d'amende, 1928.

kaut arī ne tādā mērā kā savā laikā „kompozīcijas“, bet tomēr viens no vairāk iecienītiem soda veidiem.

Mērķi, kurus grib sasniegt ar šo soda veidu, ir dažādi. Senāk pirmā vietā bija vēlēšanās atlīdzināt cietušam nodarīto kaitējumu, bet līdzās tam izvirzījās varas tieksme saņemt daļu no tās mantas, ko jēma no vainīgā par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, ar ko izveidojās t. s. fiskālā interese noziedznieku vajāšana.¹⁾ Tagad pirmā vietā stāv: cīņa ar draudošos apmēros pieaugošo mantkārību, kurā visistākais līdzeklis ir moka apdraudēšana, kā arī tāda soda veida meklēšana, kurš sīkākās lietās varētu atvietot īslaika brīvības atņemšanu, jo šis soda veids nav pilnā mērā attaisnojis uz to liktās cerības.

Mantiskie sodi ir: konfiskācija un naudas sods.

I. Ar konfiskāciju saprot mantisku objektu atņemšanu fiskam par labu.

- a) Sakarā ar fiskālās intereses hipertrofiju radās no sodīšanas tehnikas viedokļa vismazāk piemērots mantisku sodu veids, proti, — visas mantas konfiskācija. To plaši piemēroja Romas ķeizari, izrēķinoties ar politiskiem noziedzniekiem, jo viņi labi saprata materiālās izputināšanas nozīmi pretinieka politiskā spēka iznīcināšanai. Vidus laikos monarhi izlietoja visas mantas konfiskāciju jau vairāk aiz mantkārīgiem motīviem. Vēsture zina gadījumus, kad izgudrotas visneiespējamākās apsūdzības, lai konfiskācijas ceļā iegūtu turīgu personu un iestāžu mantu.²⁾ Sevišķi bieži visas mantas konfiskāciju piemēroja valsts nodevējiem.

No krimināltiesību viedokļa šo līdzekli nevar attaisnot. Tas vispirms runā pretim individuālam principam, jo skar ne tik daudz pašu noziedznieku, kuŗu līdz ar to soda ar nāvi vai izsūta mūža trimdā, — kā viņa ģimeni. Savā ziņā katrs mantisks sods, pamazinot sodāmā mantu, līdz ar to, protams, skar arī viņa ģimeni, bet ir tomēr starpība, ja atņem zināmu mantas daļu vai visu bez atlikuma. Šajos laikos atmet pat domu par

¹⁾ Sal. iepriekš. 38. lap. p.

²⁾ Sal. ordeņa „Templiers“ mantas konfiskācijas gadījumu Philippe le Bel valdīšanas laikā un „Zvaigžņu Palātas“ (Star Chamber) judikatūru Anglijā (Mintz, Extraordināre Strafjustiz, 57. un 88 un turpm. lap. p.).

paša noziedznieka atstāšanu bej jebkādiem līdzekļiem. Jo mazāk pielaižama atstāšana bez līdzekļiem viņa pilnīgi nevainīgo tuvinieku. Visas mantas konfiskācija, ciktāl to izdara fiskālās intereses, katrā ziņā uzlūkojama par tādu fiska iedzīdzīvošanās līdzekli, kas nav savienojams ar valsts cieņu.

Aiz pievestiem apsvērumiem šis soda veids XIX. g. simtenī iznīcināts visās civilizētās valstīs. To nepazīna arī Krievu 1903. g. Sodū likumi. Bet tas atdzīvojās pateicoties pēdējā pasaules kara laikā uzliesmojušām kaislibām. Krievijā to ieveda ar 1916. g. likumu kā papildsodu par valsts nodevību (108. p.), piešķirot šim likumam pat atpaplēju spēku.

Latvijas Sodū likumā tas nav uzņemts.

- b) Cita lieta — atsevišķu priekšmetu konfiskācija (confiscation spéciale), kā nozieguma augļu (scelere producta) konfiskācija, pret kurū nav nekādu iebildumu. Pilnīgi taisnīgi atņemt noziedzniekam iespēju izlietot priekšmetus, kurus viņš iegūvis vai no kuriem viņš mantojis labumu ar savu noziedzīgo darbību.¹⁾

Latvijas Sodū likuma 35. pants paredz, ka priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot un glabāt, jāatņem un jāiznīcina vai jānodod valsts īpašumā.

II. Naudas sodū piemēro plašā mērogā, kurš turpina augt kā ekstensīvi, tā arī pēc savas intensitātes.²⁾ Naudas sodam piemīt tās īpašības, kas nepieciešamas šolaiku soda veidam. Tas ir dalāms vairāk kā jebkurš cits sods. Tas, sakarā ar savu stiepjamību, visai ērti piemērojams atbilstoši katra gadījuma apstākļiem. Tas arī pieļauj agrākā stāvokļa atjaunošanu.

Naudas sodū uzliek:

- a) kā patstāvīgu sodū par mazsvarīgiem nodarījumiem un

¹⁾ Še domāta tādu priekšmetu atņemšana in natura, kuri iegūti ar noziedzīgu nodarījumu. Agrākais noteikums „pretium succedit in locum rei”, tagad nav pieņemts; sal. turpmāk par „instrumenta sceleris” sacīto.

²⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 398. un 401. lap. p.

b) kā papildu sodu pie mantkārīgiem nodarijumiem.¹⁾

Dažreiz likums to paredz alternatīvi ar brīvības atņemšanu pēc tiesas izvēles.

Jautājumu par naudas soda apmēru izšķir dažādi. Romieši to uzlika nodarītā kaitējuma vērtības divkārtīgā, trīskārtīgā (duplum, triplum) u. t. t. apmērā. Arī Latvijas Sodū likums pazina to piem. lietās par neatlautu meža ciršanu (sal. 271—273 p.).²⁾ Tad par izejas punktu ir kaitējuma atlīdzināšana.

Tagad lielākai daļai likums paredz naudas soda maksimumu, atstājot tiesai iespēju pazemināt soda apmēru līdz vispārējam likumā noteiktam minimumam. Minētais maksimums jaunākā laikā sasniedz ievērojumus apmērus.³⁾

Cenšanās panākt taisnīgu samēru ne tikai starp naudas sodu un vainas pakāpi, bet arī starp pirmo un sodāmā oikonomiskā⁴⁾ stāvokli novedusi vēl pie cita atrisinājuma, proti, pie tā, ka naudas sodu aprēķina kā noteiktu procentu no mantas vai, kas ērtāki izvedams, no noziedznieka ienākumiem.⁵⁾

Šajā ziņā var iet vēl tālāk. Ja ir pareizi, ka mantisks sods nevienādi skar bagātus un trūcīgus, tad apmēra proporcionāla palielināšana attiecībā uz pirmiem vēl nesasniedz mērķi. Vajadzīga apmēra progresīva pieaugšana. No otras puses taisnība prasa, lai jemtū vērā pienākumu uzturēt vainīgā apgādībā esošos ģimenes locekļus un vispār viņa izdevumu budžeta apmēru. Nevar arī nerēķināties ar to, par cik viņa ienākums reāli nodrošināts vai neno drošināts (Fundiertheit).⁶⁾

Ievest likumā attiecīgu kritēriju tomēr ļoti grūti. Visu uz šo jautājumu attiecošos apstākļu novērtēšana labāk atstājama tiesas ieskatam.

Soda naudu pēc vispārēja noteikuma ņem fiskālam par

¹⁾ 1903. g. Sodū lik. papildu soda naudu atšķirība no tiešā naudas soda (пеня) sauc par „naudas piedziņu“ (денежное взыскание), kuras jemšanas noteikumi mazliet atšķiras (sal. 608. p.). Latvijas Sodū lik. šo atšķirību neparedz.

²⁾ Sal. arī Latv. Sodū lik. 352., 354., 412., 414 u. c. lap. p.

³⁾ Pēc vācu jaunā 2924. g. likuma maksimums noteikts uz 10.000 zelta markām (Verordnung über Vermögensstrafen und Bussen, 1924. g. 6. febr.).

⁴⁾ Sal. Vācijas 1924. g. lik. § 27. c.

⁵⁾ Sal. t. s. „būses dienas“ (jours-amende). Somijā: viena „būses-diena“ = $\frac{1}{4}$ no dienas ienākuma.

⁶⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 403. un turpm. lap. p.

labu. Dažreiz to paredz ieslodzījuma vietu uzturēšanai (sal. krievu 1903. g. Sodu lik. 24. p.).

Ir gadījumi (tas attiecas uz fiskālo pārvalžu noteikumu pārkāpšanu, kad zināmu naudas daļu atdod paziņotājam. Ar to domāts rast stimulu lielākai aktivitātei fiskālo pārkāpumu atklāšanā, bet šāds pajēmiens zināmā nozīmē atstāj demoralizējošu iespaidu.

Lielas grūtības ir ar jautājumu par naudas soda atvietošanu tās piedzišanas bezsekmības gadījumā. Visvairāk izplatīta šādos gadījumos naudas soda atvietošana ar brīvības atņemšanu (contrainte par corps) pēc principa „qui non habet in aere, luat de corpore“, jo nevar taču atstāt noziedzīgu nodarījumu bez soda, un bailes no brīvības atņemšanas var būt par svarīgu pamudinājumu uzliktā naudas soda samaksai. Šajos nolūkos kriminālkodekos pieņemts noteikt samēru starp soda naudas apmēru un pēdējo atvietojošo brīvības atņemšanas laiku. Tā, pēc Latvijas Sodu lik. 57. panta, ja notiesātam nav līdzekļu soda naudas samaksai, tad pēdējo pārvērš arestā pēc šāda samēra: naudas sodu līdz 25 lat., — arestā līdz 1 nedēļai u. t. t., bet naudas sodu pāri par 1000 lat. — arestā no 6 mēnešiem līdz 1 gadam, pie kam, ja visu soda naudu vai tās daļu samaksā tanī laikā, kad notiesātais izcieš naudas soda vietā uzlikto arestu, pēdējais izbeidzams vai arī tā ilgums samērīgi saīsināms.

Papildu soda nauda tomēr, izņemot likumā sevišķi paredzētus gadījumus, ar arestu nav atvietoājama.

Pret tādu kārtību ceļ iebildumus, kuri nav bez pamata. Ko arī neparedzētu likums, bet brīvības atņemšana un mantisks sods patiesībā ir nesamērīgi lielumi. Valrums šā laika valstu attiecīs no parādnieku personiskas aizturēšanas (Schuldhaft). Tamdēļ nevajag lietot šo novecējušo līdzekli, kad runa iet par parāda piedziņu par labu valstij.

Vēl mazāk pieņemams priekšlikums uzliktās soda naudas nesamaksāšanas gadījumā ievest tiesību pagaidu atņemšanu, jo tas nozīmētu savienot ar visvieglāko, pēc vispārēja noteikuma, noziedzīgo nodarījumu tādas sekas, kuŗas pēc būtības paredzētas vissmagākiem noziegumiem.¹⁾

Tieši tamdēļ, ka naudas soda atvietošana ar brīvības atņemšanu apgrūtinātu trūcīgas personas stāvokli, salīdzinot ar bagātu, ir nepieciešams atteikties no tādas atvietošanas, uzglabājot pēdējo vienīgi tam gadījumam, kad notiesātais acīmredzami ļaunprātīgi izvairās no viņam uzliktā pienākuma.

¹⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 407. lap. p.

Viens no līdzekļiem trūcīgu atvieglošanai vispirms ir uzliktā naudas soda nomaksas atlikšana vai sadalīšana termiņos, ko atļautu tiesa, kā to paredz piem. arī Latvijas Sodu lik. 26. pants. Tālāk vēlams piešķirt tiesai tiesību vēlāk pazemināt uzliktā naudas soda apmēru, ja pierāda, ka notiesātā materiālais stāvoklis kļuvis ļaunāks.¹⁾

Bet kad konstatē samaksai vajadzīgo līdzekļu trūkumu (kam gan nav vajadzīga maksātnespējas formāla atzišana), — tad pienācīgo soda naudu iespējams pakāpeniski ieturēt tādā veidā, piem. ka darba devējs atvelk to no notiesātam pienākošās darba algas, bet ja pēdējais ir bezdarbnieks, tad valsts var dot tam iespēju atstrādāt naudas sodu sabiedriskos darbos.²⁾ Izvairīšanos no darba, kā teikts, var uzliktot kā tišu izvairīšanos no soda naudas samaksas, kādā gadījumā naudas sods atvietoams ar brīvības atņemšanu.

Nevar būt nekādu šaubu, ka naudas sodam jāgulstās tikai uz vainīgo, bet ne citu kādu. Tas izriet no soda individualitātes principa. Protams ir iespējami gadījumi, kad, nepārkāpjot šo principu, ir pielaižama citas personas subsidiārā atbildība, ja šī persona ir vainojama par to, ka nav pienācīgi uzraudzījusi tiesībpārkāpēju, vai arī jaunākā laikā attiecībā uz privātām „juridiskām personām”, koņu vārdā vai uzdevumā un labā izdarījuši noziedzīgu nodarījumu šo personu organi vai pārstāvji, kas par to sodīti ar naudas sodu.³⁾

Bet naudas sodam katrā ziņā jāatkrīt ar noziedznieka nāvī, jo tās piedzišana no viņa mantojuma masas nozīmētu soda pārņemšanu uz nevainīgiem mantiniekiem. Pēc vācu Strafgesetzbuch'a 1870./71. g. (§ 30) tāda mantojuma atbildība pastāv (Nachlasshaftung). Vācu jaunākie projekti no tās atteikušies.

Latvijas Sodu likums to nepazīst.

Pēdējā laikā, gluži otrādi, sākuši runāt par to, ka tiesai piešķirama tiesība atvietot brīvības atņemšanu ar mantisku sodu pat tajos gadījumos, kad likums piedraud tikai ar brīvības atņemšanu. Tādas strāvas pamatā guļ apziņa, ka daudzos gadījumos īslaika brīvības atņemšana ir nederīga un pat kaitīga. Faktiski šī doma bija izvesta Prūsijā, kombinējot

¹⁾ Sal. Vācijas 1924. g. likuma § 528.

²⁾ Tāds princips ievests Norvēģijas 1902. g. kodekā, un Šveices 1918. g. projekta § 42., kā arī Vācijas, 1924. g. likuma § 28. b.

³⁾ Sal. Itālijas jaunā (1930. g.) kodekā 197. p.; sal. iepriekš. 64. lap. p.

brīvības atņemšanas t. s. nosacīto atlikšanu¹⁾ ar naudas „busas“ (Geldbusse) uzlikšanu fiskam par labu, ko ieveda ar tieslietu ministra 1921. g. 12. aprīļa rīkojumu. Šādu kārtību vēlāk ieveda visā Vācijā tajā pašā gadā ar likumu, kuŗu papildināja 1924. g. likums. Saskaņā ar pēdējā § 27. tajos gadījumos, kad likums paredz tikai brīvības atņemšanu uz laiku ne ilgāku par 3 mēnešiem, tiesa var to atvietot ar naudas sodu, ja ar pēdējo ir iespējams sasniegt soda mērķi (wenn der Strafzweck durch eine Geldstrafe erreicht werden kann). Pēc Helwiga liecības 1922. g. visā Vācijā (izņemot Badeni) īslaika brīvības atņemšana atvietota ar naudas sodu 148.860 gadījumos, bet īslaika brīvības atņemšana pielaista 93.579 gadījumos.

Arī Latvijas jaunais Sodulikums (52. p.) atļauj sodu mikstināšanas kārtībā, pāriet no aresta uz naudas sodu (pēc 57. p. paredzētā samēra).

Pats par sevi tomēr saprotams, ka tādu atvietošanu nevar nostādīt atkarībā no notiesātā vēlēšanās, jo tas nozīmētu dot iespēju turīgam ar naudu atpirkties no cietuma.

§ 45. Brīvības atņemšana.

Visu civilizēto valstu sodu sistēmās joprojām centrālo vietu ieņem brīvības atņemšana. Tas izskaidrojams ar to, ka šis soda veids vairāk kā jebkurš noder to speciālo mērķu apvienošanai, uz kuŗiem var tiekties kriminālā justīcija.

Un tiešām, no kaitīguma novēršanas, atbaidīšanas, ģenerālās prevencijas un katrā ziņā jau no atmaksas viedokļa noziedzniekam jāsaņūm sods kā labuma atņemšana. Bet no labošanas teorijas viedokļa sods noziedzniekam ir zināmā nozīmē labdarība. Šo divu pretrunīgo elementu kombinējums, — labuma atņemšanas saskaņošana ar labdarību, — vislabāk panākama ar brīvības atņemšanu.

Tā kļūst saprotama sajūsma, kuŗu no visām pusēm veļtija šim soda veidam periodā, kad pastāvēja vispārēja aizraušanās no labošanas idejas.

Šā soda tiešais objekts ir nevis iekšējā, bet ārējā cilvēka brīvība, proti viņas visjūtāmākā izteiksme — pārvietošanās brīvība.

Savā vēsturiskā attīstībā brīvības atņemšanas realizēšana pakāpeniski izveidoja trīs pamattipus:

1) izraidīšanu — izstumšana ar aizliegumu atgriezties,

¹⁾ Sal. turpmāk § 58.

- 2) izsūtīšanu — tas pats, saistot notiesāto pie noteiktas vietas,
- 3) cietumu — ieslodzīšana speciāli izveidotā celtņē.

§ 46. Izraidīšana.¹⁾

Tas ir pirmatnējs pārvietošanās brīvības ierobežošanas veids, kurš stāv ciešā sakarā ar tiesību atņemšanu²⁾ institūtu un kuram piemīt gan vai nu labprātīgas aiziešanas vai piespiedu izstumšanas raksturs.

Izraidīšana var būt uz visu mūžu vai uz noteiktu laiku un pēc sava apjoma var attiekties uz visas valsts robežām vai tikai uz noteiktu tās apgabalu.

Teokratiskās valstīs izraidīšana sakrīt ar atšķiršanu no kulta, kam sekoja izstumšana no sabiedrības. Klasiskās senatnes nelielās demokrātijās (Griekija, Roma) izraidīšana iegūst sevišķu nozīmi sakarā ar milzīgo kontrastu starp kultūras stāvokli samērā nelielā centrā, kur koncentrējās visa civilā un politiskā dzīve, un apkārtējo barbarismu. Šā centra atstāšana, kur dzīve noritēja straujā tempā, līdzinājās politiskai un civilai nāvei, un tā kļuva par smagu sodu.

1) Senā Griekijā izraidīšana parādās trīs veidos, no kuriem tikai tresais attiecas uz krimināltiesību aploku:

- a) kā policejiskās prevencijas līdzekļi izraidīšanu no zemes piemēroja, uz efektu tiesas lēmumu, gadījuma slepkavām, kas bija izlietojuši patvēruma³⁾ tiesības, lai izvairītos no noslepkavotā radnieku atriebības;
- b) kā īpatnēju politisku līdzekli, uz tautas sapulces lēmumu, izraidīšanu — ar nosaukumu ostrakisms — uz 10 g. piemēroja sevišķi izcilus politiskiem darbiniekiem, kuru iespāids varēja radīt kārdinājumu pārvērst demokrātiju tirānijā;
- c) beidzot, kā kriminālrepresijas līdzekli, izraidīšanu, nenosakot laiku, ar visas mantas konfiskāciju un aizliedzot uzturēt jebkādus tiesiskus sakarus ar dzimteni, piesprieda areopaga tiesa.

2) Romā izraidīšanai ir dažāds raksturs republikas periodā un ķeizaru laikā:

¹⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 188. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. turpmāk. 244. lap. p.

³⁾ Sal. iepriekš. 29. lap. p.

a) demokrātiskā Romā sevišķi attīstījās labprātīga dzimtenes atstāšana (exilium), kā „sacratio capitis“ sekas, nāves soda vietā, sakarā ar „aquae et ignis interdictio“, t. i. ar tiesību atņemšanu un visas mantas konfiskāciju. Līdzās tam pastāv izraidīšana uz laiku, kā administratīva izsūtīšana, bez tiesas, uz konsulu rīkojumu (relegatio):

b) attīstot no konsuliem mantotās pilnvaras, ķeizari izlieto šo līdzekli kā „interdictio certorum locorum“. Bet pati „relegatio“ bija pārversta izsūtījumā.

3) Vakareiropā romiešu tiesības atstājušas izraidīšanas (exilium) pēdas galvenā kārtā Francijas un Anglijas tiesību sistēmās.

Francijā administratīva izraidīšana (exil) ar izdaudzīnātām „lettres de cachet“ līdz 1789. g. revolūcijai ievēma redzamu vietu starp karaliskās patvaļības līdzekļiem.

Bez šo du sistēmā izraidīšana ir pazīstama vecām franču tiesībām ar nosaukumu „bannissement“, kā „peine afflictive et infamante“, kuŗu nolika uz visu mūžu vai noteiktu laiku. „Bannissement“ uzglabājās arī spēkā esošā Code pénal (8. p.) par politiskiem noziegumiem uz laiku no 5—10 gadiem ar nosacījumu, ka tā valsts, kuras robežās izraidāmā persona varētu apmesties, tam piekrit.¹⁾ Piekrišanai trūkstot vai patvaļīgas atgriešanās gadījumā „bannissement“ atvieto ar ieslodzījumu (détention).

Bez izraidīšanas no valsts robežām Code pénal pazīst arī aizliegumu dzīvot noteiktā apvidū (interdiction de séjour).

Anglijā līdz Jēkaba I. laikam uzglabājās izraidīšana, kuŗa pa daļai bija analoga ar klasisko labprātīgo „exilium“ un pa daļai ar grieķu izraidīšanu uz „effetu“ rīkojumu.²⁾ Noziedznieks, kas sasniedza baznīcas patvērumu un kas labāk zaudēja tēviju nekā dzīvību (perdere patriam quam vitam), „koronera“ klātbūtnē deva zvērestu, ka viņš uz visiem laikiem atstās dzimteni (the abjuration of the realm) un ar krustu rokās gāja uz tuvāko ostu, kur arī iekāpa kuģī.

Ar nosaukumu „banishment“ piespiedu izraidīšana pastāvēja Anglijā līdz 1215. g., kad to, kā sodu, aizliedza

¹⁾ Sal. pasaules kara laikos politisko darbinieku Malvy un Caillaux izraidīšanu uz franču senāta, kā augstākās krimināltiesas, spriedumu, ar Spānijas piekrišanu.

²⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 192. lap. p.; J. Stephen, A History of Criminal Law of England (1883.) I, 480.

slavenā „Magna Charta“, bet to turpināja piemērot kā administratīvu līdzekli, apkaļojot klaidoņus (rogues).

No šiem līdzekļiem šo to pārjēmusi arī Krievija. No Bizantijas Krievija savā laikā patapināja neticīgo izstumšanu, bet īsta izraidīšana sodu sistēmā radās tikai vēlākā laikā.

1845. g. „Nolikums par sodiem pazīst mūžīgu izraidīšanu ar visu tiesību atņemšanu (325.—327. p.), kā kriminālsodu par patvaļīgu tēvijas atstāšanu un neatgriešanos atpakaļ uz valdības aicinājumu vai par iestāšanos ārvalsts dienestā bez valdības atļaujas vai pāriešanu citas valsts pavalstniecībā. Šajos gadījumos tiešām nav izraidīšanas, bet ir tikai aizliegums iebraukt, tā kā, saprotams, nav vajadzīga, kā tas ir Francijā, citas valsts piekrišana izsūtāmā dzīvošanai pēdējās robežās. Bet tā kā procesuālu iemeslu dēļ nebija iespējams aizmuguriski caurlūkot šādas lietas, tad minētie panti palika par tukšu skaņu. 1903. g. Sodu likumī vairs nepazīst „izraidīšanu“.)

Par to šie likumi joprojām pazīst aizliegumu personām, kas izcietušas brīvības atņemšanu, ar tiesību zaudēšanu, uzturēties likumā norādītās guberņās un pilsētās.

Latvijas Sodu likums arī no tā atteicies.

Izraidīšana kā soda veids neiztur zinātniskas kritikas. Lai par to pārliecinātos, ir pietiekoši norādīt uz šā soda veidu nevienmērību, piemērojot to bagātiem un nabadzīgiem, veikliem un tādiem, kas neprot ierīkoties svešumā. Tālāk civilizācijai mūsu laikos izplatoties, izraidīšana vispār zaudējusi savu atbaidošo raksturu, kas tai piemita klasiskās dēmonatijās, un katrā ziņā tai nav nekādas labojošas nozīmes. Izraidīšana runā arī pretīm principam par starptautiskām labām attiecībām, ciktāl viņa attiecas uz saviem pilsoņiem: tās pamatā ir mūsu laikos neciešamais valsts egoisms, kas rūpējās vienīgi par savas teritorijās atbrīvošanu no noziedzīgiem elementiem (aizsardzības līdzeklis), novēlot šo smagumu uz svešiem pleciem.

Bet arī aizliegumu dzīvot vienas un tās pašas valsts noteiktās pilsētās un apgabalos, kā prevencijas līdzekli, šajos laikos uzlūko par nepiemērotu. Nav pietiekoša pamata apgrūtināt vienu apvidu ar noziedzīgiem elementiem otra apvida labā, un bez tam uzrau-

1) Juku laikos, kas iestājās Krievijā pēc 1917. g. februāra revolūcijas, radās, automātiski mūsu spēkā esošās tiesībās pārgājušais, 1917. g. 2. augusta (Kērenska) likums, kas pieļauj savu pilsoņu izraidīšanu administratīvā kārtā uz ārzemēm, nerēķinoties ar to, vai svešā valsts izsūtāmo piejems vai ne.

dzīt sodu izcietušo noziedznieku-profesionālu uzvešanos daudz vieglāk tur, kur tos pazīst.¹⁾

§ 47. Izsūtīšana.²⁾

Izsūtīšana izveidojusies no izraidīšanas un uzskatāma par pilnīgāku tās formu.

I. Izsūtīšana Romā.

1) Relegatio, kuŗa no sākuma bija administratīvs līdzeklis, no 736. gada ab u. c. pārvērtās par sodu, kuŗu uzlika vai nu uz visu mūžu vai uz laiku (1—5 g.). Kad to saistīja ar pienākumu uzturēties noteiktā vietā, pēc ķeizara norādījuma (*confinatio* vai *lata fuga*), tā pārvērtās par izsūtīšanu.

Relegācijas smags veids bija izsūtīšana uz salu (in insulam), it sevišķi uz neapdzīvotu salu (in asperimam insulam). Šo līdzekli piemēroja valsts noziedzniekiem. Tas skara izsūtāmā pilsonisko godu (ad existimationem pertinet), bet tam nepiemita apkaunojošs raksturs.

2) Romiešu izsūtīšanas otrs paveids bija deportatio. Tas bija kriminālsods priekš „honestiores”. Tas ilga visu mūžu un bija saistīts ar visas mantas konfiskāciju, izņemot t. s. „*pannicularia*” (uzturas minimums) pašam izsūtāmajam, mantojuma daļu viņa bērniem un viņa sievas pūru. Izsūtāmais zaudēja visas tiesības „*ex jure civili*” (*capitis diminutio media*), tajā starpā arī tiesību mantot, uzglabājot vienīgi tiesības „*ex jure gentium*”, pie kam tomēr visu uz šā pamata iegūto, viņa nāves gadījumā, atkal atjēma fiskam par labu. Atšķirībā no „relegatio” šis sods bija pazemojošs, uz ko norādīja tā izpildīšanas ārējā forma: liktori uzbruka deportācijai lemtam un stiepa to uz kuģi, kuŗš to aizveda uz izsūtījuma vietu. To pēc tiesas sprieduma izraudzīja ķeizars. Galvenā kārtā izraudzīja nekultīvētus apgabalus: Donavu, Hersonesu, bet smagākos gadījumos arī salas, kur notiesātie dzīvoja bez noteiktas nodarbošanās un bez uztura no fiska.

Tādā veidā deportācija pastāvēja Romā gadu simteņus,

¹⁾ Sal. turpmāk. § 54.

²⁾ Sal. Фойникіа, Ученіе о наказаніи, 96. lap. p.; Lenz, Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht, 17. un turpm. lap. p.; Goldschmidt, Strafen, 326. un turpm. lap. p. Mossé, Les prisons (Exposé pratique du régime pénitentiaire en France), 1926. g. 201. un turpm. lap. p.

bet pēc tam arī Bizantijā. Tādējādi gāja bojā daudzi ķeizara dusmu upuri. Tuvākais tās nolūks — atbaidīšana un kaitīguma novēršana. Sistēmas trūkums un izsūtāmo izklidināšana dažādās vietās kavēja izmantot deportāciju kolonizācijas nolūkos, jo vairāk, ka tās objekti bija personas, kas fiziskam darbam nederēja (augstākās klases, intelligence). Visam tam nāca klāt divreizējā mantas konfiskācija un deportēto ilgstošais beztiesīgums.

II. Izsūtīšana Anglijā.

Angļu „transportation” attīstījās līdzīgi romiešu izsūtījumam no administratīvas izsūtīšanas (banishment), kuŗu miertiesneši piemēroja kļaidoņiem, novietojot tos „aizjūras valsts daļā”. Izsūtīja uz visu mūžu. Par patvaļīgu atgriešanos draudēja nāve.

Kā kriminālsodu to praktizē sākot no 1597. gada, atvietojojot ar to nāves sodu karaļa žēlastības dēļ (conditional pardon). No 1678. gada ārkārtējas karaļa žēlastības vietā nodibinājās vienkāršāka kārtība — „tiesas apžēlošana”, ko izveda atliekot sprieduma taisīšanu (withdrawing of sentence) vai apturot sprieduma izpildīšanu (reprieve). No 1768. gada to ievēd sodu sistēmā kā alternatīvu līdzekli (secondary punishment) līdzās nāves sodam. Privilēģētam personām, kas baudīja t. s. „benefit of clergy” izsūtījumu piesprieda uz 7 gadiem, bet pārējiem uz 14 gadiem.¹⁾

Par izsūtīšanas vietu no sākuma izraudzīja Austrumindiju, bet šīs zemes smago klimatisko apstākļu dēļ vēlāk izvelejas Ziemeļameriku.

1. Amerikas periodā angļu izsūtīšanai bija vergu tirdzniecības raksturs. Izsūtāmo pārvešanu nodeva uzņēmējiem. Transportieri, saņemot no valsts pa 5 £ no cilvēka, ieguva bez tam tiesību uz izsūtāmo darbu (shall have property and interest in the service of such person for such term of years) un nodeva šo tiesību tālāk Amerikas plantātoriem ar krietnu peļņu. Tādējādi verga stāvoklī nokļuvis noziedznieks, pat apžēlošanas gadījumā, brīvības atgūšanai bija spiests atpirkties no sava īpašnieka (owner). Vismocošākā bija pati pārbraukšana, kas norisinājās ļoti riebīgos sanitāros apstākļos. Šo mocību ikgadus izcieta ap 2000 notiesāto.

Bet Amerikas brīvās imigrācijas uzplūdums bija par šķērslī noziedznieku piespiedu izsūtīšanas turpmākai attīstībai. Amerikāņi sāka protestēt pret to, ka pie viņiem izsūta

¹⁾ Sal. Lenz, Reformbewegung, 17. un turpm. lap. p.

noziedzīgu elementu, no kuŗa gribēja atbrīvoties metropole. Tajā laikā iesākās cīņa par Ziemeļamerikas neatkarību, kuŗā uzvarēja pēdējā, ar ko bija likts gals angļu noziedznieku izsūtīšanai uz turieni.

Tāds iznākums pārsteidza Angliju pilnīgi negaidīti. Uz izsūtīšanu notiesātie jau bija novietoti kuģos un sakarā ar radušos stāvokli pagaidām palika ostā uz kuģiem, no kam attīstījās angļu peldošie cietumi (hulks).

Kamēr turpinājās piemērotas izsūtīšanas vietas meklēšana, atnāca vēsts par Austrālijas atklāšanu.

2. Austrālijas periods. Daudz nedomājot, angļu valdība 1786. g. lemj sūtīt uzkrājušos notiesāto partiju uz Austrāliju, ieceltā pirmā „New South Wales” gubernatora kommodora Filipa (Philips) vadībā.

a) Austrālijas izsūtīšanas pirmā t. s. sodīšanas (penal)stadija — no 1786.—18822. g. — skaitās par labāko, un tās mērķis bija — kolonizācija. Viņas uzplaušanas cēloņi meklējami vispirms apvida apstākļos: plaša, auglīga, neapdzīvota teritorija ar veselīgu klimatu; līdzās tam plaša, gandrīz absolūta gubernatora vara (apžēlošanas tiesība) un, galvenais, ka izsūtītie savā darbā guva sev pašiem labumu.

Pirmais gubernators Filips 1791. g. ieveda arī nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu uz „conditional pardon” principiem, atsvabinot tādā kārtā ar savu varu izsūtīto lielo pusi (ēmancipisti), bet ar pienākumu katrā ziņā palikt Austrālijā.

Otrais ne mazāk apdāvinātais gubernators Mekēri organizēja plašus sabiedriskus darbus, būveja šosejas, ostas u. t. t., vārdu sakot, īsā laikā izveidoja kultūrālās dzīves apstākļus, kas parasti ilgst desmitiem gadus. Bet arī Mekēri gribēja, lai izsūtītie strādā priekš sevis, lai viņi paši bauda sava darba augļus. Modinot viņos pašu interesi apziņu, atjaunojot viņos ticību uz sevi pašiem (aicināšana uz parāžu pusdienām, iecelšana atbildīgos amatos, neizslēdzot tiesas), viņš radīja jaunu kultūrālu sabiedrību, kuŗā tie jutās brīvi, pilntiesīgi pilsoņi. Šajā nolūkā vajadzēja mākslīgi aizturēt brīvo immigrāciju. Mekēri visādi pūlas to aizkavēt.

Blakus tam otra Austrālijas (Tasmanijas) apgabala gubernators Mekonoči liek pamatu jaunai

reformai, atvietojojot aizturēšanu uz noteiktu laiku (time sentence) ar aizturēšanu, kurā aprēķināja pēc pastrādātā darba vairuma (labour sentence).

Neskatoties uz visiem šiem sasniegumiem, metropole ar rezultātiem nebija apmierināta. Anglijas sabiedriskā doma uzlūkoja izsūtītos, labākā gadījumā, par darba spēku, kas sagatavo ceļu brīvai kolonizācijai, bet dāvātos atvieglinājumus uzskatīja par soda režīma nepielaižamu mīkstināšanu. No tā sākās konflikti ar Austrālijas gubernātoriem, kurus virsroku jēma metropole.

- b) Sakarā ar tajā laikā izvesto Roberta Pila krimināltiesību reformu sakās Austrālijas izsūtīšanas otrā t. s. algādžu (assignment system) stadija (1822.—1837. g.).

Izvestās sistēmas būtība šāda: pēc izsūtītā nonākšanas Austrālijā tas 8 gadus atradās spaidu darbos, pielaižot nosacītu atsvabināšanu (ticket of leave during good conduct). Atšķirībā no agrākiem nosacīti atpūstiem (conditional pardoned), nosacīti atpūstiem nebija pārvietošanās brīvības, jo viņi atradās noteiktos apgabalos zem policijas uzraudzības. Tos, kam pagāja saistošo darbu laiks, novietoja (assign) kā algādžus pie vietējiem zemkopjiem-lopkopjiem. Tā tad izpaudās jaunās sistēmas pamatā liktais princips, ka brīvam elementam bija pārsvars pār izsūtītiem. Lauksaimniecības darbam nederīgos nozīmēja darbos vietējās kuģu būvētavās. Pārējos turēja viņiem īpaši ierīkotos „konviktos“.

Izsūtīšanas represīvais raksturs bez šaubām pieauga, bet izsūtīto t. s. morāliskās un pilsoniskās atdzimšanas iespēja ievērojami pamazinājās. Starpība starp viņiem un brīviem iedzīvotājiem nostiprinājās. Trūkstot iespējai saplūst ar pēdējiem, pirmie ievērojamā mērā turpina palikt par noziedzīgo šķiru. Sākās bēgšana (bushranging), nodibinās noziedzīgas bandas (chaining, irongang-men), ar kurām veda nežēlīgu cīņu (nosūtīšana uz t. s. „soda nometnēm“ — penal settlements¹⁾ vai to pilnīga iznīcināšana). Viss tas sacel kurnēšanu arī uz vietas, kur dibinās „prettransporta ligas“, kā arī neapmie-

¹⁾ Norfolk un Port Arthur.

rinātību metropolē, kur šīs parādības izskaidroja ar pietiekoša represīvuma trūkumu izsūtījumā.

- c) Rezultātā uz Molsvorta komisijas priekšlikumu izsūtīšana uz „New South Wales“ pilnīgi izbeidzas. Bet izsūtīšanu uz Tasmāniju un Norfolkku kā arī Austrālijas rietumiem vairākkārt reformēja zem jauno, no Ziemeļamerikas uz Eiropu pārnesto, penitenciāro ideju iespaيدا.

1842. gadā izsūtīšana pārveidota sakarā ar lorda Stenlija kriminālo reformu pēc progresīvās sistēmas, pie kam kriminālsoda pirmo pakāpi izcietā pašā Anglijā vienieslodzījumā (t. s. „hulks“ vai „Pentonville“ un „Millbank“ cietumos). Tam sekoja otra — kā izsūtīšana uz Austrāliju.

Sakarā ar Greja jauno reformu izsūtīšanu uz Austrāliju pielaida tikai kā ieslodzīto nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu (license or ticket of leave). 1853. g. reforma atnesa turpmākus ierobežojumus. Bet Austrālijas izsūtīšanas dienas jau bija skaitītas. Pat Austrālijas rietumdaļa, kurp darba roku trūkuma dēļ, uz viņas pašas lūgumu izsūtītos sūtīja no 1848. gada, iejēma naidīgu stāvokli, kad pēc zelta raktuvju atklāšanas 1851. g. turp plašos apmēros sāka plūst brīvā imigrācija.

Zem spēcīgas vietējās prettransporta aģitācijas iespaيدا, atceroties gadījumu ar Ziemeļameriku, Anglija, kas pie tam pa daļai bija zaudējusi ticību uz izsūtīšanas noderīgumu, radušos jaunus apstākļos padevās. Nolēmusi 1865. gadā galīgi atcelt izsūtīšanu, viņa izprasīja 3 gadus laika jaunas soda sistēmas izstrādāšanai, kuŗu ievēda 1868. g. ar t. s. „Capital Punishment Amendment Act“.

1870. g. uz Austrāliju aizgāja pēdējais izsūtāmo transports.¹⁾ Visā izsūtīšanas pastāvēšanas laikā

¹⁾ Transportācija tomēr turpināja pastāvēt kā kriminālas verdzības izvešanas līdzeklis līdz 80-to gadu sākumam, pie kam izsūtāmos turēja Bermudā un Gibraltārā. (Sal. Stephen, A. History of the Criminal Law of England, 1883., I., 483. lap. p.), kā arī Indijā: „the Andaman Islands Settlements.“ (Sal. League of Nations Report 1931.). Tagad „penal servitude“ izcieš Anglijā, t. s. „convict prisons“.

uz dažādiem Austrālijas apvidiem izsūtīti ap 140.000 noziedznieku.

III. Izsūtišana Francijā.

Izsūtišanas attīstības aina Francijā, kur zināmā apjomā uzglabājusies līdz šim laikam, ir ievērojami citāda. Francijā izsūtišana pastāvēja trīs dažādos veidos.

1. Deportācija (déportation) — pirmo reizi ieviesta ar 1791. g. likumu (loi des suspects) speciāli politiskiem noziedzniekiem. Kā sastāvdaļa tā iegāja 1810. g. „Code pénal” sodu sistēmā, lai gan faktiski no tā laika nav izpildīta.

Kad 1848. gadā atcēla nāves sodu par politiskām lietām, tā vietā no jauna radās „deportācija”. 1850. g. likumu, kurš nodibināja divējādus deportācijas (uz Marķīzu salām) veidus — „déportation simple” un ar turēšanu „dans une enceinte fortifiée” — tomēr piemēroja šauros apmēros.

Trešo reizi, atkal sakarā ar revolūcionāru kustību, deportācija (uz Jauno Kaledoniju) parādījās 1872. gadā, kad III republika cīnījās ar Parīzes komūnu. Deportācija izbeidzās 1876. g., kad Gambettas valdība izveda vispārēju apžēlošanu. Viņa bija un pastāvēja kā politiskas cīņas līdzeklis.¹⁾

2. Daudz lielāka nozīme Francijas sodu sistēmā bija no Anglijas patapinātai transportācijai (transportation), kā t. s. spaidu darbu (travaux forcés) izciešanas līdzeklim. Francijā spaidu darbus agrāk izcieta uz galerām, kur notiesātos piekala kā airētājus pie sēdekļiem dažu simtu cilvēku skaitā un par katru nepaklausību nežēlīgi sita. Ar galeru iznīcināšanu to vietā no 1748. gada ostās radās kara resora cietumi (bagne), kuos notiesātos (forcats) no sākuma piekala pie sienām, bet vēlāk saķēdēja pāros un beidzot iekala katru atsevišķu (smagu bumbu pie kājas).²⁾

Iniciatīva reformēt franču „bagne” bēdīgo stāvokli, kādā atradās un cieta nevēdzīgas mocības apm. 6000 notiesāto, nāca personīgi no Napoleona III, kurš lika priekšā izlietot travaux forcés „franču kolonizācijas labā”. 1854. gadā likums šajā nozīmē ievēda „transportation” kā „peine coloniale réformatrice”, iesākumā atkarībā no notiesātā piekrišanas,

¹⁾ 1895. g. likums, kurā Garraud (Précis de droit criminel, 1921. g. 331. un turpm. lap. p.) dēvē par „loi de circonstance faite pour Dreyfuss”, to atjaunoja vienam gadījumam, pie kam par deportācijas vietu izraudzīja Ducos (Jaunā Kaledonijā) un „Iles du Salut” Kajennas tuvumā (Ile du diable).

²⁾ Sal. franču likuma raksturīgo izteiksmes pajēmienu „trainant à leur pied un boulet”.

bet vēlāk piespiedu kārtībā. Tā saistīta ar zināmu ierobežojumu tiesībās (interdiction légale).

- a) Franču transportācijas pirmais periods aptver izsūtīšanu uz G v i a n u, piejūras apgabalu Kajennas tuvumā, ļoti auglīgu, bet ar tropisku klimatu un veselībai kaitīgiem miasmātiskiem izgarojumiem. Izsūtītie masām mira no dzeltenā drudža šajās ziedošās kafijas un cukura plantācijās, kamdēļ Gviana mantoja „colonie mortuaire“ nosaukumu.

Kolōnijas pārceļšana uz M a r o n a s upes krastiem, kaut sanitārie apstākļi bija panesamāki, stāvokli neuzlaboja, jo tur izvestā bez mēra intensīvā mežu ekspluatācija prasīja no izsūtītiem par daudz lielu fizisku piepūlēšanos.

Pēc Gvianā izvestās sistēmas izsūtītos iesākumā turēja cietumos ar stingru penitenciāru režīmu, pēc kam tos, kas izpelnījās pamudinājumu, sūtīja kopējos darbos zem klajām debesīm un, sevišķa atvieglojuma veidā, nodeva strādāt pie vietējiem kolōnistiem, kuŗi gan vispār deva priekšroku vergiem. Tālāk sekoja t. s. „libération“, piešķirot atsvabinātā rīcībā nelielu zemes gabalu (concession), no sākuma nosacīti (provisoire), bet pēc tam galīgi (définitive).

- b) Gvianas izsūtīšanas nesekmība spieda Franciju izizraudzīt tam pašāsm nolūkam citu kolōniju. No 1863. g. izsūtāmās Eiropas noziedzniekus sūtīja uz J a u n - K a l e d o n i j u, kur klimats bija nesalīdzināmi labāks un iesākumā nebija brīvu imigrējušu iedzīvotāju. Bet režīms bija gandrīz tas pats.

Pēc 1880. g. reglamenta, kas grozīts 1891. g., izsūtītos pirmo 2 gadu laikā turēja cietumos ar pilnīgu izolāciju, izņemot darba stundas, kuŗas noritēja absolūtā klusēšanā. Pēc tam sekoja t. s. „a s s i g n a t i o n c o l l e c t i v e“ un trešā kārtā t. s. „a s s i g n a t i o n i n d i v i d u e l l e“, bet labākai katēgorijai nosacīta „m i s e e n c o n c e s s i o n d e t e r r a i n“. 1895. un turpm. gadu reglamenti noteica nosacītas „m i s e e n c o n c e s s i o n“ laiku uz 5 gadiem. Par sliktu uzvešanos šajā laikā varēja zemes gabalu atņemt, pretējā gadījumā koncesija kļuva neatņemama. Sliktākie, kas koncesiju neizpelnījās, pēc atsvabināšanas palika valdības gādībā un nokļuva sevišķi tiem ierīkotās patversmēs (a s i l e s v a i d é -

pots spéciaux). Pēc divkārtīga termiņa notecējuma (doublage) katordzniekiem bija tiesība atstāt koloniju, bet uz mūžu vai uz laiku ilgāku par 8 gadiem notiesātie tikai pagaidām un ne citādi, kā ar sevišķu gubernatora atļauju.

- c) Ja Gvianas izsūtišanu atzina par pārāk mocošu, tad Jaun-Kaledonijas Francijā uzlūkoja kā pārāk atvieglotu (noziedznieku — „el dolaro“). No otras puses franču valdība visādi sekmēja Jaun-Kaledonijas brīvu kolonizāciju, garantējot kolonistiem izsūtīto „piespiedu“ darbu. Izlietojot pēdējo, brīvie iedzīvotāji, kad apgabals kļuva biežāki apdzīvots, sāka iebilst pret izsūtāmo noziedzīgo elementu ieplūšanu. Viss tas noveda pie tā, ka izsūtīšanu uz Jaun-Kaledoniju pārtrauca, un transportācijas apjomu vispār ierobežoja. No 1897. gada atkal izsūta uz Gvianu.¹⁾

Bet vispār arī Francijā virsroku guva ideja turēt notiesātos ieslodzījumu vietējos penitenciāros,²⁾ atmetot dārgi maksājošo transportāciju, kuŗa, vismaz franču formācijā, bija saistīta ar tādu pašu penitenciāru izbūvi tālajās kolonijās, bet ar visām jaunām sekām, kas radās pietiekoši centra uzraudzībai trūkstot.

3. 1885. g. likums, kuŗu izdeva uz senātora Bérenger ierosinājumu, radīja trešo izsūtīšanas veidu, ko nosauca par rélégation. Tas bija domāts kā „peine éliminatoire“ vienīgi recidivistiem no 21 līdz 60 gadiem (izņemot politiskos) pēc soda izciešanas policijas uzraudzības vietā³⁾ un bija divējāds: a) individuelle — personām, kam bija sava pārtikšana un kas palika brīvībā ar pienākumu periodiski ierasties pie vietējās priekšniecības un b) collective — sliktākiem, kuŗus uzturēja valdība, izmantojot dažādos sabiedriskos darbos. Lai gan „rélégation“ domāta kā mūža līdzeklis, tomēr pēc 6 gadiem par labu uzvešanos, pielaižama atsvabināšana uz tiesas lēmuma ar tiesību atgriezties Francijā.

Ja 1885. g. jaunievedumu atzīst par neizdevušos, tad šādas

¹⁾ Sal. Lenz, turpat, 47. lap. p.

²⁾ 1900. g. 16. augustā Francijas senāts piekrita likumam par transportācijas atcelšanu, sal. Garraud, Précis de droit, criminel, 1921. g. 839. lap. p.: „la transportation, parraissait être le dernier mot du système progressif. En réalité il n'en était rien“.

³⁾ Tā tad „rélégation“ isti uzskatāma ne kā sods, bet kā „aizsardzības līdzeklis“, sal. turpmāk § 53.

neizdošanās iemesls ievērojamā mērā slēpjas šajā iespējā atstāt izsūtišanas vietu (repatriement), kāda iespēja uzlūkojama vispār par franču sistēmas vajāko punktu.

IV. Izsūtišana Krievijā.

Krievijā izsūtišana attīstījies trīs gadsimtenū laikā pilnīgi patstāvīgi, neatdarinot ārzemju sistēmas. Šo attīstību sekmēja plašie, neapdzīvotie apgabali galvenā kārtā valsts Āzijas daļā.

Krievijai izsūtišanas attīstības vēsturē pieņemts šķirot divus periodus:

1. Maskavas periods, kurā laikā izsūtišanām ir diezgan nenokārtots raksturs. „1649. gada Nolikums“ to pazīst kā soda sekas bez tiesību zaudēšanas, bet līdz ar to izsūtišana patvaldnieciskās varas rokās ir administratīvās izrēķināšanās līdzeklis („куда государь укажет“), kā arī līdzeklis valsts mērķu sasniegšanai („чтобы искать государственной прибыли.“). Tā sauktā „опала государева“, ļoti bieži izpaudās izsūtišanā „на службу“ attālākos punktos. Sekojot āziātu seno laiku iekarotāju piemēram, Maskavas valdnieki izsūtīja uz tāliem apgabaliem visus iekaroto pilsētu (Pleskavas, Novgorodas) iedzīvotājus valsts drošības interesēs. Pastāvēja arī t. s. „ссылка на линию“, t. i. pie pašām Maskavas valsts robežām. Tās nolūki bija ekspansīvi, proti, pakāpeniski paplašināt valsts teritoriju un nostiprināt ieņemto pozīciju. Par izsūtišanas iemīloto vietu kļūst neapdzīvotā Sibīrija.

2. Pēterburgas periods savkārt iedalās divos laikmetos, pie kam par robežu starp tām ir grafa Speranskas reforma.

- a) Pēterā I. laikā smaguma centru pārnēsa uz Eiropas Krieviju. Izsūtišanu uz tālo Sibīriju pagaidām nobīdīja pie malas spaidu darbi, kurus izlietoja iekšējās kolonizācijas nolūkiem. Sāka būvēt cietokšņus, šosejas, oštas, pat pilsētas, vārdu sakot, celt kulturālu pamatu nevis priekš pašiem katordzniekiem (citādi nekā Mekēri izveda Austrālijā), bet izmantojot viņu spaidu darbu brīvo iedzīvotāju labā.¹⁾

¹⁾ Tā cēlās Āzova, Taganroga, Baltijas Ports — Rēveles tuvumā, Orenburga un pa daļai Pēterburga. Pēterā laikā pastāvēja arī Rīgas spaidu darbi.

Pēterļa pēcnācēju laikā izsūtīšana uz austrumiem atkal iegūst nozīmi, bet jau sakarā ar katorgas darbiem. Šis jaunievedums iesākās 1753. gadā, kad Elizabete Petrovna izdeva savu pazīstamo ukāzu par nāves soda atvietošanu ar pēšanu, apzīmošanu, iekalšanu važās un izsūtīšanu uz raktuvēm. No 1760. g. izsūtīja uz Jekaterinburgu, bet no XVIII. gadu simteņa beigām — uz Nerčinsku. Katrīnas II. laikā izsūtīšanu spaidu darbos ievēda soda sistēmā kā normālu sodu un līdz ar to kā atsevišķu soda veidu ievēda arī t. s. izsūtīšanu uz dzīvi (сылка на житье).

- b) Grafa Speranska (bijušā Sibīrijas gubernatora) reformā radija kārtīgu izsūtīšanas sistēmu. 1822. g. Nolikums par izsūtāmiem (Уставъ о сыльныхъ) tiecās pēc kolonizācijas mērķiem. Tas noderēja par pamatu grafa Bludova 1845. g. Nolikumam par sodiem. Šis Nolikums pazīst ar tiesību atņemšanu saistītu:

α) noziedznieka izsūtīšanu spaidu darbos (сылка въ каторжныя работы) uz visu mūžu vai noteiktu laiku raktuvēs, cietokšņos un fabrikās. Līdz 1860. g. izsūtījuma vieta bija Nerčinska un Aizbaikala apvidus, bet no 1875. g. Sachalina. Katordzniekus sūtīja važās iekaltus, kājām pa etapu caur Nižņij-Novgorodu, Kazaņu, Permu, Jekaterinburgu un Tjumeņu.¹⁾ Važās tos turēja no 1—8 gadiem pārbaudāmo (испытываемые) šķirā, bet pēc tam no 1—3 g. bez važām labojošos (исправляющиеся) šķirā. Vēlāk tos pārveda cietumā dzīvojošo šķirā (живущие въ острогъ), un beidzot viņi nokļuva pometināto (поселенцы) stāvoklī (uz mūžu notiesātie tikai pēc 20 gadiem) ar valsts zemnieku (государственные крестьяне) tiesībām, saņemot privātā lietošanā zemes gabalu;

β) noziedznieku izsūtīšanu pometinājumā (сылка на поселение) Sibīrijā, kā fabriku strādniekus u. t. l., kuri pēc 10 gadu notecējuma kļuva par valsts zemniekiem (sal. iepriekš), bet (no 1882. g.) pēc 3 gadu nodzīvošanas ieguva tiesību tirgoties. Par izsūtījuma vietu līdz

¹⁾ Pēc dzelzceļa izbūves, atsevišķi Sibīrijā, ceļš uz izsūtījuma vietu ievērojami atvieglojās un nebija tik mocošs.

bija Sibīrijas rietumdaļa, bet vēlāk austrumdaļa;

- 4) privilēģētu šķiru noziedznieku izsūtīšanu uz dzīvi (ссылка на житье) t. s. arestantu pārmācības nodaļu" (исправительный арестантский отдѣлення) vietā. Izsūtīja uz Sibīrijas rietumdaļu, kur izsūtītie ļoti ātri iekārtojās jaunās vietās.

Atgriešanās no izsūtījuma bija pilnīgi izslēgta, izņemot sevišķus apžēlošanas gadījumus ar visu tiesību atjaunošanu. Tādos apstākļos bija iespējama piespiedu kolonizācija, un izsūtīšana sasniedza savu mērķi, kamēr vietējie iedzīvotāji, kas sastādījās pa daļai no izsūtīto elementu pēcnācējiem un pa daļai no brīviem kolonistiem, nesāka kurnēt pret jaunu izsūtāmo pieplūdumu. Rezultātā 1859. g. atcēla „izsūtīšanu noņemtajumā” Sibīrijas rietumdaļā, un 1900. g. atcēla „izsūtīšanu uz dzīvi”, jo no tā nebaidījās. Beidzot 1917. g. izsūtīšanu noņemtajumā pilnīgi atcēla. Kas attiecās uz spaidu darbiem, tad tos pakāpeniski sāka izciest nevis izsūtīšanā, bet sevišķi ierīkotos katorgas cietumos. Ar Sachalinas katorgas slēgšanu pēc japāņu kara izbeidzās arī pēdējā. Pēc 1903. g. Sodū likumiem (16. p.) spaidu darbus izcietā spaidu darbu cietumos.¹⁾

Latvijā spēkā esošā sodu sistēma izsūtīšanu pavisam nepazīst un par tā, kā soda veida ieviešanu, protams, nevar būt runas.

Izsūtīšanas vēsture rāda, ka tā piemērošanai vajadzīgi sevišķi apstākļi, pie kuriem pirmā kārtā pieder šim nolūkam nodrīga vieta: attāla kolonija (Austrālija) vai tāls apgabals (Sibīrija), ar auglīgu zemi, veselīgu klimatu un bez brīviem iedzīvotājiem. Līdz ar to vajadzīga izsūtāmo izlase ne pēc nodarītā smaguma, bet pēc darba spējām, kas ievērojami ierobežo izsūtīšanas piemērošanu. Krit svarā arī tas, ka izsūtot vienā laikā lielu skaitu, rodas grūtības pie izsūtīto novietošanas pēc soda izciešanas.

Nevar noliegt, ka ja apmierināti visi šie prasījumi, tad izsūtīšanai ir savas priekšrocības. Uzglabājot atbaidošo raksturu, pārraujot visus sakarus ar agrāko dzīvi (protams ja izslēgta „repatriement” iespēja), izsūtīšana at-

¹⁾ Līdzās izsūtījumam kā sodam cariskā Krievijā līdz pat beidzamam laikam pastāvēja administratīvā izsūtīšana (ikgadus ne mazāk kā 6000 cilvēku). Bez tam pastāvēja sabiedriska izsūtījums, ko piemēroja kaitīgiem sabiedrības locekļiem uz sabiedrības lēmumu (aizsardzības līdzeklis) un beidzot līdz dzimtbūšanas atcelšanai 1863. g. — privāta izsūtīšana, kad muižnieki izsūtīja savus dzimtslaudis (patvalības līdzeklis).

brīvo metropolī no noziedzīga elementa un ir noderīga recidīva apkaņošanai. Pārvietojot notiesāto jaunos apstākļos, izsūtīšana ievērojami atvieglina tā labošanu, ne tikai pieradinot derīgam darbam, bet dodot iespēju turpināt darba dzīvi jaunos apstākļos pēc atsvabināšanas. Izsūtīšana uz neapdzīvotu vietu atļauj plašos apmēros nodarbināt izsūtītos zem klajā debesīm (higiēna). Viņam nav to sarežģījumu, kas saistīti ar jautājumu par konkurenci ar brīvu darbu.¹⁾ Kalpojot kolonizācijas nolūkiem izsūtīšana nes labumu visai valstij.

Bet pat, ja izvairās no tām kļūdām, kuŗas pielaida Francija un pa daļai arī Krievija: uzglabājot izsūtīšanas vietā visstingrāko penitenciāro režīmu, kas saistīts ar milzīgiem izdevumiem un ar pastiprinātu, faktiski tomēr nereālizējamu, centra uzraudzību (Francija), un atņemot izsūtāmiem tiesības (Krievija), — arī tādā gadījumā, kā to rādījuši prakse visās zemēs, izsūtīšana uzlūkojama tikai par pagaidām noderīgu līdzekli.

Var teikt, ka jau pašā izsūtīšanas sekmībā slēpjas tā bojāejas cēlonis, un jo sekmīgāk izsūtīšana piemērota, jo ātrāk tam pienāk gals. Tiklīdz izsūtīšanas vietā vienā vai otrā ceļā, kaut arī uz pamata, kas likts ar izsūtīto darbu, rodas pietiekoši kompakta brīvo iedzīvotāju masa, pēdējā aizvien sāk pretoties izsūtāmā t. i. noziedzīgā elementa turpmākam pieplūdumam, un izsūtīšana izbeidzas. No šā burvju riņķa neizglābās nedz Austrālijas,²⁾ nedz Jaun-Kaledonijas,³⁾ nedz Rietum-Sibīrijas⁴⁾ izsūtīšana.

¹⁾ Sal. turpm. 239. lap. p.

²⁾ Sal. Stephen, turpat I., 482. lap. p. „The punishment of transportation was gradually, abolished... principally on the objection of the colonies to receive the convicts...”

³⁾ Sal. Garraud, turpat, 336. lap. p., kuŗš arī konstatē, ka izsūtījums izbeidzies sakarā ar „refus absolut des colonies”. Pie tam nesaprotams Garraud'a vispārējais slēdziens, itkā izsūtīšanas piemērošanai kolonijās vajadzētu būt „d'une population libre assez nombreuse... pour donner du travail aux condamnés”.

⁴⁾ Starptautisko cietumu kongresu viedoklis jautājumā par izsūtīšanu noderīgumu mainījies. Pirmais Londonas un Stokholmas — izteikušies pret to, Pēterburgas un Parīzes — zināmās robežās par tā piemērošanu.

Cietums.¹⁾

§ 48. Vēsturisks pārskats.

Visizsmalcinātākais brīvības atņemšanas līdzeklis ir ieslodzījums cietumā, ar ko saprot pārvietošanās brīvības ierobežošanu ar mākslīgu (mēchanisku) kavēkļu palīdzību.

Ar cietumu mēs sastopamies ļoti agri kā austrumos (Kīnā, Ēģiptē, Babelē), tā arī rietumos, dziļu bedru, pagrabu u. t. l. ierīču veidā. Senā Romā „carcer“ izlietoja kā fiziskās aizturēšanas, atsevišķi kā bēgšanas novēršanas, bet ne sodīšanas līdzekli. Tikai gadījumā, ja aizturētājam, sakarā ar apžēlošanu, nepiemēroja nāves sodu, tad „carcer“ pārvērtās par sodu, jo apžēloto atstāja mūža ieslodzījumā.²⁾

Kā vispārēju soda veidu cietumu ievada baznīca, pie kam par cietumu prototipu kaut cik noderēja mūku kambari klosteros. Baznīcas piemēram drīzi vien sekoja laicīgā vara. Bet cietuma ieslodzījuma realizēšanas veids ilgu laiku bija visšausmīgākais. Ieslodzītos vai nu pūdēja, turot tos atsevišķi tumšos kazemātos gan pie sienas piekaltus, gan tādā stāvoklī, ka viņi nevarēja ne stāvēt, ne gulēt, bet tikai sakūkuši sēdēt, ciešot briesmīgas fiziskas mokas,³⁾ vai arī (tā bija

¹⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen (Vergl. Darst. A. IV.) 81. un turpm. lap. p.; Herr, Strafwesen und Strafverfolgung in den Vereinigten Staaten, (turpat), 471. un turpm. lap. p.; Фошникін, Ученіе о наказаніи, 306. un turpm. lap. p.; Lenz Die Anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht; Hintrager, Amerikanisches Gefängnis — und Strafenwesen, 1900.; Hippel, D. Strafrecht, I, 1925. g. 69., 98. un turpm., 242. un turpm., 335. un turpm. lapp.; Holzendorff und Jagemann, Handbuch des Gefängniswesens, 1888. g.; L. Jacobi, Die Rechtsstellung des Strafgefangenen (Z. f. g. Straf. 50. III.) 376. un turpm. lap. p.; Krohne, Lehrbuch der Gefängniskunde, 1889. g.; M. Liepmann, Amerikanische Gefängnisse und Erziehungsanstalten, 1927. g.; E. M. Foltin, Amerikanisches Gefängniswesen 1930. g.; Mossé, Les prisons, 1926. g. 53.—158. lap. p.

²⁾ Sal. Hippel, D. Strafrecht, I, 69. lap. p. Ulpian's no-teikti saka: „carcer ad continendos homines, non ad puniendos habere debet“ (D. 48., 19., 9.). Mazliet citādi domā Mommsen, Röm. Strafrecht, 962. un turpm. lap. p., kurš norāda uz brīvības atņemšanas piemērošanu vergiem. Pēdējo var izskaidrot kā saimnieka izrēķināšanos ar mājniekiem.

³⁾ Sal. t. s. svina juntuš Venecijā, zem kuriem ieslodzītie nepanesami cieta no saules karstuma. Sal. arī E. Schmidt (Ztschr. f. g. Strfw. 1925.), 151. un turpm. lap. p. „...unter dem squalor

vēlāki parasta parādība), turēja visus kopā, nešķirojot pēc dzimuma un vecuma, neiespējamos higiēniskos apstākļos. Cietumos plosījās slimības un valdīja izvirtība. Tur nokļuvušie morāliski galīgi pagrīma un iznāca ārā kā rūditi noziedznieki. Tā bija visur līdz pat XVIII. g. s. beigām ar nedaudz izņēmumiem, kuŗu rašanās pa daļai atkarājās no g a r ī g ā s varas iespaida.¹⁾

Cietumu reformā izšķirošo lomu tomēr spēlēja kustība, kas vairāk attiecās uz policejiskās p r e v e n c i j a s aploku.

Angliju XVI. g. simtenī pārpludināja „klaidoņi un slinķi“, kuŗu piespiedu turēšanai 1555. g. nolēma iekārtot Bridewellā, labošanas namu (house of correction). Karalienes Elizabetes laikā tādus namus, kuŗus nosauca pār „bridewells“, atklāja visās grafistēs ar to pašu nolūku — piespiest slinķus strādāt, nenogaidot, kamēr tie izdara kādu noziedzīgu nodarījumu.

No Anglijas šis virziens acīmredzot²⁾ pārgāja uz Holandi, kur Amsterdāmā vecās klostere būvēs atklāja 1595. g. iestādi „savaldīšanas namu“ (Tuchhuis) vīriešiem un 1597. g. tādu pat iestādi (Spinhuis) sievietēm ar nolūku labot slinķus, spiežot tos strādāt.³⁾ Bet pamazām šajās pašās iestādēs sāk izciest sodu ar brīvības atņemšanu notiesātie zagļi un t. l. noziedznieki. Slava par šiem Amsterdāmas savaldīšanas namiem izplatījās pa visu Eiropu. Pēc to parauga XVIII. g. simteņa sākumā rodas „darbana mi“ (Arbeitshäuser) Ziemeļ-Vācijas ostu pilsētās: Brēmenē, Lūbekā, Hamburgā un Dancigā, bet, ar „nabagu mājam“ (Armenhäuser), savienoti, tie vēlāk zaudē savu raksturu un, tikumiem vispār rupjākiem kļūstot sakarā ar 30-gadu karu, cietumu reformas dīgli, kas šajā pasākumā slēpās, iznīka.

Par to savaldīšanas vai darba nama ideja, kuŗu XVI. g. s. beigās pārnesa uz Ziemeļ-Ameriku kvekeri, šajā jaunā zemē deva lielus panākumus. Dibinot Pensilvāniju, ievērojāmais William Penn konstitūtīvā likumā „Great Law“ (1682. g.) prasa, lai visus cietumus šeit ierīkotu pēc darba nama parauga (all prisons shall be workhouses).

carceris, der elenden Behandlung... soll der Gefangene physisch leiden... darum bedeute das... Strafmittel dem Wesen nach eine Leibesstrafe; die Freiheitsentziehung ist durchaus sekundär...

¹⁾ Še varētu attiecināt pirmos mēģinājumus piemērot pārdomātu sistēmu, ieslogot noziedzīgu jaunatni: Florencē 1667. g. ierīkoja casa di correzione, izvedot atšķiršanu pa nakts laiku, un Romā 1703./04. g., uz pāvesta Klementa iniciatīvi, atklāja Sv. Miķeļa namu.

²⁾ Šāda sakara dokumentāriskus pierādījumus pagaidām nav izdovies atrast.

³⁾ Sal. Hippel, Strafrecht, I., 242. un turpm. lap. p.

Amerikā „workhouses“ izvērtās īstās jaunās formācijas sodīšanas iestādēs, kuŗas nodereja par izejas punktu cietumu reformas izvešanai kā pašā Amerikā, tā arī Eiropā.¹⁾

Reforma sākās zem XVIII. g. s. apskaidrības un humānitarās kustības (Voltaire, Beccaria) iespaيدا, un par savu attīstību tai jāpateicas pazīstamā angļa, Bedfordas šerifa John Howard'a ārkārtīgām pūlēm, kuŗš personīgi bija pārcietis gūstā visas tā laika cietuma ieslodzījuma šausmas un veltīja visu savu dzīvi cietuma pārveidošanai uz veselīgākiem kriminālpolitikas pamatiem. Viņa milzīgā enerģija savīļoja gan Ameriku, gan visu Eiropu, neizslēdzot arī Krieviju, kur Howard's 1790. g. nomira ar tīfu, kas tam pielīpa apskatot Chersonas cietumu.

Howarda propagandas uzvarai protams bija vajadzīgs lūzums uzskatos par kriminālrepresijas nozīmi vispār. Vajadzēja šķirties no ieskata par noziedznieku neželīgas mocīšanas vajadzību. Sāka nopietni runāt par nepieciešamību viņu labot, lai gan ne tajā sevišķā virzienā, kas vēlāk krimināltiesību zinātnē iejēma valdošu pozīciju. Neviens pat nedomāja šķirties no tradicionālās idejas par nozieguma un soda samērību, bet jaunās strāvas ideologu starpā anglis Bentham's ar savu utilitāro²⁾ teoriju radīja pāreju no veciem tiesiskiem uzskatiem uz jauniem soda mērkiem, kuŗa apmierināja Howarda piekritēju sirdsapziņu. Apgalvojot, ka no „ģenerālās“ prevencijas viedokļa nav no svara tas „launums“,³⁾ ko noziedzniekam sagādā, bet gan tas, ko viņš sagaida, un pierādot, ka šis „launums“ tādos apstākļos var būt pat šķietams, ja tik to izjūt kā „launumu“. Bentham's pavēra robežas „penitenciāram režīmam“.

Protams, ka launuma šķietamības“ ideja pamazām grūda penitenciāro režīmu uz leju, galu galā novedot pie cietumu pārmērīgi „pievilcīgās“ iekārtas, bet šāda virziena augļi parādījās daudz vēlāki.

Pa to laiku Pensilvānijā, uz Franklina ierosinājumu, nodibinājās „Pensilvānijas cietumu biedrība“, kuŗai, pateicoties jau 1790. g. Filadelfijā (Walnut street) ierīkoja pirmo cietumu (penitentiary house) vienieslodzījumam. Bet lielu penitenciāriju dibināšana Amerikā sākās ievērojami vēlāk, 1816.

¹⁾ Nevar gan noklusēt to faktu, ka Gentē (Flandrijā) zem neapšaubāma Amsterdāmas iespaيدا 1775. g. bija ierīkota sodīšanas iestāde (maison de force) pieaugušiem ar atšķiršanu pa nakti un pienākumu klusēt pa darba laiku kopējās darbnīcās. (Sal. aprakstu pie Hippel, I., 594. lap. p.).

²⁾ Sal. iepriekš. 171. lap. p.

³⁾ Sal. iepriekš. 172. lap. p.

gadā Ņujorkas štatā uzbūvēja, bet 1819./21. g. pārbūvēja pazīstamo Obernas (Auburn) cietumu. Pēc ļoti īsa laika (1827. g.) Filadelfijā atklāja t. s. „Western Penitentiary“, un 1830. g. vēl vairāk pazīstamo „Eastern Penitentiary“.

Howarda propagandas sagatavotie Eiropas skati vērsās uz amerikāņu paraugiem. Delegāti, kurus sūtīja Anglija, Francija un Prūsija, lai iepazītos uz vietas ar Amerikā izveidotiem pārmēģinājumiem, sevišķi sajūsminājās par Filadelfijas cietumu, un, pamatojoties uz delegātu iesniegtiem ziņojumiem, visa Eiropa aizrāvās no kriminālnoziedznieku vienīstodzījuma penitenciāros.¹⁾

Pirmā šo ceļu gāja Ženēva (1833. g.), bet pēc tam Anglija, kas Londonas tuvumā 1840. g. atklāja Pentonvilas cietumu, kurš kļuva par paraugu pārējām Eiropas zemēm. Tai sekoja Tongras cietums Beļģijā (1814. g.), Bruchzales — Badenē (1847. g.), Moabitas — Berlinē (1849. g.) un daudzi citi.

Tajā laikā noturētos starptautiskos kongresos — divos Frankfurtes (1846. un 1850. g.) un Briseles (1847. g.) — lika pamatus jaunai penitenciārai zinātnei. Kar šai nozarē uzkrājās pietiekoši eiropeiski piedzīvojumi, uz pazīstamā amerikāņu penitenciārista Winesa iniciatīvi, atklājās jauna starptautisko penitenciāro kongresu sērija, kuri atkārtotās periodiski līdz pēdējam pasaules karam (Londonā — 1872. g., Stockholmā — 1878. g., Romā 1885. g., Peterburgā — 1890. g., Parīzē — 1895. g., Briselē — 1900. g., Budapeštā — 1905. g. un Vašingtonā — 1910. g.). Pēc 15 gadu pārtraukuma, „International Prison Congress“ no jauna sasaukts Londonā²⁾ 1925. gadā, bet desmitais — jubilejas noturēts Prāgā 1930. g. ar drusku grozītu nosaukumu „Congrès pénal et pénitentiaire international“.

Pa šo laiku cietumsargs visās civilizētās zemēs no bēdes pārvērties par redzamu sabiedrisku darbinieku, un stingri nodibinājies princips, ka noziedzniekam jāiznāk no cietuma pēc iespējas izlabotam, bet nekādā ziņā ne fiziski, ne morāliski sabojātam.

Uzskati par cietuma ieslodzījuma izvešanas veidu gan ievērojami svārstījušies. Tie izpaukušies dažādās sistēmās, kas

¹⁾ Sal. turpmāk. 235. lap. p.

²⁾ Penitenciāro kongresu vēsture sīki aplūkota 1924. g., sakarā ar Londonas kongresu, izdotā pazīstamā angļu cietumu darbinieka Ruggles-Brise grāmatā ar virsrakstu: „Prison Reform at home and abroad“.

sekoja viena otrai kā pašā mūslaiku penitenciāru dzimtenē — Amerikā, tā arī Eiropā, kuŗa sākumā tai pakaļdarināja un vēlāk iejēma patstāvīgu pozīciju.

§ 49. Cietumu sistēmas.

1. Klusēšanas sistēma (silent system), pazīstama arī ar nosaukumu Obernā (Ņujorkas) sistēma, savā pirmatnējā veidā pamatojās uz diviem principiem: pieradināšanu darbam un klusēšanu.

Pirmo sasniedza ar plānveidīgu darbu kopējās darbnīcās, otro — novietojot pa nakti atsevišķās kamērās (Obernā to bij 770) un aizliedzot ne tikai trokšņot (trokšņošana cietumā nekur nav pieļauta), bet teikt kaut vienu vārdu un pat skatīties vienam uz otru kopējā darba vai pusdienas laikā. Uzcelot tādā kārtā itkā morālisku sienu starp ieslodzītiem, domāja novērst savstarpēju kaitīgu iespaidošanu un līdz ar to pastiprināt paša ieslodzījuma represīvu. Par aizliegumu mazāko pārkāpšanu cietuma uzraugi sīta vainīgos pēc sava bezapellācijas ieskata.

Rezultātā Obernā tiešām ieviesās kapa klusums, kas atstāja iespaidu uz vistrakulīgākiem un visnorūdītākiem noziedzniekiem-profesionāliem un piespieda tos padoties disciplīnai. Bet šī sistēma noveda pie nežēlības, kas sacēla slēptu nemieru arestantos, kuŗi jutās sevi pilnīgi ārpus likuma stāvam. Bez šaubām darba labojošo iespaidu tādā kārtā paralizēja režīma mākslotība un pārmērīgais stingrums.¹⁾ Tādā ga-

¹⁾ Pēc tāda paša principa vēlāk Ņujorkā uz Hudzonas upes krasta ierīkots slavētais cietums „Sing-Sing”. Kad es 1925. g. apskatīju šo cietumu un, atsevišķi, tā jaunos nesen celtos korpusus, aina bija pavisam cita. Absolūtās klusēšanas sistēma, kuŗu uzturēja ar nežēlīgas sišanas palīdzību, aizgājusi mūžībā, bet no otras puses, sakarā ar 1888. g. Ņujorkas štata izdoto vispārējo likumu, kas aizliedza cietumos produktīvu darbu, ļoti pamazinājusies darba nozīme. Vecā piecstāvu korpusā ir ļoti daudz diezgan mazu kamēru (6×4×10) atšķiršanai pa nakti. Līdzās tam ir liels kopējs dortuārs (180 gultām). Divos jaunos 4-stāvu korposos ar skaisti ierīkotām kamērām, jaukām ēdamistabām, kinematografu u. t. l. cietums uzglabā savu raksturu vienīgi tamdēļ, ka kamērām ir rīkotas durvis, kuŗas noslēdz pa nakti. Durvis gan ierīkotas tā, ka ieslodzītie vēlēdamies sasveicināties var pasniegt roku caur durvju restēm. Barošana pārpilnīga. Sing-Singā arestanti var nopirkt cietuma veikalā cigārus, dažādus tuāletes piederumus (piem. šķēres) u. t. l. Darbi kopējās darbnīcās ilgst ar pusdienas pārtraukumu līdz plkst. 4 dienā. No plkst. 4 līdz 7 arestanti var brīvi pastaigāties cietuma dārzā. Sing-Sing cietums gan domāts pirmo reizi notiesātiem ieslodzīšanai. Recidīvistus ievieto Auburn'ā, bet smagos recidīvistus Clinton'ā.

sienu vietā likt starp arestantiem akmeņa sienas. No šās domas izgāja:

2. Vienieslodzījuma sistēma (solitary system), kuru dēvē arī par Filadelfijas sistēmu.

Tā dibināta uz gluži citiem pamatiem, proti nožēlošanu (penitence) un izolēšanos vienatnē (solitude).

Pēc šās sistēmas radītāju (kvekeru) uzskatiem, noziedznieka labošana sasniedzama viņa iekšējās, morāliskās pārveidošanas ceļā. Cietumnieku kā tādu, kas nožēlo savus darbus, jāatstāj savā nodabā, lai viņš varētu iedziļināties sevī. Viņam nepieciešama izolācija, kuŗa līdz ar to mehāniski atņem iespēju biedriem atstāt uz to kaitīgu iespaidu. Tas vēl maz. Nevienam no biedriem viņš nav jāredz cietumā, lai vēlākī tie viņu nepazītu brīvībā. No tam izriet prasījums pēc absolūtas vienatnes. Arestantu, kad tas ienāca cietumā, ar aizsietām acīm ievēda vienieslodzījuma kamērā, no kuŗas viņš izgāja tad, kad viņu galīgi atsvabināja. Ja izņēmuma veidā viņu laida piem. uz cietuma baznīcu, tad viņam uzģērba tērpu, kas aizsedza visu ģīmi, vai masku. Protams, ka šādos apstākļos pilnīgi atkrīt sīšana, ko praktizēja Obernā, un nāves klusumu nesasniedz vis ar stingriem aizliegumiem, bet ar to, ka nav iespējas satikties ar citiem.¹⁾ Nav tik daudz jābaidās no arestantu sacelšanās, un ievērojami grūtāka ir bēgšana.

Bet šī sistēma iet tālāk par nolikto mērķi. Ja pilnīga izolācija novērš kaitīgus iespaidus, tad tā nepieļauj arī labus. Ilgu laiku pavadījis tādā dzīvā kapā, cilvēks atradinās no dzīves brīvībā, kur tā dibināta uz cilvēku savstarpēju satiksmi, nerunājot par šāda ieslodzījuma kaitīgumu veselībai. Ciešot tādā kārtā gan fiziski gan morāliski, ieslodzītais, lai gan ir spiests labi uzvesties cietumā, iznāk no tā nepietiekoši sagatavots darba dzīvei.²⁾

¹⁾ Protams, vēlākī ieslodzītie izgudroja metodi sarunāties, klausīnot pie sienām.

²⁾ Līdzīgi Sing-Singam, The Eastern State Penitentiary Filadelfijā tagad, salīdzinot ar agrāko, pavisam pārveidojies. Kad es to apskatīju 1925. g., nebija novērojamas ne mazākās pazīmes no agrākā stingrā „solitary confinement”. Pēc staru sistēmas būvētās kamērās, kas iekārtotas vēl greznāk, ne kā Nujorkā, arestanti novietoti lielo daļu pa divi katrā. Darbi notiek kopējās darbnīcās, kuŗas iekārtotas daudz labāk, nekā Sing-Singā (austuve, adītava, tipogrāfija, atslēdznieku un galdnieku darbnīcās un cit.). Gaisa un gaismas ir daudz. Cietums aprēķināts 1800 personām.

Viens no labākīem cietumiem Amerikā tagad ir The Indiana State Prison, kuŗš atrodas Michigan Cīty. To var uzlūkot par priekšzīmīgu kā cietumu darbu organizācijas, tā vispār iekšējā režīma

3 Individuālā sistēma (separate system), kas savā laikā izvesta Pentonvilas cietumā Anglijā, cenšas novērst galveno Filadelfijas režīma trūkumu. Līdzīgi vieneslodzījuma sistēmai „separate system” pilnīgi izolē arestantu no pārējā cietuma, bet līdz ar to pēc iespējas plaši pieļauj, ka uz viņu iedarbojas ārpuscietuma pasaules iespāidi, kamēr vēl viņš atrodas ieslodzījumā.

„Separate system” netic tam, ka arestanta turēšana pilnīgā vienatnē varētu atstāt uz to labu iespaidu. Kamēr arestants sēd kamerā, viņu aizvien apmeklē personas, kurām uzdots viņu morālisko labošanu. Tādas personas ir: mācītājs, skolotājs, cietuma priekšnieks un no cietuma izlaisto arestantu aizgādības biedrību locekļi (patronāta biedrības).¹⁾ Pēdējais jo sevišķi no svara, jo patronātam jau priekšlaicīgi dota iespēja nodibināt ar ieslodzīto sakarus, kuri atvieglotu sakaru uzturēšanu arī ārpuscietuma dzīvē.

Izolācijas mīkstināšana pēc Pentonvilas sistēmas neapšaubāmi ir liela priekšrocība salīdzinot ar pilnīgas vienātnes sistēmu, — jo vienatni, kā pierādījusi pieredze, cilvēks vispār nespēj panest ilgāk par zināmu laiku bez nelabojami kaitīgām sekām, — bet šī sistēma arī apstājās pusceļā. Pētīšanas un morālisko pamācību objekta pasīvā lomā ilgā ieslodzījuma laikā pārvēršas par pieradumu. Cilvēks pilnīgi atradinās no pašdarbības, kuru gluži otrādi visādi vajadzētu attīstīt noziedzniekos, kas pa lielākai daļai ir vāja rakstūra cilvēki. Nav darbības lauka sacensībai, kas ir viens no spēcīgākiem stimuliem kā vispārējam, tā individuālam progresam. Jāšaubās, vai arī atsevišķo personu periodisko apmeklējumu un biežas sarunas ar ieslodzītiem var uzskatīt par pietiekošu sagatavošanu pārējai brīvā dzīvē, kuŗa tomēr ir grūta no cietuma izlaistam, jo šī pāreja tomēr ir piepēša. Sakarā ar šo trūkumu apziņu rodās tā sauktā:

4. Progresīvā sistēma (progressive stage vai probation system), kas attīstījās Anglijā sakarā ar Austrālijas

ziņā. Arhitektūras lietderības ziņā tas nav sliktāks par citiem, bet līdz ar to še nav tās, pēc mūsu ieskata, liekās greznības, kas ir citos penitenciāros. Šis cietums dibināts 1859. g. un ar 1897. g. likumu pārveidots par State Prison, atšķirībā no State Reformatory, kas atrodas Džefersonvilā. State Prison nonāk personas, kas vecākas par 30 gadiem vai kas notiesātas uz visu mūžu (lifers), neatkarīgi no vecuma. Arī šeit līdzās vieninieku kamērām ir kopēji „dormitories” priekš labākiem. Sal. Annual Report of Indiana Prison for the year ending 30. IX. 1924.)

¹⁾ Sal. turpmāk 268. lap. p.

transportācijas¹⁾ pārveidošanu. Šīs sistēmas pamatideja ir — ieslodzītā pakāpeniska pāreja uz brīvību un pie tam atkarībā no ieslodzītā pašdarbīgas līdzdalības (cooperation) sava stāvokļa uzlabošanā. To sasniedz, iedalot ieslodzījuma laiku vairākās pakāpeniskās stadijās.

Pirmā stadija aptver vienieslodzījumu (solitary confinement), kas nav pārāk ilgstošs (ne ilgāk par 9 mēn.), tā sauktā „convict prison”ā. Šā vienieslodzījuma nolūks ir pārbaudīt (probation) ieslodzīto un vajadzības gadījumā laust tā stūrgalvību (coercition).²⁾

Otrā stadija ir ilgstošāka un norit kopējā darbā (ar atšķiršanu pa nakti). Šajā stadijā ir visas sistēmas smagumcentrs, atbilstot pirmātnējai Obernas idejai — pārraudzināt noziedznieku ar produktīva darba palīdzību. Ieslodzītā pašdarbību veicināja ievēdot t. s. marku sistēmu, pēc kuras no ieslodzītā sekmēm vai nesekmības, ko atzīmēja viņa „kreditā” vai „debitā”, atkarājās viņa turpmākā tuvošanās brīvībai.³⁾

Trešā stadija spēr turpmāko soli uz priekšu, pārvedot ieslodzīto t. s. „intermediate prison” (kuŗu Irlande radīja pazīstamais Valters Kroftons).⁴⁾ Še arestanta stāvoklis ievērojami atvieglots. Ārēji izteicas arestanta apģērba noņemšanā. Viņam parāda uzticību ar nolūku modināt viņā ticību saviem morāliskiem spēkiem.

Beidzot jānostāda ieslodzītais brīvas dzīves kārdinājumu priekšā. To atlaiž brīvībā (licence on ticket of leave), bet tikai nosacīti,⁵⁾ jo viņš zināmā mērā joprojām paliek valsts varas rīcībā līdz galīgai atsvabināšanai.

Apmēram šādā veidā ilglaika brīvības atņemšana uzskatāma par penitenciārās zinātnes pēdējo vārdu, ja atstāj pagaidām pie malas jaunākā laikā Ziemeļ-Amerikā radušās „reformatories” un tām tuvu stāvošās angļu „Borstal Institutions”, par kuŗām runāts turpmāk.⁶⁾

Kas attiecas uz īslaika brīvības atņemšanu, tad to pie-

¹⁾ Sal. iepriekš. 217. lap. p.

²⁾ „Convict prison”os izcieš t. s. kriminālverdzības (penal servitude) sākumu. Arestantu turēšana tajos regulē 1898. g. likums.

³⁾ Prakse izveidoja arestantu pārvietošanu no vienas klases uz otru (vidējo, augstāko un zemāko), atkarībā no viņu marku konta stāvokļa.

⁴⁾ „Intermediate prisons” itkā sāk izzust.

⁵⁾ Par nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu, sal. sīkāk 306. lap. p.

⁶⁾ Sal. turpmāk. 243. lap. p.

mēro par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kad jādoma, kā to izdarītāji vispār nav sevišķi sabojāti. Tā kā tamdēļ šis soda veids nav domāts noziedznieka labošanai, tad, pēc stingri nodibinājušās teorētiku un praktiku „communis opinio“, tas principā izciešams pilnīgas izolācijas apstākļos, savienojot represivitāti ar iespēju novērst kaitīgās sekas, kas celtas no satiksmes ar cietuma apkārtni.

To pašu var teikt par arestu, ciktāl to uzglabā kā kriminālsodu līdzās cietumam,¹⁾ lai gan domājams, ka sakarā ar to pārkāpumu vieglo raksturu, par kuriem arestu uzliek, pat kopieslodzījumā ieslodzīto sastāvs ir tāds, ka tur nevarētu rasties bojājoša cietuma atmosfāra.

Pie šādas organizācijas brīvības atņemšanai, kā soda veidam, ir lielas priekšrocības salīdzinot ar citiem veidiem. Tai ir elastība, kas garantē soda individuālizāciju pie tam ar pietiekošu represivitāti. Līdz ar to tā plašā apmērā pielaiž labojošu iedarbību speciālās prevencijas nozīmē.

Protams, brīvības atņemšanu nevar uzlūkot par panācēju pret visiem launumiem.²⁾ Norādījumi uz to, ka pat pie vislabākās cietuma iekārtas tomēr uzglabāsies zināms režīma nedabiskums, salīdzinot ar īsteno dzīvi, ka piemērojot cietumsoodu vairāk norūdītiem noziedzniekiem, lai cietuma iedarbība neietu zudumā, vajadzīga atsvabināto pastiprināta uzraudzība un ka no cietuma izlaistam ļoti grūti atsvabināties no tā apkaunojoša traipa,³⁾ ko tam uzliek paša, sevišķi ilglaika uzturēšanās cietumā — nav bez pamata.

Bet nevar taču aizmirst, ka runa ir par soda represiju, no kuŗas nepatīkamām sekām ir visvieglāki iespējams izvairīties atturoties no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Uz tiesiskiem pamatiem stāvot, pat visai simpatizējot labojošas iespaidošanas sistēmai, nevar vienmēr un visādi nostādīt tiesībpārkāpēju līdzās pārējiem pilsoņiem. Ciktāl tas pelna saudzību, šolaiku kriminālā justīcija atradusi izeju no šīs

¹⁾ Pret tādu uzglabāšanu izsakās piem., Goldschmidt, Strafen, 336. un turpm. lap. p.

²⁾ Sal. sajūsmu par brīvības atņemšanas sodu Stockholmas cietumu kongresā (1878. g.), zem kuŗas iespaids bez šaubām atradās Nīderlandu krim. kōdeka sastādītāji (1881. g.).

³⁾ Sal. paskaidrojums pie Šveices 1918. g. projekta, 14. lap. p.: „Wer einmal eine Freiheitsstrafe erlitten, hat an Selbstachtung und Achtung anderer eingebüsst“; Sal. arī Hintrager, Amerikanisches Gefängnis- und Strafwesen, 1900. g. 49. lap. p.: „es ist ein inhärenter Fluch der Freiheitsstrafe, dass sie mit einer Hand zerstört, was sie mit der anderen vollbringt. Nur das freie Leben kann sittliche Kräfte entwickeln“.

dilemmas nosacītas notiesāšanas institūta.¹⁾ Bet par cik brīvības atņemšanas piemērošana vispār ir nelietderīga, šolaiku sodu sistēmas sevišķi uzsver mantiskus sodus.²⁾

Ar to zināmā mērā pavājināts arī galvenais iebildums pret cietumu — pēdējā dārdzība, lietu pareizi nostādot. Bez šaubām cietuma pienācīgai iekārtošanai vajadzīgi milzīgi līdzekļi un lielas pūles. Bet vai var teikt, ka tiesību aizsardzība nav tādu tēriņu vērts, un tālāk, vai nav sabiedrības pienākums, ja noziedzība tiešām zināmā mērā ir sociālās iekārtas nepilnības rezultāts, nest izdevumus, kas no tam ceļas? —

Brīvības atņemšanas vēsturiskas attīstības gaitā, kā mēs redzējam, radušies daudzi dažādi ieslodzīšanas veidi, kurus dažādās valstīs piemēro ar dažādiem nosaukumiem. Šāds raibums ceļās no cenšanās pēc iespējas vairāk tuvināt piemērojamo sodu konkrēta gadījuma īpatnībām. No šās galējības sāk krist otrā, kas izskaidrojams pa daļai ar cenšanos palētināt soda represiju, bet pa daļai ar patiesām vai šķietamām grūtībām pietiekoši skaidri nošķirot atsevišķu katēgoriju penitenciāro iestāžu režīmu. Tāda cenšanās unificēt visus brīvības atņemšanas veidus atstāja iespaidu arī uz šā jautājuma zinātnisko pētīšanu. Pēdējais (Prāgas) 1930. g. penitenciārais kongress uzņēma to savas darbības programmā, bet ievērojot uzskatu lielo starpību, šajā jautājumā noteiktās rezolūcijas nav taisītas. Jāšaubās, vai visu brīvības atņemšanas veidu vienkāršošana atbilstu soda individuālizācijas principam, kurš stingri iesakņojies tagadējās krimināltiesībās. Atmetot visu to, kam vēsturisku nogulšņu raksturs, šolaiku sodu sistēma tomēr nevarēs iztikt bez zināmas cietumu iestāžu dažādošanas.

Latvijas Sodu likums uzglabājis tikai spaidu darbus, pārmācības namu, cietumu un arestu. Pirmie divi viens no otra atšķiras pirmā kārtā ar ieslodzījumu laika ilgumu, kā arī ar to, ka spaidu darbos notiesātos, uz tiesas lēmumu, zināmu laiku var turēt važās. Par darba veidu Latv. Sodu likums vispār cieš klusu.³⁾ Ar spaidu darbiem, pārmācības namu un cietumu notiesātie, kamēr atrodas kopieslodzījumā, atšķirami cits no cita pa nakti un no darba brīvajā laikā, ja ir vajadzīgie ierīkojumi (16. p.). Notiesātie uz arestu turami vienieslodzījumā tikai uz viņu lūgumu, ja ir brīvas kamēras (17. p.).

¹⁾ Sal. turpmāk. § 58.

²⁾ Sal. iepriekš. 208. lap. p.

³⁾ Izņēmumu veidā Latv. Sodu lik. 18. p. iet runa par darba nosacījumiem notiesātiem par huligānismu un nepamatotu ļaunprātību.

Mājas arests, kā agrāko kārtu privilēģiju atlieka, atmests.

Sīkākī nosacījumi par ieslodzīto turēšanas kārtību un vienieslodzījuma pagaidu piemērošanu, kā arī par ieslodzīto nodarbināšanu paredzēti sevišķā likumā par ieslodzītiem.¹⁾

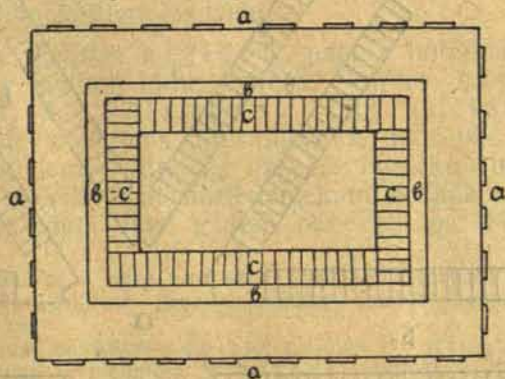
§ 50. Cietumu iekārta.

Izveidotas penitenciārās sistēmas prasījumiem atbilstoši cietuma iekārtošanai nepieciešama attiecīga ārēja izbūve (architektūra) un cietuma iekšēja organizācija (ieslodzīto klasifikācija, disciplina, barošana un darbs). Bez tam cietuma aparāta pareizas funkcionēšanas nepieciešams nosacījums ir piemērota cietumu personāla izlase.

1. Architektūra. Izejot no tā, ka ieslodzītie atšķirami no ār pasaules (brīvības atņemšanas princips) un arī savā starpā, ja ne pa visu dienu, tad vismaz pa nakti, nodrošinot pietiekošus higiēniskus apstākļus, cietumu architektūra izveidojusi dažādus tipus.

a) Daudzos amerikāņu²⁾ cietumos atsevišķas kameras novietotas četrstūru vairākstāvu ēkā, ap kuŗu izbūvētas dzelzs galerijas, savienotas savā starpā dzelzs trepēm. Visa ēka atrodas itkā zem akmens vāka, kuŗš sastāv no četrām ārsienām un jumta pēc šādas schēmas:

- a = ārejas sienas
- b = galerijas
- c = kameras

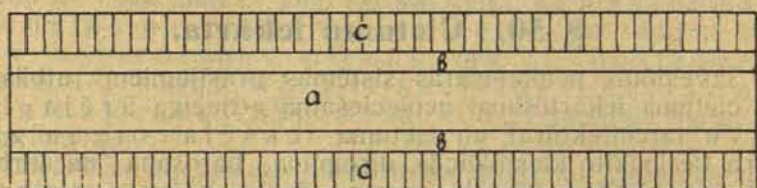

¹⁾ Skat. Kriev. lik. kop. XIV. sēj. 1890. g. izd. ar vēlāk turpin.; Likums par ieslodzīto darbu izdots 1921. g. 14. jūnijā (Lik. kr. 11.). Ar sevišķu tieslietu ministra apstiprinātu 1929. g. 6. marta instrukciju spaidu darbu cietumā un pārmācības namā ieviesta t. s. „sodu progresīvā izpildīšana“, no kuŗas atsvabināti politiskie noziedznieki.

²⁾ Pēc šīs sistēmas celts piem. „Sing-Sing’a“ vecais korpuss Ņujorkā un „County jail“ Čikagā. Tā pati sistēma bija pieņemta savā laikā iepriekšējās izmeklēšanas cietumam Pēterburgā.

Gaisma vai gaiss pie šādas konstrukcijas nokļūst kamerās caur logiem, kas izbūvēti vāka ār sienās.

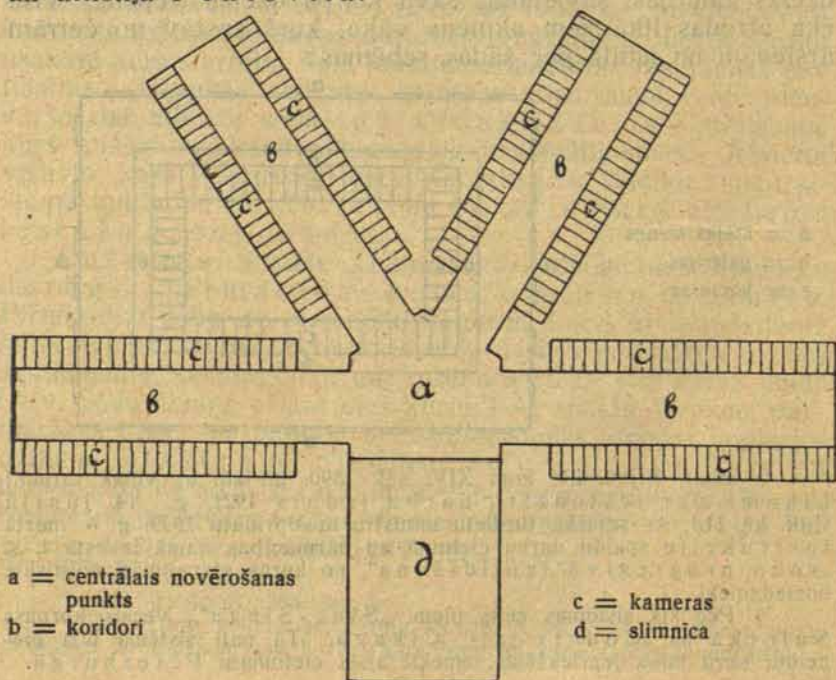
b) Pēc otras diezgan izplatītas konstrukcijas atsevišķas kameras novietotas vairākstāvu ēkas koridora abās pusēs, pie kam atsevišķus stāvus tāpat savieno dzelzs galerijas un trepes — pēc šādas schēmas:

a = koridors, b = galerijas, c = kameras.

Kamerām uz ārpusi ir logi ar dzelzs restēm. Visa celtne atrodas sētā, kuŗai apkārt iet cietuma žogs.

c) Lai vienā laikā būtu iespējams uzraudzīt visas kameras no viena centra, jaunākos cietumus, sevišķi lielos penitenciārus, būvē pēc t. s. p a n o p t i s k ā s sistēmas, proti, pēc staru schēmas, kuŗu pirmo reizi piejēma Filadelfijā un attīstīja Pentovilā:

a = centrālais novērošanas punkts

b = koridori

c = kameras

d = slimnīca

Celtnei apkārt iet 6-stūrainis cietuma žogs.¹⁾

Akmens žogs līdz šim laikam skaitās par brīvības atņemšanas simbolu. Filadelfijas „Eastern penitentiary“ žogs sniedzas 60 pēdu augstu. Dažreiz, lai novērstu bēgšanu, tam pierīko vēl stiepuju aizžogojumus.²⁾

No otras puses, sakarā ar cenšanos novērst cietumā visu to, kas ārēji atgādinātu tā vecos paraugus, Amerikā piem., radās doma ierīkot Lortonā, netālu no Vašingtonas cietumu (Columbia penitentiary) bez žoga (a prison without walls). Pēc pēdējiem pārskatiem bēgšanas gadījumi te nav biežāki kā citos cietumos. Bet tas izskaidrojams ar to, ka ieslodzītos, kas atrodas itkā brīvībā, uzrauga daudz asinssuņu (blood-hounds). Paši amerikāņi atzīst, ka „the prison without walls is yet an experiment“.

2. Iekšējā organizācija. Šajā ziņā praktiku ilggadīgā pieredze kā arī speciālistu teoretiskie darbi, kuri atraduši savu koncentrētu izteiksmi starptautisko penitenciāro kongresu ziņojumos un rezolūcijās, paspējuši izstrādāt rindu neapstrīdamu aksiōmu.

Nav šaubu, ka ieslodzītie jāšķiro pēc dzimuma un vecuma. Bet neatkarīgi no tam viena un tā paša cietuma sienās izveda ieslodzīto klasifikācija³⁾ pēc noteiktām kategorijām (bojātības pakāpe, kultūralais līmenis u. t. l.), lai novērstu savstarpējo kaitīgo iespaidu.

Attiecībā uz t. s. cietuma higiēnu pastāv noteikums, ka cietumniekiem nav jāatņem tādas ērtības, kurām sanitāra nozīme, bet jāizvairās no katra lieka greznuma („pas de privations antisanitaires, mais pas de luxe“). Tas, atsevišķi ņemot, attiecas uz cietumnieku barošanu. Cietums nedrīkst būt noziedzniekam nekādā ziņā pievilcīgs. Bet pirmā vietā stāv gādība par cietuma dis-

¹⁾ Pēc otras sistēmas celti starp citu vienieslodzījumu korpuss Rīgas centrālcietumā. Tā piemērota (bez galerijām) jaunos korpusos Sing-Singā, Nujorkā.

²⁾ Pēc trešās schēmas būvēts Maobitas cietums Berlīnē. Pēc mazliet vienkāršotas formas tā pielietota Viborgas cietuma (кресты) Peterburgā. Šī sistēma patiesībā pirmo reizi izlietota Gentē 1775. gadā. (Sal. arī Bentama „panopticon“).

³⁾ Ļoti bēdīga ir savā laikā vecā Filadelfijas „County jail“ atzīmētā parādība: pēc ieslodzījuma laika notecēšanas arestanti palika tajā ilgāk uz savu vēlēšanos (on their own request). Sal. Hintrager, Amerik. Gefängniswesen.

⁴⁾ Latv. sod. lik. 16. p. noteic, ka ieslodzītie „nošķirojami pēc sodu veidiem un pēc noziedzīga nodarījuma rakstura.“

ciplīnu, kuŗa tomēr jāuztur nevis ar pātagas palīdzību, bet ar morālisku iespaidošanu. Pie visas noteiktības tai jāizvairās no nežēlīguma un, galvenais, no netaisnības („développeur le sentiment de justice“). Būtība ir nevis pasīva paklausība, bet prasāmā apzinīgā izpildīšanā vispārējās kārtības labā („pas d'obéissance passive“). Disciplīnas uzturēšanai, protāms, zināmos gadījumos jāpiemēro sodi, bet tos, vispirms, nevar atstāt sargu ieskatam (sal. Obernas cietuma trūkumus). Otrkārt, jāizvairās no īstiem miesas sodiem, no kuŗu piemērošanas top rupji kā ieslodzītie, tā cietumu personāls. Barības samazināšana atļautās robežās, priekšrocību (satikšanās un sarakstināšanās ar piederīgiem) atņemšana, pārvietošana no augstākas šķiras zemākā un vispēdīgi karcers pilnīgi sasniedz mērķi. No otras puses par ļoti spēcīgu labas uzvešanās stimulu uzlūkojami pamudinājumi (encouragements¹⁾), piešķirot dažādas kā materiāla, tā morāliska rakstura priekšrocības.

Ja ieslodzījums ir ilgstošs, tad, lai ieslodzītos atradinātu no bezdarbības un mācītu kādam amatam, no liela svara cietumu darbu iekārtojums. Išlaika ieslodzījuma gadījumā darbam cietumā ir blakus nozīme.

Lai darbam būtu audzinošs raksturs, tas nedrīkst būt nelietderīgs (sal. agrāko laiku angļu „cranch“, — „Tretmühle“). Ieslodzītam var iepatīkties darbs tikai tad: a) kad tas ir produktīvs un b) kad tas dod viņam kādu peļņu. Peļņa var būt mazāka par to, ko maksā par brīvu darbu, pie kam peļņas viena daļa nāk valstij par labu (ieslodzītā uzturas segšanai kaut pa daļai), otru nodod ieslodzītā rīcībā, un zināmu daļu no pēdējās ietur (pécule), lai naudas galīgs trūkums, pēc atsvabināšanas, jau pašā sākumā nepavedinātu viņu uz jauniem tiesībpārkāpumiem.

Darbus organizē vai nu pēc piegādes (entreprise, contract system) vai arī saimnieciskas (régie, public account) sistēmas, no kuŗām pirmā piemīt tā negatīvā īpašība, ka tā saistīta ar pārmērīgu arestantu darba spēka ekspluatāciju.²⁾

¹⁾ Sal. Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale, I un II, 1890., 273. un turpm. l. p.

²⁾ Sal. Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale, 1890. g. 421. un turpm. l. p., 549. un turpm. l. p.; sal. arī Foltin, 233. un turpm. l. p., kur norādītas arī citas Z.-Amerikā lietotas darbu sistēmas: „piece price system“ un „lease system“, kā kontraktsistēmas paveidi un „state use system“ vai „public works and way-system“ (road camps), kā saimnieciskās sistēmas paveidi.

Visai nopietns tieši cietumos, kur darbi labi organizēti, jautājums par konkurences novēršanu starp cietumnieku un brīvo darbu.¹⁾ Ņujorkas štatā jautājumu atrisināja, kā mēs redzējam,²⁾ tādā kārtā, ka 1888. g. vispār aizliedza jebkatru produktīvu darbu cietumos. Tāds solis var likties par daudz radikāls. Bet ņemot vērā, ka pārmetumi par cietumu produktivitātes konkurenci ir dibināti un ka tādā ceļā rada itkā prēmiju noziedzībai, jāierobežo cietumu darbi ar tādām nozarēm, kas neskaņ vietējo brīvo darbu. Šeit piederas pirmā kārtā darbi cietuma vajadzībām (pour la prison), pēc tam pasūtījumi armijai (pour l'armée) vai vispār valstij (pour l'État) un, beidzot, jaunas apkārtnē nepazīstamas rūpniecības nozares (branches d'industrie nouvelles).

Sodu sistēmas šolaiku konstrukcija vēl aizvien paredz t. s. smagus darbus,³⁾ kuŗi saistīti ar smagākiem soda veidiem, bet doma par to, lai darbs bojātu ieslodzīto veselību (sal. Krievijas spaidu darbus kalnraktuvēs un izsūtīto darbu Francijas Gvianā), tagad atmesta visās civilizētās valstīs.

Lieki būtu kavēties pie jautājuma par cietumu personālu. Pēdējā pienācīgai sagatavošanai ir izšķiroša nozīme katra cietuma režīma pareizai funkcionēšanai („la personne du directeur vaut un système entier!“).

§ 51. Īpašas ieslodzījuma vietas.

I. Līdzās vispārējiem brīvības atņemšanas veidiem daži kriminālkodeki (to starpā arī 1903. g. Sodu likumi⁴⁾) pazīst t. s. goda ieslodzījumu (custodia honesta), kuŗu izcieš cietoksnī.

Šajos laikos vairs nestrīdas par to, ka civilu tiesībpārkāpēju turēšana cietokšņos, kara priekšniecības uzraudzībā ir nenormāla parādība. Kā prakse, tā teorija (Goldschmidt,⁵⁾ von Calker, Wach un c.) tomēr vēl turpina

¹⁾ Sal. Bulletin, 427. un turpm., 499. un turpm. l. p.

²⁾ Sal. iepriekš. 229. lap. p.

³⁾ Šveices 1918. g. projekts no šās domas atteicies (34. p.).

⁴⁾ Uz laiku no 2 ned. līdz 6 gadiem kopieslodzījumā. Pēc vācu Strafgesetzbuch (17) t. s. „Festungshaft“ var būt uz visu mūžu vai uz laiku (1 diena līdz 15 gadi); vācu 1927. g. projekts (88. 39. un 72.) pārdēvēja to par Einschlüssung. Kodeki, kas uzglabājuši cietoksnī vai tam atbilstošu veidu, tomēr ir mazākumā.

⁵⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 340. un turpm. l. p. „So sehr der Gedanke der custodia honesta als einer die soziale Ehre nicht mindernden Strafe hochgehalten zu werden verdient...“ (349).

uzstāties par īpašu ieslodzījuma veidu tajos gadījumos, kad noziedzniekam, nodarījumu izdarot, nav bijis negodīga (nekrietna, zemiska) iekšēja noskaņojuma (ehrlose, gemeine, niedrige Gesinnung).

Bet pats Goldschmidts nevar neatzīt, ka pareizi konstruēta sodu sistēma nedrīkst pielaist domas, itkā tiesiskās kārtības traucējumam var sekot tāds soda veids, kas var pacelt t. s. „kārtas“ goda cieņu,¹⁾ un bez šaubām visi „custodia honesta“ veidi ir zināmā mērā kārtu privilēģiju novecojušas atliekas.

Nevar, protams, noliegt to nozīmi, kāda ir iekšējam noskaņojumam (Gesinnung), kurš noziedzniekam, noziedzīgu nodarījumu izdarot, bijis vadošais. Bet taisnība ir gan Liepmannam,²⁾ kurš norāda, ka iekšējā noskaņojuma ētiskais svars (ethische Qualität der Gesinnung) nav vienīgais soda iedarbības un soda piedraudējuma mērogs, gan arī Lisztam,³⁾ kurš pastrīpo, ka noziedzīga noskaņojuma intensitāte vien (Intensität der verbrecherlichen Gesinnung) dažos gadījumos ir tik izšķirošs moments, ka līdzās tai t. s. „Ehrenhaftigkeit der Gesinnung“ pie soda uzlikšanas jāignorē.⁴⁾

Nav taču jāaizmirst, ka sodam jāpaliek par sodu, gluži tāpat kā noziegums, kādu motīvu dēļ to arī neizdarītu, nezaudē savu būtību. Ja likums par smagu tiesībāpārkāpumu piedraud ar „goda ieslodzījumu“, tad ar to tas iepriekš atņem kriminālpiedraudējumam to atbaidošo iespaidu, kas no ģenerālās prevencijas viedokļa nepieciešama potenciāla noziedznieka atturēšanai no pastāvošās tiesiskās kārtības traucēšanas.

„Iekšējā“ noskaņojuma apsvēršanai krimināltiesību rīcībā ir citš līdzeklis, proti, tiesību atņemšanas vai neatņemšanas fakultatīvā iespēja, papild-

¹⁾ Sal. turpat, 349. l. p. ... so wenig Anlass hat die Rechtsordnung der Ansicht Vorschub zu leisten, dass ihr Bruch zu einer die Standesehre erhöhenden Strafe verhelfen könne...; sal. arī vācu 1927. g. proj. Begründung: „für eine Vorschrift... die... eine bevorzugte Behandlung des Verurteilten im Strafvollzug vorsieht, wird angesichts der Regelung, welche die Einschliessung nunmehr gefunden hat, kaum noch Raum sein...“

²⁾ Einleitung in das Strafrecht, 127. un turpm. l. p.

³⁾ Sal. Goldschmidta pievesto (345. l. p.) citējumu no viņa runas vācu kriminālistu konferencē.

⁴⁾ Ar to izšķirams arī jautājums par t. s. Überzeugungsverbrecher (noziedznieks aiz pārliecības), par ko runā jauni kriminālisti. Sal. Radbruch, Z. f. ges. Strfrw. 1923. g. 34. un turpm. l. p. un citi.

soda veidā.¹⁾ Šajā virzienā var rasties visus apmierinoša izeja no aplūkotās dilemmas.

Aiz šiem apsvērumiem Latvijas Sodū likums atteicas kā no cietokšņa, tā arī no citu goda ieslodzījuma veidu (mājas arests),²⁾ jo vairāk, kā mazāk svarīgiem nodarījumiem, t. i. tiem, kuros nozieguma intensitātei nav izšķirošas nozīmes, mūsu sodu sistēma joprojām uzglabājusi t. s. vienkāršu arestu. Ļoti noderīga tādos gadījumos arī t. s. „n o s a c ī t a n o t i e s ā š a n a“.³⁾

2. Tā saukto iepriekšēja ieslodzījuma vietu organizācija uz mācību par sodiem tieši neattiecas, jo tajās neievieto notiesātos, bet aizdomās turētos, kuri var fikt arī attaisnoti. Šīs fiziskās aizturēšanas iestādes, kas ierīkotas vienīgi procesuāliem nolūkiem, lai novērstu izvairīšanos no izmeklēšanas un tiesas un nozieguma pēdu slēpšanu, — jo izmeklēšanas un tiesu iestādes nespēj momentāli atklāt patiesību, — pilnīgi atdalāmas no sodu izciešanas vietām, atmetot visus ierobežojumus, kuri tieši nav saistīti ar to uzdevumiem.

3. Lielāka vērība turpretim piegriežama jautājumam par ieslodzījuma vietu ierīkošanu jaunāko paaudžu noziedzniekiem. Runājot par pēdējiem nav domātas tās „labošanas iestādes“, kas atrodas uz robežas starp soda un audzinošo režīmu, — par tām runāts turpmāk,⁴⁾ — bet tās iestādes, kurās novietojami jauni cilvēki, kad tie pēc likuma un tiesas sprieduma ieslogāmi cietumā.

Ka jauni noziedznieki turami atsevišķi no pieaugušiem — tas ir aksioma.

Anglijā jau 1837./38. g. Parkherstā, uz Uaitas salas, nodibināts pilnīgi atsevišķs cietums nepilngadīgiem (Parkhurst prison), pēc t. s. Obernas sistēmas, kurp uz izsūtījumu vai cietumu notiesātos sūtīja — tāda jau ir reformu izvešanas īpatnība angļu krimināltiesībās — apžēlošanas kārtībā (t. s. pardon clause). Šis mēģinājums neizdevās.⁵⁾

Citu ceļu gāja Ziemeļ-Amerika, kurā centās tuvināt jauno noziedznieku cietumus „piespiedu audzināšanas“ iestāžu tipam, kas, kā redzēsīm turpmāk, visur deva tik la-

¹⁾ Sal. sīkāk turpmāk § 52.

²⁾ Sal. iepriekš. 234. lap. p.

³⁾ Sal. turpmāk § 58.

⁴⁾ Sal. turpmāk § 53.

⁵⁾ Sal. 1881. g. komisijas (lorda Aberdare'a) materiālus. II. sēj. 736. l. p.; E. Ruggles-Brise, The English prison system, 1921. g. 88. l. p.

Latvijā (Rīgā) nesen atklāts nepilngadīgo cietums, kas pēc savas iekārtas krasi atšķiras no parastiem cietumiem.

bus rezultātus. Pirmā amerikāņu cietumu kongresā Cincinnati (1870. g.)¹⁾ starp citu uzstādīja prasījumu ierīkot t. s. „adult reformatories” līdzās „juvenile reformatories”.

Praktiski šī doma pirmo reizi izvesta Ņujorkas štatā, kur ar 1876. g. likumu Elmeirā nodibināta pazīstamā „State-Reformatory”. Tās enerģiskais priekšnieks Z. K. Brockway panāca to, ka 1879. g. izdeva likumu par t. s. „nenoteiktu”²⁾ spriedumu ieviešanu Elmeirā, Ņujorkas piemēram 1884. g. sekoja Masačuzetsas štats (Concord Reformatory). 1925. g. bija ap 24 šādu reformatoriju vīriešiem un ap 18 — sievietēm.³⁾

Brockway izveidotās sistēmas („protection by reformation”) pamati ir šādi: a) nenoteikta notiesāšana,⁴⁾ b) ar noteiktu minimālu un maksimālu vecumu ierobežota uzņemšana reformatorijā un c) marku sistēma ieslodzījuma laika aprēķināšanai. Tiesas spriedums skan: notiesāts uz ieslodzījumu „Elmira Reformatory”.

Elmeira pieejama vienīgi noziedzniekiem no 16 līdz 30 g. vecumā. Ieslodzītos iedala 4 katēgorijās: a) melnpeļkos (jaunienākoši), b) zilos (paaugstinājums), c) sarkanos (pazeminājums) un d) nelabojamos, (kurus tur vienieslodzījumā līdz viņu pārvešanai uz „State prison”). Sakarā ar 1888. g. izdoto aizliegumu strādāt cietumā produktīvu darbu, smaguma centrs pārnests, līdzās kaļa mācībām, uz amatūiem mācīšanu, kuru skaits te sniedzās līdz 38, kā arī uz skolas izglītību. Tauta dēvē šo reformatoriju par kollēdžu (the college on the hill). Ja ieslodzītais apmierinoši uzvedas, sevišķa pie reformatorijas pastāvoša komiteja (parole-board)⁵⁾ atsvabina to nosacīti, bet vēlāk jau galīgi.

¹⁾ Sal. Hintrager, Amerikanisches Gefängniswesen, 1900. g. 17.—54. l. p. (Elmira und die unbestimmte Verurteilung); Herr, Strafwesen und Strafvollzug in den Vereinigten Staaten (V. D. A. IV.), 480. un turpm. l. p.; Freudenthal, Unbestimmte Verurteilung, (V. D. A. III), 251. un turpm. l. p.

²⁾ Šās idejas iniciators Ņujorkas cietumu biedrības sekretārs Dr. Wines, kurš 1867. g. pirmais pacēla jautājumu par nenoteiktiem spriedumiem.

³⁾ Sal. turpmāk 243. l. p.

⁴⁾ Šos datus autors saņēma no štata New Jersey cietumu valdes galvenā komisāra.

⁵⁾ Sīkākī skat. turpmāk § 53.

⁶⁾ Sal. Rules and Regulations, governing the paroling of United States prisoners from United States penitentiaries, national training schools for boys, girls, reformatory schools and State institutions 1910.

Vecuma robežas atsevišķās reformātorijās ir dažādas. Tā Pensilvānijā tas ir 15—25, Illinoīsā — no 16—21, bet Masačusetsā maksimums sniedzas līdz 40 gadiem. Vairums reformātoriju uzņem tikai tādus jaunus cilvēkus, kas agrāk nav sodīti.

Domās par to iestāžu derīgumu dalas. Vieni atrod, ka visa šī sistēma nav pietiekoši represīva,¹⁾ citi turpretim norāda, ka nenoteiktais termiņš ir mocošs,²⁾ caur ko ieslodzītos rodas nervozs uzbudinājums un nemiers, kas pieaug līdz iekšējam mokām. 1900. gada Briseles kongresam iesniegtās atsauksmes tomēr izrādījās visai labvēlīgas. Pašā Amerikā³⁾ uzskata, ka šī sistēma attaisnojusi uz to liktās cerības attiecībā uz jauniem noziedzniekiem apm. līdz 21 g. vecumā.

Tieši šajās robežās Amerikas paraugu atveidoja Anglijā.⁴⁾ 1894. gada līdzīga iestāde atklāta Borstal'ē (Kentas grāfiste) jauniem noziedzniekiem 16—21 g. vecumā pēc sistēmas, kuru sauc par „Borstal scheme“.

Pēc tagad spēkā esošā 1908. g. „Prevention of Crime Act“, kuru papildināja 1914. g. „Criminal Justice Administration Act“, šī sistēma attiecināta uz visu Angliju. Saskaņā ar minētiem likumiem noziedzniekus augstāk norādītā vecumā var notiesāt (sentence) uz ieslodzījumu vienā no tā sauktiem „Borstal Institutions“ uz laiku, ne mazāku par 2 un ne ilgāku par 3 gadiem (kā redzams arī Anglija nav pielaidusi sprieduma pilnīgu nenoteiktību), lai izvestu pienācīgu „training“ (trade instruction, education and drill) un piešķirot „Prison Commissioners“ tiesību nosacīti atsvabināt (to release on licence) jaunekļus pēc 6 mēnešiem, bet jaunas pēc pirmiem 3 mēnešiem, atstājot viņus t. s. „Borstal Association“ speciālā uzraudzībā. Šī uzraudzība var ilgt vienu gadu pēc noteikta ieslodzījuma laika.

Šo „adult reformatories“⁵⁾ būtība ir tā, ka „piespiedu audzināšanas“ sistēmas izstrādātās labošanas metodes piemēro

1) Sal. Herr, turpat, 400 l. p.

2) Sal. Hintrager, turpat, 42. l. p.

3) Tādās piem. domās ir štata New Jersey cietumu valdes galvenais komisārs (Burdette G. Lewis), kā arī Indiana State prison priekšnieks Michigan City (Walter H. Daley).

4) Sal. Guide to the 9-th International prison congress in London, 1925, g. 22. l. p. E. Ruggles-Brise, The English prison system 1921, g. 85.—100. l. p.

5) Aschrott, Straffensystem und Gefängniswesen in England, 1887. g. Föhring, sl. Handbuch des Gefängniswesens, izd. Holtzendorff un Jagemann, 1883. g.; Lenz, Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht, 1908. g. 197. un turpm. l. p.

ari gados vecākām grupām. Cīņu par šo jauninājumu veda, protams, vispār soda labojošo nolūku vārdā, zem lozunga: „no retributory law, no vindicative justice, but reformation!“, pārnēsot smaguma centru no nodarījuma noziedzīguma uz personības noziedzīgumu. Bet prakse jau zināmā mērā pierādīja, ka tālāk par zināmām vecuma robežām šī reforma nevar sniegties, un ka pat šajās robežās nepieciešama diezgan rūpīga tamlīdzīgu labošanas iestāžu iemītnieku izlase.

§ 52. Papildsodi.

Ar papildsodiem (Nebenstrafen, дополнителныя наказания), šā vārda šaurā nozīmē, pozitīvās tiesības saprata un pa daļai arī līdz šim saprot t. s. „goda vai tiesību atņemšanu“.

I. Goda atņemšana izrietēja no vēlēšanās publiski pazemot noziedznieku.

Jau senā Romā, lai publiski darītu negodu uz deportāciju notiesātiem, liktoriem vajadzēja ievērot zināmu nievāšanas procedūru.¹⁾ Sevišķi stipri tas attīstījās viduslaiku Eiropas rupjā atmosfērā, kur izveidojās daudzi līdzekļi, kas bija vērsti uz to, lai pazemotu notiesāto sabiedrības acīs, aizskarot jo sāpīgi viņā pašā pašcieņas jūtas (beschimpfende Demütigungs- un Ehrenkränkungsstrafen, peines infamantes), kā: nostādīšana pie kauna staba (Pranger, pilori), vilkšana (Schleifen) uz soda vietu, plikis no bēdes rokas²⁾ un t. l.

No šām nežēlībām tagad uzglabājušās tikai pēdas³⁾ un tad arī tikai par cik goda jēdziens saistīts ar cilvēka tiesisko stāvokli valstī un ar tam piešķirtām ārējām goda zīmēm (tituļi, ordeņi u. t. t.).

II. Daudz lielāka nozīme līdz šim laikam ir tiesību atņemšanai. Vārda plašā nozīmē katrs sods satur sevī kādas tiesības atņemšanu: nāves sods nav domājams neatņemot

¹⁾ Sal. iepriekš. 213. l. p.

²⁾ Sal. Mincs, „Tiesību ierobežošanas reforma“ (Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1922. g. Nr. 4), Фойникій, Учение о наказаніи, 162. un turpm. l. p.; Goldschmidt, Strafen, 411. un turpm. l. p.; E. Schmidt, Die Gestaltung der Ehrenstrafen im künftigen Strafrecht (Z. f. g. Strafrechtsw.), 1924. g. II. un turpm. l. p.; Grünhut, Die Abschaffung der Ehrenstrafen (Z. f. g. Strafrechtsw.) 1925. g. 260. un turpm. lap. p.

³⁾ Sal. t. s. шельмованіе Krievijā, Pēterā laikā.

⁴⁾ Krievijā ešafots ar kauna stabu iznīcināts 1881. g., Francijā jau 1848. g.

tiesību uz dzīvību, ieslodzījums cietumā — neatņemot tiesību uz pārvietošanās brīvību un t. t. Bet tehniskā nozīmē tiesību „atņemšana” vai pareizāki „ierobežošana” skar abstraktāka rakstura tiesības no pilsonisko tiesību vai tiesības spējas aploka.

Romiešu krimināltiesības pazina divējāda veida tiesību ierobežošānu: *capitis deminutio maxima* (zaudēja status *libertatis* — *servitus poenae*) un *capitis deminutio media* (zaudēja status *civitatis* — *aquae et ignis interdictio*).¹⁾ Senģermāņu krimināltiesības izveidoja jēdzienu „Friedlosigkeit” t. i. noziedznieka (miera traucētāja) pārvēršanos beztiesīgā dzīvniekā (*vargus*).

No šo divu konstrukciju kombinējuma radās līdz pēdējam laikam uzglabātas „tiesību zaudēšanas” institūts, kura pamatā gul priekšstats par to, ka tiesiska kopdzīve, ārpus kuras tiesības nav domājamas, atņem tiesiskās kārtības traucētājam vienu vai otru, vai arī „visas” tiesības. Šajā nozīmē „neatņemamu” tiesību nav. Valsts vara faktiski var atņemt individam jebkuŗu tiesību.²⁾ Bet saprātīga un konstitucionāli ierobežota vara nosprauž šajā ziņā sev zināmas robežas: dažas tiesību kategorijas tiek proklamētas par neaizskāramām, un tiesību zaudēšanas institūta attīstība virzās pa šo kategoriju pakāpeniskas paplašināšanas ceļu.

I. Visu tiesību atņemšana, kas Francijā guvusi nosaukumu „*mort civile*” un nozīmē notiesātā civilu un politisku nāvi, tagad viscaur atcelta. Savā laikā tā, kā kriminālrepresijas bardzības mīkstinājums, bija solis uz priekšu: kopā ar citu vieglāku sodu, tiesību atņemšana atvietoja nāves sodu.³⁾ No tās atteicās⁴⁾ tamdēļ, ka pilnīga beztiesīguma ideja nav savienojama ar tagadējo valstu iekārtu, kā arī tamdēļ, ka kultūrālā sabiedrībā, kā to pierādījuse pieredze, tā faktiski nav izvedama. Tā iespējama varbūt vienīgi pie nāves soda, ciktāl ar cilvēka dzīvības iznīcināšanu beidz eksistēt viņa civilā un politiskā personība, bet par cik pēdējā ar personas fizisko nāvi neizbeidzas, tāda tiesību atņemšana var skart tikai viņa mantiniekus, — citiem vārdiem — pārkāpj soda individuālītātes pa-

¹⁾ Keizara laikā tiesību atņemšanas smagumu vairoja t. s. *damnatio memoriae*, t. i. cilvēka piemiņa formāli nokļuva negodā uz mūžīgiem laikiem.

²⁾ Sal. revolūcijas laikos lietojamo izteicienu „ārpus likuma” (*out law*, *вне закона*).

³⁾ Sal. augstāk nāves soda atvietošanas vēsturi Elizabetes Petrovas laikā.

⁴⁾ Francijā to atcēla 1854. g. Krievijā pēc „Nolikuma par sodiem” tā pastāvēja līdz 1917. g. oktobra revolūcijai.

matprincipu. Visos pārējos gadījumos noziedznieka dzīves iekārtošanas nepieciešamība pēc soda izciešanas, lai tas negultos kā smags slogs uz valsti, spiež piešķirt viņam kaut tās mantiskās tiesības, bez kurām nav iespējams apmierināt viņa dzīves vajadzības. Ja likumīgais ceļš uztura sameklēšanai viņam slēgts, pilnīgais beztiesīgums neizbēgami spiedīs viņu iet pa noziegumu ceļu, un viņa stāvokļa pilnīgais bezcerīgums dabiski nonāvēs viņā katru labošanās impulsu.

2. Atsevišķu tiesību grupu ierobežošana. Ja atmet visu tiesību atņemšanu, tad rodas jautājums, vai ir pieļaujama un kādā tieši apmērā notiesātā tiesību ierobežošana zināmā daļā, un kāds viņas juridiskais raksturs.

a) Kas attiecās uz mantisku tiesību ierobežošānu, tad šolaiku doktrīna un pēc tās arī pozitīvās tiesības pazīst to tikai „producta sceleris“ atņemšanas veidā. Visas mantas konfiskācija, kā mēs iepriekš redzējām, vispār neatbilst soda šolaiku jēdzienam. Bet tādā pašā mērā ir nevietā atņemt notiesātam mantisko tiesībaspēju, tiesību nākotnē mantu iegūt, lietot un rīkoties ar to.¹⁾ Še atliek tikai atkārtot to, kas iepriekš teikts vispār par visu tiesību atņemšanas noderīgumu.²⁾ Te piederas arī testamenta taisīšanas tiesības atņemšana un vēl lielākā mērā agrāk taisītā testamenta atzīšana par spēku zaudējušu.³⁾

b) Vēl vairāk sacītais attiecās uz ģimenes tiesībām. Valsts nevar pārraut pastāvošās ģimenes saites. Valsts varā ir gan atņemt tām tiesisku aizsardzību, bet tas tikai var sāpīgi atsaukties uz personām, kuras ielet notiesātā ģimenē, nerunājot par to, ka valsts vispār aicināta iejaukties intīmā ģimenes dzīvē tikai ārkārtējos gadījumos un arī tad vienīgi viņas locekļu interesēs. Par to, ka sods nedrīkst sniegties tik tālu, lai atņemtu notiesātam tiesību uz priekšu iekārtot ģimenes dzīvi, nevar būt runas.

Cita lieta ir tie gadījumi, kad pats izdarītais no-

¹⁾ Tādu rīcībspēju, protams, var ierobežot pa soda izciešanas laiku (interdiction légale).

²⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 169. l. p.: „Права семейная и имущественная составляют общее состояние всехъ гражданъ, независимо отъ ихъ индивидуальныхъ качествъ; ими одинаково пользуются честные и безчестные, правственные и безправственные“.

³⁾ Pēdējais uzglabāts Itālijas jaunā 1930. g. kodekā. (32. p.).

ziedzīgais nodarījums satur tieši ģimenes tiesību aizskārumu, sakarā ar ko ir nepieciešams novērst šādu uzbrukumu atkārtošanos nākotnē, bet tas jau attiecas uz jautājumu par atsevišķu tiesību zaudēšanu, kas aplūkots turpmāk, vai par šo tiesību darbības pagaidu apturēšanu, kamēr noziedznieks izcieš sodu.

- c) Polītisko un pilsonisko tiesību ierobežošanu, kas šolaiku kōdekos figurē kā papildsods, motivē ar to, ka šīs tiesības dod individam iespēju atstāt iespaidu uz valsts un sabiedrisko dzīvi. Tamdēļ viņam vajadzīga zināma nevainojamība, kuŗu vispār prezumē. Bet attiecībā uz kriminālnotiesātu šāda prezumpcija atkrīt. Še nākās atšķirt tā zaudēšanu, kas notiesātam jau ir, kā piem., valsts vai sabiedriska amata atņemšanu no vienas puses, bet no otras — attiecīgas tiesībspējas atņemšanu, kā piem., tiesību sastāvēt valsts vai sabiedriskā dienestā (še pieder arī kara dienests), piedalīties vēlēšanās, tautas nobalsošanās, būt par aizbildni, aizgādni, šķīrējtiesnesi, par liecinieku pie aktu slēgšanas (testis solemnis) u. t. t., kad pats noziedzīgš nodarījums nepastāv šo funkciju pārkāpšanā.¹⁾

Šādas tiesībierobežošanas, kā papildsoda, lietderību līdz pēdējam laikam uzskatīja par aksiomu. Bet jau paceļas balsis, kas uzbrūk arī šai tiesību zaudēšanas institūta citadēlei.

Tiek norādīts²⁾ uz to, ka atjēmt amatu krimi-

¹⁾ Sal. Schmidt, turpat, 39. un turpm. l. p.

²⁾ Nevar piekrist Bindingam, kad viņš atšķir no tiesības zaudēšanas, kā papildsoda, tiesības zaudēšanu, kā tiesiskas sekas, kas iestājas, lai uzglabātu tirā veidā zināmas tiesību nozares (die für Reinhaltung gewissen Rechtskreise bestimmt sind). Kad zināmas tiesības atņemšana pamatota uz to, ka tiesības subjekts lietojis par ļaunu šo savu tiesību, tad lieta grozās ap kriminālās aizsardzības līdzekļa piemērošanu. Ja tas tā nav, tad tiesības atņemšana ir soda veids, kas vērstš uz to, lai tiesībipārkāpējam atjēmtu to tiesībspējas pilnību, kādu bauda katrs nevainojams pilsonis. Ja Bindingš izvīzījis īpašu „sekas“ jēdzienu aiz tā apsveruma, ka zināmu tiesību atņemšana iestājas itkā automātiski un dažreiz pat nemaz nav paradzēta kriminālā kōdekā, bet citos likumdošanas aktos, tad tas neattiecas vairs uz pašu konkrētas tiesibatņemšanas raksturu, bet uz likumdošanas tehniku un atsevišķi uz turpmāk aplūkoto jautājumu, vai tiesības atņemšanu lietderīgāki nešķīrami saistīt ar zināma tiesībipārkāpuma izdarīšanu vai ar zināma soda piespriešanu, vai arī šāda atņemšana atstājama tiesai kā fakultatīva tiesība.

nālsoda — galvenā vai papildus — kārtībā vajadzētu tikai tad, kad konkrētā persona launprātīgi izlietojusi savas dienesta funkcijas vai pārkāpusi savus dienesta pienākumus. To varbūt varētu attiecināt uz atsevišķu tiesību atņemšanu.

Bet politiskās un pilsoniskās tiesībaspējas atņemšana, — ja šajā aplokā speciāls tiesībpārkāpums nav izdarīts, — kā papildsods nemaz nesasniedzot mērķi,¹⁾ kad a) šādu atņemšanu piemēro norūditam noziedzniekam, vai b) kad tā gulstas uz notiesāto kā pārāk smags negods, kas apgrūtina viņa atgriešanos godīgu pilsoņu vidū.²⁾ Kā aizsardzības līdzeklis šāda atņemšana kriminālkodekā ir nevietā, jo tās uzdevums nav novērst kriminālbriesmas.³⁾

Ja pēdējais arī ir pareizi, tad iepriekšējie (sevišķi zem b pievesti apsvērumi) itkā izriet no pārmerīgās līdzjūtības pret tiesībpārkāpēju. Politisko pilsonisko tiesību ierobežošana daudzos gadījumos satur ļoti sāpīgu morāli rakstura elementu un tādēļ visai noderīga zināmos gadījumos kriminālprocesijas apstiprināšanai. Jautājums tikai tas, kādos gadījumos un kādā apmērā to piemērot.

- 3) Tādos apstākļos smaguma centrs arvien vairāk pāriet no veselas grupas tiesību atņemšanas uz atsevišķu tiesību zaudēšanu.

Plašā nozīmē šē varētu pieskaitīt atsevišķu politisku vai pilsonisku, kā arī vecāku un aizbildņu tiesību, un beidzot amata atņemšanu. Bet šaurā nozīmē tagad atsevišķu tiesību atņemšanu pieņemts saprast tādējādi, ka notiesātam — papildsoda kārtībā, kurš šē sakrīt ar kriminālbriesmu novēršanas līdzekli — atņem iespēju arī nākotnē nepareizi izlietot savas tiesības un pilnvarojumus vai nodarboties ar profesiju vai rūpalu, kas viņam dod materiālu

¹⁾ Sal. Schmidt, turpat, 25. un turpm. l. p. „Wer zwischen sich und der Gesellschaft den Trennungsstrich gezogen, wird auf die Beteiligung am legalen Staatsleben keinen Wert legen“...

²⁾ Sal. turpretim Krievijā gadījumu, kad I. valsts domes locekļiem, kas parakstīja 1906. g. t. s. Vīborgas uzsaukumu, atjēma vēlēšanas tiesības.

³⁾ Sal. Schmidt, turp. 36. l. p., „die strafrechtlichen Sicherungsmittel sind auf eine bestimmte Funktion schematisch zu beschränken — die Beseitigung krimineller Gefahren...“

ienākumu, uz tā pamata, ka viņa izdarītais noziedzīgs nodarījums pastāvējis tieši šās tiesības un pilnvarojumus vai šās profesijas vai rūpala launprātīgā izmantošanā.

Vecākiem par nežēlīgu apiešanos ar bērniem, aizbildņiem, aizgādņiem un dienestpersonām par savu pienākumu pārkāpšanu atņemama iespēja kaitēt. Arsts, advokāts, arhitekts, inženiers, farmaceits, tipografs, rūpnieks-tirgotājs un t. t. — par cik protams, nodarbošanās ar zināmu speciālitāti vienā vai otrā veidā atkarājas no valsts vai sabiedriskas varas atļaujās, tādos gadījumos zaudē šo atļauju un līdz ar to var zaudēt tiesību no jauna tādu iegūt. Kļūdīgs ir ieskaits, itkā tas vienmēr būtu tas pats, kas „diploma“ atņemšana par kāda kursa nobeigšanu, ja pēdējā nesakrīt ar apliecību par to, ka zināma persona pietiekoši sagatavota zināmam darbam (Befähigungsnachweis).¹⁾

Bez šaubām sabiedrības interesēs ir nepielaist turpmāk darboties personas, kuŗas tieši šajā nozarē izdarījušas kriminālu tiesībupārkāpumu. Bet pie tam nav jāaizmirst, ka speciāla nodarbošanās bieži ir eksistences avots; ka sagatavošanās citai speciālitātei ir saistīta ar lielu laika zaudējumu, un ka no sliedes izsista persona slid pa kļūmīgo ceļu, kas noved pie noziedzīgas karjeras.

III. Neatkarīgi no tiesībierobežošanas vai atņemšanas veida, svarīgs ir jautājums par tās ilgumu.

Tiesību ierobežošana vai atņemšana var būt uz visu mūžu vai uz noteiktu laiku. Šajā ziņā ir no svara starpība starp to gadījumu, kad zaudē iegūtu tiesību un kad zaudē spēju tādu iegūt no jauna. Pirmā gadījumā atņemšana ir galīga (t. i. uz mūžu), protams, ciktāl vēlāk tiesības netiek atjaunotas, par ko runāts turpmāk.²⁾ Kas attiecās uz spējām iegūt zināmu tiesību, tad, ja šo spēju zaudē uz visu mūžu, rodas tieši tas iepriekš aprādītais stāvoklis, kad sodu izcietušam jemta iespēja atgriezties godīgā dzīvē. Teorētiski to vēl varētu pielaist attiecībā uz tādiem, kam piespriesta brīvības atņemšana uz visu mūžu, lai tos padarītu pilnīgi nekaitīgus, bet faktiski arī attiecībā uz tiem pielaižamā „pirmtermiņa atsvabināšana“, labas uzvešanās gadījumā, liek robežu mūža ieslodzījumam, un tad rodas šau-

¹⁾ Pie šā slēdziena nākuši vācu 1927. g. projekta sastādītāji.

²⁾ Sal. turpmāk § 58.

bas, vai būtu pareizi arī tādiem ierobežot tiesības uz visu mūžu.

Visos pārējos gadījumos aiz iepriekš norādītiem iemesliem pilnīgi nepielaižami atjēmt spēju iegūt tiesību no jauna.¹⁾

IV. No likumdošanas tehnikas viedokļa tiesību zaudēšanas jautājumam var tuvoties no divām pusēm. Vecās formācijas kodekos viņa vienmēr saistīta ar zināma soda veida piespriešanu. Tagad šajā ziņā vērojama svārstīšanās. Jemot vērā, ka tiesību zaudēšanai kā papildu, bet ne galvenam sodam, jāatrod savs izskaidrojums izdarītā nodarjuma būtībā, var prasīt, lai likumdevējs nostādītu tiesību zaudēšanas pielaišanu sakarā tieši ar nodarījuma raksturu. Ja, turpretim, iziet no tās prezumpcijas, ka pareizi izstrādātā kodekā likumdevējs ievērojis vajadzīgo samēru starp noziedzīgu nodarījumu sastāviem un starp kriminālām sankcijām, kurās ar tiem saistītas, tad abi viedokļi saplūst. Cita lieta, ja runā nevis par abstraktu kriminālpie draudējumu, bet par faktiski katrā atsevišķā gadījumā uzliekamu sodu, un nevis par abstraktu sastāvu, bet par konkrētu formu, kādā tas caurlūkojams tiesā.

V. Tad šis jautājums aplūkojams no citas puses, proti: vai vajadzētu vienmēr pēc likuma saistīt tiesību zaudēšanu ar noteiktu nodarījuma izdarīšanu jeb ar noteikta soda uzlikšanu, vai arī būtu labāki, ja atstāj šāda sakara noteikšanu tiesai, t. i. dod pēdējai fakultatīvu tiesību pievienot viņas uzliktam sodam tiesību zaudēšanu. Likumdevējs taču var paredzēt tikai vidēju iespējamu, bet ne konkrētu individuālu gadījumu. Šolaiku kriminālās likumdošanas tendence ir pēc iespējas paplašināt²⁾ tiesas brīvā ieskata apjomu. Tamdēļ nevar nenākt pie tā slēdziena, ka teorētiski būtu pareizāki ievest principiālu fakultatīvitāti tiesību zaudēšanā, bet ne tiesību zaudēšanu saistošā veidā.

Tas neizslēdz to, ka likumdevējs norādītu vispārēju kritēriju, kurš noderētu tiesai šo jautājumu galīgi izlemjot. Šāds kritērijs atrasts noziedzīgas darbības subjektīvā elementā.

Atšķir tos gadījumus, kad noziedzniekam konkrētu nodarījumu izdarot bijuši negodīgi, zemiski, launprātīgi dzenuļi (ehrlose, niedrige, gemeine Gesinnung), no tiem gadījumiem,

¹⁾ Attiecībā uz profesionālo tiesību ierobežošanu termiņu varētu noteikt līdz tam laikam, kamēr attiecīga persona neiesniedz pierādījumus par to, ka viņa papildinājusi savas zināšanas vai prasību, kas praksē izrādījušas par nepietiekošām.

²⁾ Sal. turpmāk § 56.

kad viņam šāda noziedzīgas psihikas noskaņojuma nav bijis. Tad tiešām var iedomāties konkrētus, pat zādzības gadījumus, kad, neskatoties uz visu šā nozieguma mantkāriģo raksturu, par negodīgiem dzenuļiem nav iespējams runāt, — kā tas piem. būs, ja izbadojies cilvēks pajēmis maizes gabalu, vai ja kāds izdarījis zādzību, lai nozagto izdalītu nabagiem kā dāvanu (Sv. Vicenta-Pavila savādāka rīcība). Tamdēļ būtu pilnīgi pareizi atstāt tiesas ieskatam šādas notiesātā psihiskas esamības konstatēšanu.

Var iet vēl tālāk, un, uzglabājot šo kritēriju, pašu fakultātivitāti pavairojot, ja tiesai, pat tad, kad viņa konstatē „ehrlose Gesinnung“ esamību, neuzliktu par pienākumu, bet tikai dotu tiesību ierobežot vai atņemt tiesības atkarībā no citiem blakus apsvērumiem, kas izrietētu no visiem konkrēta gadījuma apstākļiem. Pēdējais jo vairāk vēlams tamdēļ, ka tad atkritis iebildumi¹⁾ pret individuāli-ētisko apsvērumu pārsvaru pār sociāli-ētiskiem, kuŗu saskata, ja likums obligātoriski saista tiesību zaudēšanu ar t. s. „negodīgo“ psihiku.

VI. Viss augšminētais par tiesību zaudēšanu attiecās tikai uz pieaugušiem. Nevar būt runas par tiesību ierobežošanu jaunatnei, kas tās vēl nav paspējusi izlietot, — kādā jautājumā visi ir vienādās domās. Bet ja jaunais noziedznieks notiesāts uz ieslodzījumu cietumā, tiesai tomēr būtu dodama tiesība aizliegt viņam uz laiku nodarboties ar to rūpalu, kuŗu piekļūstot viņš izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

VII. Pozitīvo tiesību nosacījumi visos minētos jautājumos rāda visai raibu ainu:

1. Francijas Code pénal tagadējā redakcijā pazīst trīs tiesību zaudēšanas kategorijas:

- a) *dégradation civique* (kas atvietoja 1845. g. atcelto „mort civile“), aptver visu publisko amatu, politisko un t. l. tiesību, kā arī goda zīmju nēsāša-

¹⁾ E. Schmidt, turpat, 29. un turpm. l. p. apstrīd „ehrlose Gesinnung“ kritērija noderīgumu, atsaucoties uz Liszt'a izteicienu (Strafr. Aufs. II, 386): „für das Strafrecht kann es sich immer nur darum handeln, wie sich der Verbrecher zu Rechtsordnung stellt. Die verbrecherische Gesinnung ist die rechtswidrige oder, was dasselbe sagen will, die antisoziale Gesinnung. Gewiss werden individuelle ethische Gesichtspunkte bei der Frage der Schuld und der Strafzumessung durch den Richter nicht völlig belanglos bleiben, aber ihre Bedeutung wird stets darin liegen, dem Richter einen Schluss auf die Rechtswidrigkeit der Gesinnung zu gestatten“.

nas tiesības atņemšanu un saistīta pēc likuma uz visu mūžu ar „travaux forcés“, „détention“, „réclusion“ un „bannissement“ (art. 28.).¹⁾

b) interdiction de certains droits civils, civils et de famille, kas ir zināmā mērā saīsināts „dégradation civique“ veids. Tiesa to var uzlikt uz noteiktu laiku pie ieslodzījuma cietumā „en matière correctionnelle“ likumā norādītos gadījumos (en tout ou en partie).²⁾

c) interdiction légale, kas pēc likuma (art. 29., 30.) saistīta ar „travaux forcés“, „détention“ un „réclusion“ pa visu soda izciešanas laiku un kuŗas būtība ir tā, ka notiesātam iecel aizgādību viņa mantas pārvaldīšanai, pie kam pa soda izciešanas laiku viņam nevar dot ne mazāko daļu no viņa mantas vai ienākumiem.³⁾

Attiecībā uz personām, kas ja unākas par 16 gadiem, „dégradation civique“ izslēgta, bet arī tām, kā aizsardzības līdzekli, var piemērot aizliegumu dzīvot noteiktos apvidos.⁴⁾

2) Vācijas Strafgesetzbuch (1870./71. g.), salīdzinot ar Code pénal, tiesību zaudēšanas jautājumā uzskatāms par ievērojamu progresu. Tas pazīst:

a) Aberkennung der bürgerlichen Ehrenrechte, kuŗas būtība ir tā, ka notiesātais zaudē uz visu mūžu visas publiskās vēlēšanās iegūtās tiesības, publiskus amatus, titulus un goda zīmes (§ 33), kā arī uz laiku zināmas politiskās u. t. l. tiesības.⁵⁾ Še „Strafgesetzbuch“ zināmā nozīmē atdarina franču „dégradation civique“.

Bet starpība tā, ka, vispirms, pēc vispārējā noteikuma (§ 32.) īpaši § 34. uzskaitītās tiesības zaudē uz noteiktu laiku, proti: ja piespriests „Zucht-

¹⁾ Retos gadījumos „dégradation“ uzliet kā patstāvīgu sodu. Art. 34. sīki uzskaita tiesības, kuŗas aptver „dégradation civique.“

²⁾ Tamlīdzīgu tiesību ierobežošanu pa ieslodzījuma laiku pazīst Anglijas tiesības, kuŗas citādu tiesību atņemšanu nepazīst.

³⁾ Art. 42. pārskaita šādas tiesības, kuŗas atņem ar „interdiction“: droit de vote et d'élection, d'éligibilité, fonction de juré ou autres fonctions publiques, emplois de l'administration, port d'armes; vote et suffrage dans les délibérations de famille; d'être expert ou témoin dans les actes; témoignage en justice. Sal. arī art. 43.

⁴⁾ Code pénal art. 67. (pēc 1912. g. turpināj.).

⁵⁾ § 34. tās pārskaita, pieskaitot tām starp citu: „das Recht die Landes-Kokarde zu tragen, in das deutsche Heer oder Marine einzutreten“ u. t. t.

haus" uz noteiktu laiku, tad tiesības zaudē uz laiku, ne ilgāku par 10 gadiem, bet ja piespriests cietums.¹⁾ — tad uz laiku, ne ilgāku par 5 gadiem. Tikai, ja piespriests nāves sods vai „Zuchthaus“ uz visu mūžu, tiesību zaudēšana ar noteiktu laiku nav atrobežota. Otrkārt, visos gadījumos tiesību zaudēšana atkarājas no tiesas ieskata. Vienīgi no tiesas uz „Zuchthaus“ obligātoriski atņem uz visu mūžu (1831.) tiesību dienēt armijā un flotē, kā arī iejemt publiskus amatus (tajā starpā būt par advokātu, notāru, zvērinātu piesēdētāju un šefenu);

- b) tālāk tiesa, piespriežot cietumu, var (§ 35.) atņemt tiesību iejemt publiskus amatus uz 5 gadiem, pie kam notiesātais protams zaudē uz visiem laikiem savu līdzšinējo amatu;
- c) beidzot sevišķā daļa paredz, ka atsevišķos gadījumos zaudē tiesību būt par liecinieku vai lietpratēju (§ 16L), proti, kad notiesā par nepatiesu zvērestu, kā arī tiesību nodarboties ar zināmiem rūpaliem.²⁾

Kas attiecas uz nepilngadīgiem līdz 18 gadiem vecumam, tad tiem, saskaņā ar § 57., „bürgerliche Ehrenrechte“ zaudēšanu nedz visumā, nedz pa daļām nepiemēro. Tāpat izslēgta arī policijas uzraudzības, kā aizsardzības līdzekļa piemērošana šādiem nepilngadīgiem.³⁾

¹⁾ Ar cietumu tiesību zaudēšana var būt savienota vienīgi, ja piespriests sods nav mazāks par 3 mēnešiem un, ja tas likumā skaidri ir ielaists vai ja ar cietumu ticis atvietots „Zuchthaus“.

²⁾ Vācu 1925. g. projekts visāda veida tiesību atņemšanu pieskaita aizsardzības līdzekļiem. 1927. g. projekts izdala tos sevišķā nodaļā „Nebenstrafen und Nebenfolgen“. Kā tiesībierobežošanu projekts pazīst vienīgi: „Verlust der Amtstätigkeit“ un „Verlust des Wahl- und Stimmrechts.“

³⁾ Pēc Šveices projekta (48.—51. p.) „Zuchthaus“ kā arī „Verwahrungsanstalt“ automātiski saistīti ar „Einstellung der bürgerlichen Ehrenhaftigkeit“ uz laiku līdz 10 gadiem, bet cietums — fakultatīvi uz laiku līdz 5 gadiem. Tas nozīmē to, ka atņem balsstiesības, kā arī aktīvās un pasīvās vēlēšanas tiesības, tiesību iejemt amatu, būt par aizbildni un liecinieku pie aktu sastādīšanas. Piespriežot cietumu virs 3 mēnešiem, tiesa var atņemt notiesātam tiesību nodarboties ar profesiju vai rūpalu, ja noziedzīgais nodarījums attiecas uz šo profesiju vai rūpalu un ja var sagaidīt turpmākas launprātības. Amatu atņem tam, kas izdarot noziegumu pierādījis, ka viņš nav šā amata cienīgs.

3) 1903. g. krievu Sodu likumu sastādītāji, atmetot „visu” tiesību atņemšanu, domāja paturēt visumā tikai t. s. „kārtas tiesību — (права состоянія) kā arī politisko un goda tiesību ierobežošanu, bet pie galīgas to apstiprināšanas 29. pantā tomēr pēc tradīcijas atstāja mantas, mantošanas un ģimenes tiesību zaudēšanu, kā automātiski saistītu ar spaidu darbiem.

Latvijas Sodu likums ienesis šajā salīdzinot ar Rietum-Eiropu novecojušā sistēmā ievērojamus grozījumus.

Vispirms pilnīgi iznīcināta „mantas, mantošanas un ģimenes tiesību”, un arī „kārtas tiesību” zaudēšana, kas uzlūkojama kā atceltas kārtu sistēmas atlieka.¹⁾ Iegūto tiesību zaudēšanas nozīmē uzglabāta vienīgi kaŗa dienesta pakāpju, ordeņu, citu valdības piešķirtu atzinības zīmju, goda amatu un nosaukumu atņemšana uz tiesas lēmumu, kā arī atlaišana no valsts, valsts-autonomo uzņēmumu un pašvaldības dienesta, ja notiesā uz spaidu darbiem un pārmācības namu.

Kas attiecas uz tiesības spējas zaudēšanu, tad saskaņā ar 27. p. 2. d. notiesātais zaudē tiesības:

- 1) balsot, vēlēt vai tikt vēlētam valsts vai pašvaldību lietās;
- 2) iejemt amatus valsts, valsts-autonomo uzņēmumu vai pašvaldības dienestā;
- 3) kalpot armijā un flotē;
- 4) būt par aizbildni vai aizgādni;
- 5) būt par priekšnieku vai pārzini, audzinātāju vai mācības spēku izglītības iestādēs;
- 6) būt par šķīrējtiesnesi, kā arī par konkursa valdes vai administrācijas locekli, zvērinātu aizgādni, zvērinātu priekšsēdētāju, zvērinātu vai privātu advokātu vai pilnvarnieku valsts, valsts-autonomo uzņēmumu vai pašvaldību iestādēs vedamās lietās;
- 7) būt par liecinieku pie līgumiem un aktiem, kuriem vajadzīgs liecinieku pastiprinājums.

Šās tiesības var iegūt no jauna ar tiesas lēmumu: ar spaidu darbiem notiesātie — pēc 15 gadiem, ar pārmācības namu notiesātie pēc 10 gadiem, bet ar cietumu notiesātie — pēc 5 gadiem no soda izciešanas. Uz notiesātā lūgumu šos termiņus tiesa var saīsināt uz pusi, ja sodu izcietušie nevainojami uzvedies (t. s. réhabilitation judiciaire).²⁾ Automātiska tiesību atgūšana no jauna (réhabilita-

¹⁾ Sal. 27.—30. pantu.

²⁾ Sal. Kriminālprocesa 987.—995. p.

tion de plein droit) pēc kāda laika iztecēšanas mūsu kōdekā nav paredzēta.

Bez tam Latvijas kōdeks ievērojis fakultātīvi-tātes principu, proti, divējādā virzienā.

No vienas puses noteikts, ka tiesa piespriežot pārmācības namu var, ja atzīst, ka nav bijis „sevišķi ļaunprātīgu“ motīvu, notiesātam minētās tiesības neatņemt. Tiesības katrā ziņā jāatstāj, piespriežot pārmācības namu, kad notiesā par 69., 70., 71., 104., 111. un 112. pantā paredzētiem politiskiem noziegumiem.

No otras puses, kad piespriež cietumu, tad augšminēto tiesību zaudēšana pielaižama, ja apgabaltiesa atrod to par nepieciešamu tamdēļ, ka notiesātais izrādījis sevišķu ļaunprātību. Un pie tam vienīgi gadījumā, ja piespriests sods nav mazāks par 6 mēnešiem.

Kas attiecas uz speciālo vai profesionālo tiesību zaudēšanu šo tiesību ļaunprātīgas izlietošanas dēļ, tad tāda paredzēta sevišķās daļās attiecīgos pantos. Šīs tiesības tiesa var atņemt uz noteiktu laiku (1—5 g.), bet par noziedzīgā nodarījuma atkārtojumu, sevišķos gadījumos, uz viēiem laikiem.

Šie noteikumi neskar (30. p.) ne vienmēr ar tiem saskaņotos speciālo likumu nosacījumus par noteiktu politisku tiesību automātisku zaudēšanu, bez sevišķa tiesas lēmuma, kad vainīgo notiesā ar cietumu par mantkāriģiem noziegumiem.²⁾

Divpadsmit līdz astoņpadsmit gadus veciem tiesības nav atņemamas, bet 18 līdz 21 g. veciem tiesības atņemamas tikai gadījumos, kad notiesā ar spaidu darbiem (Latv. S. l. 56. p.).

B. CITA VEIDA IESPAIDOŠANAS LĪDZEKĻI.

§ 53. Piespiedu audzināšana.³⁾

Labošanas režīma piemērošanai visizdevīgākais aplōks bez šaubām ir gados jaunākās grupas.

Pats par sevi saprotams, kamēr cilvēka raksturs vēl nav

¹⁾ Sal. likumu par Saeimas vēlēšanām, pilsētu, apriņķu un pagastu pašvaldību vēlēšanām, kā arī likumu par civildienestu un atsevišķi par dienestu tiesu resorā; sal. arī likumu par pavalstniecību.

²⁾ Минцъ, Английская система принудительнаго воспитанія (Журн. Мин. Юст. 1897. г. майс и јуниjs); Bullétin de la commission pénitentiaire internationale, 1890. г. 305. и турп., 433. и турп., 521. и турп. l. p. Альбицкий и Ширгенъ, Исправитель-

izveidojies, nav iespējams, tā sakot, nobriest, to ar sekmēm var pāraudzināt, tāpat kā izdodas, piemērojot zināmus iedarbības līdzekļus, iztaisnot saliekušos jaunu kociņu. Bet tikpat skaidrs, ka jo agrāki stājas pie šādas iztaisnošanas, jo drošāks būs gala rezultāts. Citiem vārdiem, gādājot par bojātas un tamdēļ noziedzīgas jaunatnes labošanu pāraudzināšanas ceļā jāgriež vērību uz visjaunākiem. Un tikpat skaidrs, ka nebūt nav jānogaida, kamēr mazgadīgais izdara noziedzīgu nodarījumu, bet gan turpretim šāda izdarīšana jānovērš.

Tas nozīmē, ka t. s. „piespiedu audzināšanas“ smaguma centrs īstenībā neatrodas soda represijā, bet policijiskā preventijā, un lai gan audzināšanas milzīgo nozīmi palielina tas apstāklis, ka tā aicināta ne tikai novērst noziedzīgas jaunatnes rašanos, bet līdz ar to pašā saknē izmēcināt no viņas vidus ceļošos profesionālo noziedzību vispār, visā visumā tomēr mācībai par sodiem „piespiedu audzināšanai“ ierādāma tikai blakus vieta.

Bet šā institūta vēsturiskā attīstība, kas pakāpeniski virzījies no noziedzīgas jaunatnes labošanas uz gādību par bojātu jaunatni, kā arī pastāvīgā svārstīšanās vērtējot šo piederošo līdzekļu juridisko dabu, spiež arī mūs aplūkot šo jautājumu mazliet sīkāk.

Iepriekš¹⁾ minēti sporadiskie mēģinājumi piemērot „labošanas“ režīmu nepilngadīgiem XVII. gadsimtenī un XVIII. gadsimtenī sākumā.

1. Bet tagadējās „piespiedu audzināšanas“ sistēmas dzimtene neapšaubāmi ir Anglija. Anglijā tā visvairāk attīstījies un devusi vislabākos panākumus.

Līdz šim pastāvošā „Philanthropic Society“ 1788. g. atklāja pirmo labošanas iestādi nepilngadīgiem ar nosaukumu „Hackney farm school“, kuŗa pēc tās pārceļšanas (ar slavenā Gladstone'a atbalstu) 1849. g. uz Redhill'u, kļūst par pāraugu visām Reformatory Schools.

No 1815. g. pastāvošās „Society for Reformation of Juvenile Offenders“ un 1830. g. dibinātās „Children Friends

повоспитательныя заведения, 1893. г.; Herbet, Questions et services intéressant les mineurs, 1890. г.; Фойникій, Учение о наказаніи, 443. un turpm. l. p.; Report on the work of the childrens branch of the Home Office, 1923. g. Mossé, Les prisons 1926. g. 178. un turpm. l. p. Ruggles-Brise, The English Prison system, 101. un turpm. lap. p.; Ziņojumi, kas iesniegti Londoņā cietumu kongresam 1925. g. II. nodaļas 4. jautājumā un III. nod. 3., 4. un 5. jautājumā.

¹⁾ Sal. iepriekš. 226. l. p.

Society (Mary Carpenter) vadībā Anglijā sākās stipra aģitācija pret pirmo valdības mēģinājumu, ierīkot sevišķi ieslodzījuma namu Parkhurst prison¹⁾ nepilngadīgiem noziedzniekiem. Norādot uz labiem rezultātiem, kurus deva daudzās Anglijas daļās pa to laiku nodibinātās privātās labošanas iestādes, šī propaganda bija vērsta pret cietuma režīma piemērošanu nepilngadīgiem un uz to, lai valsts jemtū šās privātās iestādes savā aizsardzībā.

Valdība piekāpās, 1854. g., ar lorda Nortona aktīvu līdzdalību izstrādāja pirmo „Reformatory Schools Act“, kas runā par jauniem noziedzniekiem (youthful offenders). 1866 g. sekoja „The Reformatory Schools Consolidating and Amending Act“, kurš galīgi pamatoja sekošu apiešanās sistēmu ar noziedzīgu jaunatni, kas jaunāka par 16 un vecāka par 10 gadiem.²⁾

Šās sistēmas pamatprincips tas, ka pa priekšu iet sods³⁾ īslaika (līdz 10 dienām) cietuma ieslodzījuma (imprisonment in gaol) veidā, bet pēc tam seko turēšana (detention) Reformatory school⁴⁾ā, pēc tās pašas tiesas lēmuma no 2 līdz 5 gadiem, bet ne ilgāk kā līdz 18 gadu vecumam.

„Reformatory schools⁴⁾ joprojām ir privātas iestādes, bet ja valdība (Home Department) atzina, ka tās apmierina zināmus nosacījumus, tad tam piešķir nosaukumu „certified“, kas ir saistīts ar pastāvīgu valdības inspektora kontroli un ar valdības subsidijām, kuŗas izsniedza iestādes uzturēšanas izdevumu pusapmērā. Otru pusi sedza no privātiem līdzekļiem un vienu daļu ar obligātoriskām, kaut arī nelielām vecāku piemaksām, lai izvairītos no „pauperizējošām“ sekām, kas varētu celties atkritot rūpēm gādāt par savu bērnu audzināšanu.

Vairākums reformatoriju ir lauksaimnieciskas kolonijas (farm schools),⁵⁾ kas pierāda cenšanos izraut to audzēkņus no smagās pilsētu atmosfāras un cerību uz dabas nomierinošo iespaidu. Fermas iekārtotas pēc „cottage system“, t. i. iedalītas vairākos atsevišķos namos, no kuŗiem katrs ietver ne vairāk par 50 jauniem cilvēkiem „saimes

¹⁾ Sal. iepriekš. 241. l. p.

²⁾ Bērni jaunāki par 10 gadiem varēja nokļūt reformatorijās tikai izņēmuma veidā uz zvērīnāto tiesas spriedumu vai kā smagi recidīvistu.

³⁾ Sal. Karaliskās Komisijas pārskatu, 1884. g. XXVII. lap. p.: „punishment before admission to reformatory“.

⁴⁾ „School“ angļu nozīmē t. i. internāts (boarding school), atsevišķi zēniem un meitenēm.

⁵⁾ Nedaudzi reformatoriji organizēti kā jūrskolas (hulks vai nautical schools).

tēva" (superintendent) un viņa sievas (matron) uzraudzībā, kuri piedeva savam katedžam ģimenes mājokļa (home) raksturu. Pēc pirmo 18 mēnešu notecēšanas direktoram (manager) tiesība nosacīti atlaist (license) jauno noziedznieku, nododot viņu uz trim mēnešiem, — pagarinot šo laiku labas uzvešanās gadījumā, — tādas uzticamas personas uzraudzībā, kurā izteikusi piekrišanu u jemt viņu savā gādībā.¹⁾

Pie šādas konstrukcijas turēšanas Reformatory school, pēc likumdevēja ieskata, icimredzot nebija soda veids, jo to nostādīja pretim iepriekšējam „punishment“ cietumā.

Šī skaidrība izzuda, kad ar 1893. gada likumu, zem Davenport-Hill'a iespaida, atcēla obligatorisko ieslodzījumu cietumā un vēl vairāk, kad jaunais 1896. g. „Reformatory Schools Act“ pilnīgi aizliedza savienot cietumu ar nosūtīšanu uz reformatoriju, pie kam minimālo reformatorijā pielaižamo vecumu paaugstināja līdz 12 gadiem, bet maksimālo turēšanas laiku līdz 19 gadu vecumam.

Tiesnesim bija piešķirta alternatīva:

a) vai nu piespriest nepilngadīgam vispārēju sodu (sentence),

b) vai arī nodot viņu Reformatory school (order).

Tomēr abos gadījumos vajadzēja būt „conviction“, t. i. vajadzēja atzīt nepilngadīgo par vainīgu noziedzīgā nodarījumā.

Tādu „Certified Reformatory Schools“ Anglijā kopā ar Skotiju tajā laikā bija 50 ar apm. 5600 iemītniekiem.²⁾

Pa to laiku kustība „pamestās“ (atšķirībā no „noziedzīgās“) jaunatnes aizgādniecības labā, kurā iesākās gan drusku vēlāk un pēc tam gāja paralēli reformatoriju attīstībai, aptverot tomēr aizvien plašāku apjomu, paspēja iejemt Lielbritanijā centrālo vietu pat uz reformatoriju turpmākas attīstības rēķina.

1857. g. šai kustībai Anglijā dots likumīgs pamats ar t. s. „Industrial Schools Act“.³⁾ 1866. g. izdots „The Industrial Schools Consolidating Act“, kas bija par pamatu tagad spēkā esošai sistēmai. Tas papildināts 1880. g. ar jaunu „Industrial Schools Amendment Act“u. Šo aktu pamatdoma ir tā, ka cīņa ar bērnu noziedzību vedama galvenā kārtā pirms tā,

¹⁾ „Worthy and respectable person, willing to receive and take charge of him“... 1866. g. likums, 18. nod.

²⁾ Sal. Report for the year 1894. g. of the Inspector appointed to visit the certified Reformatory and Industrial Schools of Great Britain, 14. l. p.

³⁾ Skotijā tāds likums izdots jau 1854. g.

kamēr tā parādījusies kā svešam labumam uzbrukums, bet ne pēc tam. Praktiski runājot, tas nozīmēja koncentrēt gādību par bojātu jaunatni, griežot vēribu uz gados jaunākām grupām.

Pēc 1866. un 1880. g. likumiem t. s. Industrial schools nodod bērnus ne vecākus par 14 gadiem, kas blāndas, ubago, nepadodas vecāku disciplīnai, un, izņēmuma veidā, arī bērnus jaunākus par 12 gadiem pēc pirmās notiesāšanas, kuŗu uzņemšana, kā augstāk atzīmēts, reformatorijās bija noliegta.¹⁾ Bērnus tur skolā ne ilgāki, kā līdz 16 gadus vecumam. Šo skolu (internātu) organizācija tāda pati kā reformatorijās ar to starpību, ka, kā to norāda pats viņu nosaukums, darbiem tajās ir rūpniecisks raksturs; tās ir amatnieciskas patversmes. Turēšanai šajās skolās ir mazliet cita nozīme, — „apsargāšana“, bet ne „ieslodzīšana“, kā saka Anglijā.²⁾

Pie jautājumu praktiskas atrisināšanas pieradušie angļi vispār šķiro abu katēgoriju iestādes pēc audzēkņu vecuma: „senior school“ (= Reformatory) un „junior school“ (= Industrial school). Visumā tas arī sakrīt ar formālāko iestāžu iedalījumu — noziedzīgiem un bojātiem bērniem, bet ne pilnīgi.

Par to gan nav šaubu, ka Industrial school'ās bērnus neievieto sodīšanas veidā, un ja pēc likuma tajās var ievietot arī bērnus līdz 12 g. vecus par pirmo reiz izdarīto tiesb-pārkāpumu, tad tas nenotiek „conviction“ kārtībā. Tā tad bērns, kuŗš nav vēl 12 gadus vecs un ievietots uz šā pamata Industrial school'ā, atzīst, runājot mūsu procesa valodā, par tādu, kas rīkojies bez saprāta.³⁾ Bet ja tā, tad pēc 1890. g. likumiem Reformatory school, no formālā viedokļa, atšķirībā no Industrial school, ir zināmā mērā sodīšanas iestāde ar labošanas režīmu, kuŗš pieskaņots tajās novietojamo vecumam.

Tajā laikā Lielbritānijā bija pavisam 141 Certified Industrial schools ar apm. 18.900 iemītniekiem.⁴⁾

Abu katēgoriju iestāžu turpmāko attīstību noteica vēlāki likumi: 1901. g. „Juvenile Offenders Act“, 1907. g. „Probation of Offenders Act“, 1908. g. „Children Act“ (children

¹⁾ Vēl tālāk iet Feltam (Londonas) industriālā skola, kuŗa uzņem noziedzīgu jaunatni līdz 14. g. vecumam.

²⁾ „Custody but not detention“.

³⁾ Sal. Karaliskās Komisijas materiālus (Minutes of Evidence), 1884. g. 77. l. p.: „upon this consideration, that a child under 12 years was not particeps criminis, being without responsibility“.

⁴⁾ Sal. Report for the year 1894. of the Inspector, 23., 24. l. p.

charter), un 1920. g. „Juvenile Courts Act“, kuŗu rezultātā tiesneši arī ieguva iespēju ievietot jaunus noziedzniekus, ne-skatoties uz „conviction“, nevis Reformatory, bet Industrial school'ā „probation“ kārtībā, t. i. atliekot soda izpildīšanu.¹⁾

Jau pēc 80—to gadu kriminālstatistikas datiem Lielbritānijas piespiedu audzināšanas iestādes ne tikai ievērojami pamazināja bērnu noziedzības līmeni, bet atstāja iespaidu uz pieaugušo ieslodzīto skaitu, kas arī pamazinājās.²⁾

Itkā veikušas savu uzdevumu, šās iestādes skaita ziņā no 90-to gadu sākuma sāk mazināties. Pēc inspekcijas pārskata par 1922. g. skaitās ne vairāk kā 31 Certified Reformatory schools, bet Certified Industrial schools pavisam 96.³⁾

Gādība par bērnu noziedzības novēršanu, acīmredzot, pārnesta uz citu, plašāku un vēl agrīnāku aploku.

2. Atšķirībā no Anglijas Ziemeļ-Amerikā⁴⁾ jautājumam par bērnu noziedzību no paša sākuma tuvojās nevis no traucētas tiesiskās kārtības, bet no sociālas kaites viedokļa. Tāds uzskats par lietu un tā praktiskas izvešanas iespēju iekšēji izskaidrojams lielā mērā ar to, ka Ziemeļ-Amerikas sabiedriskā iekārta ir samērā jauna. Tūkstošgadu sociālo tradīciju trūkums dod iespēju atnest t. s. „europeiskos aizspriedumus“. Bet pagaidām sevišķi no svara iespēja Amerikā viegli atrast darbu cilvēkiem ar noziedzīgu pagātņi, atsevišķi mazapdzīvotos rietumu štatos. Sakarā ar to, no vienas puses, līdz 16 gadus vecumam nešķiro noziedzīgus (delinquents) un pamestus (neglected) bērnus. No otras amerikāņu sistēmas īpatnība tā, ka pārsvara ir t. s. „boarding out system“⁵⁾ t. i. bērnu novietošana svešās tikumiskās ģimenēs.

Līdzās tam Ziemeļ-Amerikā, pēc Anglijas parauga, ra-

¹⁾ Sal. turpmāk § 56.; aprakstīto katēgoriju iestādēm sakarā ar sāstošas elementāras apmācības (Elementary Education Act, 1876. g.) ieviešanu nāca klāt t. s. Truant schools — sliņķiem — no 5—14 g. vecumā un Day Industrial schools tādiem, kas dzīvojot mājā apmeklēja skolu (Schools of short detention). 1908. g. likums atļāva bērnus, kas būtu ievietojami slēgtā iestādē, nodot privātās ģimenēs (boarding out).

²⁾ Pēdējos pēckaŗa gados noziedzības pieaugums, protams, novērojams arī Anglijā.

³⁾ Sal. Report on the work of childrens branch 1923. g., 98. un 99. l. p.

⁴⁾ Sal. Herr, Strafenwesen in den Vereinigten Staaten (V. D. A. IV.), 498. un turpm. l. p.

⁵⁾ Šo interesanto jautājumu aplūkojis arī 1925. g. Londonas starptautiskais cietumu kongress.

dās tomēr arī piespiedu audzināšanas iestādes („schools of reformation“, „reform schools“ vai vienkārši „homes“).¹⁾

Bet Ziemeļ-Amerika ienesa šajā lietā vēl vienu jaunu strāvu, kas atstāja vēlāk iespaidu arī Eiropā, nodibinot t. s. bērnu tiesas, apvienojot līdz ar to viena tiesneša rokas krimināltiesas un aizbildnības tiesas varu un pilnīgi atdalot kriminālo justīciju zināma vecuma (līdz 16 gadiem) nepilngadīgo lietās no vispārējām krimināltiesām. Faktiski tāda atdališana notika Njujorkā²⁾ jau 1892. g. Bet sistematiska organizācija sākās, kad 1899. g. Čikagā (Illinois) nodibināja istu „juvenile court“.

Šās kategorijas tiesas neapstājās pie jautājuma par nepilngadīgā vainīgumu noziedzīgā nodarījumā, bet apspriež audzināšanas līdzekļu piemērošanas lietderību nepilngadīgam sakarā ar atklātām noziedzīgām un kaitīgām tieksmēm („noziedzuma izdarīšana ir tikai bojātības simptoms“). Vienīgi tad, kad audzināšanas līdzekļu konkrētā individuālā gadījumā atzīst par nederīgiem, jaunam noziedzniekam piemēro soda represiju, kas var būt arī mūža ieslodzījums.

Milzīgu lomu pie tam spēlē tieši Ziemeļ-Amerikā attīstījusies soda atlikšanas sistēma — noliekot notiesātam pārbaudi (probation),³⁾ — kuŗu ļoti plaši piemēro jauniem noziedzniekiem.

3. Piespiedu audzināšanas attīstība Francijā līdzinās tās attīstībai Anglijā, aizsteidzoties pat priekšā pēdējai laika ziņā, bet paliekot iepakaļ pēc apjoma un rezultātiem.

Nepieciešamība nošķirot jaunos noziedzniekus noveda tāpat kā Anglijā, vispirms, pie atsevišķa cietuma ierīkošanas (Petite Roquette). Tad sākās privāta iniciātive labošanas internātu ierīkošanā, starp kuŗiem pirmo vietu iejēma ar Demeca vārdu saistītā pazīstamā lauksaimnieciskā kolonija Mettrayā.⁴⁾ Privātai darbībai sekoja likumdošanas sankcija.

1850. g. likums „sur l'éducation et le patronage des jeunes détenus“ radīja legālu pamatu iestādēm priekš jauniem noziedzniekiem (enfance coupable). Tikai pēc diezgan ilga laika, pateicoties senātoram Bēren-

¹⁾ Manis apskatītā New Jersey State Home for boys Trentonas tuvumā atbilst labākiem angļu paraugiem.

²⁾ Vēl agrāki Austrālijā, 1890. g. pastāvēja „Valsts padome bērnu lietās“. 1894. g. tāda padome tiek nodibināta Kanādā.

³⁾ Sal. turpmāk § 56.

⁴⁾ Par paraugu Demecam noderēja Wicherna „Rauhes Haus“.

ger, 1889. gadā izdeva likumu „sur la protection de l'enfance maltraitée et moralement abandonnée“¹⁾ kuŗu 1898. g. papildināja ar nosacījumiem par šādu bērnu nodošanu „assistance publique“ (garde de l'enfant) rīcībā. Beidzot, 1912. g. visa šī sistēma guva noslēgumu likumā „sur les tribunaux pour les enfants et adolescents et sur la liberté surveillée.“

Franču iestādes nepilngadīgiem pēc likuma sadalās divās katēgorijās: *Penitenciarjas un korekcijas*

- a) colonies (maisons) pénitentiaires²⁾ — bērniem, kuŗi atzīti par tādiem, kas rīkojušies bez saprāta (sans discernement), ir bojāti, nepadodas vecāku disciplīnai, kā arī personām, kas jaunākas par 16 gadiem un notiesātas uz „emprisonnement“ uz laiku no 6 mēn. līdz 2 gadiem. Pēdējos (sodāmos) tur pirmos 3 mēnešus ieslodzījumā pašā kolonijā un tikai vēlāk, labas uzvešanās gadījumā, tos var pielaist pie kopējiem darbiem;
- b) „colonies correctionnelles“³⁾ — personām, kas jaunākas par 16 gadiem, kuŗām piespiesti bargāki sodi⁴⁾ vai kuŗas pārved uz šejieni no „penitenciārām kolonijām“ par sliktu uzvešanos. Pirmos tur 6 mēnešu laikā ieslodzījumā pašā kolonijā un, „bonne conduite“ gadījumā, tos pēc tam pielaiz pie kopējiem darbiem.

Tādā kārtā Francijā nepilngadīgo „penitenciārās“ un jo vairāk „korrekcijas“ kolonijas zināmā mērā ir speciālas sodīšanas iestādes.

4. Vācijā⁵⁾ tāpat kā citās zemēs, ierosinājums piemērot noziedzīgai un bojātaj jaunatnei piespiedu audzināšanu arī nāca no privātām personām. Pirmais ievēribu pelnošs solis šajā nozarē ir Johanna Heinricha Wicherna t. s. „Rauhes Haus“, ko atklāja 1833. g. Hornā, Hamburgas tuvumā. Šī iestāde atšķīrās no tamlīdzīgiem pasākumiem Anglijā un Francijā ar to, ka tās režīma pamatā likta bērnu

¹⁾ Šis likums starp citu izšķir jautājumu par cīņu ar bojātu bērnu bojātiem vecākiem tajā nozīmē, ka pēdējiem atņemama vecāku vara.

²⁾ Šīs kolonijas var būt valdības un privātas zem valdības uzraudzības un ierīkotas pēc „ģimeņu“ sistēmas.

³⁾ Tāda valdības kolonija ierīkota St. Antoine uz Korsikas salas.

⁴⁾ Sal. Code pénal, art. 67. ... „sera condamné à la peine de 10 à 20 ans d'emprisonnement dans une colonie correctionnelle“.

⁵⁾ Sal. Lenz, Reformbewegung, 238. un turpm. l. p.

grupēšana nevis ap „quasi-vecākiem“, bet ap „quasi-brāliem“.

Likuma, kas sistematizētu labošanas — audzināšanas iestāžu organizāciju visā Vācijā, līdzīgi Francijas un Anglijas likumdošanas aktiem, līdz pašam pēdējam laikam nebij. Lai gan „Strafgesetzbuch'a“ § 55. min. „Zwangserziehung“, ja atzīst, ka līdz 18 gadiem vecs nepilngadīgais rīkojies bez saprāta („die zur Erkenntnis der Strafbarkeit erforderliche Einsicht nicht besass“), bet par tās realizēšanas kārtību šajā likumā nekas nav teikts. Attiecīgi nosacījumi paredzēti likumos, kuri izdoti atsevišķām Vācijas valstī ietilpstošām sastāvdaļām.¹⁾ Še likumi izveidojuši t. s. „Fürsorgeerziehung“ jēdzienu pamestai (verwahrloste) jaunatnei.

Tikai 1922. gadā izdeva visai valstij kopēju likumu — Reichsjugendwohlfahrtsgesetz, kurā VI. nodaļa veltīta t. s. Schutzaufsicht u. Fürsorgeerziehung. Pēc tam 1923. g. izdotais Jugendgerichtsgesetz ievēd (§§ 17. līdz 50.) visā Vācijā, pēc Amerikas, Anglijas un Francijas parauga, speciālas „Jugendgerichte“²⁾ — lietām par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus izdarijušas 14—18 gadus vecas personas.

Šā likuma §§ 1.—16. veltīti materiālām krimināltiesībām, atvietojojot spēkā esošās „Strafgesetzbuch'a“ attiecīgos nosacījumus. Ameriķaņu praksei ļoti līdzinās § 5. formulējums, kurš skan: „hat ein Jugendlicher (14.—18. g.) eine mit Strafe bedrohte Handlung begangen, so hat das Gericht zu prüfen, ob Erziehungsmassregeln erforderlich sind..... und hat entweder selbst die Erziehungsmassregeln anzuordnen, oder auszusprechen, dass Erziehungsmassregeln erforderlich sind, ihre Auswahl und Anordnung aber dem Vormundschaftsgericht überlassen bleibt“. To var piemērot kā apsūdzētā attaisnošanas gadījumā saprāta trūkuma dēļ, tā arī gadījumā, ja to atzīst par vainīgu, jo § 6. nosaka: „hält das Gericht Erziehungsmassregeln für ausreichend, so ist von Strafe abzusehen“.

Pēc § 7. pie audzināšanas līdzekļiem bez brīdinājuma pieder arī Schutzaufsicht un, beidzot, „Fürsorgeerziehung“. Blakus tam § 9. paredz, ka ja tiesa atzīst par nepieciešamu uzlikt sodu, tad nāves sods un

¹⁾ Sal. Prūsijas „Zwangserziehungsgesetz, 1878. g.

²⁾ Sal. § 19.: „Ist ein Amtsgericht mit mehreren Richtern besetzt, so sollen die Geschäfte des Jugendrichters und des Vormundschaftsrichters demselben Richter übertragen werden“.

„Zuchthaus“ pilnīgi izslēgti un augstākais brīvības atņemšanas sods noteikts uz 10 gadiem cietuma ieslodzījuma. Sevišķi vieglos gadījumos tiesnesis var atteikties no sodīšanas (t. s. „tiesas apžēlošana.“) Bet ja sods piespriests, tad tiesa var (§ 10.) atlikt soda izpildīšanu noliekot pārbaudi, pie kam pa šo pārbaudes laiku (Probezeit) nepilngadīgo var nolikt zem „Schutzaufsicht“. Bet pat istā soda izciešana iekārtojama tā, lai viņa sekmētu nepilngadīgā audzināšanu (§ 16.).²⁾ Tā, brīvības atņemšana izciešama atsevišķi no pieaugušiem, bet ja laiks ir ilgāks par 1 mēnesi, tad sevišķās iestādēs vai šo iestāžu nodaļās.³⁾

5. Latvijas kōdeks⁴⁾ atšķir Izglītības ministrijas pārzinā esošās /a u d z i n ā š a n a s i e s t ā d e s no tāda pašā pārzinā esošām 2) a u d z i n ā š a n a s - l a b o š a n a s un 3) l a b o š a n a s i e s t ā d ē m (39. un 54.).

Audzināšanas iestādes domātas nepieskaitīgiem sava jaunuma dēļ. Šajās iestādēs ievietotos var turēt neilgāki kā līdz pilngadībai. Tuvāki turēšanas laiku nosaka iestādes attiecīgi organi (39. p.).

Audzināšanas-labošanas un labošanas iestādes domātas tādiem, kas atziti par pieskaitīgiem. Viņus tur iestādē ne mazāk par 1 gadu, bet ne ilgāki, kā līdz 21 gada vecumam. Iestādes attiecīgi organi var viņus atkarībā no labošanās, nosacīti atsvabināt, bet ne agrāki kā pēc 6 mēnešu notecēšanas (54. p.).

Gadījumā, ja notiesātam piemēro „nosacītu atlikšanu“,⁵⁾ tiesai tomēr ir tiesība rīkoties ar viņu (pa „pārbaudes“ laiku) tāpat, kā ar nepieskaitīgu jaunuma dēļ, t. i. nodot arī a u d z i n ā š a n a s i e s t ā d ē (54. p. 5. d.).

Ar to, sekojot angļu paraugam, tiesai dota pietiekoša brīvība audzināšanas līdzekļu vai soda veida izvēlē, nepārkāpjot tiesību formālos prasījumus par soda un audzināšanas

¹⁾ Sal. turpmāk § 58.

²⁾ „Der Strafvollzug gegen einen Jugendlichen ist so zu bewirken, dass seine Erziehung gefördert wird“.

³⁾ Sal. diezgan oriģinālos Šveices 1918. g. projekta nosacījumus, (80.—96. p.), kuŗi attiecībā uz bērniem, kas vecāki par 14 gadiem un izdarījuši noziedzīgu nodarījumu, šķiro; ievietošanu Rettungsanstalt'ā (sittlich verwahrloste und verdorbene oder gefährdete), Korrekptionsanstalt'ā (ļoti sabojātiem vai tādiem, kas izdarījuši ļoti smagu noziegumu) un Bestrafung tādiem, kas nav sabojāti un nav izdarījuši ļoti smagu noziegumu (rājiens un ieslodzīšana sevišķā telpā no 3 d. līdz 1 gadam).

⁴⁾ Sal. Mincs, Nepilngadīgie un mūsu Krimināltiesību viedoklis (Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1922. g.) 2. un turpm. lap. p.

⁵⁾ Sal. turpmāk § 58.

šķīrošanu. No otras puses audzināšanas-labošanas iestādes priekšniecība var pārvest (sal. franču sist.) šādas iestādes audzēkņi par sliktu uzvešanos uz labošanas iestādi (54. p. 6. d.).

Latvijā pagaidām ir spēkā krievu 1909. g. 19. aprīļa „Положение о воспитательно-исправительныхъ заведеніяхъ для несовершеннолѣтнихъ“.

Latvijā ir viena valsts audzināšanas-labošanas iestāde zeniem — Irlavā un otra arī valsts — Ropāžos — meitenēm. Pie Irlavas kolonijas, kā patstāvīga iestāde, atklāta sevišķa nodaļa grūti labojamiem. Privātu audzināšanas iestāžu ir vairāk (Pleskodālē, Rīgā u. c.)¹⁾

§ 54. Aizsardzības līdzekļi.²⁾

Apskatot „pamestas“ jaunatnes piespiedu (labošanas) audzināšanu, mēs piezīmējam, ka visumā šie līdzekļi attiecas uz policejiskās prevencijas, bet ne kriminālrepresijas sfairu un ka esam spiesti pie tiem apstāties tamdēļ, ka to praktiska izvešana cieši saistīta ar tiem soda iedarbības līdzekļiem, kurās labošanas ideja ieņem pirmo vietu. Tāda paša piezīme jātaisa, kad mēs krimināltiesību robežās apstājamies pie t. s. aizsardzības līdzekļiem (sichernde Massnahmen mesures de sureté, мѣры безопасности).

Nav apšaubāms, ka katrs kriminālsods, par cik tas aicināts atturēt citus (generālā prevencija) vai spējīgs atturēt pašu noziedznieku (speciālā prevencija) no noziedzīgiem nodarījumiem nākotnē, arī ir aizsardzības līdzeklis.

¹⁾ Irlavas kolonijai izdoti sevišķi noteikumi, kas pamatoti uz 1909. g. likumu. Sīkus nosacījumus, ar kuriem domāts atvietot pēdējo likumu, izstrādājusi ilku projektā par „jaunatnes tiesām“ Tieslietu ministrijas izstrādāšanas komisija. (Sal. Tieslietu Ministr. Vēstn. Nr. Nr. 1.—6.)

²⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 349., 387. un turpm. l. p.; M. E. Mayer, Lehrbuch, 468. l. p.; Miricka, Ztschr. f. g. Strafw. 1922. g. 285. un turpm. l. p.; Dr. med. Aschaffenburg, Gemeingefährliche Geistesranke und verbrecherische Gewohnheitstrinker (V. D. A. I.), 79. un turpm. l. p.; Mittermaier, Die Behandlung unverbesserlicher Verbrecher (V. D. A. III.), 321. un turpm. l. p.; Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale, 1890. g.; Criminels incorrigibles, 297. un turpm., 343. un turpm., 463. un turpm. l. p.; Congrès pénitentiaire de Londres, Rapports sur la IV questions de la 3-me section; Entwurf eines allgemeinen deutschen Strafgesetzbuchs, Begründung (1927. g.) 42. un turpm. l. p.; turpat, pielikumā I. Mittermaiera raksts, 31.—53. l. p. Sal. arī Prāgas 1930. kongresā pieņemtas rezolūcijas par kongresa programmas I. sekcijas I. jautājumu (aizsardzības līdzekļi).

Runājot par aizsardzības līdzekļiem šā vārda tehniskā nozīmē, mēs saprotam tos kriminālnodarījumu novēršanas līdzekļus, kuri, lai gan tos var piemērot sakarā ar kāda labuma aizskaršanas notikumu, bet nebūt nav tik cieši ar to saistīti kā sods, kurū var piemērot tikai tad, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, t. i. ja notikusi par vainu pieskaitāma tiesību pārkāpšana. No tā izriet šo jēdzienu atšķirība pēc būtības.

Aizsardzības līdzekļu pamatā atrodas vienīgi lietderības ideja, kamēr sods savā tagadējā konceptā pamatots arī uz taisnības ideju.¹⁾

Tādā kārtā abu šo līdzekļu katēgoriju savstarpējā attiecība, notikušo kriminālnodarījumu aplokā, ir sekoša:

a) Aizsardzības līdzekļi, plaši piemērojot tos vispārējas policejiskas prevencijas kārtībā, var noderēt kā papildus līdzekļi pie sodu sistēmas (Ergänzung des Strafsystems), nepārvēršoties caur to par sodiem.²⁾

Lūk kādā nozīmē par tiem var runāt kriminālkōdekā, jo vairāk, ka šo līdzekļu izraudzīšanu uzliek un ir jāuzliek par pienākumu tiesas, bet ne administratīvas varas orgāniem. Individuālie aizsardzības līdzekļi tādā mērā skar cilvēka brīvību, ka pēdējās pasargāšanai no patvaļībām jāgarantē šo līdzekļu pareiza piemērošana, nodibinot neatkarīgu tiesas kontroli.³⁾ Bet ja tā, tad procesuālās ērtības labad⁴⁾ šī kontrole uzliekama tai pašai krimināltiesai, kurai pazīstami gan lietas apstākļi, gan zināmā mērā noziedznieka personība. Krimināltiesai arī tehniski ērti noskaidrot pēc viena pārskatāma kōdeka, kādi likuma priekšraksti jāpiemēro.

Aiz šiem apsvērumiem „aizsardzības līdzekļus“, šā vārda tīrā nozīmē, var paredzēt kriminālkōdekā, par cik tie vērsti uz kriminālbriesmu novēršanu.⁵⁾

b) No otras puses vēsturiski attīstījušies un pa daļai turpina pastāvēt aizsardzības līdzekļi, kuŗos sāpju elements izceļas tādā mērā, ka tos var tāpat saukt par papildso-

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 444. l. p.: „Das Strafmittel ist, seiner Idee nach die gerechte, das Sicherungsmittel seiner Idee nach, die zweckmässige Rechtsfolge...“

²⁾ Sal. jauno 1930. g. Itālijas kōdeku (Rocco), kur izvests tas princips, ka aizsardzības līdzekļi tikai papildina sodu; sal. arī Bat-taglini, (Z. f. g. Striw. 1932.) g. 1.—13. l. p.

³⁾ Sal. Begründung, 1927. g. 43. l. p.

⁴⁾ Turpat: „processökonomische Gründe“.

⁵⁾ Sal. Wach, Legislative Technik (V. D. A. VI.) § 8.

diem, jo vairāk, ka to piemērošana pielaižama vienīgi no tiesātiem noziedzniekiem. Atbilstoši nosacījumi jau pilnīgi pareizi arī atrodas kriminālkodekā.

Citādi tuvojas šim jautājumam tie, kuŗi, līdzīgi Lisztam¹⁾ un viņa piekritējiem, neredz principiālas starpības starp aizsardzības līdzekli un sodu un nostājas uz to viedokli, ka aizsardzības līdzeklim un sodam ne tikai vienam otru jāpapildina, bet arī jāatvieto. Tad aizsardzības līdzekļu nosacījumu uzņemšanu kriminālkodekā nozīmē viņa juridiskās konstrukcijas laušanu.

Pēc mūsu uzskata sods var atvietot tīra veida aizsardzības līdzekli, bet tīra veida aizsardzības līdzeklis nevar atvietot sodu. Piemērot aizsardzības līdzekli tur, kur pēc likuma jāuzliek sods, un pie tam ne kā papildinājumu pie soda, bet it kā tā vietā, pēc mūsu domām, iespējams vienīgi sodu atcelot vai nosacīti atļaujot.

1. Noziedzīga nodarījuma rīku (instrumenta sceleris), piem., šautenes, dunča, laužņa, viltota dokumenta u. t. l., — atņemšana vai iznīcināšana (Unbrauchbarmachung) bez šaubām ir tīrs aizsardzības līdzeklis.

Attiecīgs nosacījums paredzēts Latvijas Sodu likuma 35. pantā, kuŗš pavēl priekšmetus, kas bijuši domāti vai jau izlietoti noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, iznīcināt vai nodot valsts īpašumā.²⁾

2. Vecs (ģermāņu radīts) sabiedriskā miera nodrošināšanas veids bija t. s. „cautio de non offendendo“,³⁾ ko pieprasīja no personām, no kuŗām sagaidīja vardarbīgu uzbrukumu. Šāds pajēmiens uzglabājies angļu common law (angļu-sakšu saknesā) kā „entering into — general vai special — recognizance and finding sureties“, t. i. tiesa pieprasa galvojumu

¹⁾ Lehrbuch, 350. l. p.: innerhalb des ihnen gemeinsamen Gebietes aber kann die sichernde Massnahme an die Stelle der Strafe treten (mit ihr vikarieren)...“ Sal. arī E. Ferri referātu Brišeles starptautiskā kongresā, 1925. g. „La mesure de sureté doit elle se substituer à la peine ou simplement la compléter“ (Rapports préparatoires, 55. un turpm. l. p.). Sal. arī Dohna, Die Sicherungsstrafe, (Z. f. g. Strf.w.) 1923. g. 39.—57. l. p. Sal. Begründung, 1925. g., 37. l. p.: „da . . . beide Einrichtungen einander zu ersetzen bestimmt sind...“, kādi vārdi „Begründungā“ pie 1927. g. projekta (43. l. p.) tomēr atvietoti vārdiem: „...beide Einrichtungen einander zu ergänzen bestimmt sind...“

²⁾ Sal. arī Latvijas Sodu lik. 414. p. nosacījumu par darba rīku atņemšanu pie t. s. pakaltaisīšanas; sal. arī iepriekš. 205. l. p. par „producta sceleris“ sacīto.

³⁾ Sal. arī viduslaiku „Urfehde schwören“.

par to, ka zināma persona turpmāk labi uzvedīsies (for keeping the peace or for good behaviour), pie kam galvojuma vai kīlas neiesniegšanas gadījumā šo personu var ieslodzīt cietumā uz laiku, ne ilgāku par 1 gadu.

Pēc 1861. g. „Criminal Laws Consolidation Act“ un pēc 1916. g. „Larcency Act“ tiesa var pieprasīt „entering into recognizances“, notiesājot par „misdemeanours“, kā papildinājumu pie soda vai soda atlikšanas gadījumā, pie kam brīvības atņemšanu atvieto ar naudas sodu, bet par „felonies“ — tikai kā papildinājumu pie soda.¹⁾

Pēc šiem principiem Šveices 1918. g. projekts 54. pantā izstrādājis sīkus noteikumus par t. s. „Friedensbürgerschaft“, gadījumos, kad ir pamats sagaidīt, ka persona, kas draudējusi izdarīt noziegumu, izdarīs to, vai domā atkārtot jau izdarītu noziegumu. Tādos gadījumos tiesai ir tiesība pieprasīt no viņas solījumu, ka viņa no nozieguma aturēsies, kā arī vajadzīgo šā solījuma nodrošinājumu un viņu apcietināt (ne ilgāk par 3 mēn.), lai piespiestu dot šo solījumu un iesniegt nodrošinājumu. Ja noziegumu izdara 2 gadu laikā, tad nodrošinājums pāriet valstij.

3. Speciāla uzraudzība par personu, kas izcietusi sodu, — piemērojama, lai novērstu jaunu noziegumu izdarīšanu.

Vēsturiskā gaitā attīstījušies divi uzraudzības paveidi: vecākais — policijas uzraudzība (Polizeiaufsicht)²⁾ un jaunākais — patronāts (Schutzaufsicht).

a) Pirmais izriet no vispārējā policijas uzdevuma uzraudzīt ārējo kārtību un apsargāt pilsoņus no noziedzīgiem uzbrukumiem viņu tiesībām. Tamdēļ šī policijas uzraudzība ir tikai ārēja un tīri formāla, kā arī ļoti apgrūtināša uzraugāmai personai, kurai no tam nav nekāda labuma.

Policijas uzraudzība atcelta Francijā 1885. g. sakarā ar „rélégation“ ieviešanu. Vācijas 1927. g. projekts arī liek priekšā to atcelt.

Latvijas Sodū likums sašaurinājis policijas uzraudzības piemērošanu, paturot aizliegumu „nosacīti atsvabīnātiem“ mainīt dzīves vietu bez attiecīgas atļaujas.³⁾

Tas izskaidrojams ar to, ka arī pie mums cer uz jauna uzraudzības veida — patronāta attīstību.

¹⁾ Sal. Goldschmidt, Strafen, 103., 427. un turpm. l. p.: Stephen, New Commentaries, 1886. g. IV., 295. un turpm. l. p.

²⁾ Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 438. un turpm. l. p.

³⁾ Sal. Pielikuma (pie 20. panta) 10. pantu.

b) Patronāta uzdevums, pēc Vācijas 1925. g. projekta § 51. izsmeltošā formulējuma,¹⁾ ir pasargāt atsvabināto no jauna noziegumu izdarīšanas, pieradināt viņu pie tiesiskas dzīves un atvieglot viņam godīga darba atراšanu.

Pilnīgi atvietojojot policijas uzraudzību, patronāts tādā kārtā ievērojami no tās atšķiras. Protams tādai lietaš nokārtošanai, kur uzraudzību izved neatklātā veidā un smaguma centru pārnes no atsvabinātā mēchaniskas atturēšanās no noziedzības uz draudzīgu palīdzību un pamācību, nepieciešama plaša privātu patronāta biedrību attīstība²⁾ un liels skaits pašai zliedzīgu darbinieku šajā laukā, kā mēs to redzam, piem., Anglijā un Ziemeļ-Amerikā (discharged prisoners aid societies).

Latvijā, sākot no 1923. gada nodibinājušās vairākas tādas sabiedrības, kučas darbojas uz Tieslietu ministra apstiprinātu statūtu pamata un atrodas Tieslietu ministrijas cietumu departamenta pārziņā.³⁾

4. Bet centrālo vietu starp aizsardzības līdzekļiem jaunākā laikā ieņem speciālas iestādes to personu novietošanai, kučām a) sodu nevar piemērot tamdēļ, ka viņas atzītas par nepieskaitīgām, bet līdz ar to par „vispārībai bīstamām“ (gemeingefährlich, общепасный) vai arī b) kučām bez soda jāpiemēro arī sevišķs labošanas režīms, vai c) kučas ir nelabojamas.

a) Uzbruceju svešam labumam nepieskaitāmība izslēdz sodīšanu, jo trūkst nepieciešamā iepriekšējā nosacījuma — vainas. Bet tas nenozīmē, ka tādu personu varētu atstāt savā vaļā, ja ir konstatēts, ka viņai ir tieksmes uz tādu rīcību. Še ir runa par vispārībai bīstamiem ārpriatīgiem.

Netikai ārpriatīgie ir vispārībai bīstami, un ne visi ir tik bīstami, ka tos katrā ziņā vajadzētu aizturēt. Dažreiz, lai gan reti, pietiek, ar to, ka viņus nodod uzticamu personu uzraudzībā. Tomēr daudzos gadījumos, sevišķi attiecībā uz trakojo-

1) „Die Schutzaufsicht soll den unter Schutzaufsicht Gestellten vor der Gefahr, neue Straftatungen zu begehen, bewahren, ihn an ein gesetzmässiges Leben gewöhnen und ihm das wirtschaftliche Fortkommen erleichtern...“ 1927. g. projektā atbilstošā § 61. šis formulējums izlaists.

2) Sal. Фойницкий, Учение о наказании, 491. un turpm. l. p.

3) Tādas biedrības pagaidām ir 4 (Vidzemē, Zemgalē, Kurzemē un Latgalē).

šiem, kam tieksmes uz vardarbībām, ievietošana internāta ir katrā ziņā nepieciešama. Šādus internātus var ierīkot vai nu pie parastiem cietumiem, vai pie parastām slimnīcām vājprātīgiem, vai beidzot kā patstāvīgas iestādes.¹⁾

Latvijas Sodlu likums (38. p. 2. d.) paredz, ka personas, kuŗas aiz slimīga gara darbības traucējuma vai aiz garīgas neattīstības, kas cēlusies no miesīga trūkuma vai slimības, atzītas par nepieskaitīgām, ja viņu atstāšanu bez uzraudzības tiesa atzīst par bīstamu, vai nu nododamas atbildīgā uzraudzībā (vecākiem vai citām personām) vai arī ievietojamas ārstniecības iestādē. Slepka vības, ļoti smagu miesas bojājuma, izvarošanas, dedzināšanas un šo nodarījumu mēģinājumu gadījumos no minētiem diviem līdzekļiem pielaiž tikai otro. Pie tam likumā teikts, ka šos „sabiedrības aizsardzības līdzekļus“ tiesa atceļ, ja pēc pārbaudīšanas atzīst, ka persona, pret kuŗu tie izlietoti, sabiedrībai nav vairs bīstami.

- b) Pierasta žūpība un citu apreibinošu vielu lietošana var novest cilvēku līdz noziedzībai, jo sakarā ar alkohola, kokaīna u. t. l. vielu pastiprinātu ievadīšanu organismā viņa dvēseles gara spējas nomāktas.

Persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu dzērumā, pēc tagadējiem uzskatiem tomēr sodāma.²⁾ Pēc vācu 1927. g. projekta (§ 367.) kā „*delictum sui generis*“ sodāma sevis novešana (tīša vai neuzmanīga) pilnīga apreibuma stāvoklī un tam sekojoša ar soda piedraudējumu noliegta no-

¹⁾ Anglijā 1800. g. „*Insane Offenders Act*“, kas izdots sakarā ar biežiem atentātiem pret karali — Georgu III. pavēle tiesai nodibināt uzraudzību par personām, kuŗas attaisnotas ārprātības dēļ, „*till His Majesty's pleasure will be known*“. 1884. likums (*Criminal Lunatics Act*) uzglabājis šo formulu turēšanas laika noteikšanai, bet piešķirot iekšlietu ministram tiesību atsvabināt ieslodzītos pirms termiņa. 1868. g. Anglijā ierīkots sevišķs nams *Broadmoor*ā, krimināliem ārprātīgiem.

Amerikā tādas iestādes lai gan ierīkotas atsevišķi, bet pie penitenciāriem. Labi ierīkots t. s. *Indian Hospital for insane criminals* (and *criminals insane*) pie *State prison, Michigan-City*, kas atklāts 1912. gadā.

²⁾ Sal. iepriekš. 73. l. p.

darījuma izdarīšana.¹⁾ Bez tam tajos gadījumos, kad šādus nodarījumus izdarījis pieradis alkoholiķis (Gewohnheitstrinker), tiesa var viņam aizliegt apmeklēt dzeršanas iestādes (Wirtshausverbot) vai dot rīkojumu nodot uzticamas personas sevišķā uzraudzībā (Schutzaufsicht) vai sevišķā alkoholiķu ārstēšanas iestādē (Trinkerheilanstalt) uz laiku līdz 2 gadiem. Ievietot šādā iestādē var vai nu pēc soda izciešanas vai arī pagaidām atliekot soda izpildīšanu.²⁾

1903. g. Krievu Soda likumi šo līdzekļi vēl nepazīna. Latvijas kōdeks (31. p.) piešķir tiesai tiesību nodot personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus aiz pierastas žūpības vai apskurbinošu vielu lietošanu pēc soda izciešanas cietumā,³⁾ attiecīgā ārstniecības iestādē līdz kamēr tās izārstējas, bet ne ilgāk par vienu gadu.

- c) Tamlīdzīgs labošanas režīms virs soda var būt vajadzīgs arī citām noziedznieku grupām. Tieši sakarā ar šo var minēt to personu katēgoriju, kurām ir t. s. pamazinātā pieskaitāmība.⁴⁾ Viņām, neraugoties uz garīgas attīstības zināmā mērā nepilnību vai varbūt tieši tam dēļ, soda sāpju elements ļoti bieži ir nepieciešams, jo tikai tas var tos iespaidot atbaidošā kārtā, un šādas sajūtas atcere spēj viņus atturēt no atkārtotiem tiesībpārkāpumiem. Tomēr pēc soda izciešanas, bet ja tiesa pēc lietas apstākļiem atzīst par vajadzīgu, tad arī soda izpildīšanas pagaidu atlikšanas gadījumā, viņu nodošana kādā iestādē ar speciālu apkopšanu

¹⁾ Sal. iepriekš. 74. l. p.

²⁾ Sal. §§ 55., 57., 60.—64.; Šveices 1918. g. projekts pazīst ievietošanu alkoholiķu namā pēc soda izciešanas vai attaisnošanas gadījumā aiz nepieskaitāmības (42. p.). Sal. arī Itālijas 1930. g. kōdeka 221. un 234. p.

³⁾ Anglijā 1879. g. izdots: „The Habitual drunkards Act“, bet 1898. g. „The Inebriates Act“ paredz noziedznieku-alkoholiķu nodošanu uz 3 gadiem „State Inebriate Reformatory“, ciktāl tos neatzīst par ārpriatīgiem. Norvēģijā pēc 1900. g. likuma pielaiž alkoholiķu nodošanu, pēc soda izciešanas, darba namā uz laiku no 1½—3 gadiem.

⁴⁾ Sal. iepriekš. 74. l. p.

(Heil- oder Pflageanstalt)¹⁾ var būt vēlama sabiedriskas drošības interesēs.

- d) Ar šo katēgoriju var sakrist, bet no tās arī atšķirties personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus aiz liekēdības vai slinkuma. Tādām personām jau no XVI. g. s. beigām dažās Eiropas zemēs pastāvēja t. s. „darba nami“ (Arbeitshäuser).²⁾ Diemžēl XIX. g. simtenī itkā radās šaubas par viņu noderīgumu, kas gan varēja atkarāties no to neapmierinošas toreizējās organizācijas.³⁾

Latvijas kōdeks 31. p. 2. daļā paredz, ka tiesa var ar spaidu darbiem, pārmācības namu vai cietumu notiesāto, ja atzīst, ka viņš izdarījis noziedzīgu nodarījumu aiz liekēdības vai aiz slinkuma, ievietot tieši pēc soda izciešanas darba namā uz laiku no 6 mēnešiem līdz 2 gadiem.

Šāda iespēja paplašināta līdz 5 gadiem sevišķās daļās 296., 297. un 570. p. par smagu blandoību, vazaņķību un amatveidīgu mantas slēpšanu.

- e) Visgrūtākais ir jautājums par līdzekļiem, kas piemērojami t. s. nelabojamiem (incorrigibles, Unverbesserliche, неисправимые).⁴⁾ Kriminālrepresiju noziedzniekiem-profesionāliem, kā augstāk aizrādīts,⁵⁾ pastiprina vai nu formālā ceļā, t. i. recidīva progresējošas sodāmības mērā, vai

¹⁾ Sal. Vācijas 1927. g. proj. § 56; 1903. g. Sodu lik. sevišķu nosacījumu par to nav. Tos nepazīst arī Latvijas kōdeks.

²⁾ Sal. iepriekš 226. l. p.

³⁾ Skat. iebildumus pret „darba“ namiem, kā kriminālu aizsardzības līdzekli t. s. „Bewährungsanstalten“ pastāvēt (Bondy, Zeitschr. f. g. Strf. 50 IV—V, 524. un turpm. l. p.). „Arbeitshaus und Bewährungsanstalt“.

⁴⁾ Sal. Mittermaier, Die Behandlung unverbesserlicher Verbrecher (V. D. A. III.), 321. un turpm. l. p., sal. Beļģijas likums „de défense sociale, à l'égard des anormaux et des délinquants d'habitude 9. apr. 1930. g.; Hauptvogel, Die Sicherungsverwahrung der Gewohnheitsverbrecher in England (Z. f. g. Strfw.) 1931. g. 480. un sek. l. p.; Congrès pénitentiaire international de Londr.es, 1925. Rapports sur la I question de la II-me section (Détenion spéciale); Ruggles-Brise, The English Prison System 49.—58. (Preventive Detention); Rigasche Zeitschrift für Rechtswissenschaft, 1929. g. 234.—244. l. p. (Neureiter, Zum Gesetzesprojekt über das Arbeitshaus u. über die Sicherungsverwahrung) un 1933. g. 129.—138. l. p. (Cube, Sicherungsverwahrung).

⁵⁾ Sal. iepriekš. 226. l. p.

arī pēc būtības — soda nopietnas paaugstināšanas veidā, ņemot par pazīmi nodarbošanos ar noziedzīgiem nodarījumiem „amatveidīgi“. Bet prakse rādījusi, ka ar to nepietiek.

Anglijā, saskaņā ar 1908. g. izdoto „Prevention of Crime Act“, tiesa piespriežot noziedzniekam „kriminālverdzību“ (penal servitute) un atzīstot, ka viņš vainīgs noziedzībā aiz pieraduma (found guilty of being an habitual criminal), var taisīt papildu spriedumu (sentence) par viņa preventīvu ieslodzīšanu preventive detention) uz laiku no 5 līdz 10 gadiem, pie kam iekšlietu ministram, piedaloties padomdošanas komitejai (advisory committee), ir tiesība atsvabināt ieslodzīto pirms termiņa. Šajos nolūkos nodibināts sevišķs cietums (prison) Camp Hill¹⁾

Francijā, kā mēs redzējam, 1885. g. šim nolūkam ieviesta t. s. „rélégation“, kā izsūtījuma veids.²⁾

Ar to pašu nolūku vācu³⁾ 1927. g. projekts (§ 59.) paredzēts t. s. „Sicherungsverwahrung“ bīstamiem „Gewohnheitsverbrecher“, kuri atkārtoti notiesāti ar ilgstošu brīvības atņemšanu vai vēl smagāku sodu.⁴⁾ Sicherungsverwahrung“ paredzēts līdz 3 gadiem, bet to var pagarināt ar tiesas lēmumu pirms pirmatnējā termiņa notecēšanas. No tiesas atkarājas arī pirmstermiņa atsvabināšana.

1925. g. vācu projekts paredzēja dot tiesību nekavējoties piemērot „Sicherungsverwahrung“, nosacīti atliekot soda izpildīšanu. Formāli tas, protams, ir pielaižams, bet ņemot vērā, ka „Sicherungsverwahrung“ piemērošana domāta tikai ļoti smaga individuāla vainīguma gadījumos, grūti paredzēt, kad tiesas pieļautu tādai personai soda nosacītu atļaušanu.

Bet vēl vairāk šaubas sacel jaunā virziena prasījums, lai tiesai dotu tiesību atvietot pašu sodu ar „Sicherungsverwahrung“, attiecīgi paga-

¹⁾ Sal. Guide to the 9-th International Prison Congress, London, 1925. g. 23. l. p.

²⁾ Sal. iepriekš. 220. l. p.

³⁾ Sal. vācu 1889. g. likumu par t. s. „korrektionelle Nachhaft“.

⁴⁾ Sal. Šveices 1918. g. projekta 40. p.

rinot pēdējā laiku. Šķiet, ka tiesai, kuras rīcībā jau ir soda izpildīšanas atlikšanas¹⁾ institūts, nemaz nav vajadzīga iespēja tieši atvietot sodu ar aizsardzības līdzekli, kas vispār runā par tiesas sodu institūta juridiskam raksturam, — vai atkal vajadzētu atzīt, ka arī „Sicherungsverwahrung“ ir soda veids, — bet tad nav nozīmes to atdalīt no pārējiem soda veidiem ar nosaukumu „sichernde Massnahme“.²⁾

Ļoti plašos apmēros „sicurezza detentiva“ pielaišta³⁾ Itālijā.

1903. g. Sodlu likumi pie šā jautājuma nav apstājušies. Tā kā jautājuma konstrukcija ir strīdīga,⁴⁾ tad arī Latvijas kodeks to ievēdis zem nosaukuma „drošības ieslodzījums“ tikai sevišķos likumā noteikti uzrādītos gadījumos, proti, par amatveidīgi izdarītu tirdzniecību ar sievietēm, smagu zagšanu, laupīšanu, izspiešanu un krāpšanu (506., 548.—555 l. un 553. p.). Minētos gadījumos tiesa, ja atzīst notiesāto par „bīstamu“, var ar sevišķu lēmumu, uz sevišķas komisijas atsaukumi ievietot viņu tieši pēc soda izciešanas, drošības ieslodzījumā uz laiku no 5—10 gadiem. No tiesas atkarājas atsvabināt ieslodzīto pirms termiņa, ja tiesa pēc pārbaudīšanas viņu atzīst nav vairs par bīstamu. (Krim. pr. 995¹. p.)

5. Gluži citi nolūki ir līdzekļiem, kuri vērsti uz to, lai nodrošinātu notiesātā pazišanu, dodot tādā kārtā publikai iespēju izsargāties no viņa, bet varas orgāniem iespēju sekot viņa noziedzīgai darbībai. Še piederas, kā mēs redzējam,⁵⁾ senatnes līdzekļi notiesātā kaitīguma novēršanai, kā, piem., ausu nogriešana, nāšu plēšana, ģimja apzīmōšana u. t. l. Šiem līdzekļiem ir jaukts raksturs (soda un aizsardzības).

¹⁾ Sal. turpmāk 298. l. p.

²⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 444. l. p. „Dagegen sollen die Sicherungsmittel keine pönalen Funktionen übernehmen, obwohl sie es könnten, denn sie sind ihrer Natur und ihrer Geschichte nach eine Ergänzung des Strafsystems“. Sal. arī belģu 1930. g. likumu „sur la défense sociale à l'égard des anormaux et des délinquants d'habitude“.

³⁾ Sal. Codice penale 1930. g. Art. 213. un citi.

⁴⁾ Sal. Kohlrusch, Sicherungshaft (Z. i. g. Strfrw.) 1923. g. 21.—34. lp.

⁵⁾ Sal. iepriekš 197. l. p.

Tagad vara, lai atvieglotu kriminālpolicijas aģentiem iespēju pazīt noziedznieku, izlieto izsmalcinātākus pajēmienu. Bet kas attiecas uz plašas publikas informēšanu par zināmu personu darbības bīstamību, tad šo laiku virziens, kuŗš, gluži otrādi, tiecas atvieglināt sodu izcietušam iespēju atsvabināties no noziedzības traipa, pielaiž to tikai retos gadījumos, proti, sprieduma izsludināšanas kārtībā.

To patiesībā dara trejādos nolūkos: a) lai brīdinātu no zināmas personas bīstamās darbības (Sal. Latvijas Sodu lik. 239., 381. un 385. p.), vai b) lai iesakņotu plašu masu apziņā priekšstatu par noteiktu nodarījumu sodāmību (šādu līdzekli, kas attiecas uz ģenerālo prevenciju, izlieto juku un sevišķi nemieru laikos,¹⁾ vai c) lai atjaunotu notiesātā aizskārtās personas godu (Latvijas Sodu lik. 517. p.), vai, no otras puses, attaisnotā apsūdzētā godu.

Vispārēju nosacījumu par spriedumu izsludināšanu uz tiesas lēmumu satur Latvijas Sodu likuma 33. p., kas paredz, ka spriedums iespējams uz notiesātā rēķinu „Valdības Vēstnesī“ un vienā no vietējiem privātiem laikrakstiem pēc tiesas izvēles.

6. Par aizsardzības līdzekli, kuŗam līdz pat pēdējam laikam bijusi liela nozīme, no zināma viedokļa var uzlūkot sodu izcietušā pārvietošanās brīvības ierobežošanu, aizliedzot viņam uzturēties noteiktās vietās.

Še piederas:

- a) aizliegums dzīvot nozieguma izdarīšanas vietā,²⁾ lai novērstu tuvināšanos starp atsvabināto un agrākiem biedriem pēc noziedzīgās profesijas, kā arī atsvabinātā izrēķināšanos ar apsūdzības lieciniekiem (sal. Itāliju);
- b) aizliegums dzīvot noteiktos, bieži apdzīvotos centros, kā: galvas pilsētās, vispār lielās pilsētās u. t. l., lai atbrīvotu šos centrus, kuŗos jau bez tam salasās daudz noziedznieku, no noziedzīgā elementa.³⁾

¹⁾ Tādā gadījumā, pēc vācu 1925. g. projekta sastādītāju pareiza aizrādījuma, nav vajadzības nosaukt tās personas vārdu, kuŗas noziedzīgais nodarījums devis iemeslu sprieduma izsludināšanai.

²⁾ 1903. g. Sodu lik. tāds aizliegums vēl pastāv spaidu darbos notiesātiem; Latvijās kodekā šāda aizlieguma nav.

³⁾ 1903. g. Sodu lik. 34. p. 1. p.kts aizliedz uz ieslodzījumu ar tiesību atņemšanu notiesātam uzturēties likumā noteiktos apvidos. Latvijas kodeks no tā pilnīgi atteicies; tamlīdzīgi ierobežojumi uzglabājušies vienīgi nosacīti pirms termiņa atsvabinātiem.

Abu šo līdzekļu noderību tagad apstrīd. Anglijā atzīst, ka noziedzniekus vieglāk apkarot tieši lielās pilsētās, kur nav grūti nodibināt pār tiem uzraudzību.

Vācijas 1927. g. projekts no šiem diviem līdzekļiem (Aufenthaltsverbot) pilnīgi atteicies.¹⁾

c) Latvijas kōdekā šie līdzekļi arī atmesti. Visur turpretim uzglabājusies ārzemnieku pēc soda izciešanas izraidīšana²⁾ no valsts robežām ar aizliegumu atgriezties.

Latvijas kōdeks, sekojot Itālijas 1930. g. kōdeka piemēram, piešķir šādu izraidīšanas tiesību tiesai, bet ne administrācijai (34. p.).³⁾

§ 55. Soda apmēra noteikšana.⁴⁾

I. Krimināltiesību, kā viena no tiesiskās kārtības apsardzības līdzekļiem un pie tam paša pēdējā, uzdevums, kā mēs redzējam, izpaužas divās paralēlās līnijās: no vienas puses: kriminālpiedraudējums, kas vērsts uz visiem „potenciāliem“ tiesībpārkāpējiem, aicināts atturēt visus no noziedzīgiem nodarījumiem (ģenerālā prevencija). No otras puses, ar šo piedraudējumu realizēšanu, ja tiesībpārkāpums tomēr izdarīts un ja ir vainīguma nosacījumi, jārada kā visiem potenciāliem, tā arī konkrētam faktiskam tiesībpārkāpējam, kā aizliegums ar soda piedraudējumu ir nopietns (speciālā prevencija). Kā vienam, tā otram par pamatu ir atbaidīšana.

¹⁾ Sal. Begründung, 50. l. p.: „Durch ein solches Aufenthaltsverbot wird die Gefahr des Rückfalls eher erhöht, als vermindert, und seine geringe Wirksamkeit wiegt die unverhältnismässigen Härten nicht auf, die für die Verwandten damit verknüpft sind.“

²⁾ Šis līdzeklis (Reichsverweisung) uzglabāts vācu 1927. g. projektā (§ 64). Francijā pastāv savu pilsoņu izsūtīšana uz kolonijām (rélégation).

³⁾ Prāgas kongresā (1930. g.) pieņemta rezolūcija pret ārzemnieku izraidīšanu — aiz starptautiskiem motīviem.

⁴⁾ Sal. Liszt, Lehrbuch, 403. un turpm. l. p.; M. E. Mayer, Lehrbuch, 486. un turpm. l. p.; Rosenfeld, Die richterliche Strafzumessung (V. D. A. III.) 93. un turpm. l. p.; van Calker, Die Bestimmung der Strafart nach der Gesinnung (V. D. A. III.), 173. un turpm. l. p.; Radbruch, Die gesetzliche Strafänderung (V. D. A. III.), 189. un turpm. l. p. Wach, Legislative Technik (V. D. A. VI.), 72. un turpm. l. p.; Mittermaier, Fragen des Strafmasses, Pielikumā I. pie Vācijas 1927. g. proj. 61.—70. l. p. Sauer, Strafbemessung und Persönlichkeit (Z. f. g. Strfw. 1930. g.) 679. un turpm. l. p.

Bet speciālās prevencijas uzdevums ar to vien neaprobežojas. Soda faktiskā piemērošana konkrētā gadījumā, — soda uzlikšana tiesībpārkāpējam par viņa izdarītu noziedzīgu nodarījumu — paver ceļu soda uzdevumu paplašināšanai atkal divos savstarpēji itkā izslēdzošos virzienos: vai nu nelabojamu tiesībpārkāpēju kaitīguma pilnīgai novēršanai,¹⁾ vai arī to tiesībpārkāpēju labošanai, kuri dod cerību, ka penitenciārais režīms var atstāt uz viņiem labvēlīgu iespaidu.

No šā viedokļa soda izpildīšanai (Strafvollzug) ir milzīga nozīme. Mēs redzējam kādi pūliņi veltīti šim jautājumam gadu simteņos un pie kādām metodēm šajā nozarē tagad apstājusies Vakareiropas un Ziemeļ-Amerikas doma.

Par cik generālā prevencija glabājas kriminālpiedraudējumā, par pēdējā pienācīgu realizēšanu jāgādā likumdevējam. Jautājuma būtība šeit ir tā, ka starp krimināllikuma sankciju un starp nozīmi, kādu likumdevējs piešķir noziedzīga nodarījuma sastāvam tā dispozitīvās daļas formulējumā, jānodibina vajadzīgais samērs. Par to jau bija runa iepriekš.²⁾

Soda faktiskā piemērošana vainīgam tiesībpārkāpējam par viņa izdarītu konkrētu nodarījumu jau ir izpildu varas darīšana.

Bet no tā laika, kamēr pastāv organizēta cilvēku sabiedrība, izpildu varas, kā „juris puniendi“ nesējas rīcības brīvību tomēr ierobežo trešā varas organa, t. i. tiesas kontrole. Sakarā ar ilgu laiku pastāvējušo nepareizo tiesas organizāciju (inkvizīcija), apvienojot vienā personā tiesnesi un sūdzības uzturētāju, radās priekšstats, itkā tiesnesim uzlikta arī paša sodīšanas funkcija. Līdz šim laikam pieņemts teikt, ka tiesas „soda“. Tas ir greizs ieskats par tiesas darbības būtību. Nostādot „apsūdzības varu“ (prokurātūru), kā sevišķu organu, kuŗa uzdevums realizēt kriminālo represiju, tiesas funkcija redzama visā viņas skaidrībā. Tiesas nesoda, bet tikai pārbauda sodīšanas pretenzijas pareizību tās pamatos un apmērā.

Šajā un tikai šajā nozīmē var teikt, ka tiesa nosaka konkrētā gadījumā piemērojamā soda veidu un apmēru.

II. Izpildot savu uzdevumu, tiesa var vai nu pilnīgi no-

¹⁾ Kad kaitīguma novēršanas līdzeklis nepastāv pašā sodā, bet to izrauga atsevišķi pēc soda izciešanas, tad tas ir aizsardzības līdzeklis.

²⁾ Sal. iepriekš 178. l. p.

raidīt sodīšanas pretenziju, vai ievērot to pilnā apmērā, vai arī apmierināt to daļai.

Šās procedūras sākumi pieder kriminālprocesa nozarei. Materiālo tiesību uzdevums ir tikai nodibināt tos pamatprincipus, saskaņā ar kuriem tiesai jārikojas konkrētizējot krimināllikumus. Krimināllikums savā sankcijā dod tikai vispārējo mēru. Turpmākais atkarājas no tiesas.

Vēsturiskas attīstības gaitā tiesas brīvības apjoms galīgi nosakot soda veidu un mēru (Strafzumessung) ir mainījies. Senatnē, absolūti noteiktām sankcijām valdot, šī rīcības brīvība līdzinājās nullei. Romiešu ķeizaru laikā „extraordinaria cognitio” ievēd „poena arbitraria” jēdzienu, kas tiesnešu ieskata brīvību ievērojami paplašināja. Gluži tāda pati evolūcija notika jaunās valstīs, kas radās sabrukušās romiešu „imperium mundi” vietā. Pēc stingri noteiktu sankciju perioda, atsevišķi sakarā ar romiešu tiesību recepciju, arī šeit nāk „poena arbitria” kundzības periods, kuŗa nogāja līdz neciešamai tiesnešu patvaļībai, ar kuŗu brīvības idejas vārdā uzsāka sīvu cīņu XVIII. g. s. otrā pusē apgaismojošā filozofija. Kad pēc tam nostiprinājās tiesiskas valsts pamati un indivīda brīvību skaitīja par pietiekoši nodrošinātu ar konstitūciju, vērojams jauns virziens, kuŗa nolūks bija dot tiesai atkal lielāku brīvību konkrēta soda noteikšanā.

Pa lielākai daļai likumdevējs tagad piešķir tiesai izvēles tiesību vai nu starp dažādiem sodu veidiem, vai arī starp vienu un tā paša soda veida dažādiem apmēriem, noteicot sevišķā daļā, bez tā pamatminimuma un maksimuma, kas paredzēts kriminālkodeksa vispārējā daļā zināmas kategorijas sodam, par konkrēto noziedzīgo nodarījumu piemērojamā soda minimālo, bet dažreiz maksimālo robežu.

Šīs robežas tagadējā laikā drusku šaurākas — zemēs, kas pieder t. s. romāņu grupai (ar Franciju priekšgalā), plašākas — ģermāņu grupas zemēs (Vācija, Norvēģija u. c.) un vēl plašākas — angļu-sakšu zemēs (Anglijā, Ziemeļ-Amerikā).

Tiesneša lielāka vai mazāka brīvība, galīgi nosakot konkrētu soda mēru, pastāv ne tikai formālā amplifūdē starp soda minimumu un maksimumu, bet arī ieskatu brīvības pakāpē, kas dota tiesai vērtējot visus konkrēta gadījuma apstākļus — nevis tajā ziņā, vai šie apstākļi ir pietiekoši pierādīti (tas attiecas uz procesu), bet tajā ziņā, kāds svars tiem piešķirams, izvēlot adekvātu iespaidošanas līdzekli.

Jo formālāki tiesības raugās uz jautājumu par noziedzīga nodarījuma un soda samērību, jo vairāk tiesas savā pakārtojošā darbībā ierobežojas ar izdarītā tiesisku novērtēšanu. Tāds juris stricti sauss formālisms ar laiku tomēr deva vietu noziedzīga nodarījuma pareizākai izpratnei, kas nodarījumu cieši saistīja ar tiesībpārkāpēja personību.

Soda taču nenodarījumu, bet izdarītāju par izdarīto nodarījumu.

No šā viedokļa aequitas ienesa šajā tiesību aplokā prasījumu tiesiski novērtēt tos iekšējos un ārējos dzēņulus, kas vadījuši tiesībpārkāpēju. Šo uzdevumu atrisina dažādi, atkarībā no progresējošās krimināli-juridiskās domas attīstības pakāpes.

Vecākos kōdekos, piemēram krievu 1845. g. „Nolikumā par sodiem“ vispārējā daļā bija sīki norādīti t. s. apstākļi, kas „palielināja vai pamazināja vainu un sodu“. Pie pirmiem piederēja tādi dažādi jēdzieni, kā piem., lietas apdomātības, personas izglītības, izpildīšanas neželības vai briesmu svarīguma pakāpe vai nevalstirdība un stūrgalvība tiesā u. t. l. (129. p.). Pie otriem — atzīšanās, valstirdība, dalībnieku atklāšana, vieglprātība, pilnīgs izglītības trūkums, galējība u. t. l. (134. p.). Pie tam tieši norādīja, kādās robežās sodu var paaugstināt vai mikstināt, ja tiesa konstatēja šādu apstākļu esamību.

Šādi izsmeloši norādījumi nesasniedz mērķi, jo vtsus dzīves gadījumus likumā iepriekš paredzēt nav iespējams.

Tagad faktiskos apstākļos, kuŗi var atstāt iespaidu uz soda veidu un apmēru, paredz kōdeka sevišķā daļā, kā nosacījumus, kas izveido noziedzīga sastāva paveidus. Tā rediģējot sevišķo daļu, tomēr jāizvairās no pārmērīgas kazuistikas, kāda novērojama piem. franču Code pénal'a attiecībā uz t. s. „crimes“, kur sakarā ar neuzticību tiesai radās pārmērīgi mākslotas viena un tā paša sastāva paveidu konstruācijas.¹⁾ Tāds pats gradāciju mākslojums sastopams arī krievu 1903. g. Sodu likumos.²⁾ Jaunā strāva (sal. vācu 1927. g. projekts) cenšas aprobežoties ar gradācijas minimumu un iztikt ar trim vispārīgiem iedalījumiem: a) normālo sastāvu, b) sevišķi svarīgiem t. s. kvalificētiem gadījumiem (besonders schwere Fälle) un c) sevišķi viegliem t. s. privilēģētiem mazsvarīgiem gadījumiem (besonders leichte Fälle).

¹⁾ Sal. Freudenthal, Unbestimmte Verurteilung, 112. un turpm. l. p.

²⁾ Latvijas kōdekā agrākās 1903. g. Sodu likumu gradācijas zināmā mērā vienkāršotas.

Kas attiecas uz viņu kopējo formulu, tad jāatzīmē, ka, uz franču procesuālās likumdošanas ierosinājumu, kuļa sakarā ar zvērināto tiesas jurisdikcijas īpatnībām 1832. gadā deva zvērinātiem tiesību atzīt savā verdiktā, nenorādot motīvus, t. s. *circonstances atténuantes* (Vācijā — mildernde Umstände) esamību, vairākumā zemēs tagad pastāv noteikums, pēc kura tiesai katrā ziņā jāmikstina sods, ja atzīst, ka vainīgais pelna vispārējā kārtībā saudzību.

Bet, ejot tālāk, jaunākie projekti cenšas atrast vispārējumu formulu,¹⁾ kas pie soda apmēra noteikšanas dotu tiesai iespēju ne tikai sodu mikstināt, bet arī palielināt. Šveices 1918. g. projekts t. s. personāliem nosacījumiem paredz šādu formulu (60. p.): „Der Richter misst die Strafe nach dem Verschulden des Täters zu; er berücksichtigt die Beweggründe, das Vorleben und die persönlichen Verhältnisse des Schuldigen.“²⁾ Vācu 1927. g. projekts (§ 69.) izsakās citādi: „Bei Bemessung der Strafe soll das Gericht hauptsächlich abwägen, inwieweit die Tat auf einer verwerflichen Gesinnung oder Willensneigung des Täters und inwieweit sie auf Ursachen beruht, die dem Täter nicht zum Vorwurf gereichen.“³⁾

Latvijas kōdeks, līdzīgi Krievu 1903. g. Sodu likumiem, nepazīst šādu vispārēju formulu sodu paaugstināšanai. Bez atkārtotības (atsevišķi recidīvs), pieraduma un amatveidīgiem gadījumiem,⁴⁾ Latvijas Sodu likums 60. p. min sevišķus soda fakultatīvas paaugstināšanas gadījumus dienestpersonai, ja tā izdarījusi nodarījumu pārkāpjot dienesta pienākumus, bet 59. p.

¹⁾ Sal. Wach'a iejemto negatīvo stāvokli pret šo vispārējo formulu — „Legislative Technik“, (V. D. A. VI., 77. l. p.).

²⁾ Šveices projekta 61. p. noteiktāki paredz soda mikstināšanas gadījumus, pieliekot klāt: ārējos nozieguma izdarīšanas iemeslus un noziedznieka uzvešanos pēc nodarījuma izdarīšanas. 63. p. nesaista tiesu soda mikstināšanas gadījumā ar soda veidu, bet ierobežo to vienīgi ar pēdējā likumīgo minimumu.

³⁾ § 69. diezgan sīki pārskaitīti: „Beweggründe, Anreiz, Zweck, Nachhaltigkeit des zur Tat aufgewendeten Willens, Mittel, Mass der Einsicht, krankhafte und ähnliche Störungen, Vorleben, persönliche und wirtschaftliche Verhältnisse, Verhalten nach der Tat, Bemühung, den Schaden wieder gut zu machen. — Vācu juristu teorija atšķir 3 launprātības formas: „Roheit, Gewinnsucht, niedrige Gesinnung“.

⁴⁾ Sal. iepriekš 163 l. p.

— personai, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu aiz nepamatotas launprātības.¹⁾

Bet Latvijas kōdeka 52. p., pēc franču parauga, paredz soda mīstināšanu, ja atzīst, ka „vainīgais, vainu pamazinošu apstākļu dēļ, pelna saudzību”. Citus norādījumus likumdevējs vispārējā daļā tiesai nedod un neuzstāda arī tai nekādas direktīves.

Patī sodu mīkstināšanas kārtība pēc 52. p. ir šāda:

- a) nevar piespriest augstāko soda mēru, kāds paredzēts par izdarīto nodarījumu;
- b) tiesa var pamazināt sodu līdz tai zemākai robežai, kāda paredzēta šim soda veidam vispārējā daļā;
- c) ja par konkrētu nodarījumu likums neparedz soda zemāko apmēru, tad ir iespējams ne tikai pamazināt sodu līdz tā vispārējam minimumam, bet arī pāriet uz pakāpenībā tuvāko soda veidu.

III. Minētais tomēr neizsmēļ jautājumu par samēru starp sodu un konkrētu noziedzīgu nodarījumu.²⁾

Tiesas funkcijas šā samēra noteikšanā var, no vienas puses, paplašināt ārpus tām robežām, kurās notiek tikai konkrēta nodarījuma pakārtošana vispārējam krimināllikumam, bet, no otras puses, — sašaurināt tajā nozīmē, ka vienas funkciju daļu nodod eksekūcijas orgāniem. Še pacelas jautājums par t. s. tiesas apžēlošanu un t. s. nēnoteiktiem spriedumiem.

1. Republikaniskā Romā pazina jau dažkārt minēto formulu „minima non curat praetor”. Keizariskā Romā tomēr tiesnesis piemēroja likumu, un tikai princeps'am piederēja apžēlošanas funkcija, t. i. tiesība atkāpties no stingriem tiesību priekšrakstiem.

Franku-ģermāņu tiesiskā sitēmā, varas koncentrācijai sākumā trūkstot, tiesība atkāpties no juris stricti priekšrakstiem ir tiesas funkcijas atribūts. Kārtībai „richten nach Recht” pretim stādīja „richten nach Gnade”. Šī tiesas brīvība ar romiešu tiesību, itaļu asprādājumā recepciju, tomēr izzuda, un Clarius'a mācība par to, ka apžēlošanas tiesība ir karaliska rēgālija, kļūst par aksiomu. Šāds viedoklis lielākā mērā atbilst policējiskā absolūtisma nolūkiem.

¹⁾ Uz sodu mīkstināšanu 52. p. kārtībā atsauca arī Latv. kōd. 8., 47. un 49. pants.

²⁾ Sal. Rosenfeld, Die richterliche Strazumessung, 98. un turpm. l. p., 165. un turpm. l. p.

Lūzums, kas norisinājās uzskatos par soda mērķiem, paralēli valdnieku pašvaldnieciskas varas sabrukumam, atdzīvināja aizmirsto ideju par plašāku pilnvaru deleģēšanu tiesai, protams, sodu mīkstināšanas virzienā, tāpat kā arī karaliskā apžēlošana nozīmē sevišķu kārtību noziedznieka likteņa atvieglošanai. „Mitigatio poenae“ ir tas aploks, kurā no jauna parādās tiesneša piedošanas funkcija, kas pārsniedz izdarītā likumīgas vērtēšanas robežas. Mums jau vairākkārt nācās norādīt uz sīkumu ignorēšanas principu, kas kā sarkans pavediens iet cauri visai šolaiku krimināllikumdošanai. Savā jaunā konceptā tiesas piedodošā vara atkal tērpijas vecā romiešu formulā „minima non curat praetor“.

Pirmā šo ceļu gāja Anglija savā 1879. g. „Summary Jurisdiction Act“¹⁾ kas dod tiesnesim suverēnu tiesību „to discharge“ mazsvarīgos gadījumos. Angļu juristi to vērtē kā „a remarkable statutory power of showing mercy“. Tāgad šim piemēram sekojusi Vācija: 1923. g. „Jugendgerichtsgesetz“²⁾ § 6. dod tiesnesim tiesību „von Strafe abzusehen“, ja viņš atrod par pietiekošiem audzināšanas līdzekļus. Un vācu 1927. g. projekts (§ 76.) paplašina šo tiesību, attiecinot to uz „besonders leichte Fälle“³⁾ un norādot šos gadījumus kōdeka sevišķā daļā.

Krievu 1903. g. Sodu likumi tādu tiesneša brīvību visumā vēl nepazīna, gluži otrādi 72. p. noteikti paredzēts, ka piedošana neatkarājas no tiesas. Uz šā viedokļa stav, ar retiem izņēmumiem, Latvijas kōdeks.⁴⁾

2. Cenšoties pienācīgi individuālizēt sodu, šolaiku doma, no otras puses, nonākusi pie t. s. nenoteiktiem spriedumiem.⁴⁾

¹⁾ Sal. zemāk § 57.

²⁾ Sal. § 76 „Ein besonders leichter Fall liegt vor, wenn die Schuld des Täters so gering und die Folgen der Tat so unbedeutend sind, dass kein Bedürfniss für eine Bestrafung vorliegt“.

³⁾ Sal. šā lik. 543., 546. un 579. p.

⁴⁾ Sal. Freudenthal, Unbestimmte Verurteilung (V. D. A. IV.) 244.—320. l. p.; Quarterly Conference of the executive officers of the state institutions of Minnesota, Nov. 1924. g. 9. un turpm. l. p. (Hugo Pam, The indeterminate sentence); Rugles-Brise, Prison reform at home and abroad, 159. un turpm. l. p. (Washington Congress, 1910. g. — The indeterminate sentence); A. Ugrjumov, Nenoteiktie spriedumi (Tiesl. Min. Vēstn., 1922. g. № 5); Люблинскій, Неопредѣленные приговоры (Журн. Мин. Юст., 1904. g. № 2); Sauer, Strafvollzug und Vollstreckungsrecht (Z. f. g. Strfw. 49, VII./VIII., 533. un turpm. l. p.); E. Neymark, Le système des sentences indéterminées, (Revue de Droit pénal et de Criminologie, Nov. 1926. g.).

Norādījumi uz šādu nenoteiktību ir gan sastopami jau 1532. g. *Constitutio Criminalis Carolinā* (ieslodzījums „bis zur genügenden Sicherheitsleistung“ — 176 un 195. p.), 1768. g. *Theresianā* („Urteil auf unbestimmte Zeit“) attiecībā uz recidivistiem un tiem, kas „in der Inquisition sich widerspensting oder verstockt gezeigt haben“, kā arī Prūsijas *Allgemeines Landrecht*, II, 20 § 5 („sollen auch nach ausgestandener Strafe nicht eher entlassen werden, als bis sie ausgewiesen haben, wie sie sich auf eine ehrliche Art zu ernähren imstande sind“). Bet šeit pēc būtības runa par aizsardzības līdzekļiem, kurus piemēro pēc soda izciešanas. Tikai prūšu 1799. g. Kgl. Verordnung pazīst ieslodzījumu soda veidā „in eine strenge Besserungsanstalt bis zum Nachweise ehrlicher Unterhaltung“. Bet tas viss pazuda bez sekām.

Ziemeļ-Amerikā šī ideja, kā mēs redzējam,¹⁾ radās patstāvīgi (cietumu kongresā 1870. g. Cincinnati) un izvērtās likumā daudzos štatos sakarā ar sevišķu reformatoriju nodibināšanu pēc Elmeiras tipa.

No Eiropas kōdekiem šo principu piejēmis pagaidām Norveģijas 1902. g. kōdeks, kura § 65 nosaka, ka ja zvērinātie piesēdētāji atzīst recidivistu par „sevišķi bīstamu“, tad tiesa var notiesāt viņu uz ieslodzījumu cietumā, „kamēr tas izrādās par nepieciešamu.“²⁾

Pat Ziemeļ-Amerikas atsevišķos štatos, pēc Ņujorkas parauga, izdotie likumi tomēr nepieļauj sprieduma absolūtu nenoteiktību.³⁾ Termiņu „nenoteikts spriedums“ (indeterminate, indefinite sentence) pagaidām visur saprot relatīvas nenoteiktības nozīmē. Tas nozīmē, ka, kaut tiesnesis savā spriedumā arī nenorādītu ieslodzījuma laiku, pēdējā minimums un maksimums noteikti pašā likumā.

Doma, kas atrodas šādas sprieduma relatīvās nenoteiktības pamatā, ir tā, ka soda patiesa individuālizācija ir iespējama nevis noziedznieka notiesāšanas momentā, bet tikai vēlāki pie sprieduma izpildīšanas. Sprieduma šāda formulējuma aizstāvji⁴⁾ apgalvo, ka soda atbai-

¹⁾ Sal. iepriekš. 242. l.p. p.

²⁾ Pie tam noteikts maksimums, proti, ne ilgāki par 3-kārtīgu tiesas uzliktu sodu, un katrā ziņā ne ilgāki par 15 gadiem pēc šā termiņa notecēšanas.

³⁾ Šā likuma iniciators Ņujorkā (Brockway) aizstāvēja absolūtu nenoteiktību.

⁴⁾ Saleilles, Krāpelin, Bar, Glaser, Liszt, Aschrott, Bärenreither, Freudenthal un amerikāņu teorētiķi praktiķi.

do šais iespāids arī no tam necieš, bet gan, gluži otrādi, pieaug: noziedzniekam jārēķinās ar ieslodzījuma laika pagarināšanas iespēju līdz likumīgam maksimumam.¹⁾

Sprieduma nenoteiktības pretinieki²⁾ iziet galvenā kārtā no tā apsvēruma, ka nenoteiktība mazina tiesas cieņu, pārkāpj tiesību noteiktības principu un vājina individa tiesību garantiju atkarībā no izpildu, bet ne no tiesas varas organu ieskata. Apštrīd arī apgalvojumu, it kā sprieduma izpildīšanas laikā uzkrājas labāks materiāls noziedznieka personības novērtēšanai, nekā laikā līdz notiesāšanai, vai pa tiesāšanas laiku. No vienas puses ieslodzītā cenšanās ātrāk atbrīvoties, pēc viņu domām, spiež to izlikties par izlabojušos, kas var maldināt izpildu varu, un no otras puses noziedznieka antecedenču pareizi nostādīta izpētišana, ko izdara apsūdzības vara pirms tiesas, kā arī pati tiesa pa lietas iztiesāšanas laiku, pietiekoši nodrošina tā soda mēra pienācīgu novērtēšanu, kuŗa robežās var izdarīt „mēģinājumu“ noziedznieku labot.

Pa daļai tas ir pareizi, lai gan, protams, norādījumu uz tiesas cieņas mazināšanu u. t. t. paralizē tas, ka jautājumu par ieslodzījuma ilgumu, kad izpildu organi to noskaidrojuši, var, beidzot, nodot tās pašas tiesas galīgai izlemšanai.³⁾

Patiesībā tomēr tas fakts, ka visi šolaiku kōdeki pieļaiž nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu pēc izpildu organu ieskata, neskatoties uz to, ka tiesas spriedumā paredzēts noteikts termiņš,

¹⁾ Sal. iepriekš. 243. l. p. Hintragera ziņojumu par novērojumiem Elmeirā.

²⁾ Binding, Birkmeyer, Kahl, Lammasch, Oetker, Wach un citi; sal. Sauer, Strafvollzug und Vollstreckungsrecht, 575. l. p. 45. piez.: „...1927. erklärte Ministerialdirektor Bumke... eine Erfahrung eines nordamerikanischen Strafanstaltsbeamten mit, der nach Deutschland zum Studium der hiesigen Verhältnisse gekommen sei, da in der Vereinigten Staaten teils ungünstige Erfahrung mit dem unbestimmten Strafurteil gemacht, teils von seiner Anwendung überhaupt abgesehen sei“...

³⁾ Sal. Rosenfeld, turpat 99. l. p.: „Man mache den Richter selbst zum Herrn über die Frage, ob er ein relativ unbestimmtes Urteil fällen soll...“

Vidus ceļu ejošie, lai novērstu administrācijas patvaļību, liek priekšā nodibināt sevišķas komisijas ar tiesnesi kā priekšsēdētāju, kuŗas izlemtu jautājumu par ieslodzījuma ilgumu, atstājot ieslodzītiem tiesību pašiem lūgt par atsvabināšanu, un obligātoriski periodiski pārbaudot visu ieslodzīto turēšanas laiku.

lielā mērā mazina strīdus principiālo nozīmī par relatīvi noteiktā sprieduma pielaižamību.

Briseles 1900. g. starptautiskais kongress, sakarā ar Maus'a referātu, izsacījies tajā nozīmē, ka nosacītā pirms-termiņa atsvabināšana pie soda termiņu progresīvas pagarināšanas recidīvistiem sasniedz tos pašus rezultātus, kā arī nenoteikts spriedums, un ka pēdējais nav piemērojams īstiem sodiem. Turpretim Vašingtonas 1910. g. kongress izsacījies par relatīvu nenoteiktību un Londonas 1925. g. — atzinis, ka pēdējā ir sodu individuālizācijas nepieciešamās sekas un viens no visnoderīgākiem sociālās paš aizsardzības līdzekļiem.¹⁾

Par to, ka relatīva nenoteiktība ir piemērojama tiem līdzekļiem, kuri gandrīz zaudējuši soda raksturu, piem., jaunatnes labojošai audzināšanai, strīda nav. Nestrīdas arī par to, ka tā ir piemērojama arī t. s. aizsardzības līdzekļiem.

IV. Runājot par soda mīkstināšanu ar pārēju no viena soda veida uz otru, likumdevējs dažreiz izsakās tajā nozīmē, ka sods „pārvēršams“ (Latv. Sodū lik. 55. p.). Ar soda pārvēršanu, šaurā nozīmē (Strafumwandlung, замѣна) teorija tomēr saprot ko citu. Pārvēršana nozīmē nevis mīkstināšanu, bet atvietošanu ar citāda veida sodu, pie kam pēdējam jābūt tikpat stingram.²⁾

Šādu pārvēršanu pats likums paredz šādos gadījumos:

1) kad tiesas sprieduma izpildīšana faktiski nav iespējama:

a) attiecībā uz brīvības atņemšanu, ja nav vajadzīgo ierīču, piem., vienieslodzījuma kameru,

b) attiecībā uz naudas sodiem, ja notiesātais faktiski ir maksātnespējīgs, kādā gadījumā arvien piemērojams arests (Latv. Sodū lik. 57. p.);

2) aizliedzības apsvērumiem, un tā tad tikai faktiski (sal. Vācijas „Jugendgerichtsgesetz“ § 6).

¹⁾ Sal. Graf zu Dohna, (Zeitschr. f. g. Strf. 1931. g.) 449. lap. p.: auf dem Wege zum unbestimmten Starfurteil... „zur Bekämpfung des Berufsverbrechertums...“

²⁾ Interesanti, ka Norvegijā uz notiesātā lūgumu ir iespējams pārvērst vieglāku ilgstošāku sodu smagākā un līdz ar to mazāk ilgstošākā sodā.

ATSVABINĀŠANA NO SODA.

§ 56. Vispārēji pamati.

Ar noziedzīga tiesībpārkāpuma izdarīšanu sodošai varai rodas t. s. soda pretenzija (Strafanspruch, карательная претензия). Pat tajos gadījumos, kad pēc spēkā esošiem kriminālprocesa noteikumiem kriminālvajāšanas uzsākšana atkarājas no privātpersonas ieskata, soda pretenzijas subjekts, tās tagadējā konstrukcijā, vienmēr ir sodošā vara.

No savas pretenzijas realizēšanas sodošā vara, kā pretenzijas subjekts, principā tomēr var atteikties. Tādā gadījumā, neskatoties uz to, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts, sodu neuzliek.

Kriminālrepresijas tiesiskais raksturs — tiesiskā stāvokļa nenoteiktības interesēs — šajā ziņā nepielaiž patvaļības. Bet pozitīvo tiesību nepilnība, neiespēja paredzēt visas konkrētas dzīves nianšes arī šeit paver ceļu „aequitas“ principam. „Summum jus“ dažkārt ir „summa injuria“. Ja „aequitas“ principu nepiemēro, tad īsta tiesiskās kārtības kriminālapsardzības individuālizācija nav iespējama. Šajā nozīmē konkrētos gadījumos var pa daļai, vai pat pilnīgi atsvabināt no soda. Tādu atsvabināšanu paredz gan pats likums, gan to uzliek tiesnesim,¹⁾ gan to atstāj administrācijai,²⁾ gan, beidzot, kā pēdējais korrektijs tā pieder augstākās varas nesējam. Šādas atsvabināšanas aploks, robežas un kārtība tomēr iepriekš jāparedz likumā.

1) Pirmā kārtā par iemeslu atsvabināšanai no soda var uzlūkot noziedznieka nāvi. Soda represijai piemīt personiskas iedarbības raksturs.³⁾ „Soda noziedznieku par izdarītu noziedzīgu nodarījumu“. Ar viņa nāvi zūd soda objekts. Soda pretenzija paliek bez priekšmeta.⁴⁾ No šā viedokļa nav pareiza nedz mirušā noziedznieka „damnatio memoriae“ romiešu tiesībās, nedz arī naudas soda piedzīšana no viņa atstātā mantojuma pēc vācu 1870/1 Straigesetzbuch'a § 30.⁵⁾

2) Cietušā izlīgums ar noziedznieku. Zināmos noziedzīgos nodarījumos, kuŗi, pēc pastāvošo tiesību uzskata, vairāk skar individa privātās nekā vispārības intereses,

1) Sal. iepriekš. 281. l. p.

2) Sal. iepriekš. 283. l. p.

3) Sal. iepriekš. 180. l. p.

4) Attiecīgs nosacījums parādzēts Latv. Kriminālproc. lik. 20. p. 1. pktā: „Vajāšanu tiesas ceļā, attiecībā uz apsūdzētā kriminālatbildību, nevar ierosināt un uzsāktā ir jāizbeidz, kad apsūdzētais miris“.

5) Sal. iepriekš. 208. l. p.

valsts nostāda savas soda pretenzijas reālizēšanu atkarībā no cietušā (vai viņa likumīgā pārstāvja) ierosinājuma. Šajās šaurās robežās šolaiku krimināltiesības pa daļai ir uzglabājušās senatnes atbilstības atliekas, bet pa daļai valsts vara negrib iejaukties privātās dzīves sfairā. Dažos gadījumos, kad cietušais lietu ierosinājis, tās turpmākā virzīšana no viņa vairs neatkarājas (t. s. privāti-publiskās lietas).¹⁾ Citos gadījumos (privātsūdzības lietas,²⁾ cietušam, sakarā ar to, ka publiskās intereses visai mazas, dota lielāka vara. Viņš var atteikties no kriminālvaicāšanas, klusu ciešot (neierazdamies tiesā, arī sakarā ar tūnāvi pa lietas gaitas laiku), vai pozitīvā formā. Pēdējā gadījumā būs „izlīgšana” ar vainīgo. Rezultātā zūd valsts soda pretenzija. Nodarījuma noziedzīgums ar to netop iznīcināts, bet sodāmība atkrīt.³⁾

Paceļas jautājums, līdz kādām momentam šāda atkāpšanās ir iespējama. Agrāki pastāvēja ieskaits, ka izlīgums iespējams kaut taisīta sprieduma izpildīšanas laikā. Tomēr jāšaubās vai tas ir pareizi, jo kad taisīts spriedums, kurš atzinis valsts sodīšanas pretenziju, pēdējā no abstraktās pretenzijas pārvēršas par valsts konkrētu prasījumu, kuŗa izvešana jau nav jānostāda atkarībā no privāta ieskata.⁴⁾

Sodošā vara nedrīkst pārvērsties par ieroci, ar kuŗu privātpersona varētu operēt pēc savas iegribas. Aiz tiem pašiem apsvērumiem izlīgumu, ja tas noticis, visur atzīst par negrozāmu.

Pēc Latvijā spēkā esošām tiesībām izlīgumu pielaiž līdz sprieduma spēkā stāšanās laikam.⁵⁾

3) Šās pašas katēgorijas vieglās lietās, noziedzīga tiesīb-pārkāpuma savstarpības (retorsio) gadījumā, vainīgo zināmos apstākļos var atsvabināt no soda tiešām šīs savstarpības dēļ. Līdz šim tādos gadījumos pieņemts runāt par ieskaitīšanu, izejot no vecās formulas „paria delicta mutua

¹⁾ Sal. Kriminālproc. lik. 9. pantu.

²⁾ Sal. Kriminālproc. lik. 5. un 6. pantu.

³⁾ Attiecīgs nosacījums paredzēts Latv. Kriminālproc. lik. 20. p. 3. pktā: „Tiesas vajāšanu nevar ierosināt un uzsāktā ir jāizbeidz; kad likumā norādītos gadījumos apsūdzētais izlīdzis ar cietušo”. Sal. turpat, 24. pantu.

⁴⁾ Sal. vācu Strafgesetzbuch § 64: „Die Zurücknahme des Antrags ist nur in den gesetzlich besonders vorgesehenen Fällen und nur bis zur Verkündung eines auf Strafe lautenden Urteil zulässig”.

⁵⁾ Sal. Kriminālproc. lik. 6. pantu.

compensatione tolluntur". Bet šī formula nav pareiza.¹⁾ Runāt par soda pretenziju kompensāciju varētu tikai tad, ja to subjekti būtu dažādas personas, t. i. paši cietušie. Bet ja abu soda pretenziju subjekts ir viena un tā pati persona, proti pati valsts, tad par pretenziju kompensēšanu nevar būt runas. Ar to atkrīt arī prasījums, pēc paritātes kompensēto tiesībpārkāpumu apjoma ziņā.

Patiesībā tādos gadījumos notiek atsvabināšana no soda un pie tam aiz dažādiem apsvērumiem attiecībā uz abiem sadursmē nākušiem tiesībpārkāpējiem:²⁾

- a) uzsācēju (provocans), t. i. to, kurš izdarījis pirmo noziedzīgo tiesībpārkāpumu, atsvabina no soda tamdēļ, ka viņš jau cietis „launu“ no cietušā rokas (justus dolor), un šis apstākļi aiz „aequitatis“ apsvērumiem zināmos apstākļos atsvabina sodošo varu no viņas soda pretenzijas realizēšanas attiecībā uz uzsācēju;
- b) atriebēju (retorquens), t. i. to, kas atbildējis ar „launu“, atsvabina no soda tamdēļ, ka viņš ticis izprovocēts uz šādu darbību ar uzsācēja uzvešanos.

Tāda atsvabināšana no soda pēc savas dabas tomēr nebūt nav saistoša. Tā var notikt, kad tiesa apsvērusi visas lietas apstākļus, un tai nav jābūt visos gadījumos pilnīgai. „Retorsio“ var novest arī pie tā, ka p a d a l a i no soda atsvabina, t. i. pie soda mīkstināšanas.

Pēc vācu 1870/71 g. Strafgesetzbuch'a tiesa var aizskārums savstarpības gadījumā (§ 199) „beide Beleidiger oder einen derselben für straffrei erklären“, bet aizskārums un vieglu miesas bojājumu savstarpības gadījumā — „für beide Angeschuldigte oder einen derselben eine..... mildere oder überhaupt keine Strafe eintreten lassen.“³⁾ Abos gadījumos vācu tiesības prasa, lai abi tiesībpārkāpumi būtu cieši saistīti laika ziņā („auf der Stelle“).⁴⁾

¹⁾ Sal. Schötensack, Retorsion (V. D. A. II.) 397. un turpm. l. p.; Liszt, Lehrbuch, 419. l. p.

²⁾ Sal. Binding, Normen I, 32. l. p. „Die straflose Retorsion ist dies also entweder weil der Täter im Affekt handelte, oder weil er seine Strafe weg hat“.

³⁾ Vācu 1927. g. projekts § 320. citādi tuvojas šim jautājumam: „wer sich nur durch die Entrüstung über das unmittelbar vorausgegangene Benehmen eines andern hinreissen lässt, ihn in einer den Umständen nach entschuldbaren Weise zu beleidigen, wird nicht bestraft“. Tiesas vispārējā tiesība „von Strafe abzusehen“. — kad runa ir par viegliem nodarījumiem aptver pārējos nosacījumus par „retorsio“.

⁴⁾ Sal. Schötensack, turpat, 327. l. p.

Latvijas Sodu likums 450. un 514. pantos, kurī runā par vardarbības un aizskāruma savstarpību, paredz tieši iespēju atsvabināt no soda, bet ne ieskaitīšanu. Šī iespēja izslegta, ja nodarījuma objekts ir dienestpersona, kad tā izpilda savus dienesta pienākumus vai sakarā ar šo pienākumu izpildīšanu.

4. Ārzemēs izciesta soda ieskaitīšana, ievērojot ārvalsts varas realizēto soda pretenziju pret noziedznieku, nozīmē pilnīgi vai daļai atsvabināt noziedznieku no soda, kas tam pienākas tamdēļ, ka līdzās pastāv arī dzimtenes valsts varas soda pretenzija. Še mēs atkal sastopam „*acquittatis*“ principa iespaidu, jo pēc „*stricti juris*“ principiem nevienai suverēnai varai nav jāuzskata sava soda pretenzija par dzēstu ar to, ka cita valsts realizējusi savu jus puniendi.

Latvijas kōdekā tādu ieskaitīšanu¹⁾ pielaiž 8. pants.

5. Iepriekšēja ieslodzījuma ieskaitīšana.²⁾ Ieslodzījums, kā stingrākais līdzeklis, kas nodrošina apsūdzētā ierašanos tiesā un pārtrauc viņa sakarus ar ārpusauli, lai novērstu izdarītā pēdu slēpšanu, sarunu vešanu ar lieciniekiem u. t. t., lai gan pēc sava satura izpaužas personas fiziskā aizturēšanā, līdzīgi brīvības atņemšanas sodam, tomēr ievērojami atšķiras no soda.³⁾

Fakts, ka apsūdzētais vērsis uz sevi nopietnas aizdomas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (tādas aizdomas dažreiz līdzinās pilnīgai pārliecībai, piem., aizturot vainīgo nodarījuma vietā — in flagranti) vai arī par vēlēšanos izvairīties no nodarījuma kriminālām sekām (piem., bēgšanas mēģinājuma gadījumā), bez šaubām attaisno šo līdzekli, bet no tam tas nezaudē vienkārša tiesas piespiedu līdzekļa raksturu, un šo līdzekli vara izlieto tāpēc, ka viņas orgāniem nav iespējams nekavējoši un ar visām taisnīgam spriedumam nepieciešamām garantijām noskaidrot nedz pašu notikumu, nedz arī pie atbildības sauktā vainīgumu. Tomēr iepriekšējs ieslodzījums ir visai jūtams apgrūtinājums. Ja lietu pēc tam izbeidz vai ja apsūdzēto attaisno, tad valstij jādomā par atlīdzību nevainīgi pie izmeklēšanas un tiesas sauktam par sagādātām ciešanām. Bet pat tajā gadījumā, kad lieta noslēdzas ar notiesājošu sprie-

¹⁾ Sal. iepriekš. 27. l. p.

²⁾ Sal. Kriegsmann, *Anrechnung der Untersuchungshaft* (V. D. A. III.) 221. un turpm. l. p.

³⁾ Sal. iepriekš. 241. l. p.

dumu, pacēlas jautājums, vai noziedzniekam uzliktā soda smagums vēl pavairojams ar to, dažkārt visai ilgstošu brīvības atņemšanu, kas bijusi pirms šāda fināla.

Uz to dažreiz iebilst, ka izmeklēšana (un tā tad ar to saistītais iepriekšējais ieslodzījums) bieži ieilgst paša apsūdzētā vainas (?) dēļ, kuŗš ar nodomu apgrūtinā izmeklēšanas ātrāku nobeigšanu.¹⁾

Par tādu vainu, ja vēlas, var uzlikt arī to, kad apsūdzētais iesniedz apellāciju par zemākās instances notiesājošo spriedumu, ar ko process bez šaubām ieilgst.

Bet jāšaubās vai šādos gadījumos būtu pareizi runāt par apsūdzētā vainu. Atzīstot viņu par pilntiesīgu pusi procesā, kā tas ir tagadnes procesuālā „sacikstes kārtībā“, jārēķinās ar visām no tam izrietošām sekām, bet atsevišķi ar to, ka apsūdzētais dara visu no viņa atkarīgo, lai attālinātu notiesāšanas momentu.²⁾ To pašu spēj vēl sekmīgāk darīt brīvībā esošs apsūdzētais bez kādām ļaunām sekām priekš sevis. Tā tad nav pietiekoša pamata uzlikt ieslodzītam par to kādu speciālu atbildību.

Aiz pievestiem apsvērumiem pozitīvās tiesības pielaiž iepriekšēja apcietinājuma ieskaitīšanu tiesas spriedumā uzliktā brīvības atņemšanas laikā. Pie tam pa lielāki daļai nepieciešama vienādība vai vismaz procesuāls sakars starp noziedzīgo nodarījumu, kuŗa dēļ persona atrodas apcietinājumā, un to, uz kuŗu attiecas kriminālspriedums.

Patī ieskaitīšana var būt:

- a) saistoša,³⁾ (piem. pēc Itālijas 1930. g. kōdeka 137. p.) vai
- b) fakultātīva, pēc tiesas ieskata (citu valstu lielākā daļā), pie kam šī fakultātivitāte var būt izteikta pozitīvi vai negatīvi. Pirmā gadījumā likumā paredzēts, ka par ieskaitīšanas pielaišanu, tiesai īpaši jāaizrāda (piem. vācu Straif-

¹⁾ Sal. Коментаріи Таганцева къ Уложению 1903 г., изд. П. Якоби, 217. l. p.

²⁾ Sal. Kriegsmann, turpat 24l. un turpm. l. p.: „Haben wir den Angeklagten als Prozesssubjekt, als Partei anerkannt, so müssen auch die Konsequenzen getragen werden, dass er sein Recht zur Verteidigung missbraucht“.

³⁾ Patiesībā šādu obligātoriskumu tiesa vienmēr var apiet, ja viņa nevēlas ieskaitīšanu pieļaut, paaugstinot pamatsodu par tik, lai pie ieskaitīšanas iznāktu tieši tas sods, kuŗu tiesa atzīst par atbilstošu konkrētā gadījumā.

Norveģu 1902. g. kōdeks (§ 60) paredz tāda iepriekšēja ieslodzījuma saistošu ieskaitīšanu, kuŗu nav izsaukusi apsūdzētā procesuālā uzvešanās.

gesetzbuch),¹⁾ bet otrā — tiesai īpaši jāaizrāda, ka viņa ieskaitīšanu nepielaiž (piem. franču tiesības).²⁾

Pēc Latvijas Sodlu likuma³⁾ iepriekšējo ieslodzījumu pilnīgi vai daļai var ieskaitīt brīvības sodā tīsa, kas taisa lietā spriedumu (53. p.).

Stingri ņemot, vispārlietotais termins „ieskaitīšana“ nevisai atbilst lietas būtībai. Pie ieskaitīšanas domājama ieskaitāmo lielumu rakstura vienveidība. Pēdējās, kā iepriekš aplūkots, šeit nav. Iepriekšējs apcietinājums, kā jau teikts, ir procesuāls līdzeklis, bet brīvības atņemšana uz tiesas spriedumu — kriminālsods. Arī šajā gadījumā ir pareizāki runāt par atsvabināšanu no soda daļai uz tā pamata, ka notiesātam vēl līdz tiesai nācies pārciest iepriekšējo apcietinājumu.

§ 57. Noilgums.⁴⁾

Kriminālais noilgums (prescription, Verjährung, давность) noved pie atsvabināšanas no soda zināma laika notecēšanas dēļ.

I. Romā pretoru tiesības samērā agri izveidoja īsu noilguma termiņu (annus utilis) priekš t. s. delicta privata (neizslēdzot actio popularis), t. i. priekš privātā kārtībā vajātiem noziedzīgiem nodarījumiem. Priekš crimina publica, t. i. noziedzīgiem nodarījumiem šā vārda istā nozīmē, noilguma ilgu laiku nebija. To ievēda tikai pakāpeniski ķeizaru laikā, un pirmais šāds likums bija lex Julia de adulteriis, kurš paredzēja tajā minēto noziedzīgo nodarī-

¹⁾ § 60: „Eine erlittene Untersuchungshaft kann bei Fällung des Urteils auf die erkannte Strafe ganz oder teilweise angerechnet werden“, Sal. Šveices 1918. g. projekta 66. p. līdzīgu nosacījumu.

²⁾ 24. p. pēc 1892. g. turpin. „cette détention, (préventive), sera intégralement déduite de la durée de la peine qu' aura prononcée le jugement — à moins que le juge n'ait ordonné par disposition spéciale et motivée que cette imputation n'aura pas lieu ou qu'elle n'aura lieu que pour partie... Apcietinājumā pavadīto laiku pēc sprieduma taisīšanas ieskaita tikai tad, kad apsūdzētais nav pārsūdzējis spriedumu vai kad iesniegtā pārsūdzība kaut daļai ievērota (turpat).

³⁾ Sal. tomēr Latv. Kriminālproc. lik. 981. p. sikos nosacījumus par iepriekšējā ieslodzījumā pēc sprieduma taisīšanas pavadītā laika saistošu ieskaitīšanu.

⁴⁾ Sal. Löning, Die Verjährung (V. D. A. I.), 379.—471. lap. p.; Liszt, Lehrbuch, — 1927, g. 436. un turpm. l. p.; M. E. Mayer, Lehrbuch, 520. un turpm. l. p.; Binding, Handbuch, I, 816.—860. l. p. Фойницкий, Учение о наказании, 190.—124. l. p.

jumu sodāmības dzēšanai 5-gadu laiku. Vēlāk noilguma termiņus pagarināja. Pēc vispārējām domām normālais kriminālnoilguma laiks līdzinājās 20 g., pie kam noilgumam nebij padoti tikai vismagākie noziegumi, proti: a) parricidium (tēva slepkavība), b) apostasia (atkrišana no baznīcas) un c) suppositio partus (jaundzimuša apmaiņšana).

Senģermāņu tiesības arī pazina noilgumu un pie tam tik pat īsu (Jahr und Tag), kamēr kriminālā reakcija pamatojās uz privātu atreibību. Cietušais vienmēr zināja, kāda pārestība viņam sagādāta, un atreibības stimul, affekts — pārējošs stāvoklis. No tā izrietēja laika dzēsošais iespaids un tamdēļ arī nebija vajadzības noteikt tam garāku laiku. Pēdējam bija izšķiroša nozīme arī kompozīciju sistēmas valdīšanas laikā, kad uz „busas“ sajemšanu vērsta kriminālvajāšana tiktāl tuvojās civīlprasībai, ka prezumpcija par cietušā atteikšanos no sava prasījuma likās pilnīgi pamatota, ja to necēla zināmā laikā.

Kad kriminālo tiesībpārkāpumu vajāšana pārgāja valsts varas rokās, sodāmības novēršana noilguma termiņa notecēšanas dēļ, bez sodošas varas nesēja tiešas gribas izteiksmes, itkā nav iedomājama (nullum tempus occurrit regi),¹⁾ jo valsts vara taču tūlī nedabū zināt par izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Viņai nepieciešams laiks nodarījuma atklāšanai, un viņai ex officio jāvajā, — kamdēļ vajāšanas neierosināšanu pašu par sevi vēl nevar uzlūkot par atteikšanos no sodīšanas pretenzijas realizēšanas.

Ar romiešu tiesību, itāļu pārstrādājumā, recepciju Vakarēiropas valstu tiesību sistēmās tomēr sāk nostiprināties tas princips, ka arī valsts soda pretenzija tiek dzēsta ar noilgumu, izņemot t. s. „crimina atrocissima“ (slepkavība, kecerība un valsts noziegumi).²⁾ Pie tam uzstāda to noteikumu, ka, atšķirībā no civīlprocesa, noilgumu kriminālprocesā piemēro nevis per exceptionem, t. i. tikai gadījumā, ja uz to atsaucas puse, bet ex officio, t. i. neatkarīgi no šādas atsaukšanās.

XVIII. gadsimteņa beigu teorija tomēr raudzījās uz kriminālnoilguma institūtu noraidoši. To neatzīst Bekkarja, kurš pirmā vietā nostāda soda „neizbēgamību“, un vēl mazāk

¹⁾ Šis noteikums uzglabājies angļu common law; Krievijā nepazina noilgumu līdz 1755. g.

²⁾ Interesanti, ka pēc vecās itāļu skolas mācības, noilguma laika nepilnīga notecēšana saistīta ar soda mīkstināšanu. Tas pats princips bija izteikts krievu 1903. g. Sodū likumu 68. p., pēc kura attiecībā uz bijušo 99. pantu sods pēc 15 gadu notecēšanas netika dzēsts, bet mīkstināts.

Kants, ar savu „katēgorisko imperatīvu“. Uz tā paša viedokļa stāv Feuerbach's, kuŗa līdz galējībai novestā „ģenerālā prevencija“ necieš atvieglojumus, dzēšot sodu aiz noilguma. To pašu ceļu gāja vācu tā laika likumdošana. 1787. g. Josephina un 1794. g. Prūsijas Landrecht atcel kriminālo noilgumu. Bavārijas 1813. g. kōdeks pielaiž to tikai nosacīti.

Jaunu atrisinājumu jautājums par noilgumu guva revolūcionārā Francijā, kur gan jau līdz tam pastāvēja 30 gadu noilgums taisīta notiesījoša sprieduma dzēšanai. 1791. g. kriminālkōdeks ieveda divējādus noilgumus: a) vajāšanas noilgumu (3 gadi un b) izpildīšanas noilgumu (20 gadi).

Napoleona I. likumdošana pārnēs nosacījumus par noilgumu no materiālām tiesībām uz „Code d'instruction criminelle“ (1808. g.), kuŗa 635.—640. pants šķiro abēju veidu noilgumus atkarībā no noziedzīga nodarījuma smaguma, proti:

- a) prescription de l'action publique, kas iestājas priekš „crimes“ pēc 10 gadiem, priekš „délits“ pēc 3 gadiem un priekš „contraventions“ pēc 1 gada;
- b) prescription de la peine, kas iestājas priekš „crimes“ pēc 20 gadiem, priekš „délits“ pēc 5 gadiem un priekš „contravention“ pēc 2 gadiem.

Šie nosacījumi noderēja par paraugu pārējās Eiropas jaunākai likumdošanai.

II. Ja pozitīvās tiesības tādā kārtā galīgi piesavinājas principu atsvabināt no soda aiz noilguma, tad teorija vēl ilgi pūlējās izskaidrot noilguma juridisko raksturu, nenodarbojoties tik daudz ar iebildumiem, kuŗus cēla pret kriminālnoilgumu, cik ap to, lai juridiski pamatotu tā nepieciešamību.

Iebilstot pret noilgumu aizrāda, ka ar tā pielaišanu atkrīt pelnītais sods (atmaksas teorija), vājinās kriminālpiedraudējuma atbaidošā nozīme (ģenerālās prevencijas teorija) un izslēgta labojošas iedarbības iespēja (speciālās prevencijas teorija). Bet šiem iebildumiem nav absolūta pierādīšanas spēka, lai gan tiem ir daļa patiesības. Ja apsvērumi par labu noilgumam ir spēcīgāki, tad ar minētiem trūkumiem jāapmierinās.

1. Šeit pirmā vietā stāv procesuāls apsvērums, kuŗu jau 1655. g. norādīja Lauterbach's, atkātoja Tomasius un ar sevišķu spēku aizstāvēja Binding's. Tas ir tiesāšanas beznozīmīgums pēc ilga laika notecēšanas, jo tad nav iespējams konstatēt lietas apstākļus. Izzūd

lietišķas pēdas; izmirst aculiecinieki; pārdzīvojušie neatceras notikušo, kriminālā justīcijā ir bezspēcīga, un tamdēļ labāki atteikties no soda pretenzijas, nekā demonstrēt savu nespēku.

Viss tas ir pareizi attiecībā uz ilglaika noilgumu. Bet ja pielaiz arī īslaika noilgumu, tad pievestais procesuālais apsvērumš nav izsmelošs, jo vairāk, ka te pilnīgi atstāts bez ievēribas t. s. „soda noilgums“.

2. Materiāli-tiesiskie apsvērumi par labu noilgumam parasti ir šādi: no atmaksas viedokļa, ja tas ir pareizs — noziedznieks, atrazdamies mūžīgās izbailes sagaidot varbūtējo vajāšanu, jau pietiekoši cietis; no labošanas teorijas viedokļa — ja noziedznieks šajā laikā nav izdarījis citu noziedzīgu nodarījumu, tad mērķis ir sasniegts, jo tas liecina par viņa iekšējo pārvēršanos, un no ģenerālās prevencijas viedokļa — ticība uz iespēju izvairīties no soda aiz noilguma, ievērojot, ka šāda izeja samērā reti atgadas, nebūt nav stipra.

Bet minētais tikai paralizē pret noilgumu parasti celtos iebildumus. Šie apsvērumi nedod pietiekoša juridiska pamatojuma tā pielaišanas nepieciešamībai.

3. Šajā ziņā daudz pārliecinošāks ir aizrādījums uz to pārejošo nozīmi, kas piemīt vispār visām sabiedriskās dzīves parādībām to starpā arī noziedzīgam nodarījumam vai, kas nozīmē to pašu, aizrādījums uz laika visizlīdzinošo spēku („die unendliche, alles heilende und alles tilgende Macht der Zeit“ — Köstlin's¹⁾). Pamatīgāki šo domu attīsta A. Merkel's²⁾ un Löning's.³⁾

Pēc viņu domām lieta ir tā, ka noziedzīgs nodarījums traucē tiesisko līdzsvaru (das rechtliche Gleichgewicht), it kā paplašinot noziedznieka tiesību aploku uz sveša aploka rēķina, pret kuru tas vērsis nodarījumu, pie kam traucēto līdzsvaru, pēc vispārējā noteikuma, atjauno, uzliekot viņam kriminālsodu. Tāds pats līdzsvarojošs iespāids, pēc viņu mācības, piemīt arī laikam. Noziedzīga nodarījuma launās sekas pamazām iznīkst, ievērojot vispārējās pārmaiņas, kurām ar laiku padots viss cilvēciskais, bet ja līdzsvars ir atjaunots, tad mērķis, pēc kura tiecas sods, ir sasniegts citādā ceļā, un patī sodīšana kļūst lieka.

Šajā izskaidrojumā mūs neapmierina tas, ka sodīšanas iedarbības nozīme aprobežota vienīgi ar traucētā tiesiskā

¹⁾ Sal. Neue Revision der Grundbegriffe, 910. l. p.

²⁾ Sal. Merkel-Liepman, Die Lehre von Verbrechen, 299. un turpm. l. p.

³⁾ Sal. Verjährung, 458. un turpm. l. p.; Sal. arī Таганцевъ, изд. Якоби, 272. un turpm. l. p.

līdzsvara atjaunošanu. Sodīšanas mērķi, kā iepriekš noskaidrots, ar to vien nav izsmelti.¹⁾

4. Mēs teiktu, ka nepieciešamība atsvabināt no soda aiz noilguma izriet no tiesību iekšējās tiekšanās pēc noteiktības kā tiesību pamatipašības, bez kā viņas pašas sevi noliegtu. Ja ir pareizi, ka noziedzīga nodarījuma momentā valstij rodas soda pretenzija, tad, iekamš šī pretenzija nav apmierināta, pastāv nenoteiktība, kura jānovērš, vai nu apmierinot pretenziju, vai, ja tas zināmā laikā izrādijās par neiespējamu, ar vasts atteikšanos no tās, lai novērstu no tiesībārkāpuma tiesiskā dzīvē radušos nenoteiktību.

No šā viedokļa ir attaisnojams kā ilglaika, tā īslaika vajāšanas noilgums, ja jem vērā, ka noilguma terminus nosaka atkarībā no izdarītā tiesībārkāpuma svarīguma, un arī soda noilguma. Jo tiesībārkāpums ir nopietnāks, jo valstij grūtāki atteikties no savas soda pretenzijas. Jo vieglāks tas ir, jo ātrāk iespējams ir tāda atteikšanās, jo tad nav pietiekoša pamata par daudz ilgi atstāt tiesisko stāvokli nenoteiktu.

III. Kas attiecas uz noilguma veidiem, tad:

1. Noilguma pamatveids ir vajāšanas noilgums (Verfolgungsverjährung, давность преследования) t. i. laiks, kas notecējis no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai līdz tai dienai, kad pret konkrēto personu uzsāk kriminālvajāšanu. Tādā kārtā šā noliguma tecēšanas sākuma noteikšana atkarājas no tam, kādā momentā nodarījumu skaita par izdarītu.

Kas attiecas uz pabeigtu vienkāršu noziedzīgu nodarījumu, tad nodarījums uzskatāms par izdarītu no tā momenta, kad izpildīts viņa likumīgais sastāvs, neatkarīgi no turpmākā rezultāta.²⁾

Pie nepabeigta nodarījuma (mēģinājums, vai délit manqué) noilgums sāk tecēt no tā momenta, kad izdarīts pēdējais sodāmais akts.

Noziedzīga stāvokļa gadījumā noilgumu aprēķina no tā momenta, kad izdarīts tas noziedzīgais akts, no kura iesācies šis stāvoklis.³⁾

Ilgstošiem noziedzīgiem nodarījumiem noilguma te-

¹⁾ Sal. iepriekš. 170. un turpm. l. p.

²⁾ Vācu 1927. g. projektā (§ 80) sevišķi atzīmēts: „Tritt der zum Tatbestand gehörige Erfolg erst später ein, so beginnt die Verjährung mit diesem Zeitpunkt“.

³⁾ Sal. tomēr vācu 1870. g. Strafgesetzbuch § 171., kā arī iepriekš 159. l. p.

cējumu aprēķina no momenta, kad izbeigta konkrētā noziedzīgā darbība.

Turpināmiem noziedzīgiem nodarījumiem noilgumu aprēķina atsevišķi katram tā sastāvaktam.¹⁾

Beidzot, noilgumu t. s. *delicta omissionis* (noziedzīga bezdarbība) sāk tecēt no tā momenta, kad izbeidzas pārkāptā pienākuma esamība.²⁾

Vajāšanas noilguma laiks atkarājas no maksimālā soda smaguma, kas „in abstracto” draud par konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Ar šā laika notecēšanu valsts soda pretenzija automātiski tiek dzēsta, un pēc šā laika iesāktā kriminālvajāšana izbeidzama tajā procesa stadijā, kurā noilguma notecešanas fakts konstatēts.³⁾

Saskaņā ar Latvijas Sodulikumā 65. pantu noilguma laiks ir šāds: smagiem noziegumiem, par kuriem draud spaidu darbi uz visu mūžu — 15 gadi; pārējiem smagiem noziegumiem — 10 gadi; noziegumiem, par kuriem draud pārmācības nams — 8 gadi; pārējiem noziegumiem — 3 gadi; dienesta pārkāpumiem — 2 gadi, bet pārējiem pārkāpumiem — 1 gads.⁴⁾

Bet ja kriminālvajāšanu pret noteiktu personu pirms noilguma notecēšanas uzsākusi kompetenta iestāde (publiskas apsūdzības lietās), vai cietušais jeb viņa likumīgais pārstāvis (privātās apsūdzības lietās), — tad noilguma tecēšana attiecībā uz šo personu tiek pārtraukta. Pēc tam no tās dienas, kad kompetenta iestāde vai persona šādas vajāšanas kārtībā izdarījusi pēdējo aktu, sāk tecēt jauns noilguma termiņš, pēc kura notecēšanas, ja pa to laiku nekāds cits akts nav darīts, soda pretenzija zūd.

No tāda noilguma pārtraukuma (*Unterbrechung*, *перерывъ давности*) atšķiras tā apturēšana (*praescriptio dormiens*, *Ruhe der Verjährung*, *приостановление давности*).

Še spēkā vecais romiešu noteikums: „*agere non valent non currit praescriptio.*” Tāda apturēšana notiek tad, kad

¹⁾ Saskaņā ar Latv. Sodulik. 67. p. noziedzīgam nodarījumam, kas sastāv no „vairākiem atsevišķiem darbiem”, noilguma laiks skaitāms no tās dienas, kad pabeigts pēdējais no šiem darbiem, bet noziedzīgam nodarījumam, kas „turpinās nepārtraukti” — no viņa izbeigšanas dienas.

²⁾ Par noilguma tecēšanu pie līdzdalības, sal. iepriekš, 152. l. p.

³⁾ Vairāku noziedzīgu nodarījumu sakrišanas gadījumā (daudzējība), kad sodi uzlikti kumulatīvi, noilgums tek katram no tiem atsevišķi, bet ja uzlikts viens sods pēc kopības, tad tek tikai viens noilgums šim sodam.

⁴⁾ Pēc mūsu kriminālprocesa 1160. panta vajāšana par neatļautu meža iznīcināšanu uzsākama 1 gada laikā, bet par neatļautu blakus izmantošanu mežos — 6 mēnešu laikā.

kriminālvajāšanas ierošināšana vai turpināšana uzduras uz nepārvaramu formālu (likumīgu) šķērslī, kā: nepieciešamību iepriekš izšķirt t. s. prejudiciālu¹⁾ jautājumu vai dabūt parlamenta iepriekšēju atļauju attiecībā uz tā locekļiem, kas bauda procesuālu immunitāti u. t. t.²⁾ Noilguma apturēšanas gadījumā, atšķirībā no tā pārtraukuma, līdz apturēšanai notecējušā noilguma termiņa daļa neiet zudumā, bet to pieskaita noilgumam, kurš sāk tecēt pēc tam, kad nōvērsti šķēršļi, kuri izsaukuši šādu apturēšanu.

Solaiku tiesības, kā liekas, nosveras par to, ka pārtraukšanas institūts, cik iespējams, atvieto jams ar apturēšanas institūtu.³⁾

2. Soda noilgums (Vollstreckungsverjährung, давность наказания) sāk tecēt no tās dienas, kad spriedums stājies likumīgā spēkā un tek līdz tai dienai, kad to sāk izpildīt (piem., notiesātā bēgšanas gadījumā). Še, kur soda pretenzija pēc pārbaudīšanas tiesā kļuvusi pilnīgi noteikta, valstij vēl grūtāki atteikties no tās realizēšanas. Tamdēļ šā noilguma termiņi daudz ilgstošāki par vajāšanas noilguma termiņiem. Tālāk, tā kā jau pastāv tiesas spriedumā noteikts konkrēts sods, tad noilguma laiku nosaka nevis atkarībā no draudošā, bet no faktiski uzliktā soda.

Latvijas Sodu likums soda noilgumam (65. p. 3. pkt.) vispār paredz divkārtīgu laiku, kurū aprēķina no sprieduma taisīšanas dienas, bet attiecībā uz pārkāpumiem — trīskārtīgu laiku, salīdzinot ar augšminēto vajāšanas noilguma termiņu.⁴⁾

Ar notiesāšanu, saistīto tiesību zaudēšanu soda noilgums nedzēš un tiesību zaudēšanas laiks skaitās no tās dienas, no kuŗas ar noilgumu dzēsts spriedumā noteiktais sods (66. p.).

3. Bez šiem diviem veidiem Latvijas Sodu likums (65. p. 2. pkt.), pēc 1903. g. Sodu likumu parauga, pazīst trešo noilguma veidu, kurū var nosaukt par tiesāšanas noil-

¹⁾ Sal. Kriminālproc. lik. 20. p. 2. pkts.

²⁾ Sal. Latvijas Republikas Satv. 30. p.

³⁾ Latvijas Sodu lik. saskaņā ar 68. p., attiecībā uz vajāšanas, kā arī sodīšanas noilgumu runā tikai par apturēšanu, bet ne pārtraukumu. Tiesu prakse, piemērojoties Kriminālproc. likumam, pieļauj arī pārtraukumu.

⁴⁾ Latvijā pēc sprieduma par brīvības atņemšanu nodošanas izpildīšanai, bēgšanas gadījumā ieslodzījuma laiku skaita par jaunu no izbēgušā arestanta aizturēšanas dienas (Kriminālproc. lik. 981. p.).

Ja naudas sodu pārvērš arestā, soda noilguma laiku skaita nevis pēc naudas soda, bet pēc aresta.

gumi (давность осуждения). To aprēķina arī no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienas — līdz sprieduma taisīšanas dienai, neatkarīgi no tam, vai vajāšanas noilgums bijis pārtraukts vai apturēts, pie kam šajā ziņā attiecībā uz t. s. „smagiem noziegumiem“ un „noziegumiem“ noteikts divkārtīgs, bet pārkāpumiem trīskārtīgs laiks, salīdzinot ar to laiku, kāds paredzēts vajāšanas noilgumam (rēķinot pēc draudējušā soda smaguma). Šā īpatnējā, citām likumdošanām nepazīstamā noilguma veida nolūks — paralizēt izmeklēšanas tīšu vilcināšanu no varas pārstāvju puses, izdarot pirms vajāšanas termiņa notecēšanas kādas formālas un pēc būtības nenozīmīgas izmeklēšanas darbības, neskatoties uz to, ka izmeklēšanai vispār trūkst pietiekoša materiāla.¹⁾

4. Rietumeiropas jaunākie likumi ievēduši vēl vienu noilguma veidu, ko sauc par soda ziņu noilgumu Strafreger-Löschung, давность судимости). Lieta tā, kā ziņas par noziedznieku sodīšanu koncentrējas vienā vietā (casier judiciaire), no kurienes vajadzīgās ziņas izdod iestādēm, kuras pārzin kriminālo justīciju un t. t. Laj nojemtū no sodītā notiešanas trajū, pēc noteikta laika attiecīgus sarakstus dzēš un ziņas nevienam vairs neizdod, tā kā attiecīgu personu skaita par tādu, kas zem tiesas nav bijusi (gilt nicht als vorbestraft).

Noilguma laiku vispār skaita pēc likuma, kas bijis spēkā noilguma tecēšanas iesākumā, ja jaunais likums nav ievēdis īsāku laiku (Latv. Soda lik. 12. p.).

§ 58. Soda nosacīta atlaišana.²⁾

Pie gadījumiem, kad vara atsakās no savas soda pretenzijas, atsvabinot noziedznieku no tam pienākošās soda, pieder samērā jaunais krimināltiesību institūts, kuŗu dēvē par soda izpildīšanas nosacītu atlikšanu (conditional re-

¹⁾ Citos kōdekos to pašu sasniedz citādā ceļā, piem. pēc vācu 1927. g. projekta (§ 81.) pati noilguma apturēšana ierobežota ar noteiktu termiņu. Tomēr min. projekta §§ 82. un 85. paredz, ka tiesa vai pat t. s. „Vollstreckungsbehörde“ var pagarināt procesuālos nolūkos noilguma laiku, bet ne vairāk kā uz pusi.

²⁾ Sal. Liszt, Bedingte Verurteilung und bedingte Begnadigung (V. D. A. III); 1.—91. l. p.; Lenz, Reformbewegung im Anglo-Amerikanischen Strafrecht; Ruggles-Brise, Prison Reform at home and abroad. 1927. g.; Mittermaier, Die bedingte Verurteilung (der bedingte Straferlass). Pielikumā I. pie Vācijas 1927. g. proj.: 54.—61. l. p.; Bulletin de la Commission pénitentiaire internatio-

lease, bedingter Strafaufschub, Strafaussetzung), vai nosacītu notiesāšanu (condamnation conditionelle, bedingte Verurteilung, условное осуждение).

Šā institūta pamatā ir tā doma, ka zināmos gadījumos sprieduma izpildīšana ir lieka, jo soda mērķi ir iespējams sasniegt bez tā.

Šī doma atradusi sev izteiksmi trīs dažādās sistēmās, kuras pieņemts apzīmēt kā: 1. angļu-amerikāņu, 2. franču-belģu, un 3. vācu (vecu).

1. Pirmā ar savām saknēm sniedzas pa daļai vecā angļu-sakšu institūtā surety of peace or of good behaviour (pacis tuendi, bene vivendi, recognizance),¹⁾ bet pa daļai arī angļu-sakšu procesam pazīstamos reprieve vai withdrawing of the sentence (sprieduma taisīšanas atlikšana).²⁾

Šo institūtu sporadisku piemērošanu mēs sastopam Anglijā 1842.—1854. g. g. no tiesneša Hill'a puses Birminghamā, kad viņš nosacīti atlika soda izpildīšanu zināmām apsūdzēto kategorijām, neraugoties uz viņu vainīgumu, ar nosacījumu turpmāk nevainojami uzvesties (during good conduct).

Visā pilnībā šī sistēma attīstījās vispirms Ziemeļ-Amerikā ar nosaukumu „probation-system”. Amerika no paša sākuma pārnesa smaguma centru no tiesas darbības, kurā atliek notiesāšanu, uz tās personas darbību, kurai uzliek pienākumu uzraudzīt tiesībpārkāpēju. 1869./70. g. Masačusetsas štatā izdarija pirmo mēģinājumu nodibināt visiting agent amatu 16 gadus vecumu nesasnējušu, pagaidām no soda atsvabinātu nepilngadīgo uzraudzību. Kāds Cook's („father (!) Cook“), iedams tālāk, sāka privātā kārtā uzņemties garantiju arī par tādu personu kārtīgu uzvešanos, kas bija vecākas par 16 gadiem, ja tām piemēroja to pašu kārtību.

Šie mēģinājumi tuvākos gados deva tik labus rezultātus, ka 1878. gada Bostonā izveda vispārēju likumu par oficiāla probation officer iecelšanu pie katras tiesas. Viņa pienākums bija itkā pusei būt klāt pie lietas iztie-

nale; 1890. g. I., II., 415. un turpm. l. p. Журваль Мин. Юстиціи, 1897. 1898., 1904., 1905., 1912. un 1913. г. (Гогеля, Жижиленко, Люблинского, Понтоковского, Печалева и Тимашева raksti); Alksnis, Piezīmes par soda nosacītu atlaišanu (Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923. g. № 3/4).

¹⁾ Sal. iepriekš. 214. l. p.

²⁾ Sal. Stephen, New. Com., 1886. g. IV., 482. un turpm. l. p.; Reprieve (no „reprendre“) iespējams: „ex necessitate legis“, „ex mandato regis“ un „ex arbitrio iudicis“.

sāšanās. Viņš arī lika priekšā, pamatojoties uz tiem datiem, kas tam bija, piemērot apsūdzētam neatkarīgi no vecuma pārbaudi (to place him under probation) un tajā pašā laikā uzņēmās galvojumu, ka pēdējais labi uzvedīsies.¹⁾

Tiesnesis, lai gan lemj atzīt apsūdzēto par vainīgu, bet atliek paša sprieduma taisīšanu (conviction, but suspension of sentence) un nosaka pārbaudes laiku, kurū vajadzības gadījumā viņš var pagarināt. Pārbaudei ir ne tikai no-gaidošs raksturs, bet tā saistīta ar daždudu pienākumu uzlikšanu, kurū neievērošanai seko atliktā soda izpildīšana. Ja delinkvents pārbaudi iztur, tad lietu izbeidz: „the case is dismissed“, vai „discharged“, vai kā saka Illinoisā, „conviction shall become void“.

Šo sistēmu pārjēma Ziemeļ-Amerikas pārējie štati.

Pašā Anglijā šā institūta attīstības gaitu normē šādi likumdošanas akti:

a) 1879. gada pazīstamais Summary Jurisdiction Act tiesnesim sīkās lietās (of so trifling a nature, that it is inexpedient to inflict punishment) atļauj:

α) atlaist apsūdzēto bez notiesāšanas (to discharge without conviction), vai arī

β) visbiežāk, atzīstot apsūdzēto par vainīgu, nosacīti to atlaist (upon conviction discharge him conditionally) ar eventuālu pienākumu ierasties no jauna pie tiesneša, lai tas taisītu par viņu spriedumu (to appear for sentence).

b) Pēc tam 1887. g. Probation of first Offenders Act pirmo reizi nostājās uz amerikāņu viedokļa, ievēdot „probation“ jēdzienu sakarā ar sevišķu uzraudzību pie soda atlikšanas. Domāti jauni noziedznieki un pie tam ne citādi kā pirmās notiesāšanas gadījumā. „Previous conviction“ izslēdz iespēju piemērot apsūdzētam šo kārtību. Formāli šī procedūra norit tāpat kā Amerikā, atdalot „conviction“ un „sentence“.

c) 1907. g. zem „Howarda Ligas“ iespaيدا izdots jaunais „Probation of Offenders Act paplašina atlikšanas piemērošanas aploku, a t m e t o t nosacījumu par „pirmo notiesāšanu“.

Atvietojojot „Summary Jurisdiction Act“, minētais jaunais likums atļauj tiesnesim sīkās lietās, neskatoties uz to, ka apsūdzība pierādīta (charge is proved), ja sodīšana šķiet nelietderīga (inexpedient to inflict punishment), atstāt apsūdzēto ne-

¹⁾ Izslēgti smagi noziegumi.

sodītu, vai arī, netaisot verdiktu par vainīgumu (without proceeding to conviction) atlaist apsūdzēto pārbaudīšanai (to release on probation).

Attiecībā uz smagākiem noziegumiem tiesai ir atļauts, taisot verdiktu par vainīgumu (conviction), atlaist (discharge) notiesāto bez sprieduma (sentence) nosacīti pret galvojumu (conditionally on recognizance) ar pienākumu atkal ierasties, ja viņš pārkāpj tiesas nosacījumus.¹⁾

Šādu kārtību tiesas var atzīt par lietderīgu atkarībā no apsūdzētā vecuma, viņa rakstura īpašībām, agrākās dzīves, veselības stāvokļa un t. t.

Pārbaudes laiks — 3 gadi. Pārbaude saistīta ar aizliegumu uzturēties zagļu sabiedrībā, apmeklēt aizdomīgas iestādes, lietot alkoholiskus dzērienus un t. l. Kad pārbaudes laiks notek, nepārkāpjot šos pienākumus, lieta izbeidzas bez sevišķa tiesas lēmuma.

Bet galvenais ir tas, ka pēc amerikāņu parauga nodibināts children probation officer amats, kura kompetencē ir ierosināt jautājumu par „probation” pielaišanu un uzraudzīt (supervision) nosacīti atlaistos jaunus noziedzniekus.²⁾

Beļģijā, zem Romas starptautiskā cietumu kongresa (1885. g.) un pazīstamā beļģu kriminālista Prince'a iespaida, 1888. g. izvests likums „*établissant la libération conditionnelle et les condamnations conditionnelles dans le système pénal*”, kura pamatā atrodas divi, šē izveidotai sistēmai raksturīgi principi:

- a) atliek taisīta sprieduma izpildīšana (il sera sursis à l'exécution du jugement). Citiem vārdiem, atšķirībā no angļu-amerikāņu sistēmas, tiek taisīts spriedums, paredzot tajā noteiktu sodu, bet spriedums pagaidām paliek neizpildīts;
- b) ja notiesātais iztur viņam līdz ar to nolikto pārbaudi (ne ilgāki par 5 gadiem), taisītais spriedums skaitās par neesošu (la condamnation sera considérée comme non avenue).

Bet „sursis” ir piemērojams tikai tad, ja apsūdzētais agrākinav notiesāts. Speciālu notiesātā uzraudzību 1888. g. likums neparedz.

Francijā gājusi šo pašu ceļu Bérenger'a 1891. g. likumā sur l'atténuation et l'aggravation des peines (loids sursis). „Il sera sursis à l'exécution de la pei-

¹⁾ Sal. iepriekš. 300. l. p.

²⁾ Sal. arī 1908. g. Children Act un 1920. g. Juvenile Courts Act 1920. g.

ne", skan attiecīga formula šajā likumā, kuŗu var piemērot gadījumos, kad piespriež ieslodzījumu cietumā vai naudas sodu. Šo likumu nevar piemērot, ja apsūdzētais agrāki tiesāts par „crime” vai „délit” un izcietis sodu ne mazāku kā cietums. Ja pa pārbaudes laiku (5 gadi) viņš izdara noziedzīgu nodarījumu, par kuŗu draud cietums, tad jāizcietē abi sodi, kā jaunuzliktais, tā arī atliktais („seront cumulées”).

Atšķirībā no Beļģijas, Francijā „sursis” attiecas tikai uz galveno sodu (peine principale). Ar to saistītā tiesību zaudēšana iestājas neatkarīgi no atlikšanas, pie kam, ja pārbaudes laiks notek sekmīgi, tad ipso jure iestājas „réhabilitation de plein droit”. Pašu notiesāšanu kā „non avenue” dzēš „casier judiciaire”¹⁾

III. Ievērojamo vācu kriminālistu — Bindinga²⁾ un c. konservātisms ilgu laiku kavēja vācu likumdošanas virzīšanos pa šo ceļu.

Šeit soda atlikšanu agrāk izveda nosacītas apžēlošanas (bedingte Begnadigung) kārtībā, kādas apžēlošanas tiesību augstākās varas nesējs deleģēja tieslietu ministram. To piemēroja galvenā kārtā personām, kas bija jaunākas par 18 gadiem un nebija agrāki notiesātas, neatkarīgi no izdarītā nodarījuma smaguma uz izpildu varas (Strafvollzugsbehörde) iniciatīvu, uzklusot tās tiesas slēdzienū, kuŗa bija taisījusi attiecīgu spriedumu. Pārbaudes laikam vajadzēja būt īsākam par noilguma laiku, ar kuŗu būtu dzēsta izdarītā noziedzīgā nodarījuma sodamība, bet ne īsākam, kā no 1 līdz 2 gadiem. Tieslietu ministrs varēja atcelt atlikšanu ne tikai otrreizējas notiesāšanas, bet arī sliktas uzvešanās gadījumā.

Vācu jaunais 1923. g. Jugendgerichtsgesetz nostājās uz cita viedokļa. Attiecībā uz personām, kas jaunākas par 18 gadiem, pati tiesa var: „die Vollstreckung einer Freiheitsstrafe „im Urteil” oder „nachträglich” aussetzen, (§§ 10., 11.). Pārbaudes laiks 2—5 gadi, pa kuŗu laiku noilguma tecēšanas apstāja s. Atkarībā no labas uzvešanās, — eventuāli notiesātiem uzlikto „speciālo pienākumu izpildīšanas (var nodibināt arī „Schutzaufsicht”) — sods atkrīt (die Strafe wird erlassen, wenn sich der Verurteilte bewährt hat), pretējā gadījumā sodu izpilda. Bet pat jaunas notiesāšanas gadī-

¹⁾ Franču statistika (pirms kaŗa) uzrāda tikai 2% recidīva pēc soda atlikšanas piemērošanas.

²⁾ Normen, 1916. I. 417. I. p. „Die Verteidiger der m. E. durchaus ungesunden bedingten Verurteilung... haben Vornehmeres zu tun, als natürliches Denken und Empfinden zu respektieren”.

jumā nav izslēgta otrreizējas soda atlikšanas iespēja (§§ 12.—15.).¹⁾

No pievestām trim sistēmām t. s. bedingte Begnadigung principā ir vismazāk apmierinoša. Pēc Liszta pareiza aizrādījuma, žēlestība pēc savas būtības ir rets izņēmums no vispārējā noteikuma. Soda izpildīšanas atlikšana, turpretim, aicināta pie zināmiem apstākļiem izvērsties par rēgulāru parādību. Nostādot šās kārtības piemērošanu galā atkarībā no administrācijas (tieslietu ministra), bet ne neatkarīgas tiesas, var rasties patvalība (Kabinettsjustiz, kā izteicas Wach's).

Kas attiecas uz abām pārējām sistēmām, tad vispārējā doma arvien vairāk nosveras par labu franču-belģu konstrukcijai, pēc kuņas lietu noved līdz galam, tiek taisīts spriedums un atlikta vienīgi tā izpildīšana, pie kam, ja notiesātais iztur pārbaudī, sodu skaita par nebijušu (automatiski), bet ne par izcīestu (kā ne visai izdevīgi izsakās piem. Norveģijas 1902. g. kōdeks). Jautājums par to, vai pašu notiesāšanu uz likumdošanas fikcijas pamata skaitīt par neesošu vai nē, no šā viedokļa nav svarīgas nozīmes. Procesuālais likums var noliegt izsniegt šādos gadījumos ziņas par sodiem, nemaz neuzstādot tādu fikciju materiālā krimināllikumā.

Angļu-amerikāņu sistēmas neapšaubāma priekšrocība ir tā, ka smaguma centrs pārnests uz „probation” un, galvenais, ka pie tiesas nodibināts oficiāls orgāns (probation officer), kuņa nozīmi procesuālo funkciju pareizas sadalīšanas (diferenciācijas) ziņā var salīdzināt, mutatis mutandis, ar to vēsturisko nozīmi, kas bija sevišķa publiska apsūdzības orgāna, prokurātūras personā, izveidošanai.

Lai tirā veidā uzglabātu tiesas funkcijas, kuņas, pēc šo-laiku kriminālprocesa, atšķirībā no agrākās inkvizīcijas kārtības, izpaužas uzstādīto prasījumu pareizības kontrolē, —

¹⁾ Šiem principiem piesienas vācu 1927. g. projekts, kurš §§ 40.—45 pielaiž vispār „bedingten Erlass der Strafe”, ja runa ir par „Gefängnis”, „Einschliessung” vai naudas sodu. Sevišķi norādīts, ka sods skaitās par atļautu, ja atlikšana nav atcelta.

Sveices 1918. g. projekts runā par „bedingte, Verurteilung (39. p.). Viņa īpatnības ir tās, ka apsūdzētais nedrīkst būt notiesāts iepriekšējo 10 gadu laikā, kā apsūdzētam pēc iespējas jāatliedzina kaitējums un ka viņam noliek „Schutzaufsicht”. Labas uzvešanās gadījumā „gilt die Verurteilung als nicht geschehen”.

²⁾ Pat angļu kolonijās „suspension of sentence” sāk dot vietu „suspension of execution of the sentence”. Tikai pašā Francijā kādu laiku varēja novērot pretēju parādību, kā mēģinājumu atvietot „sursis à l'exécution de la peine” ar ne visai izdevušos formulu „sursis à la poursuite”.

iniciāīvei jautājumā par soda atlikšanas pielaižamību, jāiziet nevis no pašas tiesas, bet no sevišķa organa, kurš uz to ir pietiekoši sagatavots ar iepriekšēju konkrētas lietas apstākļu izpētīšanu. Un līdzīgi tam, kā pēc tiesas sprieduma taīšanās tā izpildīšana atkal nāk prokuratūras, kā valsts sodošās varas nesējas rokās, gluži tāpat, pēc tam, kad tiesa atzinusi „probation officer'a“ prasījumu par soda atlikšanu par ievēribu pelnošu, pašas pārbaudes izvešanu un pārbaudāmā uzraudzību nodod tam pašam probation officer'am.

Bez šī organa vissoda izpildīšanas atlikšanas institūts ir vienpusīgs.

Pēc būtības soda atlikšanas institūts bez šaubām pieder pie tiem gadījumiem, kad vara atsakās (nosacīti) no savas soda pretenzijas. Tam par pamatu ir kriminālpolitiski apsvērumi. Nosacītai notiesāšanai jābūt par brīdinājumu noziedzniekam. Tā karājas virs notiesātā, kā damokla zobēns, ilgāku vai īsāku laiku un noder kā atturošs elements, kas spēj novērst viņa turpmāko noziedzīgumu.

Soda nosacīta atlikšana tamdēļ ir piemērojama tikai t. s. gadījuma noziedzniekiem, atsevišķi, gados jaunākām grupām un vispār tajos gadījumos, kad kriminālnodarījums izdarīts aiz vieglprātības, galēja trūkuma, nepietiekošas dzīves pieredzes, uz citu uzmodinājumu, vai aktīvas nožēlošanas gadījumā, ja vainīgais (kā to ne bez pamata uzsver Šveices projekts) pēc saviem spēkiem atlīdzina cietušam par izdarīto kaitējumu.

Iebildums, itkā no soda nosacītas atlikšanas piemērošanas cieš ģenerālās prevencijas ideja, jo tautā sātricina pārliecību par soda kā noziedzīga nodarījuma seku neizbēgamību un rodas priekšstats par to, ka vienu reizi likumu var nesodīti pārkāpt, ir nepamatots. Nekādas pārliecības par to, ka soda nosacīta atlikšana tiks piemērota, noziedzniekam, nevar būt. Drīzāk jādomā, ka tiesa nepiemēros soda nosacītu atlikšanu tādām, kas izdarījis noziedzīgu nodarījumu cerot uz soda atlikšanu t. i. gājis uz to pilnīgi apzinīgi un ar aprēķinu. No otras puses labums, kas nāk no soda atlikšanas institūta, kaut īslaika cietuma piemērošanas novēršanas ziņā, ir tik milzīgs, ka arī šīs bažas nekrīt svarā, jo vairāk, kā nosacītas atlikšanas piemērošanas aploks, lietu pareizi nostādot, ir aprobežots: tā piemērojama vienīgi mazāk svarīgu noziedzīgu nodarījumu lietās.¹⁾

¹⁾ Prāgā 1930. g. kongresā pieņemta rezolūcija par nosacītas atlikšanas aprobežošanu. Pēc Vācijas kriminālstatistikas nosacītas atļaišanas rezultāti 1924.—1929. g. nebij pilnīgi apmierinoši; atsaukumu

Latvijas Sodulikums (Krievu 1903. g. Sodulikumi nosacītas atlikšanas institūtu vēl nepazīna, bet Latvijā tas ieviests 1922. g. un papildināts 1928. g.) soda nosacītu atlikšanu pieļauj, ja piespriež sodu, ~~neaugstākū par cietumu~~, vai arī ievietošanu labošanas vai audzināšanas-labošanas iestādē, ja „tiesai ir pamatoti iemesli sagaidīt, ka notiesātais, arī sodu neizpildot, turpmāk uzvedīsies nevainojami (21. p.).

Nosacīta atlikšana nav piemērojama: 1) privātsūdzības¹⁾ kārtībā iztiesājamās lietās, pa daļai fiskālās²⁾ noteikumu pārkāpumu lietās, lietās par nelegālismu, vai lietās kvalificētas ar nepamatotu lauprātību un profesionāliem noziedzniekiem, sevišķi ar cietumu notiesātiem, ja pēdējie jau agrāk sodīti ar cietumu vai ar smagāku sodu un ja līdz jauna nozieguma izdarīšanai nav pagājuši 5 gadi no cietuma soda izciešanas, bet 10 gadi no smagāka soda izciešanas dienas (22. p.).

Soda izpildīšanu atliek ar cietumu notiesātiem uz 5 gadiem, bet pārējos gadījumos uz 3 gadiem. Līdz ar sodu atliek arī sodu saistīto tiesību zaudēšanu. Šo termiņu laikā notiesāto var nodot sevišķā uzraudzībā, kā arī uzlikt viņam sevišķus pienākumus. Iekš kam tie pastāv un kam nododama uzraudzība likumā nav teikts (23. p.).

Ja apsūdzētais nevainojami uzvedies, tad pēc pārbaudes laika notecēšanas tiesas piespriests, kā galvenais, tā papildsods ipso jure skaitās par galīgi atļautu un par nesosādu (25. p.).

Turpretim tiesai nekavējoši jātaisā lēmums par sava sprieduma izpildīšanu ja: a) atklātos, ka notiesātais, kuram atlikta soda izpildīšana, pirms vai pēc nosacītā sprieduma taisīšanas izdarījis citu „smagu noziegumu“ vai „noziegumu“, par kuru viņš vēl nav notiesāts;³⁾ b) nāktu zināms, ka viņš nekrietni uzvedas, apdraudēdams personisku vai sabiedrības drošību un kārtību; c) notiesātais slēpjas no ieceltās uzraudzības vai neizpilda uzliktos pienākumus. Tas pats darāms, ja nāktu zināms, ka notiesātais

procents bija 1924. g. — 18 proc., 1925. g. — 19 proc., 1926. g. — 18,5 proc., 1927. g. — 20,5 proc., 1928. g. — 23,3 proc un 1929. g. — 27 proc.

¹⁾ Strīdīgs ir jautājums par nosacītas atlikšanas pieļaujamību privātsūdzības lietās, jo šolaiku krimināltiesības atzīst, ka cietušais ieinteresēts, lai vainīgo sodītu.

²⁾ Tikai attiecībā uz fiskālām piedziņām, bet ne attiecībā uz eventuāli uzliktā brīvības atņemšanas sodu.

³⁾ Likums atstāj atklātu jautājumu par to, vai šādos gadījumos būtu piemērojams „kumulācijas“ vai „kopības“ princips. Ņemot vērā, ka likums izveidots vispār pēc franču-belģu parauga, jānāk pie slēdziena, ka domāta „kumulācija“.

bijis agrāk sodīts, sakarā ar ko jau savā laikā viņam nevarēja piemērot soda nosacīto atlikšanu (24. p.).

Ja nosacīti notiesāto ar jaunu spriedumu notiesā par noziegumu, kas izdarīts aiz neuzmanības vai par pārkāpumu, tad nosacīta sprieduma izpildīšana nav obligātoriska un atkarājas no tās tiesas ieskata, kuŗa taisījusi jauno spriedumu (24. p.).¹⁾

§ 59. Pirmstermiņa atsvabināšana.²⁾

Aprakstot brīvības atņemšanas soda izciešanas kārtību, gan izsūtīšanas veidā, gan kā ieslodzījumu dažāda nosaukuma ieslodzījuma vietās, jau bija atzīmēts, ka tā aizvien izbeidzas ar pirmstermiņa atsvabināšanu.

Pirmstermiņa atsvabināšana ir nenosacīta un nosacīta.

1) Nenosacīta pirmstermiņa atsvabināšana nozīmē ieslodzījuma laika saīsināšanu, un to nevar neuzlūkot kā sodošās varas atteikšanos no tiesas atzītā soda prasījuma t. i. kā notiesātā atsvabināšanu pa daļai no viņam uzliktā soda. Tādu nosacījumu mēs atrodam krievu 1903. g. Sodu likumu 23. p., saskaņā ar kuŗu „nometinājuma” laika saīsināšana (ne agrāki tomēr kā pēc 10 gadu notecējuma), nometinātā labas uzvešanās gadījumā, piekrita vispārējai guberņas vai apgabala pārvaldei (t. i. administrācijai), piedaloties vietējās apgabaltiesas priekšsēdētājam un prokuroram, uz nometinājuma vietas priekšniecības ierosinājuma pamata. Tas pats bija pieļauts attiecībā uz pirmā cības namā ieslodzītiem, bet ne agrāki, kā pēc pirmo 6 ieslodzījuma mēnešu notecējuma.³⁾

2) Nosacītu atsvabināšanu tagad izskauž nosacītas pirmstermiņa atsvabināšanas institūts (licence on ticket of lea-

¹⁾ Nosacīti no soda atsvabināto reģistrācijas kārtība pie mums bija noteikta ministra 1922. g. 3. apr. instrukcijā, saskaņā ar kuŗu atsvabināto sarakstus iespieda „Valdības Vēstnesī”. Tā kā tāda atklātība neatbilst Rietumeiropā pieņemtam principam par nosacīti atsvabināto sodu ziņu dzēšanu, šī kārtība grozīta ar jauno 1930. g. 27. maija instrukciju, pēc kuŗas ziņas par nosacīti notiesātiem (ziņas par sodiem) koncentrējas Tieslietu ministrijā.

²⁾ Sal. Mittermaier, Die vorläufige Entlassung (V. D. A. III.), 507.—574. l. p.; Herr, Strafenwesen und Strafvollzug in den Vereinigten Staaten von Amerika, turpat; Lenz, Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht; Ruggles-Brise, The English prison-system, 1921. g.

³⁾ Pēdējais atcelts ar 1909. g. 22. jūnija likumu. Latvijas Sodu lik. (20. p.) ievēdis nenosacītas atsvabināšanas vietā nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu. Par mūža ieslodzījumu sal. Plischke, Die Lebenslänglichen (Z. f. g. Strfw. 1929. g.) 149. un turpm. lap. p.).

ve, libération conditionnelle, bedingte vorläufige Entlassung, realease non parole, (условное досрочное освобождение). Tas izveidojies angļu tiesībās sakarā ar Austrālijas izsūtījumu no karaļa t. s. „conditional pardon“, ko deleģēja gubernātoram, — un kļuvis par visas civilizētās pasaules mantojumu.¹⁾

Sevišķu uzmanību šim institūtam piegrieza Ziemeļ-Amerikā, kur plaši izveidoja ieslodzījuma laika saīsināšanu atkarīgi no arestanta pašdarbības, t. s. self-shortening parole system,²⁾ kuras svarīgākā pazīme ir tā, ka iecēla sevišķus valdības agentus (state agents-parole officers) pirmstermiņa, — ar nosacījumu labi uzvesties — atsvabināto faktiskai uzraudzībai.

Vispār tagadējās tiesības pirmstermiņa atsvabināšanu nostāda atkarībā:

- a) no nevainojamas uzvešanās ieslodzījuma vietā, kā „conditio sine qua non“. Protams, ieslodzītā laba uzvešanās cietumā, sevišķi sagaidot uz šā pamata ieslodzījuma laika saīsināšanu, vēl neliecina par noziedznieka labošanos. Šīs patiesības apzināšanās arī noveda pie tā, ka nenosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu atvietoja ar nosacītu. Bet no otras puses slikta uzvešanās cietumā, kura liecina par ieslodzītā stūrgalvību, izslēdz šādas atsvabināšanas piemērošanu;
- b) no ieslodzījuma laika noteiktas daļas izciešanas, lai kaut pa daļai realizētu noziedzniekam uzliktā soda sodīšanas funkciju, kas līdz ar to dod iespēju progresīvā režīma kārtībā sagatavot viņu brīvai dzīvei. Ziemeļ-Amerikā jaunākā laikā, lai gan atzīst otra apsvēruma pareizību, vispār noliedz pirmā pamatotību, pielaižot tādā kārtā pirmstermiņa atsvabināšanu katrā laikā;
- c) tālāk vajadzīga zināma pārlicība, ka pirmstermiņa atsvabinātais brīvībā labi uzvedīsies (šis princips ieviests Sveices 1918. g. projektā.);
- d) sakarā ar šo pilnīgi pamatoti uzstāda (sevišķi Vācijā) papildu prasījumu, lai pirmstermiņa atsvabinātam būtu

¹⁾ Par to jau runāja Frankfurtes „Congrès international de bienfaisance“ 1857. g. Tam veltīts Londonas 1872. g. starptautiskā cietumu kongresa programmas XI. jautājums. 1878. g.: Stokholmas kongress veltījis tā analīzei ļoti daudz laika (II. nodaļas 4 jautājumus). Pie tā atgriezies arī 1910. g. Vašingtonas kongress.

²⁾ Sal. Rules and Regulations governing the paroling of United States prisoners, 1910. g.

³⁾ Sal. in priekš. 231. l. p.

nodrošināta noteikta nodarbošanās tūlīn pēc iznākšanas no ieslodzījuma vietas, jo nodarbošanās trūkums var paralizēt katru nosacītās atsvabināšanas nozīmi. Tur, kur, kā Ziemeļ-Amerikā, pastāv pietiekošs valdības agentu skaits (parole-officers) izpildzēšanai pirmstermiņa atsvabinātiem, šis nosacījums nav svarīgs;

- e) strīdīgs ir jautājums, vai pirmstermiņa atsvabināšanai vajadzīgs sevišķs lūgums vai kaut cietuma priekšniecības ierosinājums, kā tas ieviests pa lielākaī daļai visās Eiropas zemēs, vai arī pirmstermiņa atsvabināšana nostādāma atkarībā no sevišķa organa iniciatīves, kurš periodiski pārbauda visu ieslodzīto sarakstus un lemj par pirmstermiņa atsvabināšanu, iepriekš uzklusot cietuma priekšnieka atzinumu.¹⁾

Kas attiecas uz šo organu, tad viņa izvēle atkarājas no tam, ciktāl atzīts par nepieciešamu tuvināt lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu tiesas spriedumam. Par cik šādu atsvabināšanu uzlūko, kā tādu, kas skar tiesas autoritāti, vislabākā izeja būtu nodot pirmstermiņa atsvabināšanu tās tiesas apstiprināšanai, kuŗa taisījusi attiecīgu spriedumu. Bet no tā laika, kad likuma nosacījumi par nosacītu pirmstermiņa atsvabināšanu ietilpināti kriminālkōdekos, jautājums par šādas atsvabināšanas iespējamību uz cita organa rīkojumu jau itkā iepriekš izlemts ar pirmatnējo tiesas spriedumu. Notiesājot ar brīvības atņemšanu uz noteiktu laiku, tiesas ar to itkā piebilst: „piešķirot tomēr attiecīgam organam tiesību nosacīti atsvabināt notiesāto pirms termiņa, ja tas atrod to par vajadzīgu“.²⁾

Viss jautājums tā tad grozās ap šā organa pareizu konstrukciju, t. i. tādu, kas nodrošinātu taisnīgu un līdz ar to lietderīgu šā līdzekļa piemērošanu. Šim nolūkam vajadzīga patstāvīga kolleģija, kas periodiski apmeklē ieslodzījuma vietas un sastāv no neatkarīgām personām, kuŗām būtu kāds sakars ar patronātu.³⁾

Pirmstermiņa nosacītās atsvabināšanas būtība ir tā, ka no atsvabinātā uzvešanās brīvībā atkarājas soda automatiska at-

¹⁾ Šveices projekts prasa bez tam, lai noziedznieks pēc iespējas atlīdzinātu cietušam nodarīto kaitējumu (39. p.).

²⁾ Sal. Taganceva komentārus pie 1903. g. Sodu lik. 23. p. Jakobi izd. 76. l. p., сокращение срока содержится имплиците въ приговорѣ суда*.

³⁾ Nekādā ziņā nosacītās pirmstermiņa atsvabināšanas organa darbību nevar uzskatīt par tiesas pirmatnējā sprieduma pārbaudījumu!

zišana par izciestu, ja pārpalikušā laikā viņš nav pārkāpis nosacījumus, uz kuriem tam piešķirta brīvība, — vai arī atļaišanas atcelšana ar attiecīgas tiesas lēmumu, ja atsvabinātais šos nosacījumus pārkāpj, pie kam nosacīti brīvībā pavadīto laiku soda laikā neieskaita.

Mērķi, kurus grib panākt ar nosacītu pirmstermiņa atsvabinašanu ir dažādi. Tā novērš ieslodzītā krišanu apātijā un līdz ar to ir sagatavošanas stadija uz pilnīgu brīvību. Tā satur sevī spēcīgu stimulu ieslodzītā pašdarbībai ceļā uz labošanu. Tā ir visai noderīgs līdzeklis disciplīnas uzturēšanai ieslodzījuma vietās. Beidzot, tā samazina ieslodzījuma vietu uzturēšanas izdevumus.

Bet kāds ir tās juridiskais raksturs? Var izprast atrašanos nosacītā brīvībā, zināmu agentu vai iestāžu uzraudzībā, kā brīvības atņemšanas soda izciešanas progresīvās sistēmas pēdējo stadiju. Tad sods jāskaita par izciestu nevis nosacītas atļaišanas brīdī, bet tiesas piespriedē pirmatnējā soda laika noteicēšanas momentā (sal. Šveices 1918. g. proj. 35. p.). Bet ja sodu pie labas uzvešanās brīvībā „a posteriori“ skaita par izciestu nosacītas atsvabinašanas momentā, tad teorētiski mums atkal ir darīšana ar sodošās varas atteikšanos no soda prasījuma daļas.¹⁾

Pēc Latvijas Sodulikuma (20. p. un pielikums pie tā, kuru pamatā ir Krievijas pagaidu valdības 1917. g. 1. augusta likums) nosacīta pirmstermiņa atsvabinašana raksturojama kā atsvabinašana no soda daļas.

Sodu likums (20. p.) paredz, ka, lai piemērotu pirmstermiņa atsvabinašanu, jābūt izciestai soda daļai: uz mūžu notiesātiem — 12 gadi, bet uz noteiktu laiku notiesātiem puse no viņiem piespriedē soda un pie tam (atkarībā no soda veida) ne mazāk par 6 mēnešiem vai 1 gadu.

Nosacīta atsvabinašana pie mums atkarājas no pastāvīgās komisijas, kura sastāv no viena miertiesneša kā priekšsedētāja, ieslodzījumu vietas priekšnieka kā arī prokuratūras, advokatūras un vietējās patronāta biedrības pārstāvjiem. Komisija uzklausa ieslodzījuma vietas priekšnieka atzinumu un pa lielākai daļai pašu ieslodzīto. Ierosināt atsvabinašanu var ieslodzījuma vietas priekšnieks, pie tās pastāvošie garīdznieki, ārsti un skolotāji, kā arī prokuratūras un vietējā patronāta biedrība.

¹⁾ Šveices 1918. g. projekts (36. p.) t. s. „bedingte Entlassung“ atstāj „der zuständigen Behörde“ ieskatam.

Par komisijas lēmumiem sūdzības nav pieļautas, bet šo lēmumu likumību uzrauga apgabaltiesa.

Galvenais pienākums, ko uzliek pirmstermiņa atsvabinātiem ir uzturēties noteiktā dzīves vietā patronāta (aizgādības) biedrības vai, ja nav citas izejas, policijas uzraudzībā.

§ 60. Apžēlošana.¹⁾

Iepriekš bija runa par tiesas apžēlošanu (Richten nach Gnade²⁾) šeit domātā vēsturiski no Romas keizara neaprobežotās patvalības izveidojusies augstākās varas nesēja rēgālija, kurā, iejaucoties kriminālas justīcijas normālā gaitā, atsvabināja noziedzniekus no tiesas uzlikta soda.

Pārsniedzot tiesības robežas, šī žēlastība nozīmē piedošanu. „Debesīs piedod Dievs, bet zemes virsū piedod Viņa svaidītais — monarchs, kas mantojis no viņa visu varas pilnību“³⁾

Tāds, pēc pirmsrevolūcijas laika juristu mācības, ir šā karaliskās patvaldības atribūta pamats. No tā klūst skaidrs, kamdēļ franču revolūcija 1791. g. atcēla apžēlošanas tiesību: viņa to iznīcināja līdz ar visām rēgālijām, kā karaliskās varas piedēkli. Un tajā pašā mērā pilnīgi konsekventi rīkojās jaundibinājusies Napoleona I. neierobežotā keizarskā vara, atjaunojot to 1801. gadā.

Bek karia, Kant's, Feuerbach's, cīnoties ar patvalībām kriminālās justīcijas laukā, izteikušies pret šo institūtu; pārliecinātais monarchists, varas funkciju sadalīšanas teorijas radītājs — Montesquieu tomēr to aizstāv.

Bet neraugoties uz to, ka princips par tiesas kompetences atdalīšanu no visām pārējām tagad pieņemts visās tiesiskās valstīs, tam līdzās tagad visur pastāv monarcha, bet republikās — prezidenta tiesība apžēlot notiesāto.

Šādas parādības izskaidrojumu mēs atrodam apziņā, ka viss cilvēciskais ir nepilnīgs, un tā tad arī likums un tiesāšana, neskatoties uz vislielāko cenšanos no to organu puses, kas aicināti izdot likumus un tiesāt.

Netaisna sprieduma iespējamība, sakarā ar to, ka krimināllikumi bieži vien paliek iepakā dzīvei un tajos nav iespējams paredzēt visas konkrēta gadījuma īpatnības, vai sakarā ar

¹⁾ Sal. Binding, Handbuch, I, 860.—879. l. p.: „Liszt, Lehrbuch, 425. un turpm. l. p. M. E. Mayer, Lehrbuch, 529. l. p.

²⁾ Sal. iepriekš. 281. l. p.

³⁾ Šo varu valsts galva var deleģēt karavadoņiem karā, vai atālāku apgabalu administrātoriem.

notikušu tiesas kļūdu, noteikti prasa pēc ārkārtēja korektīva, par kādu arī jāuzskata augstākās varas žēlastība. Šādai viņa tiesībai, protams, jābūt norādītai konstitūcijā.

1. Apzēlošana, šā vārda šaurā nozīmē, (Begnadigung, grāce, помилование), var notikt tikai pēc notiesājoša tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā. Jāiziet visas tiesas instances, iekam vai nu uz notiesātā lūgumu vai uz pašastiesas ierosinājumu (sal. mūsu Kriminālproc. lik. 787. pantu) iedarbojas piedodošā vara.

Apzēlošanai ir individuāls raksturs. Pēc sava satura tā nozīmē notiesātā likteņa atvieglošanu viņa notiesāšanas kriminālo seku novēršanas veidā.¹⁾

Tā var pastāvēt:

- a) pilnīgā atsvabināšanā no soda;
- b) soda ārkārtīgā mīkstināšanā pat tiktāl, ka viena soda veidu atvieto ar otru. (bet nepārkāpjot valstī pastāvošo sodu sistēmu), vai pielaiž nosacītu soda atlikšanu;
- c) soda kriminālo seku novēršana („réhabilitation gracieuse“).

Ne noziedzīga nodarījuma civīlās sekas, kuŗas attiecas uz trešo personu privātām tiesībām, ne administratīvos līdzekļus, kuŗus piemēro sabiedriskas drošības interesēs, apzēlošana neskar.

2. Līdzās tam aiz valstiskiem apvērsumiem attīstījusies t. s. amnestija. Tāpat kā apzēlošana, amnestija nozīmē varas atteikšanos no savas soda pretenzijas, bet tās pamats nav vis cenšanās būt par kriminālās justīcijas korektīvu, papildinot zināmā mērā pēdējās funkcionēšanu, bet gan politiskos aprēķinos, kuŗiem nav nekā kopēja ar tiesāšanu.²⁾

Pēc smagiem politiskiem pārdzīvojumiem, valsts apvērsumiem u. t. t., lai nomierinātu trakojošās kaislības, visai nepieciešami nodot aizmirstībai politisku partiju cīņā izdarītos tiesiskās kārtības traucējumus. Šādos gadījumos jau ne pēc valsts galvas ieskata, bet gan likumdošanas kārtībā izdod aktu par veselu kategoriju līdz zināmam momentam izdarītu kriminālnodarījumu piedošānu, ne-

¹⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 530. l. p.; Liszt, Lehrbuch, 426. l. p.; Šveices 1918. g. proj. (418. p.) ievēd sevišķu ierobežojumu: „Bei Verurteilung zu Busse allein, sowie bei Übertretungen und bei Freiheitsstrafen unter 3 Monaten ist die Begnadigung ausgeschlossen“.

²⁾ Sal. M. E. Mayer, Lehrbuch, 533. l. p. („auf Kosten der Rechtspflege“).

atkarīgi no tam, vai kriminālvajāšana par tiem ierosināta vai nē kā arī neatkarīgi no tam, kādā stadijā (iepriekšējas izmeklēšanas, tiesas vai sprieduma izpildīšanas) attiecīgas lietas atrodas. Runa, protams, ir tikai par politiskiem tiesībārkāpumiem, absolūtiem vai relatīviem.²⁾

Amnestētam ar to pašu likumdošanas aktu dažreiz tiek piešķirta tiesība prasīt, lai viņu tiesā. Ja amnestēto šādā gadījumā notiesā, tad viņš zaudē no amnestijas izrietošos labumus.

Vēlēšanās atzīmēt svarīgus notikumus tautas dzīvē, saistot kopējā priekā arī sabiedrības priekšā „apgrēkojušos” tiesībārkāpējus pamudina vienu-otru reizi arī izdot šādas žēlsirdības aktus,³⁾ kuŗi iet to pašu likumdošanas ceļu. Šādas amnestijas aptver ne tikai politiskus, bet arī vispārkrimīnālus noziedzīgus nodarījumus, izteicoties pa lielākai daļai izciešamā soda laika samazināšanā smagāku nodarījumu un pilnīgā atsvabināšanā no soda, kā arī no vajāšanas vieglāku nodarījumu gadījumos, pie kam kā vieni, tā otri tiek noteikti norādīti.

3. Abolīcija (Abolition), kuŗu plaši piemēroja Karāliskā Francija, kā arī monarchiskā Vācijā un kuŗu vēl tagad pazīst vācu zinātne, atšķiras no apžēlošanas un amnestijas ar to, ka viņai ir pilnīgs procesuāls raksturs. Abolīcijas būtība ir tā, ka jau uzsāktu, bet vēl nepabeigtu kriminālvajāšanu izbeidz. Tā var būt individuāla (nevēlama parādība, kas traucē kriminālās justīcijas normālo gaitu) vai vispārēja. Pēdējā gadījumā tā pa daļai sakrīt ar amnestiju un tai nepieciešams likumdošanas akts.

Tā kā katrs apžēlošanas akts, vispārējs vai atsevišķs, ir izjēnums no vispārējā noteikuma, tad dabiski, ka tas iztulkojams ierobežojoši.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 45. pantu Prezidentam ir tiesība apžēlot noziedzniekus, kas notiesāti ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu, izņemot gadījumus, kuŗiem likumā paredzēta citāda apžēlošanas kārtība. Amnestiju dod Saeima (Satversmes 45. p.).⁴⁾ Latvijas Sodulikumā par to neiet runa. Abolīciju Latvijā nepazīst.

²⁾ M. E. Mayer, 534. l. p.: „Für das gesamte Volk ist die Begnadigung eine Mahnung, dass man nicht immer auf seinem Recht bestehen soll, dass ein Verbrechen vergessen, dass einem Verbercher verziehen werden kann.

³⁾ Sal. 1920. g. 14. sept. likumu par apžēlošanu, kas dod Prezidentam arī tiesību apturēt spriedumu izpildīšanu līdz jautājuma par apžēlošanu izlemšanai. Pēc šī likuma satura no apžēlošanas neizņemtas arī privātsūdzības lietas.

⁴⁾ Sal. Tautas Padomes 1918. g. pieņemto amnestiju sakarā

Pielikums.

Konvencija par noziedznieku izdošanu un tiesisku palīdzību krimināllietās starp Latviju un Austriju.

Latvijas Republika un Austrijas Republika nolēmušas noslēgt konvenciju par noziedznieku izdošanu un tiesisku palīdzību krimināllietās un iecēlušas šim nolūkam par saviem pilnvarotiem:

Latvijas Republikas Valdība:

Olģertu Grosvalda kungu, Latvijas Republikas Ārkārtējo sūtni un Pilnvaroto ministri Varšavā;

Austrijas Republikas Federālais Prezidents:

Robert Egon Hein kungu, Austrijas Republikas Ārkārtējo sūtni un Pilnvaroto ministri,

kuŗi, uzrādījuši savas pilnvaras, kas atrastas labā un pienācīgā kārtībā, vienojās par šādiem noteikumiem:

1. pants.

Līdzējas puses apjemas šajā konvencijā noteiktos apstākļos vienai otrai izdot personas, kas par 2. pantā norādītiem noziedzīgiem nodarījumiem notiesātas, apsūdzētas vai vajājamās otras valsts teritorijā.

2. pants.

Izdošana atļaujama saskaņā ar zemāk minētiem noteikumiem par noziedzīgu nodarījumu, ja tāds nodarījums sodāms saskaņā ar Latvijas likumiem — ar cietumu uz vienu gadu, bet saskaņā ar Austrijas likumiem — ar ieslodzījumu (Kerker) vai smagāku sodu; tomēr, kad lieta grozās ap notiesātiem, tad tie izdodami tikai tad, ja piespriests ieslodzījums uz sešiem mēnešiem vai smagāks sods.

Izdošana atļaujama arī par mēģinājumu izdarīt kādu no iepriekš minētiem noziedzīgiem nodarījumiem un līdzdalību (uzkūdišanu un pabalstišanu) tajos, ja vien šis mēģinājums vai līdzdalība sodāmi ar tikpat smagu sodu kā pirmā rīnkopā paredzētais sods.

ar Latvijas neatkarības pasludināšanu; Satv. Sapulces 1920. g. pieņemto amnestiju par piemiņu Satv. Sapulces sasaukšanai; Saeimas 1923. g. pieņemto amnestiju sakarā ar Satversmes spēkā stāšanos; Saeimas 1928. g. pieņemto amnestiju sakarā ar Latvijas 10 g. pastāvēšānu, kā arī Ministru kabineta 1921. g. pieņemto amnestiju sakarā ar Latvijas atzišanu de jure.

3. pants.

Nekādā gadījumā un ne ar kādiem nosacījumiem Līdzējas puses nav spiestas izdot savas pašas valsts pilsoņus ne dzimtus, ne naturālizētus.

Bez tam izdošana nav pieļaujama:

1) par smagiem politiskiem un par politiskiem noziegumiem vai arī par nodarījumiem, kam sakars ar tādiem noziegumiem, izņemot, kad nodarījumam piemīt galvenā kārtā parastajos sodu likumos paredzētais raksturs.

Valstij, kurai izdošana pieprasīta, ir tiesība lemt par to, vai noziegums uzskatāms par tādu, kuŗa dēļ, saskaņā ar šā panta noteikumiem, izdošana nav pieļaujama.

2) Par tādiem nodarījumiem, kas izdarīti tās valsts teritorijā, kurai pieprasa izdošanu, vai uz šai valstij piederīga kuŗa.

3) Tik ilgi, kamēr pieprasīto personu vajā par to pašu noziegumu pieprasījuma saņemējā valstī.

4) Ja, saskaņā ar pieprasījuma saņemējas valsts likumiem vajāšana vai sods noilguši.

5) Ja pieprasītā persona par to pašu nodarījumu, par kuŗu viņu pieprasa, pieprasījuma saņemēja valstī galīgi notiesāta, attaisnota vai apžēlota.

P i e z ī m e. Ja taisīts lēmums par to, ka nodarījumam nav nozieguma sastāva, tad pieprasīto personu var arī neizdot.

6) Ja pieprasītās personas vajāšanu, saskaņā ar pieprasītājas valsts likumiem, var uzņemt tikai uz privātos sūdzības pamata, un ja šāda sūdzība nav iesniegta pienācīgā laikā.

7) Ja pieprasītā persona pieprasījuma saņemējā valstī ir notiesāta ar nāvi un likumīgā laikā šis sods nav pārvērstš citā sodā.

4. pants.

Ja nodarījums, kuŗa dēļ pieprasa izdošanu, izdarīts ārpus pieprasītājas valsts teritorijas, izdošanu nolemj vienīgi tādā gadījumā, kad pieprasījuma saņemēja valsts likumi atļauj līdzīgos apstākļos vajāšanu par tādu nodarījumu, kas izdarīts ārpus viņas teritorijas

5. pants.

Ja pieprasītā persona vajājama vai izcieš sodu par citu nodarījumu, izdošana var notikt tikai pēc tam, kad izmeklēšana nobeigta, vai pēc tam, kad viņa sodu izcietusi vai no soda atsvabināta. Tomēr var atļaut viņas pagaidu izdošanu ar nosa-

cijumu, ka šo personu nodos atpakaļ pēc tam, kad pieprasītāja valsts būs pabeigusi izmeklēšanu vai tiesas procedūru.

6. pants.

Nevienu personu, pēc tam, kad viena Līdzēja puse viņu izdevusi otrai, nevar pēdējās teritorijā ne vajāt, ne sodīt par kādu citu nodarījumu, kas izdarīts pirms izdošanas, kā tikai par to, kuŗa dēļ viņa izdota, ne arī, izņemot 10. panta 2. rindkopā minēto gadījumu, izdot trešai valstij, ja vien nav dota sevišķa piekrišana saskaņā ar 9. pantu, vai ja minētā persona pēc tam, kad viņa galīgi attaisnota vai atbrīvota pēc soda galīgas izciešanas, vai arī pēc lēmuma par to, ka nodarījumam nav noziedzuma sastāva, vai ka viņa, no soda atsvabināta, nav atstājusi šo valsti 30 dienu laikā, kaut gan nav bijuši nekādi šķēršļi, vai atkal tur atgriezies.

Iepriekšējā rindkopā minētā 30 dienu ilgā laika sprīdī, izņemot gadījumu, kad izdotā persona izdara jaunu nodarījumu, viņas aizbraukšanai nav liekami nekādi šķēršļi.

Nevienu personu, ko viena Līdzēja puse izdevusi otrai, nevar vajāt par to nodarījumu, kuŗa dēļ viņa izdota, tāda tiesa, kuŗai ārkārtēja vara iztiesāt tamlīdzīgus gadījumus piešķirta tikai pagaidām vai sevišķos apstākļos.

7. pants.

Izdošanas pieprasījums iesniedzams diplomātiskā ceļā. Tam jāpievieno oriģinālā vai apliecinātā norakstā vai nu tiesas nosodošais spriedums, vai arī lēmums par apcietināšanu, ko izdevusi kāda tiesa vai kompetents izmeklēšanas tiesnesis, pie kam tajos noteikti jānorāda noziedzīgā nodarījuma raksturs, kā arī laiks un vieta, kad un kur tas izdarīts. Izdošanas pieprasījumam pievienojami pieprasītājā valstī spēkā esošie un noziedzīgajam nodarījumam piemērojamie likumi un, ciktāl iespējams, pieprasītās personas apraksts.

Ja iesniegtie dokumenti izrādās nepilnīgi, vai ja vajadzīgas kādas papildu ziņas, pieprasītāju valsti var uzaicināt iesniegt visu iztrūkstošo.

Nekādā gadījumā pieprasītājai valstij nevar uzlikt par pienākumu piegādāt pierādījumu par pieprasītās personas vainīgumu.

8. pants.

6. pantā paredzētā piekrišana pieprasāma diplomātiskā ceļā. Pieprasījumā jānorāda noziedzīgā nodarījuma raksturs, kā arī laiks un vieta, kad un kur tas izdarīts, vai arī tam jāpievieno dokumenti ar tādām ziņām. Ja pieprasījums attiecas

uz izdotās personas nodošanu tiesai un ja noziedzīgā nodarījuma raksturs ir tāds, ka pēc šās konvencijas noteikumiem nevar liegt izdošanu, tad dodama piekrišana.

9. pants.

Ja personu, kuŗas izdošanu pieprasa viena Līdzēja puse, tajā pašā laikā pieprasa vēl viena vai vairākas citas valstis, tad pieprasījuma saŗēmējai vastij jāizšķir ļautājums, kuŗas valsts pieprasījumam dodama priekšroka.

Ja augšā minētā gadījumā izdošanas pieprasījumi attiecas uz daŗiem noziedzīgiem nodarījumiem, pieprasījuma saŗēmēja valsts var, izdodot kādu personu, noteikt, ka tā pēc soda izciešanas jāizdod citai valstij.

10. pants

Līdz izdošanas formāla pieprasījuma saŗēmšanai izdodamo personu var pagaidām apcietināt. Pieprasījums par apcietināšanu iesniedzams diplomātiskā celā. Tomēr steidzamos gadījumos un sevišķi tad, ja ir iemesls baidīties, ka pieprasāmā persona aizbēgs, tiesas palātas prokurors Latvijā un tiesas prokurors, kuŗas kompetencē lieta ietilpst, vai Vīnes policijas pārvaldes direktors — Austrijā var griezties viens pie otra tieši ar pagaidu apcietināšanas pieprasījumiem. Pieprasījumā jānorāda noziedzīgais nodarījums, par kuŗu pieprasīto personu apsūdz, laiks un vieta, kad un kur tas izdarīts, un, ciktāl iespējams, pieprasāmās personas pavalstniecība un iezīmes, atzīmējot ka pastāv nosodošs spriedums vai lēmums par apcietināšanu saskaņā ar 7. panta noteikumiem.

Ja tāda persona pagaidām apcietināta saskaņā ar iepriekšējiem noteikumiem un ja 30 dienu laikā, skaitot no dienas, kad pieprasītāja valsts saŗēmusi paziņojumu par apcietināšanu, pieprasījuma saŗēmēja valsts nesajem diplomātiskā celā formālu pieprasījumu apcietināto izdot, tad pēdējo var atsvabināt.

11. pants.

Kad izdošanai dota piekrišana, pieprasītājai valstij jāsaŗem pieprasītā persona 30 dienu laikā pēc paziņojuma saŗemšanas par to, ka izdošana var notikt nekavējoties. Pēc šā termiņa notecējuma pieprasāmo personu var atsvabināt.

Izdošana notiek tajā pieprasījuma saŗēmējas valsts robeŗu punktā, kuŗu pieprasītāja valsts noteikusi.

12. pants.

Kad kāda persona apcietināta saskaņā ar šās konvencijas noteikumiem, visi apcietināšanas brīdī pie viņas atrastie

priekšmeti, kas varētu noderēt kā pierādījumi par šās personas vainīgumu noziedzīgā nodarījumā, par kuŗu viņu apsūdz, aizturami un, izdošanai piekritot, nododami pieprasītājas valsts iestādēm.

Pieprasījuma saņēmēja valsts var attiecībā uz šiem priekšmetiem uzstādīt nosacījumus, kādus tā atzīst par vajadzīgiem, lai nodrošinātu trešo personu tiesības.

13. pants.

Ja kāda trešā valsts izdod kādu personu vienai Līdzējai pusei un ja vajadzīgs šo personu vest pa otras Līdzējas puses teritoriju, tad pārvešana pa pēdējās teritoriju jāatļauj, ja vien nodarījums, kuŗa dēļ izdošana notiek, ir tāds, par kuŗu pieprasījuma saņēmējai valstij, saskaņā ar šo konvenciju, būtu jāpiekrit izdošanai. Pieprasījums par pārvešanu iesniedzams diplomātiskā ceļā: tam jāpievieno oriģinālā vai apliecinātā norakstā lēmums, ar kuŗu izdošana atļauta, vai kāds dokuments ar tiesas spriedumu vai lēmumu saskaņā ar 7. panta noteikumiem. Tie paši noteikumi arī piemērojami, ja trešā valsts kādu personu izdevusi vienai no Līdzējām pusēm. Pārsūtīšana notiek pārbraucamās valsts dienestā stāvoša ierēdņa pavadībā.

14. pants.

Ja krimināllietā, kuŗā pēc šās konvencijas noteikumiem izdošana pielaižama, kāda vienas Līdzējas puses tiesas iestāde atzīst par vajadzīgu nopratināt lieciniekus, vai arī izdarīt otras valsts teritorijā kādu izmeklēšanas darbību, tad pieprasījums iesniedzams rakstiski diplomātiskā ceļā un tas ievērojams tik-tāl, citāl to atļauj tās valsts likumi, kur liecinieks nopratināms vai izmeklēšanas darbība izdarāma.

Pieprasītājai valstij, ja viņa to prasa un ciktāl tas iespējams, jāpaziņo priekšlaikus diena un vieta, kad un kur izdarīs pieprasīto darbību.

15. pants.

Ja krimināllietā, kuŗā pēc šās konvencijas noteikumiem izdošana pielaižama, atzīts par vajadzīgu apskatīt priekšmetus un pārbaudīt dokumentus, kas var noderēt kā lietišķi pierādījumi un kas atrodas otras valsts iestāžu rīcībā, tad attiecīgs pieprasījums iesniedzams ar rakstu diplomātiskā ceļā, un tas ir jāievēro, ja vien zināmā gadījumā sevišķi apstākļi tam nerunā pretim, pie kam jemama vērā pieprasījuma saņēmējas valsts tiesība uzstādīt nosacījumu, ka minētie priekšmeti un dokumenti atdodami atpakaļ.

16. pants.

Izdevumi, kas saistīti ar šās konvencijas noteikumu izpildīšanu, jāsedz tai valstij, kuŗas terriŗoriŗā attiecīgie solī sperti, izņemot izdevumus, kas saistīti ar 13. pantā paredzēto pārvešanu pa vienas Līdzējas puses terriŗoriŗu; šie pēdējie sedzami pieprasītājai valstij.

17. pants.

Šajā konvencijā minētās lietās iesniegtie dokumenti sastādāmi franŗu valodā vai arī tiem pievienojams apliecināts tulkojums šajā valodā.

18. pants.

Šī konvencija ratificējama saskaņā ar Līdzēju pušu likumu noteikumiem, un tā stājas spēkā pēc 10 dienām no ratifikācijas dokumentu apmaiņas. Tā paliek spēkā līdz sešu mēnešu noteicējumam, skaitot no dienas, kad viena Līdzēja puse paziņojusi otrai par konvencijas uzteikšanu.

Šo apliecinot, pilnvarotie šo konvenciju parakstīja un tai piespieda savus zīmogus.

Sastādīta Varšavā, divos eksemplāros, 1932. gada 5. janvārī.

Alfabetiskais rādītājs.

	Lap. p.		Lap. p.
Aberratio ictus	105	Apostasia	292
Ablaszettel	46	Aprēibums	73
Abolīcija	312	Aptveršana	158
Abschied	200	Apzīmošana	197, 260
Abschreckungstheorie	171	Apzinātība	95, 97
Absolūtās teorijas	165	Apžēlošana	310
Absolūti-nepieskaitīgie	69	Aquae et ignis interdictio	211, 245
Absolūti noteiktā sankcija	12	Aeropaga tiesa	210
Absolūti-politiskie noziegumi	34	Armenhäuser	226
Absorption	161	Ar saprātu	70
Abstraktas briesmas	14	Ārvalsts galva	65
Accessories after the fact	154	Ārvalstniecība	27, 65
Accessorium sequitur principale	147	Ārzemnieku izraidīšana	276
Actio libera in causa	73, 82	Asins atriebība	37
Ad bestias	182	Asperācija	161
Adekvātās cēlonības teorija	110	Assignment	219
Ad existimationem pertinet	213	Assignment system	216
Ad opus publicum	182	Assistance judiciaire	28
Ad metalla	182	Atbaidīšana	164, 276
Administratīvais sods	9	Atkārtojums	160, 280
Adult reformatories	242, 243	Atmaks	38, 164, 177, 293
Aequitas	279, 286	Atpakaļējais spēks	17
Aequivalenztheorie	110	Atriebējs	288
Agents-provokātors	147	Atriebība	48
Agere non valenti	296	Atsevišķu tiesību ierobežošana	248
Aizliegumi	13	Atsvabināšana no soda	286
Aizsardzības līdzekļi	64, 75, 265, 285	Attālākas sekas	158
Aizskaršana	14, 75	Atteikšanās	129, 153
Aizstāvēšanās pārmērība	81	Atentatsklauzel	32
Aizstāvēšanas pret nekrietnībām	85	Auburn	228, 229
Akcesorais raksturs	147	Audzinašanas iestādes	264
Aklā paklausība	76	Audzinašanas-labošanas iestādes	264
Aktīvā nožēlošana	130, 153	Austrālija	215
Aleksandrs II.	51	Aut dedere aut punire	28
Algādžu stadija	216		
Alternatīvā sankcija	12	Bagne	218
Amatveidīgā nodarbība	163, 273, 280	Bambergensis	46
Amnestija	311	Banda	134
Analogija	16	Banishment	211
Anarchisms	32	Bannissement	211
Anfang der Ausführung	122	Bannus regius	43
Angļu sodu sistēma	185	Bavārijas kodeks	293
Annulierungstheorie	129	Baznīca	29, 44
Annus utilis	291	Beccaria	292, 310
Anstifter	150	Bedingte Begnadigung	302
Antisociālā uzvešanās	60	Begegnungsdelikte	132
Antropoloģija	175	Begehen	73
Antropoloģiskā metode	56	Begünstigung	153
Apatrides	25	Beihilfe	134
Apdraudējums	14	Benefit of clergy	214
Apgaismības filozofija	55	Benjamin Constant	17
Apjēšanās	95	Bentham	227

	Lap. p.		Lap. p.
Bérenger	261, 301	Circonstances atténuantes	280
Bérnu tiesas	261	Civilais tiesībparkāpums	8
Besonders leichte Fälle	279	Chaingangs	216
Besonders schwere Fälle	279	Children Charter	260
Besserungstheorie	174	Children Act	259
Bezdarbība	127	Clarus	281
Bezpavalstniecība	25	Coauteur	132
Binding 14, 93, 118, 127, 293		Code pénal	47
Bismark	190	Codex juris criminalis Bavarici	47
Bīstamie	269, 274	Coercition	232
Blankēta dispozīcija	12	Cogitationis poenam nemo patitur	119
Blūdovs	50, 192	Colonies correctionnelles	262
Boardingout system	260	Colonies pénitentiaires	262
Bona fide-Angriff	81	Columbia penitentiary	237
Borstal institutions	232	Commencement d'exécution	122
Borstal scheme	243	Commissio per omissionem	113
Boston	299	Complice	136
Bridewells	226	Complot	134
Briseles kongress	285	Componere	38
Brīvības atņemšana	209	Conatus	122
Brivie šefeni	44	Concession	219
Brockway	242	Concord Reformatory	242
Bürgerliche Ehrenrechte	252, 253	Concursus antecedens	152
Bussa	42, 292	Concursus delictorum	156
Bushranging	216	Concursus necessarius	132, 151
		Concursus subsequens	153
C. C. C.	46	Concussio	41
Caesare Lombrozo	56	Condamnation conditionnelle	299
Camorra	134	Conditio	107
Campbell	273	Conditional pardon	214, 215, 307
Capital Punishment Amendment Act	217	Conditional release	298
Capitis deminutio maxima	245	Conditionaltheorie	110
Capitis deminutio media	213, 245	Conditio sine qua non	108
Carcer	225	Confinatio	213
Carolina	46, 188, 283	Confiscation spéciale	205
Casier judiciaire	298	Connivenz	143
Casus	99	Consecratio bonorum	39
Causa	106	Consumptio	158
Causa efficiens	107	Contract system	238
Cautio de non offendendo	267	Contrainte par corps	207
Cēlonis	123	Contral social	193
Cēloniskais sakars	90, 106, 155	Conviction	258, 300
Censurae	183	Convict prisons	232
Cenzora disciplinārā vara	40	Correptio	184
Certified schools	258	Coup d'État	134
Cicerons	17	Coupiertes Erfolgsverbrechen	116
Cietoksnis	239	Courtoisie internationale	65
Cietuma architektūra	235	Crematio	182
Cietuma darbs	238	Crimen in itinere	128
Cietuma iekārta	235	Crimes atroces	33
Cietuma sistēmas	229	Crimina extraordinaria	42
Cietums	225	Crimina publica	41
Cietuša piekrišana	78	Crimen reparatorum	41
Cilvēces ienaidnieki	26	Crimen repetundarum	9
		Crimina publica	291

	Lap. p.		Lap. p.
Crofton	232	Eastern Penitentiary	228
Crucifigatio	182	Ecclesia abhorret sanguinem	193
Culpa	98	Ecclesia non habet gladium	193
Culpa dolo determinata	110	Echter Notstand	87
Curia regis	43	Effetu tiesas	210
Dabiskā metode	54	Ekspropriācija	34
Dalībnieks	132	Eksterritorialitāte	24
Darba nami	226, 272	Ekstraordinārās tiesas	41
Dauerverbrechen	159	Elizabete Petrovna	192
Daudzkārtīga līdzdalība	151	Elmira Reformatory	242
Davenport Hill	258	Emancipisti	215
Degradatio de ordine	183	Empīriskā metode	54
Degradation civique	251	Enceinte fortifiée	218
Défense légitime	80	Entreprise	238
Dekabristi	192	Erfolgshaftung	95
Delicta commissionis	112	Erfolgsverbrechen	115
Delicta ecclesiastica	183	Erkenntnis der Strafbarkeit	68
Delicta omissionis	112	Error	92
Delicta privata	41, 291	Error facti non nocet	92
Delicta saecularia	183	Error in objecto	128
Deliktu daudzējība	159	Error juris semper nocet	92
Delictum putativum	119	Ethisches Minimum	8
Delinquenti nati	179	Etiā volenti fit injuria	78
Délit manqué	126	Eventuālais nodoms	103
Délits complexes	34	Ewiger Landfrieden	44
Délits connexes	34	Excessus mandati	147
Demetz	261	Excommunicatio	183
Deo necari	39	Excommunicatio generalis	46
Deportatio	182, 213	Ex continenti	82
Déportation	218	Execratio nominis	39
Depositio ab officio	183	Ex officio	292
Dépôts spéciaux	220	Extraneus	149
Deterministi	94, 174	Fahrlässigkeit	98
Dialektiskā teorija	169	Faida	42
Dienestpersona	280, 289	Fakultatīvā ieskaitīšana	290
Dieva miera dienas	44	Fakultatīvā tiesību ierobežošana	250, 255
Diligentia	98	Farm schools	257
Diligentia boni patris familias	99	Father Cook	299
Diplomatiskie pārstāvji	65	Favor rei	20
Discharge	301	Fehde	43
Disciplinārā vara	78	Femas tiesa	44
Disciplinārsods	9	Ferendae sententiae	183
Dispozitīva daļa	12	Feuerbach . 47, 62, 110, 114, 137, 310	167
Distanzverbrechen	116	Fiat justitia pereat mundus	167
Dreyfuss	218	Filadelfijas sistēma	230
Drošības ieslodzījums	274	Finding sureties	267
Dogmatiskā metode	54	Fizioloģiskais afekts	73
Doli incapax	69	Flagellatio	182
Dolus directus	97	Forcats	218
Dolus eventualis	96	Fortgesetztes Verbrechen	159
Dolus praemeditatus	97	Franču sodu sistēma	184
Dolus repentinus	97	Fredum	43
Dolus subsequens	97	Frenoloģija	175
Duplum	206		

	Lap. p.		Lap. p.
Friedensbürgschaft	268	Idiotisms	72
Friedensgeld	43	Ignorantia	91
Friedlosigkeit	43, 245	Iedzintie noziedznieki	179
Fundiertheit	206	Iepriekšēja ieslodzījuma vietas	241
Furiosus	66	Ieskaitīšana	287, 289
Fürsorgeerziehung	263	Ieslodzījuma vietas jaunākiem	241
Fustigatio	182	Ile du diable	218
Gadījuma noziedznieki	179	Ilgstošs noziedzīgs nodarījums	159, 295
Galeras	218	Ilgstošs rezultāts	159
Galotti	31	Illūzijas	72
Gambetta	218	Imputabilité	65
Geborene Verbrecher	179	Impubes	69
Gelegenheitsverbrecher	179	Impossibilium nulla est obligatio	86
Gemeinderüge	43	Impusivais elements	94
Geminderte Zurechnungsfähigkeit	74	Imprudence	98
Generalā atbaidīšana	171	In asperrimam insulam	213
Generālas prevencijas teorija	171, 293	Inattention	98
Gesetzeskonkurrenz	304	Inculcata tutela	80
Gewohnheitsrecht	157	Indeterminisms	174
Gewohnheitsverbrecher	11	Individuālā sistēma	231
Gierke	179	Industrial schools	258
Gimenes tiesību ierobežošana	62	Indeterministi	94
Gladstone	246	In faciendo	112
Glossa	256	Infantes	69
Glozza	53	Infantiae proximi	69
Goda atņemšana	53	Infamia	183
Grāce	244	Infirmitāts teorie	129
Grey	311	In non faciendo	112
Gribas brīvība	217	Instrumenta sceleris	267
Grupot atriebība	67, 94	Intraneus	149
Guizot	37	Intermediate prison	232
Gviana	190	Interesu kollīzija	85
	219, 220	Interdictum	185
Habitual criminal	273	Interdictum personale	183
Hackney farm school	256	Intramuranhinrichtung	195
Hallucinācijas	72	Interdictio certorum locorum	211
Halsgerichtsordnungen	46	Interdiction de séjour	211
Hamburgas brīvpilsēta	30	Interdiction de certains droits	252
Häufung	160	Interdiction légale	252
Hauptgehilfe	137	Intention	91
Haupthandlung	138	Intellektuālais elements	91
Hegel	168	Intellektuelle Urheberchaft	112
Hill	299	Ipašas ieslodzījumu vietas	239
Hipnotisms	73	Irongang men	216
Hipokrāts	69	Irlava	265
Honestiores	182	Iregularitas e delicto	183
Howard Association	191	Itālijas municipalitātes	30
Hugo Grocijs	28	Itālijas hercogistes	30
Huliganisms	203, 305	Izdarijums	73, 112
Hulks	215, 217	Izdarišanas vieta	27
Humiliores	182	Izdošana	28
Ideālkonkurrenz	157, 161	Izlīgums	286
Identitāt	33	Izpirkšana	38, 49, 164
		Izpestīšana	164

	Lap. p.		Lap. p.
Izsūtišana	213	Kriminālā darbības spēja	66
Izsūtišana uz dzīvi	222, 223	Kriminālais tiesībpārkāpums	8
Izsūtišana nometinājumā	222, 223	Kriminālbriesmas	266
Izšķirošais cēlonis	107	Krimināllikums	11
Izraidīšana	210	Krimināllikuma darbības laiks	16
Iztulkošana	15	Krimināllikuma darbības vieta	23
Izvēles tiesība	33	Kriminālpiedraudējums	276
Jānis Briesmīgais	191	Krimināl-politiskā metode	55
Jauktā vaina	105	Kropļojošie sodi	197
Jaunā skola	57	Kultūras normas	59
Jaun-Kaledonija	219, 220	Kumulācija	160, 161
John Howard	227	Kurlmēmums	71
Josephina	47, 293	Kvalificēts mēģinājums	128
Jugendgerichtsgesetz	263, 285, 302	Kvalificēts nāves sods	195
Junior schools	259	Kvekeri	226
Juridiskās personas	62	Labojošā audzināšana	285
Justitiarij itinerantes	43	Labošana	38, 277
Juvenile offenders Whipping Act	202	Labošanas iestādes	264
Kaitīguma novēršana	173, 277	Labošanas teorija	174, 177
Kampf um's Recht	80	Landfrieden	44
Kanoniskā sodu sistēma	183	Latae sententiae	183
Kanoniskās tiesības	45	Latvijas Sodū likums	52
Kant's	167, 310	Latvijas sodu sistēma	187
Kapitulācijas	43	Ļaunprātīgie dzenuļi	250
Kaŗa stāvoklis	192	Lauterbach	293
Kaŗa tiesa	192	Lebensnotstand	87
Kārlis V.	46	Lege artis	77
Kārtas tiesības	254	Leges barbarorum	42
Katēgoriskie imperātīvi	167	Leges Corneliae	41
Katrīna II.	50	Leges Juliae	41
Kauna stabs	244	Lettres de cachet	211
Kazuistika	279	Lex Julia de adulteriis	291
Kēniņu laikmets	39	Lex Salica	42, 43
Kērenska likums	212	Lex specialis derogat legi gene- rali	157
Klasifikācija	237	Liberté surveillé	262
Klasiskā skola	57	Libri terribiles	42
Klātnākošā darbība	108	License on ticket of leave	217, 252
Kleptomanija	72	Līdzdalība	131
Klusēšanas sistēma	229	Līdzdalība līdzdalībā	151
Knūts	200	Līdzizdarītājs	132, 139, 140
Kodifikācija	46	Liekdība un slinkums	272
Kolektīvdelikts	159	Likumīgā pašpalīdzība	79
Kompozīcijas	39, 42, 292	Likumīgā pavēle	76
Konsfiskācija	204	Likumīgs pienākums	76
Konkrētas briesmas	14	Likumu sakrišana	157
Kōnigsfrieden	43	Linču tiesa	196
Konvencijas	36, 37	Loi du sursis	301
Gefährdung	14	Lombrozo	175
Gefährngemeinschaft	88	Londonas kongress	285
Konvergenzdelikte	132	Lōning	294
Kopība	141	Lōsung	42
Kōstlin	294	L'uomo delinquente	56
Krievu sodu sistēma	186	Luxuria	98

	Lap. p.		Lap. p.
Mafia	134	Naudas soda atstrādāšana	208
Magna Charta	212	Naudas soda atvietošana	207
Mājas arests	235	Nāves sods	187
Maldīšanās	92, 141	Nebentāter	131
Malitia supplet aetatem	69	Nebenursache	137
Malum passionis	166	Necessariani	94
Mangel an Tatbestand	126	Necessitas non habet legem	85
Mantiskie sodi	203	Necessité	85
Mantisku tiesību ierobežošana	246	Nederīgie līdzekļi	126
Mangeld	42	Nederīgs objekts	126
Marku sistēmas	242	Neizbēgamība	171
Marona	219	Neizdevušais noziegums	126
Mary Carpenter	257	Nejaušas sekas	111
Masačusets	299	Nelabojamie	176, 269, 272
Masu nodarījumi	132	Nenormālā neattīstība	71
Mēchaniskā cēlonība	106, 109	Nenosacītā atsvabināšana	306
Mēchaniskais sakars	95	Nenoteiktā notiesāšana	242, 281
Mēģinājums	90, 122, 142	Nepabeigts nodarījums	295
Mehrtāter	131	Nepaklausība	14
Mekēri	215	Nepamatota ļaunprātība	281
Mekonoči	215	Nepieciešamā aizstāvēšanās	80
Merkel	294	Nepieciešamā palīdzība	81
Mētafiziskā metode	55	Nepieciešamās piedalīšanās	132
Mettray	261	Nepieciešamības stāvoklis	85
Miegs	73	Nepieskaitāmība	68
Miesas sodi	197	Nerčīnks	222
Miesīgie trūkumi	71	Nesamaņas stāvoklis	73
Mignonette	87	Neuzmanība	74, 90, 98, 103
Mildernde Umstände	280	Nevienam nepiederošā teritorija	24
Millbank	217	New South Wale	215
Mirabeau	17	Nexus causalis	106
Mirovičs	192	Nichtzumutbarkeit	89
Missbilligung	167	Nihilīsti	32
Missi dominici	43	Nodarījumu daudzējība	156
Mitigatio poenae	282	Nodoms	91
Mittäter	132	Nodošana	30
Mittelbare Täterschaft	112, 139	Noilguma apturēšana	296
Moderamen inculpatae tutelae	83	Noilguma pārtraukums	296
Molesworth	217	Noilgums	21, 115, 291
Monarchs	64	Nolaidība	99
Monitio	184	Nometinājums	306
Monomanijas	72	Non avenue	301
Montesquien	310	Normāla neattīstība	68
Morāle	8	Normas	13
Moral insanity	72, 175	Normative Schuldaufassung	92
Morāliskā labošana	176	Nosacijums	103, 107
Morāliskas atmaksas teōrijas	167	Nosacītā atlikšana	209
Mort civile	245, 251	Nosacītā notiesāšana	234, 299
Mos gallicus	54	Nosacītā pirmstermiņa atsvabinā-	
Mulctae	182	šana	284
Mussolini	190	Nostādīšana briesmās	75, 99
Nachtäterschaft	154	Notiesātā pazišana	274
Napoleon I	31, 47, 310	Noziedzīga darbība	89
Naudas sods	205	Noziedzīgā nodarījuma jēdziens	59
		Noziedzīgā nodarījuma objekts	75

	Lap. p.		Lap. p.
Noziedzīgā nodarījuma subjekts	61	Parole system	307
Noziedzīgs nodarījums no attā-		Parole officers	307, 308
luma	116	Pastiprinātā apsardzība	192
Noziedzīgs stāvoklis	295	Paš aizsardzība	173
Noziedznieka magna charta	19	Pasīvais personālais princips	26
Noziedznieka nāve	286	Patoloģiskais affekts	73
Noziegumu vienādība	290	Patoloģiskās teōrijas	175
Nothilfe	81, 86	Patria potestas	40
Not kennt kein Gebot	85	Patronāts	308
Notrecht	87	Patronāts	268, 269
Notstand	85	Patvēruma tiesības	28
Notwehr	80	Pavēles	13
Nowehrexzess	83	Pēc rezultāta kvalificēts nozie-	
Nuda voluntas	119	gums	110
Nulla poena sine praevia lege		Pécule	238
poenale	17	Pēdu slēpšana	155
Nullitätstheorie	129	Peine coloniale réformatrice	218
Nullum tempus occurrit regi	292	Peine éliminatoire	220
		Peinliche Gerichtsordnung	46
Objektīvais kaitējums	119	Peļšana	167
Okupācija	24	Peldošie cietumi	215
Omissio per commissionem	113	Pénal settlements	216
Omnimodo facturus	145	Pentonville	217
Ordonnance des délits et des		Penitence	230
peines	47	Penitenciarijie kongresi	228
Ordonnance de Villers Coterêt	47	Per exceptionem	292
Ostrakisms	210	Personālais princips	24
Otras šķiras vainīguma veids	90, 104, 125	Personīga atriebība	37
Oxford Rules	26, 33	Personnalité de la peine	180
		Per quod quis peccat per idem	
		punitur	168
Pabalstīšana	136	Personīgās privilēģijas	64
Pabeigts noziedzīgs nodarījums	115	Pēters Lielais	50
Pacisci	38	Pettite Roquette	261
Pagaīdu likumi	21	Pfändungsrecht	79
Pagarinātas rokas teōrija	117	Pflichtennotstand	86
Palaidums	73, 112	P. G. O.	46
Palielinājušie apstākļi	279	Philanthropic Sociēty	256
Palīgcēlonis	137	Philips	215
Paemerston	31	Piekaušana	200
Pamazinājošie apstākļi	279	Piedzīva	206
Pamazinātā pieskaitāmība	74, 271	Pienācīga līdzekļa lietošana	77
Pamestā jaunatne	258	Pierasta žūpība	270
Pannicularia	213	Pieradums	280
Panoptiskā sistēma	237	Piespiedu audzināšana	71, 255
Papildsodi	244	Piespiešana	146
Paradums	163	Piesaistība	153
Pārejošie apstākļi	21	Pieraduma noziedznieki	179
Pārgalvība	98	Pienākumu kollīzija	86
Pārnācības nams	234	Pieskaitāmība	63, 65
Parkhurst prison	241, 257	Pieskaitīt par vainu	66, 89
Parole board	242	Pilnsapulces lēmums	63
Parricidium	40	Pilori	244
Pārvietošanas brīvība	209	Pirmstermiņa atsvabināšana	306
Parricidium	292	Piromānija	72

	Lap. p.		Lap. p.
Platōns	16, 170	Pugačovs	192
Pleskodāle	265	Punitur quia peccatum est, ne peccetur	177
Poenae arbitrarīae	69, 182	Putative Notwehr	82, 88
Poena cullei	182	Quaestio perpetua	41
Poenae medicinales	174, 183	Quasi-territorija	24
Poenae vindicativae	183	Quetelet	175
Poenitentiae	184	Qui nescit quid faciat	67
Policijas uzraudzība	268	Qui su jure, utitur neminem laedet	78
Politiskie emigranti	29	Quod quis per alium fecit	112
Politiskie noziegumi	34	Quot delinquentes, tot delicta	132
Polītisko tiesību ierobežošana	247	Raues Haus	262
Pozitīvi-socioloģiskā metode	57	Reālā kopība	161
Praeceptum	184	Reālais princips	26
Praecipitatio de rupe Tarpeja	182	Realkonkurrenz	161
Praescriptio dormiens	296	Rechtfertigungsgrund	61
Pranger	244	Recidīvs	162, 280
Prejudiciālie jautājumi	297	Recognizance	267, 299, 301
Prescription de l'action	293	Redhille Reformatory	256
Prescription de la peine	293	Reform schools	261
Pretdarbība tiesai	155	Reformatory Schools	256
Pretdarījumi	132	Régie	238
Pretlikumība	60	Reglamenta pārkāpšana	101
Prettransporta ligas	216	Réhabilitation de plein droit	254, 302
Preventive detention	273	Réhabilitation gracieuse	311
Previous conviction	300	Réhabilitation judiciaire	254
Princeps legibus est solutus	64	Reichskammergericht	44
Prinzip des überwiegenden In- teresses	87	Relatīvas teorijas	170
Prinzip der überwiegenden Pflicht	86	Relatīvi nepieskaitīgie	70
Privatio beneficii	183	Relatīvi noteiktā sankcija	12
Privāti-pubiskas lietas	287	Rēlatīvi-politiskie noziegumi	34
Privātsūdzības lietas	287	Release on licence	243
Probation	261	Release on parole	307
Probation officer	299	Relegatio	182, 211, 213
Probation of first Offenders Act	300	Rélégation	220, 273
Probation of Offenders Act	300	Reliģija	8
Probation system	231	Reliģiskās atmaksas teorijas	166
Procesuālais sakars	290	Remedia poenalia	184
Producta sceleris	267	Repatriement	221, 223
Profesionālā noziedzība	163	Reprieve	214, 299
Profesionālie noziedznieki	177	Retorquens	288
Profesionālu tiesību ierobežošana	248	Retorsio	287
Progresīva sistēma	231	Retributio	164
Prokurātūra	277	Richten nach Gnade	281
Pronunciamento	134	Richten nach Recht	281
Provocans	288	Robert fon Mohl	25
Provocatio ad populum	40	Robert Peel	216
Prüfungsrecht	76	Robespierre	190
Prūsijas Allgem. Landrecht	283, 293	Roheitsverbrechen	203
Psychologische Schuldaufassung	92	Romiešu sodu sistēma	182
Psychologische Zwangstheorie	171		
Pubertati proximi	69		
Public account	238		
Pučs	134		

	Lap. p.		Lap. p.
Romiešu tiesību receptija	45	Šķietamā nepieciešamā aizstāvē-	
Ropāži	265	šanās	82
Rottenverbrechen	132	Šķietamais nepieciešamības stā-	
Sabiedriskie darbi	208	voklis	88
Sacer	39, 188	Šķietams noziedzīgs nodarījums	119
Sachalins	222	Šķietams ļaunums	172
Sachsenspiegel	43	Slimīgs gara darbības traucē-	
Sagatavošanās	90, 120, 140	jums	72
Saistošā ieskaitīšana	290	Smagie darbi	239
Sakrālais elements	39	Sociālā labklājība	181
Sakrišana	160	Sociālā izlase	173
Salīdzinošā metode	56	Sociālā labošana	176
Saliktā dispozīcija	12	Sociālā reakcija	37
Saliktais noziedzīgs nodarījums	160	Societas delinquere non potest .	62
Salus publica suprema lex esto	194	Socioloģiskās teorijas	175
Sankcija	11	Soda apmēra noteikšana	276
Sankciju samērs	277	Soda izpildīšana	277
Sans discernement	70	Sodāmā pierunāšana	146
Saprātīgā griba	67, 94	Sodāmi draudi	120
Sāpīgie sodi	197	Soda neizbēgamība	164
Sastāvs	123	Soda noilgums	297
Satisfactio	165	Soda nosacītā atlikšana	298
Saudzība	281	Soda pārvēršana	285
Savstarpība	33, 36, 287	Soda ziņu noilgums	298
Savigny	62	Sodišanas enerģijas taupība	104
Savu pilsoņu izdošana	36	Sodošas enerģijas izšķērdība	26
Savu tiesību izlietošana	78	Sodu atvietošana	22
Sazvērstība	134	Soda ipašības	179
Scelere producta	205	Sodu sistēmas	181
Schleifen	244	Sodu skala	181
Scholastika	53	Solidārā atbildība	135
Schuldausschliessungsgrund	61	Solitary system	230
Schuldfähigkeit	66	Sonambulisms	73
Schuldhaft	207	Spaidu darbi	234
Schuldhaftung	95	Speciālā atbaidīšana	173
Schutzaufsicht	263, 302	Speciālas prevencijas teorija	293
Sekas	91	Speciālitāt	33
Selbsthilfe	79	Spicrūteni	200
Selection	173	Sprieduma izsludināšana	275
Secondary punishment	214	Spinhuis	226
Seneka	170	Staatenlose	25
Senior Schools	259	Stanley	217
Sensuālistiskās teorijas	166	Starplaika likums	21
Separate system	231	Starptautiskā kriminālistu sa-	
Servitus poenae	245	biedrība	58
Sevišķās attiecības un apstākļus	148	Starptautiskās konvencijas	27
Sevišķi svarīgie gadījumi	279	Starptautiskās satiksmes	28
Sevišķi viegļie gadījumi	279	Statutarās tiesības	43
Sibirija	221, 222	Status civitatis	245
Sicherungsmassnahmen	75	Staupenschlag	200
Sicherungsverwahrung	273	Stellionatus	41
Silent system	229	Strafleiter	181
Sing-Sing	229	Strafaufschub	299
Sintētiskā metode	54	Strafausschliessungsgrund	61
		Strafaussetzung	299

	Lap. p.		Lap. p.
Strafregisterlöschung	298	Tomasius	294
Strafvomwandlung	285	Toskana	189
Strafvollzug	277	Transportation	214, 218
Strafzumessung	278	Tranzits	33
Streiku brīvība	77	Travaux forcés	218
Subditi temporarii	25	Tretmühle	238
Subsidiāra atbildība	180, 208	Treuga dei	44
Subsidiārs raksturs	83	Trimdā	134
Sühnegeld	42	Trinkerheilanstalt	271
Summary Jurisdiction Act	300	Triplum	206
Summum jus summa injuria	286	Tuchthuis	226
Summum supplicium	182	Turpināmais noziedzīgais nodarījums	159, 296
Suppositio partus	292	Typische Verursachungstheorie	110
Surety of peace	299		
Sursis à l'exécution	301	Obergesetzlicher Notstand	87
Suspension of sentence	300	Unachtsamkeit	98
Svina jumti	225	Universālais princips	25
Svarcenbergs	46	Unechter Notstand	87
		Unfugabwehr	85
Taidigung	44	Unificēšana	234
Taisnība	166, 169	Unterlassung	73
Taljons	168	Un tout indivisible	152
Tasmanija	215	Upurēšana dieviem	188
Tatbestand	60	Urfehde schwören	267
Tatbestandsverwirklichung	90	Ursache	106
Tātige Reue	130	Ūtilitārā teorija	55, 171, 227
Tātīgkēsbrechen	115	Uzbrukums	81
Tautas pārstāvji	65	Uzkūdišana	144
Tautu Savienība	23	Uzsācējs	288
Teilnahme	133	Uzturēšanas aizliegums	275
Tentative	122		
Territoriālais princips	24	Vācu sodu sistēma	185
Territio	164	Vaina	38, 45, 169
The college on the hill	242	Vajāšanas noilgums	295
The King can do no wrong	65	Vājprātība	72
Theresiana	47, 283	Vargus	43, 245
Tiesas apželošana	214, 281	Vašingtona kongress	285
Tiesas klūdas	180	Vemenoten	44
Tiesas kontrole	277	Veregildum	42
Tiesāšanas noilgums	297	Verfolgungsverjährung	295
Tiesibaizsargātais labums	15, 59, 75	Vegeltungstheorien	164
Tiesību atņemšana	244	Verjāhrung	291
Tiesību noteiktība	11, 295	Versanti in re illicita	101
Tiesību pagaidu atņemšana	207	Verschwörung	134
Tiesību zaudēšana	297	Versuch	122
Tiesiskās kārtības uzturēšanas	180	Vērtīgais pabalstītājs	144
Tiesneša piedošana	282	Verwertungsdelikt	158
Tiesnešu patvaļība	168	Vestales	182
Tiesu palīdzība	28	Vestāliete	29
Tiesas briesmas	82	Vēsturiskā metode	56
Tiešs nodoms	103	Vienādība	33
Tikumiskais sajukums	72	Vienakta darbība	127
Tipiskie sastāvi	59, 60	Vienieslodzījuma kamēras	285
Tiši	104	Vienieslodzījuma sistēma	230

	Lap. p.		Lap. p.
Vienīgais nodarijums	157	Walnut street	227
Vienlīdzība	45, 98	Wehrgeld	42
Viesmīlība	29	Workhouses	226
Vis compulsiva	92	Wichern	262
Vis absolūta	92	Wiederholung	160
Vīra	42, 203	William Penn	226
Vispārējā labiercība	181	Willkommen	200
Visiting agent	299	Wirtshausverbot	271
Volenti non fit injuria		Withdrawing of sentence	214, 299
Volksrecht	43	Whipping	201
Vollstreckungsverjährung	297	Zemes miers	44
Voluntas	67	Zināšanas prezumpcija	93
Von Strafe absehen	282	Zurechnungsfähigkeit	65
Vorsatz	91	Zusammentreffen	160
Vortat	154	Zustandsverbrechen	159
Wahnverbrechen	119	Zwangserziehung	263

Profesors P. Mincs

Krimināltiesību kurss

Vispārējā daļa

Otrs, pārstrādāts un papildināts izdevums

Rīgā, 1934. g.

Autora izdevums

87.

192/648

LU Biblioteka

988003654

